

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

MESİHİ DİVANI'NIN TAHLİLİ

125191

YASEMİN AKBUDAK

14433

(I. CİLT)

TE. Y. Y. KÖRGEN KURULU
DOK. MANTAYON BİRLİKTE

CİLT 1

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. MUHAMMET NUR DOĞAN

İSTANBUL 2002

TEZ ONAYI

Enstitümüz **TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI** Bilim Dalında 14433 numaralı **YASEMİN AKBUDAK ÖZ'ÜN** hazırladığı "**MESİHİ DİVANI'NIN TAHLİLİ**" konulu **YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi uyarınca **19.07.2002 CUMA** günü saat **14.00**'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....*Kabulü*.....'ne* **OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.KEMAL YAVUZ	<i>Kabulü</i>	<i>[Signature]</i>
PROF.DR.ORHAN BİLGİN	<i>Kabulü</i>	<i>[Signature]</i>
PROF.DR.ATILLA ŞENTÜRK	<i>Kabulü</i>	<i>[Signature]</i>
PROF.DR.MUHAMMET NUR DOĞAN	<i>Kabulü</i>	<i>[Signature]</i>
DOÇ.DR.M.YEKTA SARAÇ	<i>Kabulü</i>	<i>[Signature]</i>

**TE. YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA
DOKÜMANASYON MERKEZİ**

ÖZ

Mesîhî, 15. yüzyılın önemli Divan şairlerinden biridir. Bu tez ile onun divanının tahlil edilmesi amaçlanmıştır. Bu tahlilde beyitlerdeki kavramların benzeyen benzetilen ilişkilerinden yola çıkılmak suretiyle benzetme yönlerinin tespit edilmesi gündeme getirilmiştir. Zira, Divan edebiyatımızı iyice anlayabilmek için kavramların karşıladığı anlamları, iyi bilmemiz gerekmektedir. Tez, Prof. Dr. Mine Mengi'nin hazırladığı "Mesîhî Divanı" esas alınarak hazırlanmıştır. Çalışmanın sonucunda Mesîhî'nin hem kendi dönemi içindeki yerini ve orijinallliğini hem de kendinden sonraki şairlerle ortak noktalarını ve etkisini araştırarak çalışmalar için bir basamak oluşturulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

Mesîhî is one of the most important Divan poets of 15th century. The aim of this thesis is to analyze his Divan poetry. In this analysis, by looking at the relationships between the elements of metaphors finding out the dimensions of metaphors is highlighted. To get to know Divan literature much better, we should know the meaning of the concepts well. This thesis is based on Prof. Dr. Mine Mengi's "Mesîhî Divanı". As such, it forms a basic stage for further research that would define the palace and originality of Mesîhî among his contemporaries as well his affect on latter generations.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Divan şiirinin 15. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden biri olan Mesîhî'nin Divan'ı tahlil edilmiştir.

15. yüzyıl Divan şiirinin gelişme dönemi olarak kabul edilir. Divan şiiri döneminin sosyal hayatını ve kültürünü göstermesi açısından da önemli rol oynar. Mesîhî'nin şiirleri de döneminin kültürel yaşantısını, örf, adet ve geleneklerini vermesi açısından önemli bir yer tutar. Divan, Mesîhî'nin şahsiyetini, hayat görüşünü vermesi açısından da önemlidir. Mesîhî, kendisinden sonra gelecek olan Lale devrinin şuh şairi nedim ile özdeşlikler gösterir. O da Nedim gibi anı ve anın güzelliklerini şiirlerinde ifa etmekten çekinmez. Bu çalışma, kendi döneminde yaşayan ve kendinden sonra gelen şairlerle ortak ve farklı yanlarını görebilmemiz açısından bir basamak teşkil etmektedir. Divan metni olarak Prof. Dr. Mine Mengi'nin Mesîhî Divanı adlı eseri esas alınmıştır.

Giriş bölümünde çalışmanın yöntemleri hakkında bilgi verildikten sonra, Mesîhî'nin hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde kısaca durulmuştur.

Metin tahlil kısmı; Mesîhî'nin Hayatı – Sanatı - Eserleri - Şiir Felsefesi, Din-Tasavvuf, Cemiyet, İnsan ve Tabiat olmak üzere beş ana bölümde incelenmiştir. Bu ana bölümleri alt bölümler izlemektedir.

Son bölüm olan tablolarda benzeyen-benzetilen ve benzetilen-benzeyen kavramlar verilmiştir. Bu tablolarda kavramların geçtiği nazım türü ve beyit numaraları belirtilmiştir. Konu başlıkları o dönemin imla hususiyeti göz önüne alınarak verilmiştir.

Tez konusunun seçiminden başlamak üzere tezin her safhasında bana maddi manevi yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca tezin hazırlanmasında önemli katkıları olan eşim Mehmet Alpaslan Akbudak, Nilgün İnan, Davut İbrahimoğlu, Cemil Mor, Ahmet Hamdi Güler ve Nilüfer Kırkbeşoğlu'na da teşekkürü borç biliyorum. Ailemin katkılarını da unutmamak gerek.

Yasemin Akbudak

Levent 2002

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ	xxxvii
KISALTMALAR LİSTESİ	xxxviii
GİRİŞ	1
I. Mesîhî'nin Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Şiir Felsefesi	4
A. Mesîhî'nin Hayatı.....	4
B. Sanatı	4
C. Eserleri.....	7
D. Şiir Felsefesi	8
1. Şâir	8
2. Tab'	11
1. Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	11
2. İnsan Unsuruna Benzetmeler.....	12
3. Mekân ve İlgili Unsurlarla İlgili Benzetmeler.....	12
3. Şiir.....	13
a. Kıymetli Taş ve Bunlarla İlgili Benzetmeler	15
b. İnanışlara Dair Yapılan Benzetmeler	16
c. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	16
d. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	17

e. Diğer Benzetmeler.....	18
4. Lafız	20
5. Kaside.....	20
6. Gazel	21
7. Mısra	21
8. Beyit	22
9. Mana.....	22
a. İnsan ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler.....	22
b. Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	23
c. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	24
ç. Diğer Benzetmeler.....	25
10. Divân	25
11. Diğer Şâirler	25
12. Deyimler, Atasözleri, Darb-ı Meseller	26
II. DİN VE TASAVVUF.....	62
A. DİN	62
1. Allah.....	62
2. İslam	63
3. Âyet ve Hadisler	64
4. Hadis	66
5. Peygamberler.....	66
a. Âdem	66
b. İdris.....	66
c. Nuh	67

ç. İbrahim	67
d. Yakub	67
e. Yusuf	68
f. Eyyub	68
g. Musa	69
h. Süleyman	69
ı. İsbâ	70
i. Hz. Muhammed	71
6. Melekler	71
a. İsrâfil	71
b. Ruh-ı Kuds	72
7. Kur'an-ı Kerim'de Adı Geçen Diğer Kişiler	72
a. Ashab-ı Kehf	72
b. İbrahim-i Âzer	73
c. Hızır	73
ç. Azâzil	73
8. Âhiret İle İlgili Kavramlar	73
a. Ukbâ	73
b. Kıyamet	74
c. Mahşer	74
ç. Cennet	75
(1) Firdevs Cenneti	75
(2) Adn Cenneti	76
d. Duzah	76

e. Sûr	77
f. Rıdvan.....	77
g. Hulle.....	78
h. Sidre-Tûbâ.....	78
1. Ecel.....	78
(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	78
(2) Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	80
(3) Diğer Benzetmeler	81
i. Ölüm.....	82
j. Kabr.....	84
4. Çeşitli Dinler İle İlgili Kavramlar	84
a. Oruç.....	84
b. Du'â.....	84
c. Deyr	85
B. TASAVVUF.....	85
1. İnsan	85
2. Kanaat	87
3. Takva.....	87
4. Rahmet	87
5. Kudret.....	87
6. Nefs	88
7. Zikr	88
8. Bezm-i Elest	89
9. Hayret.....	89

10. İdrak	89
11. İrfan	90
12. Sabr	90
13. Taat.....	90
14. Masıyet.....	90
15. Riya	90
16. İhsân	91
17. Adem	91
18. Melâmet.....	92
19. Fenâ	92
20. Cihan, Dünya.....	93
a. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	93
b. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	95
c. Diğer Benzetme	96
21. Âlem	97
22. Âlem-i Ervâh	97
III. CEMİYET	98
A. Tarihî-Efsanevî Şahsiyetler	98
1. Hükümdarlar, Devlet Adamları.....	98
a. Sultan Bâyezid.....	98
b. Sultan Selim	99
c. Nişancı Beg	99
ç. Câfer Beg.....	100
d. Defterdar Bedrüddin Beg	100

e. Hasan Paşa.....	101
f. Muhammed Çelebi.....	101
g. Ali Paşa	101
h. Defterdar Ahmet Çelebi	102
2. Şâirler	102
a. Attâr-Mantıku't-Tayr.....	102
b. Kemâl İsfahanî	102
c. Necâti.....	103
3. Tarihi ve Efsanevi Şahsiyetler.....	103
a. Hâtem	103
b. Bilal	103
c. Kaysar-Tekfur-Husrev-Dârâ.....	103
ç. Cem	104
d. Karun.....	104
e. Ebu Cehl	104
f. Mani	105
g. Mahmut-Ayaz.....	105
h. Dârâ	105
4. Masal Kahramanları ile İlgili Unsurlar	105
a. Ferhad-Şîrin.....	105
b. Ferhad-Şirin, Leyla-Mecnun	106
c. Leyla-Mecnun.....	107
ç. Şebdîz ü Gülgûn	107
d. Azrâ	108

5. Divânda Sözü Geçen Yerler.....	108
a. Ülkeler şehirler	108
(1) Isfahan	108
(2) Bosna	108
(3) Mısır	108
(4) Çin	108
(5) Milket-i Rûm	109
(6) Seydi Gazi.....	109
(7) Saray Şehri.....	109
(8) Erdebil	109
(9) Edirne	110
(10) Fırat.....	110
(11) Tunca	110
(12) Meriç.....	111
C. Kavimler.....	111
1. Habeş.....	111
2. Hata	111
Ç. İçtimâi Hayat	111
1. Padişah	111
2. Saray.....	112
3. Saltanat.....	112
4. Rezm (Savaş aletleri)	112
a. Hancer.....	112
b. Tîr.....	113

c. Tig	115
(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	115
(2) Diğer Benzetmeler	116
ç. Nîze	117
(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	117
(2) Diğer Benzetmeler	118
5. Bezm İle İlgili Unsurlar.....	119
a. Sürahi.....	119
b. Sebu.....	121
c. Sabûh.....	121
ç. Câm	122
(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	123
(2) Diğer benzetme.....	124
d. Mey.....	124
(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	125
(2) Değerli Madenler İlgili Benzetmeler	126
(3) Diğer Benzetmeler.....	127
e. Cur'a.....	129
f. Sâki	129
Pîr, gümüş bilekli	131
g. Pîr-i Mugân	131
h. Meyhâne	132
ı. Nukl.....	133
6. Müzik Aletleri	133

a. Tanbur	133
b. Rebâb.....	133
c. Ney, Def.....	134
ç. Kûs.....	134
7. Süslenme	135
a. Kıymetli Madenler ve Taşlar.....	135
(1) Sîm ü Zer	135
(2) SadeF	135
b. Güzel Kokular	136
c. Diğer Sûs Unsurları	136
(1) Sürme.....	136
(2) Menguş	137
(3) Şâne	137
(4) Hatem	137
8. Giyim-Kuşam.....	138
a. Futa.....	138
b. Üskûf.....	138
c. Şemsî Dûlbend-Destâr.....	138
ç. Kûlah	139
d. Nikâb.....	139
e. Yeñ	140
f. Peşmîne.....	140
g. Kürk.....	140
h. Âl-i Aba.....	141

1. Pirâhen	141
i. Kaba	141
j. Kemer	141
9. Yazı ile İlgili Hususlar	142
a. Kalem	142
(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	143
(2) Diğer Benzetmeler	144
b. Devât	144
c. Mıstar	145
10. Eşyalar	146
a. Tesbih	146
b. Legence	146
c. Taşt	146
ç. Satır	146
d. Âsâ	146
e. Diğer	147
Penbe	147
11. Tedavi	147
12. Hastalık	148
13. Tılsım	148
14. Adet	148
IV. İNSAN	151
A. Güzellik, Cemal, Hüsn, Melahât	151
1. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler	151

2. Dinî Konularla İlgili Benzetmeler.....	153
3. Sanat ve Yazı İle İlgili Hususlar.....	154
4. Kozmik Unsurlarla ve Mevsimlerle İlgili Benzetmeler	156
5. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	157
6. Kıymet Anlamı İhtivâ Eden Benzetmeler	158
7. Diğer Benzetmeler.....	159
B. Sevgili.....	160
1. Çiçek ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler.....	163
2 İnanışlara Dayalı Benzetmeler	165
3. İnsan Unsuruna ve Efsanevî Kişilere Dayalı Benzetmeler.....	166
4. Kozmik Unsurlarla İlgili Benzetmeler	170
5 Diğer Benzetmeler.....	171
C. Sevgilide Güzellik Unsurları	174
1. Vücut	174
2. Zülf.....	174
a. Şekli ile İlgili Benzetmeler	175
b. Uzunluğu	177
c. Kısalığı	178
ç. Koku Yönüyle Benzerlik İlişkisi Kurulanlar	178
d. Renk Yönüyle Yapılan Benzetmeler	179
e. İnsan ve Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler	181
f. Araçlarla İlgili Benzetmeler.....	182
g. Diğer Benzetme.....	183
3. Kakül	183

4. Gistü	184
5. Alın.....	184
6. Göz	185
a. Bitki ve Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	185
b. Kozmik Unsura Dayalı Benzetme.....	186
c. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	186
7. Kaş.....	189
a. Hat ve Şekil Yönüyle İlgili Benzetmeler.....	189
b. Savaş Aletleri İle İlgili Benzetmeler	190
c. Mimarî İle İlgili Benzetmeler	191
ç. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetme	191
d. Diğer Benzetme.....	192
8. Gamze	192
a. Aletlerle İlgili Benzetmeler	192
b. İnsanlarla İlgili Benzetmeler	194
9. Kirpik	195
a. Eşya ve Alet Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	195
b. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	196
10. Yüz	197
a. Çiçekler İle İlgili Benzetmeler.....	198
b. Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetmeler	199
c. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	200
ç. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	202
d. Diğer Benzetmeler.....	204

11. Yanak	206
a. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	206
b. Bitki ve İlgili Unsurlarla İlgili Benzetmeler.....	207
c. Işık ve İlgili Unsurlara Dayanan Benzetmeler.....	208
ç. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	208
d. Diğer Benzetmeler.....	209
12. Hat	210
İlgili Benzetmeler.....	211
a. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	211
b. Yazı ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler	212
c. İnsan ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler.....	213
ç. Diğer Benzetmeler.....	215
13. Ben	217
a. İnsan Unsuruna Bağlı Benzetmeler	217
b. Yer ve Mekân Unsuruna Bağlı Benzetme	218
c. Yiyecek İle İlgili Benzetmeler.....	219
ç. Hayvanlarla ilgili benzetme.....	220
d. Diğer benzetmeler	220
14. Gabgab	221
15. Zenahdan-Zekan.....	221
a. Bezm Âlemi İle İlgili Benzetme	221
b. Mekân İle İlgili Benzetmeler.....	222
16. Zanu.....	222
17. Kamet	222

a. Âhîret ve Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetmeler.....	223
b. Ağaç Unsuruna Dayanan Benzetmeler.....	224
b. Harflere Dayalı Benzetmeler.....	226
c. Eşya, Nesne Unsuruna Dayalı Benzetme	227
18. Dehân	227
a. Eşya İle İlgili Benzetmeler	227
b. Şekil itibarıyla Yapılan Benzetmeler	228
c. Tad Yönü Dolayısı İle Yapılan Benzetmeler.....	229
ç. Çiçeklerle İlgili Benzetme	229
d. Şahıslara Dayalı Benzetme.....	229
19. Leb.....	230
a. Yiyecek, İçecek ve Bitkilerle İlgili Benzetmeler.....	231
b. Mekâna Dayalı Benzetmeler	234
c. Şahıslara Dayalı Benzetmeler.....	234
ç. Kıymetli Taşlarla İlgili Benzetmeler	235
d. Diğer Benzetmeler.....	236
20. Dendân	236
21. Bel	237
22. Cism	239
23. Göğüs	239
24. Beden, Ten	240
25. Endâm	240
26. Dest	240
27. Ter	241

Ç. Sevgili İle İlgili Diğer Hususlar.....	242
1. Söz, Lafz, Güftar	242
a. Tad Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	242
b. Diğer Benzetmeler,.....	242
2. Bakış.....	244
3. Kûy	244
a. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	244
4. Eşik, Kapı, Dergâh	246
a. Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetme	247
b. Eşya ve Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler	247
5. Bûse.....	248
6. Şîve (Nâz).....	249
a. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	250
b. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	251
c. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	252
ç. Diğer benzetmeler	252
7. Hâk, Hâk-i pây, Hâk-i der	253
Süse ve Tedaviye Dayanan Unsurlara Dayalı Benzetmeler	254
8. Kalb, Gönül	255
D. Seven (Âşık).....	256
1. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	262
2. Dinî İnanışlara, Âhîret ve Mücerret Kavramlara Dayalı Benzetmeler	270
3. Eşya ve Vasıta Unsuruna Dayalı Benzetmeler	271
4. Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	272

5. Yiyecek ve İçecek İle İlgili Benzetmeler.....	274
6. Çiçek ve Bitki Unsuruna Dayalı Benzetmeler	275
7. Dört Unsura Dayalı Benzetmeler	276
8. Müzik Aletleri İle İlgili Benzetmeler	276
9. Diğer Benzetmeler.....	277
E. Âşığa Ait Vücut Aksamı ile İlgili Unsurlar	278
1. Dendân	278
2. Kamet	278
3. Kalb-Yürek.....	278
a. Mekân ve Eşya İle İlgili Benzetmeler.....	278
b. Bitki Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	279
c. Yiyecek ve Diğer Unsurlara Dayalı Benzetmeler.....	280
ç. Diğer Benzetme	280
4. Hatır.....	281
5. Vücut	281
a. Eşya ve Vasıta Unsuruna Dayalı Benzetmeler	281
b. Nebât Unsuruna Dayalı Benzetme	282
c. Mekân ve Topluluk Unsuruna Dayalı Benzetmeler	282
6. Beden.....	282
a. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	282
b. İnceliğine Dayalı Benzetmeler	283
c. Rengine Dayalı Benzetmeler	284
ç. Diğer Benzetme	284
7. Sine, Bağır.....	285

a. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	285
b. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	286
c. Sinenin Vasıfları İle İlgili Benzetmeler.....	288
8. Dil.....	289
a. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	290
b. Bağ, Sebzezâr ve Bitkilere Dayalı Benzetmeler.....	293
c. Kuşlarla İlgili Benzetmeler.....	294
ç. Mekân ve Yer Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	295
d. Vasıtalar ve Eşyalara Dayalı Benzetmeler.....	296
9. Cism.....	297
a. Şekil ve İnceliği İtibarıyla Yapılan Benzetmeler.....	297
b. Rengi İtibarıyla Yapılan Benzetmeler.....	298
10. Baş.....	299
11. Enf.....	300
12. Yüz.....	300
a. Renk İtibarı İle Yapılan Benzetmeler.....	300
b. Diğer Benzetme.....	300
13. Göz.....	301
a. Değerli Madenlere Dayalı Benzetme.....	301
b. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	302
ç. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	304
d. Mekân ve Yer Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	305
e. Zaman Kavramına Dayalı Benzetme.....	307
14. Gözyaşı.....	307

a. Rengi, Parlaklığı, Kıymetli Oluşu ve Çokluğu İle İlgili Benzetmeler.....	308
b. Akıcılığı İle İlgili Benzetmeler.....	311
c. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	313
15. Kirpik	315
a. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	315
b. Diğer Benzetme.....	315
16. Zebân.....	316
a. Savaş Aletleriyle İlgili Benzetmeler	316
b. Diğer Benzetme.....	316
F. Divânda Üzerinde Durulan Diğer Tipler.....	317
1. Rakib	317
a. Rakibin Görünümüne Ait Özelliklere Dayanan Benzetmeler	319
b. İnsan ve Mücerret Unsura Dayalı Benzetmeler.....	320
c. Hayvan ve Bitki Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	322
d. Diğer Benzetme.....	324
2. Rind.....	324
3. Zahid	326
a. Beyinsiz ve Gözünde Nur Olmayan Kişi.....	327
b. Ecel Şeyhi.....	327
c. Öbür Dünyayı Över	327
ç. Sözü Dinlenmemelidir.....	327
d. Evrâd Okur	328
e. Sırat Köprüsü'nden Gececeğine Emindir.....	328
f. Huffâş-veş.....	328

g. Deli	328
h. Kişinin Ayıplarını Yüzüne Vurur.....	329
1. Âmâ.....	329
i. Uzlette Yaşaması.....	329
j. Tilki olarak vasıflandırılışı.....	329
k. Sufi De Bir Gün Aşkını Anlayacaktır	330
l. İçki İçmemesi	330
m. Baş Eğik Oluşu	330
n. Kâbe'yi Taşlayan Kişi.....	330
o. İnsanları Cehennem Ateşiyle Korkutur.....	331
3. Kalender	331
4. Nakkâş.....	332
5. Agyâr	332
6. Eren	332
7. Derviş	333
G. Divânda Görülen Mücerred Kavramlar	333
1. Gam-Gussa-Derd.....	333
a. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	335
b. Zaman ve Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetmeler.....	336
c. Süs ve Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	336
d. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler	338
e. Diğer Benzetmeler.....	339
2. Bela	341
3. Cevr	341

4. Cefâ	341
5. Kahr	342
a. Dört Unsur İle İlgili Benzetmeler	342
b. Diğer Benzetmeler	342
6. Hicran	343
7. Kerem-Sehâ	343
a. Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetmeler	343
b. Eşya ve Madenlere Dayalı Benzetmeler	344
c. Diğer Benzetmeler	344
8. Lutf	345
a. Mekân İle İlgili Benzetmeler	345
b. Süs Unsurları İlgili Benzetmeler	346
d. Diğer Benzetmeler	347
9. Vuslat	347
a. Mekân ve Zaman İle İlgili Benzetmeler	348
b. Kıymet Taşıyan Unsurlara Dayalı Benzetmeler	349
10. Zafer	350
11. Azm	351
12. Baht	351
13. Hulk	352
14. Nusret	352
15. Fikret	352
a. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	352
b. Diğer Benzetmeler	353

16. Reşk.....	354
17. Midhat	354
a. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetme.....	354
18. Bıkr.....	354
b. Diğer benzetmeler	354
19. Zihn	355
20. Merhamet	355
21. Emel	356
22. Hilm.....	356
23. İlm	356
24. Hayal	356
25. Visâl	357
26. İkbâl.....	357
27. Ta'ne	358
28. Kemâl	358
29. Ahlâk	358
30. İtibar	358
31. Murad	358
32. Safâ, Zevk.....	359
33. Ferah.....	359
34. Kader	360
35. Azamet	360
36. Talih	360
37. Zulm	360

38. Gayret	361
39. Vefâ	361
40. Haşmet.....	362
41. Şecaat	362
42. Şeref	362
43. Hased	362
44. Nazar	363
45. Ümit.....	363
46. Havf.....	363
47. Adl.....	363
48. Melâl	365
49. İnfîâl	365
50. Zarafet	365
51. Azab	365
52. Fakr	365
53. Hirmân.....	366
54. Aşk	366
a. Mekân ve İlgili Benzetmeler	366
b. Mücerret Kavramlara Dayalı Benzetmeler.....	368
c. Kıymetli Madenlere Ve Eşyalara Dayalı Benzetmeler	369
c. İlimlerle İlgili Benzetmeler	370
d. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	370
e. Dört Unsur ve İlgili Kavramlara Dayalı Benzetmeler	371
f. Diğer Benzetmeler	372

55. Mahabbet.....	373
a. Eşya İle İlgili Benzetmeler	373
b. Diğer Benzetmeler.....	374
56. Divânelik	375
a. Dört Unsur ve Kozmik Olaylara Dayalı Benzetmeler	376
b. İnsan ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler	379
c. Eşya Unsuruyla İlgili Benzetmeler	379
d. Diğer Benzetmeler.....	381
57. Hecr-Hasret-Firkat	382
a. Zaman ve İlgili Kavramlara Dayalı Benzetmeler	382
b. Eşya İle İlgili Benzetmeler	383
c. Âhiret ve Dînî İnanışlarla İlgili Benzetmeler	384
ç. Diğer Benzetmeler.....	385
58. Melâmet.....	386
59. Melâhat.....	387
60. Mezellet.....	387
61. Mihnet	388
62. Cûd	389
a. Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetmeler.....	389
b. Mekân İle İlgili Benzetmeler.....	390
c. Diğer Benzetmeler.....	390
63. Ömür	391
64. Hayat	392
65. Fazl	392

66. Zillet	393
67. Zalâm, Zulmet	393
68. Fısk, Fücür.....	394
69. Gaflet.....	394
70. Hüner.....	394
71. Efkâr	394
72. Kaza.....	395
73. Amâl	395
V. TABİAT	397
A. Kozmik Âlem	397
1. Gökyüzü	397
a. Çeşitli Meslek Grupları ve Onlarla İlgili Kavramlara Dayalı Benzetmeler	399
b. Satranç Tabirlerine Dayalı Benzetmeler	400
c. Mîmâri ile İlgili Benzetmeler	401
ç. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	403
d. İşret Âlemi ve İlgili Benzetmeler	404
e. Askerî Kavramlara Dayalı Benzetmeler	406
f. Eşyalarla İlgili Benzetmeler	407
g. Hayvanlarla İlgili Benzetmeler.....	409
h. Vasıta İle İlgili Benzetme	409
1. Topluluk İle İlgili Benzetme	410
i. Bağ, Çemen, Çiçeklik İle İlgili Benzetmeler	410
j. Giyim Kuşam ve İlgili Benzetme.....	410
2. Encüm	411

a. İnsan Unsuru ve Onunla İlgili Kavramlara Dayalı Benzetmeler	411
b. Yiyecek-İçecek İle İlgili Benzetmeler	412
c. Eşyalarla İlgili Benzetmeler	413
ç. Hayvanlar ve Diğer Cansız Varlıklarla İlgili Benzetmeler.....	414
3. Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri	414
a. Pervin.....	414
b. Samanyolu (Kehkeşân).....	415
4. Burçlar	415
5. Seyyâreler	416
a. Müşteri.....	416
b. Güneş.....	416
(1) Yiyecek İle İlgili Benzetmeler	417
(2) Kıymetli Madenlere ve Eşyalara Dayalı Benzetmeler	418
(3) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	419
(4) Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	422
(5) Hayvanlarla İlgili Benzetmeler.....	425
(6) Diğer Benzetme	425
c. Güneş Işınları.....	426
ç. Zühre.....	426
d. Utarid.....	427
e. Ay	427
(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	428
(2) Hayvanlarla İlgili Benzetmeler	430
(3) Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	430

(4) Diğer Benzetmeler	431
f. Mâh-ı nev (Hilâl)	431
(1) Eşya ve Vasıta Unsuruna Dayalı Benzetmeler	432
(2) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	434
(3) Hayvanlarla İlgili Benzetme	438
g. Hilâl-i îd	438
h. Dolunay	439
6. Diğer Kozmik Unsurlar	439
a. Mâhtâb	439
b. Kavs-i Kuzah	440
c. Şimşek	440
B. Zaman ve Zamanla İlgili Kavramlar	441
1. Zaman (Vakit)	441
a. Gün ile İlgili Unsurlar	441
(1) Sabah (Subh, Seher, Şafak)	441
i. İşret Âlemiyle İlgili Benzetmeler	442
ii. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	442
iii. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	443
iv. Mekân İle İlgili Benzetme	444
v. Diğer Benzetmeler	444
(2) Subh-ı Sâdık	445
b. Şeb	445
(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	445
(2). Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetme	446

(3). Giysi ve Süs Unsuruna Dayalı Benzetmeler	447
(4). Diğer Benzetmeler	447
2. Ramazan ve Bayram	447
a. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	448
b. Diğer Benzetmeler	449
3. Mevsimler	449
a. Bahar	449
b. Hazan	453
c. Şitâ, Berf	454
(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	454
(2). Yiyecek-İçecek Unsuruna Dayalı Benzetmeler	455
(3). Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler	456
(4). Mekân İle İlgili Benzetmeler	456
4. Aylar	457
a. Şevval Ayı	457
C. Dört Unsur	457
(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	458
(2). Kıymetli Madenler ve İlgili Benzetmeler	459
(3). Diğer Benzetmeler	459
b. Bahr	461
Gözyaşı dinmeyen kişi, mürekkep	461
c. Mevc	462
ç. Ebr (Bulut)	462
(1). İnsan unsuruna dayalı benzetmeler	462

(2). Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetmeler.....	463
(3). Diğer Benzetmeler.....	464
d. Jale.....	465
(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	466
(2). Diğer Benzetmeler.....	469
2. Ateş	473
3. Hava	473
a. Bâd.....	473
(1) Benzetmeler	474
i. İnsan unsuruna dayalı benzetmeler	474
Mellâh, yatak döşeyen kişi, haberci, zincir vuran kişi	474
(2). Rüzgâr Çeşitleri.....	475
i. Nesim	475
(i). İnanışlara unsurlara dayalı benzetmeler	476
(ii). İnsan unsuruna dayalı benzetmeler.....	477
(iii). Diğer Benzetmeler.....	479
ii. Sâbâ.....	479
(i). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	480
(ii). Diğer Benzetme.....	483
Esb.....	483
iv. Bâd-1 Hazân.....	483
v. Bâd-1 Berd, Bâd-1 Dey.....	483
vi. Bâd-1 Bahâr	484
vii. Bâd-1 Subh	484

(i). İnsan unsuruna dayalı benzetmeler.....	485
(ii). Hayvanlarla İlgili Benzetmeler.....	485
iii. Diğer benzetme	486
Nâfe-i Tatar	486
viii. Gird-bâd	486
D. HAYVANLAR.....	487
1. KUŞLAR.....	487
a. Kuş çeşitleri.....	487
(1). Bülbül	487
i. İnsan ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler	487
ii. Diğer Benzetme.....	488
(2). Zag	489
(3). Bâz	489
(4). Fahte	489
(5). Kumru.....	490
(6).Hümâ	490
(7). Mâkiyan	491
2. Dört Ayaklı Hayvanlar	491
a. At.....	491
b. Bargir.....	492
3. Balık, Böcek ve Sürüngenler.....	493
a. Balık	493
İlgili benzetmeler.....	493
b. Pervâne	493

c. Meges	493
d. Mâr	494
İlgili benzetmeler.....	494
E. Bağ ve Çimenlik, Çiçek ve İlgili Unsurlar.....	494
a. İnsanla İlgili Benzetmeler.....	494
b, Diğer Benzetmeler.....	495
2. Çemen	495
3. Giyâh	497
4. Bağ	497
İnsan unsuruna bağlı benzetmeler	497
5. Sebze	498
F. Bitkiler	498
1. Ağaçlar	498
a. Ağaç Çeşitleri	499
(1). Ar'ar	499
(2). Şimşâd	499
(3). Bîd	499
(4). Pelîd	500
(5). Serv	500
i. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	502
ii. Diğer Benzetmeler	504
(6). Tûbâ	505
(7). Çenâr	505
İlgili Benzetmeler	505

2. Çiçek ve Çeşitleri	507
a. Şâh	507
b. Gül	508
(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	509
(2). Dört Unsur ve Kozmik Unsurlarla İlgili Benzetmeler	511
(3). Eşya ile İlgili Benzetmeler	512
(4). Diğer Benzetmeler	513
c. Gonca	513
(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	514
(2). Eşya Unsuru İle İlgili Benzetmeler	516
(3). Diğer Benzetmeler	518
ç. Hâr	519
d. Lale	519
(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler	519
(2). Eşya İle İlgili Benzetmeler	520
e. Semen	521
(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetme	521
(2). Diğer Benzetmeler	522
f. Benefşe	522
g. Sünbül	523
h. Nergis	524
(2). Diğer Benzetmeler	527
İlgili benzetmeler	527
i. Reyhan	528

j. Nesrin	529
SONUÇ	639
KAYNAKÇA.....	640
Özgeçmiş.....	642

TABLÖLAR LİSTESİ

Benzeyen-Benzetilen Tablosu	530
Benzetilen-Benzeyen Tablosu	591

KISALTMALAR LİSTESİ

a.ş.	Anonim şirketi
Bkz.	Bakınız
c.	cilt
g.	Gazel
Hz.	Hazreti
k.	Kaside
mes	Mesnevi
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
Mrb.	Murabba
s.	Sayfa
ş.	Şehrengiz
Tb.	Terkib-i bend

GİRİŞ

Mesîhî, Divan şiirinin gelişme dönemi sayılan 15. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış; indâne, âşıkane şiirleriyle dikkat çeken önemli bir Divan şairimizdir. Mesîhî derbeder mizacını, çki ve eğlenceye olan düşkünlüğünü klasik şiirimizin geleneklerine bağlı kalmak şartıyla beyitlerinde açıkça ifade etmekten çekinmemiştir. Eserlerinde döneminin sosyal yapısına, yerli halkın yaşayışına, örf adet ve gelenekleri kuvvetle hissetmiştir. Şiirinin konuları; dünyevi zevkler çki ve aşkın getirdiği güzelliklerdir. Bâki'nin onun bahariyesine nazire yazması Mesîhî'nin Bâki'yi etkilemiş bir şâir olduğunun bir göstergesidir.

Bu tahlil Mesîhî'nin Hayatı - Sanatı - Eserleri - Şiir Felsefesi, Din - Tasavvuf, Cemiyet, İnsan ve Tabiat olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm; Mesîhî'nin hayatını, sanatını, şiir felsefesini içerir. Bu bölümde o dönemde kullanılan atasözü, deyimler ve darb-ı meseller beyitler halinde verilmiştir. Şiir felsefesi başlığı altında Mesîhî'nin şair, şiir, gazel, kaside, beyit ve diğer şairlere ait görüşleri istiare ve teşbih unsurları göz önüne alınarak beyitlerle desteklenmiştir. Aynı istiare ve teşbih unsuruna dayanan beyitler tezin genelinde her beyitin altında verilen "bkz." ibaresi ile gazel, kaside, vs. numaraları yazılmak suretiyle belirtilmiştir. Bu şekilde tezi okuyanın konu ile ilgili diğer beyitlere rahatlıkla ulaşması amaçlanmıştır.

İkinci bölüm “Din-Tasavvuf” başlığı altında değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölüm “Cemiyet” adı altında toplanmıştır. Bu bölümde Mesîhî’nin şiirlerinde görülen sosyal unsurlar, örf adet ve gelenekler kendini daha bariz hissettirir. Şair, devrinin yaşayışını, kültürünü klasik şiir geleneğine bağlı kalarak ustalıklı gözler önüne serer. Şairimiz, bundan sonra gelecek olan Nedim’in şuhluğunu, derbeder yaşayışını şiirlerinde aksettirir.

“İnsan” başlığı altında incelenen dördüncü bölüme güzellik kavramı açıklanarak girilir. Bu bölümde sevgilinin güzellik unsurları tek tek incelenmiştir. Bunu; âşık, rind, zahid, kalender, fakir, derviş gibi tipler izler. Bu bölümde divanda yer alan mücerret kavramlara da alt başlıklar halinde yer verilmiştir.

Tabiat bölümü; Kozmik Âlem, Zaman ve Zaman İle İlgili Mefhumlar, Dört Unsur, Hayvanlar, Bağ ve Çimen İle İlgili Unsurlar, Bitkiler ana başlıkları altında incelenmiştir.

Divan edebiyatımızı iyi anlayabilmek, beyitlerin dünyasına girebilmek için kelimelerin karşıladığı ve çağrıştırdığı anlamları iyi bilmemiz lazımdır. Zira klasik edebiyatımız ve nazmunlar ve teşbihler dünyasına dayanır. Kelimelerin benzetme yönlerini ve benzetilenleri bilmemiz bize klasik şiirimizin kapılarını açan bir anahtar hüviyetindedir. Bu çalışma; benzeyen-benzetilen ve benzetme ilgilerini temel alması yönünden semantik bir çalışma olarak

değerlendirilebilir. Tabloların ilk bölümünde benzeyen ve benzetilenler alfabetik olarak listelenmiştir. Onu izleyen diğer tabloda bu tasnifin tam tersi olan benzetilen benzeyen tablosu yine alfabetik olarak verilmiştir. Her tablo, kendini destekleyen gazel, kaside, şehrengiz, müfred, kıta numaralarıyla ortaya konmuştur.

Gazelleri ihtiva eden üçüncü bölümde araya yer yer murabbalar serpiştirilmiştir. Bu murabbalar III-mrb. ../. şeklinde verilmiştir. Kıta ve müfredleri içeren dördüncü bölümde ise bu nazım türleri dışında kalan şiirler IV ../. şeklinde belirtilmiştir.

Divanda yer alan Farsça gazel ve kasidelere çalışmamızda yer verilmemiştir. Çalışmamızın başlıkları o günün imla özellikleri esas alınarak verilmiştir.

I. Mesîhî'nin Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Şiir Felsefesi

A. Mesîhî'nin Hayatı

15. asrın mühim Divân şâirlerinden biridir. Bursalı Mehmet Tahir'in Osmanlı Müellifleri, Riyâzi'nin Riyâzü'ş-Şuarâ, Gibb'in A History of Otoman Poetry ve Sehî'nin Tezkiresi'nde asıl adının İsa olduğu belirtilmektedir. Ailesi hakkında hemen hiç bir bilgi olmamakla beraber, Mesîhî'nin Priştine doğumlu olduğunda bütün kaynaklar ittifak ederler. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemesine karşılık Fatih devri sonralarında doğmuş olma ihtimali bulunmaktadır.

Genç yaşlarda İstanbul'a gelmiş şairimizin bir müddet medrese tahsili gördüğü bilinmektedir. Bu arada hüsn-i hatta merak sarmış ve devrinde güzel yazan kişiler arasına girmiştir. Kendisinin Arabça ve Farsça'yı bu dillerde şiir yazacak kadar iyi bildiği anlaşılmaktadır. Mesîhî, Hadım Ali Paşa'nın Divan katipliğini yapmıştır.¹ Şâir derbeder yaşayışı ve zevk düşkünlüğü dolayısıyla bu görevini aksatmıştır.

Hâdım Âli Paşanın Şii ayaklanmasında ölmesi üzerine, Mesîhî hâmisiz kalır. Daha sonra şâir, Yunus Paşa'nın himayesine girmek ister. Bunu da

Mesnedi itdiyse terk-i dünyâ
Haşre dek var ola Yunus Paşa

beyitiyle dile getirir.

Fakat kendisine Hadım Ali Paşa gibi hâmi bulamadığından ömrünün geri kalan yıllarını fakirlik içinde geçirmiştir.

B. Sanatı

Mesîhî, Divan şiirinin gelişme dönemi olarak kabul edilen onbeşinci yüzyılın ikinci yarısında yaşamış rind meşrep bir divan şairidir. Âşık Paşa, ondan bahsederken "Divan şirimizin temelini atan Ahmet Paşadır. İlk temel taşı Necati, ikincisiyse Mesîhîdir diyerek, Mesîhî'nin

---

¹ Bkz. Abdülkadir Karahan, "Mesîhî", *İslâm Ansiklopedisi*, c.8, İstanbul, M.E.B. Yayınevi, s.124-126.

Divan edebiyatındaki önemini belirtir. Mesîhî, şiirlerini klasik edebiyatımızın geleneksel yapısına sadık kalarak yazmıştır. Şairin aruz vezni ustalıkla kullandığını şiirlerinden anlamaktayız.

Divanındaki bazı şiirleri onun Arapça ve Farça'yı şiir yazabilecek kadar iyi bildiğinin göstergesidir.

Latifi Tezkiresi'nde Mesîhî'nin çağdaşı olan Zâti ile aralarındaki atışmalara değinilir.

Zatî;

Ey Mesîhî her biri ırz ugrusu ayyâdır
Şehr-i şîrin şâhısun bir dürlü dâhi oldu iş
Mülk-i nazmı Zâtinin ugurlanıp ma'naları
Girüben dîvânına tebdîl-i sûret eylemiş

Mesîhî de cevaben:

Sanma ki ma'na-yı nâdâna beni el uzadan
Degülüm tıfl ki hâyide idinem iftâr
Tendeki rûf bana âriyyeti oldugıyçün
Günde bin kez iderüm kendü hayâtumdan âr

Mizaç olarak anın güzelliklerini coşkulu bir şekilde yaşayan şairimiz bunu şiirlerinde de açıkça sergilemekten kaçınmamıştır. Şiirlerinde de dünyanın geçiciliği, hayatın en güzel şekilde değerlendirilmesi, günün güzelliklerinin an be an yaşanması, dünyevi zevkler, içki ve aşkın verdiği sarhoşluğu işlemiştir. Kader madem ki değişmeyecektir o halde yaşadığımız dünyayı güzelleştirmek, hayatın değerini vererek yaşamak elimizdedir hayat görüşüne sahip olan şair, bu görüşünü her beyitinde kazır adeta. Bu yönüyle kendisinden sonra gelecek Nedim ile de benzerlik gösterir.

Mesîhî, Divan şiirine yeni bir tarz ve orijinallik getirdiğini iddia eder. O bakire olan fikirlerini şiirlerinde bir orijinalite olarak görür. Onun şiiri çalıntı değildir.

Mesîhî muhteridur pîşesinde
Degüldür san'atı dîvân ugurlar
g 72/5

Döneminde yaygın olan adet, görenekleri şiirlerinde ustalıkla işlemiştir. Şiirlerinde halk öyleyişlerini, atasözü ve deyimleri sıkça kullanmaktan çekinmemiştir.

Bâg şöyle haste olmuş kim göre varup bugün
Sûsen ile goncayı sordum dil agız virmedi
g 276/3

Afitâba bir dahi nûr için egmezdi agız
Mîhr-i cûduñdan eger bir kez ideydi cer hilâl
k 3/25

Bahâr irişdi seher-hiz oluñ sabá gibi kim
Bizi uyarmaga her subh su seper jále
k 6/18

Heykel it boynuğa ey dost Mesîh kolını
Tâ sana degmeye yavuz dil ile dîde-i bed
g 35/5

Mesîhî'nin şiirlerinde arasıra Rumeli ağzında kullanılan kelimelere ve tabirlere rastlanır. Dili, çağdaşlarına nazaran daha sade ve açık sayılabilir. Sanatlı söyleyiş düşkünlüğü yoktur. Bâki e Âlî gibi 16. asrın şairleri üzerinde tesiri olduğu söylenebilir. Bilhassa Bâki onun baharriyesini deta beyiti beyitine tanzir etmiştir.

Mesîhî gökden insan sana yer yok
Yüri var gel ' Arabdan ya ' Acemden
g. 177/5

beytiyle döneminde yaygın olan Arap ve İran Edebiyatına duyulan hayranlığı az da olsa leştirdiği görülür.

Etkilendiği şairler arasında Selmân-ı Sâveci ve Kemâl-i Hucendi'yi sayar.

Kâ'inâtı hâlî sanma ehl-i irfândan ki ben
Âlemün Selmânı olurduñ olayduñ sen Zahîr
k 11/27

Divan'ın ilk bölümü klasiklerden oluşur. Şair bu bölümde II. Bâyezid Yavuz Sultan Selim, Mir Bedrettin, Hadım Ali Paşa, Mehmet Çelebi, Tacizâde Cafer Çelebi, Ahmet Çelebi, İasan Paşa ve Yunus Bey'e yazılmış kasidelere yer verir.

İkinci bölüm Şehr-engiz der medh-i Cüvânân Edirne adını taşıyan bölümdür. Bu bölümün ünacaat, tasvir ve hatime bölümlerinden oluşur. Şair buy bölümde Edirneli gençlerin tanıtımını, mesleklerini ikişer beyitlik açıklamalar şeklinde yapar. Tanıtılan gençler orta tabakaya mensupturlar. Gençler, ya dükkanlarda çalışır ya da dükkan sahiplerinin oğullarıdır. Dua

ölümünü izleyen iki gazelle bu bölüm son bulur. Bu bölümün tamamı 178 beyittir. Şehrengiz ölümünün dili yalın, kolay anlaşılır bir dildir.

Üçüncü bölüm gazeliyyâttır. Mesîhî bu bölümde rind meşrep, derbeder karakterini oldukça iyi yansıtır. Bu bölüm 289 gazelden oluşur.

Dördüncü bölüm kıta ve müfretlerden oluşmasına karşılık araya yer yer gazeller serpiştirilmiştir.

C. Eserleri

Mesîhî'nin bilinen üç eseri vardır.

1. Dîvân

Klasik münâcâtla başlar. Bunu 1'i Farsça 21 kaside, 1 terhib-i bend, 3'ü Farsça 29 gazel, 1 murabba, 2'si Farsça toplam 34 kıt'a ve müfret izler. Şiirleri arasında Râiye-i bahâriye kasidesi levrinde pek beğenilmiş ve meşhur olmuştur. Ali Paşa için yazılan mersiye de büyük bir sanat eseri sayılmaktadır.

2. Şehrengiz

Mesîhî'nin bilinen en ünlü eseridir. Ürünü bu türün bilinen en eski örneklerinden biri olmasına borçludur. Bazı araştırmacılar Divan şiirinde şehrengiz türünün ilk örneğini Mesîhî'nin verdiği görüşünde birleşirler. Bununla birlikte Batılı araştırmacılardan E. G. Browne ve Hanmer bu konuda farklı görüş beyan ederler. Onlara göre bu türün ilk olarak Türk edebiyatında ortaya çıktığı, Fars edebiyatında bir benzerinin bulunmadığı düşüncesi yanlıştır. Şehrengiz; münâcât, tasvir ve hatime olmak üzere üç bölümden ibarettir. Munâcâtı izleyen ilk beyitlerde gece, gündüz tasviri yapılır. Daha sonra da Edirneli gençler isim ve meslekleriyle anıtılır. Dua bölümünü izleyen iki gazelle mesnevi son bulur. Eser 178 beyitten oluşur. Dili oldukça sade ve yalındır.

3. Gül-i sad-berg

Mesîhî'nin Latifî Teskiresi'nde adı geçen mensur eserdir. Bursalı Mehmed Tahir de bu eserin bir nushasının Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde olduğunu kaydeder.²

Eser bir inşâ kitabı mahiyetindedir. Yüz kadar mektuptan meydana gelmiştir. Dilinin nispeten açık ve sade oluşu, edebî değer taşıması ve bazı özellikleri dolayısıyla eski Türk nesri bakımından üzerinde durulmaya değer bir eserdir.³

D. Şiir Felsefesi

1. Şâir

Mesîhî'ye göre zevk-i selimi olan şâir, övülenin yanında şiirini okumaktan çekinen şâirdir

Şol şâ'irüñ ki zevk-i selimi hayâsı var
Yanuñda şî'rin okımadan eyler ictinâb
k 7/44

Mesîhî ağızdan ağıza dolaşmış, köhnemiş sözleri ağzına şiir diye almaz. Mesîhî çocuk mudur ki ağızda çiğnenmiş lokmalar ile iftar etsin? Şâir, şiirlerini daha önce kullanılmamış, orijinal kelimelerle oluşturmalıdır. Öteden beri gelmiş, alışılmış kelimelerle şiirler yazanları gerçek şâir olarak kabul etmez.

Almazam agzuma ben ma'ni-i hâyîdeyi hiç
Degülem tıfl ki hâyîde idinem iftâr
k 8/45

Mesîhî döneminde Arap ve Acem şiirinin yaygınlaşmasını kınar Şiir, Arap ve Acem şiirinin etkisiyle öyle bir duruma gelmiştir ki bu durumda Mesîhî gökten inse kendine şiir sahasında bir yer açılmayacağını ifade eder

---

² Bkz. Prof. Dr. Mine Mengi, **Mesîhî Dîvânı**, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını – Sayı 80 “Divanlar Dizisi: 1”, Ankara 1995

³ Abdülkadir Karahan, "Mesihî", **İslam Ansiklopedisi**, c.8, İstanbul, M.E.B. yayımları, s.124-126.

Mesîhî gökden insemi saña yer yok
Yüri gel var Arabdan yâ Acemden
g. 177/5
Bkz. IV-m. 28

Şâir, döneminde sahip olmadığı maddî imkansızlıklardan dolayı şikâyet eder. Zaman ve levlet adamları onun layık olduğunu vermezler. Bundan dolayı zaman zaman devlet büyükle rine serzenişlerde bulunur.

Ben senüñ bendelerüñ defterine geçmiş iken
Ne revâdur bana pâ-bend ola cüz'i tîmâr
k 8/49

Şâir, bir iki defa tîmar görmesine rağmen bunlardan bir fayda görmemiştir.

İki üç def'a ki timâr aldum
Görmedüm menfa`atini bi-'z-zât
IV-5/2

Mesîhî, eğer sanatlı söyleme kabiliyetine sahip olmasa, şâirlikten para kazanamayacağını fade eder. Bu işten para kazanması onun devrinde kabul gören bir şâir olduğunun da gösteresidir.

Ger sanâ'i` satmazam şî'r içre olmazdum diri
Lâ-cerem san`at gerekdür kılmaga kesb-i ma`âş
g 107/5

Mısır edebiyâtımızda Yusuf u Züleyha kıssası münasebetiyle sıkça anılır. Mısır-ı melâhat, Mısır-ı hüsn, belâgat Mısır tamlamalarıyla benzetmelere konu olur. Bu ifadeler Yusuf'un güzelliğinden, onun Mısır iline sultan oluşundan yola çıkarak oluşturulur. Mısır'da yapılan sınıçların da kıymetli olduğu söylenir. Mesîhî'den önceki şâirler dil kılıcı ile mânâ mülkünü utmuşlardır. Şâir de mânâ Mısır'ını tutarsa, bu durum, kendinden öncekilerin saltanat davasına ortak olmak istemesi olarak anlaşılmalıdır.

Gerçi tîg-i zebân ile tutmuş
Mülk-i ma`nâyı üstâd-ı selef

Mısır-ı ma'nâda ben de eylersem
Saltanat da'visini sanma selef
kt. 11/1-11/2

Mesîhî'nin dil kılıcı suyunu âb-ı hayattan almıştır. Dilinden çıkan nazm insana hayat bahşedicidir.

Mesîhî tîg-i zebânun suyudur âb-ı hayât
Meger ki Hızrdan aldun kemâl-i kurbîyeti
g 261/6

Mesîhî, şiiirleri ile âleme can bağışlar.

Mesihâ tek sen agzuñ ile cân vir
Sayılsun yok hesâbına ko cânı
g. 274/5

Şâir, yaşadığı cemiyette insanların kendine değer verdiğini söyler. O da şâirlik yönüyle şiir meydanının içinde yer alır.

Nitekim kimse beni hiçe saymaz
Sanuram ben de gayri leyse fi'd-dâr
g. 86/7

Kim artık şiir sahasında söylenecek bir şey kalmadı derse, yeni bir tarz inşâ eden Mesîhî'ye bakmalıdır. Mesîhî şiirini orijinal olarak nitelendirir. Şâir, diğer şâirlerin gitmediği bir yolda ilerlemektedir.

Ey ki söz kalmadı kim dinmedi dirsın gel gör
Bu yeni tarzı Mesîhî nice bünyâd itdi
g. 248/5

Mesîhî'nin hayalleri gitgide eşsiz olmuştur. Bu şekliyle Mesîhî, Rum diyârı içinde Şeyh-i Hucend'e şâirlikte erişmiştir. Kemal-i Hucendi hayatında çok hürmet görmüş, şâirlikte usta bir kişidir. Şirazlı Hafız ile yazışmaları vardır. Mesîhî kendini Kemal-i Hucendi ile bir tutar. Eşsiz inciye de ferid denilmesinden yola çıkarak, Mesîhî hayallerini eşsiz, emsâli bulunmayan inciye benzetir.

Vardukça ferîd oldı hayâlât-ı Mesîhî
Rûm içre irer bir yigit uş Şeyh-i Hocende
g. 244/7

İlgili benzetmeler

a. Bülbul, Şeh-i İklim-i Nazm, Selman

Şâir, söylediği rengîn sözlerle ve bir âşık hüviyeti taşıması sebebiyle bülbulü çağrıştırır. Sûfi âşığın hoş karşılamadığı, nâdân olarak vasıflandırdığı, âşktan anlamayan bir tiptir. Şâir, şiirlerinde sûfiyi sevmediğini zaman zaman tekrarlar. Sûfi, bucağında tek başına oturadursun, bülbul olan şâir gül olan sevgiliyi bağa davet eder.

Biz bülbül ü gül gibi şehâ bâga varalum
Sûfi ko otursun bucagında tek ü tenhâ

k. 16/8

Bkz. k. 13/29, k. 16/35

Mesîhî kendini nazm ülkesinin padişahı olarak görür. Mesîhî'nin nazminin debbesi, gösterişi dünyayı tutmuştur.

Şeh-i iklim-i nazm olduñ Mesîhî

Cihânı tutdı sözüñ turturâkı

g 258/5

Selmân, Selmân-ı Sâveci lakabıyla meşhur, asıl adı Hoca Cemaleddin b. hoca Alaaddin olup İranlı şâirdir. Mesîhî kendini Selmân'a benzetmiştir. Zahîr de yine zamanının büyük şâir lerindedir. Hasan Paşa'ya yazılan şitâyişnâmeden alınan beyitte, Hasan Paşa da Zâhir'e benzetilmiştir.

Kâ'inâtı hâlî sanma ehl-i irfândan ki ben

Âlemün Selmânı olurduñ olaydun sen Zahîr

k 11/27

2. Tab'

Ta'b şâirin yaratılıştan gelen şâirlik kabiliyetidir. Şâir tabiatını çeşitli benzetmelere konu eder.

İlgili benzetmeler

1. Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Tûti, bülbül, semend

Beyitte, papağanlara şeker vermek ve karşlarına ayna koymak suretiyle onları konuş tur mak âdetine işaret vardır. Kendini papağan tabiatlı olarak kabul eden Mesîhî'yi konuş turan, sevgilinin şeker dudağı ve ayna gibi berrak olan yüzüdür.

Tûti-i tab'ın Mesîhî bendeñün gûyâ iden

Bir şeker-leb dilberün âyine-i ruhsâridur

g 50/6

Bkz. k. 11/23

Şâir tabiatını bülbüle, şiirlerini de bülbülün nağmelerine benzetir. Sevgilinin gül oluşu âşık şâirin de bülbül olarak hayal edilmesini beraberinde getirir.

Bülbül-i tab'-ı Mesîhî dâ'im
Aglasun aglasun efgân itsün
tb V/9
Bkz. g. 239/6

İsfahân sürmesi ile meşhur bir memlekettir. Sürme bilindiği üzere gözün ziyasını arttırır. Mesîhî'nin şâirlik tabiatının atı, düşüncede o kadar çok toz kopartmaktadır ki İsfâhan ülkesinde büyük İran şâiri Kemal-i İsfahanî de gözüne bu tozlardan sürme çeker. Mesîhî şâirlikte o derece ileri gitmiştir ki büyük şâir Kemâl-i İsfahanî bile ondan feyz alacak hale gelmiştir. Şâirlikte önemli bir mertebeye gelişi, velud bir şâir oluşu Mesîhî'nin şâirlik tabiatının semend (at) olarak hayal edilmesini gündeme getirir

Ne toz ki kopara tab'um semendi fikretde
Gözine sürme ider İsfahânda rûh-ı Kemâl
k 9/29

2. İnsan Unsuruna Benzetmeler

Nahl-bend

Nahl-bend; balmumundan ağaç veya meyva şekilleri yapan sanatkâra verilen addır Şâirin nahl-bend tabiatı sevgiliye gönül verip, gül dalına bir taze gonca bağlar Şâir gönlünü gonca, sevgilisi de gül dalı olarak hayal eder

Dil-dâra dil virüp yine bu nahl-bend-i tab'
Bir tâze gonca bağladı bir gül budagina
g 220/4

3. Mekân ve İlgili Unsurlarla İlgili Benzetmeler

Gülşen, bahr-ı dürer, sadef

Mananın güle benzetilmesi, şâirin tabiatının da gülbahçesine benzetilmesini beraberinde getirir.

Tâ bâg-ı atâ içre bite gonca-ı en'âm
Tâ gülşen-i tab'îçre açıla gül-i ma'nâ
k 16/42

Mesîhî tabiatını inci denizine benzetir. Zira bu tabiatten inci gibi sözler dökülmektedir.

Tab'-ı Mesîhî bahr-ı dürrdür
Bir dildür anda gûyâ zebânı
g 283/6

Şâir, tabiatını inci kabuğuna, şiirlerini de bu kabuktan çıkan incilere benzetir. Şâir, sıkıntı içinde bile övülenin ayağının toprağına cevher saçmaktan geri kalmaz. En sıkıntılı anlarında bile cevheri andıran şiirlerini yazmaktan geri kalmaz.

Bu kadar zillet ile ben ayaguñ toprağına
Sadef-i tab'dan itdüm nice gevher îsâr
k 8/50

3. Şiir

Mesîhî, gazellerinden haberdar olan kişinin zarafet göğünde melek tabiatlı olacağını söyler. Bu şekliyle şiirlerine kutsallık izâfe eder.

Râsti çarh-ı zarâfetde melek-tab` olur
Gazeliyât-ı Mesîhîden olan kişi habîr
IV m. 30

Şâir hayal dolu olan sözlerini gam, sıkıntı ve özlemini anlatması için yazdığını ifade eder.

Gam u endûh u melâl ile hayâl olduğumu
Sana arz itmege geldi bu muhayyel güftâr
k 8/48

Ok ucuna mektup bağlanarak uçurulması âdetini Mesîhî'nin mısralarında görmemiz mümkündür. Mesîhî dua okuna şiirini bağlayarak meleklerle göndermiştir. Bu şekliyle Mesîhî şiiri ne kutsallık izâfe eder.

Yarar bu şi'rümi tîr-i du'âya bağlayuban
Hediye diyü idersem meleklerle irsâl
k 9/37

Mesîhî'nin şiirine karışan kişi taştan daha beterdir. Zira şâir, bu taze şiiriyle âlem halkını eğlatmakta, onları etkilemektedir. Şâir, bu şiirinden etkilenmeyen kişiyi taş olarak nitelendirir. Mesîhî şiirlerini" taze şiir" olarak addeder Zira şiiri daha önce söylenmemiş bir orijinalliktedir.

Ey Mesîhî dahl iden taşdan beterdür şi`rüne
İşbu şi`r-i terle halk-ı âlemi zâr eyleyem
g 166/6
Bkz g 185/6

Mesîhî'nin şiir dediği şey gerek Türk tarzı gerekse Arap tarzıdır Şiirden muradı ceylanı gazellerle avlamaktır

Mesîhî şî'r didügi gehî Türkî gehi Tâzî
Murâdı ol gazâlî avlamag imiş gazellerle
g 232/4

Mesîhî'ye göre şiirde âhenk esastır. Şâir, nazmı ile sevgilinin güzelliğini hoş edalı kılmıştır.
Zira şiirin güzel edadan başka bir şeyi yoktur.

Nazm ile hüsnüni kıldı hoş-edâ yine Mesîh
Dahi şî'rün nesi var hüsn-i edâdan gayrı
g 284/6

Mesîhî, şiirlerini okuyandan hayır dua almak için oluşturduğunu söyler.

Divânunu her bir okuyandan da Mesîhî
Maksûdı hemân kâtibinün hayr du`âdur
IV-35/2

Şâirin hayalleri o denli değerlidir ki ay bile Mesîhî'nin şiirini altınla yazmak için güneşten altını ödünç olarak almıştır. Ayın güneşten aldığı ışığı yansıtması olayı, beyitte bu şekliyle hüsn-i a'lil yoluyla verilmiştir.

Yazmaga altun ile şî'rin Mesîhi bendeñün
Fakrı ucından ödünç almış güneşden zer hilâl
k 3/28

Şâir, şiirine hoş bir ilerleme verecekken, zillet sürüsü aklını ayaklar altına alır

Şî're bir hoş perveriş vireydüm emmâ n'ideyin
Hayl-i zillet eyledi aklum esâsın pây-mâl
k. 13/24

Sözün oluşmasını sağlayan sevgiliden gelecek olan mesajları taşıyan bakışlardır sevgilisinin yan bakış kılıcıyla yaralanan âşığın sözü bu acıyla daha da etkili hale gelerek, ceskinleşir. Âşığın ağzının içindeki dil sanki böyle bir durumda hançer kesilir.

Çü tîg-i gamzeñi görem düşer sözüm keskin
Sanasın agzum içinde olur zebân hancer
g 93/8

Şâirin sözü renkli, boyalı ve süslüdür. Sözün rengin olarak vasıflandırılışı, şiiri oluşturan celimelerin âhenkli ve mânâ itibarıyla özenle seçilmesi sebebiyledir. Jale nasıl kırmızı güle süs parlaklık veriyorsa, şâirin sözüne parlaklık veren de gözlerinden durmadan akan gözyaşlarıdır. Al kelimesinin aldaticılık, hile gibi mânâları olmasından hareketle kırmızı gül ile rengin söz

arasında bir bağlantı kurulmuştur. Beyitte gözyaşı-jâle ve söz-gül kelimeleri arasında da bir leff üneş sanatı yapılmıştır.

Gözüm yaşı ile rengin sözüm bulur revnak
Virür nite ki gül-i surha zîb ü fer jâle
k 6/48
Bkz. k. 8/17

Mesîhî, sözlerini cana can kâticı olarak addeder. Gönle ferahlık katan bu sözlere de ancak ışık hissesine sahip olan sevgililer kulak verir.

Ey Mesîhî cân-fezâdur sözlerüñüñ her biri
Hisse-i ışık-ı habîb olan urur aña kulag
g 118/5

a. Kıymetli Taş ve Bunlarla İlgili Benzetmeler

İnci, silk, cevher

Şiir, nazım ipliğine inci dizme sanatıdır. İnciyi ipliğe dizmek için incinin yüreğini yani ortasını delmek gerekir. Bunu yapan da düşünce elmasıdır. Düşüncenin keskinliği, etkisi onun elması olarak hayal edilmesini beraberinde getirir. Sözün değerli ve dikkat çekici oluşu söz-inci benzerliğinin kurulmasına yol açar.

Güher gibi yüregün deldi fikret-i elmâs
Dizince rişte-i nazma bu resme ikd-i le'âl
k 9/31
Bkz. g. 83/5, g. 262/7, k. 20/21

Nazım; tertip etme, dizme, düzenleme anlamlarına gelir. Sevgilinin de inci dişlerinin lüzenli bir şekilde dizili olması onların nazım gibi düşünülmesine yol açar. Şâir, bu inci nazımlarını toplar, söz ipliğine dizer, her biri bir cevher olan lafızlarla bu nazımlara hayat verir.

Lü'lü dişüñüñ nazmını derc eyledüğümce
Silk-i suhanum olur anuñ san güher elfâz
g 113/3

Şâir tabiatını inci kabuğuna, şiirlerini de bu kabuktan çıkan incilere benzetir. Şâir, sıkıntı içinde bile övülenin ayağının toprağına cevher saçmaktan geri kalmaz. En sıkıntılı anlarında bile cevheri andıran şiirlerini yazmaktan geri kalmaz.

Bu kadar zillet ile ben ayaguñ toprağına
Sadef-i tab'dan itdüm nice gevher îsâr
k 8/50
Bkz. g. 154/7

b. İnanışlara Dair Yapılan Benzetmeler

Kıyamet, büyü

Beyitte Hz İsa'nın kıyamete yakın tekrar dünyaya geleceğine işaret vardır. Lafzın etkili oluşu, âlemi karıştırıcılığı sözün kıyamet olarak vasıflandırılışına yol açar.

Bu Mesîhî'nün kıyâmet sözleri
Sanki İsadur inüp itdi zuhûr
g 46/6
Bkz. g. 47/6

Şâir; şiir nüshalarının güzelliği, etkileyiciliği ile güzelleri büyülemiştir. Mesîhî, şiirlerini oluşturan sözlerini bu yönüyle büyü olarak adlandırır. Sözün etkileyici oluşu, duyanlarda hayranlık uyandırışı söz-büyü benzetilişini bereberinde getirir.

Nüsha-ı şî'r ile güzelleri teshîr itdün
Be Mesîhî giderek sözlerün efsûn oldı
g 255/8

c. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Selmân-şekil, dilber, Hz. Meryem, beyaz u nev-hat güzel, bîkr

Mesîhî şiirlerinin sözlerini Selmân'ın⁴ şiirlerine benzeterek, onlar gibi şöhret bulduğunu ifade eder.

Gün yüzüñ midhati ile bu Mesîhî kuluñuñ
Sözi şöhretlü durur güfte-i Selmân-şekil
g. 150/6

Mesîhî, sözünün daha önce söylenmemiş bir güzellikte olduğunu, lafzını taze dilbere benzetmek suretiyle ortaya koyar. Söz denen taze dilberin kaşını da de yerli yerince, ölçülü tartılı söylenmiş vezinli iki mısra oluşturur.

---

⁴ Selmân, Selmân-ı Sâveci lakabıyla meşhur (Hoca Cemâleddin b. Hoca Alaaddin) İranlı şâirlerdendir. Zamanın ferîdi idi. Bir çok nevâdir ve mülâtefeleri menkuldür. Cemşid ü Hurşid, Firak-nâme adlı manzumeleri, pek makbul şiirleri vardır. (Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 367

Sözüm bir tâze dilberdür kim olmuş
Aña ebrû iki mısra'-ı mevzûn
g. 175/6

Mesîhî'nin şiiri can bağışlayıcıdır. Bu haliyle Mesîhî'nin şiiri Hz. Meryem'e, şiirini oluşturan kelimeler de can bağışlayıcılığı sebebiyle Hz. Meryem'in kucağındaki Hz. İsa'ya teşbih edilir.

Ma`nâ-yı cân-feşân ile şi'ri Mesîhî'nün
Meryem durur ki İsiyi almış kucagina
g 221/5

Şâirin şiiri beyaz ve yeni hatlı bir güzeldir. Onun zülfü lafız, yanağı da mânâdır Şiir nazibeli oluşu, daha önce görülmemesi itibarıyla yeni hatlı beyaz bir güzeldir.

Şi'rüm beyâz u nev-hat güzeldür
Zülf ü izârı lafz u ma`ânî
g 283/7

Mesîhî, hayallerini ve hayallerinin eseri olan şiirlerini bakire, el değmemiş olarak niteler Zira Mesîhî, daha önce söylenmemiş şiirler söyler. Mesîhî, kendisinin dışındaki şâirlerin şiirlerini kabul eder Zira onların şiirleri birbirlerinin taklidi olup, orijinal değildir.

Bikirdür hep hayâlât-ı Mesîhî
Anuñ yanında gayruñ şi'ri bîve
g 227/5

d. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Sübha, rişte, libâs-ı âriyet, ser-nâme

Mesîhî'nin nazımının tesbihini eline alan diğer şâirler dillerinde şâirin şiirlerini istiğfar esbihi yaparlar.

Sübha-ı nazmını aldukça eline şu'arâ
Dilde tesbîhi olur her birinün istigfâr
k 8/23

Şiiri oluşturan kelimelerin cevher, şiirin de bu cevherlerin dizildiği iplik olarak tasavvur edilişi yaygın bir benzetmedir. Nazm kelimesi de sözlük anlamı itibarıyla" dizme, tertip

me"anlamlarına gelmektedir. Mesîhî nazım ipliğine öyle bir cevher dizmiştir ki cihânın gerdanı ve kulağı böyle bir mücevher görmemiştir.

Rişte-i nazma Mesîhî bir güher derc itdi kim
Görmemişdür mislin anuñ gerden ü gûş-ı cihân
k 5/34
Bkz. k. 10/27, k. 5/34, k. 9 /31, k. 20/21, g. 175/5

Kimi şâir, şiir diye tercüme, kimisi ise atasözünü söyler Mesîhî'ye göre gerçek şâir, şiirine ödünç alınmış elbise giydirmes. Şiir, bizzat şâirin kendi malı olmalıdır.

Kimisi tercüme söyler kimisi darb-ı mesel
Giyürme şi`re sakın sen libâs-ı âriyeti
g 261/6

Sevgilisine muhabbet mektubu gönderen kişinin, mektubun öncesine Mesîhî'nin şiirini mektup başlığı olarak koyması uygun düşer. Mesîhî'nin şiirini okuyan kişi böylece mektubu gönderen âşığına daha ziyade bağlanır.

y nigârına muhabbet-nâme diyü gönderen
Evveline şi`rümü yaz kim güzel ser-nâmedür
g 84/2

e. Diğer Benzetmeler

Nağme, ilim, bülbül nağmesi, efsun, ıkd-ı Pervin, gül-berg-i tarî, gül, uzak, iklim, nokta, nikab

Zühre, gökyüzü damında Mesîhî'nin şiirinin edasıyla raksetmektedir.

Târem-i çarhda raks ura Mesîhî Zühre
Şive-i şi`r ile ger bir nefes elhân kılam
g 167/5

Şâir şiirini bir ilim olarak düşünür. Şiir ilminin yazısına övülen dururken, başkasına iletmek uygun düşmez. Zira övülen şâiri şiirden daha yeğ tutar.

Hatt-ı ilm-i şi`ri kime iledem sen var iken
Degme bir hayvâna çün kim şi`rden yegdür şâ`ir
k 13/4

Şiir, adına şâir denilen bülbülün sevgilinin gül çehresinin uğruna çıkardığı nağmelerdir.

Nağmesin ben bülbülün gûş eyle ey gül-çehre kim
Yaraşur sen Husrevün vafında bu şi`rin makâl
k 13/29

Mesîhî şiir nüshası ile güzelleri büyülemiştir. Mesîhî'nin sözleri git gide bir efsun haline gelmiştir.

Nüşa-ı şî'r ile güzelleri teshîr itdün
Be Mesîhî giderek sözlerün efsûn oldı
g 255/8

Pervin (Süreyya) Sevr (Boğa) burcunun hörgücündeki yedi yıldızın adıdır. Küme halin de bulunuşu ve parlaklığı sebebiyle gerdanlığa benzetilir. Nazm kelimesinin sözlük anlamı dizmek demektir. Pervinin de bir yıldız kümesi, manzumesi olması dolayısıyla şâirler şiirleri ni bu yıldız kümelerine teşbih ederler. Hatta Mesîhî şiirlerini Süreyyâ yıldız topluluğundan daha parlak daha göz alıcı bulur. Böyle bir şiirin göğe kazınması tabîî bir haldir. Bundan ötürü güneş, kılıcı andıran ışıklarıyla her sabah gökteki Pervin yıldızını kazıyarak, onun yerine göğe Mesîhî'nin şiirini getirir.

Bes durur şî'r-i Mesîhî diyü tîg-i âfitâb
İkd-ı Pervini kazır her subhdem eflâkden
g 183/7

Mesîhî şiirinin yapraklarını cazibeli oluşu ve daha önce söylenmemiş oluşundan ötürü taze gül yaprağına benzetir.

Ey Mesîhî varak-ı eş'ârûñ
Yaraşur kim ola gül-berg-i tarî
g 279/5

Şâir, göz alıcı ve seçkin şiirini güle benzetir.

Görürse gül gibi eş'ârını Mesîhî'nüñ
Eriyüp ola hayâdan meh ile har jâle
k 6/47

Mesîhî, şiirini güzelleri avlayan bir tuzak olarak görür. Zira şiirini okuyup da bundan etkilenmeyecek güzel yoktur. Şiirindeki cim harfini şekli itibarıyla halkaya ve harflerdeki noktaları da tuzaktaki danelere benzeten şâir, şiirini güzelleri avlamak için harflerden kurulmuş bir tuzak olarak tasavvur eder.

Ey Mesîhî hûblar sayd itmege şî'rüñdeki
Halka-i cim ile her bir nokta dâm u dânedür
g 85/5

Nazmın bir memlekete benzetildiği beyitte, Mesîhî de kendini bu memleketin sultanı olarak görür. Sözü'nün gösterişi bütün cihana hakim olmuştur.

Şeh-i iklim-i nazm olduñ Mesîhî
Cihânı tutdı sözüñ tumturâkı
g 258/5

Beyitte remil olayına işaret edilir Şâir, nazmını bir remil tahtasına, şiirlerini de bu tahta ya erpilen noktalara teşbih etmiştir

Nat`-ı nazm üzre gözün yeñdi Mesîhî hasmı
Hele dâne dökivir nokta-ı eş`âruñ ile
g 212/6

Şâirin daha önce söylenmemiş bakir fikirleri, sevgilinin fazlından utanıp, her biri yüzlerine afızlardan örtü çekmiştir. Lafız, manayı kuşatması itibarıyla bakir fikirleri örten bir örtü nüviyetindedir. Beyitten utanan bir kişinin yüzüne örtü çekmesi âdetine de işaret edilir.

Fazluñdan utanup benüm ebkâr-ı fikretüm
Çekdi yüzine her biri elfâzdan nikâb
k. 7/39

4. Lafız

Şâirin bakire fikirleri övülenin fazlından utandığı için her biri üzerine lafızdan örtü çekmiştir. Fikirlerin bakire oluşu, onların orijinalliğine ve daha önce söylenmemiş olmasına layandır. Lafız, fikirlere çekilen bir örtü olarak düşünülmüştür.

Fazluñdan utanup benüm ebkâr-ı fikretüm
Çekdi yüzine her biri elfâzdan nikâb
k 7/39

5. Kaside

Şâir kasidesini, kendinden önce hiç bir şâirin böyle bir şiir söyleyememesi sebebiyle bakire bir kız olarak hayal eder. Kasidesinin renkli görünmesine şaşırılmamak gerekir. Zira şâir, kaside bakiresinin ellerini ciğer kanıyla kınalamıştır. Şâir, kasidesine gönlünün derinden gelen ıztıraplarını, elemlerini, ciğerinden gelen feryatları nakşeder.

Rengîn görinse bîkr-i kasîdem aceb mi kim
Hûn-ı ciğerle eylemişem ellerin hizâb
k 7/40

Mesîhî, parlak ve feyizli beyitlerden oluşan kasidesini kenarında serv olan bir akarsuya benzettir. Kasidesinin serv redifli olması bu benzetmeyi beraberinde getiren bir etkidir. Beyitte mecâz ile hakikat yanyanadır

Her beyt-i âb-dârı bu nazm-ı kasidenün
Bir cûybârdur ki kenârında var serv
k 18/29

6. Gazel

Genel Bakış

Mesîhî, gazellerini kâinatın etrafını mana güneşi ile aydınlattığını ifade eder.

Mihr-i ma`âni ile yine rûşen eyledi
Etrâf-ı kâ'inâtı Mesîhî gazelleri
g 259/5

İlgili benzetme

Mesîhî gazelini Adn cennetinin âyeti olarak addeder. Şâir, gazelini melek yüzlü sevgilisi için yazdığını ifade eder. Adn cennetinin âyeti olan şiirinin sevgilinin mukaddes olarak lüştünlü semtinde okunmasının uygun olduğunu belirtir.

Ey melek yüzlü Mesîhî bir gazel nazm itdi kim
Kûyuñ içre yaraşur okunsa bu âyât-ı Adn
g 169/5

7. Mısra

Şâir, her ne kadar saçılmış inciler nazım ipliğine dizilse de, övülenin midhatinin bakiresine ayık bir nazım incisi oluşturulamayacağını ifade eder. Mısralar cazibesi, göz alıcılığından ötürü nciye teşbih edilir.

Midhatüñ bıkırine la'ik idemez la'l-i nazm
Rişte-i nazma ne deñlü dize dürr-i menşûr
k 20/21

Şâir sözünü bir taze dilbere, bu şiiri oluşturan iki vezinli mısrayı da o dilberin kaşlarına benzetir. Mısra şiirin dış yapısını oluşturması itibarıyla kaş olarak düşünülür.

Sözüm bir tâze dilberdür kim olmuş
Aña ebrû iki mısra`-ı mevzûn
g 175/6

8. Beyit

İlgili benzetmeler

Hûb, âb-dâr, rişte-i dürr-i girân-mâye, gül budağı

Şâir, şiirinin her beytinin şîve hançeri takınmış bir güzel olduğunu belirtir.

Gel imdi temâşâya ki her beyti bu şî`rûñ
Bir hûb durur kim takınur hancer-i şîve
g 240/6

Şâir, parlak ve feyizli beyitlerden oluşan kasidesini kenarında serv olan bir akarsuya benzettir. Kasidesinin serv redifli olması bu benzetmeyi beraberinde getiren bir etkidir. Beyitte necâz ile hakikat yanyanadır.

Her beyt-i âb-dârı bu nazm-ı kasidenüñ
Bir cûybârdur ki kenârında var`serv
k 18/29

Övülenin sıfatının vasıflarının anlatıldığı beyitler, satır sanılmamalıdır. Bunlar kıymetli incilizileridir.

Medh-i evsâf-ı sıfâtuñda şehâ ebyâtı
Rişte-i dürr-i girân-mâye durur sanma sutûr
k 20/22

Mesîhî, beyitlerini uçlarında goncadan birer ağız olan gül budağına benzettir.

Her beyti gül budagına beñzer Mesîhîñüñ
Kim uçlarında goncadan ola birer dehen
g 178/7

9. Mana

Genel Bakış

Şiirdeki lafızların süslü ve aydınlık olması için mananın eşsiz olması gerekmektedir.

Takdîr-i ma`âni-i bedi eylemeyince
Şîr`r içre Mesîhî bulımaız zîb ü fer elfâz
g 113/5

a. İnsan ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Can bağışlayıcı, mâder, kız, ebkâr, izâr

Mesîhî'nin şiiri can bağışlayıcıdır. Bu haliyle Mesîhî'nin şiiri Hz. Meryem'e, şiirini oluşturan kelimeler de can bağışlayıcılığı sebebiyle Hz. Meryem'in kucağındaki Hz. İsa olarak hayal edilir.

Ma`nâ-yı cân-feşân ile şi'ri Mesîhînün
Meryem durur ki İsiyi almış kucagina
g 221/5

Mesîhî söyleyiş olarak kendini Necati ile bir tutar Mesîhî kendisinin ve Necâti'nin şiirini bir kına girmiş ikiz bir kılıç gibi düşünür

Necâti hanceri ile Mesîhî hanceridür
Niyâm-ı mâder-i ma`nâda tev'emân hancer
g 93/9

Kalemin kağıt üzerinde yazı yazmak için geliş gidişleri, onun hoş yürüyüşlü bir kişi olarak eşhis edilmesine yol açar. Hoş yürüyüşlü kalem, mana kızlarına sataştığı için kalemlik zindanı çine hapsedilmiştir Kalemin kalemlik içine bırakılması onun zinden içine hapsedilmesi olarak tasavvur edilmiştir Mananın cazibeli oluşu, kolay ele geçmeyişi mana-kız teşbihini gündeme getirir.

İtdiler ahdüñde zindân-ı kalemdân içre habs
Çekdügiçün ma`ni kızlarını kilik-i hoş-hırâm
k 4/29

Mesîhî fakirliğiyle mânâ kızlarını beslemeyi ulu bir nimet sayar. Mânâların orijinalliği onların bakire olarak hayal edilmesini sağlar.

Bu ulu ni`met degül midür Mesîhî bize kim
Fakrumuzla bunca ebkâr-ı ma`âni beslerüz
g 99/5

Şâirin şiiri beyaz ve yeni hatlı bir güzeldir. Onun zülfü lafız, yanağı da mânâdır. Yanağın nânâ olarak düşünülmesi; onun rengin ve cazibeli oluşundan ileri gelir.

Şi'rüm beyâz u nev-hat güzeldür
Zülf ü izârı lafz u ma`ânî
g 283/7

b. Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Şehbâz-mâkiyân, mürğ

Mananın insanları etkilemesi, onun alıcı bir kuş olan şehbâza benzetilmesini gündeme getirir. Şâir döneminde fazilet ehline rağbet kalmadığını, mana şehbazının yerini cehaletle avuğun aldığını ifâde eder. Şiirde mana göz alıcı bir kuş iken, cehalet sonucu alâlade bir tavuğa lönmüştür. Bu da önüne gelen herkesin şiir yazdığı anlamına gelir.

Ehl-i fazla hiç ragbet kalmayup almış idi
Cehl ile şehbâz-ı ma'nânun yerini mâkiyân
k 5/5

Şâirin düşüncesi yükseklerde uçan, bir anda birden çok mana kuşunu avlayan bir doğandır. Düşüncenin doğan olarak tasavvuru mananın da kuş olarak hayal edilmesini sağlar.

Şehbâz-ı fikretüme hezâr âferîn kim
Bir demde nice mürğ-i ma'ânî kılır şikâr
k 17/38

c. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Bahr, mülk, Mısır

Mananın derin oluşu onun denize benzetilmesini gündeme getirir.

Bahr-i ma`nâ durur tabi`at kim
Ol denizde zebân bir dildür
g 62/6

Mesfîhî kendini mana ülkesinin padişahı olarak addeder. Buna inanmayan kişi onun ivanına göz atmalıdır. Mananın gönülleri fethetmesi ve geniş oluşu onun ülke olarak tasavvur dilmesini sağlar. Mesfîhî şiirleriyle mana ülkesini fethetmiş, oraya hakim olmuştur.

Pâdişâh-ı mülk-i ma`nâdur Mesîhi çâkerüñ
Ger inanmazsañ nazar eyle anuñ divânına
g 234/1
Bkz. kt. 11/1

Mananın Mısır'a benzetilişi, şâirin bu mülke kendini sultan olarak görmesinden ötürüdür.

Mısır-ı ma`nâda ben de eylersem
Saltanat da`visini sanma salef
IV-11/2

ç. Diğer Benzetmeler

Gül, mihr, sâbit yıldızlar, dürr-i yek dâne

Mana şâirin şâirlik tabiatının gülbahçesinde biten bir güldür. Mananın kişiyi etkilemesi, ızibeli oluşu, onun gül gibi düşünülmesini beraberinde getirir.

Tâ bâg-ı atâ içre bite gonca-ı en'âm
Tâ gülşen-i tab'îçre açıla gül-i ma'nâ
k 16/42

Mesîhî'nin gazelleri kâinatın etrafını mana güneşi ile aydınlatır. Mana etrafı aydınlatan bir ineş olarak tasavvur edilir.

Mihr-i ma'ânî ile yine rûşen eyledi
Etrâf-ı kâ'inâtı Mesîhî gazelleri
g 259/5

Övülenin fikretinin yıldızları felekte gezip, dolaştıkça zihin levhasında nice mânâlar sabit maktadır.

Levh-i zihnüünde olur nice ma'ânî sâbit
Kevkeb-i fikretüñ oldukça felekde seyyâr
k 8/26

Saf mânâ, büyük bir inciye benzetilir. Alâlede bir derin fikir ona gavvas (dalgıç) olamaz.

Ey Mesîhî dürr-i yek-dâne durur ma'nî-i hâs
Aña gavvâs olımaz oranı bir fikr-i amîk
g 125/5

10. Divân

Mesîhî yepyeni, orijinal şiirler ortaya koyduğunu ifade eder. Onun sanatı taklit ve çalıntı değildir. Mesîhî, sanatında yepyeni şiirler ortaya koymuştur.

Mesîhî muhterî`dür pişesinde
Degüldür san`at-ı divân ugurlar
g 72/5

11. Diğer Şâirler

"Beyit" kelimesi mısrada hem ev hem de terim anlamıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır. Ütün şâirlerin beytinin ocağına su koyan Mesîhî'nin parlak ve anlamlı gazelidir.

Beyti ocagina su koyan cümle şâ'irün
Cânâ Mesîhînüñ gazel-i âb-dâridur
g 49/5

Mesîhî diğeri şâirleri hırsız olarak niteler

Benüm ebyâtuma düzd el sunarsa
Fe-sun yâ Rabbi hâzâ'l-beyte ma`mûr
g 47/7

12. Deyimler, Atasözleri, Darb-ı Meseller

Acı dil urmak

Telh itmege kıtâldeayşını düşmenüñ

Acı dil urur üşüb aña hançer ü sinân

k 2/36

Acı dil vermek

Her ne defli acı dil virdiyse peykânüñ aña

Tîrünü terk itmedi bu yolda zahmum virdi baş

g 107/7

Acı yaş

Acı yaşum ile agzuñ yan cânâ fi'l-mesel

Birisi milh-i üçâc u birisi azb-ı Fırât

g 21/43

Ağız dil vermemek

Bâg şöyle haste olmuş kim göre varup bugün

Sûsen ile goncayı sordum dil ağız virmedi

g 276/3

Ağız eğmemek

Afitâba bir dahi nûr için egmezdi ağız

Mihr-i cûduñdan eger bir kez ideydi cer hilâl

k 3/25

Ağız dualı

Âşıkları düşünâm ile öldürdi güzeller

Bulunmadı bize dahi bir ağız du`âlu

g 197/3

Ağız var dili yok

Nice sevmeyem ol gül yüzlüyi çok

Ki gonca gibi ağız var dili yok

ş. 151

Ağzın dualı olması

Agzun du`âludur baña düşünâm kıl disem

Turmaz diline her ne gelürse söger geçer

g 55/3

Ağzına bakmak

Gülşende lebüñden çü soram sebzelere râz

Sen söyle diyü goncanun ağzına bakarlar

g 57/5

Ağzından salya akması

Korkusundan bâng-ı ra`d-ı âhumuñ

Bebr-i ebrüñ akar agzından lu`âb

g 13/2

Ağzının suyu akmak

Meclisde yâra agzı suyn akıdur diyü

Miskîn sebûya gör yine ne kulb takdılar

g 66/3

Âheng tutmak

Ol bezm içinde okıdı bu şî'ri'andelîb

Âheng tutdı yap yap aña savt-ı cûy-ı âb

k 7/15

Akçeyi yandırmak

Sovukluk iderlerse eger saña Mesîhî

Sen dahi yalıñ yüzlülere akçeyi yandur

g 58/5

And içmek

Yüzi mushaf gibi olmuş mutahher

Aceb mi başına and içse iller

ş 115

Ayağına baş koymak

Cihanda ser-keş olanlar surâhî gibi müdâm
İderler ayagina baş komaga isti'câl

k 9/24

Ayağına baş koymak

Câm-ı meclis la`l-i mey-gûnuñla öpüşdüğiğin
Meskenet idüp sūrâhi bař koyar ayagina

g 219/4

Ayağına kara sular inmek

Sâki şu deñlü turdı gice hizmetüñde kim
İndi sūrâhinün kara sular ayagina

g 220/3

Bahçıvan yemişin hamını dilenciye verir.

Bařa la`lüñçün kılur dūřnâm kûyuñda rakîb
Sâ'ile hâmin virür ekser yemişün bâgbân

g 180/3

Bahtın gözünün uyanması

Bahtum gözi şu dem uyanur ki görem seni
Nergis gibi elüñde kadeh gözlerüñde hâb

k 7/18

Baş eğmemek

Kimseye tek başımı egmeyeyin

Kepenekden yiter külâh baña

g 8/4

Baş koşalmak

Hulkuñ ile baş koşaldan ne kerâmet buldı kim

Yedi deryâyı gezer kılmaz ayagın ter nesîm

k 10/22

Baş koşalmak

Hulkuñ ile baş koşaldan ne kerâmet buldı kim

Yedi deryâyı gezer kılmaz ayagın ter nesîm

k 10/22

Baş koşmak

Tîr-i hûn-rîzüfile câna şol kadar baş koşdı kim

Zahm-ı hûn-bârum benüm âhir o yolda virdi baş

g 107/6

Baş koşmak

Başdan çıkarsa n'ola Mesîhî habâb-vâr

Baş koşmayadı eksügi ise şarâb ile

g 241/7

Baş koşmak

Tîr-i hûn-rîzûfile câna şol kadar baş koşdı kim
Zahm-ı hûn-bârum benüm âhir o yolda virdi baş
g 107/6

Baş üzere tutmak

Baş üzere tutmaz idi devlet anı izzet idüp
Rükû` ile belini egmeyeydi Rabbine dâl

k 9/5

Baş üzere yer etmek

Şebîh-i kebkeb-i keş-i nigâr olmasa eger
Baş üzere yer mi iderdi çemende her jâle

k 6/26

Başa kakmak

Başlarına ne belâ irecegin
Söyledi başa kaka tîg ü teber

23-III, 5, s. 83

Başa odlar yakmak

Gayrıya meyl eylesem şemşir ü tirüfiden geçüp
Başuma odlar yakar fi`l-hâl o tîg-i âb-dâr

g. 73/2

Başı göklere ermek

Hüsniyle başı göklere irmiş iken mehi
Bu gün yañıklı begler öninde gulâm kıl
ş. 2

Başına ateş yakmak

Kan kusturmak ile hemen hemen aynı anlama gelir
Bâd-ı deyden hâk-i pâyna şikâyet kılmaga
Başına güllerden âteş yakdı geldi gülsitân
k. 5/13

Başına od yakmak

Na'l-i esbüñ yeridür başlarına od yaksa
Çün adû kalbi ile hem-ser olupdur ahcâr
k 8/34

Başına odlar yakmak

Odlar yakuban düşmenüñüñ başına tîgüñi
Cânına kılur su gibi her hükmüni icrâ
k 16/30

Başında yer etmek

Bülbüller âşiyânına başında yir ider
Mülk-i çemende olmuş iken tâc-dâr serv
k 18/2

Başlar üzere yeri olmak

Başlar üzere yeri vardır bugün insâfını gör

Nice miskinlig ider illere bî-had kâkûl

g 146/4

Baştan çıkmak

Başdan çıkarsa n'ola Mesihi habâb-vâr

Baş koşmayaydı eksügi ise şarâb ile

g 241/7

Bel bağlamak

Ey beni öldürmeg için kasduma bel bağlayan

Eyledün kasd-ı garîb ü bağladun nâzik hayâl

k 13/7

Bel bağlamak

Sen lebi şîrine cânâ şevkümüz arz itmege

Riştelerden nâmeler Şâvûr-veş bil bağladı

g 269/4

Bel bağlamak

Ey beni öldürmeg için kasduma bel bağlayan

Eyledün kasd-ı garîb ü bağladun nâzik hayâl

k 13/7

Belini bükme

Ben du'âcınûî belini bükdi gerçi gam şehâ

Karşu tapu kılmag ile buldı nûr u fer hilâl

k. 3/31

Benzinde kan kalmamak

Hasta ve güçsüz kişiler için söylenen birdeyimdir

Hastalukdan kalmamışdı sâgaruñ beñizinde kan

Ne rükû` eylerdi za`findan sürâhi ne kıyâm

k 4/5

Benzinde kan kalmamak

Hastalukdan kalmamışdı sâgaruñ beñizinde kan

Ne rükû` eylerdi za`findan sürâhi ne kıyâm

k 4/5

Bir kılı kırk yarmak

Tutalum bir kılı ben kırk yaram dikkatde

Bilüñi hiç hayâl eyleye mi fikr-i dakîk

g 125/2

Bir kulağundan girip diğerinden çıkmak

Deldi kulaklarımı oğlan iken pîr-i mugân

Ki birinden giricek def'i birinden çıka pend

g 33/3

Biriyle gönül eylemek

Dilerdüm egleyem biriyle gönülüm

Kanâ`at itmedi bir ile gönülüm

ş. 175

Boğazı ipli

Her bogazı iplü ile salınaldan sen begüm

Ben gam ile gussadan salıncaga döndüm hemân

k 14/16

Boğazına durmak

Adli eyyâmında her kim hakk-ı abda el suna

Bogazına turur olsa bir çekirdek sîm-i hâm

k 4/16

Can atmak

Cânı nişân itmiş iken tîrûn itse sehv

Dil tîrûni nişân idüp ardınca cân atar

g 59/3

Canı ağzına gelmek

Cânı sürâhînüfi gelür agzına reşkden

Meclisde la'lüni öpicek sâgar-ı şarâb

k 7/19

Deve yanınca hizmet

Deve yanınca itsem aña hidmet

Yular tutmaz başum bulurdı devlet

ş. 132

Devlete ermek

Fikri budur ki himmet ile kaddüne ire

Togrulug ile devlete irse ne var serv

k 18/15

Dil ağız vermemek

Bâg şöyle haste olmuş kim göre varup bugün

Sûsen ile goncayı sordum dil ağız virmedi

g 276/3

Dil uzatmak

Sûsen gibi çün kim uzadam medhüne ben dil

Agzını yumar gonca gibi bülbül-i gûyâ

k 16/35

Divan durmak

Kâmet-i dilberlere karşı bu eşk-i cûy-bâr

Beñzer ol havza ki durmuş servler divân aña

g 5/3

Dokuz dolanmak

Rıdvân tokuz tolandı sekiz uçmagı velî

Bunca melekler içre seni kıldı intihâb

k. 7/17

Dolaşa dolaşa ayağını su almak

Kâmetüñe sehv ile beñzetdüğün kendüyi

Tolaşı tolaşı servüñ ayagını aldı âb

g. 11/2

Dolu vurmaşa dönme

Halkı bir bir yitürdüñ ey sâki

Tolu urmışa döñdi sohbetümüz

g 100/3

El açmak

El açar şâh-ı şecer şive-i seyrânun için

Medh okur fâhiteler serv-i hırâmânun için

g 191/1

El birliğı yapmak

Ol kâmetüñ irişmeye sa'y ile pâyına

Her nice el bir ide çemende çenâr serv

k 18/16

El götürmek

El götürüp Mesîhî münâcât ider çenâr

K'ola çemende devlet ile pâydâr serv

k. 18/28

El götürmek

Ey Mesîhî el götür eyle du'â ol servere

Kim tamâm ola bu efsûn-ı hak u sihr-i helâl

k 13/30

El sunmak

Adli eyyâmında her kim hakk-ı abda el suna

Bogazına turur olsa bir çekirdek sîm-i hâm

k 4/16

El uzunluğu

Kâkül-i yâr gibi biz gezerüz ser-gerdân

Zülfi turmaz el uzunlığın ider ohşar eñek

g. 138/2

El üstünde tutmak

Medhûn okudugı çün kürsî-i eşcâr üzre

Mukrı-i kumrıyı el üzre tutar serv ü çenâr

k 8/27

El üzere tutmak

Cânâ rakibi lutf idüp el üzere tutma kim

Görmez kimesne zâga mahal serv talını

g 252/3

El üzere tutmak

Medhüñ okuduğı çün kürsî-i eşcâr üzere

Mukrı-i kumrıyı el üzere tutar serv ü çenâr

k 8/27

El vermek

Fırsat el virdi bizümle merhabâ itdi nigâr

Şâdlukdan n'ola ger dolâb raks ursa revân

k. 14/15

El vermek

Cihân ne kişiyeye el virdi k'itmedi pâ-mâl

Zamân ne kimseye lutf itdi k'itmedi makhûr

k 19/6

El vermemek

Bu gün el virmedi ol serv-kâmet

Yarın tûbâyı sen eyle inâyet

ş. 31

Eli başını kaşımaya değmemek

Degmez eli kaşımaga başın hevâñdan

İnsâf la`1-i nâbuñı hayli sever meges

g 104/2

Eli bir çanağa girmek

Zihî devlet ki varup beyle bâga

Elün anuñla gire bir çanaga

ş. 133

Eli değmemek

Rindüñ eli nice dege sûfi namâza kim

Bir elde la`1-i dilber ü bir elde câm ola

g 247/4

Femini dikmek

Göster rakibe ârif isen dâg-ı sineñi

Bir pâre etmek ile ol itüñ femini dik

g 134/2

Göge çıkarmak

Halk âsitânuñ iti dimişler Mesîhîye

Ola ki öğerek anı göge çıkaralar

g 60/5

Gögsünü germek

Nice fahr itmeyem dâgumla ben kim

Bir iki pul ile gögsin gerer def

g 121/2

Gönlü akmak

Meclis-i meyde senüfile kadeh öpüşdüğüçün

İkide birde surâhînüñ aña gönli akar

k. 15/4

Gönlü düşmek

İncinme Mesihiye saña düşdise göñli

Ma'zûr buyur nic'idelüm şöylece düşdi

g. 250/4

Gönül almak

Mesihî girü göñlin almak ister

Görüp bî-rahm idüğün ey cefâ-hû

g 200/7

Gönül eğlemek

Dilerdüm egleyem biriyle göñlüm

Kanâ`at itmedi bir ile göñlüm

ş. 175

Gönülden geçirmek

Okuñ yüregine tokunacagın

Mesihî şimdi gönülden geçürdi

g 257/4

Göz değirmek

İrişen göz degürür ol sanem-i gonca-feme

Öldüreyidi bunuñ gibi güle göz degeni (diken)

g 251/4

Göz dikmek

Seg-i kûyuñ Mesihinüñ etin yiyelden ey âfet

Hümâ-yı mürğ göz dikmişdür anun üstühânına

g 216/5

Göz dikmek

Rişte-i zülfüñle göz diksem aceb mi hüsñüñe

Kim vücûdum sûzen olmuşdur gözüm semmü'l-hıyât

g 112/2

Göz yummamak

Felek mihr eşrefisin eyledi güm

Anı bulınca göz yummadı encüm

ş. 38

Gözden çıkmak

Gözden çıkınca aglar isem ey Mesîhî ben

İki göziyle bakmaya çarh-ı dutâ baña

g 7/5

Gözü ısırarak

Bilişmiş imiş âlem-i ervâhda gâlib

Kim leblerüñi göricegiz gözüm ısırđı

g 263/4

Gözü üzerinde kaşı var

Eger sehv eyleyüp öykünmeyeydi la`lüne hâtem

Kimesne aña dimezdi gözi üstinde var kaşı

g 281/4

Gözüne durmak

Hâk-i pâyüñ koyuban kuhle nazar eyler ise

Gözine dura Mesîhi kuluñuñ hâk-i derüñ

g 127/6

Gözünü doyurmak

Dergehüñde â'ilün gözün toyurur hân-ı cüd

İşigüñde sâ'ilün agzın tutar dest-i nevâl

k 13/22

Gül gibi kulak vurmak

Her zerre sâmit olup urur gül gibi kulak
Her kanda kim Mesîhî-i bülbül-keâm ola

g 247/5

Gün gecelidir

Yetiş ruhsârına irişmedin zülf
İgen eğlenme kim gicelüdür gün

g 173/4

Hatırı kalmak

Hem tokınur kalbine hem bir dem eğlenmez geçer
Tîrûne kalsa Mesihinün aceb mi hâtırı

g 280/5

Havaya külâhın agması

Katlan başını yarayın anuñ dimiş habîb
Üş ol ümîde agdı havâya külâhumuz

g. 97/3

İki bükülmek

Gördi kim ta'zim ile çıkmışlar istikbâl için
Mâh-ı nev iki bükilüp bunlara virdi selâm

k 4/10

İki gözü gibi tutmak

Mihr ile mâhı iki gözi gibi tutar felek

Ayagüñ tozın idindükleri için iktihâl

k 13/16

İki gözü gibi tutmak

Sürme idineli izi tozını mihr ü mâh

Çarh iki gözi gibi tutar anları hemân

k 2/25

İki gözüm

Mesîhî uşda hâk ile bir oldı

Benüm iki gözüm sen çok yaşa

g 236/5

İmanın gevremesi

Biri Kazzâz Lutfi mâh-peyker

Gören mü'minlerüñ imânı gevrer

ş. 140

Kan ağlamak

Gün olduğün zihnine teşbîh her ahşâm

Kan ağlayu tevdi'ider çarh-ı mu'allâ

k 16/19

Kan Ağlamak

Bir dem ki gâ'ib olmuş idi mihr-i âsumân

Ol hasretiyle çeşm-i şafak agramışdı kan

k 2/1

Kan içirmek

Kan içürmezse rakîbâ saña ger dâver-i çarh

Neye yarar bu şarâb-ı şafak u sâgar-ı çarh

g 31/1

Kan kazıtmak

Kana bulamak anlamına gelir

Meydân içinde ıskuña dürtüşmege bugün

Kan kazıdur durur yine sehm ü sinân-ı mihr

g. 79/3

Kan kazıtmak

Meydân içinde ıskuña dürtüşmege bugün

Kan kazıdur durur yine sehm ü sinân-ı mihr

g 79/3

Kan kusturmak

Yañılup çün tab'-ı gevher-pâşına öykündi kân

Tîşe aña şol kadar darb urdı kim kusedürdi kan

k 5/11

Kan tutmak

Hamdülilâh kim şebîhûn eyleyüp gam leşkerin

Dâmen-i âfâkı tutdı kan ile ahmer hilâl

k 3/6

Kan tutmak

Gerçi kan itdi urup câm-ı meyi yire a'vân

Şöyle komaz göresin ol kan anı âhir tutar

g 48/4

Kan yalaşmak

Kan yalaşmak, kan kardeşi olmak anlamına gelir

Ey Mesîhî yüri biz pir-i mugâna geçelüm

Varalum sâgar ile kan yalaşup râz açalum

Her nemüz var ise cur`a gibi döküp saçalum

Mest-i lâ-ya`kıl olalum yakalar çâk idelüm

III-mrb. III/7

Kan yalaşmak

Dil-i Paşa ile peykân-ı adû

Kan yalaşdı vü karındaş oldı

23-II, 2, s. 82

Kan yutmak

Bezm-i mihnetde harâmı gibi ben kan yudayın

Demüñ olsun senüñ ey yâr-ı cefâ-pişe demüñ

g 129/2

Kara günlü

Kılurın her gice mahbûb fikrin

Bu kara günlünün gör hûb fikrin

ş. 10

Kara günlü

Şeb-gûn saçufı eyleme ey meh nikâb-ı subh

Togsun bu kara günlüye ol âfitâb-ı subh

g 29/1

Kara şal giymek

Bu dem ki mâtem-i cûd u vakâr-ı ragbet için

Arâ'is-i kelimâtum giyüp durur kara şâl

k 9/34

Kara şal giymek

Zihnüñe teşbih oldugı için şems-i münîr

Hasretinden her gice âlem giyinür kara şâl

k. 13/19

Kara şal giymek

Zihnüñe teşbih oldugı için şems-i münîr

Hasretinden her gice `âlem giyinür kara şâl

k 13/19

Kef geçmek

Yaşuma eger öykine yem aña bâd

Şu deñlü kef ura ki deryâ geçe kef

g 120/4

Kef urmak

Kef urup bâd-ı sabâ sûretini itdi kebûd

Bahr-i cûduñ gibi cûş eyledi beñizer ki bihâr

k. 12/13

Kef vurmak, kef geçmek

Kef vurmak, sille ve tokat atmak anlamlarına da gelir. Beyitte geçen kef geçmek ise kendinden geçmek, bayılmak anlamlarında kullanılmıştır

Yaşuma eger öykine yem aña bâd

Şu deñlü kef ura ki deryâ geçe kef

g 120/4

Kendini ağırdan tutmak

Ehl yanında terâzûdan iner şol hûb kim

Yûsuf-ı Mısırî gibi kendözini ağır tutar

g. 48/2

Kıl kondurmamak

Nigâr üstine biz kondurmazuz kıl

Miyânına nicesi diyelüm mü

g 199/2

Kıl takmak

Senün yoluñda tutmaz beni zencîr

Yeder bir kıl takup bu nefsi şirrîr

ş. 2

Kılı kırk yarmak

Tutalum bir kılı ben kırk yaram dikkatde

Bilüñi hiç hayâl eyleye mi fikr-i dakîk

g 125/2

Koluna kuvvet

Şol kadar âh okını urdı Mesîhî feleke

Ki görenler didiler kolına kuvvet yeridür

g 44/6

Korkudan ölmek

Düşmen şu defîlü korhuñı almış ki öliceke

Kabrinde havf idüp kefen içre olur nihân

k. 2/35

Kul hakkı

Adli eyyâmında her kim hakk-ı abda el suna
Bogazına turur olsa bir çekirdek sîm-i hâm

k. 4/16

Kulak urmak

Her zerre sâmit olup urur gül gibi kulak
Her kanda kim Mesîhi-i bülbül-keâm ola

g 247/5

Kulak vurmak

Dikkatlice dinlemek anlamındır
Ey Mesîhî cân-fezâdur sözlerüñün her biri
Hisse-i ışk-ı habîb olan urur aña kulag

g 118/5

Kulp takmak

Meclisde sebû ile katı baş koşar ancak
Vallâhi surâhiye de bir kulp dakarlar

g. 57/3

Kuyu kazmak

Çâh-ı kabre koyayın dir bu Mesîhiyi felek
Neyiki böyle kuyu kazduğıdur anuñ için

g. 191/5

Küp düşmek

La`1-i nâbuñ yâdına düşdük şarâba şöyle kim

Her ne yerde bir hum-ı mey görsevüz küp düşertüz

g 99/4

Merve hakkı

Tâ ki gösterdi ufukdan nâz ile peyker hilâl

Merve hakkı'âleme oldı safâ-güster hilâl

k 3/1

Muradın el vermesi

Muradına kavuşmak anlamına gelir

Ey Mesîhî bilmiş ol saña murâduñ el virür

Ger nasib olursa bir kez merhabâsı Yûsufuñ

g 141/6

Ocağına su koymak

Evinde nesne görünmez hemân hâkister

Su koydı bülbülüñ ocagına meger jâle

k. 6/3

Ocağına su koymak

Beni giryân itmeden hâlî degül bir dem rakib

Âkıbet eşkümdür anuñ su koyan ocagına

g 219/3

Ocağına su koymak

Fâş eyleyüben sinedeki âteş-i ışkî

Ey eşk Mesihinüñ ocagına su koyma

g 230/6

Ocağına su koymak

Evinde nesne görünmez hemân hâkister

Su koydı bülbülüñ ocagına meger jâle

k 6/3

Oda yakmak

0 yalıñ yüzlü her kime ki bakdı

Karâr u sabrı rahtın oda yakdı

ş. 90

Onmadık başına gün doğmak

Ey Mesihi bil ki onmaduk başuñğa gün togar

Her kaçan zülfi nikâbın yüzden ol meh-rû açar

g 70/5

Parmak ile göstermek

N'ola hecrüfde beni parmag ile gösterse halk

Za'fdan çün kim hilâl oldı bu cism-i nâ-tüvân

k 14/13

Sakalı bitmek

İşk oyunu haddüfide idi hattüñ irelden

Uşda bu oyunüñ da şehâ sakalı bitdi

g 262/4

Sakalını bitirmek

Ey cefâ-pîşe vefâ kıl âşika kim âkıbet

Hüsn oyununuñ sakalını bitürür rüzgâr

g 73/6

Söz atmak

Bâg-ı sarâyüñü kıla ger cennete şebîh

Rıdvâna anca söz ata kasruñda bâgbân

k 2/31

Söz degürmek

İdindi vatan gülşen-i kûyuñda Mesîhî

Şimden girü bülbüllere ol söz mi degürdür

g 75/5

Söz eğer doğru olursa oktan daha tesirli olur.

N'ola kâr itse câna vasf-ı kaddüñ

Gelür okdan katı söz olsa togru

g. 200/4

Söz kaçırmak

Ne mümkün var ki zikre söz kaçuram

Meger tesbîhi gönülünden geçürem

ş. 4

Suyun veya toprağın çekmesi

İşigünde yüzüñi görmege dil kıldı sefer

Anda bî-çâreyi yâ suyu ye toprağı çeker

k. 15/1

Tuş olmak

Çü tuş olam bir âhû gözlü gürze

Seg-i nefsim üş olur şîr-i şerze

ş. 13

Üstüne titremek

Gülşen-i hüsnüñden itdükçe güzer bâd-ı sabâ

Reşk idüp pirâhenüñ-veş üstüne dıtrer gönül

g 145/3

Yağmurdan kaçıp doluya uğramak

Gönül gözden kaçup bezmüñe vardı

Kaçup yagmurdan ugradı toluya

g 242/2

Yakalar çâk etmek

Ey Mesîhî yûri biz pir-i mugâna geçelüm
Varalum sâgar ile kan yalaşup râz açalum
Her nemüz var ise cur`a gibi döküp saçalum
Mest-i lâ-ya`kıl olalum yakalar çâk idelüm

III-mrb. III/7

Yakası açılmadık söz söylemek

Bülbüle kim dir ki ceyb-i goncadan vire haber
Yakası açılmaduk söz söyleye gülzârdan

g 185/3

Yaraya tuz basmak

Gül ile lâlelere zahm uralı tîr-i müjeñ
Hemişe mâ'ideler üzre tuz eker jâle

k 6/24

Yedi Deryâ

Hulkuñ ile baş koşaldan ne kerâmet buldı kim
Yedi deryâyı gezer kılmaz ayagın ter nesîm

k 10/22

Yol kesmek

Hûblar işigine befizetdüğün kendüyi

Bu günâhın bildürüp yol kesdi çarha kehkeşân

k 14/30

Yükünü yıkmak ve yığmak

Yaşum seylâbı taşdugınca her gâh

Görüp yükin yıkar u yıgar ol mâh

ş. 165

Yüregine derd olmak

Toptolu iken sâgar-ı lâle mey-i hamrâ

Dürd içmeyenün derd ola yüregine mâ

k 16/10

Yüreginin yağı erimek

Âşıkun yağı eridükçe yüzün pür-nûr olur

Beizer ol şem`i münîr iden yürekler yagıdur

g 94/3

Yüz aklığı

Dilâ du`â ile hatm it senâ vü medhini kim

Yüz aklığını du`â ile kesb ider jâle

k. 6 /49

Yüz Karası

Her gün ne tohm eker ki bu dihkân-ı dehr kim

Yüz karasını hâsıl ider her gice cihân

k 2/6

Yüz suyu

Gözi yaşıyla varur her dem Mesihî kûyuña

Kendü hâlinde yüzi suyıyla gider Ka`beye

g 233/10

Yüz sürmek

Gözünüle yüzünü âşık durur meger jâle

Ki nergis ü güle durmaz yüzün sürer jâle

k 6/21

Yüzden düşmek

Söz eydür sûfi düşer mübtediler

Aceb olmaya düşmek kişi yüzden

g 186/2

Yüzü ak, alnı açık olmak

Yüzi ak alnı açık olmayanuñ

Gerek biñ söylesün hiç yüzi yokdur

g 61/2

Yüzü kara

Ey Mesîhî cengi ko bilürsin agındur rakib
Geç sen ol yüzi karadan uyma bi'llâh agına
g 219/5

Yüzü Kara Olmak

Vây eger kim bakasın safha-ı a'mâlümüze
Göresin her varakını yüzümüz gibi kara
k 1/7

Yüzü sulu

Gözi yaşına bak gör ugraduñ mı
Mesîhî gibi bir yüzi suluya
g 242/4

Yüzü suyu

Gözi yaşıyla varur her dem Mesîhi kûyufîa
Kendü hâlinde yüzi suyuyla gider Ka`beye
g 233/10

Yüzü suyu olmak

Çemen güzellerinüñ yüzi suyu olmışdur
Ki ruhlarını kılur pâk her seher jâle
k. 6/6

Yüzüne urmak

Gelmez diyü hattum öginür yürür o meh-rû

Ey devr-i zamân yüzine ur anı utandur

g 58/2

Yüzüne vurmak

Ko bugün hüsnine yâr itsün gurûr

İRte hattı gelicek yüzine ur

g 45/1

Yüzünü burtarmak

Dest-i gevher-pâşuña nice müşâbih ola çün

Bir atâ idince biñ kez burtarur yüzün gamâm

k. 4/31

Yüzünü burtarmak

Dest-i gevher-pâşuña nice müşâbih ola çün

Bir atâ idince biñ kez burtarur yüzün gamâm

k 4/31

Yüzünü döğmek

Hezâr lutf ile okur bu şi'ri bülbüller

Ki gülsitân işidüp gül yüzün döger jâle

k 6/20

Yüzünü kara eylemek

Öykündüğü için yüzüne mâh-ı çâr-deh

Âhumla yüzleyüp yüzini kara eyledüm

g 156/ 3

Yüzünü kara kılmak

Çarhuñ sıfatın gömgök idüp sille-i âhum

Her gice yüzün kara kılur dūd-ı siyâhum

g 159/1

Zebân-ı hal ile beyan kılmak

Firkatünde ser-güzeştüm bilmek isterseñi şehâ

Tîguña sor kim zebân-ı hâl ile kılsun beyân

k 14/19

II. DİN VE TASAVVUF

A. DİN

1. Allah

Allah, Hayy ü Kadîr, Rab-ı Gafûr, Hakk, Huda, Mevlâ

Şâir, her gece işinin Allah'ı zikretmek olduğunu ifade eder Bu şekilde muradına kavuşacağını umar.

İşüm her gice oldı zikri yâ Rab
Saña tesir eyler mi ki yâ Rab
g 16 /1

Şâirimiz Allah'ı eşiği, gökyüzü olan melik olarak görür. Zaten" melik"kelimesi de Esmâ'ül Hüsnâ'dandır.

Meliksin sen felekdür âsitânuñ
Ko eşk-i çeşmüm olsun anda kevkeb
g 16/2

Bilindiği gibi sevgilinin ayva tüyleri hat (yazı) olarak hayal edilir. Allah sevgilinin yanağına" sen güzelsin" ibaresini yazan bir hattat olarak tasavvur edilir.

Ey Mesîhî ârız-ı dil-dârda
Hattını yazan dimiş ente melîh
g 28/6

Nakkaş kelimesi, nakış yapan, yağlı boya ile duvar süslemeleri yapan sanatkâr demektir. Nakkaş kelimesi Allah'ın sıfatı yerine de kullanılır. Nakkâş-ı Ezel veya nakkâş-ı Sun'gibi tamlamalarla Allah kastedilir. Âşık, güzelleri dünyayı süsleyen bir nakış olarak tasvir eder. Bunlar öylesine güzeldirler ki nakkâşları bile onlara hayran kalır.

Yâ Rab ol nakş-ı cihân-ârâ nice mahbûb olur
Kim kalupdur kendü nakkâşı dahi hayrân aña
g 4/3

Hayy ü Kadîr olan Allah, ateşi gülbahçesi haline getirmeseydi, âlem halkını soğuk Nemrud'u öldürürdü. Allah, âlem halkını koruyup, gözetmesiyle beyte konu olur.

Öldürürdi cümle âlem halkını Nemrûd-ı berd
Ger gülîstân itmeyeydi âteşi Hayy ü Kadîr
k 11/5

Allah, beyitte Gafûr (merhamet eden, mağfiret eden) sıfatıyla gündeme gelir. Merhamet eden Rabb'in nidası rûzgâra erişince, İsrâfil sûru üfler. Rûzgârın esişi, İsrâfil'in suru üflemesi olarak düşünülür. Şâir, beyitte ve bunu izleyen beyitlerde yeryüzüne ilkbaharın gelişini, kışın ilüm halindeki tabiatın Allah'ın emriyle tıpkı mahşer günündeki gibi tekrar dirilmesi şeklinde tasavvur eder.

Meger ki irdi nesîme nidâ-yı Rabb-ı gafûr
Ki geldi hemçü Serâfil kıldı nefha-ı sûr
k 19/1

Şâir, selâmete erişmek için Allah yolundan gitmenin gerekli olduğunu ifade eder.

Tarîk-i Hakkı koma kim selâmete iresin
Hasûd u düşmen elinden irişmeye şer ü şûr
k. 19/21

Kişi günah karanlıklarını terk etmelidir ki kalbine kuşluk güneşi gibi Huda'nın nuru işrebilsin.

Terk it zalâm-ı ma'siyeti tâ ki kalbüne
Nûr-ı Hudâ tulû'ide şems-i duhâ gibi
k 21/6

Şâir, kişiyi Mevlâ'yı zikretmeye, âhireti fikretmeye çağırır.

Gelûnüz zikr idelüm Mevlâyı
Gelûnüz fikr idelüm ukbâyı
tb. I/1

2. İslam

Yüzün din olarak tasavvur edildiği beyitte zülf de rengi itibarıyla islâmı örten bir küfür lameti olarak karşımıza çıkar.

Zülfün örter yüzünü gayret-i İslâm kanı
Dîni setr eylesün di anı imânuñ için
g 191/4

İlgili benzetmeler

Gele, ev

İslâm sürüsüne övülenin adaleti çoban olmasaydı, fitne kurdu karanlık gecede bu sürüye çok zarar verirdi. Övülenin adaletinin çoban olarak tasavvuru, İslâmın sürü olarak düşünülmesini beraberinde getirir.

Gürg-i fitne çog iş eylerdi şebân-ı tîrede
Gele-i İslâma adlûñ olmasa idi şubân
k 5/24

İlim din evini aydınlatan bir nur olarak hayal edilir.

Din evin nice ki rûşen ide envâr-ı ilm
Nice kim beyt-i cihân adl ile ola ma'mûr
k 20/25

3. Âyet ve Hadisler

Melekler kâtip, gökyüzü kâğıt, deryâlar mürekkep, ağaçlar da kalem olsa övülenin keremini, lutuflarını kıyamet gününde saymaya yetmez. Beyitte, Kehf Sûresi 109. âyete telmih vardır. "De ki:Rabbimin sözleri için derya mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek dahi Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir."

Ger melâ'ik ola kâtibler ü eflâk evrâk
Ger mürekkeb ola deryâlar u aklâm eşcâr
k. 12/14

"Hayır ! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır " Mutaffifîn 83/18

Menzili olsa n'ola huld-ı berîn
İnne'l-ebrâre le-fi'llîfyîn
tb. 23/9

Beyitte, Mü'min sûresi 40 /12 âyetine telmih yapılır " (Onlara denir ki:) İşte bunun sebebi şudur: Tek Allah'a ibadete çağrıldığı zaman inkâr edersiniz. O'na ona koşulunca (bunu) tasdik edersiniz Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah'ındır.

Beni emr idüp öldür dir gamına
Sora vardukda dir el-hükmü lillâh
g. 206/3

Beyitte," Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiç bir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet." Mâide 5/42 âyetine telmih yapılır

İzâ lem yekün li-şakkı-kefi't-türâbi menziletî
Ve lev tahâkküm(ü)f ahküm bi-kubletin diyeti
g. 261/1

Beyitte, Bakara 2/255 ve Âl-i İmrân 3/2 âyetlerine işaret edilir " Allah, ondan başka tanrı yoktur; O hayydir, kayyûmdur "

Mesîhî derd-i cânândan ölürse
Yaza seng-i mezârında hüve'l-hay
g 266/7

Beyitte, Kehf sûresi 46. âyete telmih vardır." Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür, silümsüz olan iyi işler ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha layıktır." meâlindeki âyete işaret vardır

Ey Mesîhî gırrâ olma nev-arûs-ı âleme
Fânîyi terk eyle kim el-bâkiyât as-sâlihât
g 21/5

Beyitte;" O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınmalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalayiverdik " A'râf 7/96 âyetine gönderme yapılır

Asafâ kim ki sana tâbi'ise
Ersele'llâhü aleyhim berekât
IV-5/1

Beyitte geçen" haşernâ"ve" nüşûr"kelimeleri ayrı ayrı âyetlerde geçer " Hâşernâ"kelimesi; Kehf 18/47 âyetinde şu şekilde geçer:

" Düşün o günü ki dağları yerinden götürürüz ve yeryüzünün çırılçıplak olduğunu görürsün Hiçbirini bırakmaksızın onları (tüm ölüleri) mahşerde toplamış olacağız

"Nüşûr"kelimesi de Fâtır 35/9 ve Mülk 67/15'te geçer

Cân virürsen kadd-i yâr için Mesîh
Kad haşarnâ ma'hu fi yevmi'n-nüşûr
g. 45/6

Beyitte," Andolsun ki biz, (dünyaya) en yakın olan göğü kandillerle donattık Bunları eytanlara atış taneleri yaptık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık " Mülk sûresi 67/5 âyetine telmih vardır

Rakibi görüp âh itdük kapuında
Ca'alnâhâ rücûmen li'ş-şeyâtîn
g. 182/2

4. Hadis

"Kanaat bitmek, tükenmek bilmeyen hazinedir"hadis-i şerifine telmih yapılan beyitte, Mesîhî çalışıp çabalayarak o ebedî hazineye encûr ?engûr olmak ister.

Kanâ'tat oldı Mesîhî çü kenz-i lâ-yefnâ
Dürüş ki olasın ol genc-i bâkîye encûr
k. 19/26

5. Peygamberler

a. Âdem

Hiz. Âdem insan neslinin ilki oluşu ve şeytanın kendisine secde etmemesi ile gündeme gelir. Şeytan, böyle bir neslin ortaya çıkacağını bilseydi, Adem'e secde etmekten çekinmez di. Âdem'in bu nesil kelimesinden maksadı, adı geçen neslin güzelliğidir

Bileydi olduğın bu nesl hâsıl
Kılurdu Ademe secde Azâzil
ş. 88

Hiz. Âdem Allah'ın yarattığı ilk insan ve ilk peygamberdir. Hiz. Âdem, kuru çamurdan şekil verilmiş bir balçıktan yaratılmıştır. Allah, kâinatı yarattıktan sonra Hiz. Âdem'i bazı kaynaklara göre kırk yıl bekletip, daha sonra yarattığı kalıba şekil vermiştir. Allah, Hiz. Âdem'e eşyanın simlerini öğretmiştir Allah, Hiz. Âdem'in nakşını henüz su ve kil içinde içinde gizlemişken, âire isimlerin rumuzlarını öğretmiştir

Nakş-ı Âdem âb u gil içre henüz pinhân iken
Zâhir olmuşdu rümûz-ı `alleme'l-esmâ bize
g 229/2

b. İdris

Hiz. İdris terziliği ile bilinen bir peygamberdir. Hiz. İsa kendisinin göğün dördüncü katında kalmasına sebep olan kesret alâmeti olan gamze iğnesini, cennette Hiz. İdris'e armağan olarak almak için almıştır.

İsâ başına sûzen-i gamzen sokındı tâ
Cennetde anı ilede İdrise armagân
k. 22/13

Beyitlerde İdris (A. S.)'in terziliğine işaret edilir.

Anuñ bir ignesini eylemiş cer
Ki İdrise vire İsâ Peyâmbere
ş. 79
Kefeni giydürüp İdris nebî
Hullelerden aña kaftân itsün
tb. V/6

c. Nuh

Eyüp peygamber, sabrı ile bilindir." Eyüp sabrı"dillere mesel olmuştur. Allah âşığa Eyüp abrı vererek, ona yüklediği aşk derdini çekmesini kolaylaştırmıştır. Yine o Allah sevgiliye de özellikle Hz. Nuh'un ömrünü vermiştir. Hz. Nuh ömrünün uzunluğu ile bilinen bir eygamberdir. Dokuz yüz veya bin yıl yaşadığı söylenir. Halk arasında" Nuh ömrü"tabiri aygındır.

Baňa müyesser eyleyen Eyyûb derdini
Kılmış nasîb saña cemâl ile ömr-i Nûh
g 27/4

ç. İbrahim

Beyitte, Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i Allah rızası için kurban etmek istemesi, bıçağın İsmail'i kesmemesi ve bir melek tarafından kendisine bir kurban getirilmesi hadisesine işaret vardır.

Kılup müjgân-ı İsmâ`ilden şerm
Bıçağın çaldı İbrâhim taşa
g 236/2

d. Yakub

Hz. Yakup, edebiyâtımızda oğlu Hz. Yusuf'tan ayrı kalması sonucu külbe-i ahzânda (üzünler evi) yıllarca gözyaşı dökmesi, bunun sonucu gözlerinin kör olması, oğlu Bünyamin asıtasıyla Hz. Yusuf'un gönderdiği gömleği gözlerine sürmesi neticesinde gözlerinin açılması ile eyitlere konu olur. Beyitlerde genellikle Hz. Yusuf ile beraber anılır. Âşık çektiği eziyetler sonucu kendini Hz. Yakup'a, sevgilisini de Hz. Yusuf'a benzetmiştir.

Yakub başında şevk-i izârûnla nâr şem`
Aglar gözi yaşını döker zâr zâr şem`
g 115/1

Beyitte kardeşlerinin Hz. Yusufu kuyuya atıp, kanlı gömleğini" Yusuf öldü"diyerek Hz. Yakup'a ileten, bunun neticesinde de ağlamaktan gözleri kör olan Hz. Yakup'un kıssasına telmih vardır.

Peder-i dil-i hazînûn gözin ag idüp te'essüf
Ne için boyandı kana acabâ kamîs-i Yûsuf
g 119/1

Seher vaktinde gökyüzünde oluşan aydınlık, Hz. Yakup'a Hz. Yusuf'tan gelen bir iz olarak düşünülür Hz. Yakup beyitte" pîr-i nâ-tüvân"olarak vasıflandırılmıştır. Seher vakti Yusuf'tan bir iz verince, Hz. Yakup'a basiret ermiştir.

Seher çün virdi Yûsufdan nişâne
Basiret irdi pîr-i nâ-tüvâna
ş. 48

e. Yusuf

Beyitte, kardeşleri tarafından kuyuya bırakılan Hz. Yusuf'un kıssasına telmih vardır. Şafak aktinde gökyüzünde oluşan kızılık da rengi itibarıyla kanı çağrıştırır

Bırakup Yûsufî san çâha ihvân
Şafaktan gönlegine sürdiler kan
ş. 39

Felek Yakup'u, Hz. Yusuf'a kavuşunca gam karanlığından yüzü temizlenmiş, arınmıştır.

Çü buldı Yûsufın Ya`kûb-ı eflâk
Zalâm-ı gamdan oldu çehresi pâk
ş. 54

Beyitte, Yusuf'u" kurt yedi"diyerek Hz. Yakup'a giden Yusuf'un kardeşlerine telmih vardır.

Gören kûyında anuñ tutdugum yurt
Didi yir Yûsufî ön sonra bu kurt
ş. 111

f. Eyyub

Eyüp peygamber, sabrı ile bilinir." Eyüp sabrı"dillere mesel olmuştur. Allah Eyüp peygamberi malıyla, sağlığıyla, evladıyla sınamış ve bunun sonucunda Hz. Eyüp bu sınavları aزانmıştır. Allah âşîğa Eyüp sabrı vererek, ona yüklediği aşk derdini çekmesini kolaylaştırmıştır.

Baňa müyesser eyleyen Eyyûb derdini
Kılmış nasîb saňa cemâl ile ömr-i Nûh
g 27/4

g. Musa

Hz. Musa edebiyatımızda Tûr-ı Sinâ'da Allah ile konuşması sonucunda dağın Allah'ın tecel isine dayanamayarak parçalanması (bundan dolayı da Hz. Musa'ya kelimullah denir.), yılan haline gelebilen asası ve yed-i beyzâsı ile sıkça gündeme gelir.

Taş gönüllerin sevgilinin güzelliğine bakarken, kendisini Hz. Musa gibi vasıflandıran âşık imitsizlik dağında sevgilisine hasret kalmayı kendine revâ görmez.

Seng-diller ne revâdur bu ki didâra baka
Tûr-ı hirmânda hasret geçe Mûsî-i Kelîm
g 165/4

Aşağıdaki beyitte de benzer anlam bulunmaktadır

Didâra bakar Tûr gibi her dil-i sengîn
Hasret geçinür ehl-i nazar nite ki Mûsâ
k. 16/38

h. Süleyman

Hz. Süleyman, Davut peygamberin oğludur. Kendisine Allah tarafından cinlere, vahşi hayvanlara, kuşlara hükmetme yetkisi verilmiştir. Üzerinde İsm-i A'zam yazılı, kibrit-i

ahmerden yüzüğü sayesinde vahşi hayvanlar ve kuşlar ona boyun eğmiştir. Hz. Süleyman çok uzaktaki nesnelere görebilen, çöllerde suyun yerini tespit edebilen Hüdühüd adlı kuşu ile de bilinir.

Sevgili la'l renkli dudağının yakut yüzüğü ile âlemi Hz. Süleyman gibi emri altına almıştır.

Arz idüp hâtem-i yâkûtını la' lîn lebüññ
Âlemi emrüne râm eyle Süleymân-şekil
g 150/3

Rakip, Hz. Süleyman'ın yüzüğünü hile ile çalan deve benzetilmiştir. Âşık, tenindeki gam yaralarını deve benzetilen rakibin şerrinden emin olmak için kullanılan Hz. Süleyman'ın mührüne benzetir.

Olmaga dîv-i rakîbüñ şerr-i mekrinden emîn
Tende san dâg-ı gamun mühr-i Süleymândur baña
g 6/3

1. İsa

Hz. İsa ölülerini diriltmesi, körlerin gözünü açması, bebekken konuşması, göğe yükselmesi ve bir eşek sırtında gezmesi ile beyitlere konu olur. Ashâb-ı Kehf;" Yedi uyuyanlar" olarak biliniyor. Kur'an-ı Kerim'in Kehf sûresinde Ashâb-ı Kehf'in başından geçenlere yer verilir. Ashâb-ı Kehf'in bir türlü peşlerinden ayrılmayan köpeklerine de Kutmîr denir. Hz. İsa'nın bir eşek sırtında gezdiği bilinir. Beyitte buna işaret edilir.

Seg-i Ashâb-ı Kehf ululug eyler
Har-ı İsa görürsin gökde uçar
g 86/5

Âlemde Mesîhî'den eser olarak söz kalmıştır. Teni yere girmiş, Mesih'in nefesi göğe çıkmıştır.

Âlem içinde suhân kaldı Mesîhîden eser
Ten yire girdi göğe çıkdı Mesihâ-yı nefes
g 103/7

Hz. İsa'nın göğün dördüncü katında kalmasının daha da yükselememesinin sebebi olarak; üzerinde kesret alameti olarak taşıdığı iğne görülür. Hz. İdris ise terziliğiyle meşhur bir peygamberdir.

Anuñ bir ignesini eylemiş cer
Ki İdrise vire İsa Peyâmber
ş. 79

Hz. İsa gamze iğnesini cennette İdris peygambere armağan etmek için başına takınmıştır.

İsa başına sūzen-i gamzen sokındı tâ
Cennetde anı ilede İdrise armagân
k. 2/13

Şâir, âh kemendi ile göğe çıkınca bunu gören Hz. İsa'nın gökten ineceğini ifade eder.

Göge çıkardum kemend-i âh ile
Korkaram ben çıkıcak iner Mesîh
g 28/4

Hz. İsa'nın en önemli özelliklerinden birisi de ölülerini nefesi ile diriltmesidir. Hz. İsa cihanı ağışlayan hoş nefesleri Mesîhî'ye talim ettirmiştir. Hz. İsa nasıl nefesi ile ölülerini diriltiyorsa, Mesîhî de şiiriyle ruhlara hayat vermektedir.

Şöyle kim var bu cihân-bahş ü latîf enfâsı
Kıldı lutf ile Mesîhîye Mesihâ ta`lim
g 165/5

Eğer Mesîhî bir gün ölecek olursa, Hz. İsa onu gökyüzünde karşılayarak, ona gökteki yerini verecektir

Ger Mesîhî ölecek cânı çıka eflâke
İsi karşı gelüben gökde aña vire yirin
g 196/5

i. Hz. Muhammed

Beyitte, Hz. Muhammet'in parmaklarından su akıtma mucizesine telmih vardır.

Lahza-be-lahza mu`ciz-i cûd u sehâ ile
Parmakları ucından akar çeşme-i revân
k 2/26

6. Melekler

Genel Bakış

Ali Paşa'ya yazılan mersiyyeden alınan beyitte, cennette her bir meleğin ona, iç oğlanı ve hizmetçi olduğu belirtilir.

Her melek aña iç oğlanı olup
Hûrlar cümle karavaş oldu
tb. II/8

Âşığın âh okunu gören melekler, peykân yarasının korkusundan çarhı siper edininir

Çü gördi âşıkun âh okını ferîştehler
İdindi çarh siper havf-ı zahm-ı peykândan
g 195/3

a. İsrâfil

İsrâfil (A. S) kıyamet gününü sûr üfleyerek, haber verecek olan meleğin adıdır. Bu özelliği ile dîvândaki beyitlere konu olur. Bilindiği üzere sura üçüncü üflenişte herkes mahşer yerinde toplanacaktır. Âşık da mahşer meclisinde sevgilisi ile birlikte içki içmek ister. Bu sohbetinde İsrâfil'in sûr üflemesini arzu eder.

Bezm-i mahşerde içem ben yâr ile
Sohbetümde çala İsrâfil sûr
g 45/3

İsrâfil (A. S.) Sur'a üç kez üfleyecektir İlk üfürmenin çıkardığı dehşetli sestten dünyadaki bütün insanlar ölecektir İkinci üfürüşte, eski bedenlerine ete ve kemiğe bürüneceklerdir Üçüncü üfürülmesinde de mahşer yerinde toplanılacaktır Rüzgâr, İsrâfil (A. S.)'in Sur'una mazhar olmasaydı, bitki ölümlerine can vermezdi

Virmez idi gâlib emvât-ı nebâta böyle cân
Olmasaydı sûr-ı İsrâfile ger mazhar nesîm
k. 10/2

Aşağıdaki beyitte de İsrâfil yine Sur'a üflemesiyle gündeme gelir

Meger ki irdi nesîme nidâ-yı Rabb-ı gafûr
Ki geldi hemçü Serâfil kıldı nefha-ı sûr
k 19/1

b. Ruh-ı Kuds

Ruhu'l-Kuds Cebrâil (A. S.)'in diğer adıdır. Allah'ın emri ile Hz. Meryem'e üfleyerek, onun ebe kalmasına sonucunda da Hz. İsmâ'il'in doğmasına sebep olmuştur. İlkbahar rüzgârı beyitte Hz. Meryem'e benzetilen dalları esişiyile tomurcuklandırması, onlarda çiçek açmasına sebep olması itibarıyla Cebrâil'e benzetilmiştir.

Bir nefesde Meryem-i agsânı itdi hâmile
Rûh-ı kuds ile meger oldı bu dem hem-ser nesîm
k 10/1

7. Kur'an-ı Kerim'de Adı Geçen Diğer Kişiler

a. Ashab-ı Kehf

Yedi Uyuyanlar veya Yedi Âlimler diye bilinen Ashâb-ı Kehf'in başından geçenlere Kur'an-ı Kerim'in Kehf sûresinde yer verilir. Puta tapmamak için bir mağaraya kapanan yedi genç anlarında Kutmîr adını taşıyan bir köpekle birlikte burada yaklaşık üç yüz dokuz yıl uyurlar. Ashâb-ı Kehf köpekleri vesilesiyle beyte konu olmuştur

Seg-i Ashâb-ı Kehf ululug eyler
Har-ı İsmâ görürsin gökde uçar
g 86/5

b. İbrahim-i Âzer

Âzer, Hz. İbrahim'in put yaparak geçinen ve Kur'an-ı Kerim'de de adı geçen babasıdır. Sevgili kusursuzluğu ve güzelliği bakımından puta benzetilir. Zamanın Âzer'i sevgilinin eşliğini Kâbe'ye benzetmiştir

Başladuğı vaktin İbrâhim-i Azer Ka`beye
Kârname yâr işigin kıldı beñzer Ka'beye
g 233/1

c. Hızır

Hızır peygamber edebiyâtımızda Âb-ı Hayat'ı içmesi sonucu kazandığı ölümsüzlük ile gündeme gelir. Sevgilinin lutfunun rüzgârının suyunun bir içimine Hızır bile canını vermekten akınmaz.

Ger lutfuñun nesîmini kıla tahayyül âb
Bir içmesine Hızır meded diyü yire cân
k 2/39

ç. Azâzil

Azâzil, şeytanın cennetteki adıdır. Bilindiği gibi Allah, insanı yarattığında meleklerin insana secde etmesini emretmiş, şeytan da ateşten yaratıldığını öne sürerek, insana secde etmeyi eddetmiştir. Bunun üzerine cennetten kovulmuş ve Allah tarafından lanetlenmiştir. Beyitte şeytan bu yönüyle ele alınmıştır.

Bileydi oldugın bu nesl hâsıl
Kılurdı Ademe secde Azâzil
ş 88

8. Âhîret İle İlgili Kavramlar

a. Ukbâ

Şâir, insanları Mevlâ'yı zikretmeye, öbür dünyayı da düşünmeye çağırır.

Gelüñüz zikr idelüm Mevlâyı
Gelüñüz fikr idelüm ukbâyı
tb. I/1

Mesîhî bu dünyada âmel tohumunu âhîret tarlasına ekmediği için, bu tarladan bu ürün ekleyemeyeceğini ifade eder. Âmelin tohuma benzetilişi âhîretin de tarlaya benzetilişini gündeme getirir.

Ne hâsıl umar mezra`-ı ukbâda Mesîhî
Ekmedi amel tohmını çünkim kadar-ı cev
g 202/5

b. Kıyamet

Şâir, kıyametin gelmesini arzu eder Aksi halde bu dünyadan kimsenin intikam alacağı
oktur

Meger k'ire `azîm ola kıyâmet
Yog ise dehrden kim kîne alur
IV-8/1

c. Mahşer

Beyitte kıyamet alametlerinden biri olan güneşin dünyaya yaklaşmasına işaret edilmiştir.
âir, mahşer günü dünyaya inen güneşin bile sevgilisinin ay gibi yüzünden daha sıcak
lamayacağını ifade eder.

İnen germ olmasun hûrşid-i mahşer
Mukâbil olımaz ol mâh-rûya
g 242/1

İlgili benzetmeler

Bezm, lüle

Âşık sevgilisinin kıyâmet olarak kabul ettiği boyunun görüldüğü her an, zaten mahşer
ününü yaşamaktadır. Zira sevgilinin bir görünüşü âşıklar arasında fitne kopartmakta, kargaşa
luşturmaktadır. Âşık sevgilisi ile mahşer bezminde şarap içerken, bu içki sohbetinde de çalgı
larak sûr çalmaktadır. Mahşer, insanların toplandıkları ve akıllarını başlarından alan bir mekân
luşu itibarıyla bezme benzetilir.

Bezm-i mahşerde içem ben yâr ile
Sohbetümde çala İsrâfil sûr
g 45/3
Bkz k 5/6, g 126/6

Çeşme, gözüne övülenin mızrağının hayalini aldığında haşr oluğundan su yerine kan akar.

Nizeñ hayâlini ala ger çeşme çeşmine
Tâ haşr lülesinden aka su yirine kan
k. 2/37

ç. Cennet

Dîvânda, sekiz cennetten bahsedilir. Şâir, cennet anlamına gelen uçmag kelimesini de beyitlerde kullanmıştır.

Rıdvân, cennetin kapısı olan melektir. Rıdvân sekiz cenneti de dolanmış, bu kadar meleğin içinde sevgiliyi seçmiştir.

Rıdvân tokuz tolandı sekiz uçmagı velî
Bunca melekler içre seni kıldı intihâb
k. 7/17

Âşık, sevgilisinin bulunmadığı cenneti bile arzu etmez. Zira ona göre sevgilisinin bulunduğu yer cennettir. Yanında sevgilisi olmayan âşığın cennetteki halini gören cehennemdeki âfirlerin bile katı gönüllerine şefkat düşer.

Sensüzün ger cennet içinde göreler hâlümü
Duzah içre cânına kâfirlerün şefkat düşer
g 78/2

Sevgilinin bulunduğu yer âşık için cennet hüviyeti taşır. Âşık, bundan yola çıkarak, evgilinin kapıcısı ile cennetin kapısı olan Rıdvân'ı birbirlerinin tanışması gibi göstererek, evgilisinin kapıcısını da yükseltir.

İşigünde buluşan derbân ile
Bilişür cennetde san Rıdvân ile
g 243/1

(1) Firdevs Cenneti

Âşığın gönlü, sevgilinin semtinde sevgili olmadan eğlenmez. Zira içinde maşukun olmadığı Firdevs cenneti sevgili ehlinin zindanıdır. Cenneti güzel kılan sevgilinin bizzat zatıdır. Âşık, içinde sevgilisinin olmadığı Firdevs cennetini bile istemez. Orayı zindan olarak değerlendirir.

Sensüz ârâm eylemez kûyuında gönlüm ey perî
Cennet-i firdevs didâr ehlinün zindânıdır
g 52/6

(2) Adn Cenneti

Adn cennetinde Allah mümin kullarına kendisini gösterecektir. Bu yüzden cennetlerin en üstünü Adn cennetidir. Kevser, cennette müminlere vadedilmiş, içimi hoş, içenlerin bir daha susuzluk çekmeyecekleri söylenen suyun adıdır. Kevser'i cennette Peygamberimize tahsis edilmiş bir havuz olarak yorumlayanlar da vardır. Sevgilinin semtini âşık, cennetlerin en üstünü olan Adn cenneti olarak adlandırır. Sevgilinin semtinde ağlayan âşığın gözyaşları birikir âdeta bir Kevser avuzu halini alır. Bu Kevser havuzunu âşık, Adn cennetinin aynası olarak vasıflandırır. Kendisini bu aynada gören sevgili de güzelliğinden ötürü gurura kapılır.

Kıyûnuñ içinde kim eşküm seni hod-bîn ider
Sanasın kim havz-ı Kevserdür olur mir'ât-ı Adn
g 169/2

İlgili benzetmeler

Saray, meta

İlkbahar gelince bahar zineti ile donanan tabiat, cennet sarayının alametlerini taşır. Cennet, güzelliği ve yüksek bir yer oluşu sebebiyle saraya teşbih edilmiştir.

Ki ya'ni virdi nişâne sarây-ı cennetden
Bahâr zîneti ile bu kasr-ı nâ-ma'mûr
k 19/4
Bkz. k. 3/8

Behişt, taat nakdi sonucu kazanılan bir meta olarak tasavvur edilir.

Ey nakd-i tâ'atine metâ`-ı bihişt u man
Saña cinân u hûr u melâ'ik baña Memî
g 253/2

d. Duzah

Sevgilinin yanağının özlemiyle yanan âşık, bu haliyle cehennem ehli olursa, cehennemin "âşığın üzerine" bu Adn cennetleridir" yazar

Şevk-i ruhsârûñla ehl-i nâr olursam yazayın
Âsitân-ı dûzah üzre hâzihi cennât-ı Adn
g 169/4

e. Sûr

Sûr, Allah'ın emriyle İsrâfil (A. S.)'in kıyametin gelişini haber verecek olan bir borudur. Rivâyete göre sûr üç kere üflenecektir. İlk üflenişte bu sesin ürkütücülüğü ile dünyadaki bütün insanlar ölecek, ikinci üflenişte ölen kişiler ete ve kemiğe bürünerek canlanacak, üçüncüde ise insanların hepsi mahşer yerinde toplanacaktır.

Şâir, kışın bitişi ile ilkbahar mevsiminin gelişini Allah'ın İsrâfil (A. S.)'a emir vererek, sûru üflletmesi ve kışın ölen tabiatın tıpkı mahşer gününde canlanacak insanlar gibi canlanmasına benzettir.

Meger ki irdi nesîme nidâ-yı Rabb-ı gafûr
Ki geldi hemçü Serâfil kıldı nefha-ı sûr
k 19/1

Âşık sevgilisinin kıyâmet olarak kabul ettiği boyunun görüldüğü her an, zaten mahşer gününü yaşamaktadır. Zira sevgilinin bir görünüşü âşıklar arasında fitne kopartmakta, kargaşaya sebep olmaktadır. Âşık sevgilisi ile mahşer bezminde şarap içerken, bu içki sohbetinde de çalgı çalmasıyla mahşer gününü hatırlamaktadır. Mahşer, insanların toplandıkları ve akıllarını başlarından alan bir mekân olduğundan dolayı bu şekilde benzetilir.

Bezm-i mahşerde içem ben yâr ile
Sohbetümde çala İsrâfil sûr
g 45/3

f. Rıdvan

Rıdvan; cennetin kapısı olan büyük meleğin adıdır. Rıdvan'ın beyitlerde sevgiliyi diğer meleklerin arasından bulabilmek için sekiz cenneti de dolaştığı ifade edilir.

Rıdvân tokuz tolandı sekiz uçmağı velî
Bunca melekler içre seni kıldı intihâb
k 7/17
Senüñ gibi melek bulmaya Rıdvân
Sekiz uçmağı ger tokuz tolaşa
g 236/3

Şâir, keman kaşlı sevgili cennete gidecek olursa, onun yan bakış okununun Rıdvan ile karşılaşacağını ifade eder

Ey kemân-ebırû varursañ cennete
Tîr-i gamzeñ atışa Rıdvân ile
g 243/6

Sevgilinin sarayı andıran kasrındaki bahçıvanla cennetteki Rıdvan'ı karşılaştıran şâir, sevgilisinin bahçıvanını daha üstün tutar.

Bâg-ı sarâyuñı kıla ger cennete şebîh
Rıdvâna anca söz ata kasruñda bâgbân
k 2/31

g. Hulle

Hulle cennet elbisesidir. Dîvânda bir beyitte ele alınır.

Kefeni giydürüp İdris nebî
Hullelerden aña kaftân itsün
tb. V/6

h. Sidre-Tûbâ

Sidre, beşer bilgisinin ve amellerin son hududu olarak bilinir. Kur'an-ı Kerim'de Necm sûresi 14-16. âyetlerde geçer. Sidre'nin altında cennet olduğu ve cennetin nehirlerinin onun altından aktığı söylenir. Sidre Cebral'in makamı sayılır. Zira Cebrail bu makamdan yukarıya çıkamaz. Tûbâ; Sidre'de bulunan kökü yukarıda ve dalları aşağıda olan cenneti gölgeleyen bir ağaçtır. Zira Cebrail bu makamdan yukarıya çıkamaz. Beyitte, Sidre ve Tûbâ duâ kuşlarının ruvası olarak kabul edilir.

Her du`â mürgin ki senüñ aduña perrân idem
Bir nefesde Sidre vü Tûbâda eyler âşiyân
k 5/37

ı. Ecel

İlgili benzetmeler

(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Gönül evini harap eden kişi, şeh, dide-bân, sâki, cellât, Hindu, peyk, lest, ok atıcısı, ceys, pirâhen getiren kişi, taht-ı revân düzen kişi

Övülenin oku düşmanın göğsüne girince bu yarıktan ecel girerek onun gönül evini harap eder. Ecel, gönül evini harap eden bir kişi olarak teşhis edilmiştir

Her darbeti ki tîrûñ ura sadr-ı düşmene

Ol rahmeden ecel girüp eyler evin harâb
k 7/33

Düşmanların kelleri bir araya gelerek, ecel şehine bir çadır oluşturur Övülenin kargısı bu adıra kazık, kemendi de kazığa bağlanan çadır ipidir. Ecel, sonunda herkesi kendine râm deçeği için bir şeh olarak hayal edilmiştir.

Bir haymedür ecel şehine kelle-i adû
Kim nizeñ aña mih ü kemendüñ durur tınâb
k 7/34

İnsan nereye kaçarsa kaçsın ecel, onu izleyen bir gün yakalayacak olan bir gözcüdür. Bu özcüden kaçış yoktur.

Gizlenmeyince yire meded yok Mesîhîyâ
Kim her ne yana kaçsan olur dîde-bân ecel
g 147/7

Ecel, kişiye zehir içiren bir sâkidir. Ecel sâkisi tarafından zehir içirilen adama acımayan işi var mıdır?

Zehr içürdi aña sâki-i ecel
Nicesi acımasun bir âdem
tb. İV/6

Gam gecesinde övülenin kılıcının mumu ecel celladına âşığı bulması için yol gösterir. Ecel teşhis yoluyla cellada teşbih edilir.

Şeb-i gamda beni bulsun diyü cellâd-ı ecel
Şem`-i tîgüñ yolını gösterüp irşâd itdi
g 248/4

Ecel hintlisi cihan bağında ömür gülünü dermedik kişi bırakmamıştır. Ömrün geçiciliği bir kadar da güzelliği ile güle benzetildiği beyitte, ecel de dünya bağındaki ömür güllerini kopartan ir hintli olarak teşhis edilir. Ecel-hintli benzerliği rengi itibarıyla kurulmuştur.

Ey Mesîhî ko cihân bâgın ki hindû-yı ecel
Kimse mi kodı k'anuñ ömri gülünü dermedi
g 276/5

Âşık, sevgilinin ayrılığı varken kendisine gelen ecel peyki ile can çekişip, hayli kavga etmiştir. Ecel, Allah'ın ölüm emrini insanlara ulaştırması bakımından peyk olarak teşhis edilir. Allah'ın padişah olarak düşünüldüğü beyitte, ecel peyki de padişahın tebaasındaki kişilere haber ulaştırır.

Firâk-ı yâr var iken yine geldün diyü sen de
Gice peyk-i ecelle cân çekişdük hayli ceng itdi
IV-16/2

Âşık, vefasız sevgilisi için figânlar koparmak ister Bundan dolayı da son zamanlarında
Ecel elinin dilini bağlamamasını rica eder. Zira ecel gelince dil susar, göz görmez olur.

Dem-i âhirde dilüm bağlama ey dest-i ecel
K'ol vefâsuz sanem için biraz efgân kılam
g 167/4
Bkz. g. 39/5

Ecel, eline kaza okunu ve yayını alarak, hedef olarak da seçen alan bir ok atıcısına
benzetilmiştir

Aldı eline tîr-i kazâ vü kemân ecel
Bolay ki beni eyleye yâ Rab nişân ecel
g 147/1

Ecel ordusundan korkan Mesîhî kabir kalesini yurt edinir. Ecelin yıkıcılığı ile bir orduya
benzetildiği beyitte, kabir de bu ordudan korunmak üzere sığınılan bir kale olarak düşünülür.

Yâ Rab ol lahzada kim ceş-i ecelden korkup
Kal'a-ı kabri idine bu Mesîhî me'vâ
k. 1/10

Ecel, kişinin canından ayırıp, çıplak görünmesin diye ona armağan olarak kefen denilen
gömleği getiren bir kişidir.

Çıplak göricegiz beni cândan esirgeyüp
Bir pirehen getürdi baña armağân ecel
g 147/3

Şâirin dünyada yaşadığı beylik kendisine yetmeyecek midir? Ecel, onun kabre kadar taht-ı
evânda gitmesini sağlayan bir kişi hüviyetindedir. Şâir, ölen kişinin kabre kadar omuzlarda
götürülmesini taht-ı revânda gitmesine benzetmiştir.

Yetmez mi sen gedâya bu beglik Mesîhî kim
Kabre degin düze saña taht-ı revân ecel
g 147/6

(2) Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Şemşîr, tîg, bukagu

Âşık için sevgilinin dudağı ölümsüzlük suyunun kaynağıdır. Hızır sevgilinin dudağındaki
ölümsüzlük suyunu içerek, ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Öyle ki ecel kılıcı onun bir kılımı bile
kesmemiştir. Ecel, insanı hayattan ayırması itibarıyla keskin bir kılıca benzetilmiştir.

Hızra ne zırh virdi lebûn âbî ki anuñ
Şemşîr-i ecel bir kılını kesmedi kat'â
k 16/12

Ecel, insanın boynunu vuran bir kılıç olarak tasavvur edilmiştir. Âşık, övülenin kılıcının endisine zarar vermeyeceğini ifade eder. Zira âşık, zaten bu kılıca kendisinin hedef olması için an atmaktadır.

Ger urursa boynumu tîg-ı ecel
Bana şemşîrûnden olmaz inkıtâ
g 114/6

Bukagu; hayvanın ayağına vurulan köstek anlamına gelir." Kaside der Recâ-yı Esb"adlı asideden alınan beyitte, şâir güçsüz düşen atını hayat hırsızının çalmaması için ecel bu-kağusını ayvanın ayağına vurmasını Allah'tan niyaz eder.

Yâ Râb ecel bukagûsını ur ayagına
Düzd-i hayât eylesün tâ anı şikâr
k 17/24

(3) Diğer Benzetmeler

Efsun, gerd, şerbet, câm, zag, jeng

Ecel büyü âşığın ağzını bağlamazsa, âşık can verirken dahi sevgilisinin dudağını ikreder. Ecel; insanı esir alan, kendisine râm eden bir büyü gibi kabul edilmiştir.

Eger efsûn-ı ecel bağlamaz ise dehenüm
Cân virürken lebûnûñ zikri ola her suhanum
g 153/1

Ecel göze dolan, insanın görüşünü engelleyen bir toz olarak tasavvur edilir. Zira gözüne toz açan insan gözünü bir türlü açamaz, gözünü kapamak zorunda kalır. Ecel de insanın gözünü apattırması, onu sonsuz uykuya daldırması dolayısıyla toza teşbih edilir.

Çü çeşmûñ tolısar gerd-i ecelden
Mesihî bâri erkenden gözûñ yum
g 157/5

Sevgilisinin ayrılığı âşık için bir işkence, dayanılması zor bir durumdur. Hatta ayrılığı âşık lümden bile şiddetli görür. Bu acıya dayanamayan âşık, sonunda ölümü ister. Zira ölüm onucunda ayrılık işkencesine maruz kalmayacaktır. Şerbet, tatlı içecek demektir. Âşık, eceli

yrılık acısını yok eden bir şerbet olarak tasavvur eder. Beyitte ecel müspet yönüyle ele alınmıştır.

Hecriñde nigârun iç ecel şerbetin ey dil
Bu dârû-yı hûş birle ol işkenceyi tuyma
g 230/3
Bkz. g. 7/4

Zenginliğin, devletin ölüm şarabı karşısında imtiyazlı bir durumu yoktur. Zira kişi zenginle olsa, fakir de olsa bu şarabı tadacaktır. Ölüm, zenginle yoksulu bir tutar. Herkes vakti gelince bu şarabı tadacaktır.

N'idelüm devleti çün câm-ı ecel
Bir tutar cümle gedâ vü bayı
tb I/5

Renginin kara olması, sesinin ve görüntüsünün çirkinliği, leş yemesi, alçaklarda uçması ve nakbul bir kuş sayılmaması karganın ecele teşbih edilmesini gündeme getirir. Kişinin bedeni ne ninde sonunda ecel kargası konacaktır. Buna rağmen kişi niçin dünyada arzularına tâbi olmaktan ve hümâ gibi yükseklerden uçmaktadır. ?

Âhir konar çü zâg-ı ecel üstühânûña
Niçün havâyâ tâbi'olursın hümâ gibi
k 21/3

Ecel vücut aynasını karartan, parlaklığını gideren pas olarak hayal edilir.

Kaplamadın Mesîhîyi jeng-i ecel şehâ
Âyine-i vücûdına eyle safâ nazar
g 88/5

i. Ölüm

Genel Bakış

Şâir, ölüm fikri apaçık olarak gözünün önünde dururken dünya denilen kuru sevdâyı ne yapacaktır? Zira ne kadar da dünyaya meylederse etsin, ölüm er geç kapısını çalacaktır.

Çün ölüm fikri durur re'y-i sahîh

N'iderüz yâ bu kuru sevdâyı

tb. I/4

İlgili benzetmeler

Korkulu yol, şerbet, mey, menzil, ilaç, vâkı'a-ı kübrâ

Mesîhî kabre dostsuz ve kervansız gitmeyeceğini ifade eder. Zira yol çok korkuludur. Şâir, ölümü korku dolu bir yola benzetir.

Ey Mesîhî varmazam kabre ben yârânsuz
Yol katı korkulug ancak kim gider bî-kârbân
g 180/7

Ölüm herkesin eninde sonunda tadacağı bir şerbetir. Can tabibi, ölüm şerbetini hastalıklı ve güçsüzlere verir.

Didüğüm bu durur çoklar yaşasun ol tabîb-i cân
K'ölüm şerbetlerin virtür sakîm ü nâ-tüvânına
g 216/2

Bu baş aşağı dönmüş yaldızlı kadeh görünümündeki dünya sonunda şâire ölüm şarabını çirir.

Mey-i merg içürür âhir Mesîhî
Saña bu ser-nigûn câm-ı müzehheb
g 16/5

Bizlengeç; yük hayvanlarını sürmek için kullanılan ucu demirli değneğin adıdır. Ölüm; şek olarak tasavvur edilen düşmanı, süngünün ucu bizlengeç olarak kullanılmak suretiyle ulaştırılan bir menzildir. Ölüm övülenin düşmanının eninde sonunda varacağı bir yer olması sebebiyle menzil olarak hayal edilir.

Tiz yürimege menzil-i merge har-ı düşmen
Bizlengec olupdur aña nîzeñ ucı şâhâ
k 16/31
Bkz. k. 15/17

Âşık, aşk hastalıklarının devasını dert olarak görür. Övülenin kılıcının yarasına ilaç olarak da ölümü görür.

Derd imiş emrâz-ı ışkuna devâ
Merg imiş mecrûh-ı tîgüñe ilâc
g 26/2

Şâir, ölümü tabir edilemez büyük bir vaka olarak görür.
Bilmezem kim nice ta'bir ideyin
Sana bu vâkı'a-ı kübrâyı
tb 1/7

j. Kabr

İlgili benzetmeler

Çâh, kal'a

Kabir şekli itibarıyla kuyuya teşbih edilir. Felek, Mesîhî'yi kuyuya koyayım diyerek çukur azar.

Çâh-ı kabre koyayın dir bu Mesîhîyi felek
Neyiki böyle kuyı kazdugıdur anuñ için
g 191/5

Ecel ordusundan korkan Mesîhî kabir kalesini yurt edinir. Ecelin yıkıcılığı ile bir orduya enzetildiği beyitte, kabir de bu ordudan korunmak üzere sığınılan bir kale olarak düşünülür.

Yâ Rab ol lahzada kim ceş-i ecelden korkup
Kal'a-ı kabri idine bu Mesîhî me'vâ
k. 1/10

4. Çeşitli Dinler İle İlgili Kavramlar

a. Oruç

Oruç, kişinin nefsanî arzularından sıyrılmasıdır. Âşık orucunu, sevgilinin güzelliğini ikrederek, gözünde de kavuşma bayramını hayal ederek tutmaktadır. Şâir, bu düşüncelerle attığı bir oruçla ne derece sevaba nâil olacağını ifade eder.

Ne fâide sana ol savmdan ki ola müdâm
Dilünde zikr-i cemâl ü gözünde îd-i vısâl
k. 9/12

b. Du'â

Genel Bakış

Beyitte, kılıçların üzerine fetih âyetlerinin yazılması âdetine işaret vardır. Sevgilinin künun yarası can boynuna kılıç duâsı asmış, zülfünün kıvrımı da boynuna misk kokulu zincirler ağlamıştır.

Zahm-ı tîrûn gerden-i câna du`â-yı seyf asup
Çin-i zülfün boynuma müşğîn selâsil bağladı
g 269/5

İlgili benzetmeler

Mürg, tîr, dest

Duâda ellerin göğe açılması ve duanın da bedduanın da gökyüzüne çıkması inancından hareketle beyitte dua kuşa teşbih edilmiştir.

Her du`â mürgin ki senüñ aduña perrân idem
Bir nefesde Sidre vü Tûbâda eyler âşiyân
k 5/37

Beyitten okun ucuna bağlanmak suretiyle haber, mektup gönderme âdetini çıkarmaktayız. Duâ şiddeti, gücü sebebiyle oka teşbih edilmiştir. Şâir, şiirini duâ okuna bağlayarak, gök üzerindeki meleklerle hediye olarak göndermeyi arzu eder.

Yarar bu şî'rümi tîr-i du`âya bağlayuban
Hediye diyü idersem meleklerle irsâl
k 9/37
Bkz. k. 21/1, g 27/2

Zillet gecesi, şâirin gözüne cihanı karanlık etmiştir Devletinin mumunun dua eli ile ayarılmasını arzu eder Dua teşhis yoluyla insan eline benzetilmiştir.

Şeb-i zillet karañu itdi cihânı gözüme
Devletüm şem'ini gel dest-i du`â ile uyar
k 12/18

c. Deyr

Kilise anılınca hemen akla sanem gelir. Beyitlerde de bunu görmek mümkündür. Kilise nazî nesi içindeki sanem, sevgiliyle güzellik davası edemez. Zira o bu kilisede cansız olup, kuru bir karaltı olarak durmaktadır. Kilisenin putlarla, çeşitli mozaik ve resimlerle süslü göz alıcı bir eser olması onun hazineye teşbih edilmesini gündeme getirir.

Genc-i deyr içre hemîn bir kurî karaltı durur
Cânı yok da `vi-i hüsn ide senüñle sanemüñ
g. 129/3

B. TASAVVUF

1. İnsan

Genel Bakış

Şâir, Allah'a ibadet etme anıldığı zaman insanın kaçtığını, buna karşılık kişinin günaha her aman koştuğunu ifade eder. Bu yönüyle insan her zaman günah işlemeye meyillidir.

İbâdetu'llah anılsa kaçarsın andan lîk
Günâha bir nice ferseng idersin istikbâl
k. 9/16

Kişi, bu boş fâni dünyada vazifelerini ihmal etmemelidir. Buradaki vazifelerinden kasıt; işinin Allah'a karşı olan sorumlulukları olsa gerektir.

Gezüp yürime mu'attal bu deyr-i fânide
Vazâ'if-i hidemâtuñda eyleyüp ihmâl
k 9/17

İnsan beşeriyet davasından elini eteğini çekmeli, bu dünyada faziletleri kemâle erdirmeye oluna gitmelidir.

Ye da'vî-i beşeriyetden el çek ey gâfil
Ye iktisâb-ı fazâ'il idüp kıl istikmâl
k 9/20

İnsan iç âleminde taşıdığı kibir ve kin sonucu parsâ dönmüştür. İçi böyle olan bir kişi kendini halka dinine bağlı, iffetli bir kişi gibi gösterip, riyakârlık yapmamalıdır.

Ma'nâda kibr ü kin ile döndün çü parsâ
Gösterme halka kendüzünü pârsâ gibi
k 21/8

Akıllı olan insan cânını üste verip, dünyayı âhirete değiştir.

Cânını üste virüp âkıl olan
Değişür âhirete dünyâyı

tb. I/6

İlgili benzetmeler

Âsiyâ, misafir

Dünya hırsı ile dolu olan insan, sürekli dönen bir değirmene benzer. Kişi, dünya hırsından olayı sersemlemiş, başı dönmüş bir durumdadır.

Lâ'ik mi dâne hırsı bu fikr-i dakîk ile
Ser-geşte eyleye seni seng âsiyâ gibi
k 21/16

Çarh, geceleyin dolan, gündüz de boşalan handır. Gece vakti gökyüzünü kaplayan yıldız lar ökyüzü hanının yolcuları olarak vasıflandırılır. Sabahın ilk ışıklarıyla gökyüzünden kaybolan

ıldızlar ve diğer gök cisimleri, bu handa konakladıktan sonra gündüz olmasıyla yola çıkan yolcular olarak hayal edilir. Kişi de bu dünyadan gelip, geçen bir misafir olarak düşünülür.

Ey müsâfir kıl bu mihmân-hâne-i çarha nazar
Gör nice gice tolar gündüz boşalur çün ribât
g 112/4

2. Kanaat

" Kanaat bitmek, tükenmek bilmeyen hazinedir"hadis-i şerifine telmih yapılan beyitte, Meârifî çalışıp çabalayarak o ebedî hazineye hazine bekçisi olmak ister.

Kanâ'at oldı Mesihî çü kenz-i lâ-yüfnâ
Dürüş ki olasin ol genc-i bâkıye gencür
k. 19/26

3. Takva

Kişi takva yolunda işini altın ederse, ayak izinin tozu tutiyâ gibi kapışılır

Takvâ yolında ger işüñ altun idesin
İzün tozını kapışalar tütüyâ gibi
k 21/10
Bkz. k 21/11

4. Rahmet

Rahmet, etrafı aydınlatan bir güneş olarak hayal edilmiştir

Eger encüm kadar olursa isyân
Gider çün mihr-i rahmet ola rahşân
ş. 26

5. Kudret

Kudret kalemi varlık levhasına nakşedeli, övülenin güzelliği gibi gönül alıcı bir nakış kurulmamıştır Varlığın levha olarak tasavvuru kudretin de bir kalem gibi hayal edilmesini beraberinde getirir

Kudret kalemi nakş uralı levh-i vücûda
Yazılmadı hüsnüñ gibi bir nakş-ı dil-ârâ
k 16/2
Bkz tb V/7, g 2/2

6. Nefs

İlgili benzetmeler

Kemend, şirrîr, sâhî, seg

Âşık; âciz, inleyişli, güçsüz olduğunu ifade eder. Zira alçak nefis kemendine yakalanmıştır. Nefis kötülüğü emretmesi ve insanı kötü durumlara düşürmesi açısından alçak, kişiyi esir alması bakımından da kemend olarak nitelendirilir.

İlâhî âciz ü zâr u zebûnam
Giriftâr-ı kemend-i nefis-i dûnam
ş. 1

Nefis şer işlemesi yönüyle" şirrîr"olarak vasfedilmiştir. Şâir, kendisini esir eden nefsin arkasından gider.

Senün yoluñda tutmaz beni zencîr
Yeder bir kıl takup bu nefis-i şirrîr
ş. 2

Nefis, hatalar günahlar işlemesi bakımından da" sâhî"sıfatını taşır. Hatalar işleyen nefis, arap meclisine girerek, beş vakit namazı bir tarafa koyup, namaz vakitlerini dinler.

Girüp bezm-i meye bu nefis-i sâhî
Koyup beş vakti diñler penc-gâhı
ş. 9

Şâir, nefis köpeğinin en büyük görevinin ahu gözlü güzelleri avlama olduğunu ifade eder. Nefis, aşağı olması itibarıyla köpeğe teşbih edilir.

Gözi âhû güzeller eylemek sayd
Seg-i nefsüme olmuş bir büyük kayd
ş. 11
Bkz. ş. 13

7. Zikr

Genel Bakış

Aşk acısından yüreği yanan şâirin her gece işi Allah'ı zikretmektir. Şâir, Allah'ın haline cıyıp, arzusuna nâil etmesini ümit eder.

İşüm her gice oldı zikri yâ Rab
Sana te'sir eyler mi ki yâ Rab
g. 16/1

Beyitte zikrin halka şekli alınarak, yapılmasına işaret vardır. Zikr halkası içinde güzeli gören şeyh bile köşesinden" yâ sabır"çeker.

Halka-ı zikr içre dil-dârı görüp
Kûşesinden şeyh ider yâ sabûr
g 46/3

8. Bezm-i Elest

Elest Bezmi, ruhların yaratıldığı zaman Allah'ın" ben sizin Rabbiniz miyim?"sorusuna cevaben" evet Rabbimizsin." denildiği mekândır Elest bezminde Allah aşkının şarabını içen ruhlar kıyamete kadar mahmur olurlar.

Şarâb-ı bezm-i elesti şu denlü içmişler
Ki haşre dek ola mahmûr çeşm-i her nergis
g 106/7

9. Hayret

İlgili benzetmeler

Jeng, bâr

Hayret, idrak aynasının görüşünü engelleyen bir pas olarak tasavvur edilir.

Nice gelsün sûrete aklum ki hattun ireli
Jeng-i hayret gitmedi âyine-i idrâkden
g 183/5

Kahr ve hayret âşğın boyunu keman gibi büken bir yükür.

Bâr-ı kahr u hayret ile kaddümi kılmış kemân
Gamzeñi cân almaga ok gibi çâlâk eyleyen
g 187/2

10. İdrak

Şâir, akli hakikatlerin görüldüğü bir idrak aynası olarak görür. Bununla birlikte hayret, idrak aynasının görüşünü elleyen bir tozdur

Nice gelsün sûrete aklum ki hattun ireli
Jeng-i hayret gitmedi âyine-i idrâkden
g 183/5

11. İrfan

İrfân namazını Mesîhî'den önce gelenler kılmışlardır Şâir, bunun için bu duâya erdiğine şükreder Namaz insana bilinmezlik dünyasını açması dolayısıyla namaza benzetilir

İrfân namâzını selef gerçi ki kılmış
Çok şükr Mesîhî de hele irdi du `âya
g 210/7

12. Sabr

Sabır yıkılması güç bir hisara benzetilir. Şâir, şive askerinin sabır hisarını yıktığını ifade eder.

Nâsîh yüri var gayre giyür cevşen-i pendî
Kim sabr hisârını yıkar leşker-i şîve
g 240/4

13. Taat

Cennetin metâ olarak tasavvur edilişi, taatin de nakd olarak benzetilişini gündeme getirir. Şâire göre, cennet metâi ancak taat nakdi verilerek elde edilebilir.

Ey nakd-i tâ `atine metâ`-ı bihişt u man
Saña cinân u hûr u melâ'ik baña Memî
g 253/2

14. Masiyet

İsyân, âsîlik karanlığa teşbih edilmiştir. Kişi, isyân karanlığını terk etmelidir ki kalbine Allah'ın nuru, kuşluk vakti güneşi gibi doğabilsin.

Terk it zalâm-ı ma' sıyeti tâ ki kalbüne
Nûr-ı Hudâ tulû'ide şems-i duhâ gibi
k 21/6

15. Riya

İlgili benzetmeler

Çirk, kışt

Mesîhî, kalbini riyâ kirinden saf şarap ile yıkayarak, temizlemiştir. Allah, bunun eticesinde onun kalbine ihlas bırakmıştır.

Çirk-i riyâdan tâ mey-i sâfi ile yundı Mesîh
Bırakdı anun gönline ihlâs Allâhu's-samed
g 34/5

Riyâ, zâhidin bu dünyada yakması gereken bir ekin tarlası olarak hayal edilmiştir. Bu tarla u dünyada yakılıp, yok edilmezse yarın mahşer satrancında kişiyi mat edecektir.

Kışt-zârını riyânuñ yûri zâhid yakagör
Ki yarın nat`-ı haşerde seni mât ider o kışt
g 20/2

16. İhsân

Gökyüzü, övülenin ihsan meclisinin sofrasına boşuna öykünmemelidir Zira gökyüzü ofrasında yuvarlak bir ekmek otuz günde yenir. Yuvarlak ekmekten kasıt, ayın dolunay halidir. Ay, gökyüzünde dolunay halini kaybederek, her gün yuvarlaklığı biraz daha kay-bederek, hilâl eklini alır

Bezm-i ihsânuñ simâtına sipihr öykünmesün
Sofrasında çün otuz günde yinür bir kurs-ı nân
k 5/29

17. Adem

İlgili benzetmeler

Mülk, kehvâre,

Sevgilinin var ile yok arasında olan ağzı kişiyi yokluk ülkesine götürür.

Dehân-ı yârı yûri yok hesâbına say kim
Adem diyârına iltür seni ol emr-i muhâl
k 9/8

Sevgilinin Hz. İsa gibi can bağışlayıcı olan dudağı daha yokluk beşiğinde iken bile lisan onunla konuşmak için can atmaktadır. Beyitte, Hz. İsa'nın ana rahminde iken konuşması nuczinesine telmih vardır.

Gehvâre-i ademde iken İsi-yi femûñ
Her dem tekellüm eylemege depredür lisân
k 2/14

18. Melâmet

Melâmet kişiyi incitmesi dolayısıyla taş olarak tasavvur edilir

Sûfiyi gör kim dile seng-i melâmet yagdurur
Tâ `atinden n'olur anuñ kim taş atar Ka`beye
g 233/4

19. Fenâ

İlgili benzetmeler

Yel, bâd, bahr, gülzâr, kûy, tîg

Fanilik, toz olarak hayal edilen vücudu süpüren yok eden bir rüzgâr olarak vasedilir.

Gerd-i vücûdumı süpürürdi fenâ yeli
Karşu su sepmeseydi aña çeşm-i dür-feşân
k 2/16

Fânilik, geçiciliği ve nazikliği ile bir gül olarak düşünülen ömre zarar veren onun yaprak arını dağıtan bir rüzgâr olarak tasavvur edilir.

Ömrüñ güline bâd-ı fenâ virmeye zarar
Gonca gibi belâya ola her yanuñ nikâb
k 7/52

Övülenin kahrının zamanı karşı bir rüzgâr estirdiğinde, kün fe-kân gemisi fanilik denizine ark olur. Fenâ, varlığı içine alan bir denize benzetilmiştir

Bâd-ı muhâlif esdüre ger kahruñuñ demi
Bahr-ı fenâyâ gark ola keştî-i kün fe-kân
k 2/38

Şâir, dünya gül bahçesini baştan sona kadar gezdiğini, vefâ kokusunu da fânilik gülzârında okladıklarını ifade eder.

Gülşen-i dehri sabâ gibi ser-â-ser gezdük
Biz vefâ bûyını gülzâr-ı fenâda sezdük
g 135/1

Şâirin gözyaşı, vücut şehrini sele boğmuştur. Şâire mesken olarak da kala kala fânilik köyü almıştır.

Viridi gark-âba gözüm yaşı vücûdum şehrin
Baña mesken komadı kûy-ı fenâdan gayrı
g 284/5

Fanilik, kişinin alakasını kesen bir kılıçtır

Keskin kişi degül midür ilden Mesfîhî çün
Tîg-i fenâ ile işi kat`-ı alâkadur
g 69/7

20. Cihan, Dünya

Genel Bakış

Şâir, bu fani dünyada başı boş işsiz bir şekilde dolaşılmasını hoş görmez. Kişi, yaşadığı üddetçe vazifelerini ihmal etmemelidir.

Gezüp yürime mu'attal bu deyr-i fânide
Vazâ'if-i hidemâtuñda eyleyüp ihmâl
k 9/17

İlgili benzetmeler

a. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Deyr-i muallâ, Bağ, gülşen, gülzâr, deyr, âsiyâ, çarsû, bağ, saray

Âzer; Hz. İbrahim'in geçimini put yapıp, satarak sağlayan Kur'an-ı Kerim'de de adı geçen rabasıdır. Deyr sözlük anlamıyla kilise demek olup, çoğu zaman dünyanın benzetilene olarak da kullanılmıştır. Hilâl denen Âzer, dünya denilen yüksek kilisedeki bayram yerini yine la'l dudaklı nut gibi güzellerle süslemiştir. Âşık için bayramın önemli bir yeri vardır. Zira bayram güzelleri özellikle sevgiliyi görmek için can atan sevgili için bulunmaz bir fırsattır. Hilâlin görünmesiyle başlayan bayram, gezinti yerlerini güzellerle doldurur.

İd-gâhı la'l-leb bütlerle zeyn itdi yine
Oldı bu deyr-i mu'allâda meger âzer hilâl
k 3/5

Dünya sonu hazan olan bir bağıdır. Âşığın vücudu bu bağda dikilmiş bir gam fidanıdır. Bu fidan daha ağaç haline bile girmemişken mihne yükünden bükülmüş dert dalıdır. Dal kelimesi sem sözlük anlamıyla hem de dal harfi anlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Vücûdüm dehr bâğında dikilmiş gam nihâlidür
Ham olmuş bâr-ı mihnetden sanasın derd dâlidür

IV/19, 1,
Bkz. g. 6/2

Sevgilinin dünyayı süslemesi dünyanın bir gülbahçesi olarak düşünülmesini beraberinde getirir. Bu gülbahçesinde âşıklar topluluğu çaresizdir zira gülün kalbine rakibin benzetildiği zungun ve karga girmektedir.

Tâvus-ı ehl gülşen-i dehr içre n'eylesün
Kim sadr-ı andelîbe geçübüdür kelâg u zâg
g 117/4
Bkz. g. 135/1

Gülzâr-ı dehre nice ki hüsn ü bahâ virüp
Gülşende ola mûcîb-i nakş u nigâr serv
k 18/30

Kilisenin içi nasıl putlarla şekil buluyorsa, dünyâya da süs ve parlaklık veren de sevgilidir. Çiliseyi putlar, dünyayı da güzelliği ile puta teşbih edilen sevgililer süslemektedir. Beyitte, dehr-leyr ve mahbub-put kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı vardır.

Mahbûb durur dehre viren revnak u zînet
Bütlerle bulur niteki deyrün içi sûret
g. 19/1

Dünya dönüşü sebebiyle bir değirmeni andırır. Yıldızlar da bu değirmenin buğdaylarıdır.

Pür-gendüm-i nücûm idi bu âsiyâ-yı dehr
Batmışdı çarhı mihr ü mehûñ bir nice zamân
k. 2/5

Dünya kâmile değerini vermeyen buna karşılık hünersiz kişilere değer biçilen bir çarşıdır.

Bu çârsû-yı dehrde kâmil ne işlesün
K'anda hemîşe san`at-ı her bî-hüner geçer
g. 56/4

Cihânın bağa benzetilişi, ömrün de bu bağda yetişen bir güle benzetilişini gündeme getirir. Ömür, geçiciliği ve faniliği ile de güle teşbih edilir. Ecel de cihan bağından ömür gülünü oynayan bir hindû olarak hayal edilir.

Ey Mesîhî ko cihân bâğın ki hindû-yı ecel
Kimse mi kodı k'anuß ömri gülünü dermedi
g 276/5
Bkz. k. 11/21, k. 18/ 31

Dünya padişahlar tarafından adalet ve din ile yönetilen bir saraydır.

Nice kim dünyâ sarâyın pâdişehler eyleye
Adl ü dâd u din ile mahsûd-ı erbâb-ı cenân
k 5/38

b. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Nerrâd, gaddar kişi, avrat, hem-dem, Hûb, çiftçi, nerrâd, acûz, sayyâd

Nerrâd; iyi tavla oynayan anlamına gelip, beyitte cihan nerrâda teşbih edilmiştir. Cihan enilen tavla oyuncusu övülene maksadını vermiştir. Övülen de şâiri zillet tasında inlemekli bir alde bırakmamalıdır. Beyitte" zâr"kelimesi hem ağlamak, inlemek hem de tavlada atılan zar nlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Nakş-ı maksûduñı virdi sana nerrâd-ı cihân
Tâs-ı zilletde kerem eyle beni eyleme zâr
k 12/16

Gökyüzününü satranç tahtasına benzetilmesinden hareketle dünya da iyi bir satranç yuncusuna benzetilmiştir. Âşık, bu oyuncunun karşısında çaresizdir. Âşık, sevgili karşısında ilgili, iyi bir konumda iken zaman onun talihini tersine çevirmiştir.

Ferzâna idüm evvel sen şâh öñinde rûhum
Nerrâd-ı dehr âhir sürdi baña piyâde
g. 235/2

Dünya insanın yüzüne gülen gaddar bir kişi olarak teşhis edilir. İnsan bu gaddar dünyada ururlanmaktan vazgeçmelidir. Zira dünya bu gün insanın yüzüne güler, yarın ağlatır.

Bir iki gün yüzüñe güldi ise bu gaddâr
Neden bu resme tegâfûl nedür bu denlü gurûr
k 19/22

Dünya döneçliğı, kararsızlığı ile kadına benzetilir. Dünyaya gönül veren kişi de avrata uyan rkeğe benzetilir.

Kim ki dil virdi ise dünyâya
Döndi şol avrete kim uya ere
g 217/6

Âşık, safâ içinde yaşarken kendisiyle can ciğer arkadaşı olan ömrünün kötü duruma üstüğünde yanında olmadığından yakınır

Safâ-yı ays ü nûş içre benümle hem-dem idüñ dün
Ne oldı saña düşdün bugün benden cüdâ ömrüm
g 163/2

Dünya yüze gülücülüğü, insanın aklını çelip, onu kandırması ve hercâi oluşu dolayısıyla üzel bir kadın olarak tasavvur edilir.

Dehr bir hûbdur emmâ ne olur
Şol güzelden kim ola hercâî
tb. I/2

Dünya, her gece gökyüzüne yıldız tohumlarını eken bir çiftçidir Gece, karanlığı tıbarıyla dünyanın yüz karalığı şeklinde ifâde edilir.

Her gün ne tohm eker ki bu dihkân-ı dehr kim
Yüz karasını hâsıl ider her gice cihân
k. 2/6

Dünyanın yaşlılığı, kararsızlığı onun kocakarı olarak teşhis edilmesine sebep olur.

Acûz-ı dehr gerd-i hâdiseyle
Zene beñzer ki başında keli var
g. 82/4

Kış mevsiminin çetin oluşu, tabiatı kendine esir etmesi zamanın bir avcı gibi tasavvur edilmesine yol açar.

Ne kıldı âhû-yı miskîn ki meskeninde iken
Yaraklaya aña sayyâd-ı dehr kîş ü kubûr
k 19/10

c Diğer Benzetme

Câm-ı müzehheb

Şâir dünyayı, kişiye ölüm şarabı içiren ters dönmüş, yaldızlı bir kadehe benzetir. Bu benzetme dünyanın aldatıcılığı cihetiyle yapılır.

Mey-i merg içürür âhir Mesîhî
Saña bu ser-nigûn câm-ı müzehheb
g 16/5

21. Âlem

Âlem aldaticılığı, göz alıcılığı itibarıyla yeni geline benzetilmiştir. Mesîhî, âlem gelinine üs olmaktan vazgeçmeli, fânîyi terketmelidir. Zira bâki olanlar salih amellerdir.

Ey Mesîhî gurre olma nev-arûs-ı âleme
Fânîyi terk eyle kim el-bâkiyât as(es)-sâlihât
g. 21/5

22 Âlem-i Ervâh

Âşık, daha ruhlar âleminde iken sevgilinin dudaklarıyla tanıştığını söyler.

Bilişmiş imiş âlem-i ervâhda gâlib
Kim leblerüni göricegiz gözüm ısırdı
g 263/4

III. CEMİYET

A. Tarihî-Efsanevî Şahsiyetler

1. Hükümdarlar, Devlet Adamları

a. Sultan Bâyezid

Sultân Bâyezid Hân'a övgü için yazılan Ramazaniyye'de, Sultan Bâyezid Han feleğin nahiyetinde bulunanların padişahı, yıldızların sultanı, sancağı aslan olan şehriyâr, intikam ıslanının şâhı olarak vasıflandırılmıştır.

Husrev-i gerdûn-haşem sultân-ı kevkeb-kevkebe
Şehriyâr-ı şîr-râyet şâh-ı zırgâm-intikâm
k 4/13

Sultan Bâyezid Han saltanat göğünün güneşi, kanun ülkesinin hâkimi, karanlık ve küfrü yok eden biri olarak vasfedilmiştir.

Âfitâb-ı âsumân-ı saltanat Hân Bâyezid
Hâkim-i iklim-i şer'ü mâhi-i küfr ü zalâm
k 4/14

Sultan Bâyezid, yeryüzünde Allah'ın gölgesi, zamanın kutbu, devrin Dârâ'sı, insan ve cini hakimiyetine alan Hz. Süleyman olarak vasıflandırılır.

Zıll-ı İlâh u kutb-ı zamân Şâh Bâyezid
Dârâ-yı rûzgâr u Süleymân-ı ins ü cân
k 2/20

Sultan Bâyezid, saltanat güneşi olarak vasıflandırılır. Hilâl bile onun görüş ışığından on iki ay boyunca dilencilige çıkar.

Âfitâb-ı saltanat Hân Bâyezid ol kim anuñ
Nûr-ı re'yinden ider yıl on iki ay cer hilâl
k 3/11

Şâir, sultanın adaletli yönetiminde, ham gümüş miktarınca da olsa kul hakkına el ızatanların yedikleri bu haram lokmanın boğazlarına duracağı belirtilir.

Adli eyyâmında her kim hakk-ı abda el suna
Bogazına turur olsa bir çekirdek sîm-i hâm
k. 4/16

Diş tanelerini kendine tesbih edinen ağız, Sultân Bâyezid Han'ı sabah akşam medheder.

Dâne-i dendândan tesbîh idinmiş her dehen
Tâ ki anuñ medhini tekrâr ide her subh u şâm
k 4/18

Şâir, sultanı memleket fetheden, halka mucize gösteren, vahiy sırlarına vâkıf, olana ve
lması gerekene gücü yeten bir hükümdar olarak vafeder.

Kişver-güşâ-yı âlem ü mu'ciz-nümâ-yı halk
Dânâ-yı sırr-ı vahy u tüvânâ-yı kün fe-kân
k 2/21

b. Sultan Selim

Sultan Selim Rûm bağıını fitne kargasınından kurtaran bir doğan olarak vasıflandırılır.

Tutmış iken bâg-ı Rûmı zengi-yi zâg-ı fiten
Kudretinden saldı Hak bir şâhbâzı nâgehân
k 5/7

Havâdis ateşinin parlayışı âlemi yakmış iken, sultan Selim Hân âleme gölge salmak üzere
çelmiştir.

Yakmış iken tâbiş-i nâr-ı havâdis âlemi
Geldi sâye salmaga zill-ı ilâh-ı müste'ân
k 5/8

Sultan Selim Hân'a yazılan kasideden alınan beyitte, Sultan Selim adalet sahibi şâh, felek
ütbeli sultân, taht ve tacın süsü, insan ve cinlerin sığınağı olarak vafedilir.

Şâh-ı sâhib-i ma'dilet sultân-ı gerdûn-menzilet
Zînet-i tâc u serîr ü mültecâ-yı ins ü cân
k 5/9

Sultan Selim yüce Osmanlının yüz suyu, cihânı zapteden kişi, kara ve denizin pâdişâhı
olarak övülür.

Âb-ı rûy-ı Âl-i Osmân husrev-i gîfî-sitân
Pâdişâh-ı bahr ü ber Sultân Selim-i kâmrân
k 5/10

c. Nişancı Beg

Mesîhî, Nişancı Bey zamanında gözlerinin yaşının kurduğunu ifade eder.

Meger sirişkümü yüzden Nişancı Beg ide mahv
K'anun sehâsı güninde erir geçer jâle
k 6/28

Nişancı Paşa, söz ikliminin başı olarak medhedilir. Onun fazilet nişanına, efkâr oklarının
değmediği ifade edilir.

Mîr-i iklîm-i sühan ya'ni Nişâncı Paşa
K'iremez fazlı nişânına hadeng-i efkâr
k 8/19

ç. Câfer Beg

Şâir, Cafer Bey'i faziletin yüce diyârının emiri olarak vassfeder. Öyle ki Cafer Bey'in eşîğine
alek bile kapılanmıştır.

Ca'fer Beg ol emir-i diyâr-ı ulûv-ı fazl
Kim âsitânına ider eflâk intisâb
k 7/24

Yine şâir, Câfer Bey'i fazilet sarayının sadrazamı olarak vassfeder. Rüzgâr bile onun eşîğini
üpüren kişi olmakla iftihar eder.

Sâkin-i sadr-ı sarây-ı fazl Ca'fer Beg k'anuñ
İşigi ferrâşı olmag ile fahr eyler nesîm
k. 10/12

Câfer Bey'e övgü için yazılan kasidede de onun fazilet meydanının süvarisi olduğu ifade
dilir.

Sadrâ sen ol süvâr-ı meyâdin-i fazlın
K'olduñ sipîhr üzre hilâl ile hem-rikâb
k 7/26

Câfer Bey'in kâmil zâtının melek sıfatlı, âlemin sığınağı ve kemâl sahiplerinin sığınılacak
eri olduğu belirtilir.

Ki ol durur melekîyyu's-sifât-ı ekme-i zât
Penâh-ı âlem ü fâzil melâz-ı ehl-i kemâl
k 9/22

Câfer Bey'in zamanında huzur ve güven ortamının varlığından bahsedilir.

Zamânı şöyle emîn itdi hüsn-i re'y ile kim
Eline kimsene tfg almaya meger dellâl
k 9/25

d. Defterdar Bedrüddin Beg

Şâir, Defterdar Bedrüddin Bey'den kendisini tumar sahibi yapmasını ister. Onu can ve
önül tabibi olarak görür.

Ehl-i tîmâram velî bimâra döndüm himmet it
Ey tabîb-i cân u dil bulsun mizâcum i'tidâl
k 13/28

Şâir, talihini tersine çeviren feleği, Defterdar Bedrüddin Bey'e şikâyet etmekle tehdit eder.

Devletümün defterin dürme igende ey felek
Yohsa defterdâra vallâhi iderven arz-ı hâl
k 13/11

Defterdar Bedrüddin Bey, kaza dîvânının defterdârı olarak vafedilir Zamanında huzuruna ıkılan kapının kırılmadan, incinmeden uzak olduğunu ifade eder.

Mir Bedrüddin defterdâr-ı divân-ı kazâ
Kim bulunmaz safha-ı ahdinde bâb-ı infi'âl
k 13/12

e. Hasan Paşa

Hasan Paşa'ya yazılan şitâyişnâmeden alınan beyitte Paşa dostuna karşı koyun gibi umuşak, düşmanına karşı da aslan gibi olduğu belirtilir.

Server-i âlem Hasan Paşa ki oldur fi'l-mesel
Dostına çün gûsfend ü düşmene mânend-i şîr
k 11/12

Selmân, Selmân-ı Sâveci lakabıyla meşhur, asıl adı Hoca Cemaleddin b. hoca Alaaddin lup İranlı şâirdir. Mesîhî kendini Selmân'a benzetmiştir. Zahîr de yine zamanının büyük âirlerindedir. Hasan Paşa'ya yazılan şitâyişnâmeden alınan beyitte, Hasan Paşa da Zâhir'e enzetilmiştir.

Kâ'inâtı hâlî sanma ehl-i irfândan ki ben
Âlemün Selmânı olurdum olaydun sen Zahîr
k. 11/27

Şâir, Allah'ın Hasan Paşa'nın adı gibi ahlâkını da güzel yarattığını ifade eder.

Hak Ta'âlâ eylemiş ismi gibi hulkin hasen
Cümle kavli müstakîm ü cümle fi'li dil-pezîr
k 11/13

f. Muhammed Çelebi

Şâir, Muhammed Çelebi'yi o dönemin şikâyet mercii olarak görür.

Kemeründen diler iseñ ki şikâyet idevüz
Gel Muhammed Çelebiye varalum ey dilber
k. 15/8

g. Ali Paşa

Ali Paşa'ya yazılan mersiyeden alınan beyitte şâir Paşa'nın şehitlere yoldaş olduğunu söyler.

Gördi kim korkuludur râh-ı Hudâ
Şühedâ kısmına yoldaş oldu
tb. II/6

Cömertliği ile ünlü Hâtem bile Ali Paşa'nın cömertliğini kıskanır hale gelmiştir.

Kanı ol zübde-i erkân ki anuñ
Cûdına reşk ider idi Hâtem
tb. IV/2

Ali Paşa'nın ölüşü neticesinde âlem uyuşukluk ve gam içinde kalmıştır.

Ne tılsım idi vücûdı k'ansuz
Toldı âfâkun içi fitret ü gam
tb. IV/5

h. Defterdar Ahmet Çelebi

Şâir, Ahmet Çelebi'nin devlet ile defterdâr oluşuna işaret eder.

Gonca cüzdânını aç defter-i ezharı çıkar
K'oldı Ahmed Çelebi devlet ile defterdâr
k 12/8

Şâir, Defterdar Ahmet Çelebi'yi cömertlik kaynağı, kerem ve lutuf pınarı olarak tasavvur
filir.

Ey sehâ menba'ı ser-çeşme-i eltâf-ı kerem
Keremüñ rûz-ı hesâb ola vü olmaya şümâr
k 12/15

2. Şâirler

a. Attâr-Mantıku't-Tayr

Sâbâ rüzgârı ile gül kokusu bülbüle güzel nağmeler söyletmektedir. Bu durum, Attar'ın
ieşhur eseri Mantıku't-tayr'ı kuşlara okutmasına benzer.

Söyledür bülbüli bûy-ı gül ile bâd-ı sabâ
Mantıku't-tayr okıdur kuşlara san kim Attâr
k 8/7

b. Kemâl Isfahanî

Şâirin tabiatının atı düşüncede öyle tozlar koparır ki büyük İran şâiri Kemâl Isfahanî'nin
ahu bile bu tozu gözüne sürme edecek duruma gelir. Mesîhî, şâirlik yeteneğinin Kemâl-i
sfahanî'yi bile geride bıraktığını ifade eder.

Ne toz ki kopara tab'um semendi fikretde
Gözine sürme ider Isfahânda rûh-ı Kemâl
k 9/29

Mesîhî'ye Rûm ülkesinin tartışmasız padişahı diyenlerin sözleri ve şâirin güzel
kelimeleri Kemâl-i Isfahanî'nin kulağına dahi gitmiştir.
Husrev-i Rûm diye baña Mesîhî şeksüz
Ger ire gûş-ı Kemâle kelimât-ı hasenüm
g 153/7

c. Necâti

Şâir, kendini Necâti ile bir tutar.

Necâti hanceri ile Mesîhî hanceridür
Niyâm-ı mâder-i ma`nâda tev'emân hancer
g 93/9

3. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler

a. Hâtem

Hâtem, Hâtem-i Tayi lakabıyla anılan, cömertliği ile meşhur meşhur Arap şâir ve
reislerindedir. Beyitlerde övülenin benzetilene olarak karşımıza çıkar.

Ey sehâñı fikr idüp Hâtem tay itmiş defterin
Vey atâmı zikr idüp her gözde kalmış nakş-ı mâl
k 13/15

b. Bilal

Âşığı rakibe duyduğu öc sebebiyle kabir içinde feryad, figân ettiğini gören kişi, kâfirin
korkusundan Bilal ezan okuyor zanneder Bilâl, bilindiği gibi ilk müslümanlardan olup, sesiyle
ezanı süsleyen bir kişidir. Beyitte, kâfir korkusundan ezan okuma âdetine işaret vardır.

Kabrde kılsam rakîb ucından efgân dir gören
Havf-i kâfirden zemin içre ezân okır Bilâl
k 13/9

c. Kayser-Tekfur-Husrev-Dârâ

Kayser Eski Roma ve Bizans imparatorluğuna verilen bir ünvardır. Şâir, dünyanın geçici
olduğunu Husrev, Dârâ, Kayser ve Tekfûr'u örnek göstererek, destekler.

Zemâne saltanatında bekâ uman görsün
Ki kanı Husrev ü Dârâ vü Kaysar u Tekfûr
k 19/23

ç. Cem

Şarabı icat eden kişi olduğuna inanılan Cem, Pişdâdiyân sülalesinin dördüncü hükümdarıdır. Cem ile cām kelimesi genellikle beraber kullanılır. Cām kelimesi mecâz-ı mürsel olarak şarap manasında kullanılmıştır. Şarap, insana iki âlem gamını unutturur. Bunun için de Cem şarabı elden bırakmayıp, sürekli olarak içmiştir.

İki âlem gussasın unutturur kişiye cām
Cem anunçün cāmı elden komayup içdi müdâm
g. 168/1

Cem yine kadeh ve içki dolayısıyla beyte konu olur

Câminı kodı meclis-i cânâna geldi Cem
Sâkinüñ ol da bir yaña aldı ayagını
g 256/4

d. Karun

Karun, Hz. Musa'nın kavminden olup, zengin bir o kadar da cimri bir kişidir. Allah'ın emrine verdiğini malın zekâtını vermemiş, servetiyle gurulanmıştır. Bunun sonucu olarak Hz. Musa'nın duası neticesinde servetiyle beraber yere geçmiştir. Karun, edebiyâtımızda zenginlik ve cimrilik sembolü olarak karşımıza çıkar. Sevgili altın ve gümüşü severse, toprak olmuş âşığa benzemelidir. Zira zenginliği ile meşhur Karun'un malı da toprakta yatmaktadır. Beyitte, âşığın gözyaşları gümüşe, aşkın beraberinde getirdiği sıkıntı ve gamlar sonucu güçsüzleşmiş, zayıflamış bedeni de altına benzetilmiştir.

Severseñ sîm ü zer ben hâke gel kim
Türâb içinde yatur mâl-i Kârun
g 174/5

e. Ebu Cehl

Beyitte sîne-gâr, agyâr-Ebu Cehl kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı vardır. Âşığın müşebbek sinesi sevgilinin nakşını agyârdan saklar. Bu durum örümcek ağının Ebu Cehli nağaradan uzak tutmasına benzer. Beyitte, Hz. Muhammed ile Hz. Ebu Bekir'in müşriklere rakalanmamak için mağaraya saklanması olayına telmih vardır.

Bu müşebbek sîne saklar nakşuñı agyârdan
Kim Ebû Cehli örümcek ağı saklar gârdan
g 185/1

f. Mani

Mani ressamlığı dolayısıyla gündeme gelir,

Sen kadar tasvir yazmaga uraydı Mâni lâf
Tapdugum Taîrî hakî andak bozardum sûretin
g 188/3

g. Mahmut-Ayaz

Gazneli Mahmut Gazneliler devletinin büyük hükümdarının adıdır. Adı genellikle kölesi Ayâz ile beraber anılır. Mahmut ve âyâz âşık-mâşuk münasebeti içinde ele alınır. Beyitte de Ayâz ökyüzündeki aya benzetilmiştir. Ay gibi tasavvur edilen sevgili ışığıyla odanın içine kadar jirmiş ve burayı aydınlatmıştır.

Ay aydın idi bu gece odada idi yâr
Mahmûd oldu içertisi taşrası Ayâz
g 95/3

h. Dârâ

Dârâ, Keyâniyân sülalesinin sonuncu hükümdarıdır. Edebiyatımızda büyük hükümdarlara la Dârâ denilmektedir.

Zıll-ı İlâh u kutb-ı zamân Şâh Bâyezid
Dârâ-yı rûzgâr u Süleymân-ı ins ü cân
k 2/20

4. Masal Kahramanları ile İlgili Unsurlar

a. Ferhad-Şîrîn

Ferhâd âşığı, Şîrîn de sevgiliyi temsil eder Husrev de Ferhâd ile olan rekabeti sonucunda Şîrîn'e kavuşan İran hükümdarlarından. Ferhâd can acısından ölürken, Husrev ile Şîrîn'in ludağı tatlı bir şekilde geçirir.

Ferhâd nice ölmeye cânı acısından
Kim tatlu derilür leb-i Şîrîn ile Husrev
g 201/4

Şâir, Ferhâd'ın aşk yolunda çektiği acıları, gözyaşlarının sele dönüşü, dağa taş bu gözyaşı elinin dağılması şeklinde ifade eder.

Ferhâduñ eşki irişe ger taşta tag ile
Seylâb gibi tag ile taş taşta tagıla
g. 209/1

Beyitte, Ferhad'ın Şîrîn'in ismini taş üzerine yazması konu edilir. Âşık kendini Ferhâd'la birleştirtir. "Âşığın isteği sevgilinin gönlü ve la'l rengi dudaklarıdır." Şîrîn kelimesi hem sevgilinin dudakları hem de Ferhad'ın sevgilisi olan Şîrîn anlamında kullanılarak tevriye sanatı yapılmıştır. Beyitte lâ'l-Şîrîn ve gönül-hacer kelimeleri arasında leff ü neşr sanatına başvurulmuştur.

Maksûd seniñ la`lün ü gönülün idi cânâ
Ferhâd ki Şîrîni yazardı hâcer üzre
g 214/3
Bkz. g. 182/5

b. Ferhad-Şirin, Leyla-Mecnun

Şirin dudaklı sevgili âşığı Ferhâd etmiştir. Bunun sonucunda Ferhad haline gelen Mesîhî, Leylâ ve Mecnun kıssasını yenileyecek bir duruma gelmiştir.

Leb-i şîrîni çü yârûñ seni Ferhâd itdi
Kıssa-ı Leyli vü Mecnûni Mesîhi yeñile
g 224/5

Âşığın gönlü ve canı şirin sevgiliye taşıdığı aşk neticesi Ferhad haline gelmiştir. Saba üzgârı, can ve gönül Ferhad'ını mutlu etmiştir. Acaba saba Şîrîn'in kasrına mı uğramıştır?

Cân u dil Ferhâdını şâdân kılduñ ey sabâ
Yohsa ugrayu mı geldün kasr-ı Şîrîn üstine
g 225/2

Ferhad, Bî-sutûn dağına bir mağara açarak, oraya Şîrîn'in resimlerini çizmesiyle beyitlere konu olur.

Mermerde kazdı sikkeyi Ferhâd ma`nîde
Şîrîni taşda yazmağı bir sûret eyledi
g 275/3

Şirin'in dudağının Husrev'e gülsuyu akıtmasına karşılık, Ferhad'ın talihi de ona zehir akıtır.

Leb-i Şirin ki Husrevlere cüllâb akıdur
N'idelüm tali`-i Ferhâdda agular akar
g 77/2

Ferhad, âşığın şirin dudaklı sevgilisi için düştüğü durumu görünce eline iki taş alıp, leğirmen misali dövünür.

Ger göre Ferhâd sen Şîrîn-leb için hâlümü
Asiyâ-vesş döğine alup eline iki taş
g 107/2

Gül şekli itibarıyla kulağa benzetilir

Derd ü gamum hikâyetin ol yâra eyledüm
Nev-rûz kıssasın gül-i Ferhâda eyledüm
g. 156/1

Sevgilinin boyunun fidanındaki tasvirini gören Husrev, Ferhad gibi şirin canından bile azgeçer.

Cân-ı şîrînden geçe Husrev dahi Ferhâd-veş
Ger nihâl-i kaddûn üzre göre tasvîrûn senûn
g 131/4

Âşık sevgilinin yolunda her türlü çılgınlığı yapacak bir durumda olan bir delidir. Sevgili öylesine çılgın olan âşığından kaçmamalıdır. Zira bu gün Leylâ ve Şîrîn tanınıyorsa, bu Mecnun'un ve Ferhad'ın sevgililerinin yolunda deli dîvâne oluşundandır.

Kaçma ben divânedden Leylâ ile Şîrîne çün
Bu kadar şöret viren olmışdur ol iki deli
g 277/6

c. Leyla-Mecnun

Hoş erkek çocukları toplanarak, bizi bırakıp da niçin Leylâ'yı sevdin diye Mecnun'u ıslarlar. Beyitte, çocukların delilere taş atması âdetine işaret vardır.

Bizi koyup niçün Leylâyı sevdün diyü Mecnûna
Derilüp bir nice ra`nâ piserler urdılar taşı
g 281/3

Mecnun'a dağ ve taşın mesken olmasına şaşılmaz. Zira Leylâ'nın mahallesinde her şey anun fermanıdır. Beyitte, Mecnun'un dağda, تنها yerlerde yaşayışına telmih vardır.

Leylâ mahallesinde irişen ider yasag
Mecnûna mesken olsa aceb mi taş ile tag
g 117/1

ç. Şebdîz ü Gülgûn

Şebdîz Husrev'in, Gülgûn'da Şîrîn'in atıdır Şebdîz, sözlük anlamı olan gece renkli manaıyla beyitlerde tevriyeli olarak da kullanılır. Sevgilinin şirin dudağından ayrılmayan zülfi bu aliyle Şebdîz, dudağı da rengi itibarıyla Gülgûn olarak vasıflandırılmıştır.

Kesilmez zülfi şîrîn tutagından
San olmuşdur olar Şebdîz ü Gülgûn
g 174/4

d. Azrâ

Azrâ, Vâmık ile Azrâ adlı hikâyenin kadın kahramanının adıdır. Azrâ kelimesinin yanak anlamına gelen izâr kelimesiyle aralarındaki imla yakınlığının oluşu ikisinin beraber kullanılmasına sebep olur. Put gibi güzel olan sevgili, âşğın canını yan bakış kılıcıyla bir an önce görmeli, boş yere yanağı bekletmemelidir. Beyitte, yanak gamze kılıcının konduğu bir kın olarak sayal edilir.

Gel al sanemâ cânımı Azrâ ile küyme
Gamzeñ var iken yok yire anı kına koyma
g 230/1

5. Divânda Sözü Geçen Yerler

a. Ülkeler şehirler

(1) İsfahan

İsfahân sürmesi ile meşhur bir şehir olup, bu gün İran'ın sınırları içinde yer alır. Şâirin tabiat atının kaldırdığı tozu, büyük İran şâiri Kemâl-i İsfahânî'nin ruhu gözüne sürme yapar. Şâir, şiirde Kemâl-i İsfahânî'yi bile gölgede bıraktığını ifade eder.

Ne toz ki kopara tab'um semendi fikretde
Gözine sürme ider İsfahânda rûh-ı Kemâ
k 9/29

(2) Bosna

"Bosna'da anadan doğan şebbâz olur" darb-ı meseliyle şâir Bosna'yı medheder.

Cân u dil mürğün niçün sayd eyledüñ didüm didi
Bosnadur bunda kim anadan toğan şebbâz olur
g 71/3

(3) Mısır

Mısır ülkesi çoğu kez sultan kelimesiyle Hz. Yusuf'a telmih yapılarak kullanılır.

Didüm itüñ gibi olam mı ki küyuñda azîz
Didi bizi ko yüri var Mısıra sultân ol
g 148/4

(4) Çin

Çin ve Hutun miskin vatani olması münasebetiyle anılır. Misk özellikle Çin Türkistan'ında etişen misk keçisinin göbeğinde elde edilir.

Öykündüğüçün zülfüne cânâ yed-i kudret
Misküñ yüzine kara sürer Çin ü Hutende
g 244/3

(5) Milket-i Rûm

Sultan Selim'e yazılan kasideden alınan beyitte Rum ülkesinin o günkü manzarası çizilir.

Milket-i Rum içre olup leşker-i fitne revân
Gerd-i mihnetden açamazdı gözin halk-ı cihân
k. 5/1

Övülenin döneminde Rum bağıni fitne kargası istila etmiştir. Hak Taala bu bağı kurtarmak için buraya bir doğan kuşu olan gibi tasavvur edilen övüleni salmıştır.

Tutmuş iken bâg-ı Rûmı zengi-yi zâg-ı fiten
Kudretinden saldı Hak bir şâhbâzi nâgehân
k. 5/7

(6) Seydi Gazi

Seydi Gazi beyitte kıymetli bir yer olarak ele alınmıştır. Rakip, Seydi Gazi'den mi gelmiş ki endini önemli görmektedir ?

Seydi Gâziden mi gelmişdür rakîb olduğüçün
Gerçi kim işbu Mesîhî dahi Rûm abdâlidur
g 67/5

(7) Saray Şehri

Talih şâirin yüzüne hazır gülmüşken Mesîhî, Saray şehrinde bu gün beylik sürmek teğindedir Zira talihin yarın kimlerin yanında olacağı belli değildir

Gel bugün şehr-i Sarây içinde beglik sürelüm
Kim bilür yarın felek kimlerle işret-bâz olur
g 71/2

(8) Erdebil

Erdebîl, İran'da bir kasabadır. Ali Paşa'ya yazılan mersiyeden alınan beyitte, Ali Paşa cihan mrine girmiş bir devlet adamı iken, Erdebil'de şehit düştüğüne işaret edilir.

Ki cihân emrine râm olmuş iken
Erdebîl aldı Ali Paşayı
tb. I/9

(9) Edirne

Mesîhî Şehrengiz'inde Edirne şehrini ve bu şehirde yaşayan güzelleri meslekleriyle, adıyla mahlaslarıyla tanıtır

Devâm-ı devlet ile bir iki yıl
İdindi Edrine şehrini menzil
ş. 58

Şâire göre Edirne şehrinin bağı, çayırılığı, çimenliği cennetten gelen esintiyi verir.

Aceb şehr ol ki anun bâg u râğı
Virür kişiye cennetden ferâğı
ş. 60

Edirne şehrini gören cennetin sayısının dokuza çıktığını sanır.

Gören bu şehri bu resme kıyâmet
Sanur bunuñla tokuz oldu cennet
ş. 69

Şâir, Edirne şehrini güzellerini anar. Edirne'nin güzelleri nice akıllıları abdâl haline getirmiştir.

Şu resme zeyn olupdur Edrine şehri güzellerle
Ki çok âkilleri abdâl idüpdür bî-bedellerle
g 232/1

Edirne şehrini dilberlerinin gonca dudaklılarını öpmek ve onların ince bellerini ucaklamak adet haline gelmiştir.

Bu şehriñ şimdiki dilberlerine âdet olmuşdur
Öpüşmek gonca-leblerle kocuşmak ince bellerle
g 232/3

(10) Fırat

Şâir aşkı Fırat suyu, kendini de bu suya bir türlü kanmayan bir kişi olarak vasıflandırır.

İşk san âb-ı Fırât u ben nice müsteskiyem
Kim su başdan aşdı vü ohmazam sir-âb-ı işk
g 122/5

(11) Tunca

Tunca nehri, buraya yüzmek için giren dilberleri dolayısıyla beyte konu olur.

Soyunup Tuncaya girer güzeller
Açılır ak göğüsler ince beller
ş. 63

(12) Meriç

Şâir, göz yaşını Meriç nehrine benzetir.

Gözün yaşı Meriç olsa nazarda
Ne mümkün biri kol boynuña Arda
ş. 68

Şâir, Arda nehrine de değinir

Gözün yaşı Meriç olsa nazarda
Ne mümkün biri kol boynuña Arda
ş. 68

C. Kavimler

1. Habeş

Habeş halkı siyah rengi münasebetiyle anılır.

Dâmen-i afvunu ger ayb yüzinden açasın
Şekl-i zengî görine halk-ı Habeş ehl-i Hatâ
k. 1/5

2. Hata

Hata, miski sebebiyle anılır. Misk ve zenci kelimeleri siyahlığı sebebiyle beraber anılır

Dâmen-i afvunu ger ayb yüzinden açasın
Şekl-i zengî görine halk-ı Habeş ehl-i Hatâ
k. 1/5

Ç. İçtimâî Hayat

1. Padişah

Şâir, padişahların dünya sarayını adalet, doğruluk ve din ile cennete çevirdiğini söyler.

Nice kim dünyâ sarâyın pâdişehler eyleye
Adl ü dâd u din ile mahsûd-ı erbâb-ı cenân
k. 5/38

Mesîhî, padişahın yoluna canını seve seve vereceğini ifade ederek, ona olan bağlılığını belirtir.

Kıldı ol mefhar-ı erbâb-ı cenân
Pâdişeh yolına cânın kurbân
tb III/10

2. Saray

Övülenin sarayı güzelliği ve ihtişamı sebebiyle cennete benzetilir.

Bâg-ı sarâyuñı kıla ger cennete şebih
Rıdvâna anca söz ata kasruñda bâgbân
k 2/31
Bkz. k. 5/39

3. Saltanat

Saltanat yüksekliği ulaşılmazlığı dolayısıyla feleğe teşbih edilir.

Mülk-i vücûduña felek-i saltanat medâr
Encüm-aded sipâhuña çarh-ı zafer mekân
k 2/48

Şâir, saltanatı fâni olarak değerlendirir.

Ko reşk-i saltanat-ı fâniyi dürtüş yazalar
Alem-keş olmaga bâkîde aduña menşür
k 19/25

4. Rezm (Savaş aletleri)

a. Hancer

Kemer sevgilinin beline takılması ile hançer de belde taşınması itibarıyla çeşitli hayallere konu olur. Hançerin sevgilinin beline takılması şâir tarafından kışkırtılan bir durum arz eder. Kemer, sevgilinin beline sarılıp âlem yaparken hançer hangi yüz ile yârin beline sokulmuştur.

Bilüne sarılıp kemerüñ âlem iderken
Hancer dahi ne yüz ile sokıldı araya
g 210/2

Şâir, kendini Necati ile bir tutar Öyle ki mânâ annesinin kınında sanki Necâti ile Mesîhî'nin hançeri ikizdir

Necâti hanceri ile Mesîhî hanceridür
Niyâm-ı mâder-i ma`nâda tev'emân hancer
g 93/9

İlgili Benzetmeler

Acı söz söyleyen kişi, müjgân, semek

Hançer ve mızrak savaşta övülenin düşmanının hayatına acı vermek için başına üşüşerek, ona acı söz söyler. Kılıç ve mızrak, düşmana acı söz söyleyerek, onun hayatını zehir eden kişiler olarak teşhis edilmiştir.

Telh itmege kitâlde ayşını düşmenüñ
Acı dil urur üşüb aña hançer ü sinân
k. 2/36

Hançerin kın içinde hapsolmasının sebebi, sevgilinin kirpiğine özenmesi dolayısıyladır. Hançer-kirpi benzerliği şekil münasebetiyle kurulur.

Meger müjgânuña öykündi hançer
K'anı bu cürm için habs eyledi kın
g 182/6

Nasıl denizden balık kaybolmazsa, âşığın gözünden de sevgilinin hançerinin nakşı kaybolmaz. Hançer şekli itibarıyla balığa benzetilir. Beyitte göz-deniz ve hançer-semek benzetimeleri arasında leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

Gözümden degül hancerüñ nakşı dır
Güm olacağı yok denizden semek
g 137/5
Bkz. g. 138/1, tb. III/6

b. Tîr

Övülenin oku, düşmanın göğsünde bir gedik açar. Ecel de bu gedikten girerek, düşmanın önül evini harap eder.

Her darbeti ki tîrüñ ura sadr-ı düşmene
Ol rahnedan ecel girüp eyler evin harâb
k 7/33

İlgili Benzetmeler

Dîlîr, parmaklarının ucu kınalı kişi, kan dökücü, haberci, elif

Zamanede övülenin oku kadar cesur, yürekli biri daha yoktur. Bundan dolayı da övülenin kuşu, başına kuş tüyü takırsa bunda şaşılacak ve ayıplanacak bir durum yoktur. Bilindiği gibi okların ucuna yelek adı verilen kuş tüyleri takılır Osmanlı ok ustaları genellikle kuğu tüyü kullanmışlardır. Bunun yanısıra karabatak kuşlarının tüylerinin takılması da oldukça yaygındır. Beyitte övülenin oku başına tüy takan bir dilâver olarak teşhis edilmiştir.

Tîrûn kadar dilîr mi vardur zemânede
Başına tañ degül takınursa per-i ukâb
k 7/32
Bkz. k. 5/21

Övülenin okunun düşmana saplanması sonucu, okun ucuna bulaşan düşman kanı, onun afer bayramında parmaklarını kınalayan bir kişi olarak teşhis edilmesine yol açar. Kan-kına enzerliği rengi itibarıyladır.

Tîrûn nigârlar gibi hûn-ı adû ile
İd-i zaferde parmağı ucın ider hızâb
k 7/37

Ok, kendi arzu ve isteklerine uyup, boşuboşuna kan dökmemelidir. Zira nice kan öküçünün sonunda yeri kabir olacaktır. Ok, kan dökmeyi alışkanlık haline getiren bir kişi olarak teşhis edilmiştir." Kubûr" kelimesi hem kabir hem de ok kabı anlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır

Ok havâyâ uyuban yok yire kan eylesün
Nice kan dökicinûn olsa gerek yiri kubûr
k 20/3

Övülenin yayı, düşmana ansızın gelen ölümden haber vermek için okun ağzından her an haber gönderir. Tîrin ağzı diye tabir edilen şey, okun kirişe giren kısmıdır. Beyitte, peykle rinlerinde ok taşıma âdetine de de işaret vardır

Kılmag için düşmene merg-i müfâcâtdan haber
Tîrûn ağzından kemânun gönderür her dem peyâm
k 4/25

Övülenin nusretinin yeni gelini aşkına savaş meclisinde kemanından sinesine oktan elif ekse buna şaşılmaz Ok-elif benzetmesi şekil benzerliğinden yola çıkılarak yapılır

Nev-'arûs-ı nusretûn'ışkına bezm-i rezimde
Sinesine tîrden n'ola elif çekse kemân
k. 5/22

c. Tig

Genel Bakış

Övülenin parlak kılıcı, düşmanın sinesinde gizli olan kin ve hasedi ortaya çıkarır.

Bir şerha ile şerh ide şemşîr-i münirüñ
Her hıkd u hased k'ide nihân sinede a'dâ
k 16/27

Kılıç kan dökücülüğü ile beyitlere konu olur. Kan saçan kılıç, düşman kalbine girdikçe meskinliği, atıklığı daha da artar. Zira kan saçan kılıç taş ile bilenir. Beyitte, düşman kalbi sertliği ve acımasızlığı dolayısıyla taşa teşbih edilir.

Girdükçe kalb-i düşmene şimşiri tiz olur
Taş ile bilenür nitekim tig-i hûn-feşân
k 2/27

İlgili Benzetmeler

(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Yaluñ yüzlü güzel, gulâm, şâhid, hakim

Övülenin parlak yüzlü bir güzeli andıran kılıcını gören kâfirler imana gelir. Kılıcın bir cihat aracılığı olması, onunla kâfir ülkelerinin zaptedilmesi beyitte "imana gelmek" sözüyle ifade edilmiştir. Aynı zamanda yüzün mushaf olarak düşünülmesi sonucu kılıcın parlak yüzünü gören kâfirlerin imana gelmesi söz konusudur. Bu şekilde beyitte tevriye sanatı vardır.

Bir yaluñ yüzlü güzeldür kılıcın kim anuñ
Yüzini göricek imâna gelür çok küffâr
k 8/29

Kılıç, övülenin adı hüsâm (keskin kılıç) olan esiri olarak teşhis edilir. Övülenin muzrağı da adı sinan olan perçemli bir kölesi olarak tasavvur edilir. Beyitte nîzenin ucunda bulunan püsülleri onun perçemli bir kul olarak vasıflandırılmasını beraberinde getirir

Tig bir keskin gulâmuñdur ki adıdur husâm
Nîze bir perçemlü bendeñdür ki ismidür sinân
k 5/20

Kılıç, düşmanın varının yoğunluğunu alan bir güzel olarak hayal edilir. Düşman övülenin kılıcının cevherinin yoluna sonunda can nakdini bile vermekten geri durmaz. Beytin geneline

evriye sanatı hakimdir. Düşman, kılıç güzeline kavuşmak için canını nakit olarak sunmak taneri kalmaz. Kılıcın düşmanın canını alma özelliği de beyte hakim olan diğer bir anlamdır.

Varını hep şâhid-i şemşire çaldurdu adû
Cevher-i tiguñ yolına virdi âhir nakd-i cân
k 5/18

Övülenin hançerinin davası, düşmanın başı ise övülenin hükmedici olan kılıcı o davayı evikçe keser. Kılıç, davaya hükmeden bir hâkim olarak teşhis edilmiştir.

Düşmenüñ başı ise hancerüñüñ da'vâsı
Tizcek hâkim-i şimşîrüñ o da'vâyı keser
k 15/11

(2) Diğer Benzetmeler

Güneş, levha, şem', çengâl, sındus, âyine

Kılıçlar nakışlı ve cevherli oluşları ile sözkonusu edilir. Nitekim; övülenin cevherli ılıcının yansımalarının denize düştüğünde sedef içindeki inciyi nar tanesi gibi kızartacağı üşünüdür. Beyitte, memduhun cevher dolu kılıcı güneş gibi hayal edilmiştir

Tîg-i pür-cevherüñüñ aksi düşerse bahre
Kızara dür sade içre nitekim dâne-i nâr
k. 8/33
Bkz. k. 4/24, k. 5/18, k. 6/36

Kılıç, parlaklığı sebebiyle alın yazısının yazılı olduğu bir levhaya benzetilir.

Ser-nüviştümi gören levha-ı tîgüñde didi
Zihi devletlü o baş kim aña bu oldu nüvişt
g. 20/4

Kılıç şekli ve parlaklığı dolayısıyla muma teşbih edilir.

Şeb-i gamda beni bulsun diyü cellâd-ı ecel
Şem`-i tîgüñ yolını gösterüp irşâd itdi
g 248/4

Çengele benzeyen kılıcıyla şahin zarar vermesin diye mazlum kuşlara övülenin devrinde ızaklar zırhlar giydirir. Kuş tuzaklarının müşebbek oluşu, onun zırh gibi hayal edilmesini de eraberinde getirir

Tîg-i çengâliyle bâz irgürmesün diyü zarar
Mürg-i mazlûma zırhlar giydürür ahdünde dâm
k. 4/23

Övülenin kadir ve kıymetinin terzisi kılıçtan makasını eline alarak, düşmanının boyunun ömür elbisesini kısa keser. Kılıç, düşmanın canını alması dolayısıyla onun ömür elbisesini kesen, sırtaltan bir makas olarak hayal edilmiştir.

Derzi-i kadrûn çü tigiñ sindusin ala ele
Kâmet-i hasmuñ libâs-ı ömrini eyler kasır
k 11/18

Şemse, kılıç üzerindeki daire şeklindeki süstür. Övülenin keskin kılıcının şemsesi fetih ve zaferi gösteren bir ayna hüviyeti gösterir

Şemse-i şemşîr-i bürrânuñ aceb âyinedür
Kim görünür sûret-i feth ü zafer anda rıân
k 5/23

ç. Nize

Genel Bakış

Övülenin mızrağı, süngüsü kanlı oluşu ile beyitlere konu olur. Eğer, çeşme övülenin mızrağını gözüne hayal olarak alacak olsa, kıyamete kadar olduğundan su yerine kan akar.

Nizeñ hayâlini ala ger çeşme çeşmine
Tâ haşr lülesinden aka su yirine kan
k 2/37

İlgili benzetmeler

(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Parmakla gösteren kişi, davalı, perçemli bende

Düşman gizlense bile övülenin mızrağı onu rezil etmek için parmağı ile gösteren bir kişi olarak teşhis edilir. Bilindiği gibi kötü bir suç işleyen, rezil duruma düşmüş insanlar toplumda mızrak ile gösterilir.

Kasd eylese gizlenmege düşmen anı nîzeñ
Parmacı ile gösterüp eyler ile rüsvâ
k 16/28

Sevgilinin mızrak ve hançerinin davası âşığın başı ise, sevgili kılıcı ile âşığın başını kesmeli ve davayı bir sonuca bağlamalıdır. Mızrak ve hançer âşığın başının davalıları olarak teşhis edilir.

Nîze vü hancerüñüñ başum ise da`vâsı
Bunlaruñ gel berü tîgüñ ile da`vâsını kes
g 103/2

Mızrak, övülenin adı sinân olan perçemli bir kölesi olarak hayal edilir. Nizenin ucunda perçemli bir kul oluşu onun perçemli bir kul olarak hayal edilmesini sağlar

Tîg bir keskin gulâmuñdur ki adıdur husâm
Nize bir perçemlü bendeñdür ki ismidür sinân
k 5/20

(2) Diğer Benzetmeler

Mih, bizlengeç, mâr

Ecel şehine düşman kelleleri bir çadırır Mih, çadırın üzerindeki çivilere verilen addır. Övülenin mızrağı bu çadıra çivi, kemendi de çadır ipidir. Mızrak şekli itibarıyla çiviye teşbih edilmiştir.

Bir haymedür ecel şehine kelle-i adû
Kim nizeñ aña mih ü kemendüñ durur tınâb
k 7/34

Bizlengeç; yük hayvanlarını sürmek için kullanılan ucu demir sivri değneğin adıdır. Eşek olarak hayal edilen düşmanı ölüm menziline tez bir şekilde sürmek için, övülenin mızrağının ucu bizlengeç olur. Mızrak şekli itibarıyla bizlengece benzetilir. Düşmanın eşeğe benzetilmesi de bu teşbihi kuvvetlendiren bir diğer husustur.

Tiz yürimege menzil-i merge har-ı düşmen
Bizlengec olupdur aña nîzeñ ucı şâhâ
k 16/31

Şâir, savaş meydanını kan denizine, bu meydana kullanılan mızrağı ve hançeri şekilleriyle yılan ve balığa teşbih eder.

Bahr-ı hûn olmuş idi ma'reke kim
Nîzeler mâr idi mâhî hancer
tb. III/6

5. Bezm İle İlgili Unsurlar

Bezmi şerefliendiren sevgililerdir Sevgililer bezme geldiğinde mest sarhoşu olan âşıkların aralarının göklere çıkması doğaldır.

Bezmümüz yine müşerref eyledi cânâneler
Göklere çıksa yeridür na`re-i mestâneler
g 64/1

a. Sürahi

İlgili benzetmeler

Harami, gönlü akan kişi, ayaklarına kara sular inen kişi, rükuya ve uyuma giden kişi, miskin, zühhâd, serkeş, kıskanç kişi

Hırsız, haydutu öldürmek helâl sayılır. O halde surahinin kanı niçin haramdır? Surahi içinde kan rengi olan şarabı barındırması itibarıyla bir haramiye benzer.

Çün harâmi olanın kanı helâl olmak düşer
Bilmezüz hûn-ı surâhiyi neden olmuş harâm
g 168/2

Sürahi içine içki konulan kabın adıdır. İçki meclisinde kadeh, sevgilinin ağzı ile öpüştüğü için surahinin gönlü kadehe meyleder. Beyitte" gönlü akmak" tabiri; surahinin içinin içki ile dolup, içkinin kadehe boşaltılması ve mecaz anlamıyla sevgilinin ağzıyla öpülen kadehe bu sebepten dolayı surahinin meyletmesi anlamlarını taşıyacak şekilde tevriyeli olarak kullanılmıştır

Meclis-i meyde senûnle kadeh öpüştüğüçün
İkide birde surâhînün aña gönli akar
k. 15/4

Sâki içki meclislerinde içki hizmeti yapan kişidir. İçki meclislerinin özellikle gece tertip dildiği malumdur. Bütün gece içki servisi yapan sâkinin elindeki surahinin yorgunluktan yaklarına kara su inmiştir.

Sâki şu deñlü turdı gice hizmetünde kim
İndi sürâhinün kara sular ayagina
g 220/3

Hastalıktan benzinde kan kalmayan kadehin gören surahi, bu durumda ne rükuya varabilir e de ayağa kalkabilir. Kadehin boş olması surahinin de boşalmasını başka bir deyişle surahinin içinde içki kalmaması durumunu niteler. Zira surahinin içi içki ile dolu olup da kadehin boş alması pek görülmeyen bir durumdur. Kişi içki meclisinde iki üç kadeh içkiyle yetinmeyecektir. urahinin dibi görünene dek içkisini yudumlamaya devam edecektir. Beyitte kan rengi itibarıyla ırmızı şarabı çağrıştırır. İçi boşalmış kadeh benzinde kan kalmayan hastalıklı bir kişiye teşbih dilir. Surahinin rükuya gitmesi ve kıyamda (ayağa kalkması) bulunuşu kadehe içki konulurken urahinin aldığı konumlardır. Surahiden kadehe içki konulurken sâki tarafından eğilen surahi rükuya giden, surahinin içki doldurulduktan sonraki hali de ayakta duran bir kişiye teşbih dilmiştir.

Hastalukdan kalmamışdı sâgaruñ beñzinde kan
Ne rükû`eylerdi za`findan sūrâhi ne kıyâm
k 4/5

Meclisin kadehinin sevgilinin şarap rengi dudağıyla öpüştüğünü gören surahi miskinlik içinde kadehin ayağına baş koymaktadır. Kadeh anlamına gelen ayak kelimesi beyitte tevriyeli olarak kullanılmıştır. Surahinin işinin bitince, içki meclisinin bir kenarına konması onun miskin olarak vasıflanmasına yol açar. Surahinin içki konulan kısmı, beyitte surahinin başı olarak ihayyül edilmiştir. Beyitte ayak kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır

Câm-ı meclis la`l-i mey-gûnuñla öpüştüğüçün
Meskenet idüp sūrâhi baş koyar ayagına
g 219/4

Zahid gibi köşesine çekilen surahiye gören kadehin kanı kurumuştur. Surahinin köşesine ekilmesi surahinin içindeki içkinin bitmesi, dolayısıyla bezmin sona ermesidir. Zira içki âlemi evam ettikçe surahinin içi boş kalmaz. Surahinin içi boşalıp da içki âlemi sona erince, kadehin e şarapla dolu olan içi boşalacaktır. Bu durum kadehin kanının kuruması olarak vafedilmiştir. Kadehin içindeki şarabın kana teşbih edilmesi her ikisinin de renginin kırmızı olması olayıdır.

Zühhâd gibi gûşe-i nişîn oldı sūrâhi
Ol hâleti gördi kadehüñ kurıdı kanı
g 287/3

Cihanda surahi gibi dikbaşı olanlar, övülenin ayağına baş koymak için acele ederler. urahi şekli itibarıyla dik başlı bir kişiye teşbih edilir. Zira surahi eğildiği zaman içindeki içki kar. Kadeh manasına gelen ayak kelimesi, surahinin içindeki içkinin kadehe boşalması

eticesinde övülenin ayağına baş koymak şeklinde tevriyeli olarak kullanılmıştır. Zira kadeh vülenen dudağına değme mertebesini kazanmış bir kişidir.

Cihanda ser-keş olanlar surâhî gibi müdâm
İderler ayagina baş komaga isti'câl
k 9/24

Şarap kadehinin içki meclisinde sevgilinin dudağını öptüğünü gören surahinin ıskançlıktan canı ağzına gelir. (Kıskançlıktan ölecek duruma gelir.)

Cânı sürâhînüñ gelür agzına reşkden
Meclisde la'lüñi öpicek sâgar-ı şarâb
k 7/19

b. Sebu

Sebu, şarap testisine verilen addır. Şarap testisinden şarabın akması, sebunun ağzının uyunun akması olarak tahayyül edilmiştir. Sevgiliye karşı ağzının suyunu akıtan miskin testiye undan dolayı kulp takılması sözkonusudur Beyitte geçen" kulp takmak"ibaresi hem gerçek hem e bahane bulmak anlamını içeren mecazi anlamıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır. Şarap estisinin bir kenarda durmasının" miskin"olarak vasıflandırılmasına yol açar.

Meclisde yâra agzı suyn akıdur diyü
Miskîn sebûya gör yine ne kulb takdılar
g 66/3

c. Sabûh

Sabûh, gecedен arta kalan içki mahmurluğunu gidermek için sabah içilen şarabın adıdır. âir, sâkiden sabah içmek üzere içki ister. Sabah kalkan kişinin ilk işi nasıl yüz yıkamak olursa ndin işi de kalkar kalkmaz şarabı yudumlamak olacaktır Rind, sâkiye şarap olmadan sabahleyin üz yıkayamayacaklarını ifade eder.

Sâki bize bu subh sabûhı sunıvir kim
Biz yüz yumazuz olmayıcak bâde-i hamrâ
k 16/15

Câm-ı sabuhi (sabah vakti içilen şarap) rengi itibarıyla şafağa teşbih edilir.

Câm-ı sabûhî üzre ruhuñ aksi gûyiyâ
Pertev durur ki saldı şafak üzre âfitâb
k. 7/20

ç. Câm

Mesîhî'nin hasta gönlü, sevgilinin şarap rengi dudağından ayrı kalalı meyhanelerde gece gündüz Cem'in şarabını içer. Câm kelimesi beyitte mecâz-ı mürsel yoluyla şarap anlamına gelir. Cem şarabı icat eden kişi olarak kabul edildiği için kadeh kelimesi ile birlikte anılmıştır.

Mey-gûn lebünden ayrı Mesîhî-i haste-dil
Meyhânelerde şâm u seher câm-ı Cem çeker
g 90/7

Cem, Pişdadiyan sülalesinin dördüncü hükümdarı olup, şarabın icad eden kişi olarak edebiyatımızda anılır. Câm (kadeh) içki meclisinin en önemli unsurlarından biri olup, çoğu zaman mecâz-ı mürsel yoluyla şarap yerine kullanılır. Beyitte de câm kelimesi şarap anlamında kullanılmıştır. Şarap, şâire göre insana hem dünya hem de âhiret elemelerine unutturan yegâne eysindir Zira içtikçe kişinin elemleri, gamı yerini neşeye, zevk ve safaya bırakır. Bundan dolayı da Cem, ka dehi elinden bırakmayıp, sürekli şarap içmiştir.

İki âlem gussasın unutturur kişiye câm
Cem anuñçün câmı elden komayup içdi müdâm
g 168/1

Kadehin sevgilinin şarap renkli dudağıyla öpüşmesi ona apayrı bir merteye kazandırır. Bu durumu gören surahi de miskinlikle kadehe baş koyar, ona itaat eder. Beyitte ayak kelimesi hem kadeh hem de deyim anlamıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır

Câm-ı meclis la`l-i mey-gûnuñla öpüşdügiçün
Meskenet idüp sürâhi baş koyar ayagına
g 219/4

Kadeh içki meclisinde ağızdan ağıza dolaşmaktadır.

Bezm ehline tolaşdı gice yâr içün kadeh
Beñizer sürâhi nesne koyupdur kulagina
g 220/2

Şâir, vicdanın bütün tecellilerini kadehte dolayısıyla şarapta bulunduğunu ifade eder. Şarap hakikatı bütün çıplaklığı ile gösterir. Beyitte geçen kadeh kelimesinden mecâz-ı mürsel yoluyla şarap kastedilir.

Tecelliyât-ı vicdândan Mesîhî
Ne kim buldumsa hep sâgarda buldum
g 155/8

Kadehin sevgilinin dudağına değmesi, sevgili ile öpüşmesi olarak vafedilir.

Meclis-i meyde senüñle kadeh öpüşdüğün
İkide birde surâhîññ aña gönli akar
k. 15/4

İçki meclisinin halka şeklinde olduğundan hareketle, kadeh de bu meclisi dolaşacaktır. Zira herkes şarabını aynı kadehten yudumlamaktadır. Mey-i telh, acı şarap anlamına gelir. Şarap ne kadar acı olursa, etkisi de o kadar fazla olur. Şâir, acı şarabı dünyada çektiği gama, kedere benzer. Kadeh acı şarabıyla, sevgilinin dudağını öpmektedir. Şâir, mecliste kadehin dönüşü ile dünyanın dönüşü arasında bir bağ kurar. Mesîhî, kadeh gibi dönüp duran devranın kendisine ne icalar yutturduğunun serzenişinde bulunur.

Devr idüp öper mey-i telhiyle la`lünü kadeh
Bu Mesîhiye ne acı yutturur devrân aña
g 4/5

Kadeh, sevgilinin saçına karşı dönüp, dolaşmaktadır. Bu durum, akşam vakti yapılan gezinti lere benzer. İçki meclisleri de bilindiği üzere akşam vakitlerinde kurulur." Ayak" kelimesi mecliste hem kadeh hem de gerçek manasıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Sâkiyâ zülfüne karşı çün kadeh devr eyleye
Sanuram kim ahşama karşı ayak seyrânıdur
g 52/2

(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Hastalıklı kişi, kanı kuruyan kişi, sevgilinin dudağını öpen kişi, ağlayan kişi, kan yutturan kişi

Kadehin içinde içki kalmayıp durumu, onun hastalıktan ötürü benzinde kan kalmamış bir insana benzetilişini gündeme getirir.

Hastalukdan kalmamışdı sâgaruñ beñzinde kan
Ne rükû` eylerdi za`findan sürâhi ne kıyâm
k 4/5

Zahid gibi köşesine çekilen surahiye gören kadehin kanı kurumuştur. Surahinin köşesine çekilmesi surahinin içindeki içkinin bitmesi, dolayısıyla bezmin sona ermesidir. Zira içki âlemi levam etikçe surahinin içi boş kalmaz. Surahinin içi boşalıp da içki âlemi sona erince, kadehin le şarapla dolu olan içi boşalacaktır. Bu durum kadehin kanının kurumması olarak vasedilmiştir. Kadehin içindeki şarabın kana teşbih edilmesi her ikisinin de renginin kırmızı olması dolayısıyladır.

Zühhâd gibi gûşe-i nişîn oldı sürâhi
Ol hâleti gördi kadehün kurıdı kanı
g 287/3

Şarap kadehinin sevgilinin ağzına değmesi, onun yârin dudağını öpen bir kişi olarak canlandırılmasına sebep olur.

Cânı sürâhînün gelür agzına reşkden
Meclisde la'lüni öpicek sâgar-ı şarâb
k 7/19

Şarabın son damlasının toprağa dökülmesi içki adetindedir Toprağa dökülen şarabın son yudumu değildir. Dökülen, sevgilinin dudağı için kadehin döktüğü acı dolu yaşlardır.

Karşu hâke dökilen cur'a degül la'lün için
Aglayup yire döker acı yaşını sâgar
k 15/5

Kadehin içindeki şarap rengi itibarıyla kanı andırır İçki meclisindekiler, sevgilinin ludağını hile ile öptükleri için kadehler onlara kanlar yutturmaktadır

Sâkiyâ karşı lebüñ öpdükleriçün âl ile
Ehl-i bezme gör ne kanlar yutdurur peymâneler
g 64/4

(2) Diğer benzetme

Usturlâb-ı aşk

Usturlab; yıldızların dünyadan uzaklıklarının ölçmeye yarayan aletin adıdır. Müneccimler le bu aletle insanın talihinden haber verirlermiş. Meyhanenin tekkeyi işaret etmesinden hareketle meyhanede bulunan pîr-i mugân da şeyhi temsil eder. Câm (kadeh) kelimesi mecâz-ı mürsel yoluyla şarabı çağrıştırır. Pîr-i mugân olan şeyhin elindeki kadeh, aşkın bütün hallerini gösteren bir usturlaptır.

Çün görem pîr-i mugân öninde câmı sanuram
Hâcedür kim var anuñ öninde usturlâb-ı ışk
g 122/4

d. Mey

Sonbahar rüzgârı, gülbahçesinin sahip olduğu bütün çiçeklerin yapraklarını önüne katıp, sürüklemiştir. Cihan padişahı adaletle hazan rüzgârının gülbahçesinde aldıklarını bir bir geri vermiştir. Cihan şahının yönetimi esnasında şarap arzusuna kavuşmuş, sâki de mutlu bir kişi olmuştur

Gülsitânun her nesin aldı ise bâd-ı hazân
Adl idüp bir bir alıvirdi yine şâh-ı cihân
Devletinde bâdeler kâm oldu sâki kâmrân
Ays u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
III mrb. II /10

Şâir, gerçek huzuru ruh sukûnetini meyhanede dolayısıyla şarapta bulmuştur. Şarapla kalp huzuruna ermiştir, dünyanın gamından, kederinden uzaklaşmıştır. Şâir yüz aklığını, gönlünü gamdan arındırmak suretiyle temizleyen şarapta bulunduğunu ifade eder.

Hezârân rûi-siyehlik itdüm âhir
Yüz aklığın mey-i ahmerde buldum
g 155/7

Şâir, geçmişte kalan gamları ancak şarap içmek suretiyle unutabilir. Şarap, kişinin nazik hatırasında hiç bir gamı, kırgınlığı barındırmaz. Şarap;şâire neşe veren, gamını unutturan, dünyadan zevk aldırın tek şeydir.

Mey nûş idüp Mesîhî unut eski gamları
Komaz şarâb hâtır-ı nâzikde infi`âl
g 142/5

Zahid, insanlara şarap içmemelerini nasihat eder. Rind meşrep olan şâir, bu sözlere kulak asılmamasını söyler. Şarap kişiyi coşturan, dünyadan zevk almayı sağlayan, derdi gamı unutturan meşrep şâyedir. Kişi, şarap içmeli, aziz ömrünü boşa geçirmemelidir.

Zâhidüñ sözünü kılma istimâ'
Gel mey iç ömr-i azîzî itme zâ'
g. 114/1

Şarap meclisinde herkes eşittir. Burada halkın ulusu da avamı da birdir. Şarabın keyfiyetinden en çok anlayan şüphesiz şâirdir.

Hiç ulu kiçi dimez hep halkı bir dutar şarâb
Gel bana sor kim ben anuñ bilürüm keyfiyetin
g 188/2

(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Şahid, gölge haramisi, leb, kuvvet-i kalbiye, gözyaşı

Mey güzelinin odasına misafir olan akıl yaşlısı içkinin verdiği ferah ve coşkunlukla kendini anlatır. Şarap kendisini içenlere coşkunluk vermesi itibarıyla güzel bir kadına teşbih edilir.

Mihmân olıcagaz huçresine şâhid-i mey
Ferahından özünü yavu kılır pîr-i hired
g 36/4

Gölge haramisi; eskiden hilekâr ve vurgunculara verilen bir addır. Zahid insanlara şarap çememelerini tavsiye eder Rind meşrep şâir ile zahidin çatıştığı noktalardan biri de zahidin içkiyi ötülemesidir Zahide göre içki kötülüklerin anasıdır Şâir de zahidin aksine insanın gönlünü açan, gamını unuttururan şarabı her fırsatta över İnsanı coşturan şaraba zahid gölge haramisi lememelidir. Zira onun halk ile münasebeti şirâ pazarıdır. ?

Mey-fürûşa zâhidâ gölge harâmisi dime
Kim anuñ halk ile itdügi şirâ bâzâridur
g 50/2

Övülenin dudağının aksi, akarsuya düşse akarsu şarap, bu akarsuyun taşı da parlak, göz alıcı lâl olur. Şarap renginden ötürü sevgilinin dudağının benzetilene olarak karşımıza çıkar.

Aks-i lebûñ düşerse şehâ mâ-yı câriye
Cûy-ı mey ola âb u taşı âb-dâr la`l
g 143/3

Şarap, kişiye cesaret verir. Şarabın verdiği coşkunluk insanı dünyevî korkulardan, endişelerden arındırır. Şarap, bu yönüyle kalbe verilen bir takviyedir.

Merdî bahâdır itmege mey kuvvet-i kalbiyedür
Mest-i dilfre kâmetüñ ne haddidür kim ura had
g 41/2

Şarabın acısı makbuldür. Zira şarabın tadı acılaştıkça tesiri daha fazla olur. Âlemde her su ney gibi acı olsun diyerek şâir, şarap hasretiyle acı yaşlar dökmektedir. Bilindiği gibi gözyaşı tuzludur. Tuzlu gözyaşları ile tadı acı olan şarap arasında bağlantı kurulmuştur. Şâirin kanlı gözyaşları ile şarap arasında bir renk münasebeti kurulmuştur.

Mül hasretiyle acı yaşum şöyle dökeyin
Kim âlem içre mey gibi olsun her âb telh
g. 30/4

(2) Değerli Madenler İlgili Benzetmeler

La'l, yakut

İçkinin son yudumunun toprağa dökülmesi âdettendir. Yere dökülen şarap, kara toprağı rengi dolayısıyla rengiyle lâl taşına dönüştürür. Şarap-lâl benzerliği renginden ötürüdür.

Bu bezm içinde cur`a-ı mey yire dökülür
Gel ey gedâ ki bunda olur hâksâr la`l
g 143/5

Şarap rengi dolayısıyla yakuta teşbih edilir. Şâir, etrafındakileri yakut rengi şarabı içerek anlarını mutlu etmeye çağırır. İnsanı içten içe zehirleyen gamı, kederi de engerek yılanına benzeten şâir, şarabı bu yılanın zehrine karşı panzehir olarak görür. Zira gam, keder ancak arapla dağılmakta, canlar ancak şarapla mutlu olabilmektedir. Şâir, insanları sarhoş olarak akalarını paçalarını yırtarak kendinden geçmeye çağırır. Bu şekilde dünya ile bütün bağlar kopacak, kişi gamından kurtulabilecektir.

Mey-i yâkût ile gel cânı ferah-nâk idelüm
Bezmümüz bir meh ile gayret-i eflâk idelüm
Meyi ef`â-yı gam u gussaya tiryâk idelüm
Mest-i lâ-ya`kıl olalum yakalar çâk idelüm
III-mrb. III/1

(3) Diğer Benzetmeler

Kan, dâm, mihek, dil-güşâ

Boşlukta duran asılı bir kadehi andıran bu dünya gam ve mihnet meclisinde Mesîhî'ye ürekli olarak şarap diyerek kanlar içirir. Şarap-kan münasebeti rengi itibarıyla kurulur.

Bezm-i gam u mihnetde Mesîhî'ye dem-â-dem
Kanlar içürür mey diyü bu câm-ı mu`allak
g 124/5
Bkz. g 48/4, g 64/4, g 266/6, g 287/3, g 143/7

Meze, içki sofrasının şarap ve sâkiden sonra gelen önemli unsurlarındandır. Mezenin şekli itibarıyla tuzağa konulan dâneye teşbihi, şarabın da tuzak olarak düşünülmesini beraberinde getirir. Şâir, şarap meclisinde mezeyi dâne, şarabı da tuzak olarak tasavvur ederek, âhu gözlü evgilileri avlamaya, kendine bağlamaya çalışır. Şarabı içince akılları başlarından giden sevgi li, kendini naza çekmeyi bırakacak, şarabın verdiği pervasızlıkla şâirin kollarına atılacaktır.

Nukl ile câm-ı meyi dâne vü dâm eyleyelüm
Gözi âhûları kendümüze râm eyleyelüm
Fevt olan işreti hep şimdi temâm eyleyelüm
Mest-i lâ-ya`kıl olalum yakalar çâk idelüm
III-mrb. III/3

Şarap içildikçe kişinin yüzü kızarır, gözleri kanlanır. Gümüş göğüslü put gibi güzel sevgili arap içtikçe kızarır. Mihek; mecâzi anlamıyla bir kişinin ahlakını, tabiatını anlamaya yarayan asıttır. Kişi şarap içtikçe, gül gibi açılır. Artık sır tutamaz olur. İçinde ne varsa onu etrafa açar, sırlarını ifşâ eder. Bundan dolayı şarap kişinin mehengi durumundadır.

İçdügince kızarur ol sanem-i sîmîn-ber
Mey durur dirler ise n'ola kişinüñ miheki
g 264/3
Bkz. g 286/3

Kişi eğer bir şeyi övecekse, övülecek olan yegâne şey; kişinin gönlüne ferahlık veren, gönlünü açan şarap olmalıdır. Zira şarap, içki meclisinde zengin ve yoksulu bir tutar. İçki meclisinde yoksulun gönlü de, zenginin gönlü de ferahlığa erer, herkes gamını kederini bir tarafa bırakır.

Ögerseñ ög şarâb-ı dil-güşâyı
Ki bir tutar kamu yohsul u bayı
g 273/1

Mey-i hamra kırmızı şarap demektir. Laleye benzeyen kadeh, şarap ile dolu iken şarabın libe çöken tortusunu içmeyenin yüreğine dert olsun.

Toptolu iken sâgar-ı lâle mey-i hamrâ
Dürd içmeyenüñ derd ola yüregine mâ
k 16/10

Sabûh, gecedен arta kalan içki mahmurluğunu gidermek için sabah içilen şarabın adıdır. Şâir, sâkiden sabah içmek üzere içki ister. Sabah kalkan kişinin ilk işi nasıl yüz yıkamak olursa sabahın işi de kalkar kalkmaz şarabı yudumlamak olacaktır. Rind, sâkiye şarap olmadan sabahleyin yüz yıkayamayacaklarını ifade eder.

Sâki bize bu subh sabûhı sunırvir kim
Biz yüz yumazuz olmayıcak bâde-i hamrâ
k 16/15

Mey-i sâfi içine herhangi bir şey katılmamış, saf şarap anlamına gelir.

Rind meşrep olan şâir, "mey-i sâfi" ile Allah aşkını kasteder. Şarap insandaki bütün gizli kalınmış çirkinlikleri yok eder. Kişi sarhoş olunca dünya ile ilgili kayıtlarından sıyrılır. Dünyevî işlerini bir tarafa bırakır, gamı, kederi yok olur. Kişi şarabın verdiği coşkunlukla cezbe haline girer. Mesîhî, saf şarap vasıtasıyla kalbini riyanın çirkinliklerinden arındırır. "Samed" yüce, kimseye muhtaç olmayan anlamına gelip, Allah'ın doksan dokuz isminden biridir. Kalbini saf şarapla (Allah aşkıyla) yıkayan Mesîhî'nin gönlüne Samed olan Allah ihlas bırakmıştır.

Çirk-i riyâdan tâ mey-i sâfi ile yundı Mesîh
Bırakdı anun göñline ihlâs Allâhu's-samed
g 34/5

e. Cur'a

Cur'a şarabın dibinde kalan kısmıdır. Kadehte kalan son damlanın toprağa dökülmesi arabın mucidi sayılan Cem'in ruhunu şâd etmek içindir İçkinin son yudumunun toprağa lökülmesi âdettendir Yere dökülen şarap, kara toprağı rengiyle lâl taşına dönüştürür.

Bu bezm içinde cur`a-ı mey yire dökülür
Gel ey gedâ ki bunda olur hâksâr la`l
g 143/5

Toprağa dökülen şarabın son damlası değildir Cur'a sanılan şey, kadehin sevgilinin dudakları için döktüğü kanlı gözyaşlarıdır Şarap-kanlı gözyaşı münasebeti rengi itibarıyla urulur.

Karşu hâke dökilen cur'a degül la'lün için
Aglayup yire döker acı yaşını sâgar
k. 15/5

Lale şekli ve kırmızı oluşundan dolayı içi şarap ile dolu kadeh olarak düşünülür. Dürd arabın tortusudur. Lale kadehi kırmızı şarapla doluyken, şarabının tortusunu içmeyenin yüreğine u dert olur.

Toptolu iken sâgar-ı lâle mey-i hamrâ
Dürd içmeyenün derd ola yüregine mâ
k. 16/10

f. Sâki

İçki meclisinin en önemli unsurlarından biri sâkidir. Meclisi dolaşarak içki sunan, içki içenlerin yüreklerine neşe serpen, onlara ilham dağıtan odur. Bezm âleminde sâki sevgili ile bir tutulur. Bazen de sevgilinin bizzat kendisidir. Şâiri esas coşturan şey; mecliste ârz-ı endâm e den âkidir.

Kadehin içindeki şarap, rengi itibarıyla kan olarak tasavvur edilir İçki meclisinde ulunanlar, sâkinin dudağını hileyle öptüklerinden dolayı, kadehler bu meclis tekilere kanlar şirir Meclistekileri coşturan, sarhoş eden şarap değil, ortada dolaşan sâkidir.

Sâkiyâ karşu lebün öpdükleriyçün âl ile
Ehl-i bezme gör ne kanlar yutdurur peymâneler
g 64/4

Sakinin dağıttığı şaraplar meclistekileri kendinden geçirmiş âdeta telef etmiştir. Bu haliyle meclis dolu vurmaşa dönmüştür.

Halkı bir bir yitürdün ey sâki
Tolu urmışa döndi sohbetümüz
g 100/3

Sâki, kadehi kadeh kadeh sunar. Böylece dostlar sonunda haşır meclisine varır. Beyitte yak keilmesi tevriyeli olarak kullanılmıştır

Yârân varur çü bezm-geh-i haşre âkıbet
Sâki götürsün ayagı gitsün ayak ayak
g 126/6

Allah ömür defterine ömür bâki diye yazmamıştır. Bundan dolayı şâir hayatını dolu dolu aşamalı, içkinin verdiği güzellikleri, sevgilinin aşkını doyasıya yaşamalıdır Bu kısa hayatta şâir, anlanması, coşması için sâkiden la'l renkli kadehi sunmasını ister Şâir, bezm ehlini içkinin erdiği safanın narasıyla ufukları doldurup, sarhoş olarak yakalarını yırtmaya davet eder.

Yazmadı çünkü Hudâ defter-i ömri bâki
Câm-ı la'lün berü sun cânlanalum ey sâki
Ol safâdan pür idüp na`re ile âfâkı
Mest-i lâ-ya`kıl olalum yakalar çâk idelüm
III-mrb. III/6

Sâki içki meclislerinde içki hizmeti yapan kişidir. İçki meclislerinin özellikle gece tertip dildiği malumdur. Bütün gece içki servisi yapan sâkinin elindeki surahinin yorgunluktan yaklarına kara su inmiştir.

Sâki şu deñlü turdı gice hidmetünde kim
İndi sürâhinün kara sular ayagina
g 220/3

Sakiden maksat çoğu kez sevgilidir. Şâire içki meclisinde mest eden şarap değil sâkinin izzat kendisidir Şâire şiir söyleme ilhamını veren de sâkidir Şâir, sâkiyi öpebilmek için fırsat ollar. Sâkiyi bir türlü öpemeyen şâir," sohbet ve sevgili bâkidir." sözünden hareketle onu urulacak diğer içki meclislerde öpebilmeyi diler.

Öpülmezseñ ne gam bu def a sâki
Ki sohbet bâki dirler yâr bâki
g 258/1

Sarhoş rind, eşiğini gümüşletse ne olur. Zira bu eşikten yumurta şeklinde gümüş olan, âkinin baldırları görünür.

Rind-i mey-hâr işigini gümüşletse n'ola
Sâk-ı sâki görünür çün iki gümüş söbeki
g 264/4

İlgili Benzetmeler

Pîr, gümüş bilekli

Sâki kelimesinin mecazî manası irşad eden kişi yani şeyhtir. Sûfi rind meşrep şâiri meyhaneyi yer tutmuş diyerek, ayıplamamalıdır. Zira şâirin şeyhi rind meşrep şâir ve onun gibi olan meyhaneye ehline irşadı şarap vasıtası ile emretmiştir.

Ayb itme sûfi meykede oldıysa yirümüz
İrşadı bize böylece kılmışdı pîrümüz
g 102/1

Nergis, şebnem şarabını altın kadehlere koyup, gümüş bilekli sâkiyi bekler. Nergis şekli itibarıyla kadehe teşbih edilir. Beyitte nergis aynı zamanda saki olarak da hayal edilmiştir. Sâki ilekleri dolayısıyla teni beyazlığı dolayısıyla gümüşe teşbih edilir.

Şarâb-ı şebnemi altın kadehler içre koyup
Gümüş bilekli güzel sâkiye küyer nergis
g 106/3

g. Pîr-i Mugân

Pîr-i mugan, tekke olarak düşünülen meyhanede herkese içki dağıtan, yaşlı, güngörmüş, özlerine itibar edilen, meyhanede coşkuyu sağlayan kişidir. Meyhanenin tekkeyi temsillemesinden hareketle pîr-i mugân da müşid olarak tasavvur edilir. Şarap nasıl herkesi eşitlerirse, pîr-i mugân da kişiler arasında ayırım yapmaz. Onun katında bütün insanlar birdir.

Âferîn pîr-i mugânun himmetine kim müdâm
Mey gibi başdan uluyı içiyi hep bir tutar
g 48/3

İçki meclisinde içtikleri şarapla kendinden geçen rind, içinde ne varsa ortaya döker. Böylece gizlisi saklısı kalmaz. Kan yalaşmak; kan kardeşi olmaktır. İçki meclisinde rind içki adahi ile kan kardeşi olup, ona bütün sırlarını açmayı diler. Şarap-kan benzerliğinden yola çıkarak "kan yalaşmak" tabiri beyitte hem gerçek hem de mecâzi manasıyla kullanılmıştır. "çitiği içkiyle iyice dağıtan, kendini kaybeden rind, içinde dışında neyi varsa şarabın son damlası gibi meyhaneye prağa saçmak ister. Mest sarhoşu olup, yakasını paçasını yırtmayı arzu eder.

Ey Mesîhî yûri biz pîr-i mugâna geçelüm
Varalum sâgar ile kan yalaşup râz açalum
Her nemûz var ise cur`a gibi döküp saçalum
Mest-i lâ-ya`kıl olalum yakalar çâk idelüm
III-mrb. III/7

İlgili benzetme

Usturlab; yıldızların dünyadan uzaklıklarının ölçmeye yarayan aletin adıdır. Müneccimler de bu aletle insanın talihinden haber verirlermiş. Meyhanenin tekkeyi işaret etmesinden hareketle meyhanede bulunan pîr-i mugân da şeyhi temsil eder. Câm (kadeh) kelimesi mecâz-ı mürsel yoluyla şarabı çağrıştırır. Pîr-i mugân olan şeyhin elindeki kadeh, aşkın bütün hallerini gösteren bir usturlabtır.

Çün görem pîr-i mugân öninde câmı sanuram
Hâcedür kim var anuñ öninde usturlâb-ı ışk
g 122/4

h. Meyhâne

Mesîhî'nin hasta gönlü, sevgilinin şarap renkli dudağından ayrı kalalı meyhanelerde sabah akşam Cem'in şarabını çeker. Meyhane âşığın gamını kederini unuttuğu yerdir. Bu şekliyle neyhane âşığın sabah akşam bulunduğu tek yerdir.

Mey-gûn lebûnden ayru Mesîhî-i haste-dil
Meyhânelerde şâm u seher câm-ı Cem çeker
g 90/7

Zahid, rind meşrep şâiri meyhaneden uzak durması için sürekli ikaz eder. İçki dinde bütün kötülüklerin anası olarak kabul edildiğinden dolayı meyhane de gidilmesi yasak olan bir yerdir. Sûfi, meyhaneden çıkmayan rind meşrebi ayıplamamalıdır. Zira meyhanenin şeyhi rindlere böyle emretmiştir.

Ayb itme sûfi meykede oldıysa yirümüz
İrşâdı bize böylece kılmışdı pîrümüz
g 102/1

İlgili benzetme

Meyhâne kişinin sıkıntılarını attığı, rind meşrep kişilerin ruhlarını yıkadıkları, gam ve acıdan arındıkları kutlu bir yerdir. Bu kutlu yere giren kişi bir daha çıkamaz. Zahid tekkede kalırsa vird ettiği duaları okuyadursun, rind meyhane mektebinde gönül mahmurluğunu yazar.

Hânkâh içinde zâhid nitekim evrâd okur
Mekteb-i meyhânedede mahmûrlık yazar gönül
g 145/2

1. Nukl

Meze, içki sofrasının şarap ve sâkiden sonra gelen önemli unsurlarındandır. Mezenin şekli tıbarıyla tuzağa konulan dâneye teşbihi, şarabın da tuzak olarak düşünülmesini beraberinde getirir. Şâir, şarap meclisinde mezeyi dâne, şarabı da tuzak olarak tasavvur ederek, âhu gözlü sevgilileri avlamaya, kendine bağlamaya çalışır. Şarabı içince akılları başlarından giden sevgi li, kendini naza çekmeyi bırakacak, şarabın verdiği pervasızlıkla şâirin kollarına atılacaktır.

Nukl ile câm-ı meyi dâne vü dâm eyleyelüm
Gözi âhûları kendümüze râm eyleyelüm
Fevt olan işreti hep şimdi temâm eyleyelüm
Mest-i lâ-ya`kıl olalum yakalar çâk idelüm
III-mrb. III/3

6. Müzik Aletleri

a. Tanbur

Şâir, kendini tanburla özdeşleştirir Tanburun akort yapılabilmesi için kulağının burulması gereklidir Başka bir deyişle de tanbur kulağı bükülmedikçe ağlamaz, inlemez Şâirin, sevgilisinin kapısında figan koparmasının sebebi feleğin sillesini yemesindedir Beyitte, gûş-mâl telimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır

Sille-i dest-i felekdendür figânım kapuña
K'eylemez tanbûr nâliş görmeyince gûş-mâl
k. 13/26

b. Rebâb

Rebab, fisk ehline bir daha takılmasın diyerek, övülenin savlet eli kıl geçirip, onu teşhir eder. Beyitte, suç işleyenlerin burnuna kıl geçirip, teşhir edilmesi adetine işaret edilir

Teşhîr itdi kıl geçürüp dest-i savletüñ
Tâ bir dahi koşılmaya fisk ehline rebâb
k 7/41

c. Ney, Def

Genel Bakış

Beyitlerde def ve ney âşığn gönlüne işaret eder Zira her ikisi de âşığn gönlündeki tıraplara tercüman olur Sevgilinin gam meclisinde âşık, def ve ney gibi nâle kılıp inlemektedir

Döger gögsini kılıp nâle âşık
Senüñ bezm-i gamuñda çün def ü nây
g 282/2

Âşık, hayat nakdini çaldırmasına şaşılmamalıdır Zira, âşığn bağı ney gibi figân tmetmektedir Beyitte çaldırmak kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır

Nakd-ı hayâtımı nice çaldurmayam ki uş
Bagrum delindi ide ide ney gibi figân
k. 13/17

Âşığn aşk acısından her dem inleyen cismi, bir deri bir kemik kalmıştır Cismindeki her ir kemiğı ney gibi âheng tutmaktadır

Za'f-ı cismünden kaçan kim eyleyem bir dem figân
Nây olup âheng ider yanumca her bir üstühân
k 14/12

ç. Kûs

Kûs, büyük davul anlamına gelir Âşık, inleyişlerini rakibe duyurmak istemez Âşığn tırabı, inleyişi en çok gece vakti kendini gösterir Bunu gizlemek için de gece vakti padişaha iahsus kösü çalarak, figân eder

Nâlemi işitmesün diyü mahallüñde rakîb
Kûs-ı şâhi ile bu gice bile itdüm figân
k. 14/17

7. Süslenme

a. Kıymetli Madenler ve Taşlar

(1) Sm  Zer

Dvnda altın ve gümüş, para unsuru olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte övülenin amı her zaman için altın ve gümüşten stn tutulur.

şir, övülenin şereflı adını taş üzerine bastırdıkları takdirde, altın ve gümüşe saygı kalmaya ağı ifade eder.

Sikke-i nm-ı şerifn ursalar seng üstine
Galiba sm  zere kalmazdı ayruk ihtirm
k 4/22

Altın ve gümüş övülenin şereflı adını, sinelerinde nakşeden bir para olmak için canlar erirler.

Nakş idüp nm-ı şerifn sinesinde sm  zer
Sikke-sret olmaga cnlar virrdi her zamn
k 7/32

(2) Sadeş

Balık kulağı içinde inci istiridye kabuğu demektir Yağmur katreleri su yüzüne düştükçe, ılda ortaya çıkan halkalar şekil olarak istiridye, bu halkanın ortasındaki damla da gümüşten bir pe gibi hayal edilir

Gş-ı mhiye takar san ki gümüşden halka
Nzil oldukça su üzre katart-ı emtr
k. 8/6

vlenin cevherli kılıcının aksi denize düşse, sadeş içindeki inci güneşi gören nar tanesi ibi kızarır.

Tg-i pr-cevhernn aksi düşerse bahre
Kızara dr sadeş içre nitekim dne-i nr
k 8/33

b. Güzel Kokular

Itr ü Abîr

Övülenin lutfunun kokusuyla cihâna her gece güzel kokuyla dolar.

Şemme-i lutfuñla gâlib hem-nefes oldı cihân
Kim tolar dehrüñ dimâğı her gice itr u abîr
k 11/17

c. Diğer Süs Unsurları

(1) Sürme

Sürme gözün ziyasını arttıran bir maddedir. Sürme, süslenme aracı olmasının yanısıra gözün ziyasını da arttırmakta kullanılan bir maddedir. En meşhur sürme İsfâhan sürmesidir. Toz halinde bulunması onun sık sık sevgilinin ayağının tozuna benzetilmesini gündeme getirir.

Sürme idineli izi tozını mihr ü mâh
Çarh iki gözi gibi tutar anları hemân
k 2/25

Kına parmaklara sürülen, onlara renk veren bir süs aracı olarak kullanılır. Sevgili parmaklarının ucunu kınar. Bu haliyle budağa asılan unnabı andırır.

Parmakları ucını ki hinnâlamış nigâr
Unnâba beñzemiş ki asılır budak budak
g 126/4

Övülenin oku, zafer bayramında parmağının ucunu düşman kanı ile kınar. Kan-kına enzerliği renk itibarıyla kurulur.

Tîrûñ nigârlar gibi hân-ı adû ile
İd-i zaferde parmağı ucın ider hızâb
k 7/37

Gelinlerin ellerine kına sürmeleri âdettendir. Şâir, bakir kasidesinin renkli görüldüğüne aşılması gerektiğini ifade eder. Zira şâir kasidesinin ellerini ciğer kanıyla kınamıştır. Kaside beyitte geline teşbih edilmiştir. Başka bir deyişle kasidesi daha önce kimse tara findan söylenmemiştir. Bundan dolayı da göz alıcı, caziptir. Şâir, kasidesini ciğer kanıyla süslemiştir. Şâirin kasidesi onun elemelerini, ıztıraplarını terennüm eder.

Rengîn görünse bîkr-i kasîdem aceb mi kim
Hûn-ı ciğerle eylemişem ellerin hizâb
k 7/40

(2) Menguş

Küpe sevgiliye şîve, naz öğretmek için her an kulağını çeken bir hoca olarak teşhis edilir.

Nigâra şîve ta`lim itmeg için
Kulagını çeker her lahza menguş
g 109/4

(3) Şâne

Sevgilinin saçının tarak ile taranmak ve rüzgâr ile dağılmak suretiyle baştan çıktığı ifade edilir. Bundan dolayı da sevgilinin kakülü, zindanı andıran külâh içinde bağlı kalır.

Koşılup şâne ile bâda çü başdan çıkdı
Kaldı zindân-ı külâh içre mukayyed kâkül
g 146/2

(4) Hatem

Hatem diğer bir deyişle yüzük kaşığı parmağa takılması sebebiyle sevgilinin ak ellerini öpen bir kişi olarak hayal edilir.

Ancak yine kemer kocar ol ince belleri
Hâtem öper meger yine ol ag elleri
g 259/1

Yüzük, övülenin parmağında olması sebebiyle yüksek bir kişi olarak vâsfedilir Her kim övülenin elini öpme fırsatı bulduysa, o kişi lâlden tac edinip, yüzük gibi namlı olmuştur

Dest-bûsına añun her kim ki buldı dest-res
La`lden tâc idinüp hâtem gibi oldı benâm
k 4/17

Yüzük, yanlışlıkla sevgilinin lâl renkli dudaklarına öykünmeseydi, kimse ona gözünün üstünde kaşığı var demezdi Yüzüğün kaşının olması beyitte hüsn-i ta`lil yoluyla ifade edilmiştir

Eger sehv eyleyüp öykünmeyeydi la`lüne hâtem
Kimesne aña dimezdi gözi üstinde var kaşığı
g 281/4

8. Giyim-Kuşam

a. Futa

Futa; bir iş görülürken veya hamamda ya da esnaf tarafından üstlerinin kirlenmemesi için bele bağlanan önlük, peştemaldir Zemin rengi üzerine inceli, kalınlı, çubuklu veya çubuk kafesli olarak dokunur Şehrengizden alınan beyitte, dilberin siyah peştemal giymesinden bahsedilir.

Siyeh futa kuşanur ak dilber
Olur san gice vü gündüz berâber
ş. 64
Bkz. ş. 66

b. Üsküf

Üsküf, yeniçerilerin giydiği başa giyilince arkaya sarkan kenarı sırmalı yeniçeri börtü-dür. Güneş, övülenin altın üsküf giyen silâhdârı durumundadır. Üsküfün sırmalı oluşu güneş şınlarının üsküf olarak düşünülmesini beraberinde getirir.

Altun üsküflü silâh-dârûnı durur hürşid kim
Kanda gitseñ götürür yanunca fig-i zer-nişân
k 5/19

Ay, gökyüzünde oluşundan ötürü sultana, yanına yığılmış olan parlak yıldızlar da ay iltanını koruyan altın üsküflü yeniçeri askerlerine benzetilir.

Mülk-i magrib üzre yap yap yürüdi sultân-ı mâh
Altun üsküflü sipâhidür yanınca ahterân
k. 14/6

c. Şemsî Dülbend-Destâr

Destâr tülbentin etrafı sarılarak elde edilen şeklidir. Şemsî dülbend başa sarılan bir çeşittir. Şemsî dülbend, sevgilinin başına döne döne sarılarak, bu durumuyla övünür. Şemsî dülbend sevgilinin başını mekân tutmuştur. Bu onun için övülecek bir durumdur. Şemse, güneş şeklinde yapılan işleme resimdir. Destâr, renk ve parlaklığı itibarıyla şemseyi andırır. Sevgilinin destârı, dönerek elde edildiği için müdevver şemse olarak ifade edilir. Hale, ayın etrafında görülen harelerdir. Sevgilinin ay yüzünü gölgeleyen destâr, hâleye teşbih edilir.

Şemsî dülbendi ki başı üzre itmişdür karâr

Döne döne sarılup dil-dâra eyler iftuhâr
Şol müdevver şemsesiyle gûyiyâ destâr-ı yâr
Hâledür kim devr idüpdür mâh-ı tâbânı dürüst
III-mrb. I/5

Ağaçlara yansıyan güneş ışınları onlara şemsî bir dülbend giydirir. Ağaçlara yansıyan ışınların onlara âdeta tül giydirmesi ve parlaklık vermesi ağaçların şemsî dülbend giymesi ekinde ifade edilir.

Tâb-ı hürşid ile ezhârı görüp sandum kim
Şemsî dülbend giyer başlu başına eşcâr
k 8/11

Beytte gece ve gündüze işaret edilir

Bozup ve'l-leylisin başdan çıkardı
Yerine şems dülbendini sardı
ş. 49

ç. Külâh

Tarak ile taranan ve rüzgârı dağılan saç baştan çıkmış olarak adlandırılır. Buna karşın aküller, zindanı andıran külâhın içinde hapsolmuştur. Külâh, kakülü hapsetmesi ve saçı aranlığa boğması sebebiyle zindana benzetilir.

Koşılup şâne ile bâda çü başdan çıkdı
Kaldı zindân-ı külâh içre mukayyed kâkül
g 146/2

Külâhın sevinçli bir haber alınınca bunun göstergesi olarak havaya atıldığı malumdur. Gök üzerinde görünen güneş sanılmamalıdır. Gökte güneş sanılan şey, Mesîhî'nin mutluluktan dolayı avaya attığı külâhıdır.

Ey Mesîhî gün degüldür âsumânda görinen
Şâdlıktan göge atdugum külâhumdur benüm
g 160/5

d. Nikâb

Nikab, peçe, yüz örtüsü anlamına gelir. Gülbahçesi içinde seher vakti gül güneşini gören oncalar yüzlerine örtü çekerler. Goncanın yüzüne örtü çekmesi hayali, goncaların kat kat örünümlü yaprakları sebebiyle kurulmuştur. Güneşin göz kamaştırmaması için yüze örtü ekme.

Turdukça gülşen içre seher âfitâb-ı gül
Çekdikçe yüze anı görüp goncalar nikâb
k 7/51
Bkz. k. 7/52

Goncann yüzüne kırmızı örtü çekmesi onun âşığı olan bülbüllerden utanması sebebine ağlanır.

Ol gonca kim yüzine tutar al ile nikâb
Bülbüllerinden utanup eyler meger hicâb
g 12/1

e. Yeñ

Sevgili âşığa acıyıp da yeniyle âşığın gözyaşını silmezse, gözyaşı ya dincek ya da akmaya devam edecektir.

Rahm idüp silmez ise yaşımı dilber yeñ ile
Çâre midür ki gözüm yaşı diñe yâ yeñile
g 224/1

f. Peşmîne

Peşmine, zahidin giydiği bir çeşit süssüz elbisedir. Peşmine; renginin genellikle siyah oluşu sebebiyle âşık tarafından sevgilisinin saçına benzetilir.

Saçuña beñzedügiçün tolaşur
Mesîhî zâhidün peşmînesine
g 215/5

g. Kürk

Dîvânda kürk zenginliğin, yüksek rütbenin bir işareti olarak karşımıza çıkar. Şâir, şiirinde övdüğü beyin kürküne girmek ister. Zira bu durum, fakir şâir için büyük bir devlettir. Kürküne gir mekten kasıt, övülenin himayesi altına girmektir

N'ola bir kürküñe girsem kim cihândur bu begüm
Beglerün kürkine geh mahbûb girer geh fakîr
k 11/31

Kürk, insanları kış askerinden koruyan bir hisara benzetilir.

Nice kim kış leşkerinden halk ide kürki hisâr
Nice kim sayf u zemistân kıla her yıl dâr ü gâr
k 11/35
Bkz. k. 11/33

h. Âl-i Aba

Fakirlik yükü, eğer kişinin boyunun eğdiyse kişiye keçe yeterli gelecektir

Ey pîr kaddüni eger eğdiyse bâr-ı fakr
Bir kat nemed yeter sana âl-i abâ gibi
k 21/14

i. Pirâhen

Âşığın her gece mum gibi gönlünün yandığını görenler âşığın gömleğinin fener örtüsüne enzediğini söylerler. Âşığın sürekli yanan sinisini kaplayan gömlek bu yanma sebebiyle fenere örtülen örtüye teşbih edilir.

Şem`-veş her gice gönlümün görenler yandığın
Dir fener örtüsüne beñzer bunun pirâheni
g 260/4

i. Kaba

Kaba, tasavvufî manasıyla dervişin giydiği hırkaya verilen addır. Yiğit, yürekli rind ahidin her fırsatta övünerek giydiği kabadan hoşlanmaz. Her fırsatta zahidin giyinişini de tenkit etmekten geri durmaz.

Kabâ ile kişi fahr itmesün kim
Dil-âverler igen sevmez kabayı
g 273/2

j. Kemer

Âşık;sevgilinin var ile yok arasındaki beliyle onu kuşatan kemer arasına hançerin nasıl olursa girdiğini anlayamaz.

Bilün ile kemerünün ara yirine girüp
Bu iki yüz ile nice bulur mekân hancer
g. 93/6
Bkz. g. 210/2

Sevgilinin belini kucaklayamayan âşık, bu beli saran kemeri kıskanır, onun yerinde olmak ister. Sevgilinin ak ellerini de yüzük öpmektedir.

Ancak yine kemer kocar ol ince belleri
Hâtem öper meger yine ol ag elleri
g. 259/1

Kemer, güzelleri kucaklamasıyla gündeme gelir Kemerin beli sarması onun sevgiliyi
ucaklaması olarak hayal edilir

Hoş zevk ider cihânda girbân ile kemer
K'öper kocar tuyınca o ra`nâ güzelleri
g 259/4
Yaluñuz sîm ile senüñ belüñi aldum idi
Nice anuñ gibi koçdı vü tolandurdı kemer
k 15/7

Âşık, istediği kadar sevdiğinin beline dolanmak için etrafında dolaşsın bu çabası boşa
ıkar. Zira onu her zaman kemer kucaklamaktadır.

Biz bilüñe tolaşdugumuzdan ne fâide
Körlüğümüze çün anı her gün kemer koçar
g. 74/4

Mesîhî divânında kemer sadece yılan benzetmesine konu olmuştur. Gündüz sevgilinin
elini kucaklayan kemer, gece de yılan gibi sevgilinin başının ucunda bekleyerek, güzellik
azinesini beklemektedir. Hazineslere yılanların bekçilik etmesi inancından hareketle kemer şekli
akımından sevgilinin güzellik hazinesini bekleyen bir yılan olarak tasavvur edilmiştir Güzellik
laşılmasının güç oluşu, kıymeti sebebiyle hazineye teşbih edilir.

Gündüzün bilüñi kocar giceler mâr-sıfat
Genc-i hüsnüñ sakınur başuñ ucında kemerüñ
g. 127/3
Bkz. g. 128/3

9. Yazı ile İlgili Hususlar

a. Kalem

Yazı ile ilgili araçların başında kalem gelir. Şâir için kalemi önemli bir tutar. Zira o
inesinde bakir kalmış fikirlerini, duygu fırtınalarını kalem sayesinde gözler önüne serer. Gece
abaha kadar şâirin elinden düşmeyen kalem, şâirin fikriyatında önemli hayallere konu olur.
Kalemin sinesinde nâl adı verilen saçakları bulunduruşunun sebebi, sevgilinin keman kaşlarına
enzetmesidir.

Ey kaşı kemân oklaruña benzemeyeydi
Kılmazdı kalem nâlelerin sinede ihfâ
k 16/4
Bkz. g. 2/4

İlgili Benzetmeler

(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Hoş-hırâm, latife eden kişi, sahhâr, karalar giydiren kişi, secde eden kişi, nâl yutan kişi

Kalem, şâirin ayrılmaz parçasıdır. Öyle ki en güzel mısralarını kalem sayesinde ölümsüz kılar. Âşık, gece sabaha kadar elinden kalemi düşürmez, sevgilisine yazdığı en güzel şiirleri kalemle emin sayfa üzerinde gidiş gelişlerinde çıkardığı cızırtı eşliğinde yazar. Şâir, kalemin mısra üzerindeki gidiş gelişlerini hoş-hırâm terkihiyle karşılar. Gerçekten de kalem sayfa üzerinde bir paraya bir buraya hoş bir şekilde salınmaktadır. Hoş salınışlı kalem, mana kızlarına sataştığı için, övülenin zamanında kalemdân içine hapsedilmiştir. Kalemdân, içinde kalemlerin muhafaza edildiği kaptır. Beyitte, kalemdân kalemlerin içine hapsedildiği bir zindan olarak hayal edilir.

İtdiler ahdünde zindân-ı kalemdân içre habs
Çekdügiçün ma'ni kızlarını kilik-i hoş-hırâm
k. 4/29

Arzu dudağını güldüren şâirin kaleminden dökülen latifeleridir.

Kilkün latife itmese gülmez leb-i emel
Tab`uñ ger ohşamasa açılmaz şehâ kitâb
k. 7/38

Beyitte geçen Kelîm kelimesiyleTür-i Sinâ'da Allah ile konuşan Hz. Musa'ya telmih vardır. Şâir, lisanını Hz. Musa'ya benzeterek ona kutsallık izâfe etmektedir. Şâirin kelimeleri de mu-cize özelliği göstermektedir. Devâtını şekli itibarıyla Babil kuyusuna, kalemini de bir sihir bazu benzetmektedir. Kalem, mucize özelliği taşıyan kelimeleri ortaya koyan bir sihirbazdır.

Ey lisânuñ çü Kelîm ü kelimâtuñ mu'ciz
Vey devâtuñ çeh-i Bâbil ser-i kilikün sahhâr
k. 8/24

Şâir, fikrini sinesinde gizli kalmasından, açığa çıkarmamasından ötürü bakire (el değmemiş) olarak niteler. Kalem ise şâirin fikir bakiresini açığa çıkarıp, ona mürekkebiyle karalar giydiren bir kişi olarak tasavvur edilir.

Bikr-i fikrümü derûndan çıkarup
Mâtem için kara giydürdi kalem
tb IV/7

Kalem, kağıt ağacına secde eden bir kişi olarak hayal edilmiştir

Dıraht-ı kilküñ ider miydi secde olmasa ger
Sevâd-ı dest-hatuñ kadr gicesi timsâl
k 9/38

Eskiden kalem yerine kullanılan kamışların içinde nâl denilen eğri saçaklar bulunurdu. Şâir, kalemin içinde nâl bulunuşunu, kalemin anlayışını ve aklını arttırması sebebine bağlamıştır. Zeyyitten zeyreklilik için nâl yutulması adetini çıkarmamız mümkündür.

Mümkün olup vasfuñı ben deñlü ta'bir itmedi
Gerçi kim her bir kalem zeyreklilik için yutdı nâl
k 13/23

(2) Diğer Benzetmeler

Bülbül, derya, sûr

Kalem, övülenin medhinin gülbahçesi içinde hoş nağmelerle öten bir bülbüldür.

Gülsitân-ı midhatüñ içre nevâlar itmege
Cilvegehdür andelib-i kilküme şâh-ı benân
k 5/33

Devât, içine mürekkep konulan kabın adıdır. Devât içine mürekkep konması sebebiyle leniz olarak hayal edilir. Kalem devâta de daldırılmak suretiyle mürekkeple doldurulur. Kalem levât denizine dalan bir dalgıç olarak kişileştirilir. Eskiden denize dalarak inci çıkarılması adetinden hareketle, kalem de devât denizine dalmış dizin dizin inciyi andıran nâmeler çıkarmıştır. Dizin kelimesinden kasıt incinin dizili bir halde bulunuşudur.

Çünkü gavvâsı bu deryâ-yı devâtuñ hâmedür
N'ola ger dizin dizin tolarsa işbu nâmedür
g 84/1

Şâir; şiirlerini âlemi ayağa kaldırması, büyük gürültüler koparması sebebiyle kıyâmete benzetir. Kaleminin cızırtısını kıyamet gününün habercisi olan sura benzetir.

Mesihî hoş kıyâmet sözlerün var
Meger kilküñ sarîrdür dem-i sûr
g 47/6

b. Devât

İlgili Benzetmeler

Çeh-i Bâbil, deryâ, mahbus

Şâir, lisanını Hz. Musa'ya benzeterek, ona kutsallık izâfe etmektedir. Şâirin kelimeleri de nucize özelliği göstermektedir. Devât içine mürekkep konulan kabın adıdır. Devâtını şekli tıbarıyla Babil kuyusuna, kalemini de bir sihirbaza benzetmektedir. Allah tarafından cezalandırılan Hârut ve Mârut adlı iki meleğin Bâbil kuyusuna baş aşağı asıldıkları edebiyâtımızda sık sık geçen mazmunlardan biridir. Hatta bu iki meleğin bu kuyuya yakşanlara sihir öğrettikleri söylenir. Devâtın içine mürekkep almak için daldırılan kalem de Bâbil kuyusunda sihir öğrenen sihirbazlara teşbih edilir

Ey lisânuñ çü Kelîm ü kelimâtuñ mu'ciz
Vey devâtuñ çeh-i Bâbil ser-i kilküñ sahhâr
k 8/24

Devât içine mürekkep konması sebebiyle denize teşbih edilir. Bu mürekkebin renginin navi oluşu onun deniz olarak hayal edilmesini sağlar. Kalem devâta de daldırılmak suretiyle nürek keple doldurulur. Kalem devât denizine dalan bir dalgıç olarak kişileştirilir. Eskiden denize dalarak inci çıkarılması âdetinden hareketle, kalem de devât denizine dalmış dizin dizin inciye andıran nâmeler çıkarmıştır. Dizin kelimesinden kasıt incinin dizili bir halde bulunuşudur.

Çünkü gavvâsı bu deryâ-yı devâtuñ hâmedür
N'ola ger dizin dizin tolarsa işbu nâmedür
g 84/1

Devât, kalemin hapsedildiği bir yere benzetilir. Kalem, sevgilinin gamzesine öykündüğü için şâir, düşünürken divitin içinde hapsolür, kalır Beyitte, şâirlerin yazacakları mısraları düşünürken, kalemlerini divitin içinde bıraktıklarına işaret vardır

Gamzeñe öykündüğü uçdan kalem olmuş durur
Fikr iderken şâ'irüñ öñinde mahbûs-ı devât
g 21/4

c. Mıstar

Yazılan düzgün yazılabilmesi için gerekli olan satırların yapılmasına sağlayan aletin adına mıstar denir. Mesîhî'nin mıstar üzerine dizilmiş sözünü gören, bunun ibrişim üzerine dizilmiş inci ve cevher olduğunu sanır.

Her kim ki mıstar üzre Mesîhî sözün göre
Ebrişim üzre dizilü dürr ü güher sanur
g 83/5

10. Eşyalar

a. Tesbih

Şâirin ağzı, övülenin medhini her nefeste söylemek için diş tanelerinden tesbih edinmiştir.

Her nefesde medhüñi vird-i lisân idinmege
Dâne-i dendândan tesbîh idinmişdür dehân
k 5/28
Bkz ş. 4

Âşık, servi boylu sevgilinin hurmaya benzeyen dudağının hasretiyle hurma çekirdeğinden tesbih edinir. Beyitten tesbih tanelerinin hurma çekirdeğinden yapıldığını da çıkarmaktayız.

Ol serv-kâmetüñ rutab-ı la`li hasreti
Tesbihümüzi eyledi hurmâ çekirdegi
g 285/2

b. Legence

Beyitte, cariyelerin başı üstünde leğen taşımalarına işaret edilir

Gül arûsınuñ öñince yürüyüp cûy-ı habâb
Başı üstünde legence götürür câriye-vâr
k 8/12

c. Taşt

Güneş, altın işlemeli bir leğene teşbih edilir.

Tâs-ı pür-nakş-ı felek pâdişeh-i fikretüñüñ
Eli altında durur niteki taşt-ı zer-kâr
k 8/31

ç. Satır

Et kesmek için kasapların bu gün olduğu gibi o gün de satır kullandıklarından bahsedilir.

Bir iki gün koyunı semridür ise kassâb
Etin yimege anuñ tiz ider yine satır
k 19/13

d. Âsâ

Güneş, övülenin sarayının kapısında elinde asa ile nöbet tutan bir kapıcı olarak teşhis edilir.

Bir pâdişeh ki bâb-ı sarâyında âfitâb
Elde asâ tutar kapucusı gibi hemân
k 2/22

e. Diğer

Penbe

Şâir, sevgilinin eşiğinde pamukla tırnağını görünce, hilâlin ak buluta girdiğini sanır beyitte eşik-çarh, penbe-ak bulut, tırnak-hilâl kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı vardır. Eskiden kesilen tırnaklar bir pamuğun içine konur, eşiğe gömülürdü. Beyitte bu âdete işaret edilir.

Çün işigünde penbe ile tırnagun görem
Çarhuñ sanuram ak bulut içre hilâlini
g 252/5

11. Tedavi

Eskiden delilerin etrafa zarar vermesin diye veya tedavi maksatlı zincire vuruldukları malumdür. Delilik, âşığın hastalığıdır. Âşık, sevgiliyi gördüğü zaman bu illete yakalanmıştır. Evgilinin zinciri andıran dağınık, uzun saçlarını gören âşiklar kendilerini deliliğe vurup, sevgilinin zülûf zincirine vurulmak için can atarlar.

Gördüğince zülûf-i pîç-â-pîçüñi zencir-veş
Kendüyi urur delülüge ülü'l-elbâb-ı ışk
g 122/3

Beyitte, baharın gelişi ile deliliğin artması olayına işaret edilir. Sevgilinin güzelliğinin aharı âşığın aklını başından almıştır. Delilerin zincire bağlanmasına işaret edilen beyitte, evgilinin saçı da mecnun olmuş âşiğe vurulan zincir olarak hayal edilir.

Hüsnüñ bahârı aklumu mecnûn iderdi ger
Zencir-i zülfüñ olmasa karşı ikâl-i akl
g 144/3

Beyitte nabız dinlenerek, hastalığı teşhis etme âdetine işaret vardır. Sevgilinin ayrılığında, şığa devâ bulmak için için gelen tabip, âşığın nabzına elini koyunca, onun düştüğü durumu örünce feryad eder.

Geldi çün bana ilâc itmege hecründe tabîb
Nabzuma el uncak agladı feryâd itdi
g 248/2

Yaraya pamuk basılıp, tedavi edildiği malumdür. Suyun üstünde görünen şeyler köpük eğildir. Nehirler yaralarına pamuk basmıştır.

Kef degüldür görinen sudagı kühsâr üzre
Penbedür kim anı dâgına urupdur enhâr
k. 8/35

12. Hastalık

Remed, iltihaplı bir göz hastalığıdır Âşığın gözü remed belâsından kızıl gül şekline elmiştir. Buna sebep, âşığın gece gündüz sevgilinin hasretiyle ağlaması, bunun sonucunda ışığın gözlerine kan oturmuştur Âşığın gözünde görünen kirpik değildir Remed belası üzünden, kızıl güle dönen gözünde bu gülün dikenleri bitmiştir

Gözüm belâ-yı remedden kızıl güle döndi
Müjem degül görinen bitdi hâr çeşmümde
g 223/3

Beyitte, darının tiryak olduğuna işaret edilir

Telh-i düşnâmuñ durur zahmum ilâcı ey sanem
Acılığıdur beli dârıyı tiryâk eyleyen
g 187/3

13. Tılsım

Âşığın âhı vuslat hazinesine bir engel teşkil eder Zira yazıda âh, tılsım şeklidir

Visâlün gencine mâni`dür âhum
Tılsımî-şekl olur yazuda çün âh
g 206/4

Esmâ denince Allah'ın doksan dokuz ismi kastedilir Esmâ okuyan insanın istediğinin ola ağına inanılır Bunun için de büyücü ve falcı geçinen bir çok kişinin esmâ okuyarak, sözde büyü eya tılsım yaptıklarından hareketle, şâir de sevgilisini büyülemek için esmâ okur Fa-kat kuduğu esmâlar günden güne kendine tesir eder

Okuyup esmâ üfürdüm kim seni teshîr ide
Ne bilürdüm böyle gün günden baña te'sir ide
g 208/10

14. Adet

Gece ile gündüz arasında bir savaş manzarası çizilen beyitte, güneş günün tacı olarak üşünüdür. Gündüz padişahının tacını gece padişahının peyki kapmakta, bunun sonucunda çarh anlı gözyaşı döküp, eteklerini kırmızıya boyamaktadır. Beyte, bütünüyle bir gün batımı manzarası hakimdir. Peykler, savaşta yenilen padişahın tacını kapıp, zafer kazanan padişaha ötürdüklerinde padişahın ödül, onur alırlar

Gözi yaşından nice kan tolmasun dâmân-ı çarh
Peyk-i şeb tâcın günün yitişdi kapdı nâgehân
k. 14/3

Beyitte elbiseler üzerine nazarlık dikme âdetine işaret edilir Beyitte nergis, gamze iğnesi ve saç ipliğiyle nazarlık diken bir kişi olarak karşımıza çıkar

Meger ki sûzen-i gamzeñden ihtiyât itmez
Ki karşı rişte-i zülfüne göz diker nergis
g 106/6

Şâir, sevgilinin eşiğinde pamukla tırnağını görünce, hilâlin ak buluta girdiğini sanır Beyitte şik-çarh, penbe-ak bulut, tırnak-hilâl kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı vardır Eskiden kesilen tırnaklar bir pamuğun içine konur, eşiğe gömülürdü Beyitte bu âdete işaret edilir

Çün işigünde penbe ile tırnagun görem
Çarhuñ sanuram ak bulut içre hilâlini
g 252/5

Rebab, fisk ehline bir daha takılmasın diyerek, övülenin savlet eli kıl geçirip, onu teşhîr etti. Beyitte, suç işleyenlerin burnuna kıl geçirip, teşhîr edilmesi âdetine işaret edilir

Teşhîr itdi kıl geçürüp dest-i savletün
Tâ bir dahi koşılmaya fisk ehline rebâb
k 7/41

Bahar geldiğinde sâbâ nasıl erken kalkarsa, insanlar da erken kalkmalıdır. Jale de insanları abahın erken saatlerinde uyandırmak için yüzlerine su serpen kişi olarak teşhis edilmiştir. Beyitte, insanları uyandırmak için yüzlerine su serpmeye âdetine işaret vardır.

Bahâr irişdi seher-hiz oluñ sabá gibi kim
Bizi uyarmaga her subh su seper jále
k 6/18
Bkz. k. 8/1

Beyitte, bu gün de hala Anadolu'nun bazı yerlerinde uygulanan, dil ile göze kaçan tozu karkama âdetine telmih vardır.

Gözümde hattunu yoklasa demreniyle okuñ
Dil ile sanuram arar gubâr çeşmümde
g 223/4

Jale, akçe teşbihinde renk ve şekil benzerliği esastır. Beyitte güzelleri etkilemek için avuçlarına akçe koymak âdetine de telmih vardır.

Çemen güzellerini kılmaga şehâ saña sayd
Avuclarını açup akçeler koyar jále
k 6/41

Ok ucuna mektup bağlanarak uçurulması âdetini Mesîhî'nin mısralarında görmemiz mümkündür. Mesîhî dua okuna şiirini bağlayarak meleklere göndermiştir. Beyitten, sevgiliye eski denkle hediye gönderildiğini anlıyoruz.

Yarar bu şi'rümi tîr-i du'âya bağlayuban
Hediye diyü idersem meleklere irsâl
k 9/37

Beyitte nazar değmemesi için boyuna muska asma âdetine telmih vardır

Heykel it boynuğa ey dost Mesîh kolını
Tâ sana degmeye yavuz dil ile dîde-i bed
g 35/5

Külâhın sevinçli bir haber alınınca bunun göstergesi olarak havaya atıldığı malumdur. Göküzünde görünen güneş sanılmamalıdır. Gökte güneş sanılan şey, Mesîhî'nin mutluluktan dolayı avaya attığı külâhıdır.

Ey Mesîhî gün degüldür âsumânda görinen
Şâdlıktan göge atduğum külâhumdur benim
g 160/5

IV. İNSAN

A. Güzellik, Cemal, Hüsn, Melahât

Genel Bakış

Âşık dilinde sevgilinin güzelliğinin zikri, gözünde kavuşma bayramı varken, oruç tutmasının bir anlamı olmadığını hükmüne varır.

Ne fâ'ide sana ol savmdan ki ola müdâm
Dilünde zikr-i cemâl ü gözünde îd-i vîsâl
k 9/12

Güneşin sevgili ile güzellik davasına girmesi bir küstahlıktır.

Senüñle da`vi-i hüsn eyler iken mihr ırakdan
Meh-i nev gördi ol küstâhlığı geldi alçakdan
g 192/1

Âşık, sevgilinin yüz güzelliğini güneşten bile aydınlık bulur.

Güneşden rûşen olduğu cemâlün
Olupdur âlem içre gündün ezher
g 53/5

İlgili benzetmeler

1. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Milket, gülzâr, bağ, çârsû, Mısr, meydan, bâzâr, dükkân, menzil, neclis

Sevgilinin kakülünün güzellik şâhı olarak tasavvur edilmesi güzelliğın de ülke olarak leğrlendirilmesini gündeme getirir.

Saña müselleme oldu diyü milket-i cemâl
Ey şâh-ı hüsn kâkülün üşde alem çeker
g 90/6

Sevgilinin güzelliğı gülbahçesine benzetilir. Âşık, âhını da cihanı hoş kokuyla dolduran bahar rüzgârına benzetir

Bâd-ı gülzâr-ı cemâlûn ile âhum toldurur
Hoş revâ'ihle cihânı nitekim bâd-ı bahâr
g 73/5
Bkz. g. 145/3, g. 58/3

Dudağın renginden dolayı nar çiçeği olarak hayal edilişi, güzelliğin de bağa benzetilişini ündeme getirir.

Ey bâgbân ahsent gülnâr-ı la'lüne kim
Bâg-ı cemâl içinde bitmez o deñlü fâkih
g 211/3
Bkz. g. 216/1, g. 137/2

Güzellik çarşısında dost zülfünün yankesicisi, eteği altında mum tutan bir hırsızdır. Beyitte skiden hırsızların eteği altında mum bulundurmaları adetine de işaret edilir Zülûf, sevgilinin um gibi parlak yüzünü saklamaktadır. Bu da zülfün eteğinde mum saklayan bir hırsız gibi hayal dilmesini sağlar. Sevgilinin göz alıcılığı, sevgilinin vuslatının da âşığın can nakdi verilerek azanılması hüsn-çârsû benzerliğini gündeme getirir.

San çârsû-yı hüsnde tarrâr-ı zülf-i dost
Bir ugrıdur ki dâmeni altında var şem'
g 115/3
Bkz. g. 116/4

Mısır nasıl Nil Nehri'nden nasıl ayrılmazsa, güzellik Mısır'ından da âşığın gözyaşları yılmaz. Güzelliğin Mısır'a benzetilmesinde Hz. Yusuf'un kıssası önemli rol oynar.

Mısır-ı hüsnün çeşm-i giryândan cüdâ lâzım degül
Muttasıldur Mısra çün kim dâ'imâ deryâ-yı Nil
g 149/4
Bkz. ş. 110

Âşığın gözünün sakkâsı (su dağıtanı) su saçıcı olsa buna şaşılır mı? Zira güzellik meydanı irpik süpürgesiyle temizlenir. Bilindiği gibi yerler temizlenmeden önce toz kalkmasın diye üpürülecek yere su serpilir. Güzellik meydanını temizleyecek olan âşığın gözyaşları ve irpiğidir.

Ey gözüm sakkâsı âb-efşân olursañ tañ mı kim
Pâk olur çârûb-ı müjgân birle ol meydân-ı hüsn
g 170/3
Bkz. ş. 72

Dellâl alıcı ile satıcı arasında anlaşmayı sağlayan kimse olup, beyitlerde genellikle pazar nazarası içinde yer alır. Zira her pazarda daima bir dellâlm bulunduğ görülür. Bunlar pazarlarda alım satımı artıran, satılacak malın reklamını yapan kişilerdir. Güzellik pazarına gelen ışık da buradaki dellâlm, kendisini sevgilinin hizmetine iletmesi için aracılık yapmasını ister.

Hüsn bâzârında bir dellâl var ise beni
Hidmet-i dil-dâra iletün ideyin hidmetin
g 188/5

Allah, sevgiliyi güzellik kaynağı olarak yaratmıştır. Sevgili, güzelliği melahat dükkânı olarak açmıştır.

Hudâ kılmış anı kân-ı melâhat
Ki açmış hüsnî dükkân-ı melâhat
ş. 123

Sâbâ rüzgârının bir at gibi tasavvur edildiği beyitte, gül yaprağı da bu ata binen bir süvari dir. Gül yaprağı her ne kadar sâbâ atına bindiyse de sevgilinin güzellik menziline erişememiş tir. Güzellik ulaşılması, sahip olunması istenen bir nitelik olması sebebiyle menzil olarak hayal edilir.

İrişimedi menzil-i hüsnine yüzünü
Gül-berg nice nice süvâr oldı sabâya
g 210/6

Şâir, güzelliği meclis olarak tasavvur eder.

Meclis-i hüsne dahi okımadın çıka gelür
Bilmezüz nic'idelüm hatt-ı siyeh-kârun ile
g 212/4

2. Dinî Konularla İlgili Benzetmeler

İncil, mushaf, Kâbe, mihrâb, kible, Yusuf

Saç siyahlığı itibarıyla bâtılı, küfrü çağırıştırır. Yüz güzelliğinin İncil olarak hayal edildiği beyitte, yüzün yanına düşen saçlar da İncil'in içindeki bâtil ifadelerle benzetilir.

Cemâlünü saçından hâ'ili var
Ki san İncildür kim bâtili var
g 82/1

Âşık, alfabe bilmeyen ümmilerin sevgilinin güzelliğinin mushafından Nûr sûresini okuduk arını söyler. Sevgilinin ayva tüylerinin hat (yazı) olarak düşünülmesi yüzün mushaf olarak tasavvur edilmesini gündeme getirir. Yanakların beyazlığı da onun nur olarak düşünülmesine yol açar. Bundan ötürü sevgilinin yanakları yüz mushafının üzerindeki Nûr suresi olarak hayal edilir.

Elîf-bâ bilmeyen ümmîler okur
Cemâlünü mushafından sûre-i Nûr
g 47/5
Bkz. g. 177/4, g. 208/3, g. 169/1

TC YÜZSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sevgilinin yüzünün Kâbe'ye benzetilmesinin sebebi, âşıkların yöneldiği yer olması sebebiyledir. Âşık, sevgilinin güzellik Kâbe'sinin hacısı olmuştur. Âşık, bundan dolayı sevgilinin rınk ateşinin kendisini yakmayacağına hükmeder.

Hâci-i Ka`be-i cemâl oldum
Ne için yaka beni firkat odı
IV-22/1

Âşığın yöneldiği yer olması, cemâlin kible ve mihrâb olarak hayal edilmesine sebep olur.

Çü mescid içre tutam kibleye yüz
Cemâl-i yâr olur mihrâb düpdüz
ş 7

Sevgilinin yüzü kibledir

Cemâli kible-i ashâb olupdur
Dükânı na`lden mihrâb olupdur
ş. 73

Hz. Yusuf, edebiyâtımızda güzelliğın sembolüdür. Bu benzetme dolayısıyla beyitlerimizde z. Yusuf'un kıssasına telmihler yapılır.

Ya`kûbı koma hecr ile ey Yûsuf-ı cemâl
Pây-ı neşâtı külbe-i zâr u hazine bas
g 111/4
Bkz. g. 39/3

3. Sanat ve Yazı İle İlgili Hususlar

Nakış, nakş-ı dil-ârâ, sîga, fermân, mektup, safha, defter, kitap, iecmua

Güzellik bir nakıştır. Nakkâş, bu nakşı işlemek istediği zaman, sevgilinin güzelliği arşısında titrer, âleti elinden düşer.

Hüsnüni yazmaga nakkâş âlet aldukça ele
Yazamaz bir harfini ditrer eli âlet düşer
g 78/3
Bkz. g. 23/6

Kudret kalemi, vücut levhasına nakış yapalı sevgili güzelliği gibi gönül alan bir nakış apılmamıştır. Güzelliğın, gönülleri etkilemesi, görenleri hayrete düşürmesi onun nakş-ı dil-ârâ larak vasıflandırılmasına sebep olur.

Kudret kalemi nakş uralı levh-i vücûda
Yazılmadı hüsnüñ gibi bir nakş-ı dil-ârâ
k 16/2
Bkz. g. 2/2

Sîga, fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her birine verilen addır. Sevgilinin öyu; cem elifi, yüzün iki tarafından sarkan zülûfler; tesniye, kakül de tek oluşu itibarıyla müfred olarak hayal edilir. Bu benzetmeler güzellik-sigâ teşbihini gündeme getirir.

Sîga-ı hüsnde kaddüñ elif-i cem` durur
O1 iki zülf aña tesniye müfred kâkül
g 146/5

Sevgili güzellik sultanıdır Onun ağzından çıkan sözler de fermanıdır Şâir, güzellik sultanı lan sevgilinin kılıçtan daha etkili olan güzellik fermanı ile hükmünü sürdürmesini ister.

Tâ ki bu hüsn ile kıldı Hak seni sultân-ı hüsn
Hükmüñi sür kim kılıçdan tîzdür fermân-ı hüsn
g 170/1

Sevgilinin beyaz ve pürüzsüz yüzü sayfaya, yüzündeki ayva tüyleri de bu sayfaya yazılan azılara teşbih edilir. Bu durum da yüz güzelliğinin mektup olarak hayal edilmesini gündeme getirir. Âşık, sevgilinin güzellik mektubunu yaşla dolu yüzüne sürmüş olsa, bu mektubun özyaşından mahvolacağını belirtir.

Hüsnüñüñ mektûbını sürsem yüzüme gözüme
Mahv olurdu hattı işbu dîde-i nemnâkden
g 183/6

Sevgilinin yüz güzelliği, beyazlığı ve pürüzsüzlüğü ile sayfa olarak hayal edilir. Sevgili, bu ürüzsüz beyaz sayfada ayva tüyleri oluştuğuna üzülmemelidir. Zira bu çıkan tüyler, sevgili nin üzelliğine delil olarak gelmiştir.

Safha-ı hüsnüñe hat geldüğine incinme
Yine ey dost güzelligüñe hüccettür bu
g 198/4

Hüsn, sevgilinin bütün güzellik unsurlarını toplayan bir defterdir.

Gördi ben bimârüñüñ tîmârı yok rahm eyleyüp
Defter-i hüsnüñde hattüñ baña hâsıl bağladı
g 269/3

Güzellik, sevgilinin sahip olduğu bütün güzel unsurları bir araya toplayan bir kitaptır.

Gel ey güzellerüñ yegi mahbûblar begi
Hüsnün kitâbı nüshası şâ`irler örneği
IV-m. 29

Güzellik, sevgilideki güzel, göz alıcı özellikleri toplayan bir mecmuadır.

Kaşlarıñla lebüñ üstindeki hattüñ cânâ
Yazdı mecmû`a-ı hüsnünde bir iki müfred
g 36/3

4. Kozmik Unsurlarla ve Mevsimlerle İlgili Benzetmeler

Ferr-i şu`â-ı âfitâb, çarh, ziyâ, âfitâb, âsûmân, bahar

Âşığın sevgilisinden en çok istediği şeylerden birisi de ondan muhabbetini sirgememesidir. Güneş ışığının parlaklığına hava nasıl engel olamazsa, sevgilinin cemaline de ışığına göstereceği muhabbet bir noksan veremez. Bundan dolayı sevgili âşığından muhabbetini akınmamalıdır. Zira âşığın göstereceği muhabbet onun güzelliğine zevâl vermez. Beyitte havauhabbet, ferr-i şu`â-ı âfitâb-cemâl kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

Muhabbetden cemâlüne ne noksân irişür ey meh
Havâ çün hâ'il-i ferr-i şu`â-ı âfitâb olmaz
g 96/3

Güzellik yüksek, erişilmesi zor bir kavram oluşu itibarıyla gökyüzü olarak hayal edilir.

Sevdi dil çarh-ı cemâl üzre yine bir meleki
K'ol melek yolına hare itdi kamu mâ-meleki
g 264/1

Güzellik, etrafı aydınlatması sebebiyle ışığa benzetilir. Sevgili de bu ışığı yayan bir üneştir.

Meyden kızarup arz-ı cemâl eyledi dil-dâr
Gösterdi şafaktan sanasın şems ziyâyı
g 286/3

Yıldızlar, sevgilinin güzellik güneşinin ayrılığından ötürü her gece sabaha kadar gözlerini ummazlar Beyte bu şekliyle hüsn-i ta'lil sanatı hakimdir.

Sen âfitâb-ı hüsn firâkıyle her gice
Yummaz nücûm subha dek ey meh-likâ nazar
g 88/2
Bkz. kt. 3/8

Güzelliğin yüksek, ulaşılmaz bir değer oluşu onun gökyüzüne benzetilmesini gündeme getirir.

Biri bir mâh-rûdur adı İsâ
İdinmiş âsumân-ı hüsnî me'vâ
ş. 103

Güzellik insanın aklını başından alması, onda güzel hayaller uyandırması yönüyle bahara benzetilir. Sevgilinin güzellik baharının hayali, rakibin gözünde çiçek çıkartmıştır.

Hayâli cemâlûn bahârınıñ üş
Rakîbûn gözinde çıkardı çiçek
g 137/3
Bkz. g. 144/3

5. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Şem', âyine, kumaş, serîr, libâs

Sevgilinin yüz güzelliğinin mum olarak hayal edilişi, yüzün parlak oluşuna ve etrafı aydınlatışına dayanır. Âşık da bu güzellik mumunun etrafında uçan, onun uğruna yanan bir pervahtır.

Ey mürğ-i dil ol şem`-i cemâle talebûn var
Hecr âteşine yan çü pervâne imişsin
g 189/2
Bkz. g. 80/5, k. 13/1

Güzellik aynası, dilberleri kendini beğenmiş, bencil yapar. Şîve kanadı da güzellerin yağın yere bastırmaz. Güzellik, parlaklığı sebebiyle ayna olarak düşünülür.

Dilberleri hod-bîn düşürür âyine-i hüsn
Güzelleri gökde uçurur şepher-i şîve
g 240/3
Bkz. g. 256/3

Beyitte, Hz. Yusuf'un pazarda Azîz tarafından satın alınması hadisesine telmih vardır. Güzellik oldukça kıymetli bir kumaştır. Aziz, cemel Mısır'ının Yusuf'una tâlip olmamalıdır. Zira onun dükkânın kumaşı, oldukça pahalıdır. Güzellik kıymetli bir kumaş olarak hayal edilmiştir.

Yûsuf-ı Mısr-ı cemâle müşterilenme Azîz
Kim kumâşî işbu dükkânun kamu bâzârıdır
g 50/5

Sevgilinin şâh olarak düşünülmesi, güzelliğinin de taht olarak hayal edilmesini beraberinde getirir.

Sen hüsn serîrinde şehâ gül gibi otur
Bülbül gibi ben okuyayın matla'-ı garrâ
k 16/9

Güzellik, kişinin üzerine giydiği bir elbise olarak hayal edilir.

Birisi dahi şol bir derzi Seydi
Libâs-ı hüsnî dikdi kendü giydi
ş. 138

6. Kıymet Anlamı İhtivâ Eden Benzetmeler

Genc, metâ, kân, devlet

Güzellik herkesin sahip olamayacağı, erişilmez bir hazinedir. Sevgilinin kemeri de güzellik hazinesini bekleyen yılan olarak hayal edilmiştir. Beyitte, hazinelerin bekçiliğinin yılanlar tarafından yapıldığı inancına temih vardır.

Gündüzün bilüni kocar giceler mâr-sıfat
Genc-i hüsnüñ sakınur başuñ ucında kemerüñ
g 127/3
Bkz. g. 129/3, g. 151/2

Sevgilinin yanağına süs ve kıymet veren sevgilinin beni ve ayva tüyleridir. Güzellik netainâ kıymet veren sevgilinin bu iki özelliğidir. Güzelliğin metâ olarak düşünülmesi, güzelliğin elde edilmesinin zor oluşu ve çok defa âşığın can nakdini vererek satın alınması sebebiyledir.

Viren ruhuña zîb ü behâ hâl ü hatuñdur
K'anlardur iden hüsn metâ`ını bahâlu
g 197/4
Bkz. g. 127/4, g. 288/5, g. 25/3

Allah, sevgiliyi güzellik kaynağı olarak yaratmıştır. Sevgili, güzelliği melahat dükkânı olarak açmıştır.

Hudâ kılmış anı kân-ı melâhat
Ki açmış hüsnî dükkân-ı melâhat
ş. 123

Güzellik, sevgilinin sahip olduğu bir devlettir. Sevgili hükmünü sahip olduğu bu devlet ile sürdürür.

Zerd itdi zer gibi tenümi kimyâ-yı ışk
Giydük dahi ne devlet-i hüsnünde biz de şîb
g 14/5

7. Diğer Benzetmeler

Oyun, hevâ, arûs, burc, fen

Cefâyı alışkanlık haline getirmiş olan sevgili, artık âşığına vefâ göstermelidir. Zira zaman onunda güzellik oyununun da sonunu getirecektir. Sevgilinin âşığına yaptığı nazı, cilvesi, cefâsı güzelliğin bir oyun olarak hayal edilmesine sebep olur.

Ey cefâ-pîşe vefâ kıl âşık kim âkıbet
Hüsn oyununuñ sakalını bitürür rüzgâr
g 73/6

Sevgilinin güzellik hevâsı içinde kaşı birbirine karşı iki tâkı yaymıştır." Yaymış"ifadesi beyitte tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Hevâ-yı hüsn içinde kaşı yaymış
Birbirine karşı iki tâkı
g 258/3

Sevgilinin zülfü güzellik gelinine bir örtüdür. Güzelliğin göz alıcı ve herkes tarafından seçilir oluşu onun gelin olarak hayal edilmesine sebep olur.

Gerçi ârûs-ı hüsnüñe zülfün nikâb olur
Korkum budur ki arada dâ'im hicâb olur
g 43/1

Sevgilinin yüzü, güzellik burcunun hisârı olarak vafedilir. Güzellik, yüksek bir değer itibarıyla burç olarak hayal edilir.

Divâr çekdi hattı vü top oldı gabgabı
Didâr-ı yâr burc-ı melâhat hisârıdur
g 49/2

Güzellik herkesin sahip olamadığı bir fendir. Güzeller, güzellik fenninin dersini sevgiliden alır. Üstad durumunda olan sevgilinin sevgi ve vefâ haricinde bilmediği bir şey yoktur.

Hûblar senden alur fenn-i melâhatde sebâk
Nesne yok bilmedüğün mihr ü vefâdan gayrı
g 284/4

B. Sevgili

Genel Bakış

Âşık, güzellerin yaratılıştan hiç bir eksiğinin olmadığı kanaatindedir

Buların eksügi hod yok Hudâdan
Ne diyem ben ki yeg ola du`âdan
ş. 178

Sevgili âşıklarına merhamet edeceğine yemin etmiştir Merhamet etmeyeceği bellidir. Öyle se yalan yere niye yemin etmektedir?

Uşşâkı görüp rahm ideyin didi size yâr
İtmeyecegi nesneyi billâh neye dirdi
g. 263/3

Sevgilinin güzelliği on dördüne kadar tamamlanır. On beşinden sonra güzelliği hilâl gibi eksilmeye başlar. Bunun için sevgili on dört yaşına kadar sevilmelidir.

Sevicek hûbı ondördüne dek say
Ki onbeşden geçicek eksilür ay
g. 282/1

Güzellere yakın olmak âşık için bulunmaz bir nimettir. Gökyüzündeki Hz. İsâ, güzelin bir n komşusu olan Mesîhî'yi kıskanacak hale gelir.

Bir lahza işigünde eger olsa mücâvir
Eflâkde reşk ide Mesîhîye Mesihâ
g 2/8

Güzellerin en önemli özelliklerinden birisi de hercâyî oluşlarıdır.

Her cânibe hercâyî güzeller kim akarlar
Gayrıları suya vü meni oda yakarlar
g 57/1

Sevgilinin bir kez görünmesi Mesîhî'nin yarı canını almıştır. Eğer sevgili bir kez daha örünecek olursa âşık canını terk edecek duruma gelecektir.

Bir kez görindi kodı Mesîhîde yarı cân
Bir dahi görünicegiz öldürdi dibelik
g 134/5

Sevgilinin en önemli özelliklerinden birisi de âşığına karşı acımasız oluşudur.

Rahm itmedün Mesîhîye bir kez egerçi kim
Gördükçe seni dir idi ey cân ölüyorım
g 194/5

Sevgili, âşığın katlini ister.

Kılır dūšnâm her dem katlūme yâr
Du`âsı ola bolay ki mücerreb
g 16/3

Rind, yüzünü şarap içerken buruşturmamalıdır. Zira yârin merhabasıyla âşığa şarap acı
gelmez.

Burtarmasun iğen yüzini rind-i câm-keş
Kim merhabâ-yı yâr ile gelmez şarâb telh
g 30/3

Sevgiliyi, büyük küçük herkes sever.

Korkar Mesîhî kimseye sormaga yârını
Zirâ ki hep büyük küçük anı sever geçer
g 56/5

Âşığın gözyaşı dirheminin çok olmasına şaşılmamalıdır. Zira sevgili, parası çok olanı
kıyından ayırmaz.

Dirhem-i eşküm aceb mi vâfir olsa çünkü yâr
Akçesi olanları ceb gibi alur yanına
g 234/6

Âşığın gönlünün su olarak tasavvur edildiği beyitte, sevgili de hercailiğinden dolayı iniş
şığı, yokuş olarak düşünülür. Su nasıl yokuşa meylederse, âşık da daldan dala konan, dur durak
ılmeyen, âşıklarına bir umut bir umutsuzluk veren kararsız sevgilisine meyleder.

Hercâîsine dilberüñ alçaklık eyle kim
Su ol yañaya mâ'il olur kim ola neşîb
g 14/3

Güzel, beyaz teniyle gündüzü, siyah peştemalı ile de geceyi çağrıştırır. Bu durum gece ile
gündüzün birleşmesi gibi düşünülür.

Siyeh futa kuşanur ak dilber
Olur san gice vü gündüz berâber
ş. 64

Sevgiliye kavuşmayı bekleyenler, abdala benzerler. Bunlar suya düşmüş bala benzerler.

Bulardan vasl uman abdâla benzer
Ki bunlar suya düşmüş bala benzer
ş. 67

Allah'ın sevgilinin vaslını kime nasip edeceği belli değildir. Bundan dolayı sevgilinin
şiğinde âşıkların ağızları" yâ nasip" diye bağırılmaktadır.

Kimse bilmez vasluñı kime müyesser ide Hak
Gerçi işigünde diller çağrışurlar" yâ nasib"
g. 17/4

Sevgili diğer âşıklarına karşı cömert olmasına karşılık, gerçek âşığına ise merhametsizdir.

İşi uşşâkına dâ'im sahâdur
Bize geldükçe emmâ taş kayadur
ş. 159

Sevgilinin sonsuz olan cevri âşığa hoş gelir. Sevenin de dermansız derdi kendisine hoş gelir. Âşık sevgilinin cefâsı sonucu karşılaştığı dermansız dertten hoşnuttur. Sevgilinin cefâsının sonucu yakalandığı karamsar ruh hali onun âdeta hayat düsturu haline gelmiştir. Âşık, sevgilinin cefâsından zevk alır duruma gelmiştir.

Habibün cevri bi-pâyân hoşdur
Muhibbün derdi bi-dermân hoşdur
g. 501/1

Sevgili kendini istîğnaya, naza çeker. Onu seven gerçek âşığa meyli azdır. Rakibe yüz vermesi, gerçek âşığının sevgilisine sitem etmesine, ondan şikâyetçi olmasına sebep olur.

Bu ne istîgnâ olur bu nice izz ü nâz olur
Kim seni çok sevdiğümce baña meylün az olur
g. 71/1

Âşığın en çok şikâyet ettiği noktalardan biri de sevgilinin rakibe iyi davranması, buna karşılık kendinden bir gülüşü, merhabayı bile esirgemesidir. Bu âşığı ziyadesiyle üzer. Zira sevgili gerçek âşığını ayıramamaktadır. Güzeller rakiplerin boyunlarına kollarını doladıkları halde, gerçek âşığına merbaha demeye bile eli değmez.

Boynına tolar irişenün hûblar kolın
Bir merhabâya bizüm ile degmez elleri
g. 259/2

Sevgili eski âşıklarının adını anmamayı yeni adet edindi diyen âşık, sevgilisine bir merzenişte bulunur.

Köhne âşıkların unutdı o dil-dâr dirîg
Eski yâr anmamagı âdet idindi yeñile
g. 224/2

Âşığı en çok yaralayan sevgilinin bitmek tükenmek bilmeyen nazı ve azarındır. Âşık gönlü ü naz ve azar ile hasta eden sevgilisinin, kendisini müspet bir cevapla hoşnut kılmasını ister.

Ey haste-dil kılan beni nâz u itâb ile
Gel gönülümü hoş eyle yine bir cevâb ile
g. 241/1

Ne sevgili âşıklarının gönlünü incitmeyi ne de âşığın gönlü inleyişi terk etmiştir.

Ah kim terk itmedün cânâ dil-âzâr itmegi
Veh ki sen de komadun gitdün dilâ zâr itmegi
g. 267/1

Sevgili âşığına ne kadar cer ü cefâ ettiğini bilse belki de cefâ etmeyi bırakırdı.

Baňa ger cevır ü cefâ itdüğini bilse habîb
Belki terk ider idi baňa cefâkârlığı
g. 268/3

Sevgilide bulunması gerekli en önemli husulardan birisi cazibedir. Dilber, cazibesi sayesinde halk tarafından el üzerinde tutulur. Güzellik sadece göz ile kaştan ibaret değildir. Bunlar yüzükte bile bulunur

Ân gerek mahbûbda k'anı el üzre tuta halk
Yohsa bir hâtemde dahi bulnur göz ile kaş
g. 107/4

1. Çiçek ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Gonca, gül, gül-i cennet, gül-i ter, gül-i handân, nergis, serv, büt-i şîmşâd, taze nihâl, gülsitân

Sevgilinin gonca olarak hayal edilişi; âşığın bülbül rakibin de diken olarak düşünülmesi kolayıysıdır. Goncanın sır dolu ve yavaş yavaş açılışı ile sevgilinin naz ve cilvesi arasında bir ilişki kurulur. Goncanın taze, henüz gül haline gelmemiş durumu ile sevgilisinin yaşı arasında bağlantı kurar. Goncanın açılmaması âşıklarından utanması neticesindedir. Gonca gibi taze, güzel sevgili âşıklarından utandığından dolayı yüzüne kırmızı örtü çeker. Beyitte, yabancılara karşı yüzüne örtü örtmek âdetine işaret vardır.

Ol gonca kim tutar yüzine âl ile nikâb
Bülbüllerinden utanup eyler meger hicâb
k. 7/16
Bkz. g. 12/1, g. 19/4

Bülbüller güzelleri mutlu etmek için inlerken, bu inleyişleri duyan gül de gülmektedir. Sevgili seçkin, cazibeli bir çiçek oluşu itibarıyla güle teşbih edilir. Bu teşbihte âşığın bülbül, rakibin de diken olarak hayal edilmesi önemli rol oynar.

Güzelleri şâd itmeg için nâle iderven
Kim güller ider bülbülün efgânına hande
g. 244/2
Bkz. g. 142/1, g. 148/1, g. 151/1, IV-mes. 14/3

Âşık, cennet gülü olan sevgilisine kızmıştır Öyle ki sevgilisine kızarak onun gelmemesi için gözyaşlarını kanlı bir hale sokarak, hayalinin yollarına kirpiklerini diken diye dökmüş-tür.

Kakıyup kirpüklerüm kana boyadugum bu kim
Ey gül-i cennet hayâlün yollarınuñ hâridur
g. 50/4

Sevgilinin güle benzetilmesi âşığın bülbül, rakibin de diken olarak tasavvur edilmesi sonucudur. Sevgili göz alıcılığı, cazibesi ve seçkin bir çiçek olması itibarıyla taze bir gül olarak ayal edilir. Gülün açılması baharın gelişinin habercisi olmasından dolayı sevinç ve neşeyi artırır. Gülün handân (gülen) oluşu açılıp, çâk-ı giribân (yakasını yırtması) oluşundan ileri gelir. Güle kavuşamayan, onun hasretini çeken seher bülbüllerin işi de onlara karşı ağlamak, ılemektir.

Gül-i ter dâimâ handân gerekdür
Seher bülbülleri giryân hoşdur
g. 51/2
Bkz. g. 62/4, g. 160/4

Gülün açılmış olması, çâk-ı giribân (yakasını yırtması) etmesi arasında kurulan benzerlikten ötürü sevgili gül-i handân olarak addedilir.

Bir bülbülüñem ey gül-i handân belâlu
Başdan ayaga nîze-i hâr ile yaralu
g. 197/1

Sevgili mahmur, nazlı bakışı ve kendini beğenmesiyle nergis çiçeğini çağırır.

Bahtum gözi şu dem uyanur ki görem seni
Nergis gibi elüñde kadeh gözlerüñde hâb
k. 7/18
Bkz. g. 106/1

Sevgili mevzûn boyu ve salınarak yürüyüşü sebebiyle serviye teşbih edilir.

Ey serv bâg-ı kûyuñı özler gözüm müdâm
Yaşumdur anı anda çeken dahi nem çeker
g. 90/3

Şimşâd boyunun uzunluğu sebebiyle sevgili ve boyuna teşbih edilir. Ayrıca şimşâd ağacının meyvesiz bir ağaç oluşu ile sevgilinin âşığına vaslını vermemesinden ötürü benzerlik alakası kurulur.

Sâlihüddin-zâde dirler bir büt-i şimşâda kim
İsmine Bostân dirler vaslına yokdur necât
g. 23/2

"Gül gül olmak" tabiri beyitte tevriyeli kullanılmış olup, sevgilinin şarap içmesi ve sarhoş uşu itibarıyla yüzünün kırmızılaşması ve şarabın onu neşelendirmesi sonucu gül gibi açılıp, rlarını ifşâ etmesi anlamlarında kullanılmıştır. Şarabın verdiği coşku ile sevgili pervasızlaşmış, ıklarına cemalini rahatlıkla gösterir hale gelmiştir. Sevgili bu şekliyle taze bir fidanın çiçeğini ıstermesi gibi yorumlanır. Sevgili fidan benzetmesi sevgilinin nazikliğinden ve taze oluşundan ılayı ortaya konur.

Meyden ki yâr gül gül olup arz ide cemâl
San gösterür şükûfesini tâze bir nihâl
g. 142/1

Sevgilinin vasıfları gül olarak tahayyül edilirse, bu vasıflarla donanmış sevgili de bir ılbahçesi hayali içinde verilir.

Bu Mesîhîdür diyü sürme kapuñdan beni kim
Gülsitân-ı vasfuñ içre mürğ-i hoş-elhânuñam
g. 158/5
Bkz. g. 151/1

2 İnanışlara Dayalı Benzetmeler

Melek, peri, hümâ

Rıdvân; cennetin kapıcısı olarak tayin edilen melektir. Âşık sevgilisini güzelliği, huyu ile releğe teşbih eder. Zira sevgilinin güzelliği insanüstü bir güzelliştir. İnanışa göre sekiz cennet ardır. Bunlar; Huld, Me'vâ, Nâîm, Âliye, Adn, Firdevs, Dârus-selâm ve Hayevân'dır. Rıdvân, ekiz cenneti dolanmış ve o kadar melek arasından sevgiliyi seçmiştir. Cennet kelimesi, eyitlerimizde sevgilinin semtine verilmiş olan isim olarak geçer. Zira insanlar için cennet ne ise şık için de sevgilinin mahallesi odur.

Rıdvân tokuz tolandı sekiz uçmağı velî
Bunca melekler içre seni buldı intihâb
k. 7/17
Bkz. g. 47/2, g. 89/3, g. 257/3, g. 264/1

Sevgilinin semti âşık için Firdevs cennetidir. Firdevs cennetini güzelleştiren peri gibi üzel sevgilinin bu cenneti süslemesidir. Âşık, sevgilisi olmadan Firdevs cennetine bile tâlip ılmaz. Sevgilisiz cennet, sevgiliye âşık olanlar için bir zindan hüviyeti taşır.

Sensüz ârâm eylemez kûyuñda göñlüm ey perî
Cennet-i firdevs didâr ehlinüñ zindâındur

g. 52/6

Bkz. g. 91/5, g. 206/2, g. 137/6

Hümâ kutlu bir kuş olup, devlet kuşu olarak bilinir. Gölgesi kimin üzerine düşerse onun padişah olacağına inanılır. Hümâ olarak vasıflandırılan sevgili bakışıyla, lutfuyla âşığına dev let vahşeder.

Çün dîd-ı âhumun eseri yokdur ey hümâ
Tûtî-i çarh her gice niçün gurâb olur

g. 42/5

Bkz. g. 171/1, g. 272/2

3. İnsan Unsuruna ve Efsanevî Kişilere Dayalı Benzetmeler

Şefaatçi, cevvar, şeh, padişah, şeh-i hûbân, Hüsrev, mest-i nâz, Hz. Yusuf, Yusuf-ı sâni, efendi, himmet eden kişi, hâce-i cemâl, cefâ-pîşe, şiveger, zalim, can alıcı, kemend-endâz, tıfl, merdâne, Hz. Süleyman, İskender, Rumeli köçeği, nakkâş

Sevgili âşığı vaslına ulaştırıp, sonra onu terketmemelidir. İnanışımıza göre öbür dünyada kendisine şefaatte bulunulan mümin azap çekmez. Sevgili âşığa şfaat ederek, onun cennete girmesini sağlayan bir kişidir. Âşık için de dünyadaki cennet, sevgilinin semtinin bizzat kendisidir

Vasluña irgürüp bizi mehcûr itme çün
Ba'de-ş-şefâ'a olmaz imiş mü'mine azâb
k. 7/22

Sevgili gibi âşığına cevret edici nice güzel dünyaya gelmiştir. Bunlar dünyadan pişman olarak ayrılmışlardır. Sevgili de bunu gözönüne alarak, âşığına cevretmekten vazgeçmelidir.

Geldi nice senüñ gibi cevvar dehre lîk
Girdi soñucu yine peşîmân unutma hâ

g. 10/2

Bkz. g. 28/3, g. 96/5, g. 189/1, g. 177/2, g. 284/2, g. g. 288/2, g.

Sevgili âşığın kendisine boyun eğdiği, kulu kölesi olduğu bir şâhtır.

Her bendeye ki itmeyesin sen şehâ nazar
O1 derdmende eylemez ayruk Hudâ nazar

g. 88/1

Bkz. g. 105/1, g. 112/5, g. 172/1, g. 182/4, g. 174/7, g. 182/4

Sevgili günahı olmayan âşığa gazap eden bir padişaktır.

Yâ Rab ne oldu bilimezüz hiç günâhumuz
Kim itdi yine bize gazâb pâdişâhumuz

g 97/1

Âşık, diğer âşıklarına lutfeden onlara iyi davranan fakat kendisinden lutfunu esirgeyen güzellerin şeyhi olarak vassettiği sevgilisine zaman zaman sitem eder. Sevgilinin erişilmezliği, ışığın onun kulu kölesi olması sevgilinin padişah olarak düşünülmesini gündeme getirir.

Âşıklarunu lutf ile yâd eyleyicegiz
Sög bana dahi ey şeh-i hûbân unutma hâ

g. 10/3

Hüsrev ile Şîrin hikâyesine telmih yapılan beyitte" Hüsrev"kelimesi kelime oyunu ile padişah anlamında kullanılmış olup, sevgilinin lakabı durumundadır. Sevgilinin dudağı da şirin olarak vassfedilir. Mesîhî sevgilinin dudağının hayâlini ruhunun gıdası yapmıştır.

Sen Husrevi Mesîhî çü Şîrin medh ider
La`1-i lebüñ hayâlin iderse gıdâ-yı rûh

g. 27/5

Sevgili naz sarhoşudur. Sevgilinin baygın bakışlarıyla âşıklarına naz yapması onun" mest sarhoşu"olarak adlandırılmasına sebep olur. Sevgili naz sarhoşluğuna devam ettikçe, âşığın sinesi kebab olmaya devam edecektir. Fakat sevgili, naz sarhoşluğunu bir tarafa bırakıp, bu yanışa bir dur demelidir. Zira kebab yanınca tadı acı olur.

Ey mest-i nâz koma Mesîhî göyinmesün
Zirâ ziyâde yanıcak olur kebâb telh

g. 30/5

Hız. Yusuf'un teraziyle tartılarak satılmasına telmih yapılan beyitte, sevgili güzelliği ile Hız. Yusuf'a benzetilir. Sevgili ehl yanında teraziden inerek, Mısır'ın Yusufu gibi kendini ağırardan satar.

Ehl yanında terâzûdan iner şol hûb kim
Yûsuf-ı Mısırî gibi kendözini ağır tutar

g. 48/2

Bkz. g. 141/1, g. 141/2, g. 141/3, g. 141/5, g. 141/6, g. 280/4

Sevgili güzelliği sebebi ile ikinci bir Yusuf olarak anılır. Âşığın gönlü de Yusuf olarak adlandırılan sevgilinin yolunu gözleyen, sevgiliye duyduğu aşk neticesinde hüznünlere gark olmuş

İz. Yakup'tur. Âşığın teni, sevgilisinin açtığı yaralar sebebiyle gönül Yakup'unun oturduğu üzünler evidir. Âşık sevgilisinden gönül Yakup'unu yalnız bırakmamasını, onun teninde canı gibi oturmasını istemektedir.

Ey Yûsuf-ı sâni gel otur cân gibi tende
Tenhâ koma Ya`kûb-ı dili beyt-i hazende
g. 244/1

Sevgilinin kulu olarak düşünölen âşığına boyunu göstermesi onun yüce bir himmeti olarak abul edilir.

Bana dil-dâr arz-ı kâmet eyler
Kulına gör ne âli himmet eyler
g. 65/1
Bkz. g. 156/5

Sevgilinin yüz güzelliğinin hocası olarak vasfedilmesi; âşığın da aşk ilmini sevgiliden öğrenen bir öğrenci gibi düşünölmesini beraberinde getirir. Cemâl hocası olan sevgilisinden ayrı alan âşığın gözünden sevgilisinin la'l dudağının hayaline karşı inci gibi gözyaşları akar.

Ey hâce-i cemâl firâkunla nice bir
La`l-i lebün hayâline çeşmümden aka dür
g. 69/5

Âşığına cefâyı alışkanlık haline getirmiş sevgili artık âşığına vefâ kılmalıdır. Zira sonunda aman, güzellik oyununun değerini kaybettirir. Zaman sevgilinin güzelliğini çalar, götürür.

Ey cefâ-pîşe vefâ kıl âşık kim âkıbet
Hüsn oyununuñ sakalını bitürür rüzgâr
g. 73/6
Bkz. g. 268/3, g. 284/2

Sevgiliyi cazip kılan en önemli özelliklerinden biri de işveli oluşudur.

Her kimse kim senüñ gibi bir şiveger koçar
Kolları var ola ki aceb sîm-ber koçar
g. 74/1
Bkz. g. 189/1

Âşık sevgilinin zalimliği karşısında çaresiz kalmıştır. Zira sevgiliyle konuşmazsa sevgili de şığın adını anmaz, adını anınca da âşığını öldürür.

Nic'ideyin Mesîhî ben ol zâlim ile kim
Tınmazsam añmaz ol beni söylersem öldürür
g. 91/6

Sevgilinin âşığın canına kastetmesi âşık için büyük bir lutuftur. Âşık can nakdini vererek, sevgiliye kavuşmayı umar. Bir başka taraftan sevgilinin âşığın canını almak istemesi sevgili nin

şığı umursaması anlamına gelir. Sevgili, âşığın canına kastetmekten utanalı, âşık dünya dan ısanmış, canından bezmiştir.

Ey Mesîhî bizi öldürmeye âr ideli yâr
Hak bilür dünyeden usandug u cândan bezdük
g. 135/5

Sevgili âşığı öldürmek için bahane aramaktadır. Âşık da ölmek için bahane aramaktadır.

Bahâne ister imiş kim Mesîhî öldüre yâr
Aña da ölmege ansuzda hod bahâne gerek
g. 139/5
Bkz. g. 197/3, g. 277/2, g. 288/3, g. 206/3

Sevgilinin saçları, uzun oluşu ve her bir saç telinde âşıkların gönlünün asılı oluşu ebebiyle" kemend-endâz"şeklinde vasıflandırılır. Sevgilinin sağlı sollu her bir saç telinde şıklarının sevgilinin kemendi andıran saçları tarafından avlanmış gönülleri sallanmaktadır.

Ey kemend-endâz bir sayd itmedük dil komaduñ
Saglu sollu salnur yanunca nahcîrûñ senüñ
g. 131/7

Bir tıfl (çocuk) vasıflandırılan sevgili bütün âşıklarını cevr ve sitem kuvvetiyle yenmiş bir iğit, bir savaşçıdır. Sevgilinin çocuk olarak tasavvuru onun davranışları dolayısıyladır.

Kamuyı sıduñ kuvvet-i cevr ü sitemüñle
Çok yaşa sen ey tıfl ki merdâne imişsin
g. 189/3

Sevgilinin âşıklarını cevr ve sitem kuvvetiyle yenmesi, onları kendine râm etmesi onun bir iğit gibi düşünülmesini sağlar.

Kamuyı sıduñ kuvvet-i cevr ü sitemüñle
Çok yaşa sen ey tıfl ki merdâne imişsin
g. 189/3

Süleyman peygamber cinlerle ve kuşlarla konuşma yeteneğine sahip oluşu, cinlere ve üzgâra hükmetme özelliğine sahip oluşu ile beyitlerimizde yer alır. Saltanat ve hükmetme zelliklerine sahip olması dolayısıyla sevgili ve Hz. Süleyman arasında benzerlik kurulur. Sevgili le âşıkları kendine râm etmiştir. Hz. Süleyman'ın kibrit-i ahmerden olan yüzüğünün kaşının engi ile sevgilinin la'l rengi dudakları arasında da benzerlik kurulmuştur.

Arz idüp hâtem-i yâkûtını la`lin lebüñüñ
Âlemi emrüne râm eyle Süleymân-şekil
g. 150/3

Nasıl İskender Eflatun'suz yürümezse, güzellik şâhı olan sevgili de Mesîhî'den ayrılmamalı ır.

Mesîhîden şehâ ayrılma zinhâr
Ki yürimez Sikender bî-Felâtûn
g. 174/7

Rumeli köçeklerinin atına zil bağlaması gibi ata iyi binen sevgili de âşıkların inleyişlerin en atına zil bağlamıştır. Sevgili nazı, cilvesi sebebiyle Rumeli köçeklerine benzetilir.

Nâleden takdı ceresler yanına ol şeh-süvâr
Rûmili köçekleri san atına zil bağladı
g. 269/6

Minyatürcüler kalemlerinin ucuna kıl bağlayarak nakış yaparlar. Âşık yakalandığı aşk hasta ğından dolayı incecik kalmış, âdeta hayal olmuştur. Sevgili hayal olmuş âşığı kalemininin sanki cuna kıl bağlayarak, yâd etmiştir.

Ben hayâl olmuşı yâd itdi kalemle ol nigâr
Hâmesinüñ ucına nakkâş san kıl bağladı
g. 269/8

4. Kozmik Unsurlarla İlgili Benzetmeler

Ay, âfitâb, âfitâb-ı hüsn

Yıldızlar ay gibi sevgiliyi Mesîhî'den saklamak için sabaha kadar uyumayıp, nöbet itmişlerdir. Sevgili güzelliği ve etrafı aydınlatması itibarıyla ay hayal edilir

Bu gice saklamaga Mesîhîden ol mehi
Tâ subh encüm uyumayıp çevre baktılar
g. 66/5

Bkz. III/I, 5, g. 29/1, g. 23/1, g. 201/1, g. 206/2, g. 22/1

Sevgililer çocukken ay parçası, büyüyünce de âşıkların gözünü kamaştıran, parlak birer üneşe teşbih edilir.

Meh-pâreler durur n'ola tıfl ise hûblar
Her birisi zamân ile bir âfitâb olur
g. 43/4

Sevgili güzellik güneşidir. Güneş nasıl kendine bakanların gözünü kamaştırıyorsa sevgili e parlaklığı, güzelliği ile âşıklarının gözünü kamaştırmaktadır.

Sen âfitâb-ı hüsn firâkıyle her gice
Yunmaz nücûm subha dek ey meh-likâ nazar
g. 88/2

5 Diğer Benzetmeler

Sanem, nakış, nakş-ı cihân-ârâ, büt-i Çîn, büt-i sîmîn, sîm-ten, gevher, büt, şem', sehâb-ı lutf, tûtî, sayd, şem'-i münîr, âhû-veş, serv-i revân

Sevgilinin bir put kadar kusursuz bir güzelliğe sahip olmasının yanında, âşıklarına karşı akındığı zalim tavır ve taş kalpliliği onun saneme teşbih edilmesini sağlar. O put gibi sevgilinin şıgını ona acıdığından dolayı öldürmediği zannedilmemelidir. Zira o sevgili de âşığın diri almasının ölümden beter olduğunu bilmektedir.

Rahmden sanma beni ol sanem öldürmedügin
Dirliğümün bilür olduğunu ölümden eşed

g. 35/4

Bkz. g. 19/1, g. 37/3, g. 49/3, g. 58/4, g. 83/2, g. 103/6, g. 110/4, g. 289/4

Sevgilinin yüzü, ince işlenmiş bir nakış hüviyeti taşır.

Gözümde derc olan nakş-ı nigârı
Yumadı işbu eşküm cûy-bârı

g. 271/1

Sevgili güzelliğiyle dünyayı süsleyen, bakanların kendisine hayran olduğu bir nakış, bir sanat eseridir." Nakkâş" kelimesi beyitte Allah'ın bir sıfatı olarak kullanılmıştır. Zira her yaratılan endi içinde bir sanat eseridir. Sevgilinin dünyayı süsleyen nakışı nasıl bir nakıştır ki o nakşın akkâşî olan Allah bile nakşına hayran kalmıştır.

Yâ Rab ol nakş-ı cihân-ârâ nice mahbûb olur
Kim kalupdur kendü nakkâşî dahi hayrân aña

g. 4/3

Çîn beyitlerimizde resim ve heykelleri dolayısıyla ele alınır. Sevgili kusursuz güzelliği ve şıklarının kendisine tapması dolayısıyla büt-i Çîn olarak vafedilir. Âşığın büt-i Çîn olan evgilisine tapması şaşılacak bir durum değildir. Zira sevgilinin yüzü ve saçları onun dini ve nanıdır.

Ey büt-i Çîn ger saña tapsa Mesîhî tañ degül
Kim yüzüñle zülfüñ anuñ dînidür îmânıdur

g. 52/7

Sevgilinin beyaz teni ve kusursuz güzelliği onun" büt-i sîmîn"olarak vasedilmesine yol
çar.

Ey Mesîhî tapu kılduğûn büt-i sîmînlere
Sûretâ gören sanur kim tâ`atûn esnâmadur
g. 84/5

Sevgili beyaz vücudu ile gümüş tenli olarak vasıflandırılır.

Degme bir kalb ile bâzâr itnese ol sîm-ten
Yûsuf-ı Mısırlı gibi altın degerdi agır
g. 280/4

Güzel değerli, eşi bulunmayan bir cevhere benzetilir. Dilberin adının alçakta anılması onun
eğerinin eksiltmez. Zira cevher denizin dibinde olur.

Ne var alçakda añılsa o dilber
Deñiz dibinde olur çünkü gevher
ş. 171

Kilisenin içi nasıl putlarla suret bulursa, dünyaya da pırıltı ve süs veren sevgilidir. Sevgili
in güzelliğinin kusursuz oluşu, âşığın bu güzellik karşısında dinden imandan çıkması onun puta
enzetilmesine yol açar. Dünyanın put gibi güzellerle dolu bir kilise olarak tasavvur edildiği
eyitte, sevgili bu kiliseye güzellik veren bir süstür.

Mahbûb durur dehre viren revnak u zinet
Bütlerle bulur nitteki deyrün içi sûret
g. 19/1

Sevgilinin muma teşbihinde aydınlatma ve ışık önemli rol oynar. Sevgili nereye gitse
üzelliği ve cazibesıyla gözleri kamaştırır, etrafı aydınlatır. Mum gibi hayal edilen sevgili başına
âha layık bir altın taç takıp, meclise yürüdüğünde etrafa türlü ışık saçmıştır. Mumun alevinin
arı oluşu ile altın taç arasında benzerlik kurulmuştur.

Giydi başına efser-i zer şâhvâr şem'
Kıldı revân meclise dürlü nisâr şem'
g. 116 /1
Bkz. g. 195/2

Sevgili âşığına ihsân göstermesi dolayısıyla lutuf bulutu olarak vasıflandırılır.

Katre gibi göklere agup yire çalma beni
Ey sehâb-ı lutf çün perverde-i ihsânunam
g. 158/4

Sevgilinin tatlı dilli ve cazibeli oluşu onun papağana benzetilmesini sağlar. Beyitte,
apağanların şeker verilmek suretiyle konuşturulmasına işaret vardır.

Ey tûfî yine didelerüni açamazsın
Şekker diyü kim bile ki tenhâ ne imişsin
g. 189/4

Âşık, rakip kargası tarafından avlanmış sevgilisini onun elinden alan bâz (doğan) dır. Âşığın kendini alıcı bir kuş olan doğana benzetmesi, çirkinliği ile bilinen kargaya nispetle âşık-rakip kıyaslamasını gündeme getirmek içindir.

Âhir aluram ben seni agyâr elinden
Kim bâz alıkor bulıcağız saydı zagande
g. 244/6

Sevgili etrafı aydınlatan, kendisine bakanların gözlerini kamaştırıran parlak bir mumdur. Parlak muma teşbih edilen sevgilinin her biri bir pervâne gibi düşünülen âşıkları yaktığı sanılmamalıdır. Mum gibi düşünülen sevgili pervâne olan âşıklarının canına son vererek, onları izâd etmiştir

Sanma pervâneleri yakdı oda şem`-i münir
Çevirüp başına her birini âzâd itdi
g 248/3

Sevgili âşıkları arasında kargaşaya, fitneye, kavgaya sebep olur. Onun bakışı, boyu, beni rüzü, zülüfleri ve diğer güzellik unsurlarının her biri bir fitne unsurudur. Beyitte, sevgilinin gözü ve buna bağlı olarak âşıklarına bakışı fitne unsuru olarak ele alınmıştır. Âşık inleyişiyle âhu gözlü sevgilisini uyandırmamalıdır." Fitne uykudadır. Onu uyandıran Allah lanet etsin." hadis-i şerifine telmih yapılan beyitte; sevgilinin fettan uykusunun uyanık oluşundan yeğ olduğu ifade edilmiştir.

Ey Mesîhî zâr ile uyarma ol âhû-veşi
Yeg durur bidârlıktan çeşm-i fettân uyhusı
g. 265/6
Bkz. g. 289/4

Sevgilinin mevzun boyu ile salınarak yürümesi onun" serv-i revân"yürüyüşlü oluşunu gündeme getirir. Âşığın gözyaşı seli sevgilinin çevresini almıştır. Bu manzara sevgilinin çevresinin dilencilerin sarmasına benzetilir. Bu durumda âşık, sevgilisinin kendisine lutuf ve ihsân etmesini ister.

Seyl-i eşküm çevreñi almışdur ey serv-i revân
Lutf u ihsân it ki yollaruñı sâ'il bağladı
g. 269/9

C. Sevgilide Güzellik Unsurları

1. Vücut

İlgili benzetmeler

Levh, serv

Sevgilinin vücudu, kudret kaleminin gönül alan nakşının güzelliğinin sergilendiği bir evhâ dır. Levhalarda güzel hatların yanısıra tezhiplerin de bulunuşu bu benzerliğin dayanak noktasını oluşturur. Müzehheb bir levha nasıl kendisine bakanlarda nasıl hayranlık uyandırır sa, evgilinin vücudu da kendisine bakanlarda o derece hayranlık uyandırır.

Kudret kalemi nakş uralı levh-i vücûda
Yazılmadı hüsnüñ gibi bir nakş-ı dil-ârâ
g 2/2

Vücutun servi olarak tasavvuru düzgün ve uzun boyu, endâmından ileri gelir.

Ser-sebz ü ser-efrâz oluban serv-i vücûdüñ
Zıllında anuñ hoş geçe a'lâ ile ednâ
k 16/43

2. Zülf

Genel Bakış

Sevgili âşıklarına zülfüne değmeleri için izin verir.

Zülfine degmeg için virdi icâzet bize yâr
Ömri çoğ olsun anuñ kim biz ana degmezdük
g 135/2

Saçın en önemli özelliklerinden biri de kokusudur. Âşık, sevgilisinden saçının kokusunu izlememesini ister. Güzellik şâhı olan sevgilisinden bunu ummadığını ifade eder.

Ne gizlersin saçuñ bûyını bizden
Şehâ umdugumuz bu mıydı sizden
g 172/1

Sevgilinin hattı, saçına zaman zaman dolaşan Mesîhî'ye bir daha zülfüne dolaşma diyerek
ural koyar

Tolaşur idi zülfüne geh gâh Mesîhî
Bir dahi tolaşma diyü hattun kodı huccet
g 18/5
Sevgilinin zülfünün fikri ile âşîğın gönül ve can uykusu kaçmıştır
Fikr-i zülfün ile uçdı bu dil ü cân uyhısı
Gelmese olmaz aceb hâl-i perîşân uyhısı
g 265/1

a. Şekli ile İlgili Benzetmeler

**Çengel, çenber, zincir, rişte, kemend, nikâb, hâil, bend, dâm-ı ankebut,
âm, mâr, dâl, âşiyân, bağ, ukde**

Sevgilinin zülfünün kıvrımı şekil yönüyle çengeli andırır. Kişi, nigârın zülfünün kıvrımına
önlünü kaptırmamalıdır. Zira bu kıvrımlar, ileride âşîğa işkence yapan çengellere dönüşecek tir.

Şikenc-i zülfine dil virme her nigârın kim
Şikence itmege yarın saña olur çengâl
k 9/9
Bkz. g. 67/3

Zülfün kıvrımlı oluşu onun çenber olarak düşünülmesine yol açar. Dudak, âşîğı coşturan,
nun başını döndüren bir meyhane olarak düşünülür. Ayrıca dudağın kapalı oluşu onun mey
aneyeye benzetilişinde rol oynayan diğer bir unsurdur. Kıvrımlı oluşu ile dudağın üzerinde yer
lan zülûf, bu haliyle meyhane kapısı üzerine asılmış bir çengeli andırır. Beyitte eskiden
meyhanelerin üzerine çengel asma adetine işaret vardır.

Lebüñ üzre sanasın ca`d-ı zülfün
Asılmış ber-der-i meyhâne çenber
g 80/3
Bkz. g. 95/5

Saç kıvrımlı görünüşü ile zinciri andırır. Eskiden delilerin zincire vuruldukları malumdur.
Akıllı kimseler dahi sevgilinin zincire benzeyen saçlarına bağlanılmak için kendilerini deli gibi
östermekten çekinmezler.

Gördügince zülf-i pîç-â-pîçüñi zencir-veş
Kendüyi urur delülüge ulü'l-elbâb-ı ışk
g. 122/3
Bkz. g. 269/2, g. 269/5

Zülûf, görünüş olarak ip olarak da hayal edilir.

Rište-i zülfüñle göz diksem aceb mi hüsnüñe
Kim vücûdum sûzen olmuşdur gözüm semmü'l-hıyât
g. 112/2
Bkz. g. 79/6, g. 106/6, g. 137/7

Âşığın gönlü ve canının teşhis yoluyla iki divâne olarak gösterildiği beyitte, sevgilinin saçını a bu divânelerin bağlandığı bir kemend olarak hayal edilir. Kemend zülûf benzerliği şekil sasına dayalı olarak yapılır.

Saldı zülfüñ dil ü cân boynına ey dost kemend
Geçdi işbu iki divâneye bir kıl ile bend
g. 33/1
Bkz. g. 34/4

Saçın yüzü örtmesi onun nikap (yüz örtüsü) gibi düşünülmesine yol açar. Gelinlerin de yüzlerini süslü örtülerle kapatması adettendir. Zülf beyitte güzellik gelininin yüzünü örten bir ikaptır. Bu örtü âşik ile sevgilisini ayıran bir perde hükmündedir.

Gerçi arûs-ı hüsnüñe zülfüñ nikâb olur
Korkum budur ki arada dâ'im hicâb olur
g. 43/2
Bkz. g. 70/5

Yüzün incil olarak hayal edildiği beyitte, saç da yüzü gölgeleyen bir perdeye teşbih edilir.

Cemâlütüñ saçından hâ'ili var
Ki san İncildür kim bâtili var
g. 82/1

Saç, âşığın boynuna vurulmuş bir bağıdır. Âşığı sevgiliye kul köle yapan bu bağ sayesinde şık, sevgilinin diğer âşiklerine göre kendisini imtiyazlı konuma getirerek, diğer âşiklerin başını eker.

Bend-i zülfüñle şehâ biz boyun baglu çâkerüz
Kullaruñ içinde bu unvân ile ser-defterüz
g. 99/1

Saçın, dağınıklığı ve bu haliyle sinek olarak düşünülen aşığı yakalaması onun orumcek ağzını ibi düşünülmesine yol açar.

Zülfüñ Mes'hî gönlini bağlar turur müdâm
San dâm-ı ankebût durur kim tutar meges
g. 105/7

Âşığın gönlünün kuş, sevgilinin beninin dâne olarak hayali, saçın tuzak olarak tasavvuruna ebep olur. Sevgilinin beni bir kuş gibi düşünülen âşığı cezbedici bir dâne, saç da onu yakalayan bir tuzaktır. Saç karışık, darmadağın oluşundan dolayı âşığın gönlünü zapteder. Beyitte, kuş tuzaklarının saç telinden yapılmasına da işaret edilir

Saçuñla hâlünü göster ki gönlümü alasin
Şikâr itmege mürgi çü dâm u dâne gerek
g 139/2

Hazinelerin yılanlara bekletildiği inancı vardır. Hazine olarak düşünülen yüzün de her iki anını kıvrımlı görünüşü ve siyah rengi ile yılanı andıran zülüfler bekler.

Leblerüñden mâr-ı zülfüñ başını döndürmedi
Gerçi kim akreb çevürür yüzini tiryâkden
g 183/4
Bkz. g. 215/3

Zülûf iki büklüm olmuş haliyle dal harfini andırır.

Yârüñ görüp yüzini aceb mi meded disem
Çün mimdür dehânı iki zülfü iki dâl
g 142/3

Saç, dağınık ve yığın yığın olan görünüşüyle bir kuş yuvasına benzetilir. Şehbâz olarak isavvur edilen âşığın gönlü de sevgilinin saçlarını yuva edinmiştir. Siyahlığı, çirkinliğinden olayı kargayı andıran rakibin bu yuvaya kadar yükselmesi onun güçsüz yaradılışı yüzünden mümkün olmamaktadır.

Göñül zülfüñde tururken rakîb ol araya gelmez
Ne cânı var tolaşa zâg bâzuñ âşiyânına
g 216/4

Sevgilinin zülfünün her bir tutamı âşıklarının can ve gönlünü bağlayan bir bağıdır.

Ol dili cem` itmege sünbüllerini dagıdur
Zülfüñüñ her bir kılı yüz biñ dil ü cân bağıdur
g 94/1

Saçın ukde (düğüm) olarak tasavvuru onun bağlı, düğüm düğüm, büklüm büklüm luşundan ileri gelir. Gökte parlayan ay nasıl uykusuz bir şekilde geceyi bekliyorsa, sevgilinin ülfünün düğümünün fikri de âşığın uykusunu dağıtmakta, onu uykusuz bırakmaktadır.

Ukde-i zülfüñ hayâli fikrin eyler gâlibâ
Kim bu gice bağlanupdur mâh-ı tâbân uyhısı
g. 265/4

b. Uzunluğu

Saçın uzun oluşu onun ömr-i dirâz (uzun ömür) olarak hayal edilmesine sebep olur.

Hat-ı sebz üzre zülfine nazar kıl
Ki Hızruñ göresin ömr-i dirâzın
g 171/2
Bkz. g. 130/1

c. Kısalığı

Sevgilinin ayva tüyleri, zülfünü geride bırakmıştır. Beyitte" yazı bâki, ömür fânidir" baresine işaret vardır Hat kelimesi hem yazı hem de sevgilinin ayva tüyleri anlamında olup, evriyeli olarak kullanılmıştır Saç, kısa olan ömre teşbih edilmiştir.

Hattuñ gelelden mahv oldı zülfün
El-hattu bâkî ve-l ömrü fânî
g 283/5

ç. Koku Yönüyle Benzerlik İlişkisi Kurulanlar

Yasemin, sünbül, reyhan, müşgîn

Yanağın rengi münasebetiyle güle benzetildiği beyitte, yanağın her iki yanında uzanan saçlar da kokusundan dolayı yasemine benzetilmiştir. Bu görünüm, çılgın bir bülbülü andıran sevgilinin âşıkları için hazırladığı bir tuzaktır.

Gül ârızuñ üstinde o zülfeyn-i semen-sâ
San kurdı duzag avlamaga bülbül-i şeydâ
k 16/1

Saç, kıvrım kıvrım olan şekliyle ve güzel koku saçması sebebiyle sünbül olarak hayal edilir. Saçın kokusunu yaymada rüzgârın önemli bir rolü vardır. Rüzgâr, sevgilinin saçlarının lağıtmak suretiyle kokunun yayılmasını sağlar.

Ey Mesîhî zülf sevdâsına tolaşduguma
Bâddan aldum haber sünbül perîşândur baña
g 6/7
Bkz. g. 6/5, g. 44/1, g. 5/4

Reyhan, fesleğen de denilen güzel kokulu bir çiçektir. Zülf, kokusu ve deste deste oluşu sebebiyle reyhana benzetilir.

Hasretinden sen saçı reyhânun ey Yûsuf-cemâl
Yâsemînün gözleri Ya`kûb-veş oldı sefid
g 39/3

Misk; ceylanın göbeğine kan oturması sonucu meydana çıkan güzel kokulu bir maddedir. Saç kokusu itibarıyla misk olarak vasıflandırılır. Bir ceylan olarak vasıflandırılan âşığın ciğerinin kanla dolması sevgilinin saçına misk temin etmek içindir.

Zülf-i müşgînün için bu cigerüm hûn oldı
Leb-i meygûnun için gözyaşı gülgûn oldı
g 255/1

d. Renk Yönüyle Yapılan Benzetmeler

Leyle-i zulmâ, şeb-reng, akşam, karanlık, duhân, bulut, küfr, zindân, eyli

Saçın renk itibarı ile geceye benzetilmesine klasik edebiyatımızda oldukça sık rastlanır. İrsız olarak kişileştirilen âşğın gönlü sevgilinin karanlık geceyi andıran saçını görünce sevinir. Zira karanlık geceler yağmaların, hırsızlıkların arttığı vakitlerdir.

Gönlüm sevinür zülf-i siyâhuñı göricek
Kim ugrıların gündüzidür leyle-i zulmâ
k 16/7
Bkz. g. 29/1, g. 173/4, g. 202/2

Ay gecenin karanlığında nasıl bembeyaz duruyorsa, sevgilinin yüzünü de ak gösteren o nun reçe rengi olan saçlarıdır.

Zülf-i şeb-rengüñ durur ak gösteren ruhsâruñı
Kim çerâguñ şu`lesin ey mâh karañu açar
g 70/4
Bkz. g. 31/2, g. 54/5, g. 11/5, g. 103/4

Zülûf akşam münasebeti yine renk benzerliği ile ilgili kurulur. Yanağın güneş olarak tasıflandırılışı onun parlak olmasına ve aydınlık vermesine dayanır. Âşık, sevgilisinin yüzüne yakınca akşam renginde olan zülfünün her iki yanında, bu zülfün gölgesinin düşmesi ile ferini kaybetmiş güneş olarak hayal edilen yanaklarını görür. Bu yanaklar âşğın gönlünü hoş bir şekilde yakar.

Zülfüne karşı beni izâruñ ne hoş yakar
Aşşama karşı hod igen olmaz güneşde tâb
g. 12/3
Bkz. g. 14/4, g. 52/2, g. 247/3

Sevgilinin saçı zulmettir, karanlıktır. Ölümsüzlük suyu olarak tasavvur edilen dudak da bu karanlığa gizlenmiştir.

Zülfün içre la`lüne öykündüğüçün Hızrdan
Karanuda gizlenüp kurtılmaz âb-ı hayât
g 21/2
Bkz. g. 22/1, g. 22/4, g. 149/3

Saçın duman olarak hayal edilişi renk benzerliğinin yanında, şekil yönüyle de sevgilinin lümdüz servi gibi olan boyunun yanında büklüm büklüm oluşuna dayanır. Zira duman gökyüzüne eğri, büklüm büklüm bir şekilde yükselir. Sevgilinin cehennem ateşine benzeyen

yanığının her iki yanından zülüfleri ve yüzündeki ayva tüyleri bu ateşin tutuşturması ile duman nisali göğe yükselir.

Cehennem odı durur âteş-i izâr-ı nigâr
Ki aña zülf ü hat olmuş durur duhân-misâl
k 9/10

Saç, yüzü gölgeleyen bir buluttur.

Düşmeyince yüzüne zülfün bu çeşmüm aqlamaz
Gün bulutlu olmayınca nicesi bârân yagar
g 92/3

Zülfün küfr olarak düşünülmesi yine onun siyahlığı sebebiyledir.

Şek getüre kim ki küfr-i zülfüne dimez hakî
Mutlakâ ol şahsuñ imânında vardır ihtiyât
g 112/5
Bkz. g. 217/3, g. 254/1, g. 91/4

Saçın siyah oluşu onun karanlık bir zindan olarak düşünülmesine yol açar. Sevgili, keman saçlarından fırlattığı bakış okları ile nice âşığın kanını dökmektedir. Bunu yapmasına gerek yoktur. Zira âşığın istediği sevgilinin zindanı andıran saçlarında esir olarak tutulmaktadır.

Tîr-i hûn-rîzûñ nice bir âşikuñ kanın döker
Ey kemân-ebriñ anı sal zülfüñün zindânına
g 234/2

Sevgilinin yüzü Kâbedir. Yüzü çevreleyen saçlar da rengi itibarıyla yüz Kâbesinin örtüsü durumundadır. Kâbe örtüsü ile nasıl cazipse, yüz de onu çevreleyen saç ile caziptir. Âşık, sevgilisinin kible olarak kabul ettiği yüzünden saçın hiç eksik olmamasını dilemektedir.

Yüzden götürme kıblem o zülf-i siyâhı kim
Ka'be hemişe olduğu hoşdur hicâb ile
g 241/5

Saçın Leyla'ya teşbihi leyl (gece) kelimesinden dolayıdır. Leylâ'nın zikredildiği beyitlerde bu vesileyle Mecnun da anılır. Âşık, sevgilinin gece rengi saçlarını görelî seveda hastalığına tutulmuştur. Bu haldeki âşığı görmeye gelenler de âşığın olmuştur.

dır. Âşık, sevgilinin siyah saçlarına tutulmuştur.

Leylî-i zülf-i nigâr için olaldan haste
Beni kim görmege geldi ise Mecnûn oldu
g 255/2

e. İnsan ve Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Uğru, kâfir, câdû, mahşer-i dil, hindû, zindan bekçisi, Çîn, hân, Karaman

Saçın hırsız olarak düşünülmesi onun âşığın gönlünü çalmasına dayanır. Zülûf, sevgilinin güzelliğinin çarşısına uğrayanların gönlünü çalan bir yankesicidir. Beyitte, hırsızların işlerini rahatça yapabilmeleri için eteklerinin altında mum taşımalarına işaret vardır. Sevgilinin yanağı da parlaklığından ötürü zülûf hırsızının eteğinin altında gizlediği mumdur.

San çârsû-yı hüsnde tarrâr-ı zülûf-i dost
Bir uğrudur ki dâmeni altında var şem'
g 115/3

Yüz, Kâbe olarak tasavvur edilir. Saç, kıvrımlı şekliyle yüz Kâbesine halka asan, bu mübarek makamı âdeta meyhaneye döndüren bir kâfirdir. Beyitte meyhanelere halka, tekerlek asma adetine işaret edilir. Saçın kâfir olarak tasavvurunda siyahlığı önemli rol oynar.

Zülûf-i pür-çînün eger kâfir degülse dostum
Pes neden meyhâne gibi halka asar Ka`beye
g 233/5
Bkz. g. 226/3, g. 155/5

Cadıların suya batmayacağı inancı vardır. Saçın cadı oluşu her bir kılına binlerce âşığın canı ve gönlünü asacak, bağlayabilecek kabiliyeti göstermesi dolayısıyladır. Yanaklar berraklığı, parlaklığı sebebiyle suyun benzetileni olmaktadır. Yanağın her iki yanında bulunan zülûf cadıları da bu suda batmadan durmaktadırlar.

Ruhuñ üstinde zülûfün tursa tañ mı
Meseldür bu ki batmaz suya câdû
g 199/4

Sevgilinin saçında binlerce âşığın gönlü asılı kalmış, öylece durmaktadır. Âşıkların oluşturduğu bu kalabalıklıktan dolayı saç bir mahşer yeri olarak tasavvur edilir.

Zülûf-i nigâr mahşer-i dildür Mesfihâyâ
Cân-ı günâhkâra hatı nâme-i siyâh
g 205/5
Bkz. g. 67/2

Yanağın beyazlığı itibarıyla diyâr-ı Rûma benzetildiği beyitte, yanağın üzerinde bulunan zülûfler de siyahlıklarından ötürü güzellik gezintisine çıkan iki Hindu olarak teşhis edilir.

Ruhların üstinde zülfeyn-i siyâhuñ gûyiyâ
İki Hindûdur kılurlar Rûmda seyrân-ı hüsn
g 170/2
Bkz. g. 233/8

Sevgilinin saçı, âşıkların gönlünü hapsederek onları çene çukuruna atan bir zindan bekçisi olarak tasavvur edilir.

Zülfi habs ide ide gönlini âşıkların
Toptolu oldu günehkâr ile çâh-ı zakânı
g 251/6

Sevgilinin yüzü beyazlığından dolayı Rûm iline teşbih edilir. Zülûf de gerek çokluğu gerek se kıvrımlı oluşu sebebiyle Çîn olarak adlandırılır. Anadolu'nun Çîn ve Moğollar tarafından işgali klasik şiirlerimizde sıkça rastlanan bir motiftir. Sevgilinin yüzünde toplanan kıvrımlı saçları, Rûm iline Çinli yağmacıların gelişine benzer.

Ruhına irdüince zülf-i pür-çîn
Sanuram kim birikür Rûm ile Çîn
g 182/1

Âşıkların gönüllerinin takılıp kaldığı yer olması sebebiyle sevgilinin saçı bir hana benzetilir.

Gönlümi zülfinde hâliyle konuklar ol halil
Dâneler ihzâr ider bir gicelik mihmânına
g 234/9

Sevgili yanak ülkesine kara zülfünü dahil etmiştir. Bu durum, Rûm ülkesine Karaman ilini katmaya benzer Beyitte yanak-Rûm ve zülf-Karaman arasında bir leff-ü neşr sanatı yapılmıştır.

Sen ruhuñ mülkin kara zülfüne mensûb eyledüñ
Gâlib idi gerçi Rûm evvel Karâmân üstine
g 226/2

f. Araçlarla İlgili Benzetmeler

Yay, rahle, mengûş

Saç şekli itibarıyla yay kirişine benzetilir

Tak zülfünü Mesîhî boynına k'âh itsün
Zirâ ki ok atılmaz olsa kemân bi-zih
g 211/5

İki büklüm anlamına gelen "dûtâ" sıfatı saçın yine şekli dolayısı ile kazandığı bir nite liktir. Saçlar mushaf olarak tahayyül edilen yüzü çevreleyen bir rahledir.

Yüzi zülf-i dutâsında Mesîhî
Yaraşmış nitekim rahleyle mushaf
g 121/5

Saç, sevgilinin kulağını örtmesi ve kulağının her iki tarafında uzanması dolayısıyla küpeye teşbih edilir. Sevgili, bu zülûf küpelerinin taktığından beri âşıkların feryat ve figânlarını duymaz olmuştur.

Mengûş-ı zülf asıllalı solına sagına
Efgân u nâle girmez olupdur kulagina
g 221/1

g. Diğer Benzetme

Semender

Semender, ateşte yanmayan bir hayvandır. Kırmızılığından dolayı ateş gibi düşünülen yanağın her iki tarafında bulunan saçlar da yanak ateşinde yanmadan öylece duran bir semender olarak hayal edilir.

Eger zülfün gibi düşse ruhuñ şevki havâsına
Semender-vâr olur idi hümâya âşiyân âteş
g 108/3

3. Kakül

Kakül, tarak ile birbirine katılıp, rüzgârla baştan çıkmıştır Bundan dolayı da külâh zindanına hapsedilmiştir

Koşılup şâne ile bâda çü başdan çıkdı
Kaldı zindân-ı külâh içre mukayyed kâkül
g. 146/2

İlgili Benzetmeler

Anber, usta, bayrak çeken kişi, müfret

Kakülün anbere benzetilişi güzel kokusundan dolayıdır. Bilindiği gibi anber ada balığının bağırsaklarından toplanarak elde edilen ve güzel koku veren bir maddedir. Sevgili âşığın gönlüne artık benim seçlerimde dolaşmasın diye kural koyar. Zira âşığın gönlü sevgilinin saçlarında asılıdır.

Hatt-ı nigâr gönlüme hüccet koyup didi
Ayruk tolaşma turra-ı anber-feşânuma
g 239/4

Eskiden suç işleyenler çengele asılarak cezalandırılırdı. Âşığın gönlü de şekil yönüyle bir çengeli andıran sevgilinin kakülü tarafından asılmıştır. Gamze can alma sanatını kakülden öğrenmesine karşılık, bu sanatta ustasını geçmiştir.

Cân u dil almada gamzeñ dahi üstâd geçer
Lîkin olmışdur o san`atda ser-âmed kâkül
g. 146/3

Güzellik şâhı olan sevgiliye güzellik ülkesi teslim oldu diye sevgilinin kakülü bayrak çeker Beyitte, fetihle alınan ülkelere bayrak çekme âdetine işaret edilir

Saña müsellemler oldı diyü milket-i cemâl
Ey şâh-ı hüsn kâkülün üşde alem çeker
g. 90/6

Boyun elif olarak hayal edişi şekli dolayısıyladır. Yüzün her iki yanına dökülen zülûf bu şekliyle tesniye olarak addedilir. Kâkülün yüzde tek oluşu da onun müfred olarak tasavvur edilmesine sebep olur.

Sîga-ı hüsnde kaddün elif-i cem`durur
Ol iki zülûf aña tesniye müfred kâkül
g. 146/5

4. Gisû

Gisu; omuza dökülen saçtır. Âşık, gönlünü sevgilinin gisusuna bağlamak ister Belki bir hile ile sevgilinin ayağını öpme ihtimalinin olabileceğine inanır

Baglayayın seni ey dil dilberün gisûsına
Ola kim bu hile ile iresin pâ-bûsına
g 245/1

Sevgilinin gisûsu anber kokuludur. Âşığın canını sevgilinin ferahlatıcı dudağı mutlu eder Gönlünü de yine sevgilinin anber kokulu gisusu açar

Cânumı her lahza ol la`1-i müferrih şâd ider
Gönlümü her dâ'im ol gisû-yı anber-bû açar
g 70/2

5. Alın

Sevgilinin alın âşık için kıbledir

Nigârûñ alnına kıblem didüm dün
Didi yüzüme dirsın ırte bir gün
g 173/1

Beyitte alın aya, yüz de güneşe teşbih edilir

Cebîn ü haddine cân vir Mesîhî
Ki senden ola mihr ü mâh hoşnûd
g 40/5

6. Göz

Genel Bakış

Sevgilinin gözlerinin en cezbedici vasfı mahmur oluşudur

Gamze-i yâr ola devründe meger kim uğrı
Çeşm-i dil-dâr ola ahdünde meger kim mahmûr
k 20/7

Sevgilinin mest olmuş gözleri anıldığında bir meyhâne tablosu çizilir. Sevgilinin mest gözlerinin rakibin ekşi yüzüne meyletmesi ile sarhoşun meze olarak, tuzlu ve ekşi yiyecekleri ter cih etmesi arasında bir bağlantı kurulur. Rakibin âşığa alaycı bir üslup ve acı bir dil kullanma sı, onu gördüğünde yüzünü buruşturması rakibin yüzünün ekşi olarak vasıflandırılmasını bera berinde getirir.

Bakar rûy-ı rakîbe çeşm-i mestûñ
Belî mâ'il olur eşkiye mahmûr
g 47/4

Sevgilinin gözleri bir öpücüğü bin cana verir Bu durum sevgilinin cömertlik sarhoşu olduğuna bu bir delildir.

Gözlerûñ bir bûseñi biñ cânâ virür ey sanem
Mest-i cömerd olduğına bu dahi yiter delil
g 149/2

a. Bitki ve Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Nergis, âhu

Jalenin sabaha karşı yeryüzüne düşmesi, sevgilinin nergisi andıran gözüne ve gül yüzüne yüzünü sürmek istemesinden kaynaklanır. Gözün nergis olarak tasavvuru şekil benzerliğinin yanında hasta, uykulu, baygın bakmasından ileri gelir.

Gözünle yüzüne âşık durur meger jâle
Ki nergis ü güle durmaz yüzün sürer jâle
k 6/21
Bkz. g. 265/3, g. 166/2

Ceylan gözlerinin güzelliği ile tanınan bir hayvandır. Sevgilinin gözleri ceylanın iri, siyah gözlerine teşbih edilir. Âşık, sevgilinin âhu gözlerini aramak için Mecnun olmuş, dağlara düşmüştür.

Gönlüm yine Mecnûn oluban taglara düşdi
Ey gözleri âhû seni arayı arayı
g 286/4
Bkz. ş. 11, ş. 13, g. 109/3, k. 13/3, g. 174/1, g. 199/5

b. Kozmik Unsura Dayalı Benzetme

Kevkeb

Gözün yıldıza teşbihi; şekil benzerliği dolayısıyladır. Yıldızların da titreklığı gözün kırılması gibi bir intibâ verir. Yıldızlar yüksekte oluşları ve görünüşleri itibarıyla gökyüzünün gözleri durumundadır.

Bu kevkeb-i çeşm ey meh-i eflâk-i mekârim
Seyr itmege dünyâyı yine eyledi zînet
IV- 3/12

c. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Savaşçı, uğru, kan dökücü, şâh, cellat, hasta, kâfir, cihân fettânı,
ayyâr, teşvik edici, yol kesici, inşa edici

Gözün bir savaşçı gibi düşünülmesi onun öldürücülüğü, zalimliği ve âşıklarına hışımla bakışı dolayısıyladır.

Alidür birisi Kaysarlu-zâde
Gözi uşşâk ile her gün gazâda
ş. 125

Sevgilinin gözü, âşığın gönlünü çalması sebebiyle hırsız olarak vasıflandırılır. Sevgilinin yüzü aydınlığı ve parlaklığı sebebiyle mehtâp olarak hayal edilir. Yüzü çerçeveleyen saçlar da siyah rengi münasebetiyle geceye benzetilir. Sevgilinin boyunun devrinde ve zülfünün mekânında gözünden korkulmaz. Zira mehtaplı gecelerde hırsızdan korku olmaz. Beyitte yüz-mahtâb, gece-zülf, göz-uğru kelimeleri arasında bir leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

Kaddüñüñ devrinde zülfünde gözüñden korku yok
Ugrıdan ol gıce havf olmaz ki ola mâhtâb
g 11/5

Gözün öldürücülüğü, hışımla bakışı, âşıkların canına kastetmesi onun kan dökücü olarak anılmasına sebep olur. Sevgilinin dudağı âşıklara can bağışlarken, gözü de âşıkların canına kasteder. Bu şekliyle sevgilinin dudağı ile gözü arasında bir tezat sanatı yapılmıştır.

Lebüñ dirgürmege cânlar virürken
Gözün katlüme her dem niyet eyler
g 65/5
Bkz. g. 234/1

Âşığın gönlü, sevgilinin şâh olarak hayal edilen iki gözünün kulu kölesi olmuştur. Bu şekilde bir olan günahı ikiye çıkmıştır.

Göñlüm yine üş bendesi oldu iki şâhun
Kim beni gören dir ki iki oldu günâhuñ
g 140/1

Gözün üzerine düşen, şekil olarak çengeli andıran saçlar, göz celladının çengelleridir. Es kiden ağır suç işleyenlerin çengele asılarak, cezalandırıldığı bilinmektedir. Sevgilinin kıvrım kıvrım saçları göz celladının çengeli durumundadır. Âşık, bu çengele gönlünün ağzında ne varsa itiraf etmesi için sevgilinin göz celladı tarafından asılır.

Agzuñuñ varın dile ikrâr itdürmeklige
Zülf-i pür-çîñüñ gözün cellâdıñuñ çengâlidür
g 67/3

Göz; mahmur, baygın bakışları neticesinde hasta olarak adlandırılır. Kaşlar da renginden dolayı bu iki hastanın başından ayrılmayan Hind hekimleridir.

Beñzer ol Hind hekimine şehâ kaşuñ kim
Başı ucından ırılmaz bir iki hastelerün
g 128/4

Gözün kâfir olarak vasıflandırılışında kan dökücülüğü rol oynar. Sevgilinin gözü âşıklarının kanını içmek suretiyle sarhoş olmaktadır.

Kirpügün okın şehâ togrı tutar ancak gözün
Var ise kasdı yine ol kâfirün İslâmadur
g 83/4

Sevgilinin güzellik unsurlarından büyüleyicilikte en başta geleni gözdür. Saça, kaküle, bu i şin üstadı sayılan Harut'a bile sihir yapmayı öğreten odur. Sevgilinin gözü, sihir ve hileye baş ladığından beri cihan halkını çıkmaza sokmuştur. Cihanı bu haliyle bir kargaşa sarmıştır.

Gözün âgâz idelden sihr ü rîve
Bırakdı bu cihân halkın girîve
g 127/1

Sevgili, dudağının âleme can bağışlayıcı özelliği ile ikinci bir Mesih'tir. Yine gözü sihr itmede âlemin fettanıdır. Gözün fettan oluşu, âşıkları arasında fitne çıkarması, bu şekilde onları birbirine düşürmesi, bakışı ile âşıklarını büyülemesi gibi neticeler sonucu ortaya çıkar.

Ol leb-i cân-bahş-ı âlem kim Mesih-i sânidür
Hak bu kim sihr itmede çeşmi cihân fettânıdır
g 52/1

Gözün en önemli özelliği âşıkların gönüllerini çelmesi, onları kendine râm etmesi, kendisini sevenler arasında kargaşaya sebep olmasıdır. Bu özellikleri göze hilekâr vasfını kazandırır.

Ne iki gözlerünün âli aceb cânâ kim
Öğrenür biri birinden yine ayyârlığı
g 268/2

Önürtmek; beyitte teşvik etmek mânâsında kullanılmıştır. Sevgilinin gözü, âşığı katletmesi için gamzeyi teşvik ederek, onu sevgilinin katline alet etmiştir.

Gamzeñ egerçi katlûme çok niyet eyledi
Lâkin gözün öñürdüp anı âlet eyledi
g 275/1

Sevgilinin gözü; âşığı ne tende ne de göğüs kafesi içinde koyar. Yolcu gibi düşünülen ışığın canını, yol kesici gibi menzil menzil takip eder. Göz ile yol kesici arasında gözlemesi tıbarıyla bir benzerlik kurulmuştur.

Cânı gözün ne tende ne hod sadr içinde kor
Reh-zen gibi ki yolcuyu güde konak konak
g 126/2

Sevgilinin tâkı andıran kaşı ile gözü yüzde öyle bir saray inşa etmiştir ki padişahlar bile bu sarayın nazırı olmak için canlarını vermekten çekinmezler. Beyitte, kaşın ve gözün yüze verdiği güzelliğe değinilmiştir. Beyitte;" imâret" kelimesi tevriyeli olarak kullanılmış olup, mâretlere nazır tâyin etme işine de işaret vardır.

Tâk-ı ebrûñ ile çeşmün bir imâret yapıdı kim
Pâdişehler cân virür olmaga anuñ nâzırı
g 280/2

7. Kaş

Genel Bakış

Şâir, ayın ayda iki kez hilal durumuna gelişini hüsn-i ta'lil yoluyla sevgilinin kaşlarına öykünme sebebine bağlar.

Alnuñda iki kaşuna öykünmege cânâ
Bir ayda iki kerre egilür beli mâhuñ
g 140/2

Sevgili öfkeyle kaşını çatsa, bu çatmanın şiddetiyle Kisra'nın tâkı ve Kaysar'ın kasrı yıkılır
Dürüp kaşını hışm itse o dilber
Yıkılır tâk-ı Kisrá kasr-ı Kaysar
ş. 126

İlgili Benzetmeler

a. Hat ve Şekil Yönüyle İlgili Benzetmeler

Râ, kej râ, nakş, ve'l-âdiyât, ve'n-nâzi'ât, müfret

Diğer güzellik unsurlarında olduğu gibi kaşın da şekil itibarıyla bazı harflere benzetilmesi oldukça yaygındır. Kaşın râ harfine benzetilişi ikisinin de eğri ve kavisli oluşuna dayanır. Bu benzerlik rahmet kelimesini çağrıştırır. Hâl şekil yönüyle noktadır. Kaşın en ufak bir hareketi âşık için rahmettir. Âşık sevgiliden gelecek en ufak bir hareketi bile bekler, durur.

Rahmet itmek istediğince Mesîhîye kaşuñ
Râ-yı rahmet üzre hâlüñ nokta kor zahmet düşer
g 78/5

Kaşın kej râ olarak düşünülmesi yine şekli dolayısıyladır.

Kej râ kaşına iremedük hergiz ol mehüñ
Togru olalı kaddi havâsiyle râhumuz
g 97/2

Kaş; yüze çekilmiş, görenleri hayrete düşüren ilahî bir nakıştır. Nakkaş, çizdiği gösterişli nakşını sevgilinin kaşına benzetmek için ince çeker

Her dem ki yâr kaşlarına beñzedem diye
Nakkâş nakş-ı garrayı elbette kem çeker
g 90/2

Kaş şekli itibarıyla âdiyâta benzetilir

Biri İbrâhimdür anuñ kûşe-i mektebedür
Gabgabı ilm okumakdur kaşları ve'l âdiyât
g 23/3

Kaş, râ harfinin yanısıra nun harfine de benzetilir. Kaş, hat sanatına göre yazılan harflerin güzelliğini, inceliğini yansıtır.

Dest-i kudret öyle yazmış kim Hüseynüñ nakşını
Kaşı kavsinden okınur dâ'imâ ve'n-nâzi'ât
g 23/6

Yüz, güzelliği toplayan bir mecmuadır. Sevgilinin kaşları ve dudağının üstündeki ayva tüyleri bu mecmuaya güzellik katan müfret beyitler gibidir.

Kaşlarıñla lebün üstündeki hattun cânâ
Yazdı mecmû'a-ı hüsnünde bir iki müfred
g 36/3

b. Savaş Aletleri İle İlgili Benzetmeler

Keman, yay

Kaş, kavisli görünüşü ile kurulu bir yay olarak hayal edilir. Âşık, sinesine bu yaydan atıla çak gamze oklarının sapanmasını sabırsızlıkla beklemektedir.

Sinemde depreşür yine şâd olıcak nişân
Gel beni gamzeñ okına tut ey kaşı kemân
k. 2/11

Bkz. k. 16/4, g. 18/3, g. 70/3, g. 93/5, g. 95/4, g. 101/3, g. 102/2, g. 114/4, g. 131/ 2, g. 218/4, g. 238/2, g. 243/6, g. 246/2, g. 275/2, g. 283/1, m. 20

Yay ile kaş arasındaki ortak nokta her ikisinin de kavisli oluşudur." Kurban"kelimesi beyitte hem yay kabı, sadak hem de feda olmak manasında kullanılmıştır.

Ger gönderürse tîrini uşşâk alayına
Kurbân olayın ol sanemün kaşı yayına
g 222/1
Bkz. k. 2/12

c. Mimarî İle İlgili Benzetmeler

Tâk, mihrâb, kible

Kaşın şekil itibarıyla kemeri andırması onun tâk gibi hayal edilmesine yol açar. Sevgilinin tâkı andıran kaşlarına gönül vereli âşıkların takatları kalmamıştır.

Tâk-ı ebrûlaruña dil vireli
Hak bilür tâk oldu tâkatümüz
g 100/2

Kaş, eğri kemeri andıran görünüşü ile mihrâb olarak düşünülür. Âşık için sevgilinin bulunduğu yer kiblemdir. Âşığın gönlü, namazını sevgilinin kaşının mihrabına karşı kılar. Namazda da sevgilinin dudağını hatırlayarak, Kevser suresini okur.

Çün kaşuñ mihrâbına kiblem namâz eyler gönül
La lüñi yâd idüp okur sûre-i Kevser gönül
g 145/1
Bkz. g. 196/3, ş. 116

Sevgilinin boyu kaşının kiblesine yemin ederek, alış veriş yapmaktadır. Böylece dürüst alış verişi bırakmış, sevgilinin kaşının eğrisine uyarak, doğruluktan sapmıştır. Kaş, âşığın yöneldiği yer olması sebebiyle kiblemdir.

Kible-i ebrûñı sevgend idinüpdür kâmetüñ
Togrısı öğrenmiş egrilikle bâzâr itmegi
g 267/3

ç. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetme

Hind hekimi

Gözlerin mahmur ve baygın görünüşü onların hasta oluşu intibasını verir. Kaşlar da siyah renginden ötürü bu hastaların başından ayrılmayan Hind hekimleridir.

Beñzer ol Hind hekimine şehâ kaşuñ kim
Başı ucından ırılmaz bir iki hastelerüñ
g 128/4

d. Diğer Benzetme

Hilâl, musallâ

Hilâl kaş benzetmesi şekil benzerliği esasına dayanır. Hilâl, sevgilinin kaşına benzemek için kendini eğer, bükür.

Teşbîh olmadıysa kaşuña eger hilâl
Devr-i felekde kendüyi niçün eger hilâl
g 152/1
Bkz. k. 4/8, g. 39/1, ş. 93, g. 166/2, g. 201/3, ş. 93

Namaz kılınan mihraba musalla denir. Sevgilinin kaş şekli itibarıyla mihrap olarak hayal edilir. Beyitte sevgilinin dudağı da meyhane olarak düşünülmüştür.

Dil kaşuña azm eyler iken kaldı lebünde
Meyhâneye iletirdi anı râh-ı musallâ
k. 16/6

8. Gamze

Genel bakış

Âşığa cefa eden sevgilinin yan bakışıdır. Âşığın başına belayı da sevgilinin saçları getirir.

Her dem güzelüm gamzeñ ider cânâ cefâyı
Zülfün getürür başuma her lahza belâyı
g 286/1

Âşığın işi sevgilinin gamzesi olmasa, bu dünyayı terk etmek kolay olurdu.

Terk eylemek bu âlemi âsân idi velî
Fî'l-cümle yâr gamzesidür ilişirümüz
g 101/2

İlgili Benzetmeler

a. Aletlerle İlgili Benzetmeler

Ok, sûzen, Zülfekar, şemşîr, tîg, hançer, peykân, elmas

Sevgilinin yan bakışı; deliciliği sebebiyle oka benzetilir. Âşığın gönlü sevgilinin gamzesinin okuna bir nişan tahtasıdır. Gamze okuna âşığın gönlünde hedef olacak her nokta, bu okun bir an önce kendisine saplanması için sabırsızlanmaktadır.

Sinemde depreşür yine şâd olıcak nişân
Gel beni gamzeñ okına tut ey kaşu kemân

k. 2/11

Bkz. g. 101/3, g. 118/2, g. 131/1, g. 131/2, g. 134/4, g. 3/4, g. 40/4,
g. 46/5, g. 59/ 1, g. 70/ 3, g. 81/2, g. 93/5, g. 159/4, g. 196/4, g. 198/7,
g. 222/1, g. 234/2, g. 238/5, g. 249/2, g. 250/3

Hz. İsa ile sûzen (iğne) arasındaki ilişki; tecerrüd (maddî şeylerden arınma) ile göğe yük-
seldiği sırada üzerinde kesreti (çokluğu, madde) temsil eden iğnenin bulunuşu dolayısıyla
güneşin bulunduğu çarh-ı çârüm (dördüncü felek) de kalışı daha yukarıya çıkamaması itibarıy-
ladır. Hz. İdris terziliği ile tanınan bir peygamberdir. Hz. İsa gamze iğnesini cennette bulunan
Hz. İdris'e armağan etmek üzere başına iştirmişti. Gamzenin iğneye benzetilişi delicilik
özelliğinden kaynaklanmaktadır.

İsâ başına sûzen-i gamzen sokındı tâ
Cennetde anı ilede İdrise armağân

k. 2/13

Gamze (yan bakış) öldürücü ve yaralayıcı olması yüzünden Hz. Ali'nin kılıcına benzetilir.

Çü çekmiş gamzesinüñ Zülfekârın
İki itmiş yüzünün zü'l-humârın

ş. 98

Beyitte," cennet kılıçların gölgesi altındadır." hadis-i şerifine telmih vardır. Gamze,
kesicilik, delicilik özellikleri sebebiyle kılıç olarak vâfedilir. Gamzenin altındaki yanak da
cennet-teki Rıdvân bağıdır.

İşbu ma`nâdan ki cennet sâye-i şemşirdür
Gamzeñ altında yañaguñ bâg-ı Rıdvândur baña
g 6/4

Öldürücülüğü, zalimliği, âşığın kalbini çalması göze haramilik sıfatını kazandırır. Gamze
de keskinliği ve öldürücülüğü sebebiyle harami olarak vâfedilen gözün kılıcı durumundadır. Â-
şığı ve halkı korkutan da sevgilinin bu yan bakış kılıcıdır.

Sehm-i gamzendür beni her dem sehimnâk eyleyen
Tîgidür halkı harâmiden vehimnâk eyleyen

g. 187/1

Bkz. g. 19/3, g. 114/6, g. 125/3, g. 162/2, g. 162/4

Sevginin gözü amansız bir katil olup, kendisine silah olarak yan bakış hançerini seçmiş tir.
Bu hançer, sevgilinin yüzüne doğru bakanlara öldürücü darbesini indirmekten çekinmez.
Keskinlik ve öldürücü olması gamzenin hançer olarak düşünülmesine sebep olur.

Takındı gamzeden ol çeşm-i bî-amân hancer
Yüzine togru bakana urur hemân hancer
g 93/1
Bkz. g. 234/1, g. 93/5

Bakış; âşığın gönlüne korkusuzca gelerek onun sinisini delen, canını alan, ciğerini parçalayan bir temrendir.

Peykân-ı yâr sineme geldi yüreklenüp
Dil deldi cânım aldı cigerderlik eyledi
IV-21/1
Bkz. IV-m. 27, g. 107/7

Dalgıçlar denizdeki kıymetli cevherleri, özellikle incileri bulmak için baş aşağı denize dalarlar. Âşık da sevgilinin elmasa benzeyen yan bakışını bulmak için aşk denizine dalan bir dalgıçtır. Bilindiği üzere elmas çok sert ve keskin bir cevher olup, sert madenleri kesmede kullanılır. Gamze ile elmas arasındaki ortak nokta bu kesicilik, delicilik özelliğidir. Sevgilinin elmas olarak düşünülen yan bakışının aksi bile denizdeki incileri, gevherleri delik deşik etmeye yeterlidir.

Bahre düşerse aksi ger elmâs-ı gamzeñüñ
Gavvâs dürr ü gevheri bula delik delik
g 133/2

b. İnsanlarla İlgili Benzetmeler

Uğru, silahdâr, can alıcı, cerrâh, üstad

Gamze; âşığın gönlünü delip geçen, orayı yağmalayan bir hırsız olarak teşhis edilir.

Gamze-i yâr ola devründe meger kim uğrı
Çeşm-i dil-dâr ola ahdünde meger kim mahmûr
k 20/7

Sevgili güzellik mülkünün padişahıdır. Gamzeler de bu padişahın çok yakının da bulunması sebebiyle silahtar ünvanını almıştır.

Ne güzel pâdişâh olur be hey yâr
Ki olmuş gamzeler ana silahdâr
ş. 109

Sevgilinin âşığı diriltici ona hayat verici bir özelliğe sahip dudağı ile âşığa öldürücü dar beler indiren gamzesi arasında bir tezat sözkonusudur.

La`lünle tatlu ballu dirildügüme şehâ
Ben kulun ile gamzen onat kan bıçak durur
g 68/6
Bkz. g. 127/5

Gamzenin cerrah oluşu, yan bakışın verdiği gam mefhumunun sineye yerleşmiş bir ok gibi düşünülmesi dolayısıyladır.

Ne hoş üstâd olur cerrâh-ı gamzeñ
K'ırakdan neşteriyle kan ugurlar
g 72/3

Eskiden suç işleyenler çengele asılarak cezalandırılırdı. Âşığın gönlü de şekil yönüyle bir çengel andıran sevgilinin kakülü tarafından asılmıştır. Gamze can alma sanatını kakülden öğrenmesine karşılık, bu sanatta ustasını geçmiştir.

Cân u dil almada gamzeñ dahi üstâd geçer
Lâkin olmuşdur o san`atda ser-âmed kâkül
g 146/3
Bkz. g. 275/1

9. Kirpik

Genel Bakış

Âşık, sevgilisine hal diliyle suâl sordukça, sevgilinin gamzeleri de kirpiklerinin diliyle cevap verir. İki kirpiğin bir araya gelmesinden Arapça'da hayır anlamına gelen "lâ" harfi oluşur. Sevgili âşığın sorusuna bu şekilde menfi cevap vermektedir.

Saña zebân-ı hâl ile itdükçe ben su'âl
Kirpüklerüñ diliyle virür gamzeler cevâb
k. 7/21

İlgili Benzetmeler

a. Eşya ve Alet Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Ok, tığ, iğne

Kirpik ok teşbihi, şekil benzerliğine dayanır. Kaşın yay olarak tasavvuru da bu benzerliği destekleyen bir diğer husustur. Âşık, sevgilisinin yay kaşlarından atılacak oku beklemektedir. Bu şekilde vuslat gerçekleşecektir. Beyitte geçen ağız kelimesinden kasıt; okun kirişe girme sini,

Okun kiriş tarafından kavranmasını sağlayan arka tarafıdır. Kiriş gerilirken okun ağzını öpünce (ağız kısmını kavrayınca) bu gerilmenin şiddetinin verdiği kahr ile bağı iki kat olmaktadır.

Ey kaşî kemân bir okuñuñ ağzın öpince
Kahr ile kemânıñuñ olur bağı iki kat

g. 18/3

Bkz. g. 83/4, g. 92/1, k. 6/24, g. 275/2

Kirpik, şekli ve öldürücü özelliği sebebiyle kılıç olarak hayal edilir. Âşık için sevgilinin kılıcı andıran kirpiklerinden ayrı kalmak başlı başına bir ölümdür. Âşık kendini bu yola adamıştır. Bu durum onun için kutsal bir vazifedir. Sevgiliden ayrı kalan âşık kendini aşk yolunda şehit olmuş sayar. Âşığın kabri üzerindeki her bir ot, âşığa sevgilisinin kirpiklerini hatırlatacaktır. Beyitte, şehitlerin mezar taşına kılıç motifinin işlenmesi âdetine işaret vardır.

Şehid iderse Mesîhîyi hecr-i tîg-i müjeñ
Kılıç gibi görine kabri üzre cümle giyâh

g. 204/5

Bkz. g. 132/1, g. 19/6

Hız. İsa'nın gökyüzüne yükseldiği sırada üzerinde kesreti sembolize eden iğnenin bulunması O'nun çarh-ı çârüm (göğün dördüncü katı)'de kalışına sebep olmuştur. Nasıl iğne Hz. İsa'nın dördüncü kat gökte mukim kılınmasına sebep olmuşsa, âşığı da sevgilinin eşliğinde mukim kıldıran onun iğneyi andıran kirpikleridir. Şekli ve delici özelliği kirpiğin iğne olarak tasavvur edişine sebep olur.

Asitânuñda müjeñ kıldı Mesîhî mukî
Sâkin itdi nitelim gökde Mesîhî sûzeni

g. 260/5

b. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Hırsız, savaşı, etfâl

Sevgilinin kirpiği, âşığın sinesinden el çabukluğu ile iman çalan çevik bir hırsızdır.

Müjeñ kim sîneden imân ugurlar
İki göz arasından cân ugurlar

g. 72/1

Kirpiğin sineye saplanması savaşıncının sipere dayanmasına benzer.

Tayanur sadr-ı Mesîhîye müjeñ
Yasdanur sanki dil-âver sipere

g. 217/7

Sevgilinin gözü, fitne çıkarıcı ve hilekârdır. Âşığı da etkileyen, aklını başından alan sevgilinin gözleridir. Göz, etrafında dizili öğrenci topluluğunu andıran kirpik çocuklarına da fitne çıkarma, hilekârlık sanatını öğreten bir üstadı çağırıştırır.

Etfâl-i müjeñ çeşmüne şâgirdlik eyler
K'anlardan ol üstâd durur mekr ü fitende
g. 244/4
Bkz. g. 240/2

10. Yüz

Genel Bakış

Âşık, sevdiğinin yüzünün güzelliğini gördükçe şaşkınlığı da artar.

Gördükçe yüzüni n'ola artarsa hayretüm
Çünkü saña bu yüzden olupdur mahabbetüm
g 154/1

Âşığın sözleri, sevgilinin yüzünün güzelliğini vafsetmekten âcizdir.

Hemîşe rûy-ı yârı vasf iderven
Benüm sözüm düşer ekser o yüzden
g 186/4

Âşığın sevgilinin yüzünü görmesi ulu bir saadettir. Zira bu yüzü görmek her kula nasip olmaz. Âşık, sevgilinin yüzünü görmek için çoğu zaman bayramı beklemek zorunda kalır. Sevgilinin bir kere âşığa yüzünü döndürmesi âşık için bulunmaz bir nimettir.

Rûy-ı dil-dâra nazar eyle ki devletdür bu
Kime yüz tutar ise ulu sa`âdetdür bu
g 198/1

Âşık akli bir şeye ermeyecek kadar küçükken bile eğlencesi, sevgilinin yüzü ve zülfüdür.

Ruh u zülf-i nigâr eglencem idi
Dahi seçmez iken akdan karayı
g. 273/3

Sevgilinin yüzü renklidir.

Birisi Seyyid-oglı adı Ca`fer
Ruh-ı rengîn ile âl-i Peyâmber
ş. 84

Ay, sevgilinin yüzüne benzeyemez. Zira yüzü kirlidir Şeker de sevgilinin dudağına öykünmemelidir. Çünkü başı ağırdır

Meh ruhlaruña benzeyemez kim yüzi kirdür
Şekker lebûne öykünemez başı ağırdur
g 75/1

Sevgilinin yüzünde ayva tüyleri biteli gönül aynasına toz erişmiştir.

lyân olalı ruhsâruñda hattuñ
Gubâr irdi gönül âyinesine
g. 215/2

a. Çiçekler İle İlgili Benzetmeler

Gül, semen

Sevgilinin yüzünün kırmızı, ateş renginde oluşu onun güle benzetilmesine yol açar. Göz de mahmur, baygın bakışıyla nergisi çağırır. Jâlenin sabah vaktinde yüz gülnün ve göz nergisinin üzerine düşmesi onlara yüzünü sürmek istemesi sebebiyledir. Beyte bu şekliyle hüsn-i ta'lil sanatı hakimdir.

Gözünle yüzüne âşık durur meger jâle
Ki nergis ü güle durmaz yüzün sürer jâle
k. 6/21

Bkz. ş. 151, k. 6/23, k. 15/2, g. 23/8, g. 94/6, g. 114/7, g. 198/5, g. 216/1, g. 178/6, g. 282/3, k. 13/29, g. 171/3k. 13/29, k. 6/23, g. 114/7, g. 239/6, g. 17/3, g. 114/7, mes. 14 /3

Sevgilinin boyu bosu, endâmı bir köşk, bir saray olarak hayal edilir. Saray, köşk nasıl kendisine bakanların gözlerini kamaştıran estetik bir görünüşe sahipse bu durum sevgilinin boyunu bosunu görenler için de söz konusudur. Sevgilinin teni beyaz oluşu itibarıyla sîmîn(gümüş) dir. Sevgilinin yüzü cennettir. Sevgilinin ağız suyu ve yanaklarından akan ter cennette bulunan şîr ırmağına benzetilir. Yüz gül münasebeti renk ve gülün yaprağını oluşturan yumuşak, kadifeyi andıran yapısı dolayısı ile kurulmuştur.

Kasr-ı sîmînine ol şîrîn-dehân u gül-ruhuñ
Ey dirîgâ kim akan her lahza şîr ırmagıdur
g. 94/6

Hatta gül sevgilinin yüzüne benzetilemez bile. Gül eğer kendi yüzünü sevgilinin yüzüne benzettiye bu yaptığı teşbih hiç uygun düşmez.

Gül eger kendü yüzine yüzün itdiyse şebîh
Hak budur k'itdügi teşbîh yüzine beñzer
k. 15/6

Çehrenin semen olarak vasıflandırılışı onun beyaz oluşuna dayanır. Eğer devran âşığı semen çehreli sevgili için toprak ederse, âşığın kefeni yüzünün ak olduğuna şahitlik eder.

Sen semen-çehre için ger beni devrân ide hâk
Yüzümün aklığına vire şehâdet kefenüm
g. 153/2

b. Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Mihr, mâh, mehtâb, meh-i muharrem, sâhib-kırân

Gözyaşı ile jâle (çiğ) arasında renk ve ıslaklığı itibarı ile benzerlik ilişkisi kurulur. Jâlenin güneş ışığının çıkması neticesinde buharlaşarak göğe çıkması sözkonusudur. Sevgilinin yüzü parlaklığı, etrafa saçtığı ışık dolayısı ile güneş gibi hayal edilir. Güneş dünyadaki hayatın devamı için nasıl vazgeçilmez bir varlıksa, sevgilinin yüzü de âşık için bu hükümdedir. Âşığın jâleye benzetilen gözyaşları, sevgilinin güneşi andıran yüzünü görünce onun gökyüzü kadar yüksek olarak vafedilen eşiğine çıkar.

Çıkar işigüne eşküm yüzünü gördükçe
Nite ki mihrı göricek göge agar jâle
k 6/25

Bkz. k. 7/20, g. 42/1, g. 105/6, g. 202/1, g. 173/5, g. 150/6, g. 212/2,
g. 219/2, g. 127/1, g. 115/6, k. 6/22, g. 115/8, g. 138/5, g. 142/2

Allah cihânı aydınlatmak için güneşi yaratmasaydı, sevgilinin yüzünün ışığı dünyayı aydınlatmak için kâfi gelirdi. Sevgilinin yüzünün parlaklığı onun güneşe teşbih edilmesini sağlar.

Yüzün şu`â'ı rûşen iderdi cihânı ger
Yaratmasaydı Hâlik-i perverdigâr şem'
g. 115/2

Yüzün aya teşbih edilmesinde parlaklığı, yuvarlaklığı ve aydınlık oluşu önemli rol oynar. Âşık ne zaman bir ay yüzlü güzel görse, yıldızı andıran gözyaşlarına mani olamaz. Gözyaşlarının yüzde akıp gitmesi onların seyyâr yıldızlar olarak vafedilmesine yol açar.

Hemân-dem kim görem bir mâh-ruhsâr
Nücüm-i eşk olur çehremde seyyâr
ş. 15

Bkz. g. 58/2, g. 29/5, g. 124/2, g. 238/7, g. 242/2, g. 38/3, g.
201/1, g. 201/5, g. 23/5, g. 79/1, g. 79/5, g. 88/2, g. 129/4, g. 131/6 g.
31/3, g. 238/7, g. 73/1, g. 31/3, g. 80/2

Sevgilinin yüzü aydan bile üstündür. Sevgilinin yüzüne niçin öykündün diyerek, ayın başına her gece büyük bir hengâmeyle yıldızlar üşüşür.

Niçin öykündün ruh-ı yâra diyü her şeb mehün
Başına yıldızlar üşer bir büyük hengâmedür
g 83/3

Sevgilinin yüzünün parlak ve aydınlık olması onun mehtâp olarak hayal edilmesini beraberinde getirir. Âşık, mehtâp çehreli sevgilisinin aşkından dolayı ne zaman âh etse, bu âhın

etkisiyle gökyüzündeki güneş ve ay erimektedir. Gökyüzü de güneş ve âhın eritildiği bir kap olarak tahayyül edilmiştir.

Âh idem ger şevk ile ol çehre-i mehtâbdan
Çarhda fi'l-hâl eriye mihr ile meh tâbdan
g. 184/1

Dolunay ayın parlaklık itibarıyla en güzel görünüşüdür. Dolunay, haddi olmayarak sevgilinin yüzüne imrenmiştir. Dolunayın sevgilinin yüzüne öykündüğünü görenler ise bu işin sonu gelmiş, onun işi tamam derler.

Göz göre eksiklik idüp öykünelden yüzüne
Mâh-ı bedri dir gören olmuş bunun işi tamâm
g. 168/3
Bkz. g. 102/5

Muharrem ayı kutlu bir ay olarak kabul edilir. Sevgilisinin gün yüzünü haremde gören âşık, onun muharrem ayı olduğunu sanır.

Haremünde görem çü gün yüzüni
Sanuram kim meh-i muharremdür
g 63 /3

Zühre ve Müşteri yıldızlarının aynı burçta, aynı derece ve noktada birleşmesi esnasında doğan kişilere sâhib-kıran denir. Bu ünvan devlet büyükleri için kullanılır. Sevgilinin devlet ve iktidar sahibi oluşu onun sâhib-kıran olarak vasıflandırılmasını sağlar. Sevgili gönül dostlarını kırıp, geçirmiştir. Sâhib-kıran olan sevgilinin âşıkları kırıp, geçirmesi onun satveti, gücü neticesidir.

Kırdun geçürdün ehl-i dili hep
Biz şimdi gördük sâhib-kırânı
g. 283/4

c. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Kâbe, secdegâh, bâg-ı behişt, menzil, Rûm, hisar, meydan, gencine

Yüzün Kâbe'ye benzetilmesinde Kâbe'nin kutsal bir makam olarak tasavvuru, orada mü'minlerin huzura kavuşması ve oraya karşı ibadet edilmesi önemli rol oynar. Eğer âşık yüreğini ayna gibi temiz tutmak ihtiyacında ise bunun için yüzünü sevgilinin yüzüne tutması yeterlidir.

Sâfi-dil olmağ istesen âyine-vâr var
Yüz tut hemîşe Ka'be'ye kıble-nümâ gibi

k 21/2

Bkz. g. 218/5, g. 233/5, g. 241/5, g. 46/1

Âşığın bütün varlığı ile önünde eğildiği yer sevgilisinin yüzüdür. Burası onun secde mahallidir. Yüzün secdegâh olarak tasavvuru yüzün Kâbe'ye benzetilmesine yol açar. Cihân halkı sevgilinin yüzüne karşı ibadet etmektedir. Âşık da imama uyararak bu mahale yüzünü çevirmiştir.

Yüzi çün secdegâh olmuş enâma
Bugünden biz dahi uyduk imâma

ş. 117

Bkz. g. 233/6

Cennet Allah'ın dünya imtihanını kazanan müslümanlar için yarattığı, güzellikte eşi benzeri bulunmayan bir makamdır. Müslümanlar orada huzura ve rahata kavuşacaklardır. Sevgilinin yüzü de âşığına huzur veren, âşık için ulaşılması amaç edinilen bir mahaldir. Ayrıca sevgilinin yüzü, güzellikleri toplaması itibarıyla da cennet bahçesi olarak vafedilir. Dudağından da yine cennette müslümanların içmesi için yaratılan kevser şarabı damlar. Sevgilinin yüzü dünyadaki cennettir.

Ey yüzün bâg-ı bihişt ü kevseri ol la'l-i nâb
Reng-i hattûndan giyinmiş her melek ahzar siyâb

g 11/1

Bkz. g. 20/3, ş. 97

Menzil; konak yeri, kalınacak mekân, varılması amaç edinilen yer demektir. Âşık için de sevgilisinin yüzü de varılması amaç edinilen bir mekândır. Yüze düşen zülûf, rengi yönüyle geceyi çağırır. Memleketlerinden uzakta seyahat eden yolcular gecenin gelişi ile bir handa konaklarlar. Sevgilisinin yüzündeki gece saçını gören yolcu âşık da, güzelin yüzünü kendine menzil olarak addeder.

Zülfün irişeli yüzünü mesken itd i dil
Kim şâm içre mescid olur menzil-i garîb

g 14/4

Yüzün Rûm diyarına benzetilmesi ehl-i Rûm'un müslüman oluşu, buranın beyaz tenli güzellerin ülkesi olmasına dayanır. Rûm ilinin kâfir illerine galip durumda oluşu yüzün Rûm ülkesine benzetilmesinin diğer bir yönüdür. Hat(ayva tüyleri)siyah renginden ötürü kâfir olarak teşhis edilir. Hat, sevgilinin yüzünün aydınlığını gölgelemektedir. Bu âşık için hoş karşılanmayan bir durumdur. Bunun için de bir müslüman ülkesi olan Rûm'a kâfir sokulmamasını ister.

Yüzünde hat görüp didi müneccim
Koman kâfir yayıldı Rûmiline
g 231/5

Sevgilini yüzü beyazlığından ötürü beyaz tenli insanların ülkesi olarak kabul edilen Rûm ülkesine benzetilmektedir.

Sen ruhuñ mülkin kara zülfüne mensûb eyledüñ
Gâlib idi gerçi Rûm evvel Karâmân üstine
g 226/2

Hat, yüze sınır çeken bir duvar olarak hayal edilir. Zira ayva tüyleri yüze çekilen bir perde hüviyeti gösterir. Onlar yüzün olduğu gibi görünmesine manidir. Sevgilinin çene çukuru da yuvarlak şekli itibarıyla topu andırır. Sevgilinin yüzü güzellik kalesidir. Yüzün kale olarak tasavvuru onun yüksek, ele geçirilmesi oldukça güç bir yer olmasına dayanır. Zira burayı hat ve topu andıran çene çukuru korumaktadır.

Divâr çekdi hattı vü top oldı gabgabı
Didâr-ı yâr burc-ı melâhat hisâridur
g. 49/2
Bkz. g. 170/2

"Sakal bitmek" tabiri beyitte hem gerçek hem de mecâzi anlamıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır. Bu tabir mecâzi anlamda bir şeyin sonunun gelmesi, hükmünün geçmesi anlamında kullanılır. Sözlük anlamıyla da sevgilinin sakalının bitmesi sonunda cazibesinin kalmaması şeklinde kullanılır. Sevgilinin yüzü âşığın canını her an fedaya hazır olduğu bir savaş meydanı manzarası çizer.

Meydân-ı ruh-ı yârda cân oynar iken dil
Hattı irişüp didi bunuñ bitdi sakalı
g. 288/4

Hazinelere yılanların beklemesinden hareketle, sevgilinin yüzünün her iki tarafında salınan saçları gerek şekli gerekse siyahlığı sebebiyle yılan, yüzü de bu yılanların beklediği hazine olarak tasavvur edilir

Muzaffer mârdur zülf-i siyâhuñ
Ki mâlikdür ruhuñ gencinesine
g 215/3

ç. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Mısbâh u zû', kitap, âyîne, âyîne-i âlem-nümâ, câm-ı İskender, şem

Yüzün kandil olarak tasavvuru; parlak oluşu rengi ve yakıcılığı sebebiyledir.

Biri şol tâlib-i ilm adı Mahmûd
Yüzi mısbâh u zû'dur vaslı maksûd
ş. 74

Yüzün sayfa gibi düşünülmesi, yüzdeki ayva tüylerinin benin ve diğer güzellik unsurlarının yazı, çizgi olarak vasıflandırılması yüzün kitaba benzetilmesine yol açar. Âşığın sararmış yüzü altın olarak tasavvur edilir. Eskiden kitapların tezhip edilmesi âdetinden hareketle sevgilinin kitabı andıran yüzüne âşığın sarılığı itibarıyla altını andıran yüzü değince, sevgilinin yüzünün kitabı tezhip olacaktır. Bu şekilde sevgilinin yüzü güzelleşecek, çehresi rağbet edilir bir kitap gibi olacaktır.

Sürse yüzün Mesîhî yüziñe aceb degül
Tezhîb olıcak dahi mergûb olur kitâb
g. 12/6

Papağanın ayna karşısına konup, ona şeker verilmek suretiyle konuşma öğretildiğine işaret edilen beyitte, âşığın gönül papağanı sevgilinin şeker yağdıran dudağı ile, bir aynayı andıran sevgilinin yüzüne karşı konuşur

Söyledi tûti-i dil la`1-i şeker-bâruñ ile
Sen de karşı göreyin âyine ruhsârûñ ile
g 212/1

Ayna yüz münasebetinde parlaklık, berraklık ve yuvarlaklık önemli rol oynar. Sevgili yüzünün aynasını aya karşı tutmalıdır ki, ay buna bakınca yüzünün ak mı kara mı olduğunu anlansın. Ayın içinde bulunan kara lekeler yüzünün karalığı olarak addedilir.

Göster cemâlün âyînesin sen mukâbele
Görsün kamer dahi nicedür yüzi agını
g. 256/3

Yüz, ilâhî sırları yansıtan, âlemi gösteren bir ayna olarak tasavvur edilir. Yüzde, onu işleyen ilâhî Nakkaş'ın sanatının incelikleri bulunmaktadır.

Ey yüzün âyîne-i âlem-nümâ
Hatt-ı la`lün âyet-i fihi şifâ
g 9/1
Bkz k. 16/3, g. 50/6

Sevgilinin yüzü cihânı gösteren bir aynadır Böyle bir aynada ben ve ayva tüylerinin olmasını istemez

Hey ne lâzım ol ruh-ı âlem-nümâda hatt u hâl
Câm-ı İskenderde hod lâzım degül gerd-i melâl
k. 13/5

Yüz parlaklığı sebebiyle muma benzetilir

Yakma ey şem` odlara şem`-i ruhuñ pervânesin

Vakt ola bir iş düşe başuña sen de yanasın
Dâg-ı sînem şevk-i ruhsârûnla cânâ sanasın
Hâledür kim devr idüptür mâh-ı tâbânı dürüst

III-mrb. I/3
Bkz ş. 1, g. 103/6

d. Diğer Benzetmeler

Seher, gün, subh, mushaf, din, kıyamet, su, şebçerağ, al atlas, ateş

Sevgilinin yüzü, parlaklık ve etrafa saçtığı gönülleri aydınlatan nur vesilesiyle sabah vaktini çağırır. Âşık için her sabah umuda açılan bir penceredir. Âşık, sevgilisinin sabah gibi aydınlık çehresini gördüğünde, gönlünden sevdiğinin karanlıkları, ümitsizliği çağırır. Saçının düşüncesi çıkar, gider. Doğan her günün sabahı da karanlıkların üstüne set çekerek, cihânı aydınlatır.

Yüzün gördükçe mahv olur gönülden zülfünün fikri
Nitekim götrülür irdükde hengâm-ı seher zulmet
g 22/4

Yüz-gün münasebeti aydınlık ve parlaklık cihetiyle kurulmuştur. Zülûf, renginden ötürü sevgilinin gün yüzünü gölgeleyen, âşığın sevgilisini görmesine engel olan bir bulut hüviyeti taşır. Sevgilisinin bulutlu yüzüne bakan âşık da yağmur gibi gözyaşları döker.

Düşmeyince yüzüne zülfün bu çeşmüm aqlamaz
Gün bulutlu olmayınca nicesi bârân yagar
g 92/3
Bkz g. 173/4

Yolcular, gidecekleri yere gündüz giderler. Bunun sebebi gece vakti yolların güvenli olmayışıdır. Âşık, sevgilisinin parlaklığı ve aydınlığı ile sabah vaktini andıran yüzünü görünce canını yokluk ülkesine gönderir. Zira yolculuğun adeti sabah vakti yola çıkmaktır.

N'ola yüzün göricek gitse adem mülkine cân
Subh-dem göçme durur âdeti çün kim seferün
g 127/4

Yüzün Kurân-ı Kerim'e teşbihi; onun ilâhî sırları yansıtması, temizliği cihetiyledir. Ayrıca bir çok beyitte yüzü kaplayan ayva tüylerinin âyet olarak tasavvuru da yüz-mushaf benzerliğini kuvvetlendiren bir diğer husustur. Beyitte, yemin etmek için Kûr'an-ı Kerim öpülmesi adeti de yüz-Kûr'ân münasebetinde bağlantıyı temin eden önemli bir noktadır. Sevgilinin yüzü mushaf gibi tertemizdir. İnsanlar mushaf yerine sevgilinin yüzüne yemin etseler, bunda şaşılacak bir şey yoktur.

Yüzi mushaf gibi olmuş mutahher
Aceb mi başına and içse iller
ş. 115
Bkz. g. 121/5

Çin, resim ve heykel münasebetiyle ele alınır. Sevgili Çin putu gibi güzeldir. Mesîhî bu putu andıran güzellikteki sevgiliye tapsa, bunda şaşılacak bir şey yoktur. Zira sevgilinin yüzü ve zülfü Mesîhî'nin dini ve imanıdır. Yüzün din olması âşığın onun suretine, çehresine tapma sından ileri gelir. Yüz âşığın mihrabı, secdegâhıdır.

Ey büt-i Çin ger saña tapsa Mesîhî tañ degül
Kim yüzüñle zülfüñ anuñ dînidür imânıdur
g 52/7
Bkz. g. 231/3, g. 254/1

Yüzün kıyamet olarak tasavvuru; yüzün ve yüzdeki güzellik unsurlarının âlemde fitne koparmasına dayanır. Âşıkların kimisi kıyamet yüzü dilberin zülfünün hesabını yapmakta kimisi de yârin gönlüne vâsıl olmayı hayal etmektedir.

Kimi iderdi kıyâmet-rûlarıñ zülfin hesâb
Kimisi vasl-ı cenân-ı yârı eylerdi hayâl
k. 13/2

Zülfün kıvrımlarının yüzün üzerine düşmesi, cadının suyun üzerinde durması gibi hayal edilir. Ruh; parlaklığından, berraklığından, saflığından dolayı suya teşbih edilir. Her bir kıvrımında âşığın gönlünün parçalarının aslı olması, zülfe bir büyücü ünvanını kazandırır. Cadıların suya batmadığı inancından hareketle zülûf cadısı da yüz suyuna batıp, boğulmaz.

Ruhuñ üstinde zülfüñ tursa tañ mı
Meseldür bu ki batmaz suya câdû
g 199/4
Bkz g 54/5

Şebçerağ, geceleri lamba gibi parlayan bir cevherdir. Efsaneye göre su aygırı, bazı geceler otlamak için karaya çıkar ve şebçerağ adı verilen mücevheri beraberinde getirerek, onun ışığında otlarmış Sevgilinin yüzünün hayali âşığın nemli gözlerini yurt edinmiştir Bu durum denizde şebçerağın bulunmasına benzetilir Beyitte çeşm-i pür-nem ile deryâ ve ruhsâr ile de şebçerağ kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı yapılmıştır Sevgilinin yüzü parlaklığı ve göz alıcılığı sebebiyle şebçerağ olarak hayal edilir

Kıldı ruhsârıñ hayâli çeşm-i pür-nemde durag
Vâkı`â deryâda bulunmak gerekdür şeb-çerâğ
g 118/1

Atlas; bilindiği üzere üstü işlenmemiş üstü ipek altı pamuklu kıymetli bir kumaştır. Eski dönemlerde kumaşın deniz aşırı ülkelerden gelmesi sebebiyle az bulunması ve buna bağlı olarak pahalı olması sözkonusudur. Kırmızı renkte kıyafet giymek de Osmanlı hanedanına mahsustu. Bundan dolayı sevgilinin yanağı renginden ve pürüzsüzlüğünden ötürü Firenk işi kırmızı atlasa benzetilmiştir.

Temâşâ itseñ ol ruhsâr rengi
Sanursın al atlasdur firengî
ş. 139

Eğer hümâ zülfün gibi yanağının yakıcı arzusunun havasına düşse, semender gibi yuvası ateş olurdu.

Eğer zülfün gibi düşse ruhuñ şevki havâsına
Semender-vâr olur idi hümâya âşiyân âteş
g 108/3
Bkz g. 66/1

11. Yanak

Genel Bakış

Gözyaşının encüme (yıldıza) teşbihi parlaklık, çokluk ve şekil itibarıyladır. Mesîhî, sevgilinin yüzüne kendi yüzünü sürerek ağlamaktadır. Bu şekliyle Mesîhî'nin gözyaşları sevgilinin yüzüne bulaşır. Gözyaşı yıldızı ile sevgilinin yüzü bir araya geldiğinde oğullu analı olarak addedilir. Buna göre ay ana, etrafındaki gözyaşı yıldızları da oğul olarak hayal edilir.

Ulaşduğıçün eşk-i Mesîhi ile haddün
Olmış durur encümle meh ogullu analı
g. 288/6

İlgili Benzetmeler

a. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

İskender, şâhid

İskender-i Zülkarneyn, Ye'cüc ve Me'cüc taifesine karşı seddi-i İskender'i inşa etmiştir.⁵ Sevgilinin yanağı, âşığın gönül Ye'cüc'una kendini göstermemek için hava üzerinde tozdan set yapar. Tozdan set ifadesinde belirtilmek istenen nokta ayva tüylerinin sevgilinin yüzünün güzelliklerini örtecek şekilde yanağını kaplamasıdır.

Hüsnünde mâni` olmaga cânâ bu dil Ye'cücına
İskender-i haddüñ yapar tozdan havâ üstinde sed
g 41/3

Saç siyahlığı ile küfür alametidir. Sevgilinin saçı siyahlığından dolayı seyyitliğe delâlet etmezse, yanakları onun şahitliğince âldir. Beyitte geçen" âl"kelimesiyle âl-i âbâ (peygamberimizin sülalesi) kastedilir.

Saçı olmazsa seyyidliğine dâl
Yanağı şahid üş oldu âl
ş. 85

b. Bitki ve İlgili Unsurlarla İlgili Benzetmeler

Gülşen, verd-i tarî, lale

Yanak, rengi itibarı ile gül bahçesi olarak hayal edilir. Bu gül bahçesinin etrafa saçtığı nur Adn cennetinin şahididir. Hat kelimesi yazı, çizgi ve ayva tüyleri anlamlarına gelir. Ayva tüyleri rengi ve şekli itibarıyla mushaf olarak tasavvur edilen yüzün üzerindeki çizgiler olarak hayal edilir. Bu çizgiler de yine Adn cennetinin âyetleri, işaretleridir.

Ey fûrûg-ı gülşen-i haddüñ durur isbât-ı Adn
Vey sutûr-ı mushaf-ı hüsnüñ durur âyât-ı Adn
g. 169/1

Sevgilinin yanağı rengi dolayısı ile taze bir güle benzetilir. Âşıkları da sevgiliye meylettiren onun taze gülü andıran yanağı ve servi gibi düzgün boyudur.

Çün haddi ile kaddine meyl itdünüz anuñ
Ey verd-i tarî kopma vü ey serv üzülme
g. 228/2

Sevgilinin yanağı rengi itibarıyla lale olarak hayal edilir

⁵ Ye'cüc ve Me'cüc'ün Asya'nın kuzey yönünde sâkin bir kavim olduğu Tevrat'tan naklen bizim kitaplarda da yazılıdır. Bunların etrafa taşmamalarına mâni olmak için İskender'in meşhur Çin Seddi'ni yaptığı şâyi ise de Çinlilerin Türkler geçmesin diye yaptıkları tarihle sabittir. Bu sedde sedd-i Çin, sedd-i İskender, sedd-i Ye'cüc da derler. Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, s. 222, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Şu kim sentün yanaguñ lâle vü göñlüni seng itdi
Benüm kanlu yaşumla tag u taşı lâle-reng itdi
kt 16/1

c. Işık ve İlgili Unsurlara Dayanan Benzetmeler

Pertev, şem', çerağ, güneş

Parlaklığı, rengi ve yakıcılığı yanağın ışık olarak tasavvur edilmesine yol açar.

Hayâl-i ârızuñ ile koyupdur pertev-i haddüñ
Gözümde dem-be-dem âb u dilümde her zamân âteş
g. 108/5

Sevgilinin ayva tüyleri yanağını gölgelemiştir. Âşık bu halden şikâyetçidir. Zira artık güze lin yanağını hayal bile edememektedir. Yanak parlaklığından, etrafa saçtığı ışıktan dolayı bir mum olarak hayal edilir. Mum yanmış ve kendinden yâdigâr olarak dumanını bırakmıştır. Yanağın görünmesine engel olan ayva tüyleri rengi dolayısı ile dumana benzetilir.

Haddüñ hayâli gitdi vü geldi hatuñ dile
Yandugı yirde kor düttünin yâdigâr şem'
g. 115/4

Yanağı yakıcılığı, rengi, etrafa saçtığı ışık onun mum gibi düşünülmesine yol açar. Güneş de bu yönüyle yanağa teşbih edilir. Bu yönüyle yanak güneşten üstün gösterilir. Felek de gü neş mumununun etrafında dönüp dolaşan pervaneleri andırır.

Mihr şem`i benzedügiçün çerağ-ı haddüñe
Başı ucında semâ` ider felek pervâne-vâr
g. 73/3

Sevgilinin zülfünün akşama benzetildiği beyitte, sevgilinin yanağı da yakıcılığı sebebiyle güneşe benzetilir

Zülfüñe karşı beni izârüñ ne hoş yakar
Ahşama karşı hod igen olmaz güneşde tâb
g 12/3
Bkz g 253/3

ç. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Bag-ı Rıdvân, dağ

" Cennet kılıçların gölgesi altındadır." Hadis-i şerifinden hareketle gamze keskinliği dolayısıyla kılıca, yanak da üzerinde ayna tüylerinin bulunması yönünden bağa benzetilir.

İşbu ma'nâdan ki cennet sâye-i şemşîrdür
Gamzeñ altında yañağun bâg-ı Rıdvândur baña
g 6/4

Yüz, insanın bedeninin üzerinde oluşu itibarıyla dağa, yüzün üzerindeki benler de bağa benzetilmiştir.

Hâlûññ devrinde ruhsârûñla hoş-demdür gönül
Kim harîfi birle olur âdeme tag üsti bâg
g. 118/3

d. Diğer Benzetmeler

Nüşa, safha, nehâr, su, nakış, cehennem odu

Yanağın nüşa olarak hayali onun sayfaya benzetilmesinden ileri gelir. Yanağın üzerindeki ayva tüyleri ve diğer güzellik unsurları bu sayfanın üzerinde bulunan çizgi ve şekil olarak tasavvur edilir. Saç kâfir münasebeti rengi itibarıyladır. Mushaf, kâfir için önemli olmayıp, ucuz bir kitap hüviyetindedir. Kâfir, bir an önce yüz mushafını elinden çıkarmak ister. Can sevgili için önemsiz bir meblağdır. Âşık can meblağını saça vererek, yüz mushafını almak ister.

Saçuñdan haddüñi cân ile aldum
San erzân nüshadur kâfirde buldum
g. 155/5

Yüz Allah'ın tecellisinin görüldüğü yerdir. Yüzün mushaf olarak tasavvur edilişi noktasında burada bulunan ayva tüyleri de çizgi imajını veren görünüşünden ötürü yüzdeki sayfalar olarak hayal edilir.

Ey matla'-ı mihrüñde sa'âdet yüzi lâmi'
Vey safha-ı haddüñde Hüdâ âyeti peydâ
k. 16/20

Parlak oluşu ve rengi yanağın gündüze benzetilmesine yol açar. Sevgilinin rengi dolayısı ile gece olarak hayal edilen saçı yanağı karanlığa salar. Bu durum âşığın sevgilisini tam olarak görmesine engel teşkil eder. Zaten sevgilisini çok kısıtlı olarak gören âşık bu hali ayrılık gününde duyduğu karanlığa benzetir.

Nehâr-ı haddüñe düşmiş saçundan ey kamer zulmet
Sanasın rûz-ı hecrümdür ki tolmış ser-be-ser zulmet
g. 22/1

Yanak, beyazlığı ve parlaklığı sebebiyle suya benzetilir

Ârizun vasfını yazmak dilemiş bâd-ı sabâ
Safha-ı âbdaki mevc anun mıstarıdır
g 44/3
Bkz g 249/4

Sevgilinin yanağı göz alıcılığı sebebiyle bir nakış hüviyeti çizer

Arızuñ nakşın ne ter zeyn eylemiş nakkâş kim
Ab-destin rûşen itmiş âferin üstâdına
g. 207/2

Sevgilinin yanağı âşığın gönlünü yakan en önemli güzellik unsurlarından biridir Güzelin saçları ve ayva tüyleri de bu ateşin etrafındaki dumanlardır

Cehennem odı durur âteş-i izâr-ı nigâr
Ki aña zülf ü hat olmuş durur duhân-misâl
k 9/10

12. Hat

Genel Bakış

Sevgilinin ayva tüyleri rengi itibarıyla hatt-ı müşkîn olarak düşünülür. Aynı zamanda ayva tüyelerinin güzel kokulu olarak düşünülmesi de ayva tüyelerinin hatt-ı müşkîn olarak vasıflan dırılmasını sağlar.

Ol mu`anber hatt-ı müşkîn ü izâr-ı dil-güşâ
Ol müdevver yaka ile gerdem-i simin-sâ
Ol münevver çehre ile halka-ı zülf-i dü-tâ
Hâledür kim devr idüpdür mâh-ı tâbânı dürtüst
III-mrb. I/2
Bkz. g. 195, g. 214/4

Âşık, sevgilinin yeni çıkan ayva tüyelerinin ve gözlerinin kendini bir gün dâr ağacına çekeceğini ifade eder

Beni mest idüben çeker dâra bir gün
0 çeşm-i muhammer o hadd-i müzellef
g. 120/3

Gönül, sevgilinin yanağının meydanında can oyununu oynarken, ayva tüyleri yetişerek, bunun sakalı bitti derler. Sakalın bitmesi sevgilinin yaşının kemâle ermesinin, artık eski cazibesinin kalmamasının bir göstergesidir.

Meydân-ı ruh-ı yârda cân oynar iken dil
Hattı irişüp didi bunun bitdi sakalı
g. 17/1

İlgili Benzetmeler

a. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Dîvâr, nâme, sahife-i amâl, nâme-i siyâh, yeşil elbise, süs

Sevgilinin yüzü, güzellik burcunun hisarıdır. Hisarın özelliği, binayı koruyan yüksek yapı oluşudur. Bir kuşatma anında düşmana buradan karşılık verilir. Yüzün erişilmezliği, âşıkların sevgilinin yüzünü görememeleri, yüzün bedeninde başında oluşu yüz-hisar benzerliğinin ilişkisini sağlar. Hat (ayva tüyleri) yüzü kaplamaları neticesinde buranın apaçık görülmesini engellemeleri yönüyle duvara benzetilir. Sevgilinin gerdanı da yuvarlaklığı itibarıyla bu hisarı koruyan top olarak hayal edilir.

Divâr çekdi hattı vü top oldı gabgabı
Didâr-ı yâr burc-ı melâhat hisârıdur
g. 49/2

Hat kelimesinin yazı anlamını taşıması ve yüzün sayfaya benzetilmesinden hareketle ayva tüyleri mektuba teşbih edilir. Sevgilinin uzun boyu kıyâmete, saç da âşıkların gönlünün asıldığı yer olması dolayısıyla mahşer yerini andırır. Sevgilinin ayva tüyleri de âşıklarının amellerinin yazıldığı mektuptur.

Kaddüñ ey âfet kıyâmetdür saçun dil mahşeri
Kim hatun âşıklarunun nâme-i a`mâlidür
g. 67/2

Hatt-ı sebzi; delikanlı olmaya başlarken yüzde beliren tüylerdir. Sevgilinin bu yeni çıkan ayva tüyleri hat kelimesinin yazı anlamına gelmesi ve şekli itibarıyla âşıkların amel defterini andırır.

Nigâr kâmetin unut kıyâmeti fikr it
Ko hatt-ı sebzi nedir gör sahife-i a`mâl
k. 9/11

Sevgilinin saç âşıklarının gönüllerinin asıldığı bir mahşer yeridir. Sevgilinin yüzünde çıkan tüyler de günahkârın canı için yazılan siyah mektuptur. Günahkârların amel defterlerinin simsiyah olacağı inancından hareketle, sevgilinin yüzündeki tüyler de rengi dolayısıyla "nâme-i siyâh" olarak addedilir.

Zülf-i nigâr mahşer-i dildür Mesîhiyâ
Cân-ı günâhkâra hatı nâme-i siyâh
g. 205/5

Sevgilinin yüzü cennet bağı, dudağı da Kevser suyudur. Yüzünün bağındaki her melek ayva tüylerinden yeşil elbise giymiştir. Yüzdeki tüylerin yeşil elbiseye benzetilmesi, ayva tüylerinin rengi ve yüzü kaplaması neticesiyledir.

Ey yüzün bâg-ı bihişt ü kevseri ol la`l-i nâb
Reng-i hattıñdan giyinmiş her melek ahzar siyâb
g. 11/1

Sevgilinin yanağına süs ve paha veren ben ve ayva tüyleridir. Güzellik metama kıymetlendi renler de onlardır.

Viren rûhuña zîb ü behâ hâl ü hatıñdur
K'anlardur iden hüsn metâ`mı bahâlî
g 288/5

b. Yazı ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Hatt-ı reyhâni, bir iki müfret, âyet-i rahmet, âyet, yazı, hüccet

Ayva tüyleri benefşe benzerliği renk itibarıyla kurulur. Ancak sevgilinin ayva tüyleri benefşeden üstün gösterilir. Bundan dolayıdır ki gülbahçesinde sevgilinin ayva tüylerini gören benefşe gamdan dolayı mahzun olarak başını eğer, utanır. Hattın reyhâna benzetilmesi renk cihetiyledir.

Hatt-ı reyhânuñı gülşende benefşe görelî
Gussadan başını kaldurmadı mahzûn oldı
g. 255/5
Bkz. III-mrb. I /1

Hattın yazı anlamını taşıması onun güzellik mecmuası olarak düşünülen yüzde bulunan bir iki müfret olarak düşünülmesini beraberinde getirir. Mecmua nasıl güzellikleri toplarsa, yüz de sevgilinin bütün cazibe unsurlarını üzerinde barındırır.

Kaşlaruñla lebüñ üstindeki hattıñ cânâ
Yazdı mecmû`a-ı hüsnünde bir iki müfred
g. 36/3

Ayva tüylerinin âyet olarak düşünülmesi, yüzün mushafa benzetilmesine dayanır. Hattın kelime anlamının " yazı" oluşu da bu benzetmeyi sağlayan diğer bir husustur. Ayva tüylerinin rahmet âyeti oluşu, yeşil rengi münasebetiyledir. Ağız da küçüklüğü ve kırmızılığı yönüyle yüz mushafına koyulan kırmızı duraktır.

Hattıñ meger ki âyet-i rahmet durur k'anuñ
Surhiyle kodı sıfır dehânuñ duragina
g. 221/4

Yüzün mushaf olarak tasavvuru, ayva tüyelerinin âyete teşbihini gündeme getirir. Zülûf de mushaf olarak düşünülen yüze uzanması ve siyahlığı sebebiyle kâfir olarak kişileştirilir.

Ayet ile küfrine hükm itse hattun vechi var
Çünkü zulfün ayagın uzatdı Kur'an üstine
g. 226/3

Sevgilinin saçı uzunluğu dolayısıyla ömre, ayva tüyleri de sözlük anlamı itibarıyla yazıya teşbih edilir. Sevgilinin yüzündeki tüyler bitmeye başladığından beri saçı yok olmuş, ortadan kalkmıştır. Meşhur bir sözde denildiği gibi, " yazı bâki, ömür fânidir."

Hattun gelelden mahv oldu zulfün
EI-hattu bâki ve-l ömrü fânî
g. 283/5

Hüccet; vesika, delil, resmî belge anlamlarına gelir. Sevgilinin yüzü parlaklığı, rengi, pürüzsüzlüğü sebebiyle sayfadır. Sevgili yüzüne ayva tüyleri geldiği için incinmemeli, üzülmemelidir. Zira yüz sayfasında çıkan bu tüyler, sevgilinin güzelliğinin delilleridir.

Safha-ı hüsnüne hat geldüğine incinme
Yine ey dost güzelliğine hüccetdür bu
g. 198/4

c. İnsan ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Üstâd-ı sihr-i sâmirî, sihirbâz, Rumeli dilberleri, uğru, can alıcı, ecel, kâfir, Hindu, kural koyan kişi

Sâmirî; Hz. Musa Tûr-ı Sînâ'da Allah ile konuşurken halkı yaptığı bir buzağıya tapmaya davet eden kişidir. Yanağın üzerindeki ayva tüyleri âşığı etkilemesi sebebiyle sihir üstadı olarak teşhis edilir. Yine sevgilinin çene çukurundaki ben de Bâbil kuyusunun büyücüsüdür.

Ey ruhuñ üzre hatun üstâd-ı sihr-i Sâmirî
Vey zenahdânunda hâlün çâh-ı Bâbil sâhiri
g 280/1

Sevgilinin ayva tüyleri, ayı kendine bağlamak için yanağına rakamlar çeker Beyitte yüz muska, ayva tüyleri de bu muskanın üzerindeki rakamlar olarak tasavvur edilir.

İzârûna rakamlar çekdi hattun
Diler kim eyleye mâhı müsahhar
g. 80/2

Rum, beyaz tenli insanların yaşadığı memleketdir. Bu yönüyle Rûm kelimesiyle kastedilen "beyaz yüz" olmaktadır. Sevgilinin yüzündeki ben ve ayva tüyleri de yüze kattığı cazibe ve güzellikle buranın dilberleri olarak teşhis edilir.

Sünbülün Hind vilâyetlerinin anberidür
Ruhdaki hâl ü hatuñ Rûmili dilberleridür
g. 44/1

Ayva tüyleri ve ben sevgilinin yüzünün cazibesini bir kat daha artıran, âşıkların gönlünü çalan güzellik unsurları olması hasebiyle hırsız olarak vafedilir. Sevgilinin ayva tüyleri ve beni âşığın gönlünde kendine yer edinmiş, burada konaklamıştır.

Dil hânesi ki hâl ü hatuna konak durur
Korkum bu iki ugrıya gönlüm yatak durur
g. 68/1

Hat, sevgilinin yüzünü gölgelemesi dolayısıyla âşık için öldürücü bir özellik taşır. Sevgilinin yüzünde bulunan bu tüyler uzadıkça, âşık için sıkıntı başlar. Tüylerin iyice uzayıp, sevgilinin yüzünü görememesini âşık, ecelinin gelmesi olarak nitelendirir.

Hattuñ beni ne vakt irüp öldüre kim bilür
K'irışmelü olunca irer nâ-gehân ecel
g. 147/2
Bkz. g. 259/3

Hattın ecele teşbih edilmesine aşağıdaki beyitte de rastlanır.

Hat-ı nigâr irişince biz anı hoş görelüm
Ecel çün irişür âhir zamânı hoş görelüm
g. 164/1
Bkz. m. 18

Sevgilinin yüzü, âşığın dini imanındır. Ben ve ayva tüyleri de siyah renge sahip olması sebebiyle kâfir olarak teşhis edilir. Bu iki unsurun yüzde toplanması da kâfirin dine gelmesi olarak addedilir.

Yüzüne hâl ü hat geldi nitekim
İki kâfir gelür bir günde dine
g. 231/3
Bkz. g. 231/5

Sevgilinin ayva tüyleri, yüz Kâbe'sini tavaf etmek için gelmiş, kendine saçın eteğini ihram yapmış Hindüya benzer. Hat-Hindû benzetmesi renk dolayısıyladır.

Dâmeni zülfün çıkarmaz hattıñ ihrâmını hiç
Şöhret için varmış ol Hindüya beñzer Ka`beye
g. 233/8

Âşığın gönlü sevgilinin saçlarında asılıdır. Sevgilinin ayva tüyleri, anber saçan saçlarına çolaşmaması için âşığa âdeta kural koyar.

Hatt-ı nigâr gönlüme hüccet koyup didi
Ayruk tolaşma turra-ı anber-feşânuma
g. 239/4
Bkz. IV-m. 25, g 18/5

ç. Diğer Benzetmeler

Duhân, zîre, düttün, gubâr, jeng, memleket, siyehkâr, hatt-ı sebz, nüsha-ı rahm, ka-dı, berât yazan kişi

Güzelin yanağının ateşi cehennem odudur. Saçı ve yüzündeki tüyler de bu ateşin üzerindeki dumanlardır. Saçın ve ayva tüylerinin dumana teşbihi rengi ve şekli dolayısıyladır.

Cehennem odı durur âteş-i izâr-ı nigâr
Ki aña zülf ü hat olmuş durur duhân-misâl
k. 9/10

Ayva tüyleri sevgilinin yanağını dolayısı ile yüzünü gölgelemektedir. Âşık bu durumdan oldukça şikayetçidir. Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri rengi ve şekli itibarıyla kimyonu andırır.

Kurtar hayâl-i haddüni vasluñla dilberâ
Hattın getürdi zîre ki düd-ı siyâhumuz
g. 97/4

Sevgilinin ayva tüyleri yanağını gölgelemiştir. Âşık bu halden şikâyetçidir. Zira artık güzelin yanağını hayal bile edememektedir. Yanak parlaklığından, etrafa saçtığı ışıktan dolayı bir mum olarak hayal edilir. Mum yanmış ve kendinden yâdigâr olarak dumanını bırakmıştır. Yanağın görünmesine engel olan ayva tüyleri rengi dolayısı ile dumana benzetilir.

Haddüñ hayâli gitdi vü geldi hatuñ dile
Yandugı yirde kor düttünün yâdigâr şem'
g. 115/4

Sevgilinin ayva tüyleri sevgilinin yüzünün güzelliğini örten tozlardır. Hat-gubâr benzetilişi; renk ve şekil yönündendir.

lyân olalı ruhsârunda hattuñ
Gubâr irdi gönül âyinesine
g. 215/2
Bkz. g. 41/3, g. 223/4

Ayva tüyleri rengi itibarıyla yüzdeki kir, pas olarak vasedilir. Berraklığı ve parlaklığı sebebiyle yüzün aynaya benzetilmesi, ayva tüylerinin de bu aynayı gölgeleyen toz olarak kabul edilmesini beraberinde getirir. Bu tüyler, sevgilinin yüzünü gölgelemesi sebebiyle yüze keder verdiği düşünülür.

Jeng-i hatuñ yüzüne keder virdi nitekim
Reng-i gümândan ola mükedder kemâl-i akl
g. 144/2

Ben ve ayva tüylerinin memlekete benzetilmesi renk ve Şekil benzerliği dolayısıyladır. Gönül sevgilinin ben ve hattının memleketini baştan başa dolaşmış, hilesiz, fitnessiz tek bir köşe bile bulamamıştır.

Dil h l   hatu  memleketin gezdi ser- -ser
Bir g Őe bulmadı k'ola mekr   fitnessiz
g. 4/98

Sevgilinin y zindeki tüyler rengi ve güzelin yüzünü gölgelemesi dolayısıyla  Őık tarafından hoş karŐılanmaz. Sevgilinin yüzünü aŐıkŐa görememek  ŐıĐın sıkıntısını ve elemi arttırır Bu yüzden de ayva tüyleri" hatt-ı siyekh r" olarak adlandırılır.

Meclis-i hüsne dahi okımadın çıka gelür
Bilmezüz nic'idelüm hatt-ı siyek-k run ile
g 212/4

Sevgilinin y zindeki yeni çıkan ayva tüyleri aşık yeşil rengi ve tazeliği sebebiyle" hatt-ı sebz"olarak vasıflandırılır. Hızır kelimesinin sözlük anlamının yeşil olması da hat-hızır benzerliğini doğurur."  mr-i dir z" uzun ömür demektir. SaÇ uzunluğu itibarıyla"  mr-i dir z"ın benzetilene olur.  Őık, sevgilinin yeşil tüylerinin üzerindeki saÇına bakılmasını ister. Zira esas uzun ömür, sevgilinin saÇıdır.

Hat-ı sebz üzre zülfine nazar kıl
Ki Hızru  göresin ömr-i dir zın
g. 171/2

Yüzün mushaf olarak d Ő n ld Đu beyitte, sevgilinin yüzünde çıkan ayva tüyleri de yeşil oluşu itibarıyla rahmet nüshasına benzetilir Sevgilinin saÇları da rahmet inŐası olan yüzüne rakam çeker

Hattu  muhibbe nüsha-ı rahm iken  h kim
InŐa-yı rahmet üstine z lfu  rakam  eker
g 90/5

SaŐların mushaf olarak kabul edilen sevgilinin yüzüne inmesi bir küfür alameti olarak düşünülür. Zaten saÇ da rengi itibarıyla küfrü çağrıştırır. Hat kelimesinin yazı anlamına da gelmesi münasebetiyle sevgilinin yüzü de kitaba benzetilir. K fir olarak d Ő n len saÇa, sevgilinin ayva tüyleri de kitap ile hüküm veren bir kadı olarak teşhis edilir

Z lfu  ayagını uzadur mushaf üstine
Hükm itse küfrine n'ola hatu  kit b ile
g 241/3

Sevgilinin ayva tüyleri, hasta olan  ŐıĐının iyileŐmediĐini görünce güzellik defterinde ona h sıl bağlar

Gördi ben bimâruñuñ tîmârı yok rahm eyleyüp
Defter-i hüsnünde hattüñ baña hâsıl bağladı
g 269/3

Sevgilinin dudağı can bağışlayıcılığı sebebiyle satranç tahtası gibi düşünölen felekde İsbâ'yı mat etmiştir. Sevgilinin ayva tüyleri de güzelliğı tasdik edilmiş, herkesçe kabul edilmiş fermanınımı vermiştir

Ey lebüñ nat`-i felekde eylemiş İsbâyı mât
Vey hatuñ yazmış müselleme diyü hüsnüñe berât
g 21/1

13. Ben

Genel Bakış

Âşığa göre sevgilinin yüzüne güzellik ve değer veren beni ve ayva tüyleridir. Güzellik metanını pahalı yapan sevgilinin yüzündeki bu iki unsurdur.

Viren rûhuña zîb ü behâ hâl ü hatuñdur
K'anlardur iden hüsn metâ`ını bahâlî
g 288/5

a. İnsan Unsuruna Bağlı Benzetmeler

Can alıcı, Hindû, kâfir, padişah, sihirbâz, Rûm dilberi, uğru

Ben siyahlığı itibarı ile zalim, âşıkları cezbederek onların canına kasteden hilekâr bir avcı, katil imajı çizer. Yanaktaki bene doğru çengel gibi uzanan zülf onun kemendidir. Âşıkların canını almak için pusuda bekleyen ben, bütün hilekârlığını göstererek, ustaca kullandığı saç kemendini atıp onların canına kasteder.

Zülfüñ ucında beñüñ pusudadur dil almaga
Vay nice ayyârdur nice kemend-endâz olur
g 71/4

Ben siyah renginden dolayı Hindu'yu andırır. Beyaz rengi itibarı ile Rum iline benzetilen yüzü kaplaması onun burada beylik sürmesi intibasını verir. Rum ili olan yüz bu şekilde kendine hüma kuşunun gölgesinden bir gölgelik peyda etmiştir.

Hindû-yı hâli Rûma n'ola beglik itse çün
Zıll-ı hümâdan eyledi kendüye gölgelik
g 133/3
Bkz. g. 217/3

Yüz, aydınlığından ötürü günü çağırıştırır. Yine yüz, âşıkların kendine tapınması dolayısı ile sevenlerin dini olarak tasavvur edilir. Sevgilinin beni ve ayva tüyleri siyah renginden ötürü kâfir olarak teşhis edilir. Bu ikisi din ve gün olarak adlandırılan yanakta buluşunca imana gelmektedir.

Yüzüne hâl ü hat geldi nitekim
İki kâfir gelir bir günde dine
g 231/3

Ben, şîve ülkesi olarak hayal edilen yanakta hüküm süren bir padişah'tır.

Ey hâl-i ruhuñ pâdişeh-i kişver-i şîve
Âşıklara her bir bakışuñ mazhar-ı şîve
g 240/1

Bâbil sâhirinden kasıt, Allah'ın kendilerini cezalandırması neticesinde Bâbil içindeki derin bir kuyuya hapsolmuş, Hârut ve Mârût adlı meleklerdir. Bu meleklerin kuyunun yanına yaklaşanlara sihir öğrettiği söylenir. Sevgilinin çenesi, çukur oluşundan dolayı Bâbil kuyusunu, burada bulunan beni de âşıkları cezbedici özelliğinden dolayı Hârût ve Mârût'u andırır.

Ey ruhuñ üzre hatuñ üstâd-ı sihr-i sâmirî
Vey zehâdânunda hâlûñ çâh-ı Bâbil sâhiri
g 280/1

Büklüm büklüm şekli ve güzel kokulu oluşu saçın sümbüle benzetilişinde önemli rol oynar. Rum, beyaz tenli insanların yaşadığı memleket'tir. Bu yönüyle Rûm kelimesiyle kastedilen "beyaz yüz" olmaktadır. Sevgilinin yüzündeki ben ve ayva tüyleri de yüze kattığı cazibe ve güzellikle buranın dilberleri olarak teşhis edilir.

Sünbülün Hind vilâyetlerinin anberidür
Ruhdaki hâl ü hatuñ Rûmili dilberleridür
g 44/1

Ayva tüyleri ve ben sevgilinin yüzünün cazibesini bir kat daha artıran, âşıkların gönlünü çalan güzellik unsurları olması hasebiyle hırsız olarak vasedilir. Sevgilinin ayva tüyleri ve beni âşığın gönlünde kendine yer edinmiş, burada konaklamıştır.

Dil hânesi ki hâl ü hatuna konak durur
Korkum bu iki ugrıya gönlüm yatak durur
g 68/1

b. Yer ve Mekân Unsuruna Bağlı Benzetme

Memleket

Ayva tüylerini ve benin memleket olarak tasavvuru her ikisinin de siyah oluşuna bu şekilleriyle kara parçasını andırmasına dayanır. Âşığın gönlü bu memleketleri dolaşmış, fitne ve

hile olmayan tek bir köşe bile bulamamıştır. Âşıklar arasında kargaşaya sebep olan da bu güzellik unsurlarıdır.

Dil hâl ü hatuñ memleketin gezdi ser-â-ser
Bir gûşe bulımadı k'ola mekr ü fitensüz
g. 98/4

c. Yiyecek İle İlgili Benzetmeler

Fülfül, dâne, üzüm, me'viz, zîre

Sevgilinin beninin fülfül (kara biber) olarak tasvir edilişi renk ve şekil benzerliğine dayanır. Âşık, sevgilinin benini o derece güzel vasfetmiştir ki kara biberin bile kıskançlıktan canı acımıştır.

Fülfül-i hâlûni cânâ şu kadar vasf itdüm
Ki hasedden işidüp cânı acıdı biberüñ
g. 128/2

Sevgilinin saçı karmakarışık, dağınık haliyle bir tuzağı andırır. Beni de âşığın kuşa benzetilen gönlünü avlamak için bu tuzağa konmuş dânedir. Âşık sevgilisinden, gönlünü avlaması için gereken bu tuzakları göstermesini ister. Zira o sevgilisine canını teslim için beklemektedir. Benin dâne olarak hayal edilişi, renk ve yuvarlak oluşuna dayanır.

Saçuñla hâlûni göster ki göñlümi alasin
Şikâr itmege mürgi çü dâm u dâne gerek
g 139/2
Bkz. g. 190/3

Dudağın tatlı oluşu onun hoşaf olarak vasıflandırılmasına sebep olur. Sevgilinin dudağının kenarındaki beni de bu hoşafın tadını daha da artıran üzümdür. Benin üzüm olarak hayal edilişi renk ve şekil benzerliğine dayanır.

Şirîn lebinde hâli yaraşmış Mesîhîyâ
Hoş-âb içinde niteki mergûb olur zebîb
g 14/6

Kuru üzümle nasıl hoşaf acı olmazsa, sevgilinin beni ile de saf dudağı o derece hoş, tatlı olur.

Hâşâ ki ola hâl ile ol la`l-i nâb telh
Tatlu olur mevîz ile olmaz hoş-âb telh
g 30/1

Gönlün hırsız, gözün de harami olarak kişileştirildiği beyitte ben de şekli ve renginden ötürü kimyonu andırır.

Hâlünden alsa gönlümi çeşmün aceb degül
Ugrıdan ise zîre harâmiye hak durur
g. 68/3

ç. Hayvanlarla ilgili benzetme

Meges

Benin sineğe teşbihinde sevgilinin dudağının helva veya şekere benzetilişi önemli rol oynar. Benin dudak kenarında oluşu bu hayali destekleyen diğer bir noktadır. Saf bala bakan inek burada kendinin aksini görür. Zira dudak safveti ile ayna gibidir.

Hâlûn ko öginsün tudaguñ üzre ki şimdi
Âyine olupdur megese şehd-i musaffâ
k. 16/14
Bkz. g. 237/3

d. Diğer benzetmeler

Nokta

Dudak tatlılığı dolayısıyla şeker ve balın benzetilene olur. Dudağın üstündeki benler de ekerin üzerindeki susam vs. taneciklere benzetilir.

Şehd-i lebi üstinde ol üç hâl Mesihi
Şol noktalara döndi ki korlar şeker üzre
g. 214/5

Ayağının toprağının hakkı için sufi eğer sevgilinin nokta şeklindeki benini görseydi, onu aşına tac ederdi.

Hâk-i pâyuñ hakı ger nokta-ı hâlûñ görse
İdinür idi anı sûfi başı üstine tâc
g. 25/2

Gözden nasıl gözbebeği gittiğinde göz kör olursa, âşık da sevgilisinin yanağındaki ben imadan etrafını göremez.

Gözüm görmez şehâ hâl-i ruhunsuz
Ki gözden nokta gitse göz olur kûr
g. 47/3

Gözbebeği ile benin benzetilmesi şekli vesilesiyledir. Gözün görmesi için gözbebeği nasıl gerekliyse yanakta da benin bulunması o derece gereklidir.

Didüm ey dost Mesîhîye görinsün hâlün
Didi insâna görünmez gözinün merdümeği
g. 264/5

Benin noktaya teşbihi onun küçüklüğünden ve şeklinden ileri gelir. Kaşın şekli itibarıyla râ harfine benzetildiği beyitte, sevgilinin beni de bu kaşın üzerine nokta koyarak, rahmet kelimesinin zahmet kelimesine dönmesine sebep olur.

Rahmet itmek istediğince Mesîhîye kaşun
Râ-yı rahmet üzre hâlün nokta kor zahmet düşer
g 78/5

14. Gabgab

Sevgilinin gabgabı Mesîhî Divanı'nda sadece elma ve topa benzerliği ile karşımıza çıkar.

Sevgilinin yüzü, güzellik burcunun hisarıdır. Hisarın özelliği, binayı koruyan yüksek yapı oluşudur. Bir kuşatma anında düşmana buradan karşılık verilir. Yüzün erişilmezliği, âşıkların sevgilinin yüzünü görememeleri, yüzün bedeninde başında oluşu yüz-hisar benzerliğinin ilişkisini sağlar. Hat (ayva tüyleri) yüzü kaplamaları neticesinde buranın apaçık görülmesini engellemeleri yönüyle duvara benzetilir. Sevgilinin gerdanı da yuvarlaklığı itibarıyla bu hisarı koruyan top olarak hayal edilir.

Divâr çekdi hattı vü top oldı gabgabı
Didâr-ı yâr burc-ı melâhat hisârıdır
g 49/2

Gabgabın elmaya teşbihi şekil benzerliği dolayısıyladır.

Teşbih oldugıçün tuffâh gabgabuna
Bunca yemişler içre ayvaya didiler bih
g 211/ 2

15. Zenahdan-Zekan

İlgili Benzetmeler

a. Bezm Âlemi İle İlgili Benzetme

Kadeh

Çenenin kadeh olarak hayal edilmesinde şekil benzerliğinin yanısıra dudağın da renk yönünden şarabı çağrıştırması önemli rol oynar.

Biri Ca'fer durur Sâzende-zâde
Zenahdânı kadehdür la'li bâde
ş. 134

b. Mekân İle İlgili Benzetmeler

Çâh, çâh-ı Bâbil

Eskiden müebbet veya ağır suç işleyen kişileri zincirle sarkıtıp çukurlara hapsetmek adetinden kinaye olarak çene çukuru zindana benzetilmiştir. Sevgili, şekil itibarıyla bir kuyu gibi tasavvur edilen çenesine zülfüyle âşıkların gönlünü hapsetmiştir.

Zülfi habs ide ide gönlünü âşıklarınıñ
Toptolu oldu günehkâr ile çâh-ı zekanı
g. 251/6
Bkz. g. 181/2, g. 205/4, k. 14/23, g. 240 /5

Sevgilinin şeklinden dolayı Bâbil kuyusuna benzetilen çenesinin üzerindeki beni bu kuyuya baş aşağı asılmış Hârût ve Mârût adlı meleklerle benzetilir.

Ey ruhuñ üzre hatuñ üstâd-ı sihr-i sâmirî
Vey zenahdânunda hâlûñ çâh-ı Bâbil sâhiri
g. 280/1

16. Zanu

Sevgilinin dizi, parlaklık bakımından aynaya benzetilir. Sevgilinin diz aynasına derin düşüncelerle bakan âşık, burada gayb âleminin daha önce görülmemiş suretlerini görür

Gösterür sûret Mesihiye nice ebkâr-ı gayb
Bakdugınca fikr ile âyine-i zânûsına
g. 245/7

17. Kamet

Genel Bakış

Yol boy benzerliği uzunluğu ve mevzun oluşu dolayısıyladır.

Kej-râ kaşına iremedük hergiz ol mehûñ
Togru olalı kaddi havâsıyla râhumuz
g. 97/2

Servi, çınar, şimşâd sevgilinin boyunun benzetileni durumunda olmasına rağmen, sevgilinin boyunun gölgesi bağa düştüğünde her birisi bu gölgeye hayret ederek, bakar.

Bâga çün seyr eyleyüp ol sâye-i kâmet düşer
Serv ü şimşâd u çenâruñ cânına hayret düşer
g. 78/1

Sevgilinin boyu için bağda her bir ağaç birbirine girmiştir.

Kâmetünçün cengler kopmuşdur ey cân şöyle kim
Bâg içinde şikeste-ser durur her bir şecer
g. 87/4

a. Âhîret ve Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Kıyâmet, mehtâb

Sevgilinin boyu âşıkları tarafından kıyâm (ayakta durma) halinde olarak hayal edilir. eyitlerde çoğu zaman kıyâm, kıyâmet ve kâmet kelimeleriyle iştikak sanatı yapılır. Sevgilinin oyunun görünmesi ile âşıkları arasında fitne, kargaşa, karışıklık ortaya çıkar. Bu durum kıyâmeti çağrıştırır. Âşık, sevgilisinin boyunu gördükçe çokluğu ve parlaklığı itibarı ile yıldızı andıran gözyaşları döker. Beyitte bu şekliyle İnfitâr sûresinin ikinci âyetine telmih vardır.⁶ Âşıkların yıldız gözyaşlarını gören servi boylu güzeller de bu durumun çok çetin bir kıyâmet olduğu hükmederler.

Dökilür kaddini gördükçe nücûm-ı eşküm
Serv-kadler çok evet katı kıyâmetdür bu
g. 198/3

Bkz. g. 19/2, g. 67/2, ş. 157, g. 45/6, IV/3, 6, s. 308

Sevgili düzgün, uzun boyuyla âşıklar arasında dolaştıkça fitneler kopar, kargaşa çıkar. Bu durum sevgilinin boyunun kıyâmet olarak düşünülmesine sebep olur.

Nigâr kâmetin unut kıyâmeti fikr it
Ko hatt-ı sebzi nedir gör sahife-i a'mâl
k. 9 /11

Beyitte kadd-mâhtâb, göz-uğru, zülf-gece kelimeleri arasında bir leff-ü neşr sanatı yapılmıştır. Sevgilinin boyunun devrinde ve zülfünün mekânında gözünden korkulmaz. Çünkü mehtâplı gecede hırsızdan korku olmaz. Sevgilinin boyunun, endâmının görünmesiyle âşıkların

---

⁶ 1, 2, 3, 4, 5. Gökyüzü yarıldığı, yıldızlar döküldüğü, denizler birbirine katıldığı, kabirlerin içindekiler dışarı çıkarıldığı zaman, insanoğlu (yapıp) gönderdiklerini ve (yapamayıp) geride bıraktıklarını bir bir anlar.

gözü gönlü ferahlar. Çünkü beklenen görülmüştür. Hasret gecesini sevgilinin boyu bosu aydınlatmıştır. Boyun mâhtâb olarak tasavvuru bu vesileyle ortaya konur.

Kaddüñüñ devrinde zülfünde gözüñden korku yok
Ugrıdan ol gice havf olmaz ki ola mâhtâb
g. 11/5

b. Ağaç Unsuruna Dayanan Benzetmeler

**Nihâl, serv, serv-i nâz, servi-i sebük-ser, serv-i sîmîn, serv-i revân,
nihâl-i serv, serv-i hırâmân, şimşât, ar'ar**

Boyun fidana benzetilmesindeki en önemli sebep; tazelik ve incelikdir. Sevgilinin yaşının genç oluşu da bu benzetmeyi destekleyen bir diğer husustur. Şâir, sevgilisinin nihali andıran boyunun vafsetmek için bir gazel yazar. Kaleminin diline bu esnada gayri ihtiyârî olarak servi gelir.

Yazdum nihâl-i kâmeti vafında bir gazel
Geldi zebân-ı hâmeme bi-ihyâr serv
k. 18 /10
Bkz. g. 131/4

Servi ağacı sevgilinin boyuna en çok benzetilen unsurların başında gelir. Boy-servi hayali kilişleşmiş, mecâz-ı örfî haline gelmiştir. Beyitte boyun serviye benzetişinde teşbih sanatının yanında istiâre sanatına da oldukça sık yer verilir. Bu durumda serv kelimesiyle bizzat sevgili karşılanmış olur. Servi ile boy arasındaki ortak nokta uzunluk, mevzunluk ve salınışlarındaki âhenktir. Sevgilinin boyunun serviye benzetilmesine şüirlerimizde sıkça rastlanır. Servi aynı zamanda suyu seven bir bitki olup, sulak yerlerde yetişir. Sevgili de âşığın akarsu havzasını andıran gözyaşları ile beslenir.

Kâmet-i dilberlere karşı bu eşk-i cûy-bâr
Beñzer ol havza ki durmuş servler divân aña
g. 5/3

Bkz. ş. 31, ş. 62, g. 66/2, g. 85/3, k. 18/12, k. 18/14, k.
18/25, k. 18/26, g. 198/3, k. 18/4, k. 18/5, g. 219/1, g. 50 /1, g. 54/2, k.
18/25

Hatta servi sevgilinin boyuna kendini benzetip, densizlik yapmıştır. Bundan dolayı da servinin ayağının çevresi suya gark olmuştur.

Kâmetüñe sehv ile beñzetedüğüñ kendüyi
Tolaşı tolaşı servüñ ayağını aldı âb
g. 11/2

Servinin rüzgârla nazlı nazlı salınışı, sevgilinin boyunun" serv-i nâz"olarak düşünülmesine yol açar.

Ey boyı serv-i nâz Kâsım Beg
Saçı ömr-i dirâz Kâsım Beg
g. 130/1

Sevgilinin âşıkları cezbeden aynı zamanda muztarip eden vasıflarından biri de hoppa oluşudur. Sevgilinin bu vasfı" sebük-ser"kelimesiyle karşılanır. Servi sulak yerde büyüyen, suyu oldukça seven bir ağaçtır. Boyu ile serviyi andıran sevgili de âşıklarının akarsuya benzetilen gözyaşları ile beslenir. Gözyaşı akarsuyu sevgiliye yüz sürmek, ona ulaşabilmek için doğru akıp gitmektedir. Bu gözyaşlarının dinmesi sevgilinin kenâre gelmesi sonucu yok olacaktır." Kenâre"kelimesinden kasıt âşığın kucığıdır. Sevgilisine vâsıl olması âşığı gözyaşından kurtaracaktır.

Yaşam cûy itme ey serv-i sebük-ser
Kenâra gel ki gönlüm öyle ister
g. 80/1

Sevgili, boyunu âşıklarına karşı bir cazibe unsuru olarak kullanır. Bu durum sevgilinin boyuna" ra'nâ"sıfatını kazandırır. Âşık âhını kışın hâsıl olan dağıtıcı, yıkıcı soğuk rüzgârlara benzetir. Âşık, kış rüzgârı olarak vafettiği âhının sevgilisinin ra'nâ olan boyuna erişmemesini diler. Sevgiliden de bu âhın kesilmesi için biraz ümit vermesini diler. Aksi takdirde beyazlığın dan dolayı gümüş bir serviyi andıran sevgilinin boyu zarar görecektir, bu âh rüzgârıyla sarsılacaktır.

Kâmet-i ra`nâna karşı âh itdürme baña
Bâd-ı berd irişmesün ol serv-i sîmîn üstine
g. 225/4

Servinin rüzgârla salınması üzerinde çokça durulur." Serv-i revân, serv-i hoş-hıram serv-i cemân" gibi ifadelerle sevgilinin yürüyüşüne atıflarda bulunulur. Sevgilinin suyun akışı gibi kayarcasına hoş yürüyüşü, servinin rüzgârla birlikte belli bir âhenkte salınması ona" serv-i revân"vasfını kazandırır.

Mustafânûñ gül ruhı devrinde hatm olsun kelâm .
Kâmeti serv-i revân u kâküli ve'l-mürselât
g. 23/8
Bkz. g. 129/5

Rüzgârın dağıtıcı, yıkıcı, sarsıcı özelliğinden yola çıkarak, âşığın âhı da rüzgâr olarak tasavvur edilir. Âh, kavuşulamayan sevgiliye yapılan bir serzeniştiir. Âşık, aşk acısından duyduğu ızdırap sonucu âhını etrafa yayar. Cihân halkı ile birlikte sevgili de bazen bundan rahatsız olur.

Çoğu kez de olmaz. Zira bu âh sevgilinin güzelliğini dünyaya duyuran bir durumdur. Beyitte ilk olasılık sözkonusudur. Âşıktan çıkan âh rüzgârı sevgilinin taze, henüz fidân konumunda olan boyunu sarsar. Âşğın istediği de zaten âhinin sevgiliyi muztarip etmesidir.

Salınur âhum işitdükçe kaddün
Nihâl-i servi zîrâ bâd sarsar
g. 53/2

Mesîhî sevgilinin hasretinden dolayı can verirse, kabri üzerinde onun salınarak yürüyüşünü hatırlatacak bir serv-i hırâman bitecektir.

Hasret-i kaddün ile ger bu Mesîhî vire cân
Kabri üstinde bite serv-i hırâmân-şekil
g. 150/5

Râst ve mevzun kelimeleri sevgilinin boyunun düzgünlüğünü ifade eder. Şimşat da servi gibi meyvesiz bir ağaçtır. Şimşadın bu özelliğinin yanısıra boyunun da uzun oluşu sevgilinin boyunun bu ağaca benzetilmesine yol açar.

Bî-tefekkür râst-ı mevzûn gösterür fa`âl-i Hak
Kasd-ı vasf itsem nigârûn kâmet-i şimşâdına
g. 207/4
Bkz. g. 34/1

Sevgilinin uzun ve düzgün boyu onun'ar'ar (dağ servisi, dikenli ardıç ağacı) teşbih edilme sine yol açar. Âşık, ar'ar boylu sevgilisinin sohbeta gelmesini arzulamaktadır. Eğer sohbeta icâbet ederse başı göklere ermiş servi ağacı sevgiliye hizmet edecektir.

Ey boyı ar `ar hemân tek sen kadem bas sohbeta
Serv sahn-ı gülsitân içre turupdur hidmete
g. 238/1

b. Harflere Dayalı Benzetmeler

Dâl, elif

Servi boylu sevgili eğildikçe devlet kelimesinin ilk harfi olan" dâl"ı çağrıştırır.

Agzun ey dilber kad u zülfünle dünyâ mâlıdur
Kâmet-i servün rükn` itdükçe devlet dâlidür
g. 67/1

Boyun elif olarak hayal edişi şekli dolayısıyla. Yüzün her iki yanına dökülen zülûf bu şekliyle tesniye olarak addedilir. Kâkülün yüzde tek oluşu da onun müfret olarak tasavvur edilmesine sebep olur.

Sîga-ı hüsnde kaddûn elif-i cem` durur
Ol iki zülf aña tesniye müfred kâkül
g. 146/5

c. Eşya, Nesne Unsuruna Dayalı Benzetme

Ok

Boyun ok olarak hayal edilişi yine düzgün şekli dolayısıyladır.

N'ola kâr itse câna vasf-ı kaddûn
Gelür okdan katı söz olsa togru
g. 200/4

18. Dehân

Genel Bakış

Âşık sevgilinin ağız ve belini hayal ederek, türlü türlü hayal kurar

Dehânı ile miyânını fikr idüp hûbuñ
Nice bir eyleyeyin böyle dürlü dürlü hayâl
k 9/7

Âşık, sevgiliye duyduğu aşkın ulaşılmazlığı sebebiyle çelimsizleşmiş, incecik kalmıştır.
Sevgilinin hayalî ağzı âşığı kalem nâli gibi hayal etmiştir

Kalem nâli gibi hayâl itdi beni
Dehân-ı muhayyel miyân-i mühefhef
g 120/2

Sevgilinin ağzının en önemli özelliği, küçük oluşudur. Beli de görülmeyecek kadar
ncedir.

Fenâya virdi âşıklar cihânı
Bulmazlar dehân ile miyânı
g 274/1

a. Eşya İle İlgili Benzetmeler

Kilit, mücevher kutusu

Sevgilinin âşık için sarfedeceği kötü sözler bile âşık için bir lutuftur. Sevgilinin ağzı sık sık
çılmadığı için kilit olarak düşünülür. Ayrıca değerli şeyler kilit altında tutulur. Ağzın içinde
bulunan dişler de inci olarak görüldüğünden ağzın kilide benzetilişi doğaldır.

Çünkü agzuñ baña düşnâm itmeg için açıla
Öyle sanuram ki açılır du`â ile kilid
g 39/4

Ağız, içinden inci tanelerine benzetilen lafızları barındıran bir mücevher kutusudur.

Goncayla çü agzından o dilber döker elfâz
Dürç-i deheni içre olur san dürer elfâz
g 113/1
Bkz. g. 178/2

b. Şekil itibarıyla Yapılan Benzetmeler

Yara, nokta, mim, sıfır, adem

Sevgilinin bakış okları, âşığı teninde şekil yönüyle ağıza benzeyen yaralar açmaktadır. Bu yaralar âşık için bir lutuftur. Âşığın bedeninde oluşan ağza benzeyen yaralar sevgili için dua etmektedir.

Ger tende zahm-ı tiriñ açâ ser-be-ser dehen
Saña du`âlar eyleye ey dost her dehen
g 178/1

Dudak küçük oluşu sebebiyle noktaya benzetilir.

Perkâr gibi kûyuñı çigzinmez idi dil
Nokta misâli olmasa sende eger dehen
g 178/3

Dudağın mim harfine teşbihi yine küçüklüğü dolayısıyladır.

Yâruñ görüp yüzini aceb mi meded disem
Çün mimdür dehânı iki zülfi iki dâl
g 142/3

Ağız, küçüklüğü ve şekli dolayısıyla sıfıra benzetilir

Hattuñ meger ki âyet-i rahmet durur k'anuñ
Surhıyle kodı sıfır dehânuñ duragina
g 221/4

Ağzın küçük oluşu yokluğu çağrıştırır. Sevgilinin yokluğa benzeyen ağzından eşyanın oluşması söz konusudur. Zaten yaratılmışların var olma sebepleri de yokluktur.

Dehânuñdan çok eşyâ oldı peydâ
Ademdür kevn-i mevcûdâta bâ`is
g 24/5
Bkz. k. 9/8, g. 269/1

c. Tad Yönü Dolayısı İle Yapılan Benzetmeler

Şeker, şîrîn

Ağzın şekere teşbihi tatlı oluşuna dayanır. Dudaklar kırmızı oluşlarından dolayı şarap olarak düşünülür. Âşık, kendisine lutfunu göstermesini, sevgilisinden acı sözler işiterek, dudak şarabına acı şarap bulaştırmamasını istemektedir.

Âlûde eyleyüp mey-i telh ile la`lüni
Lutf it acıtma cânumuzı ey şeker-dehen
g 178/4

Ağzın tatlılığı ona şîrîn sıfatını kazandırır.

Kasr-ı sîmînine ol şîrîn-dehân u gül-ruhuñ
Ey dirîgâ kim akan her lahza şîr ırmagıdur
g 94/6

ç. Çiçeklerle İlgili Benzetme

Ağzın kırmızı ve kapalı oluşu onun gonca olarak hayal edilmesine yol açar. Gonca da kapalı bir vaziyettedir. Âşık sevgilisinden ağzını açmasını, böylelikle inci gibi olan dişlerini görmek istemektedir. Sevgili bu isteğe, alaycı bir şekilde gülümseyerek cevap verir.

Dendân-ı dürer-bâruñı göster didüm ey yâr
Ol gonca-dehen böyle didüğüme sırtıdı
g 262/3
Bkz. g. 58/1, g. 110/2, g. 251/4

d. Şahıslara Dayalı Benzetme

Ağız, can bağışlayıcı olmasından dolayı Hz. İsa'ya benzetilir.

Nice terk idem ol İsâ-dehânı
Ki gökde istedüğüm yerde buldum
g 155/3
Bkz. k. 2/14

19. Leb

Genel Bakış

Âşık, sevgilinin dudağındaki bulduğı tadı ne balda ne de şekerde bulmuştur

Halâvet kim leb-i dilberde buldum
Dahi ne şehd ü ne şekkerde buldum
g 155/1

Dilberin dudağı âşığına can bağışlayıcıdır Buna karşın gözü de âşığı her an katletmeye
niyet eder

Lebüñ dirgürmege cânlar virürken
Gözün katlüme her dem niyet eyler
g 65/5

Âşığın ömrü güzelin ayrılığı ile geçer Âşık sevgilinin dudağından ayrı dirilmek bile
istememez

Nice kez gayret itdüm kim firâkuñla geçe ömrüm
Yine bir dem lebünden ayrı dirilmege cânım yok
g 123/4

Âşık, sevgilisinin dudağını canından esirgememesini ister

Dirîg eyleme cânâ lebüñi cânımdan
Ki vasl-ı âşık u ma`şûk cân cânâ gerek
g 139/3

Sevgilinin can bağışlayan dudağı ölüyü yerde diriltirken, gökte İsa sussun, boşuna
Mesihalanmasın

Mürdeyi yerde dirildürken leb-i cân-bahş-ı yâr
Gökde İsâ epsem otursun Mesihâlanmasun
g 176/4

Şarap kadehinin sevgilinin ağzına değmesi, kadehin dudağı öpmesi şeklinde düşünülür
Sürahi, mecliste sevgilinin dudağını öpen şarap kadehini görünce kıskançlıktan dolayı canı
ağzına gelir

Cânı sürâhîñün gelür agzına reşkden
Meclisde la'lüñi öpicek sâgar-ı şarâb
k 7/19

Sevgilinin dudağı âşığın derdinin dermanıdır

Kanı ol âlem ki la'lüñ derdüme dermân idi
Yüzün ile küfr-i zülfüñ baña din imân idi
g 254/1

Maden yatağı bağırını paralasa, sevgilinin dudağından çıkan cevher kadar kıymetli taş ortaya koyamaz. Bu yönüyle dilberin dudağı kândan (maden yatağı) daha üstündür.

Lebüñ deñlü güher tahsil kılmaz
Aceb mi pârelense bağırı kânüñ
g 136/4

İlgili Benzetmeler

a. Yiyecek, İçecek ve Bitkilerle İlgili Benzetmeler

Şeker, hoşaf, mey, mey-gûn, bal, âb-ı hayat, şeftali, çeşme-i cân, çeşme-i hayvan, tiryâk, câm-ı kevser, rutab, şerbet, terkib, gül-nâr, yemiş

Dudağın yiyecek ve içeceklere benzetilmesi tadı dolayısıylardır. Sevgilinin dudağı şeker olunca, âşığın kendisi de şeker yemek suretiyle dile gelen bir papağan olur. Dilberin parlak lığı suretiyle aynaya benzetilen yüzü de bu papağanın konuşmasına yardım eden diğer bir unsurdur.

Tûti-i tab'ın Mesîhî bendeñüñ gûyâ iden
Bir şeker-leb dilberüñ âyîne-i ruhsâridur
g. 50/6

Bkz. ş. 154, g. 75/1, g. 105/3, g. 250/1, g. 135/3, g. 212/1, g. 266/3

Beyitte leb ile hoşaf, hâl ile de zebîb (kuru üzüm) arasında bir leef ü neşr sanatı yapılmıştır. Dudak tadından dolayı hoşafı andırır. Dudak hoşafına lezzet katan da sevgilinin yüzünde bulunan üzümü andıran benidir.

Şirîn lebinde hâli yaraşmış Mesîhîyâ
Hoş-âb içinde nitteki mergûb olur zebîb
g 14/6
Bkz. g. 30/1

Dudak renginden ötürü meye (şaraba) benzetilir. Âşıkların kavgasına sebep olan sevgilinin dudaklarıdır. Zira kavganın çıkmasının en büyük sebeplerinden biri de şaraptır.

Lebüñçün eksik olmaz cengimüz hiç
Ki ekser mey durur gavgâya bâ`is
g 24/4

Bkz. g. 26/5, g. 27/3, g. 37/3, g. 43/3, g. 167/2, k. 7/19, g. 64/2 g. 99/4, g. 135/3, g. 240/5 g. 233/7

Sevgilinin dudağı helvadan da tatlıdır. Zira sevgilinin dudağında olan tuzluluk, helvada yoktur

Lebüne beñzerem dir ise halvâ
Eyü dir ille anuñ tuzı yokdur
g 61/3

Dudak renginden ötürü mey-gûn (şarap renkli) sıfatını kazanır.

Mesîhî ger leb-i mey-gûnuñ için ölüirse
Mugân türâb-ı mezarın şarâb için hum ider
g 81/7
Bkz. g. 90/7, g. 255/1, g. 11/6, g. 219/4, g. 107/1

Sinekler bala konarlar. Mesihî'nin gönlü de sevgilinin dudağının balına konan bir sinek tir.
Fakat sinek bala saplanarak, bir daha uçamaz ve bu onun ölümüne sebep olur.

Çekse dil-i Mesîhî lebünde belâ n'ola
Zâhir ki bala konsa belâlar çeker meges
g 104/5
Bkz. g. 105/2, g. 214/5, k. 16/14 g. 104/2, g. 54/1

Dudak can bağışlayıcı özelliği ile âb-ı hayat (ölümsüzlük suyu) olarak vasıflandırılır.

İşidürüz ki içen âb-ı hayâtı ölmez
Biz kara günlü ger emsek lebüñi ölmezdük
g 135/4
Bkz. k. 16/12, g. 21/2, g. 23/4, g. 121/5

Dudak, tadı ve etrafındaki ayva tüyleri ile birlikte şeftaliyi andırır. Âşık sevgilinin şeftaliyi andıran yanağına yaklaşamamaktan dolayı şikâyetçidir. Sevgilinin şeftali dudağını rakip yer Âşığa da bu şeftalinin ya kabuğu ya da çekirdeği kalır

Şeftâlü-yi lebini nigâruñ rakib yer
Bize degince yâ kabıdur yâ çekirdegi
g 285/3

Dudağın çeşme-i cân veya çeşme-i hayvan oluşu can bağışlayıcı ve ölümsüzlük verici özelliğine dayanmaktadır. Âb-ı hayat, zulümât (karanlık) ülkesinden çıkar. Ağzın içi ve boğaza doğru uzanan yolu da karanlıktır.

Çün itdüñ leblerini çeşme-i cân
Bulan haşre deflü zinde eyle
ş 2
Leblerüñ kim cân virüpdür çeşme-i hayvân aña
Ben dahi dilden revân itsem aceb mi cân aña
g 5/1

Tiryâk, zehirlenmelere karşı kullanılan panzehir demektir. Zülf şeklinden ötürü yılanı teşbih edilir. Dudak da zülf yılanının zehirini bertaraf eden panzehirdir. Akrebin panzehiri görünce ondan yüzünü çevirmesi tabii olmasına karşılık, akrep gibi zehirli olan zülf yılanı başını dudaktan çevirmez. Hatta zülf dudak üzerine düşmekten geri durmaz.

Lebleriünden mâr-ı zülfün başını döndürmedi
Gerçi kim akreb çevürür yüzini tiryâkden
g 183/4

Dilberin dudağı cennetteki Kevser şarabını andırır. Âşık, bu dünyada dilberin dudağına vâsıl olamamıştır. Tek tesellisi âhirette Kevser şarabı ile ödüllendirilmektir.

Çü sunulmadı bunda la`l-i dilber
Sunasın yarın anda câm-ı Kevser
ş. 32
Bkz. g. 11/1

Sevgilinin dudağı, tatlı ve dolgun oluşu itibarıyla olgun hurmaya benzetilir. Hurma olarak vâsıf edilen dudaklara duyulan özlem sonucu âşıklar, hurma çekirdeğinden oluşan tesbihler edinmişlerdir.

Ol serv-kâmetüñ rutab-ı la`li hasreti
Tesbihümüzi eyledi hurmâ çekirdegi
g 285/2

Dudak tatlı oluşundan ötürü şerbet olarak düşünülür. Aşk acısı âşığın canını yakmıştır. Bu harareti ancak âşiğa sunulacak dudak şerbeti teskin edebilecektir.

Çünkü yakduñ cânımı sun bâri la`lün şerbetin
Tâ ki bu ihrâkı teskin itsün ol cüllâb-ı ışk
g 122/2

Hân kelimesinin bir anlamı da meyhânedir. Sevgilinin dudağı çeşitli tatların birleşmesi ile elde edilmiş insanın başını döndüren, onu sarhoş eden bir terkiptir. Mesîhî'yi bu terkinin tadı keyiflendirmiş âdeta kendinden geçirmiştir. Bu karışımı içen Mesîhî keyiflenmiş, başı dönmüştür. Mesîhî, sevgilinin tat çeşnisi olan dudağına tekrar kavuşmak için sevgiliden yardım istemektedir.

Mesîhîye hân-ı visâlün meded kıl
Çü terkîb-i la`lünle itdün mükeyyef
g 120/5

Sevgili, nar çiçeğini andıran dudağı sulayan, onun bakımını yapan bir bahçivandır. Güzellik bağında bu derece güzel bir meyva veren bir çiçeği yetiştirmesi bahçivan olarak tasavvur edilen sevgiliyi daha da yüceltir. Dudak gülnâr (nar çiçeği) teşbihi renk benzerliğine dayalı olarak yapılır.

Ey bâgbân ahsent gülnâr-ı la`lünle kim
Bâg-ı cemâl içinde bitmez o deflü fâkih
g 211/3

Rakip, sevgilinin semtinde güzelin dudağına kavuşmak arzusuyla yanıp, tutuşan âşığa övüp sayar. Bu durum; bahçıvanın yemişin hamını dilenciye vermesine benzer. Beyitte; bağbân-akip, yemiş-la'l, sâil-âşık kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

Ba'na la`lünçün kılur düşnâm kûyuñda rakib
Sâ'ile hâmn virür ekser yemişün bâgbân
g 180/3

b. Mekâna Dayalı Benzetmeler

Meyhâne, gülsitân

Âşık, sevgilinin şaraba benzeyen dudağının tutkunu olduğundan beri meyhaneyi mekân edinmiştir.

Dil kaşuña azm eyler iken kaldı lebüñde
Meyhâneye iletdi anı râh-ı musallâ
g 2/5
Bkz. g. 170/4

Dudağın gülsitân (gül bahçesi) olması hayali kırmızı oluşuna dayanır. Cennet, bu gül bahçesinin eksik, hakir bir yaprağıdır.

Hey ne zibâ gülsitân olur dudaguñ ey perî
Kim bihişt-i heşt anuñ bir kemteriñ yaprağıdur
g 94/4

c. Şahıslara Dayalı Benzetmeler

Nuşirevân, Şîrîn, sâki-i Kevser, can verici, Hz. İsa, Mesîh-i sâni, tabîb

Âşık, sevgilinin dudağını adaleti ile ünlü olan Nuşirevân'a benzetir

Biri Hürmüzdür ebrûsı meh-i nev
Lebi Nuşirevândur kendü Husrev
ş. 93

Beyitte, sevgilinin dudağı Ferhad'ın sevgilisi Şîrîn olarak hayal edilir Ayrıca sevgilinin dudağın tatlı oluşu ona şîrîn sıfatını kazandırmıştır.

Bizi çün kûh-ı gamda itdi Ferhâd
Ne için eylemez şîrîn lebin dâd
ş. 94
Bkz. g. 44/2, g. 77/2

Dudak, dilberin cenneti andıran yüzünde bulunan, âşıklarına kevser şarabını sunan bir sakidir.

Biri bir dil-rübâdur adı Hayder
Ruhı cennet lebi sâki-i Kevser
ş. 97
Bkz. g. 42/1

Sevgilinin dudağı ölüye can verici bir özellik taşır. Bunu işiten âşıklar sevgilinin dudağının vuslatına ermek için canlarını seve seve verirler.

Lebiyle ölü dirildür o fettân
İşiden anı nice virmesün cân
ş. 104
Bkz. g. 198/2, g. 250/1, g. 68/6

Sevgilinin dudağının can bağışlayıcılığı Hz. İsa'yı bile geçmiştir. Bu şekliyle bir satranç tahtası gibi düşünülen felekde Hz. İsa ile satranç oynamış ve onu mat etmiştir

Ey lebün nat`-ı felekde eylemiş İsa'yı mât
Vey hatuñ yazmış müselleme diyü hüsnüñe berât
g 21/1
Bkz. g. 68/6, g. 176/4, g. 263/5

Dudak, yine can verme özelliğinden ötürü ikinci bir İsa'dır.

Ol leb-i cân-bahş-ı âlem kim Mesîh-i sânidür
Hak bu kim sihr itmede çeşmi cihân fettânıdur
g 52/1

Dudağın tabip olarak tasavvuru onun âşıkların derdine derman oluşuna dayanır.

Kimi hoş itdise ey dost tabîb-i la`lün
Bize tokındı olaruñ yine bimârlığı
g 268/4

ç. Kıymetli Taşlarla İlgili Benzetmeler

Mercan, lâl

Dudağın mercan olarak tasavvuru rengi dolayısıyla. Âşığın gözünün bir oluk, lüle olarak düşünülmesi her ikisinin de su akıtmaları sebebiyledir. Sevgilinin ayrılığında ötürü âşığın gözünden inci taneleri akar.

Görmeyelden leb-i mercânıñ ey can görseñ
Gözlerüm lülelerinden nice lü'lü'ler akar
g 77/4

Dudağın lâl taşına benzerliği rengi dolayısıyla.

İd-gâhı la'l-leb bütlerle zeyn itdi yine
Oldı bu deyr-i mu'allâda meger âzer hilâl
k 3/5
Bkz. k. 15/2, g. 69/5, g. 155/6

d. Diğer Benzetmeler

Nesh-i celî, şifâ âyeti, Kevser

Dudak yakut benzerliği her ikisinin de kırmızı oluşuna dayanır. Dudak, aynı zamanda mushaf olarak vasedilen yüze nesh-i celî şeklinde yazılmış bir hattır.

Âyet-i rahmet iner şol gün muhakkak yire kim
Yaza yâkût üstine hatt-ı lebûn nesh-i celî
g 277/5

Yüz, âlemi gösteren bir aynadır. Dudak da âşıklara can bağışlayıcı, onların dertlerine deva olması dolayısı ile şifa ayeti olarak düşünülmüştür.

Ey yüzün âyîne-i âlem-nümâ
Hatt-ı la'lûn âyet-i fihi şifâ
g 9/1

Âşık, sevgilinin kaşının mihrabına karşı namaz kılmaktadır. Bu namazda Kevser sûresini okumasının sebebi de sevgilisinin Kevser şarabını andıran dudaklarını hatırlaması dolayısıyladır.

Çün kaşun mihrâbına kıblem namâz eyler gönül
La'lûni yâd idüp okur sûre-i Kevser gönül
g 145/1

20. Dendân

İlgili benzetmeler

Dâne, dür, lü'lü, dürer-bâr

Dişlerin ağıza dizili olması her birinin bir tesbih tanesi olarak düşünülmesine yol açar. Âşıkların ağzı, böyle bir tesbihin medhini yapmak için sabah akşam bu tesbihi çekerler.

Dâne-i dendândan tesbîh idinmiş her dehen
Tâ ki anuñ medhini tekrâr ide her subh u şâm
k. 4/18
Bkz. k. 5/28

Diş ile inci arasındaki benzerlik ilgisi renk, şekil ve parlaklık yönleri kurudur. Nazm; söz ipliğine inci dizmek sanatıdır. Şâir, sevgilisinin inci dişlerini vasfetmek suretiyle nazım ipliğini oluşturur.

Hemişe vasf-ı dendânundur iden
Bu nazmum riştesin pür-dürr-i meknûn
g. 175/5
Bkz. g. 113/3

Âşığın gözlerinin çeşmesi de sevgilinin inci dişlerine karşı lâl gözyaşlarını akıtan birer oluktur.

Çeşme-i çeşmüm iki lüle gibi olmuşdur
Dün ü gün la`l akıdur lü'lü'-i dendânun için
g. 191/2
Bkz. g. 113/3

Âşık, sevgilisinden gonca ağzını açmasını ister. Zira bu açış âleme inciler yağdıracaktır. Fakat bu isteğe sevgili alaycı bir gülümsemeyle karşılık verir.

Dendân-ı dürer-bâruñı göster didüm ey yâr
Ol gonca-dehen böyle didüğüme sırtıdı
g 262/3

21. Bel

Genel Bakış

Dîvân edebiyâtında sevgilinin beli öylesine incedir ki çoğu kez kıl olarak tasavvur edilir. Bel kucaklanma, sarılma yeri olarak hayal edilir. Âşık daima sevgilisinin yok denilecek kadar ince beline sarılmayı arzu eder. Sevgilinin beline sarılamayan, bunun özlemine çeken âşık için kemer kıskanılacak bir eşyadır. Zira sevgilinin belini kendisi değil, kemer kucaklamaktadır. Bundan dolayı âşık, kemerin yerinde olmak ister.

Yaluñuz sîm ile senüñ belüñi aldum idi
Nice anuñ gibi koçdı vü tolandurdı kemer
k. 15/7

Nasıl çuhadan kıl çekilmesi imkânsızsa, akıl da sevgilinin beli ve cismini şerh edemez. Beyitte bel ve kıl ilişkisi fhâm-ı tenâsüp olarak karşımıza çıkar.

Beliyle cismini şerh itse âkıl
Sanasın kim şayagından çeker kıl
ş. 161

Âşığın gece gündüz hayali sevdiğinin beline sarılmaktır.

Biri ser-mahfilûn oğlu Alidür
Hayâlüm gice vü gündüz belidür
ş. 148

Gerek ağzın gerekse belin var ile yok arası oluşu bel ile ağzın beraber anılmasını gündeme getirir. Âşık, güzelin ağzı ile belini düşünerek, her ikisi hakkında türlü türlü hayal kurar.

Dehânı ile miyânımı fıkır idüp hûbuñ
Nice bir eyleyeyin böyle dürlü dürlü hayâl
k. 9/7

Miyân kelimesi; hem orta hem de bel manalarına gelir. İnsanın beli de vücudunun ortasındadır. Dehân (ağız) ve miyân (bel) kelimeleri yok denecek kadar küçük oluşları itibarıyla beyitlerde çoğu kez beraber anılır. Âşık sevgilinin dudağını öpmek, belini de kucaklamak istemektedir. Âşığın bu maksadını sezen güzelin ağzı ve beli âşıktan gizlenmektedir. Ağzın ve belin küçüklüğü beyitte hüsn-i ta'lil yoluyla verilmiştir.

Ey Mesîhî bildi maksûduñ durur bûs u kenâr
Anuñ için gizlenür sendeñ dehân ile miyân
k. 14/31
Bkz. g. 181/9

Güzelin ağzı ve belinin yok denecek kadar olması, âşığın sevgiliyi öpmesi neticesinde ona görünmeye utanması, kendisini saklaması olarak addedilir.

Beñzer öpdüñ koçdun ol yârı Mesîhî nitekim
Utanur saña görünmege dehânıyle miyân
g. 179/6

Sevgilinin ağzı ve beli yok denecek kadar küçüktür. Âşıklar onları cihânda ne kadar arasalar da bulamazlar.

Fenâya virdi âşıklar cihânı
Bulmazlar dehân ile miyânı
g. 274/1

İnce oluşu ile ilgili tasavvurlar

Kıl, iğne teli

Sevgilinin beli ince oluşu itibarı ile kıl olarak hayal edilir. Sevgilinin gümüş rengi olan bedeni heybetiyle bir sîmîn kûhu (gümüş dağı) andırır. Böyle ağır bir gümüş dağı kıl inceliğinde belin çekmesi âşığı hayretlere sevkeder.

Yeder bir kıl ile sîmîn kûhı
Ne ağır yük çeker mûy-ı miyânûñ

g. 136/3

Bkz. ş. 135, ş. 161, g. 58/1, g. 164/4, g. 283/3

Sevgilinin belini kucaklamak akıl dışıdır. Binlerce dikkat edilse, aklın hayali bile kıl kadar olur.

Vasl-ı miyân-ı yâr ki olmuş muhâl-i akl
Biñ dikkat itse kılca irişmez hayâl-i akl

g. 144/1

Bel-iğne teli arasındaki benzerlik yine belin ince oluşu vesilesiyle kurulur.

Birisi ignecilerde Alidür
Miyânı sanasın iğne telidür
ş. 78

Sevgilinin belinin ince âdeta yok olarak kabul edilişi onun" mühefhef" olarak vasıflandırılmasına yol açar.

Kalem nâli gibi hayâl itdi beni
Dehân-ı muhayyel miyân-i mühefhef
g. 120/2

22. Cism

Sevgilinin vücudu ile pamuk arasında kurulan benzerlik alakası her ikisinin de yumuşak ve beyaz oluşuna dayanır.

Biri hallâcdur k'olmuş Hüseyin-ism
Atılmış penbedür san andağı cism
ş. 152

Nasıl çuhadan kıl çekilmesi imkânsızsa, akıl da sevgilinin beli ve cismini şerh edemez. Beyitte bel ve kıl ilişkisi îhâm-ı tenâsüp olarak karşımıza çıkar.

Beliyle cismini şerh itse âkıl
Sanasın kim şayagından çeker kıl
ş. 161

23. Göğüs

Göğüs-yasemin benzerliği renk cihetiyle kurulur. Sevgilinin göğsü beyazlığı ile yasemini andırır. Teri de saf bir şeker gibidir.

Birisi Kız Alidür k'ol semen-ber
Olupdur sükker-i pâlûdeden ter
ş. 80

24. Beden, Ten

Sevgilinin bedeni beyaz oluşu münasebetiyle gümüşe benzetilir. Sîm-beden, sîm-ten kelimeleri ile doğrudan sevgilinin bedenine atıflarda bulunulur. Âşık, sevgiliye ulaşmanın bedeli olarak kanlı yaş döker. Sevgili âşığın bu kanlı gözyaşlarını bakır paraya benzetererek, bunu vuslatının metaı olarak kabul etmez. Zira altında bakır oranı arttıkça para para kırmızılaşır. Kanlı gözyaşı da rengi itibarıyla içinde bakır oranı fazla bulunan altın paraya teşbih edilir. Gümüş tenli sevgili de saf altın olmayan gözyaşı dirhemini vuslat bedeli için yeterli bulmaz.

Kanlı yaş ile vashı metâ`m diledükçe
Ol sîm-beden dir ki bakır var diremüfide
g. 218/2
Bkz. g. 75/4

Yine sevgilinin teninin beyazlığı onun semen-ten (yasemin tenli) olarak vasıflandırılma sına yol açar.

Sen semen-ten lâle-ruhsâr ile sohbet itmege
Gonca vü gül kıldı yâkût u zerini der-miyân
g. 180/2
Bkz. k. 14/18

25. Endâm

Sevgilinin endâmı boyuyla birlikte verildiği için divânda endâmın açıkça zikredildiği tek yer; sevgilinin gümüş endamlı olarak vâsfedildiği beyittir.

Birisi de nigârûñ Hâcî Bayram
Zer itdi beñzümü ol sîm-endâm
ş. 168

26. Dest

Genel Bakış

Sevgilinin elinin cevher dağıtıcı olarak vasıflandırılması onun ihsanının bol oluşundan kaynaklanır. Bulutun sevgilinin cevher dağıtan eline benzetilmesi söz konusu bile edilemez. Zira bulut, verdiği bir bağışa karşılık bin kez yüzünü buruşturur.

Dest-i gevher-pâşuñ nice müşâbih ola çün
Bir atâ idince biñ kez burtarur yüzün gamâm
k 4/31

Lutfun, cömertliğin elle verilmesi" dest-i cûd"tamlamasının kullanılmasını beraberinde getirir. Goncanın içi rengi sebebiyle altına teşbih edilir.

Beñzer ki dest-i cûduñ etegin tutup durur
Kim kaçdı gonca koynına gizlendi zer-i nâb
k 7/49

İnci yağdıran bulutun, yanlışlıkla memduhun avucuna özenmesi neticesi yıldırımın onu keskin kılıcı ile kesmesi ifadesi ile beyitte hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır. İlbaharda yağın yağmurun damlasının istiridyenin ağzına düşmesi ile inci oluştuğuna inanılır. Bundan hareketle memduhun avucu inci yağdıran buluttan bile daha üstün olduğuna inanılır.

Tîg-i bürrân ile berk anı çalar yine meger
Sehv ile keffüñe öyküñdi sehâb-ı dür-bâr
k. 12/12

Övülenin avucuna denizi benzetmek olası değildir. Zira deniz buluta ne bağışladıysa onu gerisin geriye alır. Fakat övülenin inci saçan avucu verdiklerinin peşine düşmeyip, onları tekrar istemez.

Ebre deryâ ne ki bağışlar ise yine alır
Keff-i dür-pâşuña ol öyle ye nice beñzer
k. 15/13
Bkz. k. 16/24

Bulut, yağmur yağdırması sonucu âleme bereket saçması sonucu ele alınır. Bulutun siyah örtü örtmesi (ebr-i siyah) ile yağmur bulutu kastedilir. Sevgilinin avucu âleme buluttan daha feyz saçıcıdır. Bulut bu yüzden hasedinden yüzü kararıp, ağlamaya başlamıştır. Hasetçi insanların kıskançlıktan dolayı yüzlerinin kararmasından kasıt; suratlarını asmaları gülmeme leridir. Bulutun da yağmur yağdırması bu sebeptendir. Beyte bu haliyle hüsn-i ta'lil sanatı hakimdir.

Hasedinden görelî keff-i kerîmüñi sehâb
Kara-pûş oldı yüzi gülmez ışımaz aglar
k. 15/ 20

27. Ter

Terin saf, süzölmüş şekere teşbihi renginden ve tadından ileri gelir.

Birisi Kız Alidür k'ol semen-ber
Olupdur sükker-i pâlûdeden ter
ş. 80

Ç. Sevgili İle İlgili Diğer Hususlar

1. Söz, Lafz, Güftar

Genel Bakış

Sevgilinin sözünü işiten güherin bağı delinerek, kıymetten düşmüştür. Yine sevgilinin güneş gibi parlak yüzünü gören ayın yıldızı düşmüştür.

Sözlerün işideli bağı delindi güherün
Gün yüzünü görelî yıldızı düşdi kamerün
g. 127/1

a. Tad Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Cüllâb, şeker

Sözün gül suyuna teşbihi, ferahlatıcı olmasından ileri gelir. Sevgilinin her güzel sözü âşığı ferahlatan bir gül suyu olarak hayal edilir.

Biri Şerbetçi-oglı sîb-gabgab
Sözün cüllâb itmîş ol şeker-leb
ş. 154

Şekerin sevgilinin sözünün lezzeti, tatlılığı ile yarışmasına gerek yoktur. Şâir, sevgilinin sözüyle bahse girmek cür'etini gösteren şekerin başını bulduğu yerde yaracağını söyler. Beyit te, şekerin kalıplar halinde bulunması ve bu kalıpların keserle kırılmasına işaret vardır.

Şekerün başını on yerde yarardum bulsam
Bahse düşdüğü için lezzet-i güftârün ile
g. 212/3

b. Diğer Benzetmeler

İklim, sihir, lutf, dürer, zülf

Sözün manasının zenginliği, lafzın dünyaya hükmedecek şekilde etkili oluşu söz-iklim (ülke) teşbihini gündeme getirir. Övülen söz ikliminin başkanıdır.

Mîr-i iklim-i sühan ya'ni Nişancı Paşa
K'iremez fazlı nişânına hadeng-i efkâr
k. 8/19

Sevgilinin yüzü; güzelliği, dudağının Kevser, boyunun Tûbâ olarak hayal edilişi sonucu cennete teşbih edilmesine yol açar. Sevgilinin zülfünün kıvrımı, çehresini örtmesi itibarıyla yüz cennetine açılan bir kapı olarak hayal edilir. Sihir ile insanların ağzını dilini bağlamak olayından hareketle de sevgilinin bir büyü gibi etkili sözü, goncanın ağzına kilit vurmuş, sırlarını ifşâ etmesine (etrafa duyurmasına) engel olmuştur.

Çîn-i zülfün cennetün bâgına açmışdur kapu
Sîhr-i lafzûn goncanun ağzına urmuşdur kilid
g. 38/2

Sevgilinin sözlerinin lezzetli bir lütf oluşu, âşığın ruhuna ve kulağına hoş gelmesine dayanır. Ayrıca sözlerin sevgilinin dudaklarından dökülüşü de bu lezzeti artıran bir başka husustur.

Gitmesün diyü gönülden lutf-ı lafzûn lezzeti
Aklum evvel sözden alur hüsn-i ta`bîrûn senûn
g. 131/5

Ağzın mücevher kutusu gibi hayal edilmesi, ağzın içinden çıkan lafızların da iri inci taneleri olarak düşünülmesini beraberinde getirir

Goncayla çü agzından o dilber döker elfâz
Dürc-i deheni içre olur san dürer elfâz
g. 113/1

Şâir, şiirini beyaz tenli bir güzele benzetir. Bundan kasıt; şiirinin safveti ve arılığıdır. Şiirini, yeni bir üslûpla yazdığını dile getirir. Şiirinin binasını, dışını oluşturan lafız bu dilberin yüzünün güzelliğini çevreleyen zülfüdür. Şiirinin mânası da renkli ve cazibeli oluşu itibarıyla şiir güzelinin yanaklarını oluşturur.

Şî'rüm beyâz u nev-hat güzeldür
Zülf ü izârı lafz u ma`ânî
g. 283/7

2. Bakış

Sevgilinin bakışı maddelerin yapısını değiştiren bir özelliğe sahiptir. Böyle bir bakış âşığın kanlı yaşının kimyasını değiştirerek, âhunun göbeğinde oluşan, güzel kokusu ile ünlü miske dönüştürmektedir.

Kanlu yaşum vücûdumu surh itdi mis gibi
Ko hâb-ı nâzı bak berü ey kimyâ-nazar
g 88/4

3. Kûy

Genel Bakış

Sevgilinin semtinde bulunmak âşık için ulaşılması imkânsız gibi görünen bir nimet, bir lutuftur. Âşığın tek amacı; orada bulunmak veya oraya yakın olmaktır. Sevgilinin mahallesi; Kâbe'ye, gülbahçesine, bağa, cennete teşbih edilir. Müslümanların öldükten sonra gitmek istedikleri ve iyi amelleri sonucu Allah tarafından mükâfatlandırılacakları mekân nasıl cennetse, âşık için de sevgilinin mekânı bu dünyadaki cennettir. Rakip, âşığı bu semte yaklaştırmaması sonucu bazen it bazen de şeytan olarak vafedilir.

Sevgilinin semtine giden şâir, burada diğer rakiplerle kavgaya tutuşur. Zira rakipler, âşığın sevgilinin mekânına yanaşmasına bile müsaade etmezler. Âşık, sevgilinin mahallesini kafirlerin elinde olan bir ülkeye benzetir. Kendisini de kafirlerle cihat etmek, burayı islâm ülkesine katmak için akına çıkmış gazi olarak vafeder.

Kûyuña varup Mesîhî tutuşur agyâr ile
Sanki gâzîdür ki akına varup kâfir tutar
g. 48/5

a. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Gülşen, bağ, Kâbe, cennet, bustân

Âşığın gitmek istediği, her an bulunmak istediği tek yer sevgilinin semti, mahallesidir. Âşığın bütün yalvarışları, döktüğü göz yaşları burada kalmak istemesi dolayısıyladır. Âşığın döktüğü kanlı göz yaşları sonucu sevgilinin semti gülbahçesine dönmüştür. Sevgilinin mahallesinin ayrılmaz unsuru olan köpeklerin ayak izleri şekli yönünden su damlasına

benzetilmiştir. Beyitte, âşığın kanlı yaşı ile bu köpeklerin izleri, kırmızı gülün üstündeki su damlacıkları olarak hayal edilir.

Her kim görürse gülşen-i kûyuñda ey sanem
Kanlu yaşumla itüñ izin verd-i ter sanur

g. 83/2

Bkz. g. 267/5, g. 42/6, g. 75/5

Sevgili uzun, düzgün boyu yönüyle serv olarak hayal edilir. Âşık ise sulak yeri seven bir ağaç olan serviyi gözyaşları ile sürekli olarak beslemektedir. Âşığın gözyaşları sevgilinin semtini sürekli olarak sulamaktadır. Bu durum, sevgilinin semtinin bağ olarak hayal edilmesini sağlar.

Ey serv bâg-ı kûyuñı özler gözüm müdâm
Yaşumdur anı anda çeken dahi nem çeker

g. 90/3

Bkz. g. 136/2, g. 251/2, g. 169/3

Sevgilinin mahallesinin âşık tarafından sürekli olarak ziyaret edilmesi gereken kutsal bir oluşu, müslümanların burada huzur bulması, secde ve tavaf mahalli olması, buranın Kâbe olarak tasavvur edilmesini beraberinde getirir. Sam yeli bilindiği gibi çölden esen sıcak rüzgârdır. Sevgilisinin semtine gitmek isterken ettiği âhlar, yakıcılığı itibarıyla âşığı helak eder. Bu durum, Kâbe'ye yaya olarak gitmek üzere yola çıkan kişilerin yolda sâm yeline mâruz kalmaları sonucu ölmelerine benzetir.

Kûyuñ yolında bulduğın âhum ider helâk
Kâ'be yolında niteki bâd-ı sem öldürür

g. 91/3

Bkz. g. 103/1, g. 130/4, g. 168/5, g. 218/5, g. 233/2, g. 233/7, g. 241/6, g. 9/4, g. 43/6

Sevgilinin semtine gitmek orada kalmak isteyen âşık, burada rakiplerin engellerine takılır. Âşık ile rakiplerin arasındaki rekabet sevgilinin semtinin satranç tahtası gibi düşünülmesine dayanır. Sevgilinin semtine âşığı yaklaştırmayan rakip, burada istediği gibi at oynatmaktadır." At oynatmak" tabiri beyitte tevriyeli olarak hem satrançtaki karşılığı ile hem de deyim anlamı ile kullanılmıştır. Sevgili, satranç oyunundaki şahı temsil eder.

Nat`-ı kûyuñda ko bizsüz atın oynatsun rakib
Ferz olur şâhum piyâde çün tehi kalur bisât

g. 112/3

Sevgilinin semtinin cennet olarak tasavvur edilışı; sevgilinin boyunun Tûbâ'ya benzetilmesi ve âşıkların ebedî olarak burada kalmak istemesi sonucu ortaya çıkar. Âşığın en büyük şikâye ti, rakibin engellemesi sonucu sevgilinin semtinden dışarı çıkarılması, oradan uzaklaştırılma sıdır.

Bu durum Hz. Âdem'in şeytan tarafından kandırılması sonucu, cennetten uzaklaştırıl masına benzer. Halbuki şeytan olarak vasfedilen rakibin cennette kalması caiz değildir.

Cennet-i kûyından ayırdı Mesihiyi rakîb
Âkıbet çıkardı bak şol âdemüñ şeytânına
g. 234/10
Bkz. g. 193/3, ş. 30, g. 169/3

Ayağı bağı gönül kuşu sevgilinin mahallesinde ne yapsın? Zira bülbül ayağındaki bağı ile bostandan hiç bir zevk almaz. Sevgilinin semti beyitte bostan olarak hayal edilmiştir.

Pâ-beste mürğ-i dil ser-i kûyuñda n'ylesün
Bülbül ne deñlü hazz ide bustânda bâğ ile
g 209/4

4. Eşik, Kapı, Dergâh

Âşık, gam ve kederden kurtulmak istiyorsa, bir melek yüzlü sevgilinin eşiğinde ölüp, oraya defnedilmesi gerekmektedir. Beladan, gamdan kurtuluşun yeri burasıdır.

Gussa vü gamdan halâs olmak dilerseñ ey Mesîh
Bir melek-yüzlü habibüñ işiginde kıl vefât
g 23/9

Rakip, sevgilinin eşiğini dolduran toz olarak hayal edilir. Sevgilinin eşiğinde öyle tozlar kopar ki orada saba yeli bile görünmez olur.

İşigünde şehâ tozlar kopar kim
Sabâ yeli görünmez anda tozdan
g 186/3

Gönül yetiminin sevgilinin eşiğine yaslanması şaşılacak bir şey değildir. Zira âşığın gönlü, sevgiliden başka kimsesi olmayan bir yetimdir.

Yetim-i dil aceb mi yasadursa işigin yâruñ
Nic'itsün kimsesi yokdur tayanur âsitânına
g 216/3

Sevgilinin eşiği, âşık için bir lutuf, kerem kapısıdır. Bu kapıda bulunmak herkesin harcı değildir. Sevgilinin dergâhındaki cömertlik sofrası, buraya varan fakirin göztünü doyurur. Buraya gelen dilenciler, sevgilinin türlü nimetlerine vasıl olurlar. Âşık, sevgilinin kapısında, onun lütuflarına mazhar olmak için dönüp dolaşan bir dilencidir. Dilenci, yardım istemek için gittiği kapıdan nasıl ayrılmazsa, âşık da sevgilisinin eşiğinden ayrılmaz.

Dergehüñde â'ilün gözin toyurur hân-ı cüd
İşigünde sâ'ilün agzın tutar dest-i nevâl
k 13/22

Âşık, sevgilinin eşiğinin feleğe teşbih edilemeyeceğini söyler. Zira halkın sığınağı durumunda olan felek sürekli olarak döñüp, durmaktadır. Bu durumuyla feleğin hali âşıktan daha beterdir.

Yâ nice teşbîh idem işigüne gerdumı kim
Bu melâz-ı halk u ol benden beter ser-geşte-hâl
k. 13/21

a. Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetme

Gökyüzü

Sevgilinin eşiği ulaşılmazlığı, yüksekliği sebebiyle gökyüzüne teşbih edilir. Ayrıca güneşe benzetilen sevgilinin de eşiği olan gökyüzünde belli zamanlarda görünüşü, bu benzetmeyi kuvvetlendiren diğerk bir husustur. Sevgilisinin yüzünü gören âşığın gözyaşları, güneşi gören jale gibi buharlaşarak göge çıkarak, sevgilinin eşiğine varır. Beyitte; eşik-gök, yüz-mihr, eşk-jale kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

Çıkar işigüne eşküm yüzünü gördükçe
Nite ki mihri göricek göge agar jâle
k. 6/25

Bkz. k. 2/15, g. 110/5, g. 31/2, g. 92/5, g. 208/2, g. 257/3, g. 228/5, g. 252/5, g. 289/5, k. 2/15, g. 96/4, g. 4/1, k. 2/24, k. 3/16, g. 226/5

b. Eşya ve Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Bâlîn, Kâbe, kiblegâh, cennet, menzil

Sevgilinin eşiği âşık için huzurun yakalanacağı tek mekândır. Ulaşılması veya bulunulması âşık için hayati önem taşır. Sevgilinin eşiği âşığın ulaşabileceği en yüksek makamdır. Âşık, ay gibi güzel sevgilisinin eşiğini bir gecelik bile olsa yastık olarak kullanmak ister. Bu şekilde âşık dünyada yaşayabileceği en büyük sevinci yaşayacaktır. Beyitte, bir olay karşısında sevinen bir kişinin bu sevincini göstermek üzere, başındaki külahı göge atması adetine de işaret vardır.

Ol mâh işigin bir gice bâlîn idebilsem
Gün gibi Mesîhî göge irerdi külâhum
g 159/8

Sevgilinin eşiği gerek kutsallığı gerekse âşığın sürekli olarak tavaf ettiği mekân olması sebebiyle Kâbe olarak hayal edilir. Müslüman nasıl Kâbe'ye yönelirse, âşığın gönlü de sevgilinin

eşiğine yönelir. Gözyaşı ise Kâbe'nin civarında çıkan zemzem suyudur. Zira âşık, sevgilinin eşiğinde gözyaşı dökmektedir.

Añdı Mesîhî işigün ile gözi yaşın
Kıldı tamâm Ka`be vü zemzem hikâyetin
g 193/5
Bkz. g. 233/1, g. 233/9, g. 264/2

Eskiden kapılar çeşitli süs ve yazılarla süslenirdi. Sevgilinin eşiği âşıkların alınlarını koydukları bir kible olduğundan beri, âşıkların sararmış yüzleri de sevgilinin kapısının süsü olmuşlardır.

Kapuñı eylediler rûy-ı zerd ile tezhîb
İşigün olalı uşşâka kiblegâh-ı cibâh
g. 204/3

Âşığın evi, barınağı sevgilinin eşiğidir. Cennette gam, keder yoktur. Âşık için de sevgilinin eşiği dünyadaki cennettir. Zira âşık ancak sevgilisinin eşiğinde gamından, kederinden kurtulacaktır.

Bu işâretten ki yâr işigidür mesvâ bize
Şöyle kim var cennet olur âkıbet me'vâ bize
g 229/1
Bkz. g. 48/1

Sevgilinin eşiği âşığın gözyaşı selinin menzilidir. Dilencilerin kapıya ağlayarak, sızlayarak gelişi âdetinden hareketle âşık da kendini sevgilisinin kapısına gelen bir dilenci olarak görür ve kendisini reddetmemesini ister.

İşigün seyl-i eşke menzildür
Anı redd eyleme ki sâ'ildür
g 62/1

5. Bûse

Genel Bakış

Âşık, sevgilisinin bir öpücüğüne bedel olarak canını vermekten çekinmez. Zira sevdiğinin busesine en güzel bedel; kendi canıdır.

Alup cânını bir bûse virürseñ
Mesîhî bendeñe ni`me'1-bedeldür
g. 54/5

Sevgilisinin busenine nâil olan âşığın canı ağzına gelir, ne yapacağını bilemez. Sevgilinin busesi âşık için ulaşılmaz bir nimettir. Herkes bu nimete sahip olamaz. Güzelin öpücüğü, âşığın en zor elde ettiği nimetlerden biridir.

Bir buseñi alınca gelür cânum agzuma
Bir tîrûñ irişince gönülden neler geçer
g. 55/4

Sevgilisinin busesi aşk hastalığına tutulmuş âşıkları için cana can katıcı, şifa dağıtıcıdır. Aşk hastası olan âşık, sevgilisinden bir buse değil, iki buse ister. Sevgili de bu isteği reddederek, bir busenin bu hastalığa bire bir geldiğini ifade eder.

Bir cânâ didüm bûseñi bir virme iki vir
Didi yûri ey haste bilürsün bire birdür
g 75/3

Âşık için sevdiğinin öpücüğü bir bağış, bir lutuftur. Bu lutfu layık olamayan âşık, sevgilisinden hiç olmazsa o saf dudağı ile kötü sözler sarfetmesini ister.

Lâ'ik degülse bûse atâsına ben kuluñ
Sög bâri bir kez agzuma ol la`1-i nâb ile
g 241/2

Güzelin öpücüğü, âşıklarına can bağışlayıcı bir özellik taşınmasına karşılık, peri gibi güzel sevgilisinin edası âşıkların öldürmekten geri kalmaz.

Bûseñle cân virürseñ önüñde ölenlere
Bu şiveñ ey peri dahi çok âdem öldürür
g 91/5

Sevgiliden istenen buse âşığı için bir ihsan, bir nimettir. Onu vermek sevgilinin lutfuna, cömertliğine bağlıdır. Âşığın en zor elde ettiği şeylerden biri de sevgilisinin busesidir. Zira bu ihsanı can nakdi karşılığı ile alır. Sevgilinin busesini bağışlaması cömertliğinin, bu busenin âşığın canına mâl olması da yiğitliğinin göstergesidir.

Cânâ beni katl idicek it bûseñi himmet
Hoşdur kişide zirâ sahâvetle şecâat
g 18/1

6. Şive (Nâz)

Genel Bakış

Sevgilinin âşığına naz yapması kadar tabii bir şey yoktur. Güzellik metâna kıymet veren güzellerin nâzıdır. Sevgilinin nazı, şivesi onun güzelliğine cazibe katan bir unsurdur. Zira güzellik başka şey, cazibe başka şeydir. Âşık, yaptığı her türlü nazı sevgilisine yakıştırır, naz yapması için onu teşvik bile eder.

Yaraşur her ne kadar nâz ider iseñ güzelüm
Şîvedür çünki viren hüsn metâ'ına revâc
g 25/3

Güzellik, can nakdi verilerek, alınan bir metâdır. Güzellik metâmı sevgilinin şîvesi satar.

Harîdârûñ görüp nâz itme didüm
Didi satar metâ`-ı hüsnî şîve
g 127/4

Âşığı öldürmeye sevgilinin yan bakışı yetmektedir. İki de bir şîvelerinin âşığı öldürmek üzere anlaşmasına gerek yoktur. Yan bakıştaki alay, umursamazlık âşığın zaten bütün ümitlerini kırmakta, onu yaralamaktadır.

Beni öldürmege bir gamze yeter pinhânî
İttifâk eylesün ikide bir şîvelerüñ
g 127/5

a. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Bâb, defter, mecmua, şehper, hançer, ok

Sevgili naz kitabını güzel ezberlemiştir. Naz kitabındaki şîve bölümünü iyi öğrenmiştir.

Güzel ezberlemiş kannış kitâbın
İyü tahsîl kılmış şîve bâbın
ş. 75

Sevgilinin naz meselelerinin tümü kirpiğince bilinmektedir. Şîve defterinin kaidesi sevgilinin yanağındaki ayva tüylerinde açık olarak görünmektedir. Şîvenin belli kurallarının oluşu onun deftere benzetilişine vesile olur. Ayva tüylerinin satır, yazı görünümü vermesi, naz defterinin kaidelelerinin burada görünmesi olarak yorumlanır.

Müjgânûña ma`lûm kamu mes'ele-i nâz
Haddüñde ıyân kâ`ide-i defter-i şîve
g 240/2

Gülbağçesini süsleyen gül, ruhun gibi gül haline gelinceye kadar çok naz mecmuası eskitmiştir. Mecmuanın güzel şeyleri, bir takım kuralları barındırması dolayısıyla naz mecmuaya teşbih edilmiştir. Naz mecmuası, sevgilinin işveye dair her kuralı toplu halde barındırır. Yanak

cezbe yeridir. Gülün, sevgilinin yanağının seviyesine gelmesi için naz mecmualarını daha çok okuması gerekmektedir.

Nice mecmû'a-ı nâz eskidüpdür
Ruhûñ-veş gül olunca gülşen-ârây
g 282/3

Güzelliğin görüldüğü yer aynadır. Dilber, aynaya bakınca güzelliğinin farkına varır. Bu da onun kendini beğenmesine sebep olur. Güzellerin ayağını yere bastırmayan, onları gökte uçuran da naz kanadıdır. Güzelin âşıklarına yaptığı naz, sevenlerine karşı güzelin kendini ağırdan satmasına yol açar. Bu da sevgiliyi ulaşılmaz kılar.

Dilberleri hod-bîn düşürür âyine-i hüsn
Güzelleri gökde uçurur şehper-i şîve
g 240/3

Âşığın umutlarını kesmesi, onları umutsuzluğa sürüklemesi şivenin hançer olarak hayal edilmesini beraberinde getirir. Şâir, şiirinin her beytinin seyredilecek, nazdan hançer takınmış güzel bir dilber olduğunu ifade eder.

Gel imdi temâşâya ki her beyti bu şî`rûñ
Bir hûb durur kim takınur hancer-i şîve
g 240/6

Nazın, âşığı etkileyici, gönlünü yaralayıcı yönünden hareketle ok olarak hayal edilir. Sevgili, keman kaşlarından âşığına naz okları atmaktadır. Âşık, sevgilisini insafsız olarak vasıflandırmakta, bu naz okunun canlarına geçtiğini söyleyip, artık bunun son bulmasını istemektedir.

Nâzuñ geçerse tîr-keşe ey kaşı kemân
İnsâf yok mı cânumuza geçdi ye bu nâz
g 95/4

b. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Can alıcı, leşker, sagâr

Peri gibi güzel sevgilinin öpücüğü, önünde ölen âşıklarına can verirken nazı da çok kişiyi öldürmektedir. Nazın öldürücülüğü; sevgilinin âşığına şivesi, edâsıyla zor anlar yaşatması, kendini ağırdan satmasından ileri gelir.

Bûseñle cân virürseñ öñüñde ölenlere
Bu şiveñ ey peri dahi çok âdem öldürür
g 91/5

Âşık, kendisine nasihat eden kişiye, öğüt zırhını başkasına giydirmesini ister. Zira naz askeri sabır hisarını yıkmaktadır. Nasihatın kişiyi kötülüklerden koruyucu olması onun zırh gibi düşünülmesine sebep olur. Fakat bu zırh, şive askerine işlememektedir. Naz askeri sabır kalesini bile yıkmaktadır. Nazın öldücü, yaralayıcı vasfı naz-asker benzerliğini oluşturmak tadır. Sabır aşılması, yok edilmesi güç bir kale olmasına karşın sevgilinin naz askeri burayı yıkar.

Nâsıh yûri var gayre giyür cevşen-i pendi
Kim sabr hisârını yıkar leşker-i şive
g 240/4

Dudağın şarap olarak tasavvuru; rengi ve can bağışlayıcı olmasından ileri gelir. Sevgilinin gene çukuru da şive sagarıdır. Bu tasavvur, şarapların zindanlarda saklanmasından yola çıkı larak oluşturulmuştur.

Mest itmege bezmünde Mesîhîyi olupdur
La`lûñ mey ü çâh-ı zekanuñ sâgar-ı şive
g 240/5

c. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Bağ, kişver

Sevgilinin düzgün ve uzun boyunun servi olarak düşünülmesi nazın da bir bağ olarak düşünülmesini beraberinde getirir. Sevgili naz bağında, âşığın âh rüzgârıyla salınan bir servidir.

Bâg-ı nâz içinde ol servi hırâmân eyleyen
Togrı bilûñ dostlar bu bâd-ı âhumdur benüm
g 160/3

Sevgilinin yanağındaki ben, şive ülkesinin padişahıdır. Âşıklarına her bir bakışı da nazın oluştuğu yerdir. Şive, sevgilinin güzelliklerini beslemesi açısından ülkeye benzetilir.

Ey hâl-i ruhuñ pâdişeh-i kişver-i şive
Âşıklara her bir bakışuñ mazhar-ı şive
g 240/1

ç. Diğer benzetmeler

Uyku, şarap

Misk, âhunun göbeğine bir kaç damla kan düşmesi sonucu oluşur. Âşığın kanlı yaşı da vücu dunu kırmızıya boyayıp, miske çevirmiştir. Sevgilinin bakışı baktığı her şeyi değiştirmesi itibarıyla nazar-kimyâ teşbihi yapılır Kimyâ nazarlı sevgili naz uykusunu bırakmalıdır Naz yapan kişinin gözlerinin mahmur oluşundan hareketle naz-uyku benzerliği yapılır

Kanlu yaşum vücûdumı surh itdi mis gibi
Ko hâb-ı nâzı bak berü ey kimyâ-nazar
g 88/4

Mest nergisinin gözüne naz şarabı gelmiştir. Rüzgâr ona gül yaprağından yatak döşemiştir. Nergisin uyku verdiği, afyonlu olduğu bilinmektedir. Naz şarap benzerliği uyku verme özelliği bakımından kurulur.

Geldi gözine nergis-i mestûn şarâb-ı nâz
Gül-bergden aña döşedi bâd câme-hâb
k. 7/5

7. Hâk, Hâk-i pây, Hâk-i der

Genel Bakış

Sevgilinin âşık için önem taşıyan unsurlarından biri de onun ayağının toprağıdır. Sevgilinin ayağının toprağı âşık için çok kıymetlidir. İksir, kıymetsiz madenleri altına çeviren, hastalık lara iyi geldiğine inanılan bir maddedir. Hal böyle iken âşık, sevgilisinin ayağının toprağının kıymetini ne iksirde ne de cevherde bulmuştur.

Hele ben hâk-i pâyuñ kıymetini
Ne iksir ü ne hod cevherde buldum
g 155/2

Sûfi, sevgilinin beninin noktasını görse, sevgilinin ayağının toprağının hakkı için, onu başına tac eder duruma gelir. Sevgilinin ayağının toprağı âşık tarafından mukaddes kabul edildiğinden dolayı üzerine yemin edilmektedir.

Hâk-i pâyuñ hakı ger nokta-ı hâlûñ görse
İdinür idi anı sûfi başı üstine tâc
g. 25/2

Süse ve Tedaviye Dayanan Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Tac, şifâ, kuhl, tutîyâ

Sevgilinin ayağının toprağını kim tac edindir, bu şerefe kim nâil olursa dik başlı çarhdan bile haraç alır bir duruma gelir. Başka bir deyişle çarhı bile dize getirip, onu idaresi altına alır. Kendisine sevgilisinin ayağı toprağını tac edinen kişi, bu şekilde dünyaya hükmeder duruma gelir. Sevgilisinin ayağının toprağının taca benzetilişi, onun kıymetini vurgulamak içindir.

Hâk-i pâyuñ idinür her kim ki tâc
Çarh-ı ser-keşden alır darb-ı harâc
g 26/1

Remed, iltihaplı bir göz hastalığıdır. Sevgilinin ayağının toprağı, göz hastalıklarına da şifadır. Gözün rahatsızlığını, pasını gidermek için yârin ayağının toprağının izini göze sürmek kâfi gelecektir.

Hâkiyle pasın açmag için gözünüñ Mesih
Çeşm-i remed-giriftüñi yârüñ izine bas
g 111/5

Mesîhî sevgilinin toprağını bırakarak, sürmeye bakar ise güzelin ayağı toprağı onun gözüne durur. Çünkü güzelin ayağının toprağı dururken sürmeye bakılmaz.

Hâk-i pâyuñ koyuban kuhle nazar eyler ise
Gözine dura Mesîhî kuluñuñ hâk-i derüñ
g 127/6
Bkz. g. 55/5

Sürmenin gözün ziyasını, gözlerin görüş kabiliyetini artırdığı mâlûmdur. Güneşe ve aya da ışığını, parlaklığını veren sevgilinin kapısının toprağıdır. Bu şekliyle güzelin kapısının toprağı güneş ve ayın sürmesi olarak hayal edilir.

Rûşen olur mı idi gözleri şems ü kamerüñ
Sürmesi olmasa bunlarun eger hâk-i derüñ
g 128/1
Bkz. g. 213/4, g. 253/1

Sevgilinin ayağının toprağı sufilere bir fayda sağlamaz. Zira onların kör olan gözlerini sürme tedavi etmez. Sevgilinin ayağı toprağı ancak sevgilinin kıymetini anlayanlara fayda verir. Şâir, sûfiyi sevgilinin güzelliğini farketmediği, inatla ona bakmadığı, sadece öteki dünya ile ilgilendiği için kör olarak vafeder.

Sûfilere ne fâ'ide var hâk-i rehûnden
Binâ olımaz sürme ile dîde-i a'mâ
k. 16/5
Bkz. g. 2/6

Bu isimle maruf taşın dövülüp göze çekilen tozudur.⁷

Tûtiyâ göze parlaklık ve kuvvet veren bir maddedir. Sevgilinin ayağının toprağı hastalıklı gözlerle iyi gelmesi, tedavi edici oluşu sebebiyle tûtiyâya benzetilir. Âşık, sevgilisinden tûtiyâ rak düşünülen ayağı toprağını, gözyaşı parasını rehin koyarak alır. Gözyaşı, sevgilisinin ayağının toprağına kavuşmak için verilen bir nakittir.

Dirhem-i eşküm alursañ rehn ile
Hâk-i pâyuñ gözde tursun tûtiyâ
g 9/5

8. Kalb, Gönül

İlgili Benzetmeler

Taş, demir

Sevgilinin en başta gelen özelliklerinden biri de taş kalpli, acımasız oluşudur. Âşığın ağlamasına, inleyişine kulak tıkayan hatta bu inleyişlerden zevk alan sevgili merhametsizdir.

Biri Sarrâf-zâdedür güher-pâş
Olupdur kalbi anuñ kıymeti taş
ş. 82
Bkz. g. 215/4

Âşık, kendisine karşı acımasız olan gümüş tenli sevgilinin gönlünün demir olduğu kanaatine varır

Sîm-âb-ı sirişk ü ruh-ı zerd egmedi yârı
Ger var ise ol sîm-tenüñ gönli demirdür
g. 75/4

⁷ Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Ahmet Talat Onay, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 419

D. Seven (Âşık)

Âşığın gözlerinden kanlı yaşlar akar. Mecliste sevgilisinden ayrı olarak içki içen âşığın gözlerinden, içtiği şarap kanlı gözyaşları halinde gerisin geriye akar.

Sensüz içdikçe Mesîhî şu kadar kan aglar
Ki gözünden yine hep içdüğü tolular akar
g. 77/5

Âşık sabaha kadar sevgilisinin kapısından ayrılmaz. Sevgilisinin semti onun için Kâbe'dir. Âşığın gece sabaha kadar âşığın kapısında soğuktan bir oraya bir buraya dönüp dolaştığını gören cehennem ehli yerlerine ısınıp, hallerinden mutluluk duyacak hale gelirler.

Ben sovuğdan subha dek çigzindüğümü göricek
Yirlerine ısınup şâd oldı ashâbü's-sa'îr
k. 11/10

Âlemin hocası" soğuk, din düşmanıdır" dedi. Âşığı ya soğuk öldürecek ya da esir edecektir. Sevgilinin eşiğini sabaha kadar tavaf eden âşık, soğuktan şikâyet eder. Bu gidişle soğuktan ölecektir.

Hâce-i âlem çün el-berdü'adûvü'd-dîn didi
Yâ beni bu sovuğ öldürür ye hod eyler esîr
k 11/28

Âşık talihinden sürekli olarak şikâyet eder. Bir gün olsun dünyada yüzü gülmemiştir. Herkes dünyada mutlu iken, bir âşık mutsuzdur. Âşık, bunlara layık olmadığını düşünür ve sık sık serzenişte bulunur. Âşığın fakirliği, ihtiyaç içinde bulunması yetmezmiş gibi talih de, âşığa eza cefâ etmektedir. Böyle güçsüz bir halde bulunan âşığı öldürmek istemektedir.

Yetmez mi bana fâka ki îzâ ider felek
Öldürmek ister ola mı buldıysa nâ-tüvân
k. 2/45

Mesîhî nazlı, cilveli bir dilberi sevmiştir. Bu yolda başına belâlar gelse buna şaşılır mı? Madem böyle fettan, işveli, nazlı bir güzeli sevmiştir o halde bu sevdanın getireceği zorluklara rıza göstermek zorundadır.

Belâlar çekse tañ mıdur Mesîhî
Ki bir kannişlü dildâr âşıkıdur
g. 76/5

Halka mutluluk gününün saatlerini verseler, Mesîhî'ye kara talihi gibi karanlık değer. Zira âşığa talih bir türlü yüzünü göstermez. O bu dünyanın en bahtsız insanıdır.

Sa'adet gününün sâ'atlerin bahş itseler halka
Kara bahtı gibi ancak Mesîhîye değer zulmet
g. 22/5

Mesîhî öldüğünde kimse karalar giymemelidir. Zira o aşk uğruna ölmüştür. Bundan dolayı da iki cihanda yüzü kefen gibi ak olacaktır.

Ölse Mesîhî kimse kara giymesün k'anun
İki cihânda yüzi kefen gibi ak durur
g. 68/7

Âşık sevgilisi için canını vermeye hazırdır. Zira âşığın canının sahibi sevgilidir.

Yüri var ihtiyârûla Mesîhî
Yine issine teslim eyle cânûn
g. 136/6

Sevgili, kapısından ayrılmayan âşığına merhamet etmelidir. Zira bu aşkta âşığın bir günahı yoktur.

Kapuñda beni suçlu çıkarma kerem it kim
Bu bâbda yokdur benim ey dost günâhum
g. 159/5

Âşık, sevgilisinden ayrı kaldığından beri can çekişmektedir. Âşığın canını almak sevgisinin elindedir. Âşık sevgilisinden canını almasını ister.

Firâkuñ içre hayliden berü cânlar çekişürdüm
Ko gitsün ol hele ehlen ve sehlen merhabâ ömrüm
g. 163/4

Âşık, aşkın getirdiği dert ve gama o denli alışmıştır ki bir an bile onlarsız olamamaktadır.

Şol deñlü alışduk yine derd ü gam ile kim
Bir lahza ne mümkün kim ola birisi bensüz
g. 3/98

Âşık, sevgilisine duyduğu aşk dolayısı ile mağrur bir halde dolaşmamalıdır. Zira âlemde aşk sarhoşluğu içinde olan sadece kendisi değildir.

Ey Mesîhî işkuña igende magrûr olma kim
Sen degülsin yalûñuz âlemde ser-gerdân-ı hüsn
g. 170/5

Öldürücülüğü, zalimliği, âşığın kalbini çalması göze haramilik sıfatını kazandırır. Gamze de keskinliği ve öldürücülüğü sebebiyle harami olarak vafedilen gözün kılıcı durumundadır. Âşığı ve halkı korkutan da sevgilinin bu yan bakış kılıcıdır.

Sehm-i gamzendür beni her dem sehimnâk eyleyen
Tîgidür halkı harâmiden vehimnâk eyleyen
g. 187/1

Âşık ya sevgilisine kavuşacaktır ya da sevgilinin ayrılığından dolayı yolunu şaşıracaktır.

Ye hod vasluña yol bula Mesîhî
Ye kala firkatüñde şöyle gümrâh
g. 206/5

Sevgilinin ayrılığının ızdırabından dolayı âşığın gözünde yaş kalmamıştır.

Didüm yaşuma alkış idüp taş dökilme hiç
Çeşmümde yaş kalmadı tagıla tagıla
g. 209/3

Âşık sevgilinin ettiği cevri ü cefâdan, kendisinin aşk yolunda çektiği dertten zevk alır.
Sevgilinin sonsuz cevri âşığına hoş gelir. Sevenin de çektiği dermansız aşk derdi âşığa hoş gelir.

Habibün cevri bi-pâyân hoşdur
Muhibbün derdi bi-dermân hoşdur
g. 51/1

Eşiğinde gözyaşı akıtmayan kişinin gökte yıldızı yoktur. Başka deyişle o kişi talihsizdir
Beyitte eşik-gök, gözyaşı-yıldız kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı vardır

İşigünde şu kim akıtmadı yaş
Anun gökde dahi yıldızı yokdur
g. 61 /4

Âşığın gönlü sevgilinin dağınık saçlarına asılmış bir şekilde durmaktadır. Öyle ki sevgilinin her bir saç telinde âşığın gönlünün bir parçası asılıdır. Âşığın canı da sevgilinin ayağının altındadır. Zira âşık canını sevgilinin emrine vermiştir. O sevgili bu durumda baştan ayağa kadar âşığın günahını almıştır.

Başında gönülüm esir ayagında cân pâ-mâl
Meger ki başdan ayaga o yâr oldı günâh
g. 204/4

Mesîhî'nin sevgilinin eşiğinde ağladığını gören halk, gökyüzünde ne varsa yağmasını bu durumdan kaynaklandığını sanır.

Çün işigünde Mesîhî ağılaya sanur bu halk
Gökyüzünde her ne var ise bir ugardan yagar
g. 92/5

Sözüyle âşığın gönlünü hoş eden sevgilinin, onu bekleyişle öldürmesi uygun olmayan bir durumdur.

Ey hoş-dil eyleyen bizi kavlı u karâr ile
Lâ'ık mıdur ki öldüresin intizâr ile
IV-m. 23

Âşık günde bin kez sevgilisinin yanına gittiğini fakat onun bu gidiş gelişlerinden bıkip usanacağından korkar.

Varurdum günde biñ kez yâra lîkîn
Budur korkum usana varı varı
g. 270/2

Âşığın tek mutlu olduğu yer, sevgilisinin mahallesidir. Âşığın sevgilisinin semtine gidip geldiğini görenler, âşığın aklının başından gittiğini söylerler

Gören kûyına çok çok vardugum dir
Bunun hep akli gitmiş varı varı
g. 271/5

Âşığın medh u senâsı bir armağan niteliğindedir. Âşığın sevdiğine hayırlı duâdan başka verecek bir şeyi yoktur.

Yâra bir tuhfe kanı medh u senâdan gayrı
Aña lâ'ık nem ola hayr du'âdan gayrı
g 284 /1

Âşık işini üç şey olarak özetler. Bunlardan birincisi; sevgi, ikincisi yalvarma, üçüncüsü de kötülemedir. Âşık, sevgilisini canı bahasına sever. Âh ü zâr etmeyi sanat haline getirir. Zira sevgilisine kendini ancak bu şekilde gösterebilecektir. Üçüncü işi de sevgiliye sitem etmektir.

Üç nesnedür nigâra bizüm pîšemüz hemân
Evvel vidâd ikinci tazarru'üçüncü zem
Sevgili âşığın her iki durumuna da cevap vermeyince, âşık da üçüncü yolu deneyerek, sev giliye sitemler yağdırır.
Arz eyledük çü ikisini virmedüñ cevâb
Üçüncisini işleyelüm ey vefâsı kem
IV-7 /1-2

Sevgilinin yüzü parlaklığı, rengi ve pürüzsüzlüğü ile gül yaprağını, uzun mevzun boyu da serviyi andırır. Sevgilinin yanak ve boyunun fikri âşığın gözüne her köşenin gül yaprağı ve her kenarın servi olarak görünmesine sebep olur. Zira âşığın gözü sevgilinin yanağı ve boyunun fikri ile öyle doludur ki âşık baktığı her şeyde sevgilisini görür.

Ruhsâr u kaddi fikri ile çeşm-i âşıkâ
Her gûşe berg-i gül görünür her kenâr serv
k. 18/24

Şâirin tabiatı o denli doğru yoldan sapmıştır ki ecel şerbeti ancak şâire şifâ olur. Şâirin tabiatı aşkın girdabına kapılmış, kendini bilmez bir hale gelmiştir.

Tab'um şu deñlü münharif olmuşdur ey tabîb
Kim şerbet-i ecel durur ancak şifâ baña
g. 7/4

Sevgilisinin âşığına bir merhameti varsa, şâir tarafından göz ucuyla uzaktan bir merhaba etmesi istenir. Zira bu uzak merhaba bile âşık için ulaşılması zor bir lutuftur.

Var ise rahmuñ Mesîhî bendeñe
Göz ucıyle kıl irakdan merhabâ
g. 9/7

Mesîhî bir gün dilber yolunda ölecektir. Canını dilber yoluna adamıştır. Bu söylediğinde de içtendir.

Mesîhî bir gün ey dilber ölür yolunda gerçekden
İnan vallâhi billâhi ve tallâhi yalanum yok
g. 123/5

Sevgili müptelâlarının listesini yazarken şâiri en başta yazmalıdır.

Defter itdükçe mübtelâlaruñı
Beni çok başda yaz Kâsım Beg
g. 130/6

Gözyaşı ve âhı ile bütün âlem tarafından bilinen, kâinata rezil rüsvâ olan Mesîhî'nin artık bu dünyada da gökte de yeri kalmamıştır.

Eşkûñ ile âhuñ ucından tıyıldıñ âleme
Ey Mesîhî yirde gökde kalmadı yirüñ senüñ
g. 131/8

Eğer âşığın gönlü güneş gibi şöhret bulmak isterse, ay gibi dağ vurunup, başı açık üryân olmalıdır. Âşıkların vücutlarına elif şeklinde dağlar çekmeleri, saçlarını başlarını tıraş etmeleri, halka bu şekilde kendilerini ifşâ etmeleri malûmdur.

Gün gibi şöhretüñ olmak diler isen ey dil
Mâh-veş dâg urunup başı açık uryân ol
g. 148/3

Eğer âşığın sevgilisinin ayağını öpmeye arzusu varsa, Mesîhî gibi sevgilinin ayağının toprağı ile bir olması gerekmektedir.

Hevesüñ var ise ger öpmege yârün kademin
Bu Mesîhî gibi hâk-i reh ile yeksân ol
g. 148/7

Âşık sevgili ile bütünleşmek için sen ben kavramını bile ortadan kaldırmak ister. Ama sevgili buna itiraz eder.

Didüm arada ben ü sen olmasa
Didi ayruk böyle dime sen sen ol
g. 151/3

Sevgili gerçek âşığın değerini bilmemektedir. Mesîhî ister deniz isterse maden olsun çevherine müşteri yoktur.

Ey Mesîhî gevhere yok müşteri
Sen gerek deryâ gerekse ma'den ol
g. 151/5

Kişi sevgiliden mahrum olarak yaşayacaksa onun ölüp, merhum diye anılması bundan iyidir.

Kişi sag olup olmaksansa mahrûm
Ölüp yegdür añılmak bâri merhûm
g. 157/1

Âşığın ömrü sevgili ile bir nefes edemedi, ona kavuşmadan geçmiştir. Bundan dolayı âşık, âlemde kendini nasipsiz olarak görür.

Geçdi ömrüm bir nefes senüñle âlem itmedüm
Veh ki yog imiş nasibüm işbu âlemden benüm
g. 161/4

Âşık nasipsizliğini aşağıdaki beyitte de ifade eder

Eyleyen her âşık bir dilber-i ra'nâ nasîb
Kılmamış zevk ü tena'umdan bana kat'â nasîb
g. 17/1

Sevgilinin cefâ ve cevri çok denmemeli, âşık esas onun güzelliğinin cazibesine bakmalıdır. Sevgilinin vefâsını göremeyen âşık onun cazibesini hoş görmelidir.

Cefâ vü cevrine çok dime ân-ı hüsnine bak
Vefâsını göremezsek ol ânı olanı hoş görelüm
g. 164/3

Âşığın inleyişi halka bir çeşit gösteri, eğlence gibi gelir. Bu durum âşık için bir mâtem, başkaları için bir düğündür.

Benüm nâlem gelür halka temâşa
Bize mâtemdür ayruklara düğün
g. 173/3

Âşık ölümü için duâ ettikçe, sevgilisi bütün içtenliği ile bu duâyâ âmin der.

Du'â itdükçe mevtine Mesîhî
Çagırur sinesinde cânı" âmin"
g. 182/9

Bütün âlemin hikâyelerini bir yere yazsalar, âşığın başından geçenlerin yarısı etmez.

Olmaya nısfı deñlü benüm ser-güzeştümün
Bir yire yazsalar kamu âlem hikâyetin
g. 193/2

Âşığın gönlünde var olan güzellere duyduğu özlem duygusu, onun cihânda korkusuzca mest olarak ve yakasını yırtarak gezmesine sebep olur.

Cihânda mest-i bî-bâkem yakam çâk
Çü var dilde güzeller iştiyâkı
g. 258/2

Âşık, sevgilinin ayrılığı ve eziyeti ile tanıştığundan bu yana işret, zevk ve safa ona yabancı kalmıştır. Âşığın hayatında üzüntü ve mutsuzluk hüküm sürmektedir.

Zecr ile hecrüñ olalıdan âşinâ baña
Bîgâne oldu işret ü zevk ü safâ baña
g. 7/1

Mesîhî'nin cefâ konusunda ettiği şikâyetler çokluğu ve devamlılığı sebebiyle destanı andırır. Mesîhî bin kez de sevgilisinin kendine ettiği cefâdan şikâyet etse de bu sevgi destânı vefâ kulağına girmez.

Biñ kez Mesîhî eyle cefâdan şikâyeti
İRmez vefâ kulagina bu dâsitân-ı mihr
g. 79/7

" Kanata bitmek, tükenmek bilmeyen hazinedir." hadis-i şerifine telmih yapılan beyitte, Mesîhî çalışıp çabalayarak o ebedî hazineye gencür (hazine bekçisi) olmak ister.

Kanâ'at oldu Mesîhî çü kenz-i lâ-yefnâ
Dürüş ki olasin ol genc-i bâkiye gencür
k. 19/26

İlgili Benzetmeler

1. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Şâh, hasta, sultan, kul, sipâhi, gedâ, abdâl, ümmî, günahkâr, gümrâh, âsi, bende, derdmend, gazi, şehit, cennet ehli, divâne, bey, günahkâr, bahtı kara, kara yazılı, mîskîn, kara günlü, Husrev, harâmi, derbân, kul, Hz. Âdem, Ferhad, hizmetçi, mehter, fakir, duacı, nakkaş, Felâtun, hasta-i bâlin-ven, kara yüzlü, sâil, mücerred

Âşık, kendini aşk padişâhı olarak vasıflandırır. Vahşi hayvanlar ve kuşlar âşığın hükmüne girmiş, onun askeri olmuştur. Âşığı çölde gören, ona Mecnun oldu dememelidir. Âşığın vahşi hayvan ve kuşlara hükmetmesi kendisini Hz. Süleyman gibi görmesini de gündeme getirir.

Şâh-ı ışkâm ki bâña vahş ile tayr oldı sipâh
Beni sahrâda görüp dime bu Mecnûn oldı
g. 255/7
Bkz. g. 161/1

Sevgilinin ayrılığında hasta olan âşığı rakip nasıl iyi edecektir? Zira can alıcı rakibin hastaya tabip olması imkânsızdır. Zaten âşığın hastalığını artıran en önemli sebep rakibin sevgili ile âşık arasına girmesidir.

Hecrûnde bâña nicesi fîmâr ide rakîb
Hergiz ola mı cân alıcı hasteye tabîb
g. 14/1
Bkz. g. 7/2, g. 269/3, g. 39/6, g. 51/5, g. 163/5, g. 167/3

Aşk acısından hastalanan âşık, sevgilisini görünce birden canlanır. Sevgilisi yanından gidince âşığın canı da kendinden gitmiştir. Zira âşığın yaşamasına sebep olan sevgilisine duyduğu aşktır. Sevgilisi olmayınca canın da bir ehemmiyeti kalmaz. Âşık canını sevgilisinin yoluna nakit olarak adanmıştır.

Mesîhî haste cânlanmış idi sen göre geldükde
Hemân sen gitdün anuñ dahi cânı kendüden gitdi
IV-16/3

Âşık dururken Mecnun ve Ferhad adlı delilerin aşk mülküne sultan olması şaşılacak bir haldir. Zira gerçek âşık, şâirin bizzat kendisidir. Aşkın mülk oluşu, âşığın da sultan olarak görülmesini beraberinde getirir.

Tañlaram Mecnûn ile Ferhâda kim ben var iken
Mülk-i ıška nice sultân oldı ol iki deli
g. 277/4
Bkz. g. 248/1

Güzelliğiyle dillere destan olan sevgilinin bin tane âşığının olması tabîî bir durumdur. Fakat sevgiliye kul köle olan bir kişi vardır ki o da şâirin bizzat kendisidir. Sevgilisine olan aşırı düşkünlüğü, onun her arzusuna boyun eğişi âşığın kul olarak vasıflandırılışına sebep teşkil olur. Onun için canını terk etmekten sakınmaz.

Âşıkun biñ var ise n'ola kuluñ da biridür
Yoluña cân terk ider yokdur meger biñde biri
g. 280/3
Bkz. g. 99/1g. 162/5, g. 251/5

Aşk padişahı olan sevgili âşığın gözyaşını görüp, onu sipahilikten subaşılığa terfi ettirmiştir. Subaşı kelimesi rütbe ifade eden anlamının dışında kaynak anlamında da tevriyeli olarak kullanılmıştır. Zira âşığın sürekli ağlayan gözleri bir su kaynağıdır.

Mesîhî bir sipâhi idi likin pâdişâh-ı ışk
Ayaklarda görüp gözi yaşını itdi subaşı
g. 281/5

Mesîhî, sevgilisine bağlı, onun emirlerine âmâde olan, sevgilisine boyun eğmiş bir dilencidir. Âşık, sevgilisinden sevgi dilenir. Zira onun lutuf ve aşkına nâil olmak için varlığını sürdürür. Âşık gece sabaha kadar içindeki aşk ateşiyle, etrafına ateşli âhlar yayar. Âşığın sürekli yanan sinesi, ten hırkasını aşk yaralarından hâsıl olan dağlarla kaplamıştır. Beyitte, dilencilerin yamalı hırka giymelerine işaret vardır.

Kim hürmet ide saña Mesîhî çü gedâ-veş
Ten hırkasını dâglaruñ itdi yamalı
g. 288/7

Abdâl kelimesi Kalenderî, ışık vs. ile eşanlamlı kullanılmakta ve batınî zümrelere mensup adı olarak zikredilmektedir.⁸

Abdalların başlarını tıraş ettikleri, vücutlarına elifi andıran dağlar çektikleri, kapılara dervâzeye çıktıkları bilinmektedir. Sevgiliye kavuşmayı umanları şâir abdâla benzetir. Abdalların batıl, muhâl işlerle uğraştıkları gibi âşık da sevgiliye kavuşmayı ummanların muhâl işlerle uğraştıklarını ifade eder. Bal suyun içinde nasıl dağılmıyor suyla birleşmiyorsa, bal gibi tasavvur edilen abdâlin da su gibi düşünülen sevgiliyle birleşmeleri o derece imkânsızdır

Bulardan vasl uman abdâla benzer
Ki bunlar suya düşmüş bala benzer
ş. 67

Âşık, sevgilinin yüzünün mushafından Nûr sûresini okuyan ümmîdir.

Elîf-bâ bilmeyen ümmîler okur
Cemâlûñ mushafından sûre-i Nûr
g. 47/5

Sevgilisine taparcasına bağlanmak, ona kavuşmaktan başka hiç bir şeyi düşünmemek, onun kulu kölesi olmak âşığı günaha iter. Âşığın bu durumuna acıyan da günahkâr olur

Günâha eyledüm şol deñlü ısrâr
Ki rahm iden bana olur günehkâr
ş. 19

Cihanda âşık kadar yolunu şaşırılmış bir kişi daha yoktur. Zira şâir ancak düştüğü, ayağı sürçtüğü zaman Allah demektedir.

---

⁸ Hayâlî Bey Divânı'nın Tahfili, Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Türk Edebiyatı Dizisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Cihânda var mı bir ben deñlü gümrah
Meger sürçem düşem kim diyem Allâh
ş. 3

Eğer Rahman olan Allah, kıyamet gününde âşığı bu suçlarla tartarsa, mahşer arsasında mizan kırılır. Zira âşığın günahları o denli ağırdır.

Bu suçlarla beni tartarsa Rahmân
Kırılır arsa-ı mahşerde mîzân
ş. 20

Eğer kıyâmet gününde âşığın suçunun tamamı sorulacak olursa, öbür günahkârların sorgusuna sıra gelmez.

Benüm suçum sorulursa temâmet
Birine dahi degmez irt nevbet
ş. 21

Âşığın kendine ettiğini Dâver etse, onun yerine cehennemde kâfir yerine ısınacaktır Dâver, adı şehrengizde geçen bir gencin ismidir.

Bana ben itdügüm iderse Dâver
Yerine ısına düzahda kâfir
ş. 22

Âşık bu dediklerinin hata olduğunu, Allah'a karşı âsilik yaptığını söyler. Âşık, yarın mahşer gününde Allah'ın has kulu olmayı umar.

Hatâ didüm ne var oldumsa âsi
Umaram yarın olam Tanrı hâsı
ş. 23

Âşık, cihân sultanlığını bile istemez. Onun Allah'tan niyâzı güzellere kul köle olmaktır. Bu kulluk, âşığın ulaşabileceği en yüksek rütbedir.

Cihân sultânlığı anagerekmez
Beni bunlara tek sen bende eyle
ş. 3

Âşık, sevgilinin ay gibi yüzüne karşı ölmek için can verir. Zira derdmende sabah uykusu iyi gelir. Âşığın dertli oluşu, aşkın getirdiği elem ve ıztıraplar sonucudur. Âşığın umduklarına kavuşamaması onu dertli kılar.

Yüzüne karşı ölmeg için cân virür Mesîh
Ol derdmende hoş gelür ey mâh hâb-ı subh
g. 29/5
Bkz. g. 45/7

Âşığa ettiği cevr ü cefâ, onu sevgilisine yaklaştırmaması, zulmü rakibin kafir olarak adlandırılmasına yol açar. Sevgilinin semti kâfir olan rakibin hükmü altındadır. Âşık da bu semti kâfirin elinden almak için akına giden bir gazi hüviyetindedir. Âşığın rakiple mücadelesi bu anlamda cihad hüviyeti taşır.

Kûyuña varup Mesîhî tutuşur agyâr ile
Sanki gâzîdür ki akına varup kâfir tutar
g. 48/5

Âşık, aşk gibi kutsal bir yolda şehit düşmüştür. Âşığın yakıcı âhından vücudunda hâsıl olan siyah dağlar sanki etini yemek için vücuduna üşüşen kargalardır.

İşkuñ şehîdiyüm ki bu dâg-ı siyâhlar
Gûyâ ki zâglardur üşer yimege etüm
g. 154/5
Bkz. g. 159/7, g. 98/5, g. 100/5

Sevgilinin semtine duyduğu arzu eninde sonunda Mesîhî'yi cennet ehli yapar. Zira arzusuna nâil olamadan ölen Mesîhî öbür dünyada şehit mertebesiyle ödüllendirilecektir.

Mesîhî ârzû-yı kûy-ı dil-dâr
Seni öñ soñra ehl-i cennet eyler
g. 65/6

Âşığın günahına hesap yoktur. Bundan dolayı cennete sorgusuz sualsiz, hesaba çekilmeden girse bunda şaşılacak bir şey yoktur.

Sûfî aceb mi cennete girsem hesâbsuz
Yokdur benüm günâhuma mahşerde çün hesâb
g. 12/4

Dinimize göre deli olan dinî görevleri yapmakla mükellef değildir. Âşık da aşk yolunda kendini kaybetmiş, aklı başından gitmiş bir delidir. Bundan dolayı vâiz âşığa öğüt vermekten vazgeçmelidir.

Baña nushı tekellüf itme vâ'ız
Ki divâne olan olmaz mükellef
g. 121/3
Bkz. g. 189/5

Âşığın bey olarak tasavvuru, aşkın da memleket olarak düşünülmesini beraberinde getirir. Âşık, aşk ikliminde beylik sürse buna şaşılmaz. Âşığın bir an olsun terketmeyen dert ve gam da sağı sollu veziri olarak hayal edilir.

İklim-i ışk içinde n'ola beglik eylesek
Kim sağı sollu derd ü gamuñdur vezirümüz
g. 102/3

Âşığın o derece bahtı karadır ki âb-ı hayâta el uzatsa bile serap olmaktadır. Âşığın en çok şikâyet ettiği noktalardan biri de bahtının kara oluşudur. Sevgilisine kavuşamaması, onun yoluna canını feda etmesine karşılık umduğunu bulamaması âşığın talihsiz oluşunun ispatıdır.

Yâ Rab ne kara bahtı var işbu Mesîhîni
K'âb-ı hayâta el uzadursa olur serâb
g. 12/7

Âşık kendisini kara yazılı olarak da vafeder. Sevgilinin hattıyla zülfünün fikri âşığın başından gitmez. Kara yazılı âşığa bir kuru sevda nasip olmuş, eline başka bir şey geçmemiştir.

Gitmedi hattıyla zülfün fikri başumdan meger
Ben kara yazuluya olmuş kuru sevdâ nasîb
g. 17/2

Âşık, sevgilisine duyduğu zaafıtan dolayı kötü durumlara düşmesi neticesinde "miskîn" olarak vafedilir. Mesîhî, Allah'tan güzelleri miskîn âşıkların hükmü altına sokmasını diler.

Yâ Rabbi bunları ebedi müstedâm kıl
Her birisini âşık-ı miskîne râm kıl
İhtitâm? 1, s. 108
Bkz. g. 94/7

Sevgiline kavuşamayan âşık kendisini "kara günlü" olarak ifade eder. Hale ayın etrafını nasıl kucaklarsa, âşık da sevgilisini vuslat gecesini kucaklar. Beyitte hâle âşığa, sevgili de aya benzetilmiştir.

Ben kara günlüye mi kaldı bu firkat gicesi
Rûzı rûzı itme yâ Rab bana işret gicesi
Ben Me sîhî kim kocar cânânı vuslat gicesi
Hâledür kim devr idüpdür mâh-ı tâbânı dürüst
III-mrb. I/5

İran'ın meşhur hükümdarlarından olan Husrev, Ferhat ile olan rekabeti sonucu Şîrîn'e kavuşması ile bilinir. Mesîhî, âşık oluşu itibarıyla methettiği kişiyi Husrev, sevgilisini de Şîrîn olarak addeder. Sevgilisinin tatlı dudağını hayal etmesi âşığın ruhunun gıdası durumundadır.

Sen Husrevi Mesîhî çü Şîrîn medh ider
La`1-i lebûn hayâlin iderse gıdâ-yı rûh
g. 27/5

Âşık, mihnet meclisinde harâmi gibi kan yutmaktadır. Cefâyı huy edinmiş sevgili de âşığın yuttuğu bu kanı kendine içki yapar. Beyitte geçen kan yutmak haram işlemek anlamında kullanılmıştır. Şâir haram mal yemeyi, bir kişinin kanını içmekle aynı hükümde olduğunu ifade eder.

Bezm-i mihnetde harâmî gibi ben kan yudayın
Demüñ olsun senüñ ey yâr-ı cefâ-pişe demüñ
g. 129/2

Âşık, gündüz vaktinden gece oluncaya kadar sevgilinin kapısında dönüp dolaşmaktadır.
Gece sabaha kadar da sevgilinin eşîğinin kapıcısıdır.

Gündüzün kûyuñda şeb irince ser-gerdânunam
Giceler tâ subh olunca kapuda derbânunam
g. 158/1

Âşık sevgilinin her dediğine boynunu eğen, ona tabî olan bir kuldur. Sevgili de onun efendisidir. Kimse kul ile efendisi arasına girmemelidir. Efendisi ne emrederse, kul olarak tasavvur edilen âşık onun fermanlarına uyacaktır.

Kimse kulıyla efendi arasına girmesün
Her ne emr eylersen eyle tâbi'-i fermânunam
g. 158/2
Bkz. g. 158/3

Şeytan nasıl Hz. Âdem'i cennetten sürmüşse, rakip de âşığı sevgilinin semtinden sürmüştür.

Kûyuñda bak rakib ile bana ki bilesin
Cennet içinde div ile Âdem hikâyetin
g. 193/3

Ferhâd, âşığı temsil eder. Şîrîn dudaklı sevgili, husrevlere (rakiplere) gülsuyu akıtırken, Ferhad'ın (âşık) talihine de zehir akıtır.

Leb-i Şirin ki Husrevlere cüllâb akıdur
N'idelüm tali'-i Ferhâdda agular akar
g. 77/2

Dellâl alıcı ile satıcı arasında anlaşmayı sağlayan kimse olup, beyitlerde genellikle pazar manzarası içinde yer alır. Zira her pazarda daima bir dellâlin bulunduğu görülür. Bunlar pazarlarda alım satımı artıran, satılacak malın reklamını yapan kişilerdir. Güzellik pazarına gelen âşık da buradaki dellâlin, kendisini sevgilinin hizmetine iletmesi için aracılık yapmasını ister.

Hüsn bâzârında bir dellâl var ise beni
Hidmet-i dil-dâra iletsün ideyin hizmetin
g. 188/5
Bkz g 238 /6

Tabl; saltanat sembolü olan büyük davuldur. Tablı çalmak ise, padişahlık göstergesi olarak kabul edilir. Âşık, muhabbet tablını çalarak kendini aşk ülkesinin padişahı olarak ilan eder.

Hayme-i ışkı kurup çalduk mahabbet tablını
şimdilik nevbet bizümdür biz de başka mehterüz
g. 99/2

Fakir olan âřıĝın yüzünün sarılıĝını altın, gözyaşı ile dolu gözünü gümüş zanneden kişi âřıĝı zengin zanneder. Sevgilinin âşkından ve ilgisinden mahrum olan âşık kendini" fakir"olarak vasıflandırır.

Hakkâ ki ben fakiri göricek gani sanan
Gözüm ile yüzümi meger sîm ü zer sanur
g. 83/4
Bkz. g. 239/5, k. 11/31, k. 11/33

Karşu tapu kılmak; el pençe divan durmak anlamına gelir. Gam âřıĝın belini bükümüştür. Bu şekliyle hilâl halini alan âşık, güneş gibi tasavvur edilen sevgiliden ışık ve aydınlık almıştır. Güneş olarak hayal edilen sevgilinin kendisi bile yoktur, sadece hayali vardır.

Ben du'âcınıuñ belini bükdi gerçi gam şehâ
Karşu tapu kılmag ile buldı nûr u fer hilâl
k. 3/31
Bkz. g. 239/5

Âşık, sarı rengi ile altını andıran yüzünü ve kanlı gözyaşları ile dolmuş gözlerini sevgilinin kapısına sürerek, orayı baştan başa tezhip ve kanla nakşeden bir nakkaştır.

Ser-be-ser tezhib ü surh ile münakkaş eyledüm
şol kadar sürdürüm yüzümi gözümü kapusına
g. 245/6

Âřıĝın Felâtun, sevgilinin de İskender olarak hayal edildiĝi beyitte, âşık sevgilisinden kendisinden ayrı durmamasını ister.

Mesîhîden şehâ ayrılma zinhâr
Ki yürimez Sikender bi-Felâtûn
g. 174/7

Âşık sevgiliye duyduĝu aşktan dolayı âşüfte bir halde, yataĝa düşmüş olup sevgililerle seyrân etmek için ölmektedir. Beyitte geçen" ölmek"kelimesinden kasıt; çok arzu etmek olmalıdır.

Aşüfte-hâl ü haste-i bâlinven veli
Mahbûblarla kılmaga seyrân ölüyorum
g 194/3

Kara yüzlü tabiri;dilimizde utarılan bir işi yapan ve günahkâr anlamlarında kullanılır. Âşık kendini kara yüzlü olarak vasıflandırır. Bu vasıflandırmada âřıĝın kendini sevgilisinin yanında hakîr görmesi önemli yer oynar. Kendini değersiz bulan âşık, sevgilisine kendisine meyli olup olmadığını sorar.

Ben kara yüzlüye meylûn ola mı
Saña âşık olıcağız Mustafâ
g. 9/6

Rakip, sevgilinin semtinde güzelin dudağına kavuşmak arzusuyla yanıp, tutuşan âşığa sövüp sayar. Bu durum; bahçıvanın yemişin hamını dilenciye vermesine benzer. Beyitte; bağbân-rakip, yemiş-la'l, sâil-âşık kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

Baňa la`lünçün kılur düşnâm kûyuında rakîb
Sâ'ile hâmin virür ekser yemişün bâgbân
g 180/3

Beyitte geçen mücerred kelimesi, bekâr anlamına gelir. Şâir, bekâr kalmayı kendini dünyeye vî kayıtlardan sıyırmak olarak addeder. Kendinin bekâr kalmak suretiyle ilâhî sırlara vakıf olduğunu ifâde eder.

Mesîhî-veş mücerred olmayınca
Semâvi râza sen mahrem degülsin
g. 190/7

2. Dinî İnanışlara, Âhîret ve Mücerret Kavramlara Dayalı Benzetmeler

Derd ve gam zebânisi, hayal, mürde, Rıdvan, kurban

Sevgilinin ayrılığının cehenneminde âşık kendisini dert ve gam zebânisi olarak görür. Zira âşık ayrılık ateşiyle yanmaktadır. Âşık, aşkın verdiği gam ve derdi sevgilisinin saçının hayalinden zincir bağlamak suretiyle boynunda taşıyan bir zebânidir.

Dûzah-ı hecründe derd ü gam zebânisi benüm
Boynuma zülfün hayâlinden selâsil bağladı
g. 269/2

Minyatürcüler kalemlerinin ucuna kıl bağlayarak nakış yaparlar. Âşık yakalandığı aşk hastalığından dolayı incecik kalmış âdeta hayal olmuştur. Sevgili hayal olmuş âşığı kaleminin sanki ucuna kıl bağlayarak, yâd etmiştir.

Ben hayâl olmuşı yâd itdi kalemle ol nigâr
Hâmesinüñ ucına nakkâş san kıl bağladı
g. 269/8

Aşk âşığın gark olduğu bir denizdir. Âşık, sevgiliye duyduğu aşkın acıları, elemeleri neticesinde kurtuluş bulamayarak ölen bir kişidir. Dalgalı deniz ölüyü dışarı bırakır ama aşk denizine gark olan âşık kurtuluş bulamaz.

Öldi işkuñda Mesîhî bulmaz dahi necât
Gerçi taşra bıragur mürdeyi bahr-i mevvâc
g. 25/6

Rıdvân cennetin kapıcısı olan melektir. Cennet inananların gitmekle mükâfatlandırılacağı yerdir. Sevgilinin eşiği de âşık için büyük bir lutuf olup, dünyadaki cennettir. Sevgilisinin kapısında kendine yer tutmuş, oranın kapıcısı olmuş âşık, kendini cennetteki Rıdvân ile bir tutar. Zira Rıdvân cenneti âşık da sevgilisinin eşiğini beklemektedir.

Kim ki derbânuñ olup kapuñda varur yir tutar
Kendüyi cennetdeki Rıdvân ile ol bir tutar
g. 48/1

Ayrılık gününde âşık sevgilinin yoluna kendini kurban etmiştir. Bayram âşığın sevgilisinin görebileceği zaman olması dolayısıyla önem taşır. Âşık, sevgilisinden kavuşma bayramının nimeti olarak canını pişirmesini ister.

Rûze-i hecrûñle çün kim beni kurbân eyledün
Bâri pişür cânum için ni'met-i îd-i visâl
k. 13/8
Bkz. g. 167/3, g. 175/4, g. 226/4

3. Eşya ve Vasıta Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Kemer, surâhi, ok, kepâde

Âşığın sevgilinin etrafında bir kemer gibi dolaştığını gören rakip, âşığa maksadının sevgilinin beli mi yoksa başka bir şey mi olduğunu sorar. Âşık sevgilinin etrafından ayrılmaması, onu sarmak istemesi sonucu kemer olarak hayal edilir.

Gördi dil-dâra kemer gibi tolaşdugum rakib
Didi maksûdun beli midür eyitdüm kim belî
g. 277/3

Mesîhî sevgilinin ayrılığından duyduğu ızdırap ile sabaha kadar kanlı yaş akıtmaktadır. Âşığın sinesinin kanlı gözyaşı ile dolu oluşu onun surâhiye benzetilmesini gündeme getirir.

Mesîhî subha dek kan yaş akıdur
Surâhi gibi kılur dün namâzın
g. 171/5

Rakip iki yüzlülüğü, riyakârlığı ile eğri vasfını kazanır. Sevgili, rakipleri yay gibi kendine doğru çeker. Fakat özü sözü ok gibi doğru olan âşığını kendisinden uzaklaştırır.

Yay gibi çeküp egrileri yanına nigâr
Kendünden ok gibi togru olanı dîr eyler
g. 89/4

Gam, yükü âşğın boyunu kemân (yay) gibi iki büklüm kılmıştır. Kepâde, talim için kullanılan yay demektir. Dilimize kepâze olarak yerleşmiştir. Kepâdenin ıslanması sonucunda gevşemesi ve ok atılamayacak duruma gelmesi sözkonusudur. Kepâze kelimesi dilimizde rezil, gülünç, değersiz kişiler için kullanılagelmiştir. O kaşı kemân sevgili de âşğını etrafa karşı rezil, gülünç bir duruma düşürmüştür.

Çeke çeke gamını kaddüm kemâna döndi
Âh ol kaşı kemânım itdi beni kepâde
g. 235/4

4. Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Mâhî, bülbül, bülbül-i şeydâ, mûr, it, it hali, mürğ, meges, pervâne

Sâbâ sabah esen hafif rüzgâr olup, sevgilinin kokusunu, ayağının izini, tozunu âşğâ iletmesi, haberci oluşu dolayısı ile konu edilir. Sâbânın beyitte zikredilişinin bir diğer sebebi de balık yakalamak için kullanılan ağların denize sabah vakti atılmasıdır. Sâbâ rüzgârı beyitte, sabah vakti denize ağ atan bir balıkçı gibi hayal edilmiştir. Sâbâ rüzgârının estiği vakit suyun üzerinde oluşturduğu çizgi çizgi görüntü de balık ağı olarak düşünülmüştür. Sâbâ, akarsuya sevgilinin hayaliyle örülmüş bir tuzak kurar. Suyun içindeki balıklar da bunun sadece bir hayal olduğunu görerek, ızdırap duyarlar.

Âb-ı revâna dâm-ı müşebbek kurar sabâ
Mâhiler ol hayâli görüp eyler ızdırâb
k. 7/14

Âşğın bülbüle benzetilişi; sevgilinin güle, sevgilinin bulunduğu mahallin de gülbahçesine benzetilişi dolayısıyladır. Bülbülün bütün feryât ve figânı güle kavuşmak içindir. Gülün âşğâ rıza göstermesi, bu feryât ve figânlara karşılık olarak gonca halinden gül haline geçiş şeklinde ken dini gösterir. Gülü değerli kılan bülbülün ona duyduğu iştiyaktır. Gülün seçkin, göz alıcı, bakımının zor, nazik bir çiçek oluşu, gonca halindeki gülün de yavaş yavaş, nazlı nazlı açılıp gül haline gelişi sevgilinin gül olarak tasavvurunda etkili olan unsurlardır. Gülün etrafında bulunan dikenler de bülbül olan âşğı, gül olarak hayal edilen sevgilinin yanına yaklaştırma yan rakiplerdir. Gonca olan sevgili, acemiliğinin toyluğunun etkisiyle âşıklarından utandığı için yüzüne kırmızı bir örtü çekmektedir. Oysa bülbül, goncanın gül haline gelmesini bu şekilde sırlarını açığa vurmasını ister. Beyitte, mahremi olmayan erkeklere karşı yüze örtü veya peçe örtmek adetine de işaret vardır.

Ol gonca kim tutar yüzine âl ile nikâb
Bülbüllerinden utanup eyler meger hicâb
k. 7/16

Bkz. k. 7/6, k. 16/9, g. 12/1, g. 15/4, g. 19/4, g. 46/4, g. 58/1, g.
151/1, g. 197/1, g. 243/7, g. 5/2, g. 231/6, g. 288/1, g. 176/5, k. 2/41

Sevgilinin gül yanağındaki o iki yaseminimsi zülûf, sanki çılgın bülbül olan âşığı avlamak için tuzak kurar. Tuzakların saç telinden yapılmasından hareketle, sevgilinin gül gibi pürüzsüz, onun gibi renkli yanağının her iki yanından uzanan saçlar, âşığı avlamak için fırsat kollamaktadır. Âşığın sevgiliye duyduğu aşk sonucu kendini bilmez hale gelmesi, ondan başka hiç bir şey düşünmemesi âşığın "şeydâ" olarak vasıflandırılmasına yol açar.

Gül ârızın üstinde o zülfeyn-i semen-sâ
San kurdı duzag avlamaga bülbül-i şeydâ
g. 2/1

Âşık zayıf ve güçsüz bedeni ile karıncayı andırır. Âşık ölünce sevgilisinin beninin hayalini kabre iletir. Zira karınca dâneyi toprağa iletir.

Kabre iletdüm hayâl-i hâlûni
Daneyi iltür nite kim hâke mûr
g. 45/4

Halk, sevgilisinin eşiğinden bir an olsun ayrılmayan Mesîhî'ye o eşiğin köpeği deyip, onu överek göğe çıkarmışlardır. Sevgilinin eşiği gibi yüksek bir makamın köpeği olmak âşık için büyük bir lutuftur.

Halk âsitânuñ iti dimişler Mesîhîye
Ola ki ögerek anı göge çıkaralar
g. 60/5

Âşık sevgiliye kavuşmak, ona biraz daha yakın olabilmek için it gibi gördüğü rakibe bile müdara eder. Onu hoş tutmaya çalışır, onun gözüne şirin görünmeye çalışır. Rakibin ite teşbihi, sevgiliyi gölge gibi izlemesi, onun yanından bir an olsun ayrılmaması neticesindedir. Rakibe it adının yakıştırılması onu hakîr, aşağı görmek adına da yapılır. Âşık, it gibi tasavvur edilen rakiple aynı durumu paylaşalı, hali de it haline dönmüştür.

Hâldaş olalı senünçün rakîb ile şehâ
Sorma hiç ahvâlümüz kim hâlümüz it hâlidür
g. 67/4

Mesîhî kendini sevgilinin vasfını gülbahçesi içinde hoş nağmeler söyleyen bir kuş olarak addeder. Sevgilisinden kendini kapısından sürmemesini ister.

Bu Mesîhîdür diyü sürme kapuñdan beni kim
Gülsitân-ı vasfuñ içre mürğ-i hoş-elhânuñam
g. 158/5
Bkz. k. 11/21

Sineğin şeker, bal gibi tatlı nesnelere düşkün oluşu ile âşığın sevgilisinin bal gibi tatlı dudağına düşkünlüğü meges-âşık benzerliğini oluşturur. Yine sineğin siyah oluşu ile âşığın bedeninde oluşan dağlar sonucu siyah görünüm alması arasında bir teşbih kurulur. Sineğin bala konup, ona saplanması sineğin sonunu hazırlar. Âşık da sevgilinin bal gibi dudağına konması sonucu belâlara uğraması kaçınılmaz bir hal alır.

Çekse dil-i Mesîhî lebüñde belâ n'ola
Zâhir ki bala konya belâlar çeker meges
g. 104/5
Bkz. g. 103/6, g. 103/8, g. 104/1, g. 104/2, g. 104/3, g. 105/1, g.
105/2, g. 105/4, g. 182/4 g. 237/1

Sevgilinin mum olarak tasavvuru, âşığın pervâne olarak düşünülmesini de beraberinde getirir. Pervâne, ışığın etrafında yanma pahasına nasıl dönüyorsa, âşık da sevgilinin etrafında dönen bir pervanedir. Bir mum olarak hayal edilen sevgili, etrafında pervane olan âşıklarını yakarak, onları bir manada azâd eder.

Sanma pervâneleri yakdı oda şem`-i münîr
Çevirüp başına her birini âzâd itdi
g. 248/3
Bkz. g. 103/6

5. Yiyecek ve İçecek İle İlgili Benzetmeler

Bûy-ı kebâb, kebâb, su

Şâir, şarap renkli dudağının hasretinin ateşinden ölürse haşre dek onun mezarından bigerinin yanışı neticesinde oluşan kebap kokusu gelir. Bu benzetme, canın ciğer olarak düşünülmesi sonucu ortaya çıkar.

Ey lebi mey-gün ölürse nâr-ı hecrüñden Mesîh
Haşre dek anuñ mezârından gele bûy-ı kebâb
g. 11/6

Âşığın kebab olarak tasavvur edilişi, ayrılık acısıyla sürekli yanan sinesi dolayısıyladır. Naz sarhoşu olan sevgili Mesîhî'yi ayrılığı ve nazıyla daha fazla yakmamalıdır. Zira kebab çok yanınca, tadı bozularak, acı olur.

Ey mest-i nâz koma Mesîhî göyinmesün
Zirâ ziyâde yanıcak olur kebâb telh
g. 30/5

Su nasıl yokuş aşağıya meyl ederse, âşık da dilberin hercâisine meyleder. Zira bu hercâilikte bir cazibe, bir edâ bulmaktadır. Âşık, gönlü dilbere aktığı için su olarak düşünülür.

Hercâîsine dilberün alçakluk eyle kim
Su ol yañaya mâ'il olur kim ola nişîb
g. 14/3

6. Çiçek ve Bitki Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Berg-i pejmürde, lâle, sûsen

Âşık, gül yanaklı sevgilinin ayrılığından duyduğu gam neticesinde dalından kopmuş bir dal gibi dağınık bir vaziyette toprakta durmaktadır. Sâbâ rüzgârı sâfâ gelerek, dağınık bir yaprağı andıran âşığı topraktan alıp, götürmüştür. Sâbâ rüzgârı sevgilinin semtine uğrayan, onun kokusunu, haberini âşığa ileten bir rüzgâr oluşu itibarıyla âşık tarafından makbul sayılan bir rüzgârdır. Âşık, kendini sâbânın ellerine teslim ederek, sevgilinin semtine gitmeyi umar.

Gamuñdan berg-i pejmürde gibi olmuşduk ey gül-ruh
Sabâ yili safâ geldi götürdi bizi toprakdan
g. 192/2

Şâir, aşkın getirdiği elem ve ızdırab sonucu kanlı yaşlar döker. Vücudundaki dağların da siyah renk alması sonucu âşık-lale benzetmesi kurulur. Zira kırmızı renkte olan lalenin de ortasında siyah benek bulunur. Lalenin dağlarda yetişmesi ile âşığın dağlara düşüp, sevgilisini araması arasında bir bağlantı kurulur. Âşığın dağlara düşmesi de bir sonuç vermez. Zira bir gül yanaklı ile sahra sohbeti kendisine bir türlü nasip olmaz.

Dâg urunup nitekim taglara düşdüm lâle-veş
Olmadı bir gül-rûh ile sohbet-i sahrâ nasîb
g. 17/3

Âşık aşk ızdırabından incecik kalmış bedeniyle sûseni (susam) andırır. Âşık, sevgilisinden kendisini sûsen kökü gibi toprağa gömmesini ister. Mezarı üzerindeki âşığın çelimsiz bedeninden çıkan her bir kemiği hançer gibi görünecektir. Sûsen şekil itibarıyla da hançeri andırmaktadır

Beni çü defn idesin hâke bih-i sÛsen-veş
Mezârum üzre görine her üstühân hancer
g. 93/7

7. Dört Unsura Dayalı Benzetmeler

Sâbâ rüzgârı, katre, sîm ü zer

Âşık, sevgilinin semtini bir baştan bir başa gezen sâbâ rüzgârıdır.

Gülşen-i dehri sabâ gibi ser-â-ser gezdük
Biz vefâ bÛyını gülzâr-ı fenâda sezdük
g. 135/1

Âşık kendini lutf bulutu olan sevgilisinin ihsanıyla büyüyen bir katre olarak görür. Âşık, sevgilisinden önce kendisini göklere yükseltip, sonra yere çalmamasını ister.

Katre gibi göklere agup yire çalma beni
Ey sehâb-ı lutf çün perverde-i ihsânunam
g. 158/4

Eğer sevgili altın ve gümüşü severse, toprak olmuş âşığa gelmelidir. Zira zenginliği ile dillere destan olan Karun'un malı toprakta yatmaktadır. Beyitte, âşığın sararmış yüzü altına, gözyaşları da gümüşe benzetilmiştir.

Severseñ sîm ü zer ben hâke gel kim
Türâb içinde yatur mâl-i Kârün
g. 174/5
Bkz. g. 74/3

8. Müzik Aletleri İle İlgili Benzetmeler

Ney, çeng

Âşığın inleyiş ve ağlayışları ile neyin yanık sesi arasında bir ilgi kurulur. Âşık sevgilisinden uzak oluşunu nasıl inleyişleri ile dile getiriyorsa ney de aslından kopuşunu ve ona duyduğu özlemin inleyişlerini etrafa duyurmaktadır. Bu inleyiş bile uykuda olan bahtını uyandırmak için yeterli olmaz.

Ney gibi ger tâ kıyâmet nâle vü zâr eyleyem
Sezmezem kim baht-ı hâb-âlûdı bidâr eyleyem
g. 166/1
Bkz. g. 194/2

Belin çenge benzetilişi; gam mutribinin âşığın belini bükmesi, onu iki büklüm bir hale koymasına dayanır. Bu haliyle âşık, aşk meclisinin kanunu olduğunu ifade eder. Beyitte kanun hem bir musiki aleti anlamında hem de kural anlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır. Âşığın belini gam çalgıcısı çeng etmiştir. Aşk bezminde kanun bu mudur?

Bilümi mutrib-ı gam eyledi çeng
Bu mıdur bezm-i ışk içinde kânûn
g. 174/6

9. Diğer Benzetmeler

Üstühân, gölge, kâkül-i yâr, hilâl, salıncak, av

Sevgiliden bir an olsun ayrılmaması, onu gölge gibi izlemesi rakibin köpeğe benzetilmesi ne sebep olur. Bu benzetmeye rakibi hakir, aşağı göstermek suretiyle başvurulur. Âşığın aşk hastalığından bir deri bir kemik kalmış bedenini gören sevgilinin semtinin köpekleri, kavgaya tutuşur. Âşık da bu köpeklerin ortasında kalakalır.

Gördükçe beni cenge düşer kûyuñ itleri
Ortalarında ben kaluram üstühân gibi
g. 289/3
Bkz. g. 110/3, g 230 /2

Sevgilinin yürüyüşündeki âhenk, onun salınması serv-i revânı (akarsu) andırır. Âşık da sevgilisinin ardından bir an olsun ayrılmayan bir gölgedir. Sevgili nerdeyse âşık da ordadır.

Görüp nâzını bir serv-i revânuñ
Düşerven sâye-veş pâyına anuñ
ş. 14

Sevgilinin kaküllerinin bir özelliği de dağınık oluşudur. Âşık da başı dönmüş, sersem, perişan bir şekilde dolaşıp, durmaktadır. Sevgilinin zülfünün çenesine değmesi, onun el uzunluğu ile çenesini okşaması şeklinde yorumlanmıştır.

Kâkül-i yâr gibi biz gezerüz ser-gerdân
Zülfi turmaz el uzunlığın ider ohşar eñek
g. 138/2

Bayram hilâlinin gözlenmesine işaret edilen beyitte âşık; aşk acısından incelmış bedeniyle hilâli andırır. Onun bu halini gören halk onu birbirlerine parmakla gösterir.

N'ola hecrüñde beni parmag ile gösterse halk
Za'fdan çün kim hilâl oldu bu cism-i nâ-tüvân
k. 14/13

Boğazı ipli tabiri beyitte sevgilinin yanından bir an bile olsun ayrılmayan, onları bir mânâda koruyan siyâhî köleler için kullanılmıştır. Sevgili, boğazı ipli kölelerle salınalıdan beri, âşık gam ve üzüntünün verdiği halsizlik ve dermansızlıktan ötürü ayakta sallanır hale gelmiştir.

Her bogazı iplü ile salmaldan sen begüm
Ben gam ile gussadan salıncaga döndüm hemân
k. 14/16

Sevgili kemendiyle âşıkların gönüllerini avlayan bir avcıdır. Avları durumundaki âşıklar da yanında sağlı sollu salınmakta, onun etrafından ayrılmamaktadır. Zira âşığın yeri, sevgilinin yanındır. Sevgilinin saçlarında âşıkların gönülleri asılıdır. Beyitte şekli itibarıyla saç-kemend benzerliğine yer verilmiştir.

Ey kemend-endâz bir sayd itmedük dil komadıñ
Saglu sollu salınur yanunca nahcîrûñ senüñ
g. 131/7
Bkz k. 12/17

E. Âşığa Ait Vücut Aksamı ile İlgili Unsurlar

1. Dendân

Dişler dizili olmaları itibarıyla tesbih taneleri olarak hayal edilmiştir

Her nefesde medhüñi vird-i lisân idinmege
Dâne-i dendândan tesbîh idinmişdür dehân
k. 5/28

2. Kamet

Namaz kılariken rüku hali yâ harfine benzer. Bu hali de gerili bir yayı hatırlatır. Kişi, namaz kılariken figânı da göklere duâ oku gibi göndermelidir. Beyte bu haliyle yay-ok mazmunu hakimdir.

Kaddüñi kıl namâz u niyâz içre yâ gibi
Gönder figânı göklere tîr-i du'â gibi
k. 21/1

3. Kalb-Yürek

a. Mekân ve Eşya İle İlgili Benzetmeler

Hâne, zücâc, peykân

Duyguların, zevk, haz ve elemelerin barındığı yer olması kalbin hâne olarak düşünülmesi ni beraberinde getirir. Âşığın kalb evinde sevgili ikamet etmemektedir. Sevgiliden ayrı kalan, aşk acısıyla gama ve ızdıraba gark olan âşığın kalbi yıkık bir durumdadır. Bu viraneyi ancak mimar olarak kişileştirilen sevgilinin cömertlik ve lutfu imar edecektir. Aksi takdirde kalp ebedî olarak yıkık kalacaktır. Sevgilisinin lutuf ve cömertliğini gören âşığın gönlü tekrar eski neşesine kavuşacaktır. Zira âşığı hayata bağlayan tek şey sevgilisi ve sevgilisine duyduğu aşktır.

Olmaya imâret ebedî hâne-i kalbüm
Ger lutfuñ ile cûduñ aña olmaya bennâ
k 16/40

Berk urmak, yansımak anlamına gelir. Sevgilinin kırmızı şaraba benzetilen dudağının hayalinin, gönülden çıkmaması kalbin kadeh olarak düşünülmesini beraberinde getirir. Sevgilinin dudağı, âşığın kalp kadehinin içindeki kırmızı şarap gibidir.

Berk urur kalb-i Mesîhîden lebüñ
Ke'ş-şarâbi'l-hamre min cevfi z-zücâc
g 26/5

Âşığın âhı gökleri tutmaktadır. Kalp, eğer dokuz kat feleği dolaşmak isterse, âh okunun ucuna peykân olmalıdır. Âh bir ok gibi kesici, delici ve hızlıdır. Âhın çıkış yerinin yürek olması yüreğin peykâna benzetilişine sebep olur. Şekli itibarıyla da peykân ile yürek birbirine benzetilir.

Arzû itdüñ ise nüh feleküñ seyrânı
Ey yürek âhum okınuñ ucına peykân ol
g 148/2

b. Bitki Unsurlarına Dayalı Benzetmeler

Sevgili âşığın acımaz. Sevgilinin yan bakış okları, âşığın yağmur gibi aralıksız yağmaktadır. Bu da âşığın yüreğinde sürekli olarak kanayan yaralar açmaktadır. Âşığın gönlündeki yaralar kanlı oluşları ve ortalarındaki siyahlıktan ötürü laleye benzetilir. Âşığın yüreği, kanayan yaralarla dolu bir lale bahçesidir. Bu laleleri tazelemek, soldurmamak için de sevgili bu bahçeye sürekli olarak yan bakış oklarını yağmur gibi yağdırmaktadır.

Tâzelendürmeg için yüregümüñ lâlelerin
Yagdurur gamzeleri tîrini bârân-şekil
g 150/2

c. Yiyecek ve Diğer Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Biryân, yağ, nakd

Âşık, aşk acısından dolayı ağlamaklı ve güçsüz bir hale gelmiştir. Yüreği yanıp, yakılmaktadır. Gam, âşığın gönlünü yakıp, yüreğini kebab haline getirdiği için fırın olarak adlandırılır.

Zâr u nizâr âşık u giryân ölüyorım
Tennûr-ı gamda yüreği biryân ölüyorım
g. 194/1

Yanağın muma teşbihinde; renk, parlaklık ve yakıcılık gibi benzerlikler rol oynar. Âşığın yüreğinin yağı eridikçe, sevgilinin yanağı aydınlanır. Sevgilinin yanak mumunu tutuşturan, âşığın yüreğinin yağıdır. Bilindiği gibi yürek yağından yapılan mum kokmaz. Aşkın getirdiği gam ve sıkıntılardan âşığın yüreğinin yağı eridikçe, sevgili kendini daha da naza çekmektedir.

Âşıkun yağı eridükçe ruhuñ enver olur
Yoksa yürek yağı mıdur ol çerâgun revganı
g. 260/3

Âşık, kalbini nakit olarak ortaya sürüp, ay yüzlü sevgilisiyle kumar oynadığından beri ağlamaklı bir haldedir. Âşığın kalbinin değerli oluşu kalbin nakit olarak düşünülmesini de beraberinde getirir. Âşık, sevgilisi ile oynadığı kumarda kalbini ortaya koymuş, yenilmesinin sonucunda gama, ıztıraba gark olmuştur

Nakd-i kalbin oynayup dil oldı ser-gerdân-ı zâr
Oynayaldan berü şâhâ sen kamer-ruhla kumâr
g. 73/1

ç. Diğer Benzetme

Âşığın gönül kuşunun cemâl mumuna karşı bir isteği, hevesi vardır. Gönül kuşu, ayrılık ateşinde yanan bir pervâneye benzetilir.

Ey mürğ-i dil ol şem`-i cemâle talebüñ var
Hecr âteşine yan çü pervâne imişsin
g. 189/2

4. Hatır

Hatırın mücevher kutusuna benzetilişi; sevgilisinin övgülerinin cevherleri ile dolu oluşun dan ileri gelir. Âşık, cevhere benzeyen övgülerinden bir kaçını sevgilisinin izzetli huzurunda arz etmek için seçmiştir.

Medhûn cevâhiri toludur dürc-i hâtırum
İzz-i huzûra bir kaçını itdüm intihâb
k. 7/48

5. Vücut

İlgili Benzetmeler

a. Eşya ve Vasıta Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Âyine, sûzen, rişte, fülk

İnsan, hayatın tecelli ettiği bir aynadır. Başka bir deyişle insan vücuduna bakarak kendini görebilir. İnsan kâinatın özü olarak hayatın bir aynasıdır. Ecel pası istilâ etmeden vücudunun aynasına sâfi bir nazarla bakmalıdır. Vücudun ayna olarak düşünülmesi Allah'ın tecelli ettiği yer olması dolayısıyladır.

Kaplamadın Mesîhîyi jeng-i ecel şehâ
Âyine-i vücûdına eyle safâ nazar
g. 88/5

Âşığın bedeninin iğne, gözünün iğne deliği, zülfünün iplik olarak hayal edildiği beyitte sevgilinin güzelliği de elbise olarak tahayyül edilmiştir. Âşığın aşk acısından dolayı incelmış vücudunu şâir iğneye teşbih eder. Beyitten elbiseye nazarlık dikme adetine telmih vardır.

Rişte-i zülfûnle göz diksem aceb mi hüsnüne
Kim vücûdum sûzen olmuşdur gözüm semmü'l-hıyât
g. 112/2

Vücudun ip olarak hayal edilişi, bedeninin inceliğini vurgulamak, cisimlendirmek içindir. Dikişin sağlam olabilmesi için ipin iki kat olarak kullanılmasından hareketle ayrılık, muhab bet daha sağlam olsun diyerek, âşığın vücudunun ipini iki kat eder. Ayrılık, âşığın sevgilisine duyduğu muhabbeti artırıcı bir etkidir. Beyitte ayrılık, âşığın vücut ipiyle muhabbeti sağlamlaştıran bir kişi olarak teşhis edilmiştir.

Mahabbet muhkem olsun diyü hicrân
Vücûdüm riştesin iki kat eyler
g. 65/2

Âşığın vücudu gam denizine batmış bir gemi olarak düşünülür.

Gark olup fülk-i vücûdı ol dem
Eyledi zevrak-ı tâbûtı makarr
tb II/8

b. Nebât Unsuruna Dayalı Benzetme

Âşığın vücudu dünya bağına dikilmiş mihnet yükünden iki kat olmuş, dert dalını andıran bir gam fidanıdır. Fidan olmasına karşın taşıdığı mihnet yükü sebebiyle boyu bükülmüş, iki kat olmuştur. Onun bu şekli, dal harfini çağrıştırır.

Vücûdüm dehr bâğında dikilmiş gam nihâlidür
Ham olmuş bâr-ı mihnetden sanasın derd dâlidür
IV-19/1

c. Mekân ve Topluluk Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Şehr, ceş,

Âşığın gözünün yaşı vücudunun şehrini suya garketmiştir. Gözyaşı vücudu harap eden, onu suya garkeden bir sel, bir tufandır. Sel, tufan nasıl şehre zarar veriyorsa gözyaşı da vücudu harap eder.

Virdi gark-âba gözüm yaşı vücûdum şehrîn
Baña mesken komadı kûy-ı fenâdan gayrı
g. 284/5

Varlık, mevcudât toplu olması bakımından ordu olarak hayal edilir.

Gördi yok ceş-i vücûd içre vefâ
Oldı pes kâfile-sâlâr-ı adem
tb IV/3

6. Beden

İlgili Benzetmeler

a. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Burc, hedef tahtası, hırka

Sevgiliden gelen olumsuz havadisler âşığın bedenine top, tüfek atmıştır. Bu durumda âşığın bedeni (rahne) yıkık, dökük kalelerin burcuna dönmüştür. Beyitte, âşığın hem bedeni hem de ruhî çöküntüsü yıkık kalelerin top, tüfeğe maruz kalmış yıkık burçlar hayal edilir.

Şol kadar top u tüfeng urdı havâdis baña kim
Rahnedn kal`alaruñ burcına döndi bedenüm
g. 153/5

Âşığın teni, sevgilinin bakış ve kirpik temrenlerine hedef tahtası durumundadır. Bundan dolayı da teni baştan başa yara ile doludur.

Tenüm pür-şerhadur başdan başa lik
Hemân ol merkez-i peykân hoşdur
g. 51/3

Sevgiliye Mesîhî gibi kimse kul köle olamaz. Tenin hırka olarak düşünülüşü, canı örtmesi dolayısıyla. Âşığın aşk derdi ile vücudunda oluşan yaralar bu hırkanın değerini artırmıştır.

Kim hürmet ider saña Mesîhi ki gedâ-vesş
Ten hırkasını dâğlarun itdi bahâlu
g. 197/7
Bkz. g. 288/7, kt. 13/2

b. İnceliğine Dayalı Benzetmeler

İbrişim, mûy, kıl

Tenin zayıflığı onun ibrişim olarak düşünülmesine yol açar. Bu incecik tenin üzerinde duran baş tene göre büyük oluşu dolayısı ile düğme gibi düşünülür. Baş-ten ikilisi nasıl beraber tasavvur edilirse düğme-ibrişim de beraber düşünülür. Bu da benzetmeyi destekleyen diğer bir husustur. Âşık, sevgiliden gördüğü cevri ü cefâyı kimseden görmemeştir.

Başum düğme tenüm ibrişim itdi
Aceb bana ol itdüğün kim itdi
ş. 106

Aşk derdinin verdiği ızdırapla, gamla âşığın bedeni incelip kıla dönmüştür. Gözyaşı da nemden fenâ seli haline gelmiştir.

Tenüm inceldi mûya döndi gamdan
Yaşum seyl-i fenâya vardı nemden
g. 177/1

Âşığın bedeni sevgilinin saçının fikriyle, incelmış kıldan bile ince bir hal kazanmıştır. Bu kadar güçsüz olan bedeninin gam yükünü çekmesi âşığı bile şaşırır.

Ten fikr-i zülfün ile ki kıldan za'ifdür
Yâ Rab bu kuvvet ile nice bâr-ı gam çeker
g. 90/ 4

c. Rengine Dayalı Benzetmeler

Zer, hâkî, gülsitân

Kimya maddelerin yapısını inceleyen, bu yapıları değiştiren, değersiz madenleri değerli madenlere çeviren bir ilimdir. Âşığın teni aşkın verdiği ıztıraplar sonucu sararmış solmuştur. Âşığın tenindeki bu sararma, teninin altına benzetilmesini beraberinde getirir. Âşığın tenini altına çeviren aşkın kimyasıdır. Âşık da sevgilinin güzellik devletinde saçlarını ağartmıştır.

Zerd itdi zer gibi tenümi kimyâ-yı ışk
Giydük dahi ne devlet-i hüsnünde biz de şîb
g. 14/5

Âşığın bedenindeki yaraların gül olarak hayal edilmesi, tenin de toprak olarak teşbih edilmesini gündeme getirir. Yaraların üzerine pamuk basarlar. Âşığın aşk derdiyle vücudunda oluşan yaraların üzerine basılan pamuklar ak gül intibasını verir. Beyitte vücut duvar, yaralara basılan pamuklar da duvarların üzerinde yetişen beyaz sarmaşık güllerine teşbih edilir.

Bu ten-i hâkîde gel gör penbelerle dâgumu
Görmedünse ak gül açıldugını divârdan
g. 185/5

Tenin gülbahçesine teşbih edilişi; sevgilinin bakış oklarının âşığın vücuduna saplanarak, her biri gülü andıran yaralar oluşturmasından ötürüdür.

Şol deñlü zahm urdı bana tîr-i gonca kim
Kim gülleriyle toldı tenüm gülsitân gibi
g. 289/2

ç Diğer Benzetme

Şâir, bedeni ruhu koruyan bir kale olarak hayal eder. Düşmanın topu, tüfeği beden kalesini alt üst etmiştir

Eyledi top u tûfeng a'dânun
Bedeni kal'asını zîr ü zeber
tb. III/4

7. Sine, Bağır

Genel Bakış

Âşığın sinesi sevgilisinin cefâlarından, gamzesinden, kirpiğinden, aşk acısından dolayı sürekli olarak yanmaktadır. Sine bu şekliyle yaralı, kanlıdır. Zira aşkın verdiği bütün zararlar, acılar, heyecanlar, umutsuzluklar burada duyulur. Keman kaşlı sevgilinin âşığın sinesine gönderdiği okları cerrahlar bile kıskanarak, onu âşığın arkasından çıkarır. Bu kadar sineyi perişan etmiş oku cerrahların bile kıskanması gayet tabii bir haldir.

Ey kemân-ebrû ne peykân kim sen urdun sineme
Reşk idüp cerrâh anı çıkardı arkamdan benüm
g. 161/3

İlgili Benzetmeler

a. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Hammâm, cehennem, âsumân, diyâr

Sevgili âşığın sinesini ateşe verip, burayı hamama çevirmiştir. Sinenin aşk ateşiyle yanması buranın hamam olarak hayal edilmesini beraberinde getirir. Göz de dünyaya açılan pencere olması suretiyle bu hamamın pencereleri durumundadır.

Od urup sinemi hammâm itdi
Gözümdeñ aña iki câm itdi
ş. 147

Âşığın sürekli yanan bir cehennem olan sinesinden sevgilisinin yanısıra rakibin fikri de ayrılmaz. Zira sevgilinin yanından ayrılmayan, onu gölge gibi izleyen rakibin bu yanışta payı büyüktür. Kafirin yeri de cehennemdir. Âşığa verdiği cevri ü cefâ rakibin kafiye benzetilişini beraberinde getirir.

Aynlmaz sîneden fikri rakîbüñ
K'olur kâfir cehennem içre lâbis
g 24/3
Bkz. g. 86/8

Âşık, sevgilisinin bakış oklarına karşı sinesini bir kalkan olarak görür. Sinesindeki dert ve gam yaralarını da şekli ve ateşli oluşu sebebiyle güneş ve aya benzetir. Sine-çarh benzetmesi buradaki dert ve gam yaralarının güneş ve aya benzetilmesi sonucu ortaya çıkar. Bu benzetmede çarhî denilen kalkanların da üzerinde ay ve güneş motiflerinin bulunmasının katkısı vardır.

Âsumân-ı sîne tîrûñden penâhumdur benüm
Anda dâg-ı derd ü gam mihr ile mâhumdur benüm
g 160/1
Bkz. g. 92/1

Sinenin duyguları barındırması onun diyâra benzetilmesine sebep olur. Bu diyârda her yer sevgilinin gönderdiği bakış ve kirpik okları ile delik deşiktir Sine diyârında nereye gidilirse gidilsin her yer hançer yarasıdır. Âşığın sinesindeki her yer delik olması sebebiyle hançer nereye isterse rahatlıkla giribilecektir. Âşığın sinesinde hançerin girmesine engel olacak bir durum yoktur.

Diyâr-ı sinem içinde iler tutar yer yok
Gider ne yaña olursa devân devân hancer
g. 93/3

b. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Sifâl, terkeş, ağ, micmer, def, terazi, tennur

Sevgilinin sünbülü andıran zülfünün hayali âşığın sinesinin saksısında solmaz. Zira ağlayan gözleri reyhancı gibi ona su serpmektedir. Sevgilinin sünbül saçlarının yetiştği, barındığı yer olması sinenin sifâl(saksı)olarak hayal edilmesini sağlar.

Solmamaga sünbül-i zülfün sifâl-i sînede
Su seper reyhancı gibi dîde-i giryân aña
g. 5/4

Sevgilisinin bakış okları, kirpikleri âşığın sinesine saplanarak, burayı ok kabına sadağa çevirmiştir. Âşık, kaşları kemânı andıran sevgilinin yanında ok kabının bulunmasını istemektedir.

Terkeş gibi çü sinemi toldurdun ok ile
Ey kaşları kemân yanuñda gerek belik
g. 134/4

Sine içindeki duyguların yoğunluğu, karışıklığı itibarı ile bir ağa benzetilir. Âşık, hümâ olan sevgilisini bu ağ ile tutmayı arzulamaktadır.

Müşebbek sinemi kodum yoluñda
Ki bu ag ile tutam sen hümâyı
g. 272/2
Bkz. g. 185/1

Sine; dil ve can sipendinin (üzerlik otu) yandığı bir buhurdândır. Üzerlik otunun muhabbet için tütsülendiği malumdur. Âşık, peri gibi güzel sevgilisini etkilemek, muhabbet peyda etmek için can ve gönlünün üzerliğini sinesinde yakar. Sine-buhurdan ilişkisi yine sinenin aşk acıları, ıztırapları neticesinde yanması sonucu kurulur.

Micmer-i sînede kim yandı sipend-i dil ü cân
Bir perî da`vetine itr-ı mahabbetdür bu
g. 198/6

Def, çeng ve kabak işret âleminin vazgeçilmez unsurlarıdır. Sine âşığın feryat, figan ve âhlarının çıkış yeri oluşu münasebetiyle def olarak anılır. Zira def dokundukça, elle vurdukça ses çıkaran bir musiki aletidir. Sineye de bir dokununca bin âh işitilir. Kabak içine şarap konulan bir çeşit kadehe verilen isimdir. Âşığın göz kapakları da içindeki kanlı gözyaşları sebebiyle içi şarap dolu iki kabak olarak vasıflandırılır.

Def sîne vü çeng nâle tolu iki kabagum
Ben mest-i mey-i işka çıkubdur yine sohbet
IV-3/9

Def nasıl etrafında bulunan bir iki pul ile iftihâr ederse, âşık da aşk acıları sonucu sinesinde hâsıl olan yaralarla iftihar eder. Şâir, defin yanındaki pulları altın paraya ben zetmiştir. Parası olanın kendine güvenmesinden hareketle beyitte, " göğsünü germek"deyimi tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Nice fahr itmeyem dâgumla ben kim
Bir iki pul ile göğsin gerer def
g. 121/2

Derdin meta'olarak tasavvur edildiği beyitte, gönül gam pazarında dükkân açan bir satıcıdır. Âşığın sinesindeki yaralar da de dert malını ölçerek dağıtan terazi kefeleri olarak hayal edilir.

Dükân açdı gönül bâzâr-ı gamda
Ki sinem dâgıdur keff-i terâzû
g. 200/2

Sinenin aşk acısıyla sürekli olarak yanışı, sine-tennur teşbihine konu olur. Sevgilinin hayali, âşığın sinesinden gönlünü alır. Sine tennurunda âşığın gönlü kebab olarak yanıp, gider.

Alur gönlümi sinemden hayâlün
Yanar tennûrdan biryân ugurlar
g. 72/2

c. Sinenin Vasıfları İle İlgili Benzetmeler

Nâr, sûz, dağ, hâle, sad-çâk, pür-şerha, suzân

Sine acılar, ıztıraplar sonucu ateşlere garkolmuş, sürekli olarak yanmaktadır. Cihana buradan bir parıltı, bir kor düştüğü takdirde denizler mahvolacak, zemin ve gökyüzü ateş içinde kalacaktır.

Eger bir lem`a düşerse cihâna nâr-ı sînemden
Denizler mahv olup tola zemin ü âsumân âteş
g. 108/7

Sevgilisinin yanağına al rengini veren âşîğın sinesindeki ateştir. Âşîğın hatırından sevgilisinin tasvirinin nakşî geçtikçe, sevgilisinin yanakları bu hatırlayışla al rengini alır.

Sûz-ı sînemden kızarup ruhların rengîn olur
Hâtrımdan geçdüğince nakş-ı tasvîrûñ senüñ
g. 131/3

Âşîğın sinesi aşk acısından dolayı kanlı, yaralı ve ateşlidir. Sinenin yaralarla dolu oluşunun sebebi; sevgilinin kirpiği, gamzesi, aşk derdi ve aşkın beraberinde getirdiği cevr ü cefâlardır. Kişinin kalbinde yar eden, onu derinden etkileyen, kalbi yaralayan ıztırap ve keder" dağ"sözü ile ifade edilir. Bu dağların üzerine pamuk basılması tedavi usüllerindedir. Aşkın verdiği elem, gam sonucu âşîğın sinesinde oluşan yaraların da üzerine pamuk basılmıştır. Pervanelerin gece mumun etrafında dolaşması, içine düşüp yanması beyitlerde sıkça ele alınır. Fakat burada yanan pervaneler değil âşîğın yarasından düşen pamuklardır.

Şem`e yanup dökilenler sanma kim pervânedür
Penbelerdür kim düşer bu dâğ-ı sinemden benüm
g. 161/2

Âşîğın gönlü aşk yarasını ve sevgilinin yanağının ateşli arzusunu barındırır. Şâir, gönlündeki sevgilinin yanağının ateşli arzusunu ay, sinesindeki yaraları da ayın etrafındaki hâleye teşbih etmiştir.

Yakma ey şem`odlara şem`-i ruhuñ pervânesin
Vakt ola bir iş düşe başuña sen de yanasın
Dâğ-ı sînem şevk-i ruhsârûñla cânâ sanasın
Hâledür kim devr idüpdür mâh-ı tâbânı dürüst
III mrb. 31/3

Âşığın sinesi elemden, ıztıraptan, gamdan ötürü yüz parçaya ayrılmış, delik deşik olmuştur. Çoğu kez bu delik deşiklik âşığın sinesine ney olma vasfını kazandırır. Âşığın her inleyişinde sinesinden feryatlar, figânlar kopar. Âşık, bu sesin âleme verdiği rahatsızlıkla ağlamaya bile korkar.

Ağlamaga korkarın kim bir nigârûn adına
Anca âvâze çıkar bu sine-i sad-çâkden
g. 183/2

Sinenin en önemli vasfı yaralı oluşudur. Âşık, sinesindeki yaraların çokluğu ile iftihar eder. Bu yaralar ne kadar çok olursa aşkı da o denli güçlü olacaktır. Sevgili bu yaralara baktıkça gururlanarak, kendini daha da naza çeker. Güzellik kaynağı olan sevgili, âşığın yaralarla dolu sinesini gördükçe alaycı bir şekilde gülerken, kurbanının sinesindeki yaralara tuz basar. Bilindiği gibi yaraların kanını durdurmak için yaraya tuz basılır. Melâhat kelimesi Arapça'da tuzluluk anlamına gelir. Melahat kelimesi Osmanlıca'da mecazlaşarak, güzel yüz anlamında kullanılagelmiştir. Yemeğin çeşnisini nasıl tuz verirse, sevgiliye de güzelliğini, cazibesi verir.

Sîne-i pür-şerhamı gördükçe eyler rîş-hand
Ya`ni ol kân-ı melahât tuz eker kurbânına
g. 234/7

Sevgili, âşığa kavuşurken büsbütün soğuk bir haldedir. Onu ısıtan âşığın yanan sinesidir.

Top sovımış idi baña vasl olur iken yâr
Bu sîne-i sûzân anı güc ile ısıtdı
g. 262/6

8. Dil

Genel bakış

Âşık, sabaha kadar kebab misali dönüp dururken yardımcısı olmayan gönül âh ateşini parlatır

Ben sovukdan çigzinürsem subha dek misl-i kebâb
Âh odını ölcerür turmaz dil-i bî-dest-gîr
k. 11/29

Gönül âşığın gözyaşı ile dosttur Gönül gözyaşına, gözyaşı gönle mahremdir

Dil gözüm yaşı ile hem-demdür
Bu aña vü o buña mahremdür
g 63/1

Sevgilinin yanak güneşi etrafına ışık bırakmasa, gece yolculuğu yapan gönül sevgilinin saçında ne kazançlar elde ederdi Âşığın gönlünün sevgilinin saçında kalması, ona "şeb-rev"

sıfatını kazandırır

Bırakmasa mihr-i ruhuñ etrâfına pertev
Zülfünde neler kesb ider idi dil-i şeb-rev
g 202/1

Âşık, elem ve keder denizinin ortasındaiken âşığın gönlü yine zevk ve safa güzelini ke nara almayı başarır. Beyitte, kenar kelimesi hem sahil hem de kucak anlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır. Beyitte zevk ve safa ulaşılması güç olan yüksek değerler oluşu itibarıyla güzel olarak teşhis edilmiştir.

Ka'r-ı bahr-ı elem ü gussa miyânında iken
Şâhid-i zevk ü safâyı yine dil itdi kenâr
k. 12/2

Eskiden zarların kurşundan ve yuvarlak olduğu, bunları atmak için de bir bir pirinç tas kullanıldığı malumdur. Gökyüzünün talih üzerine etkisinden işaretle göğün bir satranç tahtası olarak düşünüldüğü beyitte felek, âşığın kalles gönlünün emelini bir türlü vermeyen iyi bir satranç oyuncusu konumundadır. Talih, âşığın bahtını tersine çevirmiştir. Hal böyle iken âşık, kendini hakirlik tasında (zarlar tas içinde sallanarak, atılır.) nasıl zar olarak ortaya koyacak tır?

Hâsıl itmez çün dil-i kallâşımı nerrâd-ı çarh
Kendümi tâs-ı mezelletde nice zâr eyleyem
g 166/5

a. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Tabip, yolcu, esir, sâzende, dîvâne, Ye'cuc, Ferhad, uğru, kumarbaz, fakir, İbrahim, pîr, çocuk, yetim, Yakup

Gönlül ve cam tabip olarak teşhis edilir

Bir tabîb-i dil ü cândan ben anuñ hikmetini
Derd ile eyler iken hikmeti gör istifsâr
k. 12/6
Bkz k. 20/4

Gönlün tek gayesi, sevgilinin yüzünü görmektir. Onu ancak eşğinde görebilecektir. Âşığı sevgilisinin eşğine götüren de onun gönlüdür. Bu yönü ile gönlül, sevgilinin eşğine onu görmek arzusu ile çaresizce gidip gelen bir yolcudur.

İşigünde yüzüñi görmege dil kıldı sefer
Anda bi-çâreyi yâ suyu ye toprağı çeker
k. 15/1

Sevgili güzellerin sultanıdır. Can ve gönül de bu sultanın hakimiyeti altına girmiş esirlerdir.

Bugün güzellerün oldur emiri
Yaraşur cân u dil olsa esîri
ş. 86

Gönül, sevgiliye duyduğu özlem neticesinde sürekli olarak ağlamakta, feryat figân etmektedir. Bu şekli ile âşığın kalbi mey (şarap) sohbetinde yanık şarkılar söyleyen bir sâzendedir.

Üşüp mey sohbetin itdüklerince
Dil-i nâlânımı sâzende eyle
ş. 4

Gönül ve can, sevgilinin aşkı neticesinde deli divâne olmuştur. Delileri de eskiden zincire vururlardı. Zülf de şekli dolayısı ile can ve gönlün zinciri durumundadır.

Saldı zülfün dil ü cân boynına ey dost kemend
Geçdi işbu iki divâneye bir kıl ile bend
g 33/1

İskender-i Zülkarneyn Ye'cuc ve Me'cuc taifesine karşı Sedd-i İskender'i bina etmiştir. Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri de âşığın gönül Ye'cuc'una yanağın güzelliğini göstermemek için âdeta hava üzerinde tozdan bir set çekmektedir.

Hüsünüde mâni` olmağa cânâ bu dil Ye'cücına
İskender-i haddün yapar tozdan havâ üstinde sed
g 41/3

Sevgili, âşığın gönlünden çıkan dağları bile eritecek güçte olan âhından sakınmalıdır. Gönül ile Ferhad arasındaki ilişki her ikisinin de âşık olmasından kaynaklanır.

Nâlişümden sakın ey Husrev-i şîrîn-leb kim
Dil-i Ferhâd çü âh eyleye taglar eridür
g 44/2
Bkz. g. 225/2

Hırsızlar, hırsızlık edecekleri yerin köpeklerine kemik atarak, onların dikkatlerini başka tarafa çekerler. Rakip de sevgilinin kûyunu (semtini) bekleyen, ona gözcülük yapan, bu şekilde âşığı sevgiliye yaklaştırmayan bir köpek olarak düşünülür. Gönül, sevgiliye yaklaşmak için aşk acısı sonucunda âşığın çelimsiz, bir deri bir kemik kalmış bedenini ite benzetilen rakibin önüne atan bir hırsızdır.

Kapuñda dil rakibe virür cism-i lâgarı
Gûyâ bir ugrıdur ki ite üstühân atar
g 59/2

Âşığın gönlü, kalbinin nakdini ortaya koyarak, ay yüzlü bir şâh olarak düşünülen sevgiliyle kumar oynayan bir kumarbazdır. Fakat bu kumarda kaybeden hep âşığın gönlü olmuştur. Gönül bu yüzden başı dönmüş ve ağlamaklı bir haldedir.

Nakd-i kalbin oynayup dil oldı ser-gerdân-ı zâr
Oynayaldan berü şâhâ sen kamer-ruhla kumâr
g 73/1

Rakip, çoğu beyitte it (köpek) olarak geçer. Bunun sebebi rakibin sevgilinin mahallesini beklemesi, onun kapısından ayrılmamasıdır. Bu durum rakibi âşık karşısında ayrıcalıklı kılar. Gönül, sevgilinin mahallesini bekleyen köpekle (rakip) kendisini yücelteceğini bildiği halde sohbet etmez. Sevgilisinin ilgisinden, sevgisinden mahrum oluşu gönlün, fakir olarak düşünülmesine yol açar.

Kûyuñ segiyle kılmadı dil sohbet âferin
Sultânlığı begenmedi bizüm fakîrümüz
g 101/4

Sevgilinin âşığa verdiği gam, zalimlik vasfından ötürü Nemrud olarak tasavvur edilmiştir. Gönül de gam Nemrud'unun zulumlerine maruz kalmış İbrahim'dir.

Ne gussa câna Nemrûd-ı gamuñdan çünkü olmuşdur
Dil İbrâhimine şevk-i ruhuñla gülsitân âteş
g 108/4

Gözyaşı sürekli olarak gönüle dolmaktadır. Gönül bu şekli ile gözyaşına gark olmuştur. Bu durumun gönül için bir ehemmiyeti yoktur. Nuh (A. S.) nasıl tufanda zarar görmediyse aşk acısından olgunlaşan bir pîr olan gönül de tufanı andıran gözyaşından zarar görmeyecektir.

Mesîhî pîr-i dili gark ider gözüñ yaşı üş
Egerçi irmedi Nûha ziyân tûfândan
g 195/6

Gönül, sevgilinin yanağının meydanında can oyununu oynayan bir çocuktur. Çocuğun başına gelecek tehlikelere aldırış etmemesi, gözünün kara oluşu gönlün çocuğa benzetilmesine sebep olur. Gönül de aşk oyununu sonundaki acılara aldırılmadan pervasızca oynar.

Meydân-ı ruh-ı yârda cân oynar iken dil
Hattı irişüp didi bunuñ bitdi sakalu
g 197/5

Gönül, sevgilinin eşiğinden başka yaslanacak yeri olmayan kimsesiz bir kişidir.

Yetim-i dil aceb mi yasadursa işigin yârûñ
Nic'itsün kimsesi yokdur tayanur âsitânına
g 216/3

Şâir, güzellik bakımından ikinci bir Yusuf olan sevgilisinden hüznler evi gibi düşünülen teninde gönül Yakub'unu تنها koymasını istemektedir. Gönül, sevgiliden ayrı kalışı neticesinde hüznlere gark oluşundan dolayı Hz. Yakub'a teşbih edilir.

Ey Yûsuf-ı sâni gel otur cân gibi tende
Tenhâ koma Ya`kûb-ı dili beyt-i hazende
g 244/1

b. Bağ, Sebzezâr ve Bitkilere Dayalı Benzetmeler

Sebzezâr, bağ, tarla, gül, sipend

Gönül; güzel duyguların gelişip, serpildiği bir çayırılık, çimenliktir.

Sebze-zâr-ı dil-i yârân mutarrâ oluban
Hirmen-i cânına urıldı hasûduñ yine nâr
k. 12/3

Kalp, sevda meyvasının ekildiği bir tarladır. Zira sevda meyvası gönülde biter, serpilir ve olgunlaşır.

Dilde ekildi meyve-i sevdâ çekirdegi
Mihnet bitürdi cânâ bu gavgâ çekirdegi
g 285/1

Gönül; sırlarını, aşkını gonca halinden gül haline geçme suretiyle açılarak, ortaya koyan bir gül olarak hayal edilir.

Virdügiyçün sünbül-i dil-dârdan yeller eser
Gül gibi gönlüm açılır her kaçan yeller eser
g 87/1

Muhabbetin devamı için büyü yaparken ateşin üzerine sipend (üzerlik) tohumu atıldığı malumdur. Âşığın buhurdân gibi sürekli yanmakta olan sinesinde de üzerlik tohumu gibi tasavvur edilen can ve dil sürekli olarak yanmaktadır. Can ve dil üzerliği sayesinde periyi andıran güzellikteki sevgili ile sevgi bağı kurulabilecektir.

Micmer-i sînede kim yandı sipend-i dil ü cân
Bir perfî da`vetine ıtr-ı mahabbetdür bu
g 198/6

c. Kuşlarla İlgili Benzetmeler

Andelib, tutî, mürğ, bâz

Gönlün yaralı oluşu sonucunda bülbül gibi feryat ve figanı koparması onun bülbüle benzetilmesine yol açar.

Dil andelîbi görmedi kaddûn gibi senûn
Seyr itdi sebzezârda gerçi hezâr serv

k 18/12

Bkz. k. 2/10, g. 251/2

Gönül, sevgilinin şeker saçan dudakları ve aynayı andıran parlak yüzü karşısında sürekli olarak şakıyan bir papağandır. Beyitte, papağanı konuşturmak için ona şeker vermek ve karşısına ayna koyma adetine telmih vardır.

Söyledi tûti-i dil la`1-i şeker-bâruñ ile
Sen de karşı göreyin âyine ruhsârûñ ile

g 212/1

Bkz. g. 251/2

Sevgili alıcı bir kuş olan şebbâza (doğan) âşığın gönlü ve canı da şebbâz olan sevgilinin pençesinde çırpınan bir kuşa teşbih edilir.

Cân u dil mürğün niçün sayd eyledûñ didüm didi
Bosnadur bunda kim anadan toğan şebbâz olur

g 71/3

Bkz. g. 130/3, g. 141/4, g. 189/2, g. 209/4

Âşığın gönül şebbazı, sevgilinin ak yüzü üzerindeki bene konmuştur. Güzelin kara zülfü onu ağ ile avlamıştır. Beyitte kuş tuzaklarının saç kılından yapıldığına işaret edilir. Sevgilinin beni tuzaktaki danelere, zülfü de gönül şebbâzını avlayan avcıya benzetilmiştir.

Kondı beñûñe ak yüzûñ üstinde bâz-ı dil
Sayd itdi anı lîk kara zülfûñ ağ ile

g 209/6

ç. Mekân ve Yer Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Taht, menzil-i garib, milket, hâne, yatak

Safanın sultana benzetildiği beyitte, gönlün de safâ sultanının oturacağı taht olması tabîdir. Zira safanın hissedildiği, yeşerip çıktığı yer gönüldür. Can şehbazı ferah kuşunu avladığı zaman gönül de safâ, mutluluk ile dolacaktır.

Taht-ı dilde yine sultân-ı safâ kıldı karâr
Bâz-ı cânım yine mürğ-i ferahı kıldı şikâr
k 12/1

Beyitte zülf, şama (akşama); yüz mescide; dil de menzil-i garibe benzetilerek leff ü neş sanatı yapılmıştır. Gönlün ulaşmak istediği yer, sevgilinin yüzüdür. Gönül menzil olarak burayı gaye edinmiştir. Gönül, sevgilinin zulümlerine maruz kaldığı için gariptir. Sevgiliden başka kimse ile alakalı olmadığı için de kimsesizdir.

Zülfün irişeli yüzünü mesken itdi dil
Kim şâm içre mescid olur menzil-i garîb
g 104/4

Gönlün memleket olarak tasavvuru sevgilinin o mülkün sultanı olması ile ortaya çıkar. Sevgilinin yanakları o mülke ateş bırakan, yağmalayan asker gibi düşünülür. Sevgili sahip olduğu silahlarla âşığın kalp ülkesini zapteder, burayı yangına verir. Bu davranışı ile sevgili sahip olduğu mülkü yıkan bir padişahdır.

Dil milketine ruhların âteş bıraktılar
Âhumla yine âlemi odlara yakdılar
g 66/1
Bkz. g. 118/4, g. 234/8

Aşk-pazar münasebetinde gönlün bir metaa teşbihi sözkonusudur. Beyitte âşığın kalbi aşk pazarında açık artırmaya çıkmış bir ev olarak karşımıza çıkar. Bu evin kapılarını ilk kez sevgilinin kemana benzeyen kaşlarından çıkan oklar açar.

Hâne-i dil ışk bâzârında oldukça mezâd
Ey kemân-eburû aña evvel okuñ kapu açar
g 70/3
Bkz. g. 68/1

Gönlün yatak olarak düşünülmesi hayali, sevgilinin düşüncesinin bir an bile âşığın can ve gönlünden çıkmaması, orayı yurt edinmesi imajına dayanır. Sevgilinin harami(eşkîya) olan gözlerinin yuvası sevenin kalbidir.

Sen harâmî gözlüye çünkim yatakdur cân u dil
Gaybet eylerseñ seni biz cân u dilden isterüz
g 99/3

d. Vasıtalar ve Eşyalara Dayalı Benzetmeler

Fülk, sırça, perkâr, şişe, bağ

Gönül gemi benzetmesindeki ortak nokta her ikisinin de daimî bir akış içinde olmasıdır. Âşığın kalbi sevgilinin oka benzeyen bakışının okunun tüyüyle kuş gibi uçmaktadır. Zira âşık, sevgiliden gelecek bakış oklarını sabırsızlıkla beklemektedir. Bu okların kendisine isabet etmesiyle de sevinçten âdeta kuş gibi uçmaktadır. Fakat sevgilinin bakış oklarının temreni âşığın ayaklarını yerden kesmesine engel olmaktadır.

Perr-i tîrûñ ile kuş gibi uçardı fülk-i dil
Lenger olmuşdur velikin âhenin peykân aña
g 4/4

Gönlün çok çabuk kırılması onun sırça olarak düşünülmesine yol açar. Sevgilinin taş gibi sert gönlü de âşığın kırılğan gönlünü parçalara ayırır.

Sengîn dilüñ uşatmag için sırça gönlümi
Yârân bulan birbirine vay ki çakdılar
g 66/4

Dil, sevgilinin noktayı andıran ağzının etrafında bir pergel gibi dönüp, dolaşır.

Perkâr gibi kûyuñı çigzinmez idi dil
Nokta misâli olmasa sende eger dehen
g 178/3

Devlerin şişe içine hapsedildikleri söylenir. Gönül de rakibin hapsedildiği bir şişedir. Bu şekilde rakibin sevgiliye ulaşması engellenerek, sevgili ile âşık arasındaki engel kaldırılır.

Hayâli çıkmadı dilden rakibüñ
Nitekim habsgehdür şişe dîve
g 127/2

Sevgilinin zülfünün her bir kılı yüz bin gönül ve can bağını barındırır.

Ol dili cem` itmege sünbüllerini dagıdur
Zülfüññ her bir kılı yüz biñ dil ü cân bağıdur
g 94/1
Bkz. 94/5

9. Cism

Genel Bakış

Âşığın cismi aşkın getirdiği elem, belâ ve gamlardan dolayı cism-i sũhte (yanık beden) olarak vasıflandırılır. Âşığın yanmış, kavrulmuş cismi sevgilinin yüzünün şevkiyle toprak olursa, onun her bir kemiği kabrinin içinde berrak, saf bir mum olacaktır.

Hâk olursa şevk-i ruhsâruñla cism-i sũhtem
Kabrum içre şem`-i kâfir ola her bir üstühân
g. 180/4
Bkz. k. 14/22

Sevgilinin yay kaşlarından atılan oklar âşığın vücudunda her biri şekil olarak ağza benzeyen yaralar açmaktadır.

Sen kaşı yaya medh okıyam her ağızla ger
Cismümi zahm-ı tirüñ ider ser-te-ser dehân
k. 2 /12

Âşığın cismi, vuslat acısıyla sevgilisinin beli gibi incelerek âdeta bir hayal olmuştur. Âşık da sevgilinin belini çağrıştıran cismini kucaklayarak, sevgilisine olan özlemini giderir.

Miyânun-veş hayâl olalı cismüm
Kıluram kendü kendümi der-âgüş
g. 109/2

a. Şekil ve İnceliği İtibarıyla Yapılan Benzetmeler

Târ-ı mûy, üstühân

Devamlı olarak gam ve ıztrab içinde oluşu, sevgilinin ve rakibin verdiği eziyetler, vuslat beklentisi âşığın hastalanmasına, bedeninin kıla dönmesine sebep olmuştur. Bu kıl gibi beden rüzgârla uçarak sevgiliye aramaya gider.

Dönüp cismüm gamuñdan târ-ı mûya
Gider bâd ile her dem cüst ü cûya
g. 242/1

Hırsızlar, hırsızlık edecekleri yerin köpeklerine kemik atarak, onların dikkatlerini başka tarafa çekerler. Rakip de sevgilinin kûyunu (semtini) bekleyen, ona gözcülük yapan, bu şekilde âşığı sevgiliye yaklaştırmayan bir köpek olarak düşünülür. Gönül, sevgiliye yaklaşmak için aşk acısı sonucunda âşığın çelimsiz, bir deri bir kemik kalmış bedenini ite benzetilen rakibin önüne atan bir hırsızdır.

Kapuñda dil rakibe virür cism-i lâgarı
Güyâ bir ugrıdur ki ite üstühân atar
g. 59/2

b. Rengi İtibarıyla Yapılan Benzetmeler

Merdüm-i zerrin-kabâ, fânus, bağ, mermer

Âşığın bedeni çektiği cevr ü cefâ sonucu sararıp, solmuştur. Âşığın bu sararmış bedeni altın elbiseyi çağırır. Cismi ne kadar sararırsa yarın Hak kapısındaki izzeti, beyler yanında altın elbise giyen adam gibi olacaktır.

Cismüñ sarart k'ola der-i Hakda izzetüñ
Begler yanında merdüm-i zerrîn-kabâ gibi
k. 21/9

Âşığın aşk acısını en derin duyduğu zaman gece vaktidir. Mesîhî'nin aşk acısıyla yanan ruhu cisminin fânusunun içinde yanan bir mumdur. Her sabah, güneş mumu çerağını bu fânus tan tutuşturur.

Cism-i Mesîhî her gice fânûs-veş yanar
Kim mihr şem'î andan uyarur seher çerâg
g. 117/5

Sevgilinin bakış oklarından yağmur gibi yağan peykânlar âşığın beden bağında sürekli olarak lâleler bitirir. Âşığın bedenine saplanan peykânlar burayı lâle bahçesine dönüştürmüştür. Sevenin kanlı vücudu ile lâle arasında renk bakımından bir benzerlik kurulmuştur.

Bâg-ı cismümde dem-â-dem lâleler bitürmege
Tîrûñ ucından şehâ bârân-veş peykân yagar
g. 92/2

Sevgilinin semti Kâbe'dir. Âşığın beyaz cismi de bu Kâbe'yi süsleyen mermerdir.

Asitânında olupdur ol mehûñ cismüm sefid
San Halîlu'llâh durur kim kodı mermer Ka'beye
g. 233/3

10. Baş

Genel Bakış

Âşık, sevgilisinden ayağını başına koymasını ister. Sevgilisinin ayağının başının üzerinde olması âşık için bir devlet, bir kutluluktur. Sevgili bu devletten âşığa pay düşmeyeceğini söyleyerek, âşığın arzusunu reddeder.

Didüm ko başuma degsün ayaguñ
Didi degmez bu devletden saña pay
g. 282/4

İlgili benzetmeler

Top, düğme, kûhsâr

Başın top olarak tasavvuru şekil benzerliğine dayanır. Âşık, sevgilisine kavuşma, vuslat arzusu içinde ölürse başını kesip, onu göğse savurmalarını ister. Âşığın beyinde daima aşk düşüncesinin olması, sevgiliye kavuşma arzusu ile dopdolu oluşu, başının havayî bir top olarak düşünülmesine yol açar.

Hevân içinde ölürse Mesfîhî
Kesüp başını bir top it havâyî
g. 272/5

Âşığın bedeninin aşk acısıyla, gamla, vuslat düşüncesiyle incilmesi onun teninin ibrişime teşbih edilmesine sebep olur. Baş da şekil olarak bu ibrişimin yanında yer alan düğmeyi andırır.

Başum düğme tenüm ibrişim itdi
Aceb bana ol itdügin kim itdi
ş. 106

Aşk bir gam ülkesidir. Bu ülkede bulunan âşığın aşkın belâlarını, sıkıntılarını göğüslemesi gerekir. Zira gamsız, elemsiz aşk olmaz. Bu gamlara mâruz kalan âşığın başı da bu ızdırapların birikimiyle yükselmiş bir belâ dağıdır. Sevenin sürekli olarak gözyaşı döken iki gözü de bu dağın pınarıdır.

Başum diyâr-ı gamda belâ kûhsâridur
İki gözüm bi-aynihi anun pınarıdur
g 49/1

11. Enf

Burun yüzü ikiye ayıran bir tepe gibi düşünülür. Ağlamaktan dolayı her bir burun deliğinden akan gözyaşları da dere olarak tasavvur edilir.

Püšte-i enf gözümde aşaga
Bir atadur ki iki yanı dere
g. 217/2

12. Yüz

Genel Bakış

Âşığın yüzü aşk acısının getirdiği sıkıntılardan dolayı sarıdır. Bu şekliyle hastalıklı bir görünüm arz eder

Sim-âb-ı sirişk ü ruh-ı zerd egmedi yârı
Ger var ise ol sîm-tenûn gönli demirdür
g. 75/4

a. Renk İtibarı İle Yapılan Benzetmeler

Kefen, zer

Âşık, aşk yoluna canını koymuştur. Eğer Hak Tealâ âşığı bu yolda şehit ederse, mahşerde kefeni de yüzü gibi ak olacaktır. Zira şehitlik mertebesi yüksek bir makamdır. Bu yolda ölenlerin cennete gireceği inancı vardır. Âşık da öbür dünyaya yüzü ak olarak gitmiştir.

Ger bizi şehîd eyler ise senûn için Hak
Mahşerde kefen gibi olısar yüzümüz ak
g. 124/1

Âşığın üzüntüden çökmüş, hastalıklı görünümü onun altın gibi düşünülmesine yol açar.

Yasdukda gören rûyum ile eşkümi eydür
Bı nice gedâdur ki yatur sîm ü zer üzre
g. 214/2
Bkz. g. 83/4, ş. 83, g. 86/6

b. Diğer Benzetme

Mecma'ul-bahreyn

Mecma'ul-bahreyn; iki deniz veya iki büyük bir suyun kavuştuğu nokta anlamına gelir. Gözyaşı rengi, şekli ve parlaklığı cihetiyle inci olarak hayal edilir. Âşığın sevgiliye döktüğü yaşlar çehresini süslemiştir. Gözyaşlarının yüzü kaplaması yüzün deniz olarak tasavvuruna yol açar.

Dür-i eşkümle çehrem zeyn olupdur
Yüzüm san mecma`u'l-bahreyn olupdur
ş. 17

13. Göz

Genel Bakış

Göz, âşığın yüreğindeki ızdırapların dışa vurulduğu yer oluşu itibarıyla önemli bir görev üstlenir. Âşığın ağlamaktan kıpkırmızı olmuş gözleri, yüreğindeki acıların somutlaştığı yerdir. Sevgilinin ayrılığına ve aşk acısına katlanmak durumunda kalan âşığın gözleri, kanlı yaşlar dökmektedir. Âşığın gözleri ciğer kanı döke döke yüzü kan rengine dönmüştür.

Gözlerüm hûn-ı ciger döke döke
Yüzümün rengi olupdur cigeri
g 279/3

a. Değerli Madenlere Dayalı Benzetme

Sîm

Sevgiliye ve ona duyduğu aşkın cefalarına katlanmak zorunda kalan âşığın ağlamaktan gözlerine perde inmiştir. Benzi de bu eziyetlerin sonucunda sararmıştır. Bu durumda âşığın gözü ve benzi renginden dolayı gümüşe, altına teşbih edilir. Âşığı bu haliyle görenler de onu sözde zengin sanır.

Hakkâ ki ben fakiri göricek gani sanan
Gözüm ile yüzümü meger sîm ü zer sanur
g. 83/4

b. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Kum saati, terazi, pencere, kadeh, halka-ı der, kûze, etek, ayna, kabak

Sevgilinin ayağının tozunun hayali, âşığın gözünden bir an olsun çıkmaz. Bu haliyle göz, bir kum saatini andırır. Kum saatinin her iki bölümü de şekil itibarıyla gözü çağrıştırır.

Ayagun tozu çıkmaz gözlerümden
Ki sâ`atden akar birbirine kum
g 157/4

Sevgilinin güzelliğinden dolayı Hz. Yusuf'a benzetilmesine beyitlerde sıkça rastlarız. Gördüğü güzelliklere değerini vermesi, onlara baha biçmesi sebebiyle göz iki kefeli bir teraziye benzetilir.

Ben hele şol deñlüce bildüm ki hüsn içre o yâr
Göz terâzusıyle Mısrûñ Yûsuf-ı Ken`ânıdur
g 52/3

Sevgili âşığın sinesine aşk ateşini salıp, burayı bir hamama çevirmiştir. Âşığın sinesinin hamamı bu ateşle sürekli olarak yanmaktadır. Sine hamamının kubbesindeki pencereler de gözlerdir. Göz; dışarıya açılması, dışarıdakini görmesi dolayısı ile sine hamamının kubbesin-deki pencereler olarak vasıflandırılmıştır.

Od urup sinemi hammâm itdi
Gözümden aña iki câm itdi
ş. 147
Bkz. ş. 4

Âşık, kanlı gözyaşlarını göz kapaklarına doldurmuştur. Göz kapağı bu yönüyle bir şarap kadehi tablosu çizer. Âşık, sevgilisinin gözünden bir an bile olsun uzaklaşmayan hayali ile gözyaşı şarabını içerek sohbet etmektedir.

Senün hayâlün ile sohbet itmege her dem
Gözüm kapaklarını toptolu şarâb iderin
IV-12/2

Sevgilisinin kapısının açılmasını bekleyen, onun eşliğini gözleyen âşığın gözü kapı halkası na benzetilir. Hal böyle iken demircinin sevgilinin kapısına halka yapmasına lüzum yoktur. Gözün halkaya benzetilmesi şekil cihetiyledir.

Kapuñda çeşmüm iken halka-ı der
Niçün âhenger aña halka ider
g. 53/1

Sürekli dönen çarh âşığı dolap haline getirmiştir. Bilindiği gibi dolap her dönüşünde üzerindeki kaplara su alır, su boşaltır. Âşığın göz testisi çarh döndükçe kanla dolup, taşmaktadır. Göz, gözyaşları ile dolu olması münasebetiyle su testisine benzetilir.

Beni dolab idüpdür çarh-ı gerdûn
Dökerse kûze-i çeşmüm n'ola hûn
g 175/1

Aşkın verdiği kahır külüngü ile âşığın gönlünün madeni parça parça olmuştur. Bu gönül parçalanmasının en iyi gözlendiği yer de âşığın kanlı ve yaşlı gözleridir. Gözün eteği la'l ve gevherlerle dolmuştur. Eteğin toplayıcılık vasfından ötürü göz ile etek arasında bir ilgi kurulmuştur. Gözden boşalan gözyaşı renginden dolayı la'l taşına; yine renk, şekil, yuvarlaklık ve hareketlilik sebebiyle gevhere benzetilir.

Pârelendi tîşe-i kahr ile gönlüm ma'deni
Tolsa tañ mı la`l ü gevherlerle çeşmüm dâmeni
g 260/1

Beyitte göz-ayna münasebeti vardır. Göz parlak oluşu yönüyle aynayı çağırıştırır. Aynanın pası nasıl toprakla gideriliyorsa, gözün de pası yârin ayağının toprağının göze sürülmesiyle giderilecektir.

Hâkiyle pasın açmag için gözünüñ Mesîh
Çeşm-i remed-giriftüñi yâruñ izine bas
g. 111/5

Kabak; su kabağı anlamına gelir. Eskiden şarapların kabaklara konulduğu bilinmektedir. Aşık sinisini def, kanlı gözyaşları ile dolu gözlerini de kabak olarak hayal eder

Def sîne vü çeng nâle tolu iki kabagum
Ben mest-i mey-i ıška çıkubdur yine sohbet
IV-3/9

ç. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Sakkâ, ases, Mesîh-i Meryem

Âşık, bir türlü kavuşamadığı sevgilisinin ardından sürekli yaş dökmektedir. Her an gözyaşı ile dolu olan âşığın gözü bu şekliyle bir saka (su dağıtıcısı) imajını verir. Gözün etrafa sürekli olarak su saçması tabii karşılanmalıdır. Bunda ayıplanacak bir şey yoktur. Zira güzellik meydanı kirpik süpürgesiyle süpürülürken, etraf toz olmasın diye buraya su serpilir. Saka olan âşığın gözü, su doldurup taşımakta kirpiği de sevgilinin kapısını, mahallesini süpürmektedir.

Ey gözüm sakkâsı âb-efşân olursañ tañ mı kim
Pâk olur çârûb-ı müjgân birle ol meydân-ı hüsn
g 170/3
Bkz. g. 65/3

Ramazanda oruçlu insan nasıl kendisine verilen nimetlerden mahrum kalırsa, âşık için de sevgilisinden ayrı kalma oruç tutmak gibidir. Ases(gece bekçisi) ramazan ayında gece dolaşan kişilere nasıl müdahale etmiyorsa, sevdiği kişinin ayrılığının orucunu tutup, gece sevgilinin mahallesinde dolaşan âşığın gönlüne de göz müdahale etmemelidir. Göz, uyanık oluşu ve etrafı kontrol edişi dolayısıyla ases olarak kişileştirilir.

Savm-ı hecründe kosun gönlümi zülfünde gözün
Şeb-reve dahl idemez çün ramazan içre ases
g 103/4

Sevgilinin bakışı âşığın hayat bulmasını, dertlerinin yok olmasını sağlar. Göz, bu şekliyle Hz. Meryem'in oğlu Hz. İsa gibi can bağışlayıcıdır.

Gözi cân-bahşdur Mesîhînün
Sanasın kim Mesîh-i Meryemdür
g. 63/7

d. Mekân ve Yer Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Pınar, çeşme, deryâ, bahr, Mısr, Meriç-Tuna, lüle, semmü'l-hıyât, ev, hâne

Âşığın başı, sevdiğinin verdiği acı ve ızdıraptan dolayı gam ülkesinde belâ dağıdır. Aşkın beraberinde getirdiği belânın verdiği sıklet âşığın başına binmiştir. Bu eziyete maruz kalan âşık sürekli olarak ağlamaktadır. Göz, döktüğü bu yaşlarla bir pınar imajı çizer.

Başum diyâr-ı gamda belâ kûhsâridur
İki gözüm bî-aynihi anun pınarıdur
g 49/1
Bkz. g. 271/4

Göz; gözyaşı akıtması sebebiyle çeşme olarak hayal edilir. Âşığın gözü, sevgilinin inci gibi olan dişleri için gece gündüz lâl taşı akıtmaktadır.

Çeşme-i çeşmüm iki lüle gibi olmuştur
Dün ü gün la' l akıdır lü'lü'-i dendânun için
g 191/2

Göz, gözyaşı münasebetiyle denize teşbih edilir. Şebçerağ; gece parlayan, ışık saçan bir taştır. İnanişe göre, su aygırı bazı geceler otlamak için karaya çıktığında, şebçerağı ağzıyla otlayacağı mevkiye koyarak, onun aydınlığında otlarmış. Sevgilinin yüzünün hayali âşığın yaşla dolu ıslak gözlerinden ayrılmamaktadır. Bu şekliyle sevgilinin hayali gece denizde parlayan şebçerağ gibi âşığın ıslak gözlerini aydınlatmaktadır. Beyitte; ruhsar-şebçerağ ve çeşm-derya kelimeleri arasında bir leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

Kıldı ruhsârûñ hayâli çeşm-i pür-nemde durag
Vâkı`â deryâda bulunmak gerekdür şeb-çerâğ
g. 118/1
Bkz. g. 143/6

Âşığın gözü ve gönlü sevgilisinden ayrı kaldığından beri karanlıklara gömülmüştür. Bu durum, gece olunca deniz ve karanın karanlıkta kalmasına benzemektedir. Beyitte göz-bahr,

gönül-ber arasında bir leff-ü neşr sanatı yapılmıştır. Göz, içinde barındırdığı gözyaşı itibarıyla denize benzetilir. Bolluğu ve devamlı oluşu ile gözyaşı suyu dolayısı ile denizi çağrıştırır.

Gözüm gönlüm karañuluk olupdur hecrüñ irelden
Nitekim gice irişdükde dolar bahr ü ber zulmet
g 22/2
Bkz. g. 82/2, g. 137/5

Hz. Yusuf edebiyatımızda güzelliğin sembolüdür. Hz. Yusuf anılınca akla Mısır şehri gelir. Güzelliğin Mısır olarak tasavvur edilişinde Hz. Yusuf'un kıssası önemli yer tutar. Nil nehri nasıl Mısır şehrine bitişirse, ondan ayrılmazsa âşığın ağlayan gözleri de sevgilinin güzelliği nin Mısır'ından ayrılmaz.

Mısır-ı hüsnüñ çeşm-i giryândan cüdâ lâzım degül
Muttasıldur Mısra çün kim dâ'imâ deryâ-yı Nil
g 149/4

Âşığın sürekli akış içinde olan, yaş döken gözü bu haliyle Meriç ve Tuna nehrine benzer.

İki gözüm Meriç ü Tunca gibi her yana akma
Koluñı boynuma Arda yeter salıñduñ ellerle
g 232/2

Sevgilisinin mercan dudaklarını görmeyeliden beri âşığın gözünün lülesinden inciye benzeyen yaşlar akmaktadır. Göz lüle benzetmesi her ikisinin de su akıtmaları münasebeti ile kurulmuştur.

Görmeyelden leb-i mercânuñı ey can görseñ
Gözlerüm lülelerinden nice lü'lü'ler akar
g 77/4

Beyitte A'raf sûresi 40. âyete telmih vardır.⁹ Beyte iki şekilde anlam vermek mümkündür. Zülûf renginden ötürü kâfir olarak teşhis edilir. Sevgilinin güzelliği, yüzü de cennettir. Göz dikmek de heveslenmektir. Beyitten kâfirlerin cennete heveslenmesi, fakat oraya girmelerinin imkân dışı oluşu sözkonusudur. Diğer açıdan da âşığın bedeni iğne, zülf de iplik, göz de iğne deliğidir. Dikmek fiilinde iki şeyi bir araya getirmek, birleştirmek anlamı vardır. Âşık, sevgilinin zülfünü iplik, bedenini iğne, gözünü de iğne deliği yaparak sevgilisinin güzelliği ile bir araya

⁹ Bizim âyetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya işte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar, deve iğne deliğine girinceye kadar kadar cennete giremeyeceklerdir. Suçluları işte böyle cezalandırırız.

gelmek ister. Bu şekilde âşık sevgiliye yaklaşabilecektir. Beytin her iki anlamı da fhâm yolu ile çıkmaktadır.

Rişte-i zülfüñle göz diksem acib mi hüsnüñe
Kim vücûdum sûzen olmuşdur gözüm semmü'1-hıyât
g 112/2

Sevgilinin zülfünün fikri âşığın gönlüne düştüğünde, âşık gözünü kapayarak sevgilisini hayal eder. Zülûf rengi itibarıyla gecedir. Gözün gece uyuyunca kapanması, bir evin kapısının kapanmasını andırır.

Gözüm yumulur düşicegiz gönlüme zülfüñ
Şol resm ile kim gice iricek kapanur ev
g 202/2

Suların binaya verdiği zarar ile gözyaşının göze verdiği zarar arasındaki ilişki gözün hane olarak tasavvuruna yol açar. Âşık, gözyaşının göz hanesini viran edeceğini bile bile aşk yolunda gözünü feda etmekten çekinmez.

Eşkümle harâb olsa n'ola hâne-i çeşmüm
Vîrân olur öñ soñ su yolunda yapılan ev
g 201/2

e. Zaman Kavramına Dayalı Benzetme

Subh-dem

Güneşin ışığının bazı değersiz madenleri değerli bir hale getirdiği söylenir. Âşık da sevgilinin güneşe teşbih edilen bakışının kendine çevrilmesini ister. Zira âşık, renginden ötürü sabah vaktini andıran perde inmiş gözlerinden jaleyi andıran gözyaşları dökmektedir. Gözün sabah vaktine benzetilmesi rengi itibarıyladır.

Başuma togsa n'ola âfitâb-ı terbiyetüñ
Çü subh-dem gibi her dem gözüm döker jâle
k 6/44

14. Gözyaşı

Genel Bakış

Âşığın kanlı gözyaşları sevgilinin kapısında kirpikten bir asa bırakır.

Kapısında kanlu yaşum kıldı müjgândan asâ
Ya'ni hem su başıdur hem ol şehün derbânıdur
g 52/5

Sevgilisini gören âşığın gözyaşı dinmez

Saña irince yaşum turmadı akdı heyhât
Yine görince gözüm seni nice sular akar
g 77/3

İlgili Benzetmeler

a. Rengi, Parlaklığı, Kıymetli Oluşu ve Çokluğu İle İlgili Benzetmeler

Hûn-ı ciğer, lâle, gûşvâr, dür, gevher, akçe, dâne, dirhem, sîm, la'l-i ney-gûn, la'l, yakût, jale, kârbân-ı encüm, deryâ, dür-feşân, mir'at-ı Adn, eşk

Âşığın gözyaşı kanlıdır. Âşık, sevgilisinin özlemiyle ağlayarak ciğer kanı döker. Bu dökülen ciğer kanı, âşığın yüzünü de ciğer gibi kırmızıya boyar.

Gözlerüm hûn-ı ciğer döke döke
Yüzümün rengi olupdur ciğerî
g 279/3

Âşığın kanlı gözyaşı, dağı taşı lâle rengine boyamıştır.

Şu kimsenüñ yanaguñ lâle vü göñlüni seng itdi
Benüm kanlu yaşumla tag u taşı lâle-reng itdi
IV-16/1

Kanlı gözyaşı rengi itibarıyla inci, mercan ve diğer kıymetli taşlar intibamı verir. Bundan ötürü âşığın kanlı gözyaşı sevgilinin kulağına taktığı bir küpe olarak hayal edilir. Zira lâl taşı "ciğer kanı içinde rengini almaktadır." Kanda"kelimesi beyitte tevriyeli olarak kullanılmıştır." Kanda"kelimesi nerede anlamını da taşır. Âşık sevgilisine kanlı yaşından yaptığı küpenin lâl aşımın parlaklığının başka nerede bulunacağını sorar.

Kanlı yaşumdan itseñ aña gûşvârûñı
Kanda olur o deñlü güzel âbdâr la`l
g. 143/2

Âşığın inciye benzeyen gözyaşları çehresini süslemiştir. Beyitte, yüz incilerle süslü bir citaba benzetilmiştir. Gözyaşı inci münasebeti renk, şekil ve parlaklık benzerliğine dayalı olarak kurulmuştur.

Dürr-i eşkümlü çehrem zeyn olupdur
Yüzüm san mecma'ul-bahreyn olupdur
ş. 17

Bkz. g. 69/5, g. 174/3, g. 191/2, k. 13/6, g. 199/1

Nisan yağmuru istiridyenin ağzına düşünce inci oluşacağına inanılır. Zülûf, aydınlık güneş gibi olan yüzü gölgeleyen bir bulut olarak telakki edilir. Sevgilinin yüzünü gölgeleyen bir bulut olarak telakki edilir. Âşığın gevhere benzetilen gözyaşlarının akışına sebep olan da bu bulutlardır. Zülûf sevgilinin yüzüne çekilmiş bir settir. Âşık bu yüzden sevgilisini görmekte zorlanır. Âşığın gözyaşları nisan bulutundan dökülen inci yağıdır. Yağmurlardır. Gözyaşları renk, şekil itibarıyla gevher olarak hayal edilir.

Eşk-i gevher-bârumı zülfüñ dökerse tañ degül
Ebr-i nisandan aceb olmaya yağdurmak le'âl
k. 13/6

Gözyaşı akçe benzetmesi rengi, şekli ve parlaklığı münasebetiyle yapılır. Akçe olarak hayal edilen gözyaşı, sevgilinin yoluna harcayacağı değerdir. Aşkın getirdiği gam ve aşk malının bahası akçeye benzetilen gözyaşıdır. Âşığın aşk yolunda katedeceği mesafe dökeceği gözyaşına bağlıdır.

Bu katre katre düşen eşk-i çeşmdür sanma
Gözümde akçe döküp cevruñi hesâb iderin
IV-12/3

Gözyaşının dâne (akçe) olarak düşünülmesi şekil ve çokluk yönündendir. Kâsebâz, kâse oynatmak suretiyle, kâsenin içindeki parayı kaybedenlerdir. Âşığın âhının dumanı gökyüzünü kâse gibi oynatmaktadır. Âşığın âhının dumanı gökyüzünün kâsebâzı olduğundan beri, âşık gözyaşlarından başka para yüzü görmemiştir. Âşığın âhi onu fakirliğe mahkum etmiştir.

Dâne-i eşkümden artuk görmedüm dirhem yüzün
Dûd-ı âhum kim olupdur kâse-bâz-ı âsumân
k. 14/24
Bkz. g. 175/2

Gözyaşının gümüş paraya benzetilmesi rengi, şekli ve parlaklığı dolayısıyladır.

Dirhem-i eşküm alursañ rehn ile
Hâk-i pâyuñ gözde tursun tûtüyâ
g. 9/5
Bkz. g. 58/4, g. 111/2, g. 217/5, g. 234/6, g. 238/8

Gözyaşı rengi dolayısıyla gümüş olarak hayal edilir.

Sîm-âb-ı sirişk ü ruh-ı zerd egmedi yârı
Ger var ise ol sîm-tenüñ göñli demirdür
g. 75/4

İnsan içki içip sarhoş olduğunda, sırlarını dışarıya vurur. Âşık da sarhoş olduğunda sevgilisi nin şarap gibi kırmızı dudağının hayalini halka göstermek için göz kadehinden kanlı yaşlar döker.

Sâgarından çeşmümüñ akar dem-â-dem kanlu yaş

La`l-i mey-gûnuñ hayâlin kılmag için halka fâş
g. 107/1
Bkz. g. 175/1, g. 77/5, g. 201/3, kt. 16/1

Kanlı gözyaşı, rengi dolayısı ile la'l taşını andırır.

Çeşme-i çeşmüm iki lüle gibi olmuştur
Dün ü gün la`l akıdur lü'lü'-i dendânun için
g 191/2

Âşık, döktüğü kanlı gözyaşları neticesinde sevgilinin eşiğinin içi dışı yakut ve la'l ile dolmuştur

Kapuñda şol kadar kan ile akıtdı gözüm yaşı
Ki hep yâkût u la`l oldu işigüñün için taşı
g. 281/1

Sabaha karşı yeryüzüne düşen jale, güneş doğunca buharlaşarak göğe yükselir. Güneşin bazı madenleri terbiye edip, onları değerli taşlara çevirdiğine inanılır. Güneş olarak tasavvur edilen sevgilinin âşığın jâleye teşbih edilen gözyaşlarını âdeta terbiye eder. Zira âşığın göz yaşı dökmesinin sebebi sevgilisini görememesinden ileri gelir. Gözyaşının jâle olarak tasavvur edilmesinde renk, şekil, parlaklık ve çokluk özellikleri önemli rol oynar.

Başuma togsa n'ola âfitâb-ı terbiyetün
Çü subh-dem gibi her dem gözüm döker jâle
k. 6/44
Bkz. k. 6/48, k. 6/43, k 6/27

Jâle güneşi görünce nasıl gökyüzüne yükselirse, âşığın gözyaşı da sevgilinin güneş gibi parlak yüzünü görünce onun eşiğine çıkar. Beyitte eşik-gök, yüz-mihr, eşk-jâle arasında leff ü neşr sanatına başvurulmuştur.

Çıkar işigüne eşküm yüzüñi gördükçe
Nite ki mihri göricek göge agar jâle
k 6/25

Sevgilinin semtinin gökyüzü oluşu, bu mahallenin yolunun samanyolu olarak tasavvur edilmesini beraberinde getirir. Âşığın gözyaşı da samanyolu içindeki yıldız kervanıdır. Gözyaşı yuvarlaklığı, çokluğu, parlaklığı cihetiyle yıldız olarak tasavvur edilir.

Râh-ı âteş-tâbuñ üzre eşkümi gören sanur
Kârbân-ı encüm ile toldı râh--ı kehkeşân
k. 14/27
Bkz. ş. 15, g. 8/3, g. 16/2, g. 19/2, g. 31/2

Gözyaşının sudan oluşması ve çokluğu onun deniz gibi düşünülmesine yol açar. Âşığın başı aşk arzusuyla doludur

Deryâ-yı eşküm üzre benüm oñmaduk başum
Bâd-ı hevâ ile toludur nitekim habâb

g 12/5

Bkz. g. 109/1, g. 214/4, g. 3/2

Âşığın inci saçan gözyaşları âşığın vücut tozuna karşı su serpmeseydi, fenâ yeli yağmur yağdığıında vücudunun tozunu süpürürdü Gözyaşı inci münasebeti şekil ve renk benzerliğine dayanır.

Gerd-i vücûdumı süpürürdi fenâ yeli
Karşu su sepmeseydi aña çeşm-i dür-feşân
k 2/16

Gözyaşı parlaklığı sebebiyle Adn cennetinin aynası Kevser havuzu olarak hayal edilir. Âşığın gözyaşı neticesinde sevgili Adn cennetindeki Kevser havuzuna bakarak kendini beğenir.

Küyuñuñ içinde kim eşküm seni hod-bîn ider
Sanasın kim havz-ı Kevserdür olur mir'ât-ı Adn
g 169/2.

Gözyaşının yıldıza benzetilmesi parlaklığı ve çokluğu itibarıyladır. Âşığın gözyaşları sevgilinin yüzünü görünce güneşi gören yıldız topluluğu gibi dağılır. Çünkü artık beklenen sevgili görülmüştür. Âşığın gözyaşları yerini sevince bırakmıştır. Bu vuslatın sonucunda ağlamak için bir sebep kalmamıştır.

Eşk-i çeşmüm mahv olur gördükçe yâruñ sûretin
Tagıdur hürşid çün kim encümün cem`iyetin
g 188 /1

Bkz. g. 223/5, g. 288/6, g. 96/4, g. 197/6

b. Akıcılığı İle İlgili Benzetmeler

Bârân, meni, Meriç, âb-ı revân, akarsu, ırmak, su, seyl, tufân, zemzem

Sevgilinin yüzü aydınlığından dolayı güne, zülfü de renginden ötürü buluta teşbih edilir. Sevgilinin zülfü yüzüne düşünce, âşık sevgilisini göremez. Bundan dolayı da ağlamaklı olur. Gözyaşı çokluk ve renk yönünden yağmura benzetilir.

Düşmeyince yüzüne zülfüñ bu çeşmüm aqlamaz
Gün bulutlu olmayınca nicesi bârân yagar

g. 92/3

Bkz. g. 39/2, g. 265/5, k. 17/29

Gözyaşı akıcı ve bolluğu sebebiyle Meriç'e benzetilir.

Gözün yaşı Meriç olsa nazarda
Ne mümkün biri kol boynuna Arda
ş. 68

Âşığın taze gözyaşından akan katre, sevgiliye bakmanın verdiği hazzın sonucu oluşan menidir.

Ne katre kim akar bu çeşm-i terden
Menîdür kim gelür hazz-ı nazardan
ş. 12

Âşığın gözyaşı nerede katı, taş yürekli güzel varsa onlara meyleder. Bu durum akarsuyun sularının taşlara çarpmasına benzer. Gözyaşı akıcılığı ve çokluğu sebebiyle akarsu olarak hayal edilir.

Katı gönüllü sanemlerle çalışur eşk-i çeşm
Kanda ise taşlar ile döginür âb-ı revân
k. 14/26
Bkz. g. 5/3, g. 77/1, g. 80/1, g. 271 /1

Sevgiliye duyduğu hasret âşığın aşk yolunda şehit düşmesine sebep olmuştur. Hasretin âşığa zarar veren çetin bir durum olmasından dolayı bir kılıç olarak hayal edildiği beyitte, âşığın gözyaşı da bu aşk macerasını kanla yazan bir şâir olarak tasavvur edilmiştir. Mâcera kelimesi beyitte tevriyeli olarak kullanılmıştır. Mâ (su) cerâ (akan) kelimelerinden oluşup, akarsu anlamını da taşır. Gözyaşı akıcılık ve çokluğu itibarıyla akarsuya teşbih edilir.

Tîg-i hasret ger şehid ide beni
Mâcerâyı yaza eşküm kan ile
g. 243/3

Servi bol su ile beslenen, su kenarında yetişen bir ağaçtır. Sevgili uzun ve mevzun boyu sebebiyle servi boylu olarak vafedilir. Âşık, gözyaşlarını servi boylu sevgilisi için döker. Tâ ki bu yaşlar onu besleyebilsin. Gözyaşlarını sevgilinin eşiğinden ayırmamasını isteyen âşık, sevgilisi tarafından bu yaşların kendisine verdiği sıkıntı bahanesiyle reddedilir. Gözyaşı ırmak benzerliği akıcılığı, bolluğu münasebetiyle ortaya konmuştur.

Didüm gözüm yaşın ırmak idüp ırma işigünden
Gülüp ol serv-kâmet didi ben bîzâram ırmaktan
g. 192/4
Bkz. g. 219/1

Suların binaya verdiği zarar ile gözyaşının göze verdiği zarar arasındaki ilişki gözün hane olarak tasavvur edilmesine yolaçar. Gözyaşının suya teşbihi su ile ilgili bazı özellikleri taşınması ve akıcı olması dolayısıyladır. Gözün bir hâne olarak tasavvur edildiği beyitte gözyaşı da göz

hânesini aşındıran, onu viran eden taşkın bir su olarak hayal edilmiştir. Göz evinin eninde sonunda viran olması tabii bir hadisedir. Çünkü gözyaşı suyunun aktığı yere kurulmuştur.

Eşkümle harâb olsa n'ola hâne-i çeşmüm
Virân olur ön soñ su yolında yapılan ev

g. 201/2

Bkz. g. 253/5, g. 199/5, g. 53/4

Gözyaşının sele benzetilmesi aşk yolunda dökülen gözyaşının bolluğunu ve kesintisizliğini belirtmek içindir. Âşığın gözyaşları servi boylu sevgiliyi arayıp, bulmak için sürekli onun yönüne doğru akar. Bilindiği gibi servi bol su isteyen bir ağaç türüdür. Âşık ne kadar gözyaşı dökerse vuslata ermek için o kadar umut besleyebilir.

Seyl-i eşküm cüst ü cûyuñda dem-â-dem cârîdür
N'eylesün sen serv-kaddüñ âşık-ı didâridur

g. 50/1

Bkz. g. 62/1, g. 184/3, g. 209/1, g. 269/9, g. 92/4, ş. 165, g. 177/1

Âşığın gözyaşları gönlüne dolmaktadır. Bu doluş o kadar şiddetli ve coşkundur ki gönül adeta suya garkolmuştur. Tufan, Hz. Nuh'a nasıl zarar vermediyse âşığın gözlerinden boşalıp, gönlüne dolan gözyaşları da buraya zarar vermeyecektir. Gözyaşının tufana teşbihi çokluk, akıcılık cihetiyledir.

Mesîhî pîr-i dili gark ider gözüñ yaşı üş
Egerçi irmedi Nûha ziyân tûfândan

g. 195/6

Bkz. g. 284/5

Sevgilinin eşiği erişilmezliği, kutsallığı, âşığın etrafında dönüp dolanması başka bir deyişle etrafını tavaf etmesi itibarıyla Kâbe'yi andırır. Âşık gözyaşlarını Kâbe olarak tasavvur edilen sevgilinin eşiğinde dökmektedir. Zemzem-gözyaşı münasebetine bu sebeple yer verilir.

Añdı Mesîhî işigüñ ile gözi yaşın
Kıldı tamâm Ka`be vü zemzem hikâyetin

g. 193/5

c. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Sâil, hizmetçi, gedâ, subaşı, fütâde

Gözyaşının sevgilinin kapısına akması ile dilencinin kapıya gelmesi gözyaşı dilenci benzerliğini doğurur. Âşığın âh eli gökyüzünün halkasını çalmıştır. Fakat âşığın gözyaşı dilencisine bir an olsun baht kapısı açılmamıştır.

Dest-i âhum nitekim deprettdi çarhuñ halkasın
Olmadı bu sâ'il-i eşküme bir dem feth-i bâb

g. 11/3
Bkz. g. 62/1

Âşığın gül renkli gözyaşı damlaları, sevgilinin hizmetine âmâdedir. Bu damlaların her biri sevgiliye hizmet için birbirleriyle yarışır. Gözyaşının kanlı oluşu, onun gül renkli olarak vasıflandırılmasına yol açar.

Gül-gün eşk katrelerin husrevâ saña
Koşdukça hidmete biri birin yiter geçer
g. 55/2
Bkz. g. 175/2

Aşkın verdiği ızdırap sonucu âşığın yüzü sararmış, gözleri de yaşla dolmuştur. Bu durum âşığın yüzünün altına, gözyaşının da gümüşe benzetilmesine yol açar. Sevgilinin kapısından ayrılmaması âşığın dilenci gibi düşünülmesini beraberinde getirir.

Yasdukda gören rûyum ile eşkümi eydür
Bu nice gedâdur ki yatur sîm ü zer üzre
g. 214/2

Aşk padişahı Mesîhî'yi sipâhilikten, su başılığa terfi ettirmiştir. Su başı kelimesi îhâm yolu ile gözyaşı anlamına da gelmektedir.

Mesîhî bir sipâhi idi likin pâdişâh-ı ışk
Ayaklarda görüp gözi yaşını itdi subaşı
g. 281/5

Âşığın gözü, gözyaşını sevgilinin dikkatini çekmek, ona olan aşkını dile getirmek için döker. Sevgili gözyaşını dikkate almamakta, ona bakmamaktadır. Bu durumda âşığın gözleri de düşkün bir halde olan gözyaşını serbest bırakmışlardır. Gözyaşının yanaklara düşmesi, ona düşkün vasfını kazandırır.

Sen kılmayalı gözlerümüñ yaşına nazar
Merdümler ol fütâdeyi gözden bıraktılar
g. 66/2

15. Kirpik

İlgili Benzetmeler

a. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Asa, çârûb

Âşığın, kanlı gözyaşları, mecâli kalmadığından dolayı kirpiği asa edinerek, sevgilinin şığını bekleyen bir kişi olarak teşhis edilmiştir. Kirpik şekli yönünden asâ olarak hayal edilir.

Kapusunda kanlu yaşum kıldı müjgândan asâ
Ya`ni hem su başıdur hem ol şehün derbânıdur
g. 52/5

Âşığın gözü sevgilinin mahallesini temizlemek için su dağıtan bir sakadır. Gözün yaşlı olması onun saka gibi düşünülmesine yol açar. Kirpikler de şekli dolayısı ile bu meydanı süpürerek temizleyen süpürge olarak tasavvur edilir.

Ey gözüm sakkâsı âb-efşân olursañ tañ mı kim
Pâk olur çârûb-ı müjgân birle ol meydân-ı hüsn
g 170/3
Bkz. ş. 76

b. Diğer Benzetme

Hâr

Remed, iltihaplı bir göz hastalığıdır. Sürekli ağlayan âşığın gözlerine kan oturmuştur. Bu hâliyle gözleri kızıl güle dönmüştür. Gülün olduğu yerde dikenin de düşünülmesi gayet tabiidir. Âşığın kirpikleri de şekli itibarıyla dikene teşbih edilir.

Gözüm belâ-yı remedden kızıl güle döndi
Müjem degül görinen bitdi hâr çeşmümde
g. 223/3
Bkz. g. 50/4, g. 98/1, g 165/3

16. Zebân

a. Savaş Aletleriyle İlgili Benzetmeler

Hançer, tîg

Sevgilinin gamze kılıcı, âşğın dil hançerine su vererek, onu keskinleştirir. Âşğın sözünü keskinleştiren, onu güçlendiren sevgilinin yan bakışıdır.

Çü tîg-i gamzeñi görem düşer sözüm keskin
Sanasın agzum içinde olur zebân hancer
g 93/8

Mesîhî, şâirliğin (söz söylemenin) tekâmül etmiş olgunluğunu Hızır Aleyhisselamdan almıştır. Bundan dolayıdır ki dil kılıcının suyu âb-ı hayâtır. Sözünün bu yönüyle âlemi diriltici, cihana can bağışlayıcı özelliği vardır.

Mesîhî tîg-i zebânun suyudur âb-ı hayât
Meger ki Hızrdan alduñ kemâl-i kurbîyeti
g 261/6

b. Diğer Benzetme

Ateş

Âşğın gönlü, aşkın beraberinde getirdiği gam ve ıztırap sonucu ateşle dopdoludur. Âşık, içindeki bu yangını etrafına açıkladığı takdirde her iki cihânı ateşin sarması muhtemeldir.

Gamum şerh itmeg için ger uzadursa zebân âteş
Anuñ takrîr-i sûzından tola her dü cihân âteş
g. 108/1

F. Divânda Üzerinde Durulan Diğer Tipler

1. Rakib

Genel Bakış

Kûs veya kôs büyük davul demektir. Bunlar büyüklüklerinden dolayı savaş ve alaylarda genellikle deve gibi araçların üzerinde taşınarak, çalınırlardı. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Os manlı Devletinde Saray Teşkilatı adlı eserinde kôslerin sadece padişah mehterlerinde bulunduğunu kaydetmektedir. Beyitte," kûs-ı şâhî"ifadesinin kullanılması bundan ileri gelmektedir. Âşık, sevgilinin ayrılığından dolayı sürekli olarak âh ü figân etmektedir. Fakat bu inleyişlerinin rakip tarafından duyulmasını istemez O, inleyişini sadece sevgilisinin duymasını ister. Gece, âşığın ızdırabının arttığı zamanlardır. Âşık, o derece yüksek sesle inlemektedir ki bu inleyiş gökleri tutmaktadır. Bu inleyişin perdesi, kûs-ı şâhî ile aynı değerdedir. Âşık inleyişini rakip duymasın diyerek, padişah davulunun sesine benzetir.

Nâlemi işitmesün diyü mahallüñde rakîb
Kûs-ı şâhi ile bu gice bile itdüm figân
k 14/17

Rakip, sevgilinin ardından tahta çıkarsa buna şaşılmaz. Zira sevgili tacını tahtına rakibe teslim etmiştir

Beklenürse n'ola arkañda rakîb
K'aña olmuşdur müsellemler taht ü tâc
g.26/4

Âşık bazı durumlarda sevgilisine sitem etmekten de geri kalmaz. Zira sevgilisi gerçek âşığına vermesi gereken değeri vermemektedir. Sevgili âşıkların tatlılık ile anarken gerçek âşığına acı acı sözler söylemektedir

Âşıklarunı añıcagız tatlılug ile
Unutma acı acı sög ey dil-rübâ baña
g 7/3

Rakip, âşığın yaralı gönlüne acısa yeri vardır. Çünkü baht rakibe balı, âşığa da belayı revâ görmüştür. Rakip; sevgilinin yanında sefâ sürerken, âşık da sevgiliden ayrı kalmanın getirdiği mihnet ve sıkıntı içinde cefâ çekmektedir. Âşığın düştüğü durum o derece kötüdür ki ona düşmanı olan rakip bile acımaktadır.

Acımasun mı bu dil-i bimârum ey rakîb
K'olmuş nasîb bal saña vü belâ baña

g 7/2

Rakip; âşık tarafından uğursuz, zalim kabul edilen, âşığa sürekli ızdırap çektiren, sev-
gilisinden onu ayrı düşüren bir engeldir Şâir çoğu zaman rakibin ölümünü temenni eder. Şâirin
mektubunda rakibin adı geçecek olsa şâirin kalemi yazmaz olur, mürekkebi sertleşir. Âşık, değil
rakibin kendisi onun adını bile yazmaktan nefret eder.

Rakîb adı gelicek nâmem içre
Kalem yazmaz mürekkeb gîzlet eyler
g 65/4

Rakibin gözünün sürekli olarak âşığın üzerinde olması, onu gözetlemesi âşığı rahatsız eder.
Âşık, rakibe böyle düşmanlık yapmasını gerektirecek bir şey yapmamıştır. Buna rağmen rakip
âşığın her hareketini kontrol altında tutar, sevgiliyi de gölge gibi izleyerek, âşığı sevgiliye yak-
laştırmaz.

Rakîbe bilmezüz n'itdük Mesîhî
Ki hiç ayrılmaz anuñ gözi bizden
g 172/5

Âşık sevgili ile sıkı fıkı olan rakip karşısında çareyi onunla iyi geçinir gibi görünmekte
bulur. Sevgiliyi görebilmek için ona müdara etmekten geri kalmaz. Âşığın rakip ile geçin diğini
gören sokakta bulunan ölü köpekler bile âşıkla rakibe tebessüm etmekten geri kalmaz.

Görüp rakîbüñ ile ben nice dirildüğümü
Sokakda mürde-i segler bize tebessüm ider
g 81/4

Geceleri dünya başkalarından تنها ise de yazık ki âşığa geceleri rakip âlem (eğlence)
yaptırmamaktadır

Veh ki irüp âlem itdürmez bize her şeb rakîb
Gerçi âlem giceler hâlî olur agyârdan
g 185/2

Rakip devamlı surette âşığı ağlatmaktadır. Onun ocağına su koyacak olan (onun helâk
olmasına sebep olacak) da âşığın bu gözyaşlarıdır.

Beni giryân itmeden hâlî degül bir dem rakîb
Âkıbet eşkümdür anuñ su koyan ocagına
g 219/3

Âşık ile rakiplerin arasındaki rekabet sevgilinin semtinin satranç tahtası gibi düşünülme-
sine dayanır. Sevgilinin semtine âşığı yaklaştırmayan rakip, burada istediği gibi at oynatmak-
tır." At oynatmak" tabiri beyitte tevriyeli olarak hem satrançtaki karşılığı ile hem de deyim
anlamı ile kullanılmıştır.

Nat`-ı kûyuñda ko bizsüz atın oynatsun rakîb
Ferz olur şâhum piyâde çün tehi kalur bisât
g 112/3

Rakip, âşığa kötü sözler sarfetmiştir Rakibin günahsız âşığa hakaret ettiğini görenler, rakibi dövmüşlerdir

Âşık söğdi rakîb üşüp anı dögdiler
Bî-güneh söğdüğüçün urdılar aña sögeni
g 251/3

Âşık, rakibe kıymet veren sevgiliye de zaman zaman sitem etmekten geri durmaz. Zira sevgili özü sözü doğru olmayan, çıkarıcı rakibi yay gibi eğrileri yanına çekip, ok gibi dosdoğru olan âşığını kendinden uzaklaştırmıştır.

Yay gibi çeküp eğrileri yanına nigâr
Kendünden ok gibi togru olanı dûr eyler
g 89/4

Gümüş tenli sevgili, değersiz bir kalbi olan rakiple alışveriş etmektedir. Beyitte "kalb" kelimesi hem gerçek anlamıyla hem de kalp para anlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır. Kalp para geçersiz, sahte paradır. Şâir, diğer âşıkların kalbini kalp paraya benzetir. Şâir, gümüş tenli sevgilinin değersiz kalp paraya benzetilen diğer âşıklarla konuşmaması durumunda onun Yusuf gibi ağırlığınca altın edeceğini söyler.

Degme bir kalb ile bâzâr itmese ol sîm-ten
Yûsuf-ı Mısrı gibi altun degerdi ağırı
g. 280/4

a. Rakibin Görünümüne Ait Özelliklere Dayanan Benzetmeler

Bed-likâ, ekşi yüzlü, kara yüzlü-kurum

Hokkanın içinde bulunup, hokkadan çıkarılan kalemin fazla gelen mürekkebin alan ham ipeğe" likâ" denir. Beyitte geçen bed-likâ tamlaması hem rakibin kötü yüzünü hem de mürekkebin içindeki ham ipeği kastederek, tevriyeli olarak kullanılmıştır. Âşığın rakibe olan düşmanlığı, rakibi kötü yüzlü, çirkin suratlı olarak görmesine sebep olmaktadır. Rakip kara yüzlü olarak vasfedilir.

Hattı gibi siyâh durur çehre-i rakîb
Alûde oldı san ki mürekkeble bed-likâ
g 3/6

Sevgilinin mest olmuş gözleri anıldığında bir meyhâne tablosu çizilir. Sevgilinin mest gözlerinin rakibin ekşi yüzüne meyletmesi ile sarhoşun meze olarak, tuzlu ve ekşi yiyecekleri tercih

etmesi arasında bir bağlantı kurulur. Rakibin âşığa alaycı bir üslup ve acı bir dil kullanması, onu gördüğünde yüzünü buruşturması rakibin yüzünün ekşi olarak vasıflandırılmasını beraberinde getirir.

Bakar rûy-ı rakîbe çeşm-i mestûn
Belî mâ'il olur eşkiye mahmûr
g 47/4

Âşık tarafından sevilmeyen, nefret edilen, ölümü istenen rakibin âşık tarafından" kara yüzlü"olarak vafedilmesi pek tabîî bir haldir. Dadıların ve harem ağalarının eski devirlerde siyahî ırktan seçilmesi rakibin" kara yüzlü"olarak adlandırılmasının bir diğey yönüdür. Rakip âşığı sevgiliden ayırmakla büyük bir günah, suç işlemiştir. Böyle bir suçu işleyen rakibin kara yüzlü"olarak vasıflandırılması doğaldır. Kurum çok olduğunda ocak nasıl tutuşursa, rakibin siyah çehresini gören âşığın sinesi de ettiğı âhlar neticesinde tutuşur.

Añdukça kara yüzlü rakibi iderem âh
Niteki kurum çoğ olıcak tutuşur ocak
g 124/4
Bkz. g. 219/5

b. İnsan ve Mücerret Unsura Dayalı Benzetmeler

Derbân, boğazı ipli, dev, can alıcı, kâfir, Fir'avun, Ebu Leheb, şeytan bağbân

Âşığın en büyük şikâyetlerinden biri de rakibin sevgilisinin mahallinden ayrılmaması, âşığı buraya yaklaştırmamasıdır. Sevgilinin kapısından bir an olsun ayrılmayan rakip buranın kapı cısı olmuştur. Sevgilinin kapısı yüksekliğı, ulaşılmazlığı sebebiyle gökyüzünü çağırıştırır. Rakip de bu gökyüzüne zaman zaman çıkan bir şeytandır. Şeytan, Hz. Âdem'in cennetten kovulmasına sebep olmuştur. Rakip de âşığı bir cennet olarak vafedilen sevgilinin mahallesinden uzaklaştırır. Çirkinliğı, âşığa yaptığı zulüm, eziyet rakibin şeytan olarak düşünülmesinin bir diğey sebebidir.

Bâb-ı dilber kim rakîb olmuş durur derbân añâ
Âsumândur sanki çıkar gâh geh şeytân añâ
g 4/1

Boğazı ipli tabiriyle beyitte, sevgilinin her an yanında olan, onu koruyan siyâhi köleler hatırlatılır Sevgilinin yanından siyâhi kölelerin ayrılmaması, âşığın güzelin yanına varmasına engel teşkil eder Bu da âşığın ıztırabını arttırır.

Her bogazı iplü ile salıncaldan sen begüm
Ben gam ile gussadan salıncaga döndüm hemân

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

125191

DOKTORA TEZİ

MESİHİ DİVANİ'NİN TAHLİLİ

YASEMİN AKBUDAK

14433

(II. CİLT)

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. MUHAMMET NUR DOĞAN

İSTANBUL 2002

b. Zaman ve Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Gece, zulmet, mâh

Gamın özellikle geceleri âşığın gönlüne dolması gam-gece benzerliğini ortaya çıkarır. Âşıkın ızdırabı sabaha karşı artar. Âşıktan çıkan âh etrafı aydınlatan bir ışıktır. Gam gecesinde âşığın vücuduna bakılacak olursa, âşıktan çıkan bu âh ışıklarının etrafı aydınlattığı görülür.

Gam gecesinde bir nazar itseñ vücûduma
Rûşen iderdi hâli sana âh-ı tâbdâr
k. 17/44
Bkz. ş. 44, g. 248/4

Gamın karanlık olarak düşünülmesi; insanın hayatını ve içini karartması sebebiyledir. Feleklerin Hz. Yakub'a benzetilişi pîr oluşundan dolayıdır. Felek Yakub'u, Yusuf'una kavuştuğın da gam karanlığından kurtulup, çehresi aydınlanmıştır.

Çü buldı Yûsufın Ya`kûb-ı eflâk
Zalâm-ı gamdan oldı çehresi pâk
ş. 54

Âşık, sevgilisinin bakış oklarına karşı sinesini bir kalkan olarak görür. Sinesindeki dert ve gam yaralarını da şekli ve ateşli oluşu sebebiyle güneş ve aya benzetir. Sine-çarh benzetmesi buradaki dert ve gam yaralarının güneş ve aya benzetilmesi sonucu ortaya çıkar. Bu benzetmede çarhî denilen kalkanların da üzerinde ay ve güneş motiflerinin bulunmasının katkısı vardır.

Âsumân-ı sîne tîrûnden penâhumdur benüm
Anda dâg-ı derd ü gam mihr ile mâhumdur benüm
g. 160/1

c. Süs ve Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Kuhl, çeng, mülk, dağ, ok, tennur

Gamın taşınması zor bir yük oluşu, insanın bu ağır yük altında ezilişi onun dağ olarak hayal edilmesini beraberinde getirir. Sevgili, âşığını gam dağında Ferhad etmiştir. Fakat sevgili, şi rin dudağını ona ihsan olarak sunmak istemez.

Bizi çün kûh-ı gamda itdi Ferhâd
Ne için eylemez şîrîn lebin dâd
ş. 94

Gamın çenge benzetilmesi; âşğın ney gibi düşünülmesi neticesinde feryad ve figân etmesinden dolaydır. Zühre; gezegenlerin en parlak olanı olup, kadınları ve musikiyi temsil eder.

Çeng-i gamda nâle eylerken Mesîhî dün gece
Zühre gökden işidüp didi ne erkek sâz olur
g. 71/5

Âşğın ateşli âhı, göklere yükselir. Bu yükselme sonucunda bir sancak, onun ucunda da bir bayrak hayali doğar Bu tasavvur, renk ve şekil yönüyledir. Âh ateşinin bayrağı da bu ateşin etkisiyle altın renginde olur. Bir tülke fethedilince oraya sancak, bayrak dikilir Âşık da göklere âh bayrağını dikerek, yaşadığı asırda kendisini gam ülkesinin sultanı olarak ilan eder.

Nâr-ı âhuñ diker eflâkde zerrîn alemün
Şâhısın şimdiki asr içre dilâ mülk-i gamuñ
g. 129/1

Âşğın gönlü, sevgilinin ve aşkın getirdiği cevr ü cefâdan dolayı sürekli olarak yaralıdır. Bu yaralar bazen de sinesinde, bağırında, ciğerinde görülür. Bu yarayı oluşturan unsurlar sevgilinin bakışı, gözü, kaşları, kirpikleri ve nazıdır. Bu yara" dağ"halini almışsa işe ateş unsuru da girer. Âşğın gönül evi, aldığı gam yaraları ile aydınlık bir hale bürünmüştür. Yaranın içinin kanlı oluşu onun bir kadeh gibi düşünülmesini sağlar.

Rûşen olmazdı gönül hânesi ey mâh-likâ
Yer yerin sînede câm olmasa ger dâg-ı gamuñ
g. 129/4

Gamın insanın içine işlemesi, delici oluşu, sineya saplanıp, burada yaralar açması gam-ok teşbihini oluşturur. Âşğın gam oklarına hedef olmasında talihinin, feleğin önemli rolü vardır. Felek, âşğın yüzüne hiç gülmemiş, ona elemi, cefâyı revâ görmüştür. Gökkuşağı, kendisini yaya benzeterek, âşğa gam oklarını yağmur gibi yağdırmaktadır. Gam okları, âşğa ara vermeden, sürekli olarak yağmaktadır.

Yagmur gibi yagdurмага gam okını baña
Teşbih ider kavs-i kuzah kendüyi yaya
g 210/5

Gamın âşğın sinesini, ciğerini yakması gamın-tennur benzerliğini gündeme getirir. Gamın âşıkta uyandırdığı etki, ateşin yakması sonucu oluşan ıztırapla aynıdır. Âşık, çektiği elem, sı kıntı sebebiyle sürekli olarak ağlamakta ve inlemektedir.

Zâr u nizâr âşık u giryân ölüyorum
Tennûr-ı gamda yüregi biryân ölüyorum
g 194/1

d. Mekân Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Diyâr, gâr, bezm, bâzâr, bahr, Kâf, hisâr

Şâir, başını üstüste yığılmış gam derdiyle bir belâ dağı olarak tasavvur eder. Başı, aşkın getirdiği belâların ağırlığında ezilmiştir. İki gözünü de gam dağında bulunan pınarlar olarak hayal eder

Başum diyâr-ı gamda belâ kûhsârıdur
İki gözüm bi-`aynihi anun pınarıdur
g 49/1

Gönlün mağaraya benzetildiği beyitte gam ve gussa Hz. Peygamber(s. a. v.) ve Hz. Ebubekir'e benzetilmiştir. Mağarada Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir nasıl birbirlerinden ayrılmamışlarsa, gam ve gussa da gönül mağarasında birbirinden ayrılmamıştır. Beyitte Tevbe sûresi 9/40. âyetine telmih vardır.¹⁰

Gam u gussa gönülde şöyle kim var
Olupdur iz hümâ isneyni fi'l-gâr
g. 86/1

Câm-ı muallaktan kasıt; felek, bahttır. Felek, şekli itibarıyla ters dönmüş bir kadehi andırır. Gam ve mihnet meclisinde felek, Mesîhî'ye şarap diye kanlar içirir. Gamın meclis olması hayali, meclisle anılan diğer unsurların da beraber kullanılması dolayısıyladır.

Bezm-i gam u mihnetde Mesîhîye dem-â-dem
Kanlar içürür mey diyü bu câm-ı mu`allak
g 124/5
Bkz. g. 282/2

Âşığın gönlünde açılan yaralar, âşık için süs hüviyeti taşır. Bundan dolayı da değerlidir. Zira onlar can nakdi ile elde edilmiş metalardır. Âşığın tek sermayesi de bu yaralardır. Gönül,

---

¹⁰ Eğer siz ona (Resûlullah'a)yardım etmezseniz (bu önemli değil);ona Allah yardım etmiştir:Hani kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebûbekir ile birlikte Mekke'den)çıkarmışlardı;hani onlar mağaradaydı;o, arkadaşına:Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan)emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözlü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.

içinde bulunan yaraları sergilemek üzere gam pazarında dükkân açan bir tüccardır. Sinesi de bu yaralardan göz göz olmuş terazi kefeleridir. Âşık, yaralarını sine terazisiyle tartarak, satar.

Dükân açdı gönül bâzâr-ı gamda
Ki sînem dâğıdur keff-i terâzû
g. 200/2

Çokluğu ve insanı boğması gamın denize teşbih edilmesini sağlar. Âşığın gönlü inci ve cevher umarak, gam denizine dalmamalıdır. Âşık, gam denizine dalarken bunun beraberinde getireceği sıkıntıyı da hesaba katmalıdır. Şâir, dünyayı verseler bile âlemi değersiz bir kıymet karşığı almamayı öğütler

Ey dil dür ü gevher diyü bahr-ı gama talma
Dünyâyı bütün ger vireler buçuğa alma
g 228/1
Bkz k 12/2

Kâf dağı, masallara konu olan efsânevi dağdır. Kaf dağı, âşığın çektiği dert ve mihnet yükünü yüklense, kaf harfi gibi iki büküm bir hale gelecektir. Âşığın taşıdığı dert ve mihnet yükü taşınması imkânsız bir yükür.

Fi'l-hâl iki bükile mânend-i harf-i kâf
Yüklense Kâf bir dem eger derd ü mihnetüm
g 154/4

Mesîhî'nin başı aşkın beraberinde getirdiği arzu ve istek dopdoludur. Âşığın başı hem içinde barınan istek ve hevâ duygularıyla hem de şekli itibarıyla havâyî bir topu çağırıştırır. Âşığın havâyî top olan başı bu haliyle gam hisarını yıksa buna şaşılmaz. Gamın aşılması, bertaraf edilmesi hayli zor bir ruh hali olması onun hisar olarak hayal edilmesini beraberinde getirir.

Mesîhî gam hisârın alsa tañ mı
Ki anuñ topıdur başı havâyî
g 273/7

e. Diğer Benzetmeler

Dağ, bâr, hikâye, ekl, ef'â

Gam, âşığın gönlünde yanık şeklinde kendini gösteren, kanlı yaralar açmıştır. Bu yaralar âşık için kutsaldır. Hz. Süleyman için yüzüğü ne kadar değer taşıyorsa, âşık için de vücudundaki gam yaraları o derece değer taşımaktadır. Hz. Süleyman, yüzüğü sayesinde vahşi hayvanlara ve cinlere hükmetmiştir. Âşık da bir dev olarak vafedilen rakibin hilesinden kötülüğünden, bu

yaralar sonucu emin olmaktadır. Rakibin dev olarak tasavvuru; âşıklarda uyandırdığı korku ve nefret sebebiyledir.

Olmaga dîv-i rakîbüñ şerr-i mekrinden emîn
Tende san dâg-ı gamun mühr-i Süleymândur baña
g 6/3

Âşığın bedeni sevgilinin saçının düşüncesiyle kıl gibi incelmış, zayıf düşmüştür. Bu durumda iken aşkın getirdiği gam, ızdırap yükünü nasıl çekecektir? Gamın âşığa ağır gelişi, çekilmesinin güç oluşu gam-yük benzerliğini oluşturur.

Ten fikr-i zülfün ile ki kıldan za'ifdür
Yâ Rab bu kuvvet ile nice bâr-ı gam çeker
g 90/4
Bkz. g. 159/2, g. 271/6

Gamın, kederin insanın başına geldikçe anlatılan ruhî haller oluşu, dert ve gamın uzun sürmesi her ikisinin de hikâyeye teşbih edilmesini beraberinde getirir.

Derd ü gamum hikâyetin ol yâra eyledüm
Nev-rûz kıssasın gül-i Ferhâda eyledüm
g 156/1
Bkz. g. 193/1

Âşığın yiyeceği gam, içeceği de kandır. Gam, âşık tarafından hem şikâyet edilen hem de istenilen bir durumdur. Ancak gam sayesinde gerçek âşık tayin edilebilmektedir. Aşk çetin bir meseledir. Bu çetin yola giren onun getirdiği elemlere, acılara, sıkıntılara da göğüs gerebilmelidir.

Gam u dem olmayınca ekl ü şürbün
Sen ehl-i ışk ile hem-dem degülsin
g 190/2

Gam içindeki insanın canı bir şey yemek istemez. Bundan dolayı, âşığın yemeği de içeceği de gamdır. Feleğin zenbilinde âlemin azığı yok iken, şâir gam ve gussa ile beslenmektedir.

Zenbil-i felekde yog iken tûşe-i âlem
Ey dost Mesîhî gam ile gussanı yirdi
g 263/8

Şarap rengi dolayısıyla yakuta teşbih edilir. Şâir, etrafındakileri yakut rengi şarabı içerek canlarını mutlu etmeye çağırır. İnsanı içten içe zehirleyen gamı, kederi de engerek yılanına benzeten şâir, şarabı bu yılanın zehrine karşı panzehir olarak görür. Zira gam, keder ancak şarapla dağılmakta, canlar ancak şarapla mutlu olabilmektedir. Şâir, insanları sarhoş olarak yakalarını paçalarını yırtarak kendinden geçmeye çağırır. Bu şekilde dünya ile bütün bağlar kopacak, kişi gamından kurtulabilecektir.

Mey-i yâkût ile gel cânı ferah-nâk idelüm
Bezmümüz bir meh ile gayret-i eflâk idelüm
Meyi ef'â-yı gam u gussaya tiryâk idelüm
Mest-i lâ-ya`kıl olalum yakalar çâk idelüm
III-mrb. III/1

2. Bela

Belânın meclis olarak tasavvuru, bezmde bulunan diğer unsurlarla âşık arasında ilgiler kurulmasına dayanır. Âşığın sevgilisine duyduğu aşk neticesinde hasıl olan gam, onun içeceğini zehir haline getirmiştir.

Bezm-i belâda nûşumı nîş eyledi gamuñ
Añ karşı ayş ü nûşumı ey cân unutma hâ
g. 10/4, s. 119

Bela incitme özelliği sebebiyle dikene teşbih edilir

Gülî ki şâhı dirilür cemi'-i ezhârûñ
Olur mı hâr-ı belâ bir kadeh meyinden dûr
k 19/7

3. Cevr

Cevrin, âşığın sinisini yakması cevır-ateş benzerliğini gündeme getirir Sevgili âşıkları cevır ateşi ile yakmadıysa, yer ve göğün kıvılcım ve duman dolu oluşunun sebebi nedir?

Çün ki dilber yakmadı cevır odına âşıkları
Yır ü gök ya kandan oldı pür-şerâr u pür-duhân
k. 14/5

Güzellerin yüzündeki siyah ayva tüyleri, cevır günahı ile amel defterinin karanlığını ispat etmek için yeterlidir.

Günâh-ı cevır ile bitileri karalığına
Yeter delîl güzeller yüzünde hatt-ı siyâh
g 204/2

4. Cefâ

Cefânın insanı yaralması, içine işlemesi cefâ-zehir benzerliğini oluşturur. Feleğin cefâ zehri, âşığın canını acıtmıştır. Âşık, feleğin cefâsından Sultan Bâyezit Hân'a sığınır.

Zehr-i cefâ ile felek acıtdı cânımı
Demdür ki dâdımı ala sultân-ı kâmrân
k 2/19

Sevgili cefâ dersini sürekli tekrar eder. Cefânın sevgili tarafından sürekli tekrar edilmesi cefânın derse teşbihini gündeme getirir.

Birisi Pîr Alidür ol cefâ-kâr
Kılur dâ'im cefâ dersini tekrâr
ş. 164

5. Kahr

a. Dört Unsur İle İlgili Benzetmeler

Semûm, ateş

Nişancı Bey'e yazılan kasideden alınan beyitte; kahr yakıcılığı, insanı derinden etkilemesi neticesinde bir çöl rüzgârı olan sam yeline teşbih edilmiştir. Övülenin kahrının sam yeli, âlemin bahçelerine esecek olursa, sam yeli gülü tutuşturacak o da sabah vakti üzerine düşen jâleyi yanacaktır.

Semûm-ı kahrı eseydi riyâz-ı âleme ger
Yanardı âteş-i gülden seher seher jâle
k. 6/31
Bkz. k. 10/24

Kahr, âşîğin gönlünü yakan bir ateştir. Övülenin kahrının ateşi, gülbahçesinin meydanı na düşecek olsa ılık bir rüzgâr olarak bilinen nesim bile gülün ateşinden kül şekline dönüşür

Şu`le-i kahrûñ eger düşse gülistân sahnına
Âteş-i gülden tutardı şekl-i hâkister nesîm
k 10/21

b. Diğer Benzetmeler

El, bâr, fışe

Övülen kahr eliyle şeriat baltasını âleme salarsa, dünya bağından fisk ve fücûr ağacı kesilecektir. Kahrın el ile ortaya konması kahr-dest benzerliğini meydana getirir.

Dest-i kahr ile salarsan teber-i şer'i eger
Kesile bâg-ı cihândan şecer-i fisk u fücûr
k 20/11

Kahr; âşîğin belini büken, taşınması zor bir yükür. Kahr yükü ve hayret âşîğin boyunu iki büklüm edip, yaya benzetmiştir.

Bâr-ı kahr u hayret ile kaddümi kılmış kemân
Gamzeñi cân almaga ok gibi çâlâk eyleyen
g 187/2
Bkz. k. 17/1

Âşığın gönül madeni sevgilinin kahır baltası ile paramparça olmuştur. Gözünün eteği, la'l ve cevherle dolsa bunda şaşılacak bir şey yoktur. Gönül, henüz gün ışığına çıkmamış değerli duyguları barındırması itibarıyla madene teşbih edilir. Kahır da bu madeni yaralayan, darmadağın eden bir baltadır. Göz, âşığın gönlündekilerin çıkış noktası, soyut duyguların gözyaşı şeklinde somutlaştığı yerdir. Âşık yüreğindeki acıları, elemeleri gözünden la'l taşına ve cevhere benzeyen kanlı yaşlar akıtarak, ortaya koyar. Bunlar da gözünün eteği şeklinde düşünülen alt kısımda birikir. Eteğin toplayıcı özelliğinden dolayı gözünden çıkan yaşlar da gözün altında birikir.

Pârelendi tîşe-i kahr ile gönlüm ma'deni
Tolsa tañ mı la`l ü gevherlerle çeşmüm dâmeni
g 260/1

6. Hicran

Mesîhî, sevgilinin ayrılık ateşine alışmıştır Bundan dolayı cehennemden korkusu yoktur. Ayrılık acısının âşığın ciğerini dağlaması, katlanılması imkânsız bir ızdırap oluşu onun ateş olarak tasavvur edilmesini sağlar.

Hamdulillâh nâr-ı hicrân ile me'nûs olmışam
Ey Mesîhî hiç korkum yok cehennemden benüm
g 161/5

7. Kerem-Sehâ

a. Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Mihr, eflâk, bulut

Övülen, fisk ehlinin fesatlıklarının kavgasının gamı yoketmiş, âleme adalet ve cömertlik güneşi ile ışık vermiştir. Adalet ve kerem insanlara verdiği feyz, bolluk ve refah açısından güneş olarak düşünülür.

Ehl-i fiskun gam-ı gavgâ-yı fesâdâtı gidüp
Âleme adl ü kerem mihrî ile virdüñ nûr
k 20/19

Övülen keremler göğünün ayı olarak vasıflandırılır. Onun yıldızı andıran gözü de bakışıyla dünyayı süsler. Kerem bolluğu, büyüklüğü, yüksekliği sebebiyle gökyüzü olarak hayal edilir.

Bu kevkeb-i çeşm ey meh-i eflâk-i mekârim
Seyr itmege dünyâyı yine eyledi zînet
IV-3/12

Cömerliğin buluta teşbihi; bulutun yağmur yağdırması sonucu tabiatı feyzlendirmesi, etrafa bolluk vermesi dolayısıyla.

Bahr-ı ummân-azamet kân-ı atâ ebr-i sehâ
Âsumân-sür'at ü deryâ-dil ü kühsâr-vakâr
k 12/9

b. Eşya ve Madenlere Dayalı Benzetmeler

Tîr-i cefâ, ser-çeşme, kân

Sevgilinin bakışında ve âşığına lutfunda bile naz, cilve, alay vardır. Güzel bu hareketleriyle seveninin vuslat ümidini sona erdirir. Sevgilinin umursamaz bakışları, hal ve hareketi âşık için bir cefâ oku hüviyetindedir. Sevgili kemana benzeyen kaşlarıyla âşığa cefâ oklarını atar.

Lutf u keremüñ tîr-i cefâ ise muhibbe
Ey kaşı kemân komadı eksük keremüñde
g 218/4

Övülen kerem lutuflarının pınarının kaynağı durumundadır. Yine methedilen kişinin kereminin bolluğu kıyamet gününde hesap edilemeyecek kadar çok olduğu vurgulanır.

Ey sehâ menba'ı ser-çeşme-i eltâf-ı kerem
Keremüñ rûz-ı hesâb ola vü olmaya şümâr
k 12/15

Övülenin lutf bakışı ile hakîr toprak bile cevhere dönüşür. Kaynak veya ocak manasına gelen kân kelimesi övülenin cömertliğinin yüksekliğini belirtmek için" kân-ı kerem" tamlamasıyla kullanılır. Övülen kişi, bir kerem menbaıdır. Şâir de övdüğü kişinin kendisine keremini göstermesini ister.

Cevher olur nazar-ı lutfuñ ile hâk-i zelîl
Ey kerem kânı Mesîhî kuluña eyle nazar
k 15/21
Bkz. tb. IV/4

c. Diğer Benzetmeler

Hirmen, mucize

Hirmen kelimesi toplu halde bulunuşu, yığın oluşturması bakımından lutf, kerem, cûd ve sehâ arasında bir benzerlik kurulmuştur. Övülenin cömertliğinin nimeti vahşi hayvanları ve kuşları doyuracak mahiyettedir.

Sensin ol hirmen-i lutf u kerem ü cûd u sehâ
Ni'met-i cûduñ ile oldı ganî vahş ü tuyûr
k 20/6

Beyitte, Hz. Peygamber'in parmaklarından su akıtması olayına telmih vardır. Bilindiği gibi Hz. Muhammet bir gün eshabı ile Hudeybiye mevkesine gelir ve burada su olmadığı görülür. Bunun üzerine parmaklarından su akmaya başlar. Ashabı da bu suyu içerler. Memduhun cömertliği sonucu oluşan lutuf da mucizeye benzetilir

Lahza-be-lahza mu`ciz-i cûd u sehâ ile
Parmakları ucından akar çeşme-i revân
k 2/26

8. Lutf

a. Mekân İle İlgili Benzetmeler

Cennet, gülşen

Övülenin lutfu, kişiyi bağışlara gark ettiği, onun iç dünyasını ferahlıkla, refahla doldurduğu için cennettir. Münâcâttan alınan beyitte, övülen Allah'ın bizzat kendisidir Şâir, Allah'ın lutfuna sığınıp, kendisini yarın öldüğünde kabrin karanlığı içinde kendisini yalnız koymamasını yine kendisine lutfunun cennetinde pencereler açmasını niyaz eder.

Açıvir cennet-i lutfuñda ana revzenler
Zulemât-ı lah(i)d içre koma anı tenhâ
k. 1/11

Lutuf içinde güzellikleri barındıran, kendisine nâil olanlara güzellikler bahşetmesi sebebiyle gülbahçesi olarak tasavvur edilir. Lutuf gülşeninde Mesîhî varken küstah bülbül boşuna söz söylememelidir.

Gülşen-i lutf içre tınmasun Mesîhî var iken
Fârig olsun bülbül-i küstâh gûyâlanmasun
g. 176/5

b. Süs Unsurları İlgili Benzetmeler

Zinet, zîver, koku

Övülenin lutfu ve ihsanı mülk gelini için bir zinetir. Medhedilen kişinin ihsan sofrası içindeki yuvarlak ekmek güneşten daha üstündür.

Lutf u ihsânûn'arûs-ı mülküne zînet yeter
Sofra-ı ihsân içinde şemse besdür kurs-ı nân
k 5/32

Övülenin lutfu, şâirin kelime gelinlerine süs olmasa, ne yüzle güzelliklerini gösterebileceklerdir

Bu dem ki mâtem-i cûd u vakâr-ı ragbet için
Ârâ'is-i kelimâtum giyüp durur kara şal

Bulara ragbet-i lutfuñ ger olmaya zîver
Ne yüzle eyleyeler bir dahi de arz-ı cemâl
k 9/34-35

Nesim, hafif hafif esen, insanı ferahlatan bir rûzgârdır. Sevgilinin yaratılışı, huyu etrafa yayılan güzel ve ferahlatıcı bir koku hüviyeti taşır. Yine sâbâ, sevgilinin güzel huyunun kokusunun taşıyıcısıdır. Sâbâ rûzgârının en belirgin vasfı âşığa sevgiliden haber iletme sidir. Âşık bir postacı görevini üstlenen sâbâ rûzgârının havadislerini dört gözle bekler. Zira sâbâ, her sabah âşığın uğramasının mümkün olmadığı, yanına bile yaklaşamayacağı sevgilinin semtine uğramaktadır. Hatta rûzgâr daha da ileri giderek sevgilinin saçıyla içli dışlı olur, onu dağıtır ve çözer. Bu şekilde sevgilinin nadide kokusunu etrafa yayar. Pazarın seher vakti gibi erken bir saatte kurulması ve sabah vakti esen sâbânın da bu pazarda sevgiliden getirdiği kokuları âşıkların beğenisine sunması, sabah-pazar ve sâbâ-attar benzetmelerinin oluşmasına zemin hazırlar. Yine övülenin lutfu, cihânı cennet gülbahçesinin benzeri kılar.

Ey ki hulkuñla sabâ attâr-ı bâzâr-ı seher
Vey ki lutfuñla cihân mânenđ-i gülzâr-ı cinân
k 5/15
Bkz. k. 4/20, k. 20/13, k. 11/17

d. Diğer Benzetmeler

Nesîm, satranç, mimar

Lutuf; etrafa yayılması, âlemi kuşatması, cihana hayat vermesi itibarıyla nesime benzetilir. Su, övülenin nesimini hayal etse bir içimine Hızır meded diyerek, can verir

Ger lutfuñuñ nesîmini kıla tahayyül âb
Bir içmesine Hızır meded diyü vire cân
k 2/39
Bkz. k. 10/26

Piyade, satrançta ön sıraya dizilen taşlardır. Beyitlerde hakîr, adi manasına kullanılmıştır. Sevgili lutuf satrancı oyuncusudur. Methodilen, lutuf satrancının bütün iplerini eline almıştır. Şâir bu oyunda kendini bir piyade sayıp, galip gelmek için kendisine bir at verilmesini ister. Lutuf beklenen bir mutluluk olması sebebiyle oyuna benzetilmiştir

Çünkü şatranc-ı lutf oyuncısısın
N'ola virseñ piyâdeye bir at
IV-4/2

Âşığın gönlü aşkın getirdiği ızdırıp ve elem sonucu yıkık, döküktür. Bu virane yapıyı övülenin lutfunun mimarı, altın ve gümüş kerpici ile imar edecektir. Nişancı Paşa'ya atfedilen kasideden alınan beyitte, şâir paşadan caize istemektedir. Lutuf; yapıcılığından, tamir ediciliğinden, olumsuz bir halî olumlu bir duruma çevirmesinden dolayı mimar olarak teşhis edilmiştir.

Lutuf insanın gönlünü yapan bir mimar olarak hayal edilir

Hışt-i sîm ü zer ile yapmağa göñlüm yıkugın
Gelmeye âleme lutfuñ gibi hergiz mi'mâr
k 8/40
Bkz. k. 16/40

9. Vuslat

Genel Bakış

Âşık, sevgilisine ona kavuşmasının mümkün olup, olmadığını söyler. Sevgilisi de kendisine kavuşmasının ihtimalinin akıl dışı olduğunu söyler.

Didüm tahammül ile irem mi vısâlûñe
Didi o sen didüğüne yok ihtimâl-i akl
g 144/4

Âşıkların âdetleri sevgiliye kavuşma olsa idi, bu hoş bir durum olurdu. Fakat âşıkların başlarında böyle bir saadet bulunmamaktadır. Zira vuslat alışılmış bir durum değildir.

Hoş idi vuslat olsa âdetümüz
Lîk yok başda ol sa`âdetümüz
g 100/1

a. Mekân ve Zaman İle İlgili Benzetmeler

İd, bezm, hân, şeb

Âşığın sevgiliye kavuşmasını men eden sürekli olarak akan gözyaşlarıdır. Zira yağmurun çokluğundan bayram vakti eğlenceleri kesintiye uğrar. Vuslat âşık için bayramdır. Âşığın çektiği acıların tek bir gayesi vardır; o da sevgilisine kavuşmaktır. Vuslat, âşık için ulaşılması en önemli noktadır. Mertebelerin en yükseğidir. Âşık için bayramın ayrı bir önemi vardır. Çünkü bayramda sevgilisini kısa süreli de olsa görme imkânını elde eder.

Vuslatuñı eşk-i çeşmümdür dem-â-dem men`iden
Kim bozılır kesret-i bârândan hengâm-ı `id
g. 39/2
Bkz. g. 39/1, k. 13/8, ş. 170, ş. 5, k. 9/12

Âşık, visal meclisine arkadaş olmak için ayrılık gününde ney gibi ağlar Vuslat mecliste gerçekleştiği için visâl-bezm teşbihi yapılır

Bezm-i visâle hem-nefes olmaga ben garîb
Firkat gününde ney gibi nâlân ölüyorum
g. 194/2

Sofranın kişilerin açlık duygularının giderildiği bir yer oluşu, visal-hân benzerliğini gündeme getirir. Zira âşığın sevgilisine karşı duyduğu vuslat açlığı da ona kavuşmasıyla son bulacaktır. Âşık, sevgilisine kavuşma sofrasının açgözlülüğü içinde olsa bunda şaşılacak bir şey yoktur. Zira âşık, sevgilisine duyduğu muhabbetin hayranlığı ile ölmektedir.

Hân-ı visâlûñe tama` itsem aceb degül
Ben ki mahabbetüñ ile hayrân ölüyorum
g. 194/4
Bkz. g. 168/4, g. 120/5

Sevgili vuslat gecesinde âşıkların canına karşılık, bir öpücük bağışlar. Bu duruma hiç bir âşık karşı çıkmaz. Âşığın canı zaten sevgiliye adanmıştır. Âşığın sevgilisine kavuşmayı en yoğun hissettiği saatlerin gece vakitleri oluşu vuslat-gece ilişkisini ortaya çıkarır.

Cân alup bir bûse virürmiş şeb-i vuslatda yâr
Yârdan kim men`ider gönlümi çün cân cânadur
g. 85/4

b. Kıymet Taşıyan Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Genc, metâ', koku, çeşme-i hayvan

Âşığın tek hedefi sevgilisine kavuşmaktır. Âşığın ağlamaları, inleyişleri, kendini aşk yolunda helâk etmesinin tek sebebi sevdiğine kavuşmaktır. Fakat sevgiliye kavuşmak çok zor hatta imkânsızdır. Visalin değerli oluşu, kavuşulmasının çok zor olması hazineye benzetilmesine yol açar. Hazinele yılanların bekçilik yaptığına inanılır. Sevgili, her gece kavuşma hazinesini âşığından sakınır. Bundan dolayı sevgilinin kemeri, yılan gibi başının ucunda yatar. Kemer şeklinden dolayı yılanı teşbih edilir.

Genc-i vasluñı sakınur gibi her gice şehâ
Ki yatur mâr-sıfat başuñ ucında kemerüñ
g. 128/3
Bkz. g. 80/4, g. 206/4

Âşık, sevgilisine kavuşmak için can nakdini sunar. Vuslat metanın pahalı ve erişilmez olması canın nakit olarak düşünülmesini beraberinde getirir. Vuslat, âşık yaşarken elde edilemeyecek kadar kıymetli bir metadır. Müşteri; kutluluk, saadet yıldızıdır. Bu yıldız mensup olanlar belagât sahibi kişilerdir. Müşteri kelimesi metâ, nakd kelimeleriyle birlikte kullanılarak, tevriye sanatına başvurulmuştur.

Her mehüñ vaslı metâ`na virür cân nakdin
Şöyle benzer ki bizüm yılduzumuz müşteridür
g. 44/4
Bkz. g. 218/2, g. 238/8

Gül yaprağı, sevgilinin vaslının kokusunu duyabilmek için seher rüzgârının üzerine binmiştir. Seher rüzgârı sevgiliden haber, koku getirmesiyle meşhur hafif esen bir rüzgârdır. Beyitte, hareketi dolayısı ile bir at şeklinde düşünülmüştür. Gül yaprağı da seher rüzgârı atının üzerine binmiş bir binicidir. Sabah rüzgârının gül yaprağını uçurması gül yaprağının bir binici gibi hayal edilmesini gündeme getirir. Vuslat, insanın burnuna gelen hoş, latif bir kokuya teşbih edilmiştir.

Bulam diyü vasluñ kokusını sefer üzre
Gül-berg süvâr oldı nesîm-i seher üzre
g. 214/1

Âşık, sevgilisinin ayrılığının yolunda vuslat gününü bulup, bulamayacağını sorar Cevap olarak, her karanlığın hayat çeşmesine mesken olamayacağını alır. Beyitte; târik-i hecr ile zulmet, vuslat ile çeşme-i hayvan arasında leff ü neşr sanatı yapılmıştır. Sevgiliye kavuşma, âşık için ulaşılması hedeflenen en yüksek mertebedir. Vuslat âşığa can bağışlaması, onu diriltmesi sonucunda çeşme-i hayvana teşbih edilir.

Didüm târik-i hecrüñde bulam mı vuslatuñ rûzın
Didi kim mesken olmaz çeşme-i hayvâna her zulmet
g 22/3

10. Zafer

İlgili benzetmeler

Çarh, îd, envâr

Saltanatın feleğe, askerinin sayısının yıldız adedine benzetilmesi zaferin de çarha benzetilmesini gündeme getirir. Zafer ulaşılması güç oluşu ile gökyüzü olarak da hayal edilir.

Mülk-i vücûduña felek-i saltanat medâr
Encüm-aded sipâhuña çarh-ı zafer mekân
k 2/48

Zafer, sevindirici bir olay oluşu itibarıyla bayram olarak tasavvur edilir.

Ceng gününde ryân olmaz idi îd-i zafer
Na'l-i esbi yer yüzün kılmasa ser-tâ-ser hilâl
k 3/14
Bkz. k. 7/37

Zafer; etrafı aydınlatan bir ışık, bir nurdur.

Envâr-ı zafer perçem-i tugından urur berk
Zülf-i siyeh içinde nite kim rûh-ı zibâ
k 16/18

11. Azm

Övülenin hükmü, gökyüzünün boynuna kemend vurmuştur. Azmi de felek atına gem vurmuştur

Ey ki hükmüñ gerden-i gerdüna takmışdur kemend
Vey ki azmüñ tevsen-i eflâke urmuşdur licâm
k 4/19

12. Baht

Genel Bakış

Âşık, her zaman bahtının karalığından şikâyetçidir. Bahtı onu bir türlü güldürmez. Bundan dolayı da şâir, uykuya dalmış bahtını uyandırmak için ney gibi kıyamete kadar inler.

Ney gibi ger tâ kıyâmet nâle vü zâr eyleyem
Sezmezem kim baht-ı hâb-âlûdı bîdâr eyleyem
g 166/1

Şâirin bahtı karadır.

Tutup işbu kara bahtına mâtem
Yüzün düirdi kara-pûş oldu âlem
ş. 42

Sevgilinin yoluna canını seve seve vermek, âşık için büyük bir mutluluktur. Sevgili âşığın canına kastetmiş iken âşığın kara bahtının bu işe mani olması âşığı ziyadesiyle üzer.

Kasd itmiş iken katlûme dil-dâr Mesîhî
Baht-ı siyehüm mâni'olup kanuma girdi
g 263/7

İlgili benzetmeler

Pâsbân, civân, kilit

Âşığın bahtının uykuda olmasına karşılık, övülenin bahtı daima uyanıktır. Memduhun uyanık bahtı dünyada gece bekçisi olalıdan beri, cihanda kılıca gerek kalmamış, fitneler de gizlenmiştir.

Baht-ı bîdârüñ cihânda pâsbân olalıdan
Safha-ı tîgüñ hafî hep fitneler oldu nihân
k 4/28

Çarh, yüksekliğin idaresini övülenin baht eline vermiştir İhtiyar olarak teşhis edilen çarh, kendi rızası ile yerini övülenin bahtına verirse buna şaşılmaz

Çarh dest-i bahtuña virdi inân-ı rif'atin
İhtiyâr ile n'ola yerin cüvâna virse pîr
k 11/20
Bkz. g. 29/1

Beyitte, dua-ok-anahtar, kilit-nişângâh-baht kelimeleri arasında muzaaf bir benzetme vardır

Tîr-i du`âm irişmedi hergiz nişâna âh
Miftâhuma dirîg ki bulunmadı fütûh
g 27/2

13. Hulk

Şâir, her fırsatta övülenin yaratılışını över. Onun yaratılışını güzel bir koku olarak tahayyül eder. Övülenin yaratılışıyla, sâbâ seher pazarının attârı, yine övülenin lutfuyla cihan cennet gülbahçesinin benzeri olmuştur. Övülenin güzel yaratılışı dünyayı dolduran güzel bir koku olarak hayal edilir.

Ey ki hulkuñla sabâ attâr-ı bâzâr-ı seher
Vey ki lutfuñla cihân mânend-i gülzâr-ı cinân
k 5/15
Bkz. k. 7/29, k. 8/38, k. 20/20

14. Nusret

Dîvânda nusret geline benzetilmiştir. Övülenin yüksek görüşü fırsat askerine rehber, atının nalı da nusret gelinine halhaldır. Savaşta elde edilen başarı gelin olarak hayal edilmiştir.

Sipâh-ı fırsata re'y-i bülendidür rehber
Arûs-ı nusrete na'l-i semendidür halhâl
k 9/23
Bkz. k. 5/22

15. Fikret

İlgili benzetmeler

a. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Konuk, ebkâr, padişah

Şâirin idrakine gelen düşünce konukları o kadar yüksektir ki gökyüzünde bulunanlar bile şâirin düşünce konuğunu ağırlamaktan acizdirler. Şâirin düşünce konuğunu ancak övülenin methetmesinden çıkan bir yaprağın armağan olarak iletilmesi ağırlayabilecektir.

Fikretüm zayfını i`zâz eylemez ehl-i semâ
Midhatüñden bir varak iletmeyince armagân
k. 5/27

Şâir fikrini, daha önce söylenmemiş ve orijinal oluşu sebebiyle bakire olarak teşhis eder.

Fazluñdan utanup benüm ebkâr-ı fikretüm
Çekdi yürne her biri elfâzdan nikâb
k 7/39
Bkz. tb. IV /7, k. 8/43

Felek, övülenin fikir padişahının nakışlı bir tası olarak vafedilir. Fikir yüksek ve ulaşılmaz olması sebebiyle padişah olarak hayal edilir.

Tâs-ı pür-nakş-ı felek pâdişeh-i fikretüñüñ
Eli altında durur niteki taşt-ı zer-kâr
k 8/31

b. Diğer Benzetmeler

Kevkeb, ülke, elmas, şehbâz

Şâir, fikrini felekte seyyâr olan yıldızlara benzetir.

Levh-i zihnünde olur nice ma'ânî sâbit
Kevkeb-i fikretüñ oldukça felekde seyyâr
k 8/26

Fikir, şâirin tabiat atının büyük tozlar kaldırdığı bir ülke olarak tahayyül edilmiştir. Şâirin tabiat atının fikir ülkesinde kaldırdığı tozları Isfahân'da Kemâl-i Isfahanî'nin ruhu gözüne sürme eder.

Ne toz ki kopara tab'um semendi fikretde
Gözine sürme ider Isfahânda rûh-ı Kemâl
k 9/29

Nazım, söz ipliğine inci dizme sanatı olarak kabul edilir. Nazım ipliğine dizilen inci dizileri olarak kabul edilen sözlerin yüreğini delen şâirin düşünce elmasıdır. Fikir, etkileyici liği ile elmasa benzetilir.

Güher gibi yüregın deldi fikret-i elmâs
Dizince rişte-i nazma bu resme ikd-i le'âl
k 9/31

Şâir, düşüncesini mânâ kuşlarını avlayan bir doğana benzetir.

Şehbâz-ı fikretüme hezâr âferîn kim
Bir demde nice mürğ-i ma'ânî kılur şikâr
k 17/38
Bkz. g. 73/9

16. Reşk

Humma ateşli bir hastalıktır. Eskiden humma hastalığına tutulanlar, Ermeni veya Rum papazlarına okutulur ve boyunlarına sıtma bağlatılırdı. Güneş, övülenin görüşünü kıskanmak ta bundan dolayı da hararetle bir hummaya tutulmaktadır. Güneş ışıkları da hummaya tutulan güneşin boynuna asılan bir muska gibi tasavvur edilmiştir.

Reşk-i re'yüñden gini hummâ-yı muhrik dutmasa
Bağlamazdı şa'ş'a boynına anuñ rismân
k 5/26

Kıskançlık, haset insanın bağırını parçalayan bir kılıç gibi düşünülür.

Her kimi tîg-i hecri ile yâr yaralar
Hayfâ ki tîg-i reşk ile bağrumı pareler
g 60/1

17. Midhat

a. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetme

18. Bıkr

Şâir, övülenin medhini daha önce emsâlinin görülmemesi itibarıyla bakire olarak nitelendirir.

Midhatüñ bıkrine la'ik idemez la'l-i nazm
Rişte-i nazma ne deñlü dize dürr-i menşûr
k. 20/21

b. Diğer benzetmeler

Gülsitân, hân, cevâhir

Övülenin medhedilişinin gülbahçesinde nağmeler çıkarmak için şâirin kalemi bülbül, parmakları da bu bülbülün cilve yaptığı dallardır. Kalemin bülbüle, parmakların dala benzetilişi övülenin medhinin de gülbahçesi olarak düşünülmesini beraberinde getirir.

Gülsitân-ı midhatüñ içre nevâlar itmege
Cilvegehdür andelib-i kilküme şâh-ı benân
k 5/33
Bkz. k. 8/43, k. 11/21

Övülenin medhi nimetlerle dolu oluşu sebebiyle sofraya benzetilir.

Çün hân-ı midhatin yidûn ey dil du'â dile
Ola hemîşe tâ ki ser-efrâz u kâm-yâb
k 7/50
Bkz. k. 10/30

Dürc; mücevher kutusu anlamına gelir. Şâirin hatır kutusu, övülenin medhinin cevherleri ile doludur. Şâir, övdüğü kişinin huzuruna gelirken bu cevherlerin bir kaçını seçerek, getirmiştir.

Medhûn cevâhiri toludur dürc-i hâtırum
İzz-i huzûra bir kaçını itdüm intihâb
k. 7/48
Bkz. k. 5/36

19. Zihn

İlgili benzetmeler

Şems-i münîr, gün, levh

Övülenin zihni parlak güneşe benzetilir.

Zihnüñe teşbih olduğu için şems-i münîr
Hasretinden her gice âlem giyinür kara şâl
k 13/19

Yine övülenin zihni aydınlığı sebebiyle güne benzetilir.

Gün olduğün zihnine teşbîh her ahşâm
Kan ağlayu tevdi'ider çarh-ı mu'allâ
k 16/19

Mânâlar zihin levhasında bulunan sâbit gök cisimleridir

Levh-i zihnüñde olur nice ma'ânî sâbit
Kevkeb -i fikretün oldukça felekde seyyâr
k 8/26

20. Merhamet

Övülenin merhameti, etrafı lutfu boğması sebebiyle bir ılık rüzgâr olarak düşünülür.

Nesîm-i merhametün kılmayaydı bâga güzer
Olurdu külhan u gül dîd u her şerer jâle
k. 6/37

21. Emel

İsteklerin dudakta belirmesi, isteğin dudakla anlam kazanması emel-dudak benzerliğini gündeme getirir Gülümseme, arzunun bir ifadesidir O da kendini dudakta gösterir

Kilkün latife itmese gülmez leb-i emel
Tab`uñ ger ohşamasa açılmaz şehâ kitâb
k 7/38

22. Hilm

Övülenin hilm direği zemini sükuna erdirmiştir. Övülenin hilmi zemini sukuna erdiren direkler olarak hayal edilir.

Evtâd-ı hilmün itdi zemini ale's-sükût
Seyr-i semendün eyledi eflâki bî-karâr
k 17/34

23. İlm

Övülenin ilmi sonsuzluğu itibarıyla denize benzetilir.

Bahr-ı ilmün çü muhît oldu bu katre hâlin
Terbiyetle n'ola kılsa anı dürr-i şehvâr
k 8/51

Mesîhî, ilmi din evini aydınlatan bir nur olarak görür.

Din evin nice ki rûşen ide envâr-ı ilm
Nice kim beyt-i cihân adl ile ola ma'mûr
k 20/25

24. Hayal

İlgili benzetmeler

Bahr, bâz, yol, gavvâs, zevrak

Düşünce gemisi, hayal denizine garkolmuştur. Şâir, bu geminin sahile sağ salım varması için dua edilmesi gerektiğini ifade eder Hayal, insanın dış dünyayla ilgili bağlarını koparması, insanı kendine çekmesi itibarıyla deniz olarak tasavvur edilir

Garka-ı bahr-ı hayâl oldu du'â eyleyelüm
Bulmaga sag u esen keştî-i endîşe kenâr
k 8/52

Sevgilinin hayalinin şahininden korkan âşığın gözüne uykunun çil kuşu konmaz Sevgilin hayali, âşığın uykusunu kaçırarak alıcı bir kuştur. Âşığın gözünde sevgilinin hayalinin şahini yurt tutmuştur. Bunu gören uyku kuşu âşığın gözüne uğramaz olur. Uyku ürkek oluşu sebebiyle çil kuşuna benzetilmiştir

Havf idüp bâz-ı hayâlünden senün
Konmaz oldu çeşmüme tihû-yı hâb
g 13/8

Âşık, cennet gülü olan sevgilisine kızmıştır Öyle ki sevgilisine kızarak onun gelmemesi için gözyaşlarını kanlı bir hale sokarak, hayalinin yollarına kirpiklerini diken diye dökmüş-tür.

Kakıyup kirpüklerüm kana boyadugum bu kim
Ey gül-i cennet hayâlün yollarımuñ hâridur
g 50/4

Şâirin hayal dalgıcı, bir denizi andıran gözüne dalarak, her biri inci tanesini andıran gözyaşlarını çıkarır. Hayalin, dalma tabiriyle birlikte kullanılması onun dalgıç olarak teşhisini gündeme getirir.

Döker yaşımı gavvâs-ı hayâlün
Deñizden çıkarur san dürr-i meknün
g 174/3

Hayâl, bir denizi andıran gözde yüzen bir kayıktır. Sevgili, hayalinin kayığını göz denizinin sahili olduğunu zannederek, bu denizine salmıştır

Hayâlün zevrakın sürdün gözüme
Sanursın kim bu bahruñ sâhili var
g 82/2

25. Visâl

Sevgilinin vuslatı âşık için bir bayram hüviyeti taşır. Bayram günleri sevinç ve mutluluğun ön plana çıktığı günlerdir. Âşık bayramda sevgilisini görme fırsatını bile yakalar. Âşığın dilinde daima sevgilinin güzelliğinin zikri, gözünde de vuslat bayramı oldukça onun tuttuğu oruç da bir fayda vermeyecektir.

Ne fâ'ide sana ol savmdan ki ola müdâm
Dilünde zikr-i cemâl ü gözünde id-i visâl
k 9/12
Bkz. g 39/1

26. İkbâl

Beyitte, ikbâl aynadaki surete benzetilmiştir Bu yüzden de lâ-beka olarak vasıflandırılır

İkbâl lâ-bekâdur aksini sûretüñ gör
Mersûmdur bu ma`nâ câm-ı cihân-nümâda
g 235/3

27. Ta'ne

Ayıplama insanı yaralayıcığı bakımından taşta benzetilir

Şu deñlü ta'ne taşın urdı dest-i hükmüñ kim
Sadâ diliyle şikâyet ider hemişe cibâl
k 9/27

28. Kemâl

Kemal, yüksek bir değer oluşu sebebiyle mülke teşbih edilir.

K'ol durur pâdişeh-i dâd ger-i mülk-i kemâl
Melce'-i ehl-i zekâ mecma'-ı ashâb-ı hüner
k 15/9

29. Ahlâk

Cafer Bey'e yazılan kasideden alınan beyitte, övülenin ahlâkı cihana yayılan güzel bir koku olarak tasavvur edilir

Tîb-i ahlâkuñla virsün dehre âb ü fer nesîm
İtmesün gâret bahâr-ı ömrüñi ceşş-i hazân
k 10/32

30. İtibar

İtibar yüksek bir değer oluşu itibarıyla göze benzetilir

Kanı âdem k'aça encüm gibi çeşm-i i'tibâr
Tâ olam ma'hâda ben de mâh-veş hengâme-gîr
k 11/22

31. Murad

Murat, ulaşılması güç bir değer oluşu dolayısıyla kale olarak düşünülür. Şâir, övdüğü kişinin gönlünden geçen her şeye sahip olmasını diler.

Göñlüñ irdüğine Hakdan dilerem ire elüñ
Feth ola cümle murâduñ kal'ası bî-tîg ü tîr
k 11/36

32. Safâ, Zevk

İlgili benzetmeler

Sultan, şâhid, kân

Gönül, safâ sultanının oturduğu bir tahttır. Şâirin can doğanı, ferah kuşunu avlayarak, safâyı elde etmiştir. Safâ yüksek bir değer oluşu, insanı ferahlatması bakımından sultan olarak teş-his edilmiştir.

Taht-ı dilde yine sultân-ı safâ kıldı karâr
Bâz-ı cânım yine mürğ-i ferahı kıldı şikâr
k 12/1

Âşık, elem ve keder denizinin ortasındaiken âşığın gönlü yine zevk ve safâ güzelini kenara almayı başarır Beyitte, kenar kelimesi hem sahil hem de kucak anlamında tevriyeli olarak kullanılmıştır Beyitte zevk ve safâ ulaşılması güç olan yüksek değerler oluşu itibarıyla güzel olarak teşhis edilmiştir.

Ka'r-ı bahr-ı elem ü gussa miyânında iken
Şâhid-i zevk ü safâyı yine dil itdi kenâr
k 12/2

Safâ, ulaşılması zor ve yüksek bir değer oluşundan ötürü maden ocağına benzetilir.

Birisi Tuzcu-oglu Mustafâcık
Melâhat menba'ı kân-ı safâcık
ş. 122

33. Ferah

Ferah, can şahini tarafından avlanmadığı takdirde insanın elinden her an kaçıverecek bir kuşa benzetilir.

Taht-ı dilde yine sultân-ı safâ kıldı karâr
Bâz-ı cânım yine mürğ-i ferahı kıldı şikâr
k 12/1

34. Kader

Kader, kazâ divânından gelerek insana olacakları haber veren bir habercidir

Didi divâ-ı kazâdan gelüben peyk-i kader
Yüri divânına şâh-ı gülün ey bâd-ı bahâr
k. 12/7

35. Azamet

Azamet, büyüklüğü ve yüksek bir değer oluşu sebebiyle okyanusa benzetilir.

Bahr-ı ummân-azamet kân-ı atâ ebr-i sehâ
Âsumân-sür'at ü deryâ-dil ü kühsâr-vakâr
k 12/9

36. Talih

Talihin bir oka benzetildiği beyitte devlet de ele geçmesi zor oluşu itibarıyla ahuya benzetilir.

Nâvek-i tâli'üme himmetün eyle peykân
Devlet âhûsını avla ki idem ben de şikâr
k. 12/17

Sevgili ile âşık vuslata erecekken, talih onların kavga ettiğini sanarak, âşık ile sevgili arasına giren kişi olarak hayal edilir

Gör tâli`i kim senün ile vasl olur iken
Sandı bizi ceng iderez araladı firkat
g. 18/4

37. Zulm

Sevgilinin kakülü, siyahlığı ve âşığın canına kastetmesi bakımından zulüm ipine benzetilir

Yüz bulup ger idine haddüni mesned kâkül
Uzadur zulm ipin ey serv-i sehî-kad kâkül
g. 146/1

Zulüm, insana verdiği meşakkat dolayısıyla derde teşbih edilir Şâir, gönül ve can tabibi olan övülenin adalet şerbetini hazırladığında, zulüm derdi cihan halkından uzak olacağını ifade eder

Şerbet-i adli düzerse o tâbîb-i dil ü cân
Derd-i zulm olsa gerek halk-ı cihândan yine dūr
k 20/4

38. Gayret

Çarh kuyumcusu, gayret ateşinde ne kadar canlar eritirse eritsin yine de yeni ayı övülenin hançerine benzetemez. Gayret, çabalama insana verdiği zorluk açısından ateş olarak tasavvur edilir

Beñzedimez çü senüñ hancerüñe mâh-ı nevi
Nâr-ı gayretde nice cân eridür zerger-i çarh
g 31/3
Bkz g 238/7

39. Vefâ

İlgili benzetmeler

Bûy, cûy, hân, bahar, kulak

Vefâ, yüksek bir değer oluşundan dolayı güzel bir kokuya benzetilir

Gülşen-i dehri sabâ gibi ser-â-ser gezdük
Biz vefâ bûyını gülzâr-ı fenâda sezduk
g. 135/1
Bkz g 73/4

Sevgili aslında bir vefâ akarsuyu olmasına karşın âşîğın susuz koymakta, ona vuslatı çok görmektedir. Şâir, böylesine bir vefâ akarsuyuna sahip olan sevgilinin hiç olmazsa gidip, cana can katan Hızır çeşmesi gibi karanlıklara gizlenmesini öğütler Sevgilinin vefâ kaynağı olması onun bir akarsu gibi hayal edilmesini sağlar

Bizi susuz koduñ ey cûy-ı vefâ bârî var
Çeşme-i Hızır gibi zulmete gir pinhân ol
g 148/5

Çarh, şekli itibarıyla asılı duran bir kâse imajı verir. Felek fırını, Mesîhî'nin bağrını tuzlamış, ona acılar tattırmıştır. Bu asılı çarhtan vefâ sofrası umulmamalıdır. Vefa nimetleri açısından sofralar hayal edilir

Felek tennûrı çün tuzlar Mesîhî bagrunı âhir
Vefâ hânını umma kâse-i çarh-ı mu`allaktan
g 192/5

Cefânın zorluğu itibarıyla kışa benzetildiği beyitte, vefâ da bu zorlu mevsimden sonra gelecek bahara teşbih edilir

Cefâsın çek ki bulasın vefâsın
Bahâr olur bilürsin gidicek dey
g 266/2

Beytte vefâ teşhis yoluyla insana benzetilerek, ona kulak izâfe edilmiiştir. Mesîhî, bin kez cefadan şikâyet etse de vefâ kulağına bu sevgi destanları bir türlü ulaşmaz Vefâ kulağı sağır veya anlatılmak isteneni dinlemek istemeyen bir kişi olarak hayal edilir

Biñ kez Mesîhî eyle cefâdan şikâyeti
İrmez vefâ kulagina bu dâsitân-ı mihr
g 79/7

40. Haşmet

Haşmet yüksekliği ve insanda uyandırdığı intibaa sebebiyle hisara benzetilir

Leşker-i şâmı temâşâ eyleyüp dizdâr-ı hâb
Haf idüp yaptı hisâr-ı haşmetin def'i hemân
k 14/7

41. Şecaat

Yürekliplik, yüksek bir değer oluşundan dolayı tülke olarak hayal edilir

Lâ'ik-i sancak şecâ`at milketintün serveri
Çâşni-gir başı Üveys Beg hazret-i makbûl-ı Hân
k 14/9

42. Şeref

Şeref yüksek değeri sebebiyle burç olarak düşünülür

Eyledi burc-ı şerefde yine bir mâh zuhûr
Âlem-i şer'kamu tolsa gerek toptolu nûr
k 20/1

43. Hased

Hased, insanın ruh halini bozması, insanı yiyip bitirmesi dolayısıyla kılıca benzetilir Sevgilinin âşığını sağ bırakarak, rakiplerinin canına kastetmesi şâirin hased kılıcıyla ölümüne sebep olur. Zira sevgilisi tarafından canına kastedilmesi âşığın başına gelecek en büyük memnuniyetlerden biridir

Ben kuluñ sag koyuban gayrılara kasd itseñ
Beni anlardan öñürdi depeler tîg-i hased
g. 35/3
Bkz g 36/1

44. Nazar

Bakış her şeyi değiştirmesi itibarıyla kimya olarak düşünülür

Kimyâ-yı nazaruñ irişüp üftâdelere
Hâr iken hâk-i siyeh gibi işini ide zer
k 15/23

45. Ümit

Âşık, sevgilinin ayrılığı sonucu hayata gözlerini yumacak olursa, kıyamete keder ümit gözü açıkta kalacaktır. Beyitte ümidine, isteğine kavuşmamış kişinin gözlerinin açıkta gideceği inancına işaret edilmiştir

Firkatuñda gözlerümi ger yuma dest-i ecel
Tâ kıyâmet vasl umup açık tura çeşm-i ümid
g 39/5

46. Havf

Aşk yoluna girilince gam gelir, korku gider

Ger ışk tarikinde gam u havfı sorarsañ
Âyende durur birisi vü biri revende
g 244/5

Korku, insanda uyandırdığı intibâ sebebiyle kılıca teşbih edilir

Bunca cürm ile bu denlü gözedürken keremüñ
Tîg-i havfuñla niçün eylesin kat'-ı recâ
k 1/8

47. Adl

Genel Bakış

Şâir, övülenin adaletini güneşten daha açık delil olarak görür.

Adlün güneşden azher iken ben ne diyeyin
Şol kim'ryân durur aña hâcet degül beyân
k. 2/40

İlgili benzetmeler

Sahra, şubân, şerbet, mimar, mihr

Güvercinin tavkı, övülenin adaletinin ovasında uçalıdan beri alıcı bir kuş olan şahinin çengelinden bile emin olmuştur. Aciz, zulme uğrayanların güvercin olarak düşünülmesi adaletin de bir sahra olarak düşünülmesini beraberinde getirir. Adaletin büyüklüğü de bu benzetmeyi kuvvetlendiren bir diğer husustur.

Ol ki anuñ adli sahrâsında pervâz ideli
Kurtlubdur çengel-i şâhinden tavk-ı hamâm
k 4/15

Şâir, övülenin adaletinin islam sürüsüne çoban olmasa, fitne canavarının karanlık gecede bu sürüyü darmadağın edeceğini beyan eder. Adalet sürü olarak tasavvur edilen topluluğa yön veren bir çoban olarak teşhis edilir.

Gürg-i fitne çoğ iş eylerdi şebân-ı tîrede
Gele-i İslâma adlün olmasa idi şubân
k 5/24

Övülenin can ve gönül tabibi olarak tasavvur edildiği beyitte, adalet de bu tabibin hazırladığı bir şerbet olarak düşünülmüştür. Bu şerbet sayesinde, cihan halkından zulum derdi uzak olacaktır.

Şerbet-i adli düzerse o tâbîb-i dil ü cân
Derd-i zulm olsa gerek halk-ı cihândan yine dūr
k. 20/4

Adalet cihan mülkünü mamur eden bir mimar olarak teşhis edilir.

Şöyle ma`mûr durur adlün ile mülk-i cihân
K'uçmaga kasd ide firdevs-i berînden beri hûr
k 20/10

Adalet ve kerem âlemi aydınlatan bir güneş olarak hayal edilir.

Ehl-i fiskun gam-ı gavgâ-yı fesâdâtı gidüp
Âleme adl ü kerem mihri ile virdün nûr
k 20/19

Bkz. k. 20/12

48. Melâl

Övülenin yüzü âlemi gösteren bir ayna olarak vasedilir. Bu yüzde ayva tüyüne ve bene ihtiyaç yoktur Tıpkı câm-1 İskender'de melal tozuna ihtiyaç olmadığı gibi Ruh-âlem-nümâ ile câm-1 İskender ve hatt-hal ile gerd-i melal arasında leff ü neşr sanatı vardır

Hey ne lâzım ol ruh-1 âlem-nümâda hatt u hâl
Câm-1 İskenderde hod lâzım degül gerd-i melâl
k 13/5

49. İnfiâl

Beyitte infiâl (kırılma) kapıya benzetilmiştir Kırılma, yaklaştırmaya bir engeldir Bu yüzden de bir kapı olarak hayal edilir

Mir Bedrüddin defterdâr-1 divân-1 kazâ
Kim bulunmaz safha-1 ahdiñde bâb-1 infi'âl
k 13/12

50. Zarafet

Mesîhî gazellerinden haberdâr olanın zarafet göğünde melek tabiatlı olacağını ifade eder Zarafet yüksek bir değer oluşu itibarıyla gökyüzüne benzetilir

Râsti çarh-1 zarâfetde melek-tab olur
Gazeliyât-1 Mesîhîden olan kişi habîr
IV/m. 30

51. Azab

Azap, insanı yakıcılığı, etkileyciliği sebebiyle ateş olarak düşünülür. Şâir için sevgilinin muhiti cennettir. Vaizin, cennet ehli olan âşıkları azap ateşiyle korkutmasını hoş karşılamaz.

Biz kûy-1 yâr içindeyüz ey vâ`iz ebsem ol
Korkutma cennet ehlini nâr-1 azâb ile
g 241/6

52. Fakr

Şâir, fakirliği aklını perişan eden bir panter olarak tahayyül eder.

Meddâh-1 muhlisün iken ey şîr-i ner bugün
Niçün peleng-i fakr ide aklımı târmâr
k 17/39

Fakirlik, insanın boyunu iki büklüm eden bir yüküttür.

Ey pîr kaddüni eger egdiyse bâr-ı fakr
Bir kat nemed yeter sana âl-i abâ gibi
k 21/14

53. Hirmân

Ümitsizlik, mahrumluk dağında Musâ sevgiliye hasretken, katı gönüllülerin sevgiliye bakması revâ değildir Hirmân büyüklüğü nispetiyle Tûr dağı oarak düşünülür

Seng-diller ne revâdur bu ki didâra baka
Tûr-ı hirmânda hasret geçe Mûsî-i Kelîm
g 165/4

54. Aşk

Genel Bakış

Âşık, Allah'tan kendisine aşkı kılavuz kılmasını ister. Kendisini mutlak gerçekleri görme yen gözsüz bir asi olarak gören âşık, Allah'tan kendisine lutfunu bağış olarak kılmasını ister.

Hudâyâ bana ışkı reh-nümâ kıl
Bu gözsüz âsiye lutfuñ atâ kıl
ş. 27

Âşığın gönlünde sevgilisinin yanağının ateşli arzusu ve yaralar vardır. Sinenin etrafındaki yaralar, sevgilinin ay olarak vasıflandırılan yanağının etrafındaki hâleye teşbih edilir.

Yakma ey şem` odlara şem`-i ruhuñ pervânesin
Vakt ola bir iş düşe başuña sen de yanasın
Dâg-ı sînem şevk-i ruhsârûña cânâ sanasın
Hâledür kim devr idüpdür mâh-ı tâbânı dürüst
III-mrb. 1/3

a. Mekân ve İlgili Benzetmeler

Dîvânelik vilâyeti, bâzâr, tarîk, hayme, iklim, âb-ı Fırat, bezm, mülk, mehtâb

Aşk divânelik vilâyetidir. Bu vilâyette ikamet edenlerin akılları başlarından gitmiş, dünyevî hiç bir işle alakaları kalmamıştır. Mecnûn da âşık olalıdan beri kuş yuvasını başına tac edinmiştir.

Mecnûn alalı başına mürğ âşiyânını
Divânelik vilâyetinün tâc-dârıdur
g 49/4

Aşk, can nakdi verilerek, vuslat kumaşının satın alındığı bir pazardır. Beyitte, Hz. Yusuf'un köle olarak satılmasına telmih vardır. Bilindiği gibi Aziz, eşi Züleyha'nın isteği üzerine mezada çıkarılan Hz. Yusuf'u satın alır. Ancak bu satın alış, Hz. Yusuf'un Züleyha'yı reddetmesi üzerine asıl amacına ulaşmaz. Aziz gibi bir müşteri gibi tasavvur edilen âşıklar güzellik Mısır'ının Yusuf'u olan sevgiliye boşuna talip olmamalıdır. Zira herkes sevgiliye taliptir. Bununla beraber her âşık sevgiliye ulaşamaz. Sevgiliye ancak can nakdini vererek, vuslat kumaşını satın alanlar kavuşacaktır.

Yûsuf-ı Mısr-ı cemâle müşterilenme Azîz
Kim kumâşî işbu dükkânun kamu bâzârıdur
g 50/5
Bkz. g. 70/3

Aşk; bir takım kuralları içeren, belalarla, zorluklarla dolu bir yoldur. Şâire bu yolda ilerlemek zor gelir. Bu yola lafta kolay derler.

Müşkil gelür baña hele seyr-i tarîk-i `ışk
Asân durur diyen anı söyler kolayına
g 222/2
Bkz. g. 244/5, g. 69/3

Âşık, bir padişah olarak tasavvur edilen sevgiliye aşk çadırını kurup, bu çadırın önünde muhabbet davulunu çalan bir mehterdir. Aşk, görkemiyle insanın gözünü kamaştıran, sevgilinin içinde barındığı bir çadırıdır. Mehterân olma sırası artık âşığa gelmiştir. Âşık, söyleyeceği şiirler, gazellerle âşık diğer mehterlerden farklı bir yere sahip olduğunu ortaya koyacaktır. Osmanlı hükümdârının mükellef çadırına otağ-ı hümâyun denilirdi; otağ-ı hümâyun kırmızı idi. Padişah çadırını kuran ve hayme mehterleri denilen bir bölük vardı; bunların mevcutları zaman zaman artıp eksilmişti. Padişahlar sefere veya herhangi uzakça bir mahalle gidecekleri vakit Davutpaşa, Çırpıcı çayırı veya Üsküdar'da Doğancılar meydanına, Edirne'de ise Kabak meydanına kurulacak otağlar için, Hayme mehterleri daha evvelden gidip, mâlum ve muayyen olan yerine kurarlardı.¹¹

Hayme-i ışkı kurup çalduk mahabbet tablını
Şimdilik nevbet bizümdür biz de başka mehterüz
g 99/2

---

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 270

Sevgilinin sultan olarak düşünülmesi, aşkın memlekete benzetilmesini beraberinde getirir. Âşık, aşk ülkesinde beylik sürmek ister. Beyliği sırasında âşığın gamları da yanından hiç ayrılmamaları sebebiyle sağlı sollu vezirlerdir.

İklîm-i ışk içinde n'ola beglik eylesek
Kim saglu sollu derd ü gamuñdur vezirümüz
g 102/3

Şâir, aşkı Fırat suyu olarak görür Âşığın aşka şiddetle ihtiyacı vardır Aşk, âşığın başından aşığı aşmış durumda olmasına rağmen, âşık yine aşk suyuna kanmamaktadır

İşk san âb-ı Fırât u ben nice müsteskiyem
Kim su başdan aşdı vü olmazam sir-âb-ı ışk
g 122/5

Aşk âşığın içinde bulunduğu bir sarhoşluk halidir. Bu şekliyle aşk bir içki meclisi konumundadır. Sufi aşk meclisinde şarap kadehini kabullenip, ona baş eğmelidir. Zira bu şarap, sufi gibi birini ayağına getirmiştir.

Sûfi baş eg [bu] câm-ı meye bezm-i ışkda
Nice seniñ gibi getürdi ayagina
g 221/2

Âşık, aşkta Ferhad ve Mecnûnu bile geçmiştir. Âşık, kendisi varken Ferhad ve Mecnun adlı delilerin aşk memleketine nasıl sultan olduklarına hayret eder. Zira gerçek âşık, şâirin bizzat kendisidir.

Tañlaram Mecnûn ile Ferhâda kim ben var iken
Mülk-i ışka nice sultân oldı ol iki deli
g 277/4

Akıl; gönül evini yağmalayan, kalbin nakdini çalan bir hırsızdır Beyitte aşk akıl karşıtlığı işlenir Aşk, insana yol gösterici oluşuyla mehtâptır

Ey Mesîhî gerçi kim bir düzd-i şeb-revdür akıl
Nesne ugurlatmaz aña şu`le-i mehtâb-ı ışk
g 122/7

b. Mücerret Kavramlara Dayalı Benzetmeler

Belâ, derd, emrâz, duâ

Âşığın doğru yoldan çıkmasına sebep, aşk denilen belâdır. Bu belâyı uğrayan âşık, ne yapacağını bilmez bir hale gelmiştir. Aşkın beraberinde getirdiği zorluklar, âşığa çektiği ızdırap aşkın belâ olarak düşünülmesine sebep olur. Şâir, yaşadığı asırda kendine içinde bulunduğu durumda yardım edecek bir tarikat ehli de bulamamaktadır.

Bu belâdur beni gümrah kılan âlemde
Ki bakup görimezem asrda bir ehl-i tarîk
g 125/4
Bkz. g. 10/1

Aşk; âşıkları inleyen, onları hasta eden, bedenlerini sarartan, incelten bir derttir. Bu derde çare bulan ise güzel ve sazdır. Şâir, âşığa çalgıcısız ve sevgilisiz şarap içmemesini öğütler. Çalgıcı ve güzel aşk derdinin dermanıdır.

Zinhâr içme mutrib ü mahbûbsuz şarâb
Kim derd-i ıška hûb ile saz oldı çâre-sâz
g 95/2
Bkz. g. 277/7

Aşk hastalığının dermanı bu yolda çekilen derttir. Kılıcının yarasına ilaç ise ölümdür. Aşkın hastalık olarak düşünülmesi, aşka tutulan kişilerin ruh hallerinin bozulması, beden lerinin zayıflaması sonucudur. Aşk hastalığının tek ilacı dert çekmektir. Çekilen bu dert âşığı olgunlaştırır. Âşığın bu şekilde mertebesi yükselir.

Derd imiş emrâz-ı ıškuna devâ
Merg imiş mecrûh-ı tîgûne ilâc
g 26/2

Âşık, aşk derdinin tek dermanı olarak ölümü görür. Aşk, âşığın dilinden hiç eksiltmediği bir dua, bir zikirdir. Âşık, put gibi güzel sevgilisine karşılık aşk duasını okuyarak, ölümü diler.

Öldürecegin ışk Mesîhîyi bilürdüm
Çokdan okımışdum sanemâ ben bu du`âyı
g 286/5

c. Kıymetli Madenlere Ve Eşyalara Dayalı Benzetmeler

Dür-i yek-dâne, silk

Aşk, mânânın özünde duran büyük bir incidir. Her derin düşünce, manaya dalarak bu incinin dalgıcı olamaz. Herkes, aşk incisine sahip olamaz. Onun ehli ayrıdır. Her âşık, gerçek âşık olamaz. Aşkın inci olarak düşünülmesi; kıymeti, büyüklüğü ve herkesin sahip olama yacağı bir değer oluşundan ileri gelir.

Ey Mesîhî dür-i yek-dâne durur ma`nî-i hâs
Aña gavvâs olıma oranı bir fikr-i amîk
g 125/5

Kim sevgilinin aşk ipliğine dahil olmamışsa, mizacı ya taş ya da çeliktir. Aşk âşığı sevgili ye bağlayan bir ipliktir. Sevgiliyi görüp de onun aşkına karşılık vermemek mümkün değildir.

Her kim ki silk-i işkuña olmadı münselik
Unsur degül mizâcı ye taşdur ye hod çelik
g 133/1
Bkz. g. 134/1

c. İlimlerle İlgili Benzetmeler

İksir, kimyâ

Aşk, sevgilinin kalbinin kimyasını değiştiren, ona can bağışlayan bir iksirdir. Âşığın kalbi bu iksir sayesinde bütün dünyevî duygulardan arınmış, sadece aşk ile dolmuştur. Bu hali ile âşığın kalbi değer kazanarak, altın gibi saf bir hale dönüşmüştür. Fakat bu altın gibi saf kalbi, taş kalpli sevgili değerlendirememektedir. Sevgili âşığın bütün duygularını hiçe saymakta, ona değer vermemektedir.

İksir-i ışk kalbümi sâf itdi zer gibi
Ol seng-dil benüm dahi bilmez mi kıymetüm
g 154/2

Aşk, sevgilisinin teninin yapısını değiştirerek, onu altın gibi sarı hale dönüştüren bir kimyadır. Sevgilisinin güzelliğinin devletinde âşığın saçları ağarmıştır

Zerd itdi zer gibi tenümi kimyâ-yı ışk
Giydük dahi ne devlet-i hüsnünde biz de şîb
g 14/5

d. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Padişah, mimâr, şâb-seylâb

Can, akıl ve aşk padişahının hüküm sürdüğü bir memlekettir. Akıl ve aşk insanın canına ve bedenine hükmetmesi açısından padişah olarak teşhis edilir. Fakat bir memleketi iki padişahın idare etmesi olası bir durum değildir. Zira akıl mantığı, aşk da duyguyu emreder. İkisinden birinin tahtından ferâgat etmesi gereklidir. Âşık da her zaman aşk padişahını tercih eder.

Nice karâr eyleye cânımda akl u ışk
Bir memleketde sığışa mı iki pâdişâh
g 205/2
Bkz. g. 281/5

Aşk, sevgilinin gönlünde şaşılacak derecede güzel bir bina inşa etmiştir. Aşkın, âşığının gönlünde hoş duygular uyandırması, kalbini bayındır hale getirmesi, onun mimar olarak teşhis edilmesini beraberinde getirir. Eğer âşığının gönlündeki hasret ateşi, aşkın inşa ettiği binayı yakmaz ise bu bina âşığının gönlünde yerini alacaktır.

Dilde ışkuñ aceb binâ yaptı
Anı ger yakmaz ise hasret odı
IV-22/2

Aklın şeyh olarak hayal edildiği beyitte, aşk da genç olarak düşünülür. Aşk aynı zamanda sel olarak hayal edilmiştir

Raht-ı akluñ başına su koydı bu seylâb-ı ışk
Kanda ise gâlib olur şeyh-i akla şâb-ı ışk
g 122/1

e. Dört Unsur ve İlgili Kavramlara Dayalı Benzetmeler

Ateş, hava, berk-i âlem-tâb, bahr-i mevvâc

Ateş, âşığının sinisini yakan, ona ateşli âhlar çıkartan bir ateştir. Âşığının gözyaşı içinde yanan bu ateşi ortaya dökerek, onu açığa vuracak bir durumdur. Gözyaşı, içinde yanan ateşe su serperek, onun ferini kaybetmesine yol açacaktır. Bundan dolayı âşık aşkının gizli kalmasını ister, onu âlemlerle paylaşmaz.

Fâş eyleyüben sinedeki âteş-i ışkı
Ey eşk Mesîhîñüñ ocagina su koyma
g 230/6

Sevgilinin aşkı, âşığının acı olan göz yaşını, havanın deniz suyunu tatlı kılması gibi lezzetli kılmıştır. Beyitte ışk-hevâ, gözyaşı-deryâ kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı vardır

İşkuñ gözümüñ acı yaşım kıldı hoş-güvâr
Deryâ suyunı nite ki tatlu ider havâ
g 3/2

Sufî, aşkı idrak etmemektedir. Aşkı görmezden gelişi sebebiyle suffinin kör olarak adlandırıldığı beyitlere de sıkça rastlanır. Aşk, âlemi aydınlatan bir yıldırımdır. Yıldırımın aydınlatan özelliğinin yanısıra yakıcı oluşu da aşkın yıldırıma benzetilmesini kuvvetlendiren bir diğer sebeptir. Suffiye de bir gün aşkın âlemi aydınlatan yıldırımını isabet edecektir

İşka yıldırım çalacak sūfi inkâr itmesün
Kim aña bir gün görünür berk-i âlem-tâb-ı ışk
g 122/6

Aşkın dalgalı bir deniz olarak tasavvuru; tehlikelerle dolu, büyük, coşkun ve sürekli değişken bir durum arz etmesine dayanır. Mesîhî aşk denizinde boğulmuştur, kurtuluş ümidi kalmamıştır. Dalgalı denizin ölüyü sahile bırakacağı bilinir. Fakat âşık, bu denize garkolmuş ve bir kurtuluş ümidi kalmamıştır

Öldi işkuñda Mesîhî bulmaz dahi necât
Gerçi taşra bıragur mürdeyi bahr-i mevvâc
g 25/6

f. Diğer Benzetmeler

Oyun, yük, at, meyve, cüllâb, mey, zünnâr

Aşk oyunu, sevgilinin ayva tüyleri yüzünde belirmeye başladığından beri bu oyunun da artık sonu gelmiştir

İşk oyunu haddüñde idi hattüñ irelden
Uşda bu oyunuñ da şehâ sakalı bitdi
g 262/4

Aşk taşınması zor olan belalı, sıkıntılı bir yüküdür. Her kişi bu yükü çekemeyeceği gibi, herkes de gerçek âşık olamaz. Âşık cefâ, belâ yükünü taşımaktan dolayı bedeni zayıf düşmüştür. Hatta, bu yükü çarhın katarı bile çekemez. Çarh dizi dizi parlak yıldızlarıyla bir katar imajı çizer.

Mesîhî şol yüki yükletdi işkuñ
Ki çarhuñ çekmeye idi katârı
g 270/6

Aşk; sürekli hareket eden, durdurak bilmeyen bir attır. Felek, yeni ayı aşk atına nal olarak kesen bir nalbanttır. Aşkın sürekli değişim içinde bulunması, dizginlenememesi bir at olarak teşhis edilmesine sebep olur. Böyle bir atın nalı da yeni ay olmalıdır.

Sanuram ıŖkuña kesmiŖ durur na`l
Felekde grdgmce yeni ayı
g 272/3

Gönül, sevda meyvesinin çekirdeğinin bittiği bir tarladır. Bu kavga çekirdeği âŖıęın canında sıkıntı, eziyet bitirmiŖtir.

Dilde ekildi meyve-i sevdâ ekirdeği
Mihnet bitrdi cânda bu gavgâ çekirdeği
g 285/1

AŖk derdi âŖıęın canını, ciğerini yakmıŖtır. Bu hararete karŖılık, âŖık sevgilisinden kendisi ne dudağının Ŗerbetinin sunulmasını ister. Zira bu yanıŖı teskin edecek tek Ŗey aŖk glsuyudur. Bilindiği gibi glsuyunun ferahlatıcı, teskin edici özelliği vardır.

Çünki yakduñ cânımı sun bâri la`ln Ŗerbetin
Tâ ki bu ihrâkı teskin itsün ol cüllâb-ı ıŖk
g 122/2

İnsanı mest etmesi, coŖturması, aklını baŖından alması sebebiyle aŖk Ŗaraba teŖbih edilir. ÂŖk Ŗarabı âŖıęı o derece mest etmiŖ, baŖını dndrmŖtir ki kıyamet vaktini haber veren, insanı sesiyle dehŖete dŖren sr sesi bile âŖıęın kulağına girmemektedir.

Ŗyle mest oldum mey-i ıŖkuñla kim
Girmeye kulaguma âvâz-ı sr
g 46/2
Bkz. kt. 3/9, g. 249/5

Znnâr papazların bellerine bağladıkları kuŖaktır. Beyitte deyr, sanem tenasübü içinde anılmıŖtır. Sevgili güzelliği itibarıyla puta benzetilir. Sevgilinin uzun, siyahlığı itibarıyla da küfrü andıran saçları âŖıęın beline bağlanmış bir aŖk znnârıdır. AŖkın âŖıęı diğer dünyevî iŖlerden soyutlaması, onu kendine bağlaması onun znnâr olarak teŖbihini gündeme getirir.

Znnâr-ı ıŖkı bilne kim bağladı diseñ
Deyr-i cihânda bir sanemn yâdigârıdur
g 49/3

55. Mahabbet

İlgili Benzetmeler

a. EŖya İle İlgili Benzetmeler

Tabl, erağ

Muhabbet insanı coşturması, gönlüne hitap etmesi açısından bir davula benzetilir. (Bkz. aşk)

Hayme-i ışkı kurup çalduk mahabbet tablını
Şimdilik nevbet bizümdür biz de başka mehterüz
g 99/2

Âşğın sevgilisine duyduğu hasret ateşine karşı gece gündüz tek yaptığı şey âh etmektir. Hasret âşğın ciğerini yakan bir ateştir. Âh da zaten bu ateşten çıkar. Fakat bu ateşli âh bile sevgiliye duyulan muhabbetin fitili olamayıp, onu tutuşturamamaktadır. Muhabbet yakıcılığı itibarıyla çerağa teşbih edilir

Âh eyleme Mesîhî yanup nâr-ı hasrete
Olmaz fitil çünkü mahabbet çerâgına
g. 220/5

b. Diğer Benzetmeler

Beng, hava

Beng, keyif verici maddelerden olup, afyona benzer bir maddedir. Âşğın cânı sevgilinin dudağının sofrasına çok heves duyar. Âşğın gönlü muhabbet esrarından güzellik hayranı olalı beri, cânı sevgilinin dudağının sofrasına çok heves etmektedir. Hayran; esrar sarhoşu anlamında olup, böyle bir halde bulunan kişi etrafına sabit olarak bakar. Hayran olunan bir şeye de kişi gözlerini ondan ayırmadan uzun uzun bakar. Esrar keyif verici, coşturucu bir madde oluşu sebebiyle beng-muhabbet kelimeleri arasında bir benzerlik ilgisi kurulur. Sevgilisinin muhabbet esrarını içen, onunla çoşan âşık sevdiğinin güzelliğine hayret içinde, hayranlıkla bakmaktadır.

İştihâ-yı cân katı germ oldı la`lün hânına
Olalı beng-i mahabbetden gönül hayrân-ı hüsn
g 170/4

Âşğın aşkla dolu başının heva ile dolu olması, muhabbet-hava benzerliğini gündeme getirir. Hava nasıl güneş ışıklarının parlaklığına engel değilse, sevgilinin de âşğına duyacağı birazcık muhabbet onun güzelliğine gölge düşürmez.

Muhabbetden cemâlüne ne noksân irişür ey meh
Havâ çün hâ'il-i ferr-i şu`â`-ı âfitâb olmaz
g 96/3
Bkz. g. 253/3

56. Divânelik

Mecnun'un başına kuşların yuva yaptığı söylenir. Mecnun başına kuşlar yuva yaptığından beri delilik memleketinin padişahı olmuştur. Kuş yuvasının şekli itibarıyla taca benzetilişi divâneliğin de vilayete benzetilmesini gündeme getirir

Mecnûn alalı başına mürğ âşiyânını
Divânelik vilâyetinün tâc-dârıdur
g 49/4

Âh, Efgan, Figân, Nâle

Genel Bakış

Aşkına karşılık bulamayan âşık, çaresiz gece sabaha kadar âh ve feryat eder. Feryadı yerden göğe yere doğru yükselir, gökleri tutar. Hatta âhın çıkardığı sestem cümle mahlukat etkilenir. Ama asıl duyması istenen kişi olan sevgili bu feryadı duymamazlıktan gelir. Bu feryat ü figân karşısında kendini daha da naza çeker. Bu sestem âşığın bahtı da etkilenmez. Âşığın âhından çıkan yakıcı duman gökyüzüne çıkmıştır. Bu âh yakıcı olduğu için sıcaktır. Gökten jâlelerin tamladığını gören kişi, bülbülün âhının feleği terlettiğini zanneder.

Gören sanur felegi bülbül âhi derletdi
Kaçan ki tamlaya gökden birer birer jâle
k 6/10

Âşığın âhının âlemin canını eritici bir özelliği vardır. Bu âh âlemi yakacak kadar güçlüdür. Göklere çıkarak, gökleri tutar. Felekleri tutuşturur. Gözü yukarda olan felek bile âşığın bu yakıcı âhından çekinerek, minnet ile âşığın önünde eğilir.

Ben çekmeyem diyü alem-i âh-ı cân-güdâz
Bana egildi minnet ider çarh-ı ser-ferâz
g 95/1

Âşığın sevgilisini en çok düşündüğü saatler gece vakitleridir. Âşık gece sabaha kadar âh ü figân eder. Gece vakti âhın uyumaması, tam tersine devam etmesi; ona şeb-gîr (gece uyumayan) sıfatını kazandırır. Âh ve ondan çıkan dumanın siyah renkli oluşu âhın dünyayı karartması gibi bir tablo ortaya çıkarır. Âşığın bütün âh ü figânına rağmen sevgili yine de kendisine görünmezse, âhları sabahın yolunu bağlayıp, siyah rengi ile günün ışmasına engel olacaktır.

Bu gice ey dil görünmezse saña ol mâh-rû
Bağlaya subhuñ yolını âh-ı şeb-gîrûñ senüñ
g 131/6

Âşık o güneş yüzlü sevgiliyi her gece düşünmektedir. Bu düşünceyle âşığın gözyaşları sevgiliyi sabah olana kadar aşağıda, âhı da yukarıda arar. Beyitte gözyaşlarının aşağıya akması, âhın da göğe çıkması tablosu çizilir.

Ey Mesîhî o güneş yüzlü nigârı her şeb
Eşk ü âh aşaga yukaru arar irteye dek
g 138/5

Ayrılık gecesinde âşığın vücuduna bakılacak olursa parlak âhının geceyi aydınlattığı görülecektir.

Gam gicesinde bir nazar itseñ vücûduma
Rûşen iderdi hâli sana âh-ı tâbdâr
k 17/44

Şîrîn dudaklı Hüsrev gibi tasavvur edilen sevgili, âşığın inleyişinden sakınmalıdır. Zira, Ferhad gibi hayal edilen gönülden çıkan âhlar dağları eritecek güçtedir.

Nâlişümden sakın ey Husrev-i şîrîn-leb kim
Dil-i Ferhâd çü âh eyleye taglar eridür
g 44/2

Bî-meded, direksiz çadır anlamına geldiği gibi merhametsiz, zalim anlamına da gelir. Bî-meded kelimesi bu haliyle beyitte tevriyeli olarak kullanılmıştır. Şâir, gökyüzünü bir çadır olarak tasavvur etmiştir. Omac; çadır direğinin girdiği oyuk, yuva anlamına gelir. Âşığın âhı da çadır direğidir Güneş de gökyüzü çadırının direğinin girdiği yuvadır

Bir haymedür misâlde bu çarh-ı bî-meded
K'omac-ı âfitâb ile âhum aña amed
g 37/1

a. Dört Unsur ve Kozmik Olaylara Dayalı Benzetmeler

Ateş, şerâr-bâr, şerâr, dûd, gubâr, bâd-ı sem, berk, ra'd, bâd

Âşığın gönlündeki ateşten çıkan âh onun başında odlar yakacak güçtedir. Âşığın gönlü o ateşle arkadaş olmuştur. Zira âh gönülden çıkmakta olup, orayı hiç bir zaman terketmez. Gönül bu durumda âh ile sıkı fıkı olmuş bir arkadaşır.

Odlar yakarsa başuma âhum aceb degül
K'ol âteş ile hemdem olupdur gönül hemân
k. 2/17

Bkz. k. 7/3, g. 89/3, g. 108/8, g. 108/6, g. 115/5, g. 129/1, g. 243/5, g. 271/3, g. 42/6, g. 66/1, g. 235/1, ş. 153, g. 64/3

Âhın en bâriz özelliği ateşli oluşudur. Aşkın getirdiği ızdırıp ve elem sonucu âşıktan çıkan kıvılcım yağdıran âhları gören, rüzgârın havaya ateş kuru sürdürdüğünü sanır.

Cevr-i zilletden benüm âh-ı şerer-bârum gören
Şöyle sanur kim havâyâ od urur ahger nesîm
k. 10/29

Âhın ateşli ve yakıcı oluşu, kıvılcımlı oluşunu da beraberinde getirir. Felekde görünenler, yıldız sanılmamalıdır. Onlar âşğın âhının gökyüzüne çıkarak, orada yayılan kıvılcımlardır.

Felekde görinen sanmañ sitâre
Çıkup yayıldı bu âhum şerârı
g 270/4
Bkz. g. 6/2

Âlemde yayılanın duman olduğu sanılmamalıdır. Âlemde görülen, kendini fakir olarak vasfeden âşğın soğuktan dolayı çıkan âh dumanıdır. Âh sonucu ağızdan çıkan buğu, soğukta daha da belirgin bir şekilde görülür. Bu da âh-duman hayalini ortaya koyar.

Âlem içre yayılanı sen tumandur sanma kim
Dûd-ı âhıdur ki sovuksan ider anı fakir
k. 11/9

Bkz. g. 108/8, g. 160/2, g. 179/4, g. 181/3, g. 208/2, g. 210/4, g. 218/1, k. 14/20, k. 14/24 g. 42/5, g. 62/4, g. 34/3, g. 42/4

Âhtan çıkan duman hafif olduğu için göğe çıkar. Mesîhî'nin âhı da sevgilinin gökte bulunan eşğine kadar gelir. Rüzgârın, âhı söndürme özelliği vardır. Ateş sönünce ardında bir kül bırakır. Bu kül gubar (toz) olarak zikredilir. Rüzgâr da bu gubârı göğe çıkarır.

Âh ide işğüne geldi Mesîhî çâkerûñ
Ol gubârı göge irişdürdi ey server nesîm
k. 10/27

Sevgilinin mahallesinin âşık tarafından sürekli olarak ziyaret edilmesi gereken kutsal bir oluşu, âşıkların burada huzur bulması, secde ve tavaf mahalli olması, buranın Kâbe olarak tasavvur edilmesini beraberinde getirir. Sam yeli bilindiği gibi çölden esen sıcak rüzgârdır. Sevgilisinin semtine gitmek isterken ettiği âhlar, yakıcılığı itibarıyla âşığı helak eder. Bu durum, Kâbe'ye yaya olarak gitmek üzere yola çıkan kişilerin yolda sâam yeline mâruz kalmaları sonucu ölmelerine benzetir.

Kûyuñ yolında bulduğın âhum ider helâk
Ka`be yolında niteki bâd-ı sem öldürür
g 91/3
Bkz. g. 168/5

Âh ateşli oluşu ve göklere yükselişi sebebiyle yıldırım olarak vafedilir. Âşık âhıyla dünya yı aydınlatmaktadır. Bu haliyle güneşe zerre kadar minneti yoktur.

Dünyâyı berk-i âh ile ben rûşen eylerem
Ey âfitâb zerrece yok sana minnetüm
g 154/3
Bkz. g. 13/3, g. 92/4

Bebr; Hindistan ve Afrika'da bulunan kediye bir canavardır. Gök gürlemesinin sonucu bulutun yağmur getirmesi beyitte hüsn-i ta'lil yoluyla âşığın âhının gök gürlemesi sesini duyan bulut bebrinin korkudan ağzından su akması şeklinde yorumlanmıştır. Âhın sesinin etkisi, duyanları korkutması onun gök gürültüsü olarak hayal edilmesine sebep olur.

Korkusundan bâng-ı ra`d-ı âhumuñ
Bebr-i ebruñ akar agzından lu`âb
g. 13/2

Âşığın figanının gökleri tutması, halkı uyaracak kadar sesli olması, insanları tedirgin etmesi figanın yıldırıma benzetmesini beraberinde getirir.

Ben arkasında sürmeg için ra`d-veş figân
Yağmur yirine ebr-i kefum tâziyâne-vâr
k. 17/20

Âhın şiddetini ifade etmek için âh-rüzgâr benzetmesi kurulur. Âhın rüzgâra benzetilişinde göğe çıkması, etrafı sarsması özelliği de sözkonusudur. Fakat âh aşağıdaki beyitte sarsıcı, kuvvetli bir rüzgâr olarak vafedilmemektedir. Âşığın âhi naz bağında servi boylu sevgilinin yavaşça salınmasını sağlayan hafif bir rüzgârdır. Naz unsurunda salınışın önemli bir rolü vardır. Bu bakımdan âh burada sevgilinin nazının ortaya çıkışının hazırlayıcısı durumundadır.

Bâg-ı nâz içinde ol servi hırâmân eyleyen
Togrı bilüñ dostlar bu bâd-ı âhumdur benüm
g 160/3
Bkz. g. 53/2

Bazen de âh rüzgârı sarsıcı boyutta olabilmektedir. Gül yüzlü sevgili, âşığın âh rüzgârından sakınmalıdır. Zira bu rüzgâr, goncanın açılmamış yapraklarını açarak, dağıtarak bu şekilde her türlü sırrını ifşâ edecektir.

Sakın âhumdan ey gül-çehre kim bâd
Açupdur goncanuñ çok dürlü râzın
g 171/3

b. İnsan ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Leşker, ferrâş, el

Gam asker benzerliği her ikisinin de ezici ve yıkıcı olması özelliğine dayanır. Gönül gam askeriyle aşk ülkesini fethetmiş, oranın sultanın sultanı olmuştur. Kırmızı çadırın padişaha ait olmasından hareketle, âşğın ateşli âhı da gönül sultanının kızıl otağı olarak hayal edilmiştir.

Leşker-i gamla gönül sultân-ı ışk olmuş durur
K'âh-ı âteş-nâki üstinde kızıl otagıdur
g 94/2

Âh şiddeti ve göğce çıkışı ile rüzgâr olarak düşünülür. Rüzgârın tozları kaldırdığı düşünülür se, âşğın âhı sevgilinin eşiğini süpüren bir hizmetçi olarak kişileştirilir. Seher, sâbâ rüzgârını âşğın âh ferraşının (süpürgecisi) önüne geçirtmez.

Kapuñ pâk itmege ferrâş-ı âhum
Öñürdürmez seher bâd-ı sabâyı
g. 270/5
Bkz. g. 273/4

Âh eli, çarhın kapısını kımıldatmış fakat âşğın gözyaşı dilencisine bir an olsun bu kapı açılmamıştır. Âhın sarsıcı oluşu âh-el teşbihini oluşturur. Dilencilerin bir şeyler alabilmek için kapıya gelmesi olayından hareketle, âşğın gözyaşı dilencisi de kötü giden talihini değiştirmek için baht kapısının önüne gelmiş ancak talih kapısını açtıramamıştır.

Dest-i âhum nitekim depreti çarhuñ halkasın
Olmadı bu sâ'il-i eşküme bir dem feth-i bâb
g. 11/3

c. Eşya Unsuruyla İlgili Benzetmeler

Ok, ceres, elmas, alem, merdiven, şem', kemend

Âhın insanın içine işlenmesi, delici, etkileyici oluşu onun oka teşbih edilmesini gündeme getirir. Âşğın âh okunun korkusundan denizdeki yılan ve balık bile kendini bu oklardan korumak için zırha bürünür. Yılan ve balığın derisi onların zırh giymiş kişiler gibi hayal edilmesini sağlar

Denizde tîr-i âhum korhusından
Olupdur mâr ile mâhi zırh-pûş

g. 109/56

Bkz. g. 110/4, g. 127/2, g. 133/4, g. 148/2, g. 195/3, g. 208/4, g. 234/4, g.
277/8, k. 21/13, g. 25/5, g. 44/6, g. 55/1, g. 75/2, g. 289/4, g. 279/1

Âşığın gönlü ve canı sevgilinin semtinde âh ü figan etmeye heves eder. Zira Kâbe yolunda çan çalınması hoş bir durumdur. Âşığın gönlünün ve canının sürekli olarak sevgilinin semtin de dolaşması bir kervan imajı doğurur. Âşıktan çıkan inleyişler de bu kervanın çanlarıdır. Bu âh u figanlar âşığın sevgilisine olan sevgisinin bir göstergesi olması itibarıyla ne kadar yük sek sesli olursa o kadar makbul olur.

Reh-i kûyuñda kılır cân u dil efgâna heves
Yaraşukdur nitekim Ka`be tarikinde ceres

g. 103/1

Bkz. g. 62/5, g. 269/6

Elmas, sert cisimleri kesmede kullanılan bir maddedir. Âh ve inleyiş parçalayıcı ve yaralayıcı oluşu itibarıyla elmas olarak tasavvur edilir. Mecnûn aşk zincirini sürükleyen bir deli olarak hayal edilir. Bu zincir Mecnûn'un yüreğini delik deşik etmiştir.

Elmâs-ı âh u nâlesi mecnûn hastenûñ
Zencirûñ eyledi yüregini delik delik

g. 134/3

Âhın gökyüzüne yükselişi bir alem hayali doğurur. Âşık, âh sancağını gökyüzüne dikmek ister. Âhın gökyüzüne çıkması, orayı kaplaması göğün fethedilmesi gibi düşünülürse buranın zaptedilme alameti olarak sancağın dikilmesi gündeme gelir. Âşığın âh sancağını göğe dikmede yardımcı olan askerler de çokluğu, parlaklığı itibarıyla yıldızı andıran gözyaşlarıdır. Zira âh gözyaşı ile birlikte çıkar.

Alem-i âhı çarha dikmek için
Encüm-i eşk durur sipâh baña

g. 8/3

Âhın merdiven olarak tasavvur edilişi; onun döne döne göğe yükselmesi hayalinden kaynaklanır. Âşık âhını döne döne göğe çıkarmışken devletin göğü olarak vafedilen sevgilinin eşiğine başkalarının çıkması uygun düşmez.

Ne revâdur k'âsumân-ı devlete iller çıka
Ben kılâm âhumı döne döne çarha nerdübân

g. 180/5

Bkz. g. 181/7, k. 14/28, k. 2/30, g. 166/3

Âhın ateşli oluşu neticesinde etrafı aydınlatması âh-mum benzerliğini oluşturur. Gülün etrafındaki dikenler taze gül yaprağından kendilerine gecelik edinirken bülbülün âh mumunu tutarak, sabahlaması uygun düşmez.

Ne revâdur duta bülbül şem-i âh
Hâr ide gülberg-i terden câme-hâb
g. 13/7

Âhın göğe yükselişi onun kemend olarak düşünülmesini beraberinde getirir. Âşık, âh kemendine tırmanarak, göğe çıkacak olursa gökteki Hz. İsâ'nın yere inmesinden korkar. Âşık çektiği ızdırıp sonucu manevî rütbesinin yükseldiğini kabul ederek, bu konuda Hz. İsâ'yı bile geçtiğini düşünür.

Göge çıkardum kemend-i âh ile
Korkaram ben çıkıcak iner Mesîh
g. 28/4
Bkz. g. 42/3

d. Diğer Benzetmeler

Sille, vesme

Âhın hızla gökyüzüne çıkışı ve etkili oluşu onun silleye benzetilişine sebep olur. Âh gökyüzüne bir tokat atmış, bu tokatın etkisiyle de gökyüzünün mosmor olmuştur. Ateşsiz âh dumanı siyahtır. Her gece çarhın yüzünü karaya boyayan âşığın âhının siyah dumanıdır.

Çarhuñ sıfatın gömgök idüp sille-i âhum
Her gice yüzün kara kılır dûd-ı siyâhum
g. 159/1

Hilâl ince, kavisli şekli itibarıyla kaşa benzetilir. Sevgili ay başında kara kaşını aya göstermelidir ki ay da âşığın âhının damgasıyla oluşmuş kaşından dolayı boşuna gururlanmasın. Âh ateşli olması sebebiyle gökteki ayı damgalamış ve onun parlak görünmesini sağlamıştır.

Ay başında şol kara kaşuñı göster kim hilâl
Vesme-i âhumla ebrûsına garralanmasun
g. 176/2

57. Hecr-Hasret-Firkat

Genel Bakış

Âşığın en büyük derdi, ızdırabı sevgilinin ayrılığından duyduğu üzüntüdür. Âşık için sevgili için beslenen kavuşma ümidi onun ayrılığından duyulan acıdan daha kötüdür. Zira âşık için sevgiliye kavuşmayı beklemek, ölümden de şiddetlidir.

Hecründen âfet oldu çün baña ümîd-i vuslatuñ'
Ben şimdi bildüm intizâr olduğın ölümden eşed
g. 34/2

Zahid Mesîhî'yi boş yere ölümlle korkutmamalıdır. Zira ölüm sevgilinin ayrılığından duyulan acıdan daha şiddetli olamaz.

Korkutmagıl ölümlle Mesîhîyi zâhidâ
Hecr-i nigârdan olacağı yoga eşed
g 37/5

Nabız ilmi, hastalığı teşhis için başvurulan bir tedavi şeklidir. Sevgilinin ayrılığı âşığın bedenini inceltmiş, onu güçsüz bırakmıştır. Sevgilinin ayrılığında âşığın nabzını kontrol eden tabip iç geçirip, bu hastalığın tek çaresinin Allah'tan geleceğini ifade eder. Zira ayrılık hastalığına kul çare olamamaktadır.

Geldi yapışdı nabzuma hecründe çün tabîb
Gögsini gecürüp didi Allâhdan meded

g. 37/2

a. Zaman ve İlgili Kavramlara Dayalı Benzetmeler

Gece, zulmet

Yalnızlık ve dertlerle başbaşa kalınan vakit olması dolayısıyla gece ile hecr arasında benzerlik kurulur. Âşık gece sabaha kadar sevgiliden ayrı kalışının ızdırabını çeker. Gece nasıl deniz ve kara karanlıklara bürünüyorsa, âşığın gözü ve gönlü de sevgilinin ayrılığında

karanlıklarla dolar. Beyitte, göz-bahr, gönül-ber, hecr-gice kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı vardır.

Gözüm gönlüm karañuluk olupdur hecrüñ irelden
Nitekim gice irişdükde dolar bahr ü ber zulmet
g. 22/2
Bkz. g. 37/4

Yine firkat de yukarıda açıklanan şekliyle geceye teşbih edilir.

Mesîhiye ola mı vasl rûzî
Çü firkat gicesinün rûzı yokdur
g. 61/5

Ay yüzlü sevgilinin yanağının gündüzüne saçından karanlık düşmüştür. Bu hal âşığın baştan başa karanlık dolu olan ayrılık gününe benzer. Ayrılık âşık içini karartan, onu eleme, gama garkeden, sonu belli olmayan bir zulmettir.

Nehâr-ı haddüne düşmiş saçundan ey kamer zulmet
Sanasın rûz-ı hecrümdür ki tolmış ser-be-ser zulmet
g. 22/1
Bkz. g. 22/3

b. Eşya İle İlgili Benzetmeler

Tîg, şimşîr

Ayrılığın yaralayıcı hatta öldürücü oluşu hecrin kılıca teşbihini gündeme getirir. Ay yüzlü sevgili zaman zaman âşığın kabrine ışık misali inmelidir. Zira âşığı ayrılık okuyla öldürücü bir şekilde yaralamış, onu günahsız bir şekilde şehit etmiştir.

Ey kamer-ruh nûr-veş in bârî geh geh kabrûme
Tîg-i hecr ile beni çün bî-günâh itdün şehîd
g. 38/3
Bkz. g. 60/1, g. 117/3

Hasret âşığı yaralayıcı, öldürücü oluşu sebebiyle kılıca teşbih edilir. Hasret kılıcı âşığı şehit etmiştir. Âşığın gözü, başından geçen aşk macerasını kan ile yazmaktadır. Sevgiliye duyduğu hasret âşığın aşk yolunda şehit düşmesine sebep olmuştur. Hasretin âşığa zarar veren çetin bir durum olmasından dolayı bir kılıç olarak hayal edildiği beyitte, âşığın gözyaşı da bu aşk macerasını kanla yazan bir şâir olarak tasavvur edilmiştir. Mâcera kelimesi beyitte tevriyeli

olarak kullanılmıştır. Mâ (su) cerâ (akan) kelimelerinden oluşup, akarsu anlamını da taşır. Gözyaşı akıcılık ve çokluğu itibarıyla akarsuya teşbih edilir.

Tîg-i hasret ger şehid ide beni
Mâcerâyı yaza eşküm kan ile
g. 243/3

Ayrılığın yaralayıcı olması onun kılıca benzetilmesini sağlar. Sevgilinin ayrılığı âşığı bin parçaya bölmüştür. Bundan sonra kılıcını bu bin parçaya bölünmüş âşığa çalmasına gerek yoktur.

Bîñ pâre idüpdür beni şimşîr-i firâkuñ
Şimden girü gel kılıcuñı pâreye çalma
g. 228/3

c. Âhîret ve Dînî İnanışlarla İlgili Benzetmeler

Ölüm, duzah, kıyâmet, savm

Sevgilinin ayrılığı âşığı ayaklar altına düşürmüştür. Âşık toplumdaki itibarını kaybetmiş, sevgiliye kavuşmaktan başka bir şey düşünemez hale gelmiştir. Ayrılık ölümle bir tutulur. Kişinin dünyadan, sevdiklerinden ayrılışın başlangıcı olan ölüm ne kadar elem verici bir durumsa sevgilinin ayrılığı da âşık için ölümle eşdeğer hatta ondan daha şiddetli bir durumdur. Ölüm kişiyi toprakla birleştirmiştir. Sevgilinin ayrılığı ile ayaklar altına düşmüş âşık da bu halıyla toprak olmuştur.

Pây mâl iden beni hecrüñdür ey cân pâresi
Şühbesüz âhir ölümdür kişiyi hâk eyleyen
g. 187/4

Ayrılığın âşığı ateşler içinde bırakması, onun gönlünü yakması hecr-duzâh benzerliğini oluşturur. Cehennem ateşi ne kadar şiddetliyse ayrılık ateşi de o denli şiddetlidir. Âşık gam ve derdi çeken bir zebânidir. Zira sürekli ayrılık cehenneminde yanmaktadır.

Dûzah-ı hecrüñde derd ü gam zebânisi benüm
Boynuma zülfün hayâlinden selâsil bağladı
g. 269/2

Ayrılık âşıkta uyandırdığı korku ve ızdırap itibarıyla kıyamet gününe benzetilir. Kıyamet gününden şüphe eden kişi kâfir olur. Sevgilinin ayrılığını inkâr eden kişi de kıyamet gününü inkâr etmiş kişi hükmündedir. Bundan dolayı sevgilinin ayrılığı da inkâr edilemez bir gerçektir.

Hecrüñ gününe kimsene inkâr idemez
Kâfir olur kıyâmete her kim ki kılrsa rey
g. 15/2

Oruç nasıl kişiyi aslında kendisine helal olan dünya nimetlerinden alıkoyuyorsa ayrılık da sevgili ile âşığın kavuşmasına engel olur. Ramazanda ases (gece bekçisi) gece sokakta gezenlere nasıl müdahale edemiyorsa (ramazan ayında gece gezmek serbesttir.), sevgilinin gözü de ayrılık orucunu tutan âşığın gönlünü zülfünde bırakmalıdır.

Savm-ı hecründe kosun gönlümü zülfünde gözün
Şeb-reve dahl idemez çün ramazan içre ases
g. 103/4
Bkz. g. 247/3

ç. Diğer Benzetmeler

Ateş, can alıcı, sofrası, nâme, araya giren kişi, bâd

Sevgili, âşığı yakıcı ayrılık ateşleri içinde bırakmıştır. Âşığın bu durumunu gören düşmanları ona acır hale gelmişlerdir. Ayrılık şiddeti dolayısıyla ateşe teşbih edilir. Ayrılıktan duyulan ızdırat ateşin dayanılmaz acısına denktir. Ateş insanı nasıl yakarsa ayrılık da insanın gönlünü, ciğerini yakar.

Kılalı âteş-i hecre beni ol dost harîk
Görüben hâlümü düşmenler olur bana şefik

g. 125/1
Bkz. g. 189/2, g. 233/2, ş. 29, g. 11/6

Sevgilinin yüzünün Kâbe olarak düşünülmesinden hareketle sevgilinin yüzünü gören âşık, onun yüz güzelliğinin Kâbe'sini görmek suretiyle hacı olmuştur. Buna rağmen ayrılık ateşinin onun niçin yaktığını anlayamamaktadır. Zira âşık, güzelin yüzünü görmekle arzusuna kavuşmuştur. Ayrılık acısının şiddeti onun ateş gibi düşünülmesini gündeme getirir.

Hâci-i Ka`be-i cemâl oldum
Ne için yaka beni firkat odı

kt. 22/1
Bkz. g. 195/4, g. 252/7

Sevgiliye duyulan hasret insanın ciğerini yakan bir ateştir. Mesîhî boş yere âh edip, hasret ateşiyle yanmamalıdır. Zira âhı muhabbet mumuna fitil olamaz.

Âh eyleme Mesîhi yanup nâr-ı hasrete
Olmaz fitil çünkü mahabbet çerâğına

g. 220/5
Bkz. g. 256/1, IV-22/1

Ayrılık acısı âşık için can alıcıdır. Sevgilinin en önemli vasfı, can alıcı olmasıdır. Âşık da sevgilinin bu âdetini bildiği için can vermeye hazır halde beklemelidir.

Cânuñı almaga geldiyse Mesîhî hecr-i yâr
Sen de ihzâr ide gör bilmez degülsin âdetin

g. 188/6

Gam ve gussanın yemek olarak düşünülmesi ayrılığın da sofraya benzetilişini gündeme getirir. Sevgilinin ayrılığının acısını çeken âşığın nevâlesi gam ve kederdir. Âşığa çektiği gam ve gussa az bile gelip, artık bunlarla doymamaktadır.

Sofra-ı hecrde dâ'im gam ile gussa yirin
Toymaz oldum bularuñ yimelü oldukça yirin

g. 196/1

Mektup; âşıkla sevgilisi arasındaki en önemli haberleşme araçlarından biridir. Âşık, mektup vasıtasıyla sevgilisine olan aşkını ve özlemini anlatabilmektedir. Âşık mektuba bağlanan nesnenin ip olarak düşünülmemesini ister. Zira ip sanılan nesne miskin âşığın duygularını anlatmaya bel bağlayan bir hizmetçidir. Mektupların tam ortasından iple bağlanmasından yola çıkılarak, mektup ile ip arasında bir anlam ilişkisi kurulmuştur. Mektup âşığın duygularını taşıyan önemli bir vasıta, ip de bu vasıtaya hizmet eden, âşığın karşısında el pençe divan durmuş bir hizmetçidir.

Rismân sanmañ görinen nâme-i firkatde k'ol
Âşık-ı miskîne hidmet itmege bil bağladı

g. 269/7

Âşık, sevgilisi ile kavga etme niyetinde olmadığı halde ayrılık niçin âşık ile sevgili arasına girmektedir? Ayrılık, sevgili ile âşık arasında bir engel, onları ayıran bir kişi durumundadır.

Dil-dâr ile ceng eyleyecek hod degülüz biz
Ortaya girüp niçün aralar bizi firkat

g. 19/5

Âşığ ın, sevgilisinden sürekli olarak ayrı bulunması âşığa acı veren yegâne durumdur. Âşığın şiirlerinde en çok terennüm ettiği nokta da sevgiliye duyduğu özlem ve ona bir türlü kavuşamamadır. Gülün ömrünün kısa oluşu, açıldıktan bir süre sonra rüzgârın yapraklarını dağıtması, bunun sonucunda toprağa karışması ömür-gül teşbihinin yapılmasına sebep olur. Ayrılık, âşığın ömür gülünü dağıtan şiddetli bir rüzgârdır.

Bâd-ı fırâkuñ itdi Mesîhî keminenüñ
Ömri gülüni hâk ile yeksân unutma hâ

g. 10/5

58. Melâmet

Suffî âşık çatışmasına beyitlerimizde sık sık rastlarız. Âşık aşkın getirdiği ıztıraplardan dolayı kendini kaybeder. Seven vuslat için canını verecek konuma gelir. Bunu dışarıdan gören

sufi âşığı her defasında ayıplar. Âşığın gözünde sufi;güzellere bakmayan, aşktan ve hallerinden anlamayan, tavizsiz, katı yürekli, zevk sahibi olmayan, nâdân biridir. Sufi âşığı daima horlar, ona nasihat eder. Bu ayıplamaları gönül kırıcılığı ve sert oluşları itibarıyla taşta teşbih edilir. Sevgilinin Kâbe olarak vasıflandırılan semtine sufi tarafından yağdırılan ayıplama taşları, sufinin dinde de riyâkâr olduğunun, samimi olmadığını göstergesidir. Zira islamiyete göre Kâbe kutsal bir mekândır.

Sûfiyi gör kim dile seng-i melâmet yagdurur
Tâ`atinden n'olur anuñ kim taş atar Ka`beye

g. 233/4
Bkz. g. 59/5

59. Melâhat

Sinenin en önemli vasfı yaralı oluşudur. Âşık, sinesindeki yaraların çokluğu ile iftihar eder. Bu yaralar ne kadar çok olursa aşkı da o denli güçlü olacaktır. Sevgili bu yaralara baktıkça gururlanarak, kendini daha da naza çeker. Güzellik kaynağı olan sevgili, âşığın yaralarla dolu sinisini gördükçe alaycı bir şekilde gülerek, kurbanının sinesindeki yaralara tuz basar. Bilindiği gibi yaraların kanını durdurmak için yaraya tuz basılır. Melâhat kelimesi Arapça'da tuzluluk anlamına gelir. Melahat kelimesi Osmanlıcada mecazlaşarak, güzel yüz anlamında kullanılır. Yemeğin çeşnisini nasıl tuz verirse sevgiliye de güzelliğini, cazibesi verir.

Sîne-i pür-şerhamı gördükçe eyler rîş-hand
Ya`ni ol kân-ı melahât tuz eker kurbânına

g. 234/7
Bkz. ş. 122

60. Mezellet

Her karga tabiatlıya bir hümâ gölgesi gölgelik olmasına rağmen şâirin böyle bir gölgeliği yoktur. Ne yazık ki aşağı, zelîl tabiat şâiri yakmaktadır. Şâir, diğer âşıkların yaratılışın düşüklüğünü, aşağı oluşunu" karga tabiat"ta tamlaması ile tanımlamaktadır. Sevgililerinin gölgeleri onların bile üzerlerine düştüğü halde âşık onlardan daha mı alçak yaratılışlıdır ki onun üzerine sevgilisinin gölgesi düşmesin.

Hayf ola bu ki tâb-ı mezellet yaka beni
Her zag-tab'a zıll-ı hümâ ola sayebân

k. 2/44

^

İlgili Benzetmeler

Tas, seyl

Eskiden zarların kurşundan ve yuvarlak olduğu, bunları atmak için de bir bir pirinç tas kullanıldığı malümdür. Gökyüzünün talih üzerine etkisinden işâretle göğün bir satranç tahtası olarak düşünüldüğü beyitte felek, âşığın kalleş gönlünün emelini bir türlü vermeyen bir satranç oyuncusu konumundadır. Talih, âşığın bahtını tersine çevirmiştir. Hal böyle iken âşık, kendini zillet tasında (zarlar tas içinde sallanarak, atılır.) nasıl zar olarak ortaya koyacaktır ? Zâr kelimesi beyitte ağlamak anlamıyla da kullanılarak, tevriye sanatı yapılmıştır. Tasın kadeh gibi yukarıda bulunmamasından hareketle beyitte mezellet-tas ilişkisi kurulur

Hâsıl itmez çün dil-i kallâşımı nerrâd-ı çarh
Kendümi tâs-ı mezelletde nice zâr eyleyem
g. 166/5

Mezellet, insana sıkıntı vermesi, onu boğması sebebiyle sele teşbih edilir.

Ammâ nice seyr idebile bilmezem ol şâh
Bagladı anuñ yollarını seyl-i mezellet
III-kt. 3/13

61. Mihnet

İlgili Benzetmeler

Gerd, seng, humma, bezm, bâr

Mihnetin (keder, sıkıntı) toza benzetilmesi çokluğu yönündendir. Sultan Selim'e yazılan kasidede, sultandan önceki dönemde fitne askerlerinin Rum ülkesine yürüdüğünü, cihân halkının sıkıntı tozundan gözünü açamadığı ifade edilir.

Milket-i Rum içre olup leşker-i fitne revân
Gerd-i mihnetden açamazdı gözün halk-ı cihân
k. 5/1

Sıkıntı insana verdiği zorluk açısından taşa benzetilir.

Ey Mesîhî seng-i mihnet yasadursañ yiridür
Hârlar baş kor çün ol bâlîn-i nesrîn üstine
g. 225/5

Mihnet, insana verdiği eziyet sebebiyle sıtmaya teşbih edilir. Mihnet âşığın içini yakan bir ateşli nöbettir. Sevgilinin lutfunun havasından esen nesim (ılık esen rüzgâr) âşığın gönlünün ateşini söndürecek, ona rahatlık verecektir. Artık bu rüzgârın esmesinin vakti gelmiştir.

Fâzılâ hummâ-yı mihnet yakdı yandurdı beni
Vaktidür lutfuñ havâsından eserse ger nesîm
k. 10/26

İçki meclisleri insanın içindeki gamları, sıkıntıları ortaya döktüğü mekânlardır. Dünya şekli itibarıyla asılı bir kadehe teşbih edilir. Bu kadeh, insana sürekli olarak şarap diye kan içirir.

Bezm-i gam u mihnetde Mesîhîye dem-â-dem
Kanlar içürür mey diyü bu câm-ı mu'allak
g. 124/5
Bkz. g. 129/2

Mihnetin taşınmasının zor oluşu, onun yüke teşbihini gündeme getirir. Dünyanın bir bağ olarak tasavvur edildiği beyitte âşığın vücudu bu bağa dikilmiş gam fidanı olarak vafedilir. Bu gam fidanı, sıkıntı yüküyle kıvrılmış haliyle dert dalını andırır. Şâir, vücudunun eziyet yükü ile iki büklüm olmuş halini şekil itibarıyla dal harfine benzetir.

Vücûdüm dehr bâğında dikilmiş gam nihâlidür
Ham olmuş bâr-ı mihnetden sanasın derd dâlidür
III-m. 19/1

62. Cûd

Hız. Muhammed'in parmaklarından su akması olayına telmih yapılan beyitte, cömertlik mucizeye benzetilmiştir

Lahza-be-lahza mu`ciz-i cûd u sehâ ile
Parnakları ucından akar çeşme-i revân
k 2/26

a. Kozmik Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Bahr, mihr

Övülenin cömertliği büyüklüğü açısından denize benzetilir.

Bahr-ı cûdında yüce top-ı felekden her habâb

Çarh-ı kadrinde büyük kavs-i kuzahdan her hilâl
k 3/13
Bkz. k. 12/13

Cömertlik etrafı aydınlatan güneş gibidir. Güneşin etrafa feyiz vermesi gibi cömertlik de etrafı aydınlatır, ferahlatır. Hilâl eğer övülenin cömertlik güneşinin lutfuna nâil olsaydı, bir ışık uğruna güneşe ağız eğmek zorunda kalmazdı

Afitâba bir dahi nûr için egmezdi ağız
Mîhr-i cûduñdan eger bir kez ideydi cer hilâl
k. 3/25
Bkz. k. 3/18

b. Mekân İle İlgili Benzetmeler

Hân, hâne

Cömertlik sofraya benzetilir.

Dergehüñde â'ilün gözün toyurur hân-ı cûd
İşigüñde sâ'ilün agzın tutar dest-i nevâl
k. 13/22

Kalp, duyguların barındığı bir yer oluşu itibarıyla hâneye teşbih edilir. Gam, elem, keder bu evi virân eden duygulardır. Övülenin lutfu ve cömertliği bu evi imâr eden mimârlardır. Zira sevenin lutuf dolu bir bakışı, cömertliği bu evin aydınlanmasını, onarılmasını sağlar.

Olmaya imâret ebedî hâne-i kalbüm
Ger lutfuñ ile cûduñ aña olmaya bennâ
k. 16/41

c. Diğer Benzetmeler

Dest, ser-çeşme

Bahşişin lutfun elle verilmesi sebebiyle cömertlik ile el arasında bir bağlantı kurulur.

Dest-i cûd u bahşişüñden zerd-rû olup şehâ
Korkudan zer goncalar koynında olmuşdur nihân
k. 5/31
Bkz k. 9/36

Övülen fazilet ve hüner madeni, cömertliğin ser çeşmesinin kaynağıdır.

Ma'den-i fazl u hüner menba`-ı ser-çeşme-i cûd
Kıdve-i nev`-i beşer zübde-i eşraf-ı kibâr
k. 8/18

63. Ömür

İlgili Benzetmeler

Ceride, gül, devha, libâs, defter

Şâirin ömür gazetesi gözyaşından yıpranmıştır. Jale nasıl yazıyı silip, ona zarar verirse, gözyaşı da ömür gazetesini bükmüş, buruşturmuştur

Şehâ cerîde-i ömrüm dürildi eşkümden
Virür hatuña muhakkak budur zarar jâle
k 6/43

Cihan bağında biten ömür gülünü mutlaka bir gün ecel hintlisi toplayacaktır. Ömrün geçiciliği, kısa ve değerli oluşu onun güle benzetilmesini gündeme getirir.

Ey Mesîhî ko cihân bâğın ki hindû-yı ecel
Kimse mi kodı k'anuñ ömri gülünü dermedi
g 276/5
Bkz. k. 7/52, g. 10/5

Ömür ulu bir ağaca benzetilmiştir.

Devha-ı ömrüni ser-sebz ü ser-efrâz idüben
Eyleye körpe budaklarıñı Hak ber-hordâr
k 8/54

Övülenin kadrinin terzisi, kılıç makasını eline alınca düşmanın boyunun ömür elbisesini kısaltır. Kadrin terziye benzetilmesi ömrün de libasa benzetilmesini beraberinde getirir.

Derzi-i kadrün çü tîğün sındusın ala ele
Kâmet-i hasmuñ libâs-ı ömrini eyler kasîr
k 11/18

Ömür Allah'ın yazdığı bir defterdir. Allah bu deftere bâki diye yazmamıştır. Fâni olan bu ömür defterini kişi, şarabın verdiği safayla, aşkla geçirmelidir.

Yazmadı çünkü Hudâ defter-i ömri bâki
Câm-ı la'lüñ berü sun cânlanalum ey sâki
Ol safâdan pür idüp na`re ile âfâkı
Mest-i lâ-ya`kıl olalum yakalar çâk idelüm
III-mrb. III/6
Bkz. g. 266/1

64. Hayat

İlgili benzetmeler

Nakd, mezra'-ı sebz, düzd

Hayat, insanın en önemli sermayesi olması itibarıyla nakde benzetilir

Nakd-ı hayâtımı nice çaldurmayam ki uş
Bagrum delindi ide ide ney gibi figân
k. 13/17

Hayat, yeşil bir tarla olarak tasavvur edilir Şekli itibarıyla orağı andıran hilal, bileği taşıyı andıran gökyüzüne dişini bileyleterek, övülenin düşmanının hayat tarlasını biçer.

Düşmenüññ mezra'-ı sebz-i hayâtın biçmege
Çarha tutuban yüzini diş biler dâs-ı hilâl
k 13/18

Beyitte, hayat, istenmeyen bir şeyin varlığını sağladığı için bir hırsıza benzetilmiştir " Kaside der Recâ-yı Esb"ten alınan beyitte, şâir artık güçsüzleşen atının yerine övülenden bir at ister. Atının hayat hırsızı tarafından avlanılmaması için, ecel kösteğiyle vurulmasını ister

Yâ Rab ecel bukagûsını ur ayagina
Düzd-i hayât eylesesün tâ anı şikâr
k 17/24

65. Fazl

İlgili Benzetmeler

Maden, nişân, saray, mülk

Övülenin fazileti bolluğu, zenginliği sebebiyle madene benzetilir.

Ma'den-i fazl u hüner menba`-ı ser-çeşme-i cûd
Kıdve-i nev'-i beşer zübde-i eşrâf-ı kibâr
k. 8/18

Övülenin fazileti efkâr oklarına hedef olmayacak bir nişan tahtasıdır. Efkarın insanın gönlünü yaralayıcı olması onun ok olarak düşünülmesine yol açar.

Mîr-i iklim-i sühan ya'ni Nişâncı Paşa
K'iremez fazlı nişânına hadeng-i efkâr
k 8/19

Faziletin yüksek bir değer oluşu fazilet-saray benzetmesini gündeme getirir.

Sâkin-i sadr-ı sarây-ı fazl Ca'fer Beg k'anuñ
İşigi ferrâşî olmag ile fahr eyler nesîm
k 10/12

Övülenin fazilet mülkünde gökyüzü; dokuz katlı bir kale, göğün bekçileri yıldızlar, muhafızı da göğün dördüncü katında olduğuna inanılan Hz. İsa'dır

Mülk-i fazlında bu eflâk tokuz kat kal'a
Pâsbân encüm aña hazret-i İsa dizdâr
k 12/10

66. Zillet

İlgili benzetmeler

Tas, şeb, hayl

Adına cihan denen tavla oyuncusu, övüleni emeline ulaştırmıştır. Övülen de şâiri artık zillet tasında inlemekli etmemelidir. Tavlada zarların bir tas içinde sallanarak ortaya atılmasından hareketle şâir" zâr" kelimesini tevriyeli olarak kullanmıştır. Zillet karanlık oluşu itibarıyla tasa benzetilir. Dünyada her türlü emeline kavuşan sevgili, şâirle istediği gibi oynamaktadır.

Nakş-ı maksûduñı virdi sana nerrâd-ı cihân
Tâs-ı zilletde kerem eyle beni eyleme zâr
k 12/16

Zillet rengi dolayısıyla geceye teşbih edilir.

Şeb-i zillet karañu itdi cihânı gözüme
Devletüm şem'ini gel dest-i du'â ile uyar
k 12/18

Zillet insanı ayaklar altına alan bir at sürüsü gibi hayal edilmiştir.

Şi`re bir hoş perveriş vireydüm emmâ n'ideyin
Hayl-i zillet eyledi aklum esâsın pây-mâl

k 13/24

67. Zalâm, Zulmet

Karanlık renginden ötürü kire, pasa teşbih edilir. Sabah giyeceklerinin ağarması, şebnemin karanlık kirini sabaha kadar yıkaması neticesindedir.

Çirk-i zalâmı yumasa şebnem sabâha dek
Gâlib ağarmaz idi bu deñlü siyâb-ı subh

g 29/4

Karanlık insanda uyandırdığı ruhî haller sebebiyle uçurum olarak hayal edilir.

Destâr-ı subh-ı re'yûn elin ger uzatmasa
Kurtılmaz idi varta-ı zulmetden âfitâb
k 7/35

68. Fısk, Fücür

Övülen kahr eli şeriat baltasıyla cihan bağından fısk ve günahkârlık ağacını keser. Cihânın bağ olarak düşünülmesi, fısk ve fücûrun da bu bağda yetişen bir ağaç olarak düşünülmesini beraberinde getirir.

Dest-i kahr ile salarsan teber-i şer'i eger
Kesile bâg-ı cihândan şecer-i fısk u fücûr
k 20/11

69. Gaflet

Şâir, ölümün kendisini gaflette iken almamasını diler. Buna örnek olarak da uyuyan kişiye kimsenin ilişmemesini verir. Gafletin uykuya benzetilmesi yaygın bir teşbihtir. Zira gaflet de bir nevi uyku halidir.

Gafletde iken alma Mesîhiyi eyâ mevt
Hiç bir kişiye uyur iken el mi yokarlar
g 57/7
Bkz. k. 8/1

70. Hüner

Şâir, övüleni hüner ve fazilet madeni olarak vasfeder. Bu benzetme övülende bu iki hasletin bolca bulunması sebebiyledir.

Ma'den-i fazl u hüner menba`-ı ser-çeşme-i cûd
Kıdve-i nev'-i beşer zübde-i eşrâf-ı kibâr
k 8/18

71. Efkâr

Efkâr, kişiyi yaralayıcı olması sebebiyle ok olarak hayal edilir.

Mîr-i iklim-i sühan ya'ni Nişâncı Paşa
K'iremez fazlı nişânına hadeng-i efkâr
k 8/19

72. Kaza

Felek eğri görüntüsüyle yay olarak tasavvur edilir. Felek, yayını karşıdan gösterip, kaza okunu da gizliden atar.

Tîr-i kazâyı kavs-i kuzahdan urur felek
Yayını karşı gösterüp okın nihân atar
g 59/4
Bkz. k. 18/9, g. 147/1

Beyitte, bahar rüzgârı gül padişahının dîvanına çağrılan bir dîvan konseyi üyesi olarak teşhis edilmiştir

Didi divân-ı kazâdan gelüben peyk-i kader
Yüri divânına şâh-ı gülün ey bâd-ı bahâr
k 12/7
Bkz k 13/12

73. Amâl

İlgili benzetmeler

Sahife, nâme, tohum, maden

Amellerin deftere yazılmasından hareketle amel-sayfa ilişkisi kurulur. Âşık, sevgilinin boyunu unutup, kıyameti düşünmelidir. Sevgilinin yeşil ayva tüylerini bırakmalı, amel sayfalarını dikkate almalıdır.

Nigâr kâmetin unut kıyâmeti fikr it
Ko hatt-ı sebzi nedir gör sahife-i a'mâl
k 9/11

Âmelin mektuba benzetilmesi de amellerin yazılması inancından hareketle kurulur.

Sûfiyâ satma Mesîhîye sen esmâ'ılığ
N'eyler esmâ saña çün nâme-i a'mâl ola zişt
g 20/5

Amel, dünya tarlasında ekilen bir tohumdur. Mesîhî, dünya denen tarlada az da olsa arpa tanesi ekmemiştir ki, onun neticesini elde etsin? Amellerin dünyada kazanılması ve dünyanın tarlaya benzetilmesi amel-tohum benzerliğini gündeme getirir.

Ne hâsıl umar mezra`-ı ukbâda Mesîhî
Ekmedi amel tohumını çünkim kadar-ı cev
g 202/5

Övülen iyi amellerinin bolluğu sebebiyle madene benzetilmiştir.

Ma'den-i ilm ü amel ser-çeşme-i din ü düvel
Melce'-i ashâb-ı fitnat menba'-ı izz ü celâl
k 13/13

V. TABİAT

A. Kozmik Âlem

1. Gökyüzü

Genel Bakış

Gökyüzü rengi, yüksekliği, yuvarlaklığı, dönmesi gibi özellikleri dolayısıyla çeşitli benzetmelere konu olur. Divanda gök yüzünün talih üzerindeki etkisinede yer verilir. Bundan dolayı da gökyüzü, insanların başına gelen kötülüklerin, şanssızlıkların sorumlusu olarak kabul edilir. Bunun yanı sıra gökyüzünün kozmik özelliklerine de yer verilir.

Beyitlerde gökyüzünün vasıfları ve insan talihi üzerindeki etkileri belirtilmiştir.

Şâhâ inâyet eyle ki ben müsmendüni
Ser-geşte itdi kendü gibi çarh-ı bî-emân
k. 2/42

Serverâ bu çarh-ı kec-revden figân kim gösterür
Câhile sadr-ı safâ vü kâmile saff-ı ni`âl
k. 13/25

Bolay ki top olam diyü esbüñ kotazına
Kendüyi vay ki zeyn ider çarh-ı hile-kâr
k. 17/36

Tozutdugınca yer yüzini pâ-y-ı edhemün
Çarh-ı muhannesüñ bürinür kalbine gubâr
k. 17/31

Bu çarh-ı mün'akis beni inletmedi her ân
'Âciz durur cemî-i hekîmân-ı rûzgâr
k. 17/40

Hâk-i pâyuñ idinür her kim ki tâc
Çarh-ı ser-keşden alur darb-ı harâc
g. 26/1

Cihânda işbu çarh-ı kec-revişden

Bu gerdiş key muhálifdür be hey yár
g. 86/2

Ben çekmeyem diyü `alem-i àh-ı cân-güdáz
Bana egildi minnet ider çarh-ı ser-feráz
g. 95/1

Núr itse çarhı áteş-i áhum `aceb mi kim
Kasdum benüm bu çarsù-yı nüh-revâkadur
g. 69/6

Çarhuñ sıfatın gömgök idüp sille-i áhum
Her gice yüzün kara kılur dûd-ı siyáhum
g. 159/1

Beni dolab idüpdür çarh-ı gerdún
Dökerse kûze-i çeşmüm n'ola hûn
g. 175/1

Yine tograr mehi bu çarh-ı müflis
Otuz günde mi yer bir páre nánı
g. 274/3

Zehr-i cefá ile felek acıtdı cânımı
Demdür ki dádımı ala sultán-ı kâmrán
k. 2/19

Yetmez mi bana fáka ki îzâ ider felek
Öldürmek ister ola mı buldıysa ná-tüvân
k. 2/45

Devletümüñ defterin dürme igende ey felek
Yohsa defterdára valláhi iderven'arz-ı hál
k. 13/11

Sille-i dest-i felekdendür figánım kapuña
K'ylemez tanbúr náliš görmeyince gûş-mál
k. 13/26

Felek ki cism-i latíf ü vücûd-i âlîdür
Nedür bu nev'-i taharrük nedür bu cins-i'ubûr
k. 19/17

Mesîhî Divanı'nda gökyüzü eski astronomi anlayışına uygun olarak dokuz kat
şeklinde ele alınmıştır.

Mülk-i fazlında bu eflák tokuz kat kal'a
Pásbán encüm aña hazret-i `İsá dizdár
12, 10, s. 55

Gökyüzü ile ilgili benzetmeler

a. Çeşitli Meslek Grupları ve Onlarla İlgili Kavramlara Dayalı Benzetmeler

Ekinci, sa'il, cellâd, ok atıcısı, hizmetçi, zerger, zerkâr, falcı

Gökyüzü genişliği dolayısı ile tarlaya benzetilir. Çarh gökyüzü tarlasına ekin serpmiş bunun sonucunda yorgunluktan uyuyakalmış bir ekinci şeklinde tasavvur edilmiştir

Yorgun düşüp uyumuş idi çarh ekincisi
Dökmişdi gökde Sevr önüne kâh-ı kehkeşân
k. 2/4

Çarh, şekli itibarı ile boynu bükük bir dilenci olarak teşhis edilir. Çarh dilencisi, padişahın lutfuna nâil olmak için kapısına elinde hilal keçkülü ile dilenmeye gelen bir dilencidir.

Pâdişâhâ kapuña dervâzeve gelmiş durur
Çarh sâ'ildür yanında keçküle benzer hilâl
k. 3/15

Eskiden ağır suç işleyenler çengele asılarak cezalandırılırdı. Cellatların da koyu renk elbise giydikleri malumdur. Hilâl şekli dolayısı ile bir çengele, çarh da gece büründüğü koyu rengi

sebebi ile hasmını hilal çengeline asan bir cellada teşbih edilir.

Hasmuñı işkenceye çeksün diyü cellâd-ı çarh
Âsumânda görünür çengâl gibi her hilâl
k. 3/22

Felek, gökkuşağı yayını aşığa doğru çeken, fakat oku bu yaydan değil de gizli bir noktadan atarak aşığı kısıkvrak yakalayan, onu aldatarak vuran bir ok atıcısıdır.

Tîr-i kazâyı kavs-i kuzahdan urur felek
Yayını karşı gösterüp okın nihân atar
g. 59/4

Felek, her sabah adına güneş denilen bir parça kuru ekmeği kazanmak için Sultan Bayezid Han'ın etrafında döne döne hizmet eden, onun etrafında âdeta pervane olan bir hizmetçidir.

Güneş yuvarlak şekli itibarı ile ekmeğe teşbih edilir. Feleğin dönüşü güneş ekmeğini kazanma

sureti ile günlük iâşesini temin etmek içindir. Bu şekliyle beyitte hüsn-i ta'lil sanatına başvurulmuştur.

Döne döne mülâzemet ider aña felek
Her subh-dem kazanmaga bir pâre kuru nân
k. 2/28

Yıldızlar, ay ve diğer gök cisimleri birer mücevhere, çarh da bu mücevherleri imal eden, onları işleyen bir kuyumcu ustası olarak teşhis edilir. Çarh, gayret ateşinde canları ne kadar eritirse eritsin övülenin hançerine yeni ayı benzetemez. Yeni ay da şekli ve parlaklığı dolayısı ile altından bir hançer olarak hayal edilir.

Beñzedimez çü senüñ hancerüñe mâh-ı nevi
Nâr-ı gayretde nice cân eridür zerger-i çarh
g. 31/3

Feleğin kuyumcu olarak vasıflandırılışı; üzerinde bulunan parlak, gözalıcı yıldızlar ve gök cisimleri sebebiyledir.

Beñzetmek için hancer-i dil-dâra hilâli
Zerkâr-ı felek nice cânlar eridü
g. 262/5

Beyitte, çarh fala bakan bir kişi olarak hayal edilmiştir. Falına bakılan kişinin talihinde Fecr suresi açılır. Fecr suresi talihin açıklığı anlamında kullanılmıştır.

Tefe'ül itdi ol dem çarh-ı pür-zecr
Açıldı tâli'inde Sûre-i Fecr
ş. 46

b. Satranç Tabirlerine Dayalı Benzetmeler

Şâh, na't, nerrâd

Piyade; satrançta ön sıraya konulan taşlardır. Bunlar şiirlerimizde hakir, adi manasında kullanılmıştır. Piyadenin satrançta bir fonksiyon taşıması için ilerleyerek diğer taşların arasına girmesi lazımdır. Şah olan felek, Mesîhî'ye hakir ve adi bir taş muamelesi yapıp, dünyada onu en ön saflara atarak, şairi yapayalnız savunmasız bırakmış, bu suretle elini kolunu bağlamıştır. Devlet; bir satranç oyunu olarak düşünülmüş, Mesîhî de kendini bu oyunda felek tarafından başarısızlığa uğratılan birisi olarak göstermiştir.

Şâh-ı felek piyâde kodı uş Mesîhîyi
Şatranç-ı devlet içre anı koymaz araya
g. 246/5

Gökyüzü şekil ve üzerindeki yıldız ve diğer cisimler itibarı ile bir satranç tahtası olarak vasfedilmiştir. Hz. İsa da feleğin dördüncü katında bulunması münasetiyle sevgilinin dudağı ile satranç oynayan bir oyuncu gibi tasavvur edilmiştir. Sevgilinin dudağıyla Hz. İsa'nın satrançta

oyuncu olarak karşılaştırılmasının sebebi her ikisinin de can bağışlayıcı olması dolayısıyla. Fakat sevgilinin dudağı âşıklara can verme özelliğı ile Hz. İsa'yı satrançta mat etmiştir.

Ey lebüñ nat`-ı felekde eylemiş İsâyı mât
Vey hatuñ yazmış müselleme diyü hüsnüñe berât
g. 21/1

Beyitte geçen ka'beteyn kelimesinden kasıt;iki mik'ab, iki zardır. Buna göre, eskiden zarların kurşundan ve yuvarlak olduğı, bunları atmak için de bir bir pirinç tas kullanıldığı anlaşılmaktadır. ¹² Meh ve mihr müdevver, çarh da bir tas şeklinde oluşu dolayısıyla felek bunlarla tavra oynayan iyi bir oyuncu olarak düşünölmüştür.

Ka`beteyn-i meh ü mihriyle bu nerrâd-ı felek
Yeñer irişeni mümkün midür ol kim yeñile
g. 224/3
Bkz. g. 166/5

c. Mîmâri ile İlgili Benzetmeler

Hisar, hayme, kühen kubbe, mihmân-hâne, revâk, saray-köşk, tâk

Yüksekliğı sebebiyle çarh hisarın kendisine benzetilenidir. Manevi derecesi yüksek olan padişahın ordularının da rifati yüksektir. Böyle bir ordunun hedefi de elbette yüksek olacaktır. Bu durumda hedef çarh hisarıdır. Güneş de bu ordunun çarh denilen hisarı tutması için her biri bir ipe teşbih edilen ışınlarını uzatmaktan geri kalmaz.

Çıksun hisâr-ı çarha diyü ceş-i rif'atün
Turmaz güneş uzadı virür ana rismân
k. 2/32

Gökyüzü, kubbe şeklinde kavisli olduğundan çadır ve otağ olarak da tasavvur edilir. Padişahın otağı kırmızı oluşu itibarı ile diğere çadırlardan kolayca ayırt edilir. Felek, padişahın ihtişamlı çadırının örneğini göstermek için çarh çadırının eteğini her şafak vakti kırmızıya boyar.

---

¹² Zarlar kurşun tanesi gibi müdevver olup, keabteyn derler. Tasçe derler;pirinçten ma'mül bir kadeh olup, mülâabe murad eylediklerinde zarları tasçeye vaz'u remy ederler.

Hayme-i çarhuñ felek hamra ider dâmânını
Gösterem diyü senüñ otaguña ya'ni misâl
k. 13/17
Bkz. g. 37/1

Dünya yaratıldığından bu yana var olan çarh;yağmur damlatan köhne bir çatı olarak teşbih edilir. Çarh çatısının yağmur damlatması kadar tabiî bir şey olamaz. Zira oluştuğu günden bu yana kubbesi tamir edilmemiştir.

Yagmur tamar ise ne aceb çarh-ı kühendin
Kim yapılalı kubbesi olmadı meremmet
g. 18/2
Bkz. g. 57/6;g. 167/5

Geceleyn çarhı kaplayan yıldızlar, ay ve diğer gök cisimleri misafir, çarh da bu misafirlerin konakladığı bir misafirhâne, bir handır. Sabah olunca bu misafirler yollarına devam etmek üzere çarh misafirhânesini boşaltırlar. Böylece çarhın geceki kalabalığından eser kalmaz.

Ey müsâfir kıl bu mihmân-hâne-i çarha nazar
Gör nice gice tolar gündüz boşalur çün ribât
g. 112/4

Eski nakkaşların çeşitli boya üzerine güneş resm ettikleri malumdur. Seher gökyüzünü farklı hayal ve renklerle süsleyen bir nakkaştır. Adına seher denilen nakkaş, altın halli ezerek çarh çardağını şemse ile bezemiştir. Çarh yüksekliği ve kavisli oluşu sebebiyle çardağın benzetilene durumundadır.

Seher nakkâşı altun halli ezdi
Revâk-ı çarha bir hâs şemse yazdı
ş. 50

Gökyüzü halkalı bir kapısı olan bir saraya, yüksek bir köşke benzetilir. Âşığın âhı bu kapının halkasını vurur. Fakat bu âhın çarh kapısını açması, âşığın kötü giden bahtını değiştirmesi mümkün olmaz.

Dest-i âhum nitekim depretdi çarhuñ halkasın
Olmadı bu sâ'il-i eşküme bir dem feth-i bâb
g. 11/3

Hilâl, şekli ve parlaklığından ötürü şahın gökyüzünde asılı duran kılıcı olarak hayal edilir. Felek de kavisli görünüşü sebebiyle bu kılıcın asıldığı bir taktır. Beyitte, eskiden kılıçların yüksek yerlere asılması adetine işaret edilmiştir.

Sanasın şâhuñ kılıcıdur asılmış arşda
Gûşe-i tâk-ı felekde görünür enver hilâl
k. 3/10

ç. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Yakub, pîr, semâzen, devletli kişi, gedâ, abdâl, anne

Güneşin Hz. Yusuf'a teşbihi, güneşin akşam üstü batması ile onun kuyuya, zindana girmesi hayaline dayanır. Gökyüzü, çeşitli hayal ve tasavvurları içinde pîr şeklinde düşünülür. Bu benzerliğin hareket noktası göğün kavisli şekli ile beli bükülmüş bir ihtiyar olarak düşünülmesidir. Akşam vaktinin gelmesi ile güneş Yusuf'undan ayrılan çarh Yakub'u, Yusuf'a kavuşamayan Züleyha'nın gözü gibi her gece jale gözyaşları döker.

Yûsuf-ı hurşidden ayrılmagın Ya`kub-ı çarh
Her gice çeşm-i Züleyhâ gibi olur jâle-bâr
g. 73/7
Bkz. ş. 47, ş. 41

Çarh, âşîğın âh dumanını asa edinmiş, beli bükük bir ihtiyardır. Bu asaya dayanması onun aşağı yukarı hareket etmesini sağlamaktadır. Aksi takdirde hareket etmesi mümkün olmayacaktır. Onu ayakta tutan âşîğın âhının esasıdır.

Ger dâd-ı âhumı asâ idinmeyeydi pîr-i çarh
Aşaga yukaru kimıldanmaga bulmazdı meded
g. 34/3
Bkz. k. 11/2, g. 210/4

Hz. İsa'nın göğ'e çekilme hadisesine telmih yapılan beyitte çocuk İsa'yı bağrına çeken çarh, bunun coşkusuyla bir semazen gibi dönüp durmaktadır. Beyte bu şekli ile hüsn-i ta'lil sanatı hakimdir.

Tıfl-ı İsâyı çekübdür bagrına
Şâd olup urursa çarh ursun semâ
g. 114/3
Bkz. g. 73/3

Çarh; kutlu, bahtiyar, devlete ermiş bir kişi olarak kişileştirilir. Zira onun başına her gün bereketi, aydınlığı simgeleyen güneş doğmaktadır.

Nice devletlü başdur çarh yâ Rab
Ki gün togar anuñ başına her gün
g. 173/2

HC TÜRKÇÜRTEN KURUP
KURUMUNUN MERKEZİ

Gökyüzü, gök renkli eski, yıpranmış elbise giyen bir fakirdir. Üzerinde görünen beyaz bulutlar da bu yıpranmış elbisenin üzerinde hasıl olan pamuklardır. Bilindiği gibi kumaşın pamuklanması onun yıpranmışlığını gösterir.

Âsumânî bir kühen câme giyer çarh-ı gedâ
Penbesidür işbu yer yer görinen ebr-i seffid
g. 38/4

Çarh, vücudunu güneş dağı ile dağlayan bu yaranın üzerine buluttan pamuk basan, etrafta serserice dolanıp duran bir abdâldır.¹³ Güneş, rengi bulut da rengi ve şekli sebebiyle dağ ve pamuğa benzetilmiştir

Ak buluttur sanma karşı mihr yüzün kaplayan
Olup abdâluñ felek penbe urupdur dâğına
g. 219/2

Hasan Paşa'ya atfedilen şitâ'iyeden alınan beyitte felek, teşhis yolu ile göğsünden kar sütlerini akıtan bir anne olarak hayal edilmiştir. Kar rengi yönüyle süte benzetilmiştir.

Yâ Rab açhkdan ne hoş can virdi etfâl-i nebât
Çün dökildi yire pistân-ı felekden bunca şîr
k. 11/7

d. İşret Âlemi ve İlgili Benzetmeler

Meyhâne, sâki, sofrâ, işretbâz, sagâr, tas, tas-ı pür-nakş, tabak, şişe

Gökyüzü yıldız mezesini, şafak şarabını, hilal sagarını, devr sakisini ve samanyolu pişhun tahtasını bünyesinde barındıran bir meyhanedir.

Nukl encüm mey şafak sâgar hilâl ü sâki devr
Kehkeşân tahta-i pişhûn (u) felek mey-hânedür
g. 85/2

Güneşin doğuşu esnasında gökyüzünde ortaya çıkan kızılık anlatılmaktadır. Burada felek, omzunda erguvan renkli şarap ile dolu altın renkli bir sürâhi taşıyan ve bunu batıda düşüren bir

---

¹³ Bâtınî tarikatlere mensup olanlar, bilhassa abdal ışıkların baş, yüz ve göğüslerine dağ vurdukları açılan yaranın tesiri ile dünya zevklerine bîgâne yaşamak istedikleri mervîdir. Dağlanan yere bir parça pamuk konup kızgın şiş o pamuğa bastırılarak kaldırılır.

saki olarak düşünülür. Saki ile felek arasındaki benzerlik alakası her ikisinin de sürekli olarak dönüşüne dayanır.

Götürürdi bu felek dūşında bir zerrin yatık
Düşürüp magribde dökildi şarâb-ı erguvân
g. 14/4

Ayın ve güneşin ekmek olarak tasavvuru gökyüzünün sofrası olarak düşünülmesine sebep olur. Bu tasavvurlarda genişlik ve yuvarlaklık önemli rol oynar.

Cümle cihâna maksim-i erzak iken tapuñ
Biz sofrası felekde görürüz toyunca nân
k. 2/43

Felek, hazır şairin yüzüne gülmüşken, bu günün beyliği sürülmelidir. Zira yarın feleğin kimlerle içki arkadaşı olacağı belli değildir.

Gel bugün şehir-i Sarây içinde beglik süreliüm
Kim bilür yarın felek kimlerle işret-bâz olur
g. 71/2

İçki meclislerinde halka şeklinde oturulur ve saki de bu mecliste dolaşarak içki servisi yapar. Çarh da belli bir yörüngede sürekli olarak dönüp dolaşan bir sakidir. Çarhın dâver olarak nitelendirilişi de onun insanların kaderlerine hükmetmesine dayanır.

Kan içürmezse rakîbâ saña ger dâver-i çarh
Neye yarar bu şarâb-ı şafak u sâgar-ı çarh
g. 31/1

Beyte, şafak vaktinde gökyüzünde oluşan renklerin oluşturduğu manzara hakimdir. Felek şekli dolayısıyla bir tasa teşbih edilir. Sabah vaktinde bu tasın içi gül renkli şafak şarabıyla dolar.

Ne hoşdur bezmgâh-ı subh k'anda
Olur tâs-ı felek bir câm-ı gül-gûn
g. 174/2
Bkz. k. 6/11;k. 17/10

Felek, özellikle geceleyin bünyesinde barındırdığı ay ve diğer gök cisimleriyle üzeri nakışlı bir tas olarak hayal edilir.

Tâs-ı pür-nakş-ı felek pâdişeh-i fikretüññ
Eli altında durur niteki taşt-ı zer-kâr
k. 8/31

Tabak ile felek arasındaki ilişki her ikisinin de yuvarlak oluşuna dayanır. Yıldızlar da bu tabağın içindeki la'l dizileridir.

Añ ol günü ki yire düşe eşk-i çeşm gibi
Felek tabakları içindeki `ukûd-ı le'âl
k. 9/18

Âşığın âhı bir darb oku gibi delicidir.¹⁴ Âh okunu âşık öyle şiddetli bir şekilde göğe fırlatmaktadır ki bu ok felek şişesini kırmadan delmektedir. Felek billûr görünüşünden, şeffaflığından çeşitli hayallere konu oluşundan dolayı şişe olarak tasavvur edilir.

Geçer âhum okı karşı felekûñ şişelerin
Atıcılar deler ol resme ki san`atla zücâc
g. 25/5

e. Askerî Kavramlara Dayalı Benzetmeler

Çarhî siper, siper, asker, merdüm-küş zırh-pûş

Astroloji ilminde çarh, çarhî kalkan olarak geçer. Çarhî kalkan; yuvarlak, bombeli ve önünde demirden bir yüreği olan bir kalkan çeşitidir. Çarh da yuvarlak ve bombeli oluşu dolayısı ile çarhî kalkana benzetilmiştir.

Hey'etde çarh egerçi ki çarhî siper geçer
Likin hadeng-i âh anıılmaz deler geçer
g. 55/1

Beyitte geçen" gün yüzlü yar"ifadesinden kasıt;siperin ortasında bulunan bombeli sarı demirden yürektir. Bu sarı kısım güneş olarak düşünülür. Çarh şekli ve bünyesinde bulunan güneşi ile siper olarak hayal edilir.

Ceng itmesün göñüller o günyüzlü yâr ile
Kim çarh bir siperdür aña kabzadur hilâl
g. 142/2
Bkz. g. 279/1

Çarhın teşhis sanatı ile bir savaşçıya benzetildiği beyitte, gökyüzü de çarh savaşçısının giydiği bir zırh olarak düşünülür. Yıldızlar da bu zırhın üzerinde bulunan pullardır.

---

¹⁴ Darb vurma, gösteri sporu olduğu için genellikle padişahların yaptırdığı düğünlerde özellikle cünder tarafından yapılmaktaydı. Darb vuruşları genellikle tunç kalkanlara, cam bardaklara, aynalara ve tunç zillere yapılırdı. Bu okların yayları çekilemeyecek kadar sertti ve güç isterdi.

Mahv oldu sanma subha yakın cevşen-i nüctüm
K'âhum hadengi çarha silâhın bıraktıdurur
g. 68/2

f. Eşyalarla İlgili Benzetmeler

**Âyine, bileği taşı, top âyîne, top, mecmua, makara, kırtâs, fanus zenbil,
tennur, leğen**

Felek ile ayna arasında kurulan ilişki parlaklık, şekil ve renk benzerliğine dayanır. Dünya yaratıldığından beri var olan çarh aynasını parlatmak görevi de bulutlara düşmektedir.

Ebr eger süngeriyle urmayaydı çarha saykal
Feleküñ yüzün ser-â-ser tutar idi pas ile küf
g 119/3

Hilal, şekil olarak orağın kendisine benzetilene olarak zikredilir. Çarh da sürekli olarak dönüşü ve yuvarlak oluşundan dolayı hilal orağını bileyen bir bileği taşıdır.

Düşmenüñün mezra'-ı sebz-i hayâtın biçmege
Çarha tutuban yüzünü diş biler dâs-ı hilâl
k. 13/18

Çarh; yuvarlak oluşu ve sürekli dönüşü itibarı ile bir top olarak hayal edilir. Parlak oluşu da onun bir ayna olarak düşünülmesine yol açar.

Top âyinedür câmi'-i kadründe şehâ çarh
Kandilleridür kamer ü encüm-i beyzâ
k 16/23

Yuvarlak oluşu sebebiyle felek topa teşbih edilir.

Bahr-ı cûdında yüce top-ı felekden her habâb
Çarh-ı kadrinde büyük kavs-i kuzahdan her hilâl
k 3/13

Feleğin şeklinden dolayı düz bir sayfaya, satha benzetilişi gökyüzünün mecmua olarak düşünülmesine yol açar. Gökyüzünün, yıldızları çeşitli gök cisimlerini bünyesinde toplaması sebebiyle çeşitli imajlar, farklı hayaller uyandırması da bu benzetmenin diğer bir sebebini oluşturur.

Yazmak dilersem vasfuñı mecmû'a-ı çarha
Evrâk-ı felek yetmeye vü ola muhaşşâ
k 16/32

Eskiden ağır olan şeyler bir kaldıraçla vasıtasıyla kaldırılırdı. Gökyüzü taş gibi sağlam nice insanı bir makara gibi kaldırıp, bünyesine katmıştır. Beyitte, öldükten sonra göğe yükselme, cennete gitme hadisesine bir telmih vardır.

Taş bigi berk olanı çeker yüce menzile
Çarhı şebîh kılmayaym mı makaraya
g 246/4

Felek ile sayfa arasındaki benzerlik ikisinin de görünüşte düz ve pürüzsüz oluşuna dayanır. Güneş de övülenin medhini yazmak için gökyüzü sayfasını cilalayan bir mühredir.

Yazınmag için medhüni günden güne olur
Kırtâs-ı felek mühre-i mihr ile mücellâ
k 16/33

En iyi yağ (mum yağı) yürek yağından yapılır. Zira kuyruk ve bağırsaklardan elde edilen yağın kokmasına karşılık yürekten elde edilen yağ kokmaz. Gökyüzünde sabaha karşı oluşan jaleler de çarhın yüreğinden elde edilen yağlardır. Jaleler, her sabah lale renkli şafak چراغını tutuştururlar.

Çarhuñ yüregi yağı mıdur jâleler aceb
K'andan çerâg-ı lâle bulur böyle iltihâb
k. 7/2

Âlemin azığı feleğin zenbilindedir. Zira yeryüzünde rızkı bitiren en önemli iki unsur olan güneş ve yağmur şekli vesilesiyle bir zenbil gibi tahayyül edilen feleğin bünyesinde oluşmaktadır.

Zenbîl-i felekde yog iken tûşe-i âlem
Ey dost Mesîhî gam ile gussanı yirdi
g. 263/8

Şekli ve güneşin doğuşu münasebeti ile felek tennur olarak tahayyül edilir. Felekten muradını alamayan Mesihi en sonunda kendi bağına tuz basar. Bir kararda durmayan, gökte asılı bir halde duran, şekil olarak kaseyi andıran felekten fazlasını beklememek lazımdır.

Felek tennûrı çün tuzlar Mesîhî bagrunı âhir
Vefâ hânını umma kâse-i çarh-ı mu`allakdan
g 192/5

Âlemden el yumak deyiminden kasıt;âlemden elini eteğini çekmek olmalıdır. Ama şâirin âlemden elini yıkayacağı vasıtalar yüksek değerler olmalıdır ki o da âlemden vazgeçebilsin. Güneş bakır renginden dolayı bir ibriğe, felek de şeklinden ötürü bir leğene teşbih edilmiştir. Mesihi bunlarla elini yıkayabilecektir.

Ey Mesîhî ben eger el yur isem âlemden
Âftâbem ola hurşid felek hem legenüm
g. 153/6

g. Hayvanlarla İlgili Benzetmeler

At, ejderha, tûtî

Gökyüzü şeklinden, hareketinden ve sürekli dönüşünden dolayı bir at olarak hayal edilir. Sultan ve devletin ileri gelenlerinin atlarının kuşamının kırmızı çuha kaplı kürklerle yapıldığı bilinmektedir. Şafak vakti, çarh atına kızıl abayı vurarak, onu sevgilinin binmesi için hazır hale getirir.

O meh binstün diyü her gice urur
Şafak çarh atına kızıl abâyı
g. 272/4
Bkz. k. 17/30, g. 139/4

Feleğin dönüşü dolayısı ile oluşturduğu çember ejderhanın halkasına benzetilir. İnsan, kendisini çepeçevre saran feleğin çemberi karşısında çaresizdir.

Devr-i felekde böyle niçün gaflet idesin
Almış seni çü halkasına ejdehâ gibi
k. 21/7

Âşğın âh dumanının gökyüzünde izi, eseri yoksa çarh papağanının her gece siyah bir kargaya benzemesi şaşırtıcıdır. Gece, siyah rengi itibarıyla karga olarak tasavvur edilir. Gündüz vakti, güneşin de etkisiyle gökyüzünde oluşan renk cümbüşü ve parlaklık papağanın tüyelerinin göz alıcı rengine ve parlaklığına benzetilir.

Çün dūd-ı âhumun eseri yokdur ey hümâ
Tûtî-i çarh her gice niçün gurâb olur
g. 42/5

h. Vasıta İle İlgili Benzetme

Keşti

Gökyüzünün daimi bir akış içinde oluşu ve hareketi onun gemi olarak düşünülmesine sebep olur.

Ey ki bâr-ı gazabuñdan bulmaz hiç sükûn
Keşti-i çarha çi ger mâh-i nev ola lenger
k. 15/10
Bkz. g. 167/1, k17/40

ı. Topluluk İle İlgili Benzetme

Katar

Aşk, âşık için çekilmesi zor olan bir yükür. Bu yükü kaldırmak herkesin harcı değildir. Gökyüzü samanyolu ve diğer yıldız kümeleri ile birlikte bir katar imajı vermektedir. Gök katarı bile aşk yükünü çekecek kadar güçlü değildir.

Mesîhî şol yüki yükletdi ışkuñ
Ki çarhuñ çekmeye idi katârı
g. 270/6

i. Bağ, Çemen, Çiçeklik İle İlgili Benzetmeler

Bağ, sebzeâr

Gökyüzü; genişliği ve üzerinde asılı gibi duran her biri üzüm salkımını andıran yıldızlarıyla bir bağı andırır. Güneş de her sabah bu bağın üzümlerini sıkın bahçivandır.

Bâg-ı felekde huşe-i engur-ı encümi
Her subh yine kendü sıkır bâgbân-ı mihr
g. 79/4

Göğün sebzeâra benzetilişi renk ve genişlik sebebiyledir. Her gece, âşığın gözünden boşalan kanlı gözyaşlarının aksi, gök sebzeârını lale ile doldurur. Kanlı gözyaşı renk itibarıyla lale olarak hayal edilir.

Benüm aks-i sirişkümdür ki her şeb
Olur pür-lâle çarhuñ sebzeârı
g. 270/3

j. Giyim Kuşam ve İlgili Benzetme

Etek

Gece ile gündüz arasında bir savaş manzarası çizilen beyitte, güneş günün tacı olarak düşünülür. Gündüz padişahının tacını gece padişahının peyki kapmakta, bunun sonucunda çarh

kanlı gözyaşı döküp, eteklerini kırmızıya boyamaktadır. Beyite, bütünüyle bir gün batımı manzarası hakimdir.

Gözi yaşından nice kan tolmasun dâmân-ı çarh
Peyk-i şeb tâcın günün yitişdi kapdı nâgehân
k. 14/3

2. Encüm

a. İnsan Unsuru ve Onunla İlgili Kavramlara Dayalı Benzetmeler

Altın üsküflü sipâhi, dîdebân, leşker, pasbân, etfâl, göz, ak tabaka

Üsküf, boru şeklinde ve bir endâzeden fazla uzunlukta, başa giyildiğinde arkaya doğru sarkan yeniçeri bôrkünün kenarı sırmalı olanıdır. Ay, gökyüzünde oluşundan ötürü sultana, yanına yığılmış olan parlak yıldızlar da ay sultanını koruyan altın üsküflü yeniçeri askerlerine benzetilir.

Mülk-i magrib üzre yap yap yürüdi sultân-ı mâh
Altun üsküflü sipâhidür yanınca ahterân
k. 14/6

Yıldızlar; övülenin dergâhını sabaha kadar bekleyen, dergâhın nöbetini tutan bekçilerdir.

Dergâhını gözetmege her gice subha dek
Olur nücüm sath-ı felek üzre dide-bân
k. 2/24

Yıldızlar; çok oluşları ve gece sabaha kadar gökyüzünden ayrılmayarak âdeta nöbet tutma intibamı vermeleriyle asker şeklinde hayal edilir. Gece dünyaya ışığını veren ay, Sultan Bayezit Han'ın düşmanlarının dünyasını karartmak için geceyle birlikte önüne yıldız askerlerini çekerek, bu askerlerden bir set oluşturur.

Düşmenün gözine dünyâyı karañu itmege
Üstine giceyle encümden çeker leşker hilâl
k. 3/21

Dokuz katlı bir kale olarak hayal edilen göğün bekçileri yıldızlar, muhafızı da göğün dördüncü katında olduğuna inanılan Hz. İsa'dır. Yıldızların gece sabaha kadar gökyüzünde kalmaları onların gece bekçisi gibi hiç uyumadığı göğü kolladığı hayalini verir.

Mülk-i fazlında bu eflák tokuz kat kal'a
Pâsbân encüm aña hazret-i İsbâ dizdâr
k. 12/10

Bkz. k. 2/15

Yıldızlar çocuk olarak tasavvur edilir. ?

Etfâl-i encüm içre gören gice mâhı dir
Tas bunda oynaşur koma oğlan uşag ile
g. 209/5

Gökyüzünün iki hakimi olarak düşünölen ayın doğudan, güneşin batıdan batması ile yıldızlar beysiz kalan askerler olarak hayal edilir. Yıldızın askere benzetilişii çokluk esasına dayalıdır.

Gitmişler idi şarka meh ü garbâ âfitâb
Begnüz çerîye dönmiş idi necm-i bî-kerân
k. 2/2

Sürmenin gözün görüş kabiliyetini artırdığı söylenir. Gece siyahlığından dolayı sürmeye, yıldızlar da küçük ve ışıklarının göz kırpar gibi titrek oluşundan dolayı göze benzetilir.

Tâ dîde-i nücûma cilâ vire kühl-i şeb
Tâ çeşm-i halka kurret-i'ayn ola neyyirân
k. 2/47

Bkz. k. 1/4, tb. I/8, g. 109/3

Beyitte Hz. Yusuf'u kaybeden ve üzüntüyle ağlamaktan gözleri görmez olan Hz. Yakup'un kıssasına telmih vardır. Gök, yaşlılığından ötürü Hz. Yakup, gökte bulunan yıldızlar da beyaz renklerinden dolayı gözün görmesini engelleyen ak bir tabaka olarak düşünöölür.

Degöl encüm görinenler semâdan
Ki çarhuñ gözi agardı bükâdan
ş. 41

b. Yiyecek-İçecek İle İlgili Benzetmeler

Nukl, arpa, erzen, huş-e engur, tohm, gendüm

Yıldızların meze olarak düşünöölmesi; çokluk, renk ve şekil benzerliğine dayanır.

Nukl encüm mey şafak sâgar hilâl ü sâki devr
Kehkeşân tahta-i pişhûn (u) felek mey-hânedür
g. 85/2
Bkz. k. 3/2

Yıldızlar, şekil itibarı ile tası andıran göğe konmuş arpalardır. Bu benzetme de şekil ve çokluk esaslarına dayalı olarak yapılır.

Tas-ı felekde encümi ger arpa sanmasa
Giceyle göz diküp göge çekmezdi intizâr
k. 17/10

Yıldızlar gökyüzüne serpiştirilmiş darı tanecikleridir. Bir tavuk olarak vasıflandırılan güneş bu darı taneciklerini övülenin meclisinde kendini kebab etmek için yer, bitirir. Beyte bu şekli ile hüsn-i ta'lil sanatı hakimdir.

Bezmün kebâbı olmag için idinür gıdâ
Her subh encüm erzenini mâkiyân-ı mihr
g. 79/2

Gökyüzü, genişliğinden dolayı bağ olarak tasavvur edilir. Yıldızlar da bu bağda asılı duran üzüm salkımlarıdır. Güneş bahçıvanı, her sabah bu üzüm tanelerini skarak, şafak şarabını hazırlar.

Bâg-ı felekde huşe-i engur-ı encümi
Her subh yine kendü sıkar bâgbân-ı mihr
g. 79/4

Yıldızlar şekil ve çokluk yönünden tohumu andırır.

Her gün ne tohm eker ki bu dihkân-ı dehr kim
Yüz karasını hâsıl ider her gice cihân
k. 2/6

Dünya sürekli dönüşü sebebiyle bir değirmen olarak düşünülür. Yıldızlar da bu değirmen tarafından öğütülen buğdaylardır.

Pür-gendüm-i nücüm idi bu âsiyâ-yı dehr
Batmışdı çarhı mihr ü mehün bir nice zamân
k. 2/5

c. Eşyalarla İlgili Benzetmeler

Kandil, mismâr, tabak

Gökyüzünün şekil itibarı ile top aynaya benzetildiği beyitte, ay ve yıldızlar da ışık vermesi sebebiyle övülenin yüksekliğinin camisinde bulunan kandillerdir.

Top âyinedür câmi'-i kadründe şehâ çarh
Kandilleridür kamer ü encüm-i beyzâ
k. 16/23

Şekil ve parlaklığı dolayısıyla yıldız ile çivi arasında bir alaka kurulmuştur.

Sanasın sâbit olsun diyü seyyâr
Nücûm urmuşdı yer yer göge mismâr
ş 43
Bkz. g. 57/6

Gökyüzü şekil yönüyle bir tabağı andırır. Yıldızlar da bu tabağın içindeki parlak, göz alıcı inci dizileridir.

Añ ol günü ki yire düşe eşk-i çeşm gibi
Felek tabakları içindeki ukûd-ı le'âl
k. 9/18

ç. Hayvanlar ve Diğer Cansız Varlıklarla İlgili Benzetmeler

Rukûm, pervâne

Gökyüzünün hesap yapılan bir sayfa olarak vasıflandırıldığı beyitte yıldızlar da çokluğu yönüyle rakamlara benzetilir. Çarh; yıldız rakamlarını alt alta, yanyana koyma suretiyle hesap yapan bir muhasebecidir.

En'âmuñuñ bulımadı haddin debîr-i çarh
Gerçi rukûm-ı encüm ile itdi çok hesâb
k. 7/46

Gökyüzünün bir yatak odası gibi düşünüldüğü beyitte, ay bu odayı aydınlatan bir mum olarak hayal edilir. Encüm de çokluğu, küçüklüğü, ve ay ışığının etrafına yığılması dolayısı ile pervaneye benzetilir.

Cem` olur her gice encüm mâh-ı tâbân üstine
San üşer pervâneler şem`-i şebistân üstine
g. 226/1

3. Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri

a. Pervin

Pervin (Süreyya) Sevr (Boğa) burcunun hörgücündeki yedi yıldızın adıdır. Küme halinde bulunuşu ve parlaklığı sebebiyle gerdanlığa benzetilir. Nazm kelimesinin sözlük anlamı dizmek demektir. Pervinin de bir yıldız kümesi, manzumesi olması dolayısıyla şâirler şiirlerini bu yıldız

kümelerine teşbih ederler. Hatta Mesîhî şiirlerini Süreyyâ yıldız topluluğundan daha parlak daha göz alıcı bulur. Böyle bir şiirin göğe kazınması tabîî bir haldir. Bundan ötürü güneş kılıcı andıran ışıklarıyla her sabah gökteki Pervin yıldızını kazıyarak, onun yerine göğe Mesîhî'nin şiirini getirir.

Bes durur şi`r-i Mesîhi diyü tîg-i âfitâb
İkd-ı Pervini kazır her subhdem eflâkden
g. 183/7

b. Samanyolu (Kehkeşân)

İlgili benzetmeler

Tahta-ı pişhûn, yol kesici, kâh

Samanyolu parlak görünümü ile çeşitli tasavvurlara konu olur. Tahta-yı pişhûn, meyhânelerde şarapların üzerinde konulduğu bir çeşit tezgâhtır. Feleğin bir meyhâne olarak tasavvur edildiği beyitte, kehkeşân (samanyolu) da şeklinden ötürü gökyüzü meyhânesinin tezgâhı durumundadır

Nukl encüm mey şafak sâgar hilâl ü sâki devr
Kehkeşân tahta-i pişhûn (u) felek mey-hânedür
g. 85/2

Çarh, kendisini güzeller eşiğine benzetererek, büyük bir densizlik yapmıştır. Samanyolu gökyüzüne bu günahını bildirip, onun yolunu kesmiştir. Samanyolunun gökyüzünü boydan boya kapladığı görüntüsünden hareketle kehkeşân yol kesici biri olarak hayal edilir.

Hûblar işigine beñzetdügiçün kendüyi
Bu günâhın bildürüp yol kesdi çarha kehkeşân
k. 14/30

Samanyolu yine görünüşü sebebiyle saman çöpü intibamı verir.

Yorgun düşüp uyumış idi çarh ekincisi
Dökmüşdi gökde Sevr öfine kâh-ı kehkeşân
k. 2/4

4. Burçlar

Sevr (Boğa burcu), divânda bir yerde geçer.

Yorgun düşüp uyumuş idi çarh ekincisi
Dökmişdi gökde Sevr öfine kâh-ı kehkeşân
k. 2/4

5. Seyyâreler

a. Müşteri

Altıncı felekte bulunan Müşteri'nin diğer adı da Bercis'tir. Müşteri; sa'd-ı ekber olup, güneş ile bir araya gelince kıran oluştururlar. Bu vakitte dogana sâhib kırân denir. Müşteri yıldızı; din, ilim, haya, tevazu, kerem, hilm, akıl, fesâhatı simgeler. Edebiyatımızda padişahlar, devlet adamları, âlimler sergiledikleri adalet, kerem gibi özelliklerden dolayı bu yıldıza benzetilmiştir.

Güneş, ayın üstüne gölge salmıştır. Ay da bu gölgeden elde ettiği ışıkla güneş gibi parlayıp, durmaktadır. Beyitte güneş övülenin bizzat kendisi olup," müşteri-cenâb"vasfi ile anılmaktadır.

Ey mâh gün gibi yalabırsın meger yine
Sâye salupdur üstüfne ol Müşterî-cenâb
k. 7/23

Müşteri kelimesinin sözlük anlamı da düşünölmek suretiyle meta've cân kelimeleriyle birlikte iham-ı tenâsüb içinde tevriyeli olarak verilir. Âşık, ay yüzlü sevgiliye kavuşmak için can nakdini verir. Kavuşmanın meta'olarak tasavvuru, can karşılığında elde edilmesinden doğar. Âşıklar, sevgilinin bu şekilde vaslına talip olan küşterileridir.

Her mehûn vaslı metâ`ına virür cân nakdin
Şöyle benzer ki bizüm yılduzumuz müşteridür
g. 44/4

b. Güneş

Genel Bakış

Güneş ve ışınlarının dünyanın her yerinde görülmesi onun tayy-ı mekân etmesi şeklinde hayal edilir.

Güneş tayy-ı mekân itmiş ki seyri
Olur giceyle Şâm u gündüzün Rûm
g 157/2

Güneş çeşitli madenleri terbiye edip, onları değerli madenlere çevirmesiyle söz konusu edilir.

Nice kim hâki nazarla zer iden gibi güneş
Nazar-ı terbiyet ile ide sengi cevher
k 15/22

Güneşin her akşam batışı, beyitte hüsn-i ta'lil yoluyla gül endamlı sevgiliye özenmesi sonucunda feleğin onun başına zevâl getirmesi şeklinde yorumlanır.

Öyküdi diyü yâr-ı gül-endâma âfitâb
Her gün felek getirür anuñ başına zevâl
g. 142/4

Güneş, beyitte zulmete düşmüş bir kişi olarak teşhis edilmiştir. Bu durumundan da ancak memduhun himmet eliyle kurtulabileceği ifade edilir.

Destâr-ı subh-ı re'yüñ elin ger uzatmasa
Kurtılmaz idi varta-ı zulmetden âfitâb
k 7/35

Güneş sevgili ile güzellik davasına giren, kendini sevgilinin güzelliği ile bir tutan bir kişi hüviyetindedir. Yeni ay bu küstahlığı görerek, alçaktan? gelmiştir. Yeni ay çıkınca güneş kaybolur. Güneşin sevgiliyle güzellik iddiasında bulunuşu gereksiz bir durumdur. Zira güneş, batarak zevâle erer. Sevgilinin güzelliği ise bâkidir.

Senüñle da`vi-i hüsn eyler iken mihr irakdan
Meh-i nev gördi ol küstâhlığı geldi alçakdan
g 192/1

(1) Yiyecek İle İlgili Benzetmeler

Nân, ayva

Felek, her sabah bir parça kuru ekmeğe kazanmak için övülene döne döne hizmet eden bir hizmetçi konumundadır. Güneşin ekmeğe benzetilmesi şekli ve rengi dolayısıyladır.

Döne döne mülâzemet ider aña felek
Her subh-dem kazanmaga bir pâre kurı nân
k. 2/28
Bkz. k. 11/24

Meyveleri en temiz ve en emin saklama şekli, onları pamuk içinde muhafaza etmektir. Anadolu'da meyveleri pamuk içine saklayarak, onları mevsimleri dışında taze taze yemek eski bir âdetti. Bulut güneş ayvasını kat kat pamuğa sarmıştır. İhtiyar felek de sırtına buluttan kürk

giymiştir. Güneşin rengi ve şekli dolayısıyla ayvaya, bulutun yine şekli ve rengin den ötürü bu ayvanın saklandığı pamuğa benzetilmesi söz konusudur.

Mihr ayvasını kat kat penbeye sardı sehâb
Postın urındı eginine bulutdan çarh-ı pîr
k. 11/2

(2) Kıymetli Madenlere ve Eşyalara Dayalı Benzetmeler

Altın kalem, zer-efser, sarı yakut, ateş dolu tas, zerrin yatık, altın, altın kaftan

Güneş ışıklarının aksinin yere düşmesi; güneşin altın kalemlerini yere vurmasına benzetilir.

Çün re'y-i rûşenüñle nazar kıldı câhuña
Altın kalemlerini yere urdı âfitâb
k. 7/30

Çarh, altın güneş tacını giyen bir hükümdar olarak tahayyül edilir. Zira insanların kaderlerine hükmetmektedir. Gece de parlak yıldızları ile çarh hükümdarının geceliği olmuştur.

Encümiyle şeb anuñ giceligi olmışdur
Kendüye giymege hürşid-i zer-efser-i çarh
g. 31/4

Beyitte; güneşin akşam olunca batıdan batması, onun batıda yüz bin akçeye yok pahasına satılması hayal edilmiştir. Güneşin sarı yakuta teşbihi rengi ve şekli dolayısıyla yapılmıştır.

Bir saru yâkûtı var idi bütün dünyâ deger
Nice yüz biñ akçeye magribde satdı râyegân
k. 14/2

Gökyüzü, eteği altında ateş dolu bir tas gizleyen usta bir hilekâr, hokkabaz olarak hayal edilir. Güneş şekli ve yakıcılığı ile ateş dolu bir tas olarak düşünülür.

Hey ne nâzik tâs-bâz-ı kâmil olur âsumân
Dâmeni altında olur tâs-ı pür-âteş nihân
k. 14/1

Beyitte güneşin batışı esnasında gökyüzünde ortaya çıkan kızılık anlatılmaktadır. Burada felek, omzunda erguvan renkli şarap ile dolu altın renkli bir sürahi taşıyan ve bunu batıda düşüren bir sâki olarak düşünülür. Güneş rengi dolayısı ile içi erguvan dolu şarapla dolu altın renkli bir sürahi olarak düşünülür.

Götürürdi bu felek dûşında bir zerrin yatık
Düşürüp magribde dökildi şarâb-ı erguvân
k. 14/4

Güneş halkın hayatını sürdürmesi için her gün verilen altına benzetilir. Bu benzetmede renk, şekil ve parlaklık alakası gözetilir.

Zehî kudret ki virür ferd-i bî-çün
Ma`âş-ı halk için her gün bir altın
ş. 53

Güneş, cihana o kadar altın ihsan etmiştir ki, taşlar ağaçlar bile bu ihsandan nasibini alarak, altın kaftan giymiştir.

Cihâna şol kadar zer itdi ihsân
Ki giydi taş ağaç altunlu kaftân
ş. 55

(3) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Sihirbâz, derviş, altın üsküflü silâhdâr, ağlayan kişi, yüz, savaşçı, bey, bağbân, reh-revân, levend, hizmetçi, Yusuf, altın varak satan tüccar, şâhid-bâz, merdümek-i dîde-i cihân-bîn

Güneş, parlaklığı ve şekli ile akçeye benzetilen jaleleri efsun ve sihir ile kendine çeken bir sihirbâz olarak kişileştirilir. Beyitte, buharlaşma olayına işaret edilir.

Var ise akçe getirür füsûn u sihr ile kim
Güneş ırakda turup kendüye çeker jâle
k. 6/17

Güneşin sabah vakti bulutların ardından doğuşu, onun ak abaya girmiş bir derviş olarak tasavvur edilmesini sağlar.

Güneş âşık olup her subh ol aya
Girer derviş gibi ak abâya
ş. 113

Güneş, rengi ve parlaklığı sebebiyle övülenin altın üsküflü silâhdârı durumundadır.¹⁵ Bu silâhdâr, nereye giderse gitsin yanında altın nakışlı kılıç taşır. Güneşin ışıkları yine şekli ve rengi itibarıyla altın nakışlı kılıca teşbih edilir.

---

¹⁵ Üsküf; boru şeklinde ve bir endâzeden fazla uzunlukta olup, başa giyilince arkaya sarkan Yeniçeri börtünün kenarı sırmalıdır.

Altun üsküflü silah-dâruñ durur hûrşid kim
Kanda gitseñ götürür yanunca tîg-i zer-nişân
k. 5/19

Güneşin önündeki engel bulut değildir. Güneş, âşığın haline ağlayan, yüzüne mendil tutmuş kişi olarak teşhis edilmiştir. Beyitte güneşin önündeki bulutların yağmur yağdırışı hüsn-i ta'lil yoluyla dile getirilmiştir.

Ebr sanman hâ'il-i hurşidi siz kim bu güneş
Hâlûme aklamaga tutmuş yüzine destmâl
k. 13/10

Ay ve güneş gerek şekil, parlaklık gerekse yukarıda olmaları açısından gökyüzünün gözleri olarak hayal edilir. Gökyüzü, hiç bir zaman şâire bu iki gözünüyle bakmamış, onu dünyada mutsuz etmiştir. Şâir beyitte talihinden şikâyet eder.

Ay ile güneş dîdeleri olalı çarhuñ
İki göz ile bakmadı ben kuluña aslâ
k. 16/39
Bkz. k. 13/16, k. 10/19, k. 9/33

Güneş, sevgilinin eşiğini bırakıp da onun yerine göğe bakanlara günder ile üstlerine atılır.

İşigün koyup göge bakanlara
Hamle eyler günder ile âfitâb
g. 13/6

Sabah vakti güneş doğarken gökyüzüne hâkim olan kızılığın tablosunun hakim olduğu beyitte, güneş sevgilinin aşkı için rakibine karşı ok ve süngü gibi delici silahlar kullanan bir savaşçı hükmündedir. Beyitte, güneş ışınları şeklinden ötürü ok ve süngüye teşbih edilmiştir Gökyüzünde hâsıl olan kızılık da bu döğüşten dolayı akan kandır.

Meydân içinde ışkuña dürtüşmege bugün
Kan kazıdur durur yine sehm ü sinân-ı mihr
g. 79/3

Yıldızların asker olarak tasavvur edilişi çoklukları dolayısıyladır. Ay ve güneş yıldız askerlerinin başında bulunan bey olarak teşhis edilir. Ay doğuya, güneş de batıya gidince sayısız yıldız askeri başsız kalmıştır. Gökyüzüne gündüz vakti güneşin, gece vakti de ayın ışınlarını yayarak âdeta göğe hükmetmeleri onların bey olarak teşhis edilmesine yol açar.

Gitmişler idi şarka meh ü garbâ âfitâb
Begsüz çerîye dönmiş idi necm-i bi-kerân
k. 2/2

Güneş, övülenin sarayının elinde asa tutan kapıcısı gibi hayal edilir.

Bir pâdişeh ki bâb-ı sarâyında âfitâb
Elde asâ tutar kapucısı gibi hemân
k. 2/22

Gökyüzü; genişliği ve üzerinde asılı gibi duran her biri üzüm salkımını andıran yıldızlarıyla bir bağı andırır. Güneş de her sabah bu bağı üzümlemlerini sıkarak bahçivandır.

Bâg-ı felekde huşe-i engur-ı encümi
Her subh yine kendü sıkarak bâgbân-ı mihr
g. 79/4

Güneşin bir gün içinde doğu ve batıyı dolaşması ay yüzlü sevgiliyi aramak içindir. Güneşin sürekli hareket halinde olması, dur durak bilmemesi onun reh-revân (yolcu) olarak teşhis edilmesine sebep olur.

Sen meh-likâyı arayup ey dil-sitân-ı mihr
Bir günde şark u garbı gezer reh-revân-ı mihr
g. 79/1

Levend kelimesi; kabadayı, yakışıklı, zampara, nefsine uyan genç anlamında olup, beyitte güneş gündüz, ay da gece vakti sevgilinin mahallesinden ayrılmayan birer levend olarak teşhis edilir. Güneşin gündüz, ayın da gece vakti gökyüzünde belirgin bir halde kendilerini göstermeleri onların meydanı almaları şeklinde ifade edilmiştir.

Tolanur gice vü gündüz ser-i kûyn meh ü mihr
Aldı meydânı görüñ göz göre bir iki levend
g. 33/2

Güneşin gündüz, ayın da gece vakti gökyüzünde âdeta bir gözcü gibi uyanık beklemeleri onların sevgilinin kapısında bulunan hizmetçi olarak teşhis edilmelerine yol açar. Buna göre güneş sevgilinin hizmeti için seher vakti kalkan bir hizmetçidir. Ay da her gece sevgilinin kapısında hazır bulunan bir bekçi, kapıcı olarak hayal edilir.

Her gün işigün hizmetine mihr seher-hîz
Her gice kapuñ beklemege mâh müheyyâ
k. 16/21

Güneşin Hz. Yusuf'a teşbihi, güneşin akşam üstü batması ile onun kuyuya, zindana girmesi hayaline dayanır. Güneşe bakanların gözlerinin kamaşması ile Hz. Yusuf'u görenlerin de onun güzelliğinden dolayı gözlerinin kamaşması güneş-Hz. Yusuf benzerliğinin bir başka yönüdür. Gökyüzü, çeşitli hayal ve tasavvurları içinde pîr şeklinde düşünülür. Bu benzerliğin hareket noktası göğün kavisli şekli ile beli bükülmüş bir ihtiyar olarak düşünülmesidir. Akşam vaktinin gelmesi ile güneş Yusuf'undan ayrılan çarh Yakub'u, Yusuf'a kavuşamayan Züleyha'nın gözü gibi her gece jale gözyaşları döker.

Yûsuf-ı hürşidden ayrılmagın Ya`kub-ı çarh
Her gice çeşm-i Züleyhâ gibi olur jâle-bâr
g. 73/7

Mesîhî, şiirlerini yazabilmek için güneşten altın varak ödünç alan bir fakirdir

Yazmaga altun ile şi'rin Mesîhî bendeñün
Fakrı ucından ödünç almış güneşden zer hilâl
k. 3/28

Şâhid-i bâzâr; mübtezel (ucuz, değersiz) hale gelmiş, ayağa düşmüş, orta malı güzel anlamındadır. Güneş, doğudan doğması itibarıyla beyitte "pîr-i hâver" olarak adlandırılmıştır. Güneş orta malı güzelleri etkilemek, onlarla beraber olmak için ağzıyla altın gösteren rind meşrep (çapkın) bir ihtiyârdır. Beyitte, eskiden güzelleri avlamak, onları etkilemek için gizliden gizliye ağzıyla altın gösterme âdetine de işaret vardır.

Ne şâhid-bâz olur gör pîr-i hâver
Ki hûba gösterür agzı ile zer
ş. 52

Beyitte güneş, dünyayı gören bir göz bebeği olarak tasavvur edilmiştir

Güneş ki merdümek-i dîde-i cihân-bîndür
Kılur bu gerdîş-i dehr anı her gice şeb-kûr
k. 19/19

(4) Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Mum, tîg, omac, ka'beteyn, kandil, top, şemse, ferş-i zerrin, mühre, şemsî dülbend

Rezzâk olan Allah eğer güneş denen mumu yaratmasaydı övülenin yüzü cihânı ışıyla aydınlatması söz konusu olurdu. Güneş rengi, parlaklığı ve ışıkları sebebiyle muma teşbih edilir. Âşık sevgilisinin yanağının saçtığı ışığı güneşe değişmez. Gökyüzünün şekil olarak fanus gibi hayal edilmesi de güneşin muma benzetilmesini kuvvetlendiren diğer bir sebeptir.

Yüzün şu`â`ı rûşen iderdi cihânı ger
Yaratmasaydı Hâlik-i perverdigâr şem'
g 115/2

Pervin veya diğer adıyla Süreyyâ, Türkçe'de Ülker de denilen Boğa burcunun hörgücündeki yedi yıldızın adı olup, küme küme oluşları itibarıyla ıkd-ı Pervin ismiyle anılırlar. Bu söyleyiş-te, gerdanlık, inci dizisi hayaline de yer verilir. Mesîhî'nin şiiri, Pervin gerdanlığından daha göz alıcı, daha caziptir diyen güneş, her sabah Pervin gerdanlığını felekten kazır. Güneşin doğuşu ile gökyüzündeki yıldızların kaybolması beyitte hüsn-i ta'lil yoluyla dile getirilmiştir. Şiir, söz

ipliğine inci dizmek sanatıdır. Bu tarife göre şiiri oluşturan kelimelerin her biri inci olarak tasavvur edilir. Güneşin ışınları gerek şekil gerekse parlaklığı itibarıyla kılıç olarak vassfedilir.

Bes durur şî'r-i Mesîhî diyü tîg-i âfitâb
lkd-ı Pervini kazır her subhdem eflâkden
g 183/7

Bî-meded, direksiz çadır anlamına geldiği gibi merhametsiz, zalim anlamına da gelir bu haliyle beyitte tevriyeli olarak kullanılmıştır Şâir, gökyüzünü bir çadır olarak tasavvur etmiştir Omac; çadır direğinin girdiği oyuk, yuva anlamına gelir Güneş de gökyüzü çadırının direğinin girdiği yuvadır Biz göğü direksiz ayakta tutuyoruz bkz âyete ////

Bir haymedür misâlde bu çarh-ı bî-meded
K'omac-ı âfitâb ile âhum aña amed
g 37/1

Beyitte geçen ka'beteyn kelimesinden kasıt;iki mik'ab, iki zardır. Buna göre, eskiden zarların kurşundan ve yuvarlak olduğu, bunları atmak için de bir bir pirinç tas kullanıldığı anlaşılmaktadır. Meh ve mihr müdevver, çarh da bir tas şeklinde oluşu dolayısıyla felek bunlarla tavla oynayan iyi bir oyuncu olarak düşünülmüştür.

Zarlar kurşun tanesi gibi müdevver olup, keabteyn derler. Tasçe derler;pirinçten ma'mül bir kadeh olup, mülâabe murad eylediklerinde zarları tasçeye vaz'u remy ederler¹⁶

Ka'beteyn-i meh ü mihiyle bu nerrâd-ı felek
Yeñer irişeni mümkün midür ol kim yeñile
g 224/3

Güneş gündüz, ay da gece göğü aydınlatmaları sebebiyle kandil olarak tasavvur edilir.

İRmez Mesîhî vasluña kasruñda çün yanar
Kandil-i mâh u mihr ile leyl ü nehâr şem'
g. 115/9

Güneş yuvarlaklığı dolayısıyla feleği fetheden bir topa benzetilir. Felek de yüksek oluşundan ötürü güneş topuyla fethedilen kaledir.

---

¹⁶ Ahmet Talat Onay, a.g.e., s. 398.

Aferîn eflâk üzre mihre kim
Feth ider bir top ile bunca kılâ`
g. 114/2

Şemse, güneş şeklinde yapılan işleme resimdir. Seher vakti, gökyüzüne yaydığı kızıl manzara ile değişik bir manzara hâsıl eder. Bu özelliği seher vaktinin bir nakkâşa benzetilmesine sebep olur. Kapıların üst kısımlarını tezyin etmek için işlemler yapıldığı, güzel hatların yazıldığı malumdur. Felek de kavisli görünüşüyle bir çardağı andırır. Seher nakkâşı güneş halli ezerek, gökyüzü çardağına bir şemse yazarak, orayı süslemiştir.

Seher nakkâşı altun halli ezdi
Revâk-ı çarha bir hâs şemse yazdı
ş. 50

Güneşin güzel yüzü dünyayı süslemiştir. Güneşin ışıklarının yere inmesi, yeri aydınlatması yerkürenin yüzeyine altın yaygı döşenmesi olarak hayal edilmiştir. Bu benzetmede renk unsuru göze çarpar.

Cemâl-i mihr viridi dehre tezyîn
Döşendi sath-ı arza ferş-i zerrîn
ş. 56

Felek ile sayfa arasındaki benzerlik ikisinin de görünüşte düz ve pürüzsüz oluşuna dayanır. Güneş de övülenin medhini yazmak için gökyüzü sayfasını cilalayan bir mühredir. Mühre kâğıt vs. cilalamak için kullanılan billur toptur. Rengi, parlaklığı ve yuvarlaklığı güneşin mühreye teşbih edilmesini sağlar.

Yazınmag için medhüni günden güne olur
Kırtâs-ı felek mühre-i mihr ile mücellâ
k. 16/33

Gece kişilerin başlarını saran bir sarık, bir başlık olarak tasavvur edilir. Gece sarığının çıkması ile güneş tülbendi sarılır. Güneş parlaklık ve rengi açısından şemsî dülbende teşbih edilir.

Bozup ve'l-leylisin başdan çıkardı
Yerine şems dülbendini sardı
ş. 49

Sevgilinin yanağına siyah beninin dayanması gayet tabiîdir. Zira güneş, ona yuvarlak yastık olmuştur. Güneş-bâliš benzetmesi her ikisinin de yuvarlak oluşuna dayalı olarak yapılmıştır.

Tayanmasun mı haddüñe hâl-i siyâh kim
Hûrşid gird bâliš olupdur aña Memî
g. 253/4

(5) Hayvanlarla İlgili Benzetmeler

Mürg, mâkiyân, Ankâ

Ayın ve güneşin gökyüzünde bulunuşları, hareketli oluşları kuşa benzetilmelerini gündeme getirir. Felek de ay ve güneş kuşlarının yuvası olarak hayal edilir.

Her seher yire havâdis yavrusın uçurmaga
Mürg-i mâh u mihr yapmışdur felekde âşiyân
g. 180/6
Bkz. k. 14/29

Yıldızlar gökyüzüne serpiştirilmiş darı tanecikleridir. Bir tavuk olarak vasıflandırılan güneş bu darı taneciklerini övülenin meclisinde kendini kebab etmek için yer, bitirir. Beyte gündüz vakti gökte güneşin belirmesi neticesinde yıldızların kaybolması tablosu hakim olup, bu durum hüsn-i ta'lil sanatıyla dile getirilmiştir.

Bezmüñ kebâbı olmag için idinür gıdâ
Her subh encüm erzenini mâkiyân-ı mihr
g. 79/2

Ankâ ya da sîmurg Kaf dağında yaşadığına inanılan, yüzü insan yüzüne benzeyen, vücudunda renk renk tüyleri olan efsânevi bir kuştur. Güneş ankası, altın kanatlarını açtığında onun heybetinden dolayı gece kargası başka bir yere göçmektedir. Beyte bu şekliyle bir hüsn-i ta'lil sanatı hakimdir. Gece siyahlığından ötürü kargayı, güneş de gökyüzünde bulunup, ışığıyla dünyayı aydınlatması sonucu insanda bıraktığı etkiden, renginden dolayı Ankâ kuşunu çağırır.

Açduğınca şehper-i zerrînini ankâ-yı mihr
Zâg-ı şeb kıldukça anuñ heybetinden intikâl
k. 13/31

(6) Diğer Benzetme

Dağ

Dağ, insan veya hayvan vücuduna kızgın demirle vs. aletle vurulan damgalardır. Felek, genişliği itibarıyla sineyi andırır. Feleğin sinesinde görünen ay ve güneş değildir. Görünenler, çarhın, feleğin göğsüne nişan için vurduğu yaralardır. Rengi, parlaklığı ve şekli güneş ve ayın dağ olarak tasavvur edilmesini sağlar.

Bu sîne-i felekdeki mihr ile meh degül
Kim çarh urdı gögsine haddünçün iki dâg
g. 117/2

Gece pazarında bulunan her dilenci öyle zenginleşir ki altın parasını bile kimse fazlaca almaz Güneş, rengi ve şekli itibarıyla altın bir para olarak hayal edilir

Bâzâr-ı şebde şöyle ganî idi her gedâ
K'almazdı mihr eşrefisin kimse râyegân
k 2/3

c. Güneş Işınları

İlgili Benzetmeler

Şemsî dülbend, rismân, altın

Bir çeşit sarık türü olan şemsî dülbend; renk ve parlaklık yönüyle güneş ışığına teşbih edilir. Beyitten şemsî dülbend üzerinde çiçek nakışları olduğunu çıkarmak mümkündür. Ağaçların üzerlerine yansımış güneş ışıkları onların şemsî dülbend giymeleri olarak hayal edilir.

Tâb-ı hürşid ile ezhârî görüp sandum kim
Şemsî dülbend giyer başlu başına eşcâr
k. 8/11

Yüksekliği sebebiyle çarh hisarın kendisine benzetilenidir. Manevi derecesi yüksek olan padişahın ordularının da rif'ati yüksektir. Böyle bir ordunun hedefi de elbette yüksek olacaktır. Bu durumda hedef çarh hisarıdır. Güneş de bu ordunun çarh denilen hisarı tutması için her biri bir ipe teşbih edilen ışınlarını uzatmaktan geri kalmaz.

Çıksun hisâr-ı çarha diyü ceş-i rif'atün
Turmaz güneş uzadı virtür ana rismân
k. 2/32

Neşeli, mutlu günlerinde, düğünlerde kişilerin etraflarına paralar saçmaları bu gün bile süregelen âdetlerimizdendir. Bu âdetten hareketle güneş, neşeli bir anında o anın hararetiyle etrafına bir avuç altın saçan bir kişi şeklinde teşhis edilir. Güneş, tarafından etrafa saçılan ışınlar rengi, parlaklığı dolayısıyla altın olarak hayal edilir.

Eyledi şevk ile hurşid ferah-şâd oluban
Yine germiyyet ile bir avuç altını nisâr
k. 12/5

ç. Zühre

Zühre üçüncü felekte olan zevk, safâ yıldızıdır. Sâzende ve hânende olarak vasıflandırılır. Sazını çalarken felek ve güneşin de bu nağmenin etkisiyle oynayıp, semâ yaptıkları görülür.

Güzel şiir bulursa, ona beste yapar. Zühre bu unsurlara bağlı olarak, bir meclis hayali içinde verilir. Zühre, çarh kubbesinde Mesîhî'nin şiirini edasının nağmesiyle rakedecektir.

Târem-i çarhda raks ura Mesîhî Zühre
Şive-i şî'r ile ger bir nefes elhân kılam
g. 167/5

Zühre'nin en önemli vasıflarından biri sâzende oluşudur.

Çeng-i gamda nâle eylerken Mesîhî dün gice
Zühre gökden işidüp didi ne erkek sâz olur
g. 71/5

d. Utarid

Gögün ikinci katında olup, katiplik ve yazı ile ilgili hususlar dahilinde ele alınır. Şiir, nutuk ve kitâbetin piri sayılır. Çarhın kâtibi durumundadır. Beyitte Utarid, güzellerin vasfını yazan bir şâir hüviyetindedir.

Anuñ yerine aldı deste kâğıd
Ki yaza hûblaruñ vasfın Utârid
ş. 36

e. Ay

Ayın her iki haftada bir hilâl şeklini alması, onun değerinin düşmesi olarak hayal edilir. Ay, güzelliğinden ötürü gururlanmamalıdır. Zira her iki haftada bir eksilip, incelererek, eğilip, büyülerek hilâl şeklini almaktadır.

İki yedi yaşında gurûr itme hüsnüñe
Ey meh sakın ki narhına yine iner hilâl
g. 152/2

Eğer ayın idraki, anlayışı olsaydı sevgilinin yüzü varken, ışığını güneşten almazdı.

Yüzüñ var iken nûrı güneşden mi alurdu
İdrâki olaydı mehûñ ey mihr-i melâhat
IV-3/8

Ay ile güneş dîdeleri olalı çarhuñ
İki göz ile bakmadı ben kuluña aslâ
k 16/39

Gül seçkin cazip, göz alıcı ve kokusuyla meşhur bir çiçektir. Mesîhî de şiirini bu özelliklerden dolayı güle teşbih eder. Şiirinin kokusu da mânâsıdır. Ay ve değersiz olan jâle, Mesîhî'nin bu şiirini gördüğünde utancından erir. Ayın ve jâlenin gündüz vakti ortadan kaybolması beyitte utancından erimek ifadesiyle ortaya konmuştur.

Görürse gül gibi eş'ârını Mesîhînüñ
Eriyüp ola hayâdan meh ile har jâle
k. 6/47

(1) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Yüz karartıcı suç işleyen, göz, levend, çeri, kapıcı, hengâme-gîr, bahşış veren kişi, sultan, şâh, deli, ehl-i ıyâl

Ayın etrafındaki kara lekeler, ayın ay yüzlü sevgiliye özenmesi sonucu gövdesine vurulan kara leke olarak vasıflandırılır. Yüz karalığı, utanç verici, ahlak dışı iş demektir. Ay da sevgilinin yüzüne özenerek, büyük bir densizlik yapmıştır.

Meh çün öykündi o yüzi kamere
Urdılar gövdesine kara bere
g. 217/1

Sebel; göze inen perde olup, gözün görmesini engelleyen bir göz hastalığıdır. Bulut rengi ve ayın ve güneşin önünü kapatması sonucu her ikisinin de gözüne inen perde gibi telakki edilir. Sürmenin gözün görüş kabiliyetini artırdığı bilinir. Bu inanıştan hareketle övülenin atının tırnağı da ayın ve güneşin gözüne sürme olmuş, onların gözlerini sebel hastalığından kurtarmıştır.

Sebel gibi meh ü mihrüñ tururdu gözine ebr
Bulara sümm-i semendüñ ger olmasa kehhâl
k 9/33
Bkz. k. 2/25, k. 10/19, k. 13/16, g. 128/1

Levend kelimesi; kabadayı, yakışıklı, zampara, nefesine uyan genç anlamında olup, beyitte güneş gündüz, ay da gece vakti sevgilinin mahallesinden ayrılmayan birer levend olarak teşhis edilir. Güneşin gündüz, ayın da gece vakti gökyüzünde belirgin bir halde kendilerini göstermeleri onların meydanı almaları şeklinde ifade edilmiştir.

Tolanur gice vü gündüz ser-i kûyın meh ü mihr
Aldı meydânı görüñ göz göre bir iki levend
g. 33/2

Yıldızların asker olarak tasavvur edilişi çoklukları dolayısıyla. Ay ve güneş yıldız askerlerinin başında bulunan bey olarak teşhis edilir. Ay doğuya, güneş de batıya gidince sayısız yıldız askeri başsız kalmıştır. Gökyüzüne gündüz vakti güneşin, gece vakti de ayın ışınlarını yayarak âdeta göğe hükmetmeleri onların bey olarak teşhis edilmesine yol açar.

Gitmişler idi şarka meh ü garbâ âfitâb
Begsüz çerfiye dönmiş idi necm-i bî-kerân
k. 2/2

Beyitte geçen ka'beteyn kelimesinden kasıt; iki mik'ab, iki zardır. Buna göre, eskiden zarların kurşundan ve yuvarlak olduğu, bunları atmak için de bir bir pirinç tas kullanıldığı anlaşılmaktadır. Meh ve mihr müdevver, çarh da bir tas şeklinde oluşu dolayısıyla felek bunlarla tavla oynayan iyi bir oyuncu olarak düşünülmüştür.

Ka`beteyn-i meh ü mihriyle bu nerrâd-ı felek
Yeñer irişeni mümkün midür ol kim yeñile
g. 224/3

Ay, bütün gece sabaha kadar uyanık kalışı, dünyayı aydınlatışı sebebiyle övülenin kapısını her gece bekleyen bir kapıcı olarak teşhis edilir.

Her gün işigün hizmetine mihr seher-hîz
Her gice kapuñ beklemege mâh müheyyâ
k. 16/21

Yıldızların yanıp, sönmesi gözü kırılmasına benzetilir. Yıldızın parlak oluşu onların itibar gözünü açmaları şeklinde tasavvur edilir. Çünkü itibarda da parlaklık sonucu oluşan bir göz alıcılık söz konusudur. Şâir mânâda ay gibi hokkabaz olmayı ister. Ayın hokkabaz olarak teşhis edilmesi onun ayın belirli günlerinde şekilden şekile girmesi sonucu ortaya çıkar. Şâir de şiiirini mânâsını sihirle, el çabukluğu ile yükleyerek, onu okuyanları büyülemeyi hedefler.

Kanı âdem k'aça encüm gibi çeşm-i i`tibâr
Tâ olam ma'nâda ben de mâh-veş hengâme-gîr
k. 11/22

Beyitte ay bahşiş veren, yıldırım da arkasından bağırarak teşekkür eden bir kişi olarak hayal edilir

Bu ne bahşişdür Mesîhî kim atâ itdükçe ay
Yırtılır ra`d anuñ ardınca çığırı çığırı
g 280/6

Ay, batı ülkesine yanında altın börklü yıldız askerleriyle yürüyen bir sultan olarak tasavvur edilir. Ay gökte bulunuşu ve etrafına birikmiş askeri andıran yıldızlarıyla sultana teşbih edilir.

Mülk-i magrib üzre yap yap yüridi sultân-ı mâh
Altun üsküflü sipâhidür yanınca ahterân
k. 14/6

Ay şâhı, güneş ile başa çıkamaz. Zira etrafına kümelenmiş, çokluğu ile askeri andıran yıldızları baştan başa oğlan ve küçük çocuklardan oluşmuştur. Bu yüzden güneş her sabah ay ve askerlerini gökyüzünden silmektedir.

Şâh-ı kamer nice çıkışa âfitâb ile
K'encüm çerisi ser-be-ser oğlan uşak durur
g. 68/4

Delilerin ay başında azmaları, onları kontrol altına almak için zincirle bağlamak âdetlerine işâret edilen beyitte; rüzgâr gülbahçesini ve sahrayı gezmesin diye ayı gümüş zincirle bağla-yan bir kişi olarak tasavvur edilmiştir.

Gülşen (ü) sahrâyı seyrân itmeden men'idemez
Gerçi kim ayı gümüş zencir ile bağlar nesîm
k. 10/10

Ayın gece gökyüzünde yıldızlarla oluşturduğu kalabalık, bir aile görünümü vermektedir. Ay, bu ailenin geçiminden sorumlu bir reis olarak düşünülmektedir. Gündüz güneşin gökyüzünde tek başına bulunuşu, kendinden başka bir gök cisminin ortada olmayışı, gökyüzünde güneşin hakim oluşu ondaki tecerrüd halinin bir alâmetidir. Beyitte güneş bu yönüyle aydan üstün gösterilmiştir.

Yüri güneş gibi kesb-i tecerrüd eyleyügör
Nücum içinde kamer gibi olma ehl-i ıyâl
k. 9/14

(2) Hayvanlarla İlgili Benzetmeler

Mürg

Ayın gökyüzünde ve hareketli oluşu onun kuşa benzetilmesine yol açar.

Her seher yire havâdis yavrusın uçurmaga
Mürg-i mâh u mihr yapmışdur felekde âşiyân
g. 180/6
Bkz. k. 14/29

(3) Eşya Unsurun Dayalı Benzetmeler

Kandil, şem', şem'-i şebistân

Ay, sevgilinin kasrında gece yanan bir kandil olarak düşünülür. Ay-kandil münasebeti ışık vermesi, aydınlatması yönüyle kurulur.

İrmez Mesîhî vasluña kasruñda çün yanar
Kandil-i mâh u mihr ile leyl ü nehâr şem'
g. 115/9
Bkz. k. 16/23

Yine ayın geceyi aydınlatmak için ışık vermesi onun mum gibi tasavvur edilmesini sağlar.

Bülbüllerinden eyleyüben her şeb ihtirâz
Her şâh-ı gül elinde dutar tâb-dâr şem'
g. 115/7

Ayın etrafına biriken yıldızlar mumun çevresindeki pervanelere teşbih edilir. Ay geceyi aydınlatması itibarıyla şem'-i şebistan olarak hayal edilir.

Cem` olur her gice encüm mâh-ı tâbân üstine
San üşer pervâneler şem`-i şebistân üstine
g. 226/1

(4) Diğer Benzetmeler

Nân, dağ

Ay yuvarlaklığı, rengi itibarıyla ekmeğe teşbih edilir. İflas etmiş, parasız pulsuz gökyüzü, bir parça ay ekmeğini otuz günde doğrayarak, azar azar yer. Ayın bir ay içinde değişik şekiller almış, dolunaydan hilâle geçişi beyitte hüsn-i ta'lil yoluyla verilmiştir.

Yine tograr mehi bu çarh-ı müflis
Otuz günde mi yer bir pâre nânı
g. 274/3

Dağ, insan veya hayvan vücuduna kızgın demirle vs. aletle vurulan damgalardır. Felek, genişliği itibarıyla sineyi andırır. Feleğin sinesinde görünen ay ve güneş değildir. Görünenler, çarhın, feleğin göğsüne nişan için (had için) vurduğu yaralardır. Rengi, parlaklığı ve şekli güneş ve ayın yara olarak tasavvur edilmesini sağlar.

Bu sîne-i felekdeki mihr ile meh degül
Kim çarh urdı gögsine haddünçün iki dâg
g. 117/2

f. Mâh-ı nev (Hilâl)

Genel Bakış

Ay rengi, parlaklığı, şekli ve gökte bulunuşu ile çeşitli hayallere konu olur. Hilâl ayın en çok benzetmeye konu olan şeklidir. İnce kavisli şekliyle nalçeyi, lengeri, çengel vs. andırır. Bazen de bu görünüş secde eden. iki büklüm olmuş eksik bir kulu çağrıştırır. Ay ışığını güneşten alır.

Ay, güneş mertebeli övülenden ışığını umarak, onun karşısında eğilerek, ona itaat eder.

Karşuña tapu kılup egildügi üş bu kim
Sen âfitâb-mertebeden nûr umar hilâl
g. 152/3

Güneş sevgili ile güzellik davasına giren, kendini sevgilinin güzelliği ile bir tutan bir kişi hüviyetindedir. Yeni ay bu küstahlığı görerek, alçaktan? gelmiştir. Yeni ay çıkınca güneş kaybolur. Güneşin sevgiliyle güzellik iddiasında bulunuşu gereksiz bir durumdur. Zira güneş, batarak zevâle erer. Sevgilinin güzelliği ise bâkidir.

Senüñle da`vi-i hüsn eyler iken mihr irakdan
Meh-i nev gördi ol küstâhlığı geldi alçakdan
g 192/1

Yeni ayın gökyüzünde alçaktan görünmesi, övülenin yüksek dergâhının tâkını görmesinden dolaydır.

Tâk-ı dergâh-ı mu'allânı görübdür var ise
Anuñ için böyle alçakdan gelür ekser hilâl
k. 3/16

(1) Eşya ve Vasıta Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Çengel, dâs, sâgar, kabza, köprü, nalçe, hançer, micmer, lenger, kılıç, mıstar, hançer, keçkûl

Hilâl ince ve kavisli görünüşü dolayısı ile çengeli andırır. Suçluların çengele asılarak, cezalandırılmasından yola çıkarak, gökyüzü her ay başında düşmanını cezalandırmak için yeni ay çengelini kullanan bir cellad olarak teşhis edilir.

Her ay başında hasmuña çengâl urmaga
Hazır ider meh-i nevi cellâd-ı âsumân
k. 2/34
Bkz. k. 3/22

Hilal, şekil olarak orağın kendisine benzetilene olarak zikredilir. Çarh da sürekli olarak dönüşü ve yuvarlak oluşundan dolayı hilal orağını bileyen bir bileği taşıdır.

Düşmenüñüñ mezra'-ı sebz-i hayâtın biçmege
Çarha tutuban yüzini diş biler dâs-ı hilâl
k. 13/18

Feleğin bir meyhâne olarak tasavvur edildiği beyitte, yıldızlar meze, şafak şarap, hilal de şeklinden dolayı şarap kadehi olarak hayal edilir.

Nukl encüm mey şafak sâgar hilâl ü sâki devr
Kehkeşân tahta-i pişhûn (u) felek mey-hânedür
g. 85/2

Hilal-kabza benzerliği Şekil dolayısıyla kurulur. (Bkz. Çarh)

Ceng itmesün gönüller o gnyzl yr ile
Kim çarh bir siperdr ana kabzadur hill
g. 142/2

Kemer Şeklinde olan hill, Mesh'nin gözyaşları göklere ulaŐsın diye köprü gibi felekte durur. Hillin kemerli bir köprü gibi hayal edilişi yine Şekil benzerliği dolayısıyladır.

EŞk-i Mesh Őyed ire göklere diyü
Kpri gibi felekde olupdur kemer hill
g. 152/5

Yeni ay nalçe benzerliği yine Şekil benzerliğine dayalı olarak kurulur.

YaŐumı kevkb eylemedin hecr-i kepkepn
Mh-ı nev-i na`ıeni yüz üzerine bas
g. 111/3

Yıldızlar, ay ve diğer gök cisimleri birer mücevhere, çarh da bu mücevherleri imal eden, onları işleyen bir kuyumcu ustası olarak teşhis edilir çarh, gayret ateşinde canları ne kadar eritirse eritsin övülenin hançerine yeni ayı benzetemez. Yeni ay da kavisli Şekli ve parlaklığı dolayısı ile altından bir hançer olarak hayal edilir.

Bezedimez  senn hancerne mh-ı nevi
Nr-ı gayretde nice cn eridür zerger-i çarh
g. 31/3
Bkz. k. 4/4, k. 3/17

Ramazan hilli halkın boğazını kesmek için gökyüzü tarafından hazırlanmıŐ bir hanerdir. Hill Şekli itibarıyla hançeri andırır.

Hancer durur ol mh-ı nev-i rze didgn
Halkun bogazın kesmege dzmiŐ felek anı
g. 287/2

Hill Şekli itibarıyla içinde bayram için güzel ve hoş kokuları hazırlanan bir buhurdn olarak hayal edilir.

İd in itr u abrini mheyy kıldı Őb
Oldı zencir-i Őihbıyla ana micmer hill
k. 3/3

Gökyüzü, vlenin yüksekliğinin deryasında yüzen bir gemidir. Bu geminin kaptanı rzgr, yelkeni bulut, lengeri de (apa) hilldir. Gökyüzünün hareket halinde olması onun bir gemi gibi tasavvur ediliŐini de beraberinde getirir. Rzgr gemiyi hareket ettirmesi yönüyle kaptana, bulut ve hill de Şekilleri itibarıyla yelken ve lengere teşbih edilir.

Ri'f atüñ deryâsı içre bir gemidür âsumân
Bâd mellâh ebr yelkendür aña lenger hilâl
k. 3/19
Bkz. k. 15/10

Feleğin köşesinde görünen parlak hilâl, şâhın gökyüzünde asılan kılıcına teşbih edilir. Hilâl-kılıç münasebeti, şekil benzerliğinin yanında, parlaklık sebebiyle de kurulur. Zafer kazanılan kılıçlar, kalelerin kapılarına asılır Padişahın kılıcı da değerli oluşu itibarıyla asılsa asılsa ancak gökyüzüne asılabilir

Sanasın şâhuñ kılıcıdur asılmış arşda
Gûşe-i tâk-ı felekde görünür enver hilâl
k. 3/10

Mıstar, sayfaya satır çizmeye yarayan âletin adıdır. Hilâl, gökyüzü sayfasına övülenin medhini yazmak için güneşin ışınlarını kullanarak çizgi geçen bir mıstardır.¹⁷ Güneşin ışınları rengi ve şekli itibarıyla mıstar yapılırken çekilen çizgilere benzetilmiştir. Gökyüzü de şekli ve pürüzsüzlüğü itibarıyla övülenin medhinin yazıldığı bir sayfadır.

Rismânlar hâzır itmişdür şu`â-ı şemsden
Dikmeg için medhüñi yazınmaga mıstar hilâl
k. 3/27

Gökyüzü, elinde hilâl keçkülü ile padişahın kapısına dilenmeye gelmiş bir dilencidir. Hilâl, şekil itibarıyla keçküle (dilenci çanağı) teşbih edilir.

Pâdişâhâ kapuña dervâzeye gelmiş durur
Çarh sâ'ildür yanında keçküle benzer hilâl
k. 3/15

(2) İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Secde eden kişi, sarı benizli eksikli kul, eksik gedik kul, selam veren kişi, sagâr, gelin, Âzer, oruçlu kişi, âşık, dilenci, komutan, dilenci, bende-i halka-be-gûş, eksik gedik kul, secde etmiş kişi, bende-i kemter, itaat eden kişi, leşker, ebter

---

¹⁷ Satır yapılacak âletin adı, mıstar, mistâr. Eskiden kağıtlara modern tarzda çizgi çizilemezdi. Yazıyı doğru bir satıra çizmek için mıstar kullanılırdı. Mıstar bir mukavva üzerine eşit aralıklarla gereğince bağlanmış iplerden oluşurdu. Sayfa üzerine konan ve elle bastırılan ipler kâğıt üzerinde iz bırakırdı. Bu izler satır olarak işlem gördü. İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Basım Yayım Pazarlama a. ş., s. 379-380

Yeni ay, şahın atının nalının benzeri gibi olmak için secde etmiş bir kişiye benzetilir.

Ayni olmagın şehâ mihrâb na`l-i esbünün
Secde için çarhuñ itmiş kâmetin çenber hilâl
k. 3/24
Bkz. k. 9/15

Beyitte, bedr rengi itibarıyla benzi sarı kul, hilâl de şeklinden dolayı eksikli kul olarak vasfedilir

Bir beñzi saru âşık u eksikli kul durur
Alnuñ ile kaşuña öñer bedr eger hilâl
g. 152/4
Bkz. k. 3/30

Yeni ay tam olmayışı, eğri ve ince görünüşü eksik gedik bir kulu çağrıştırır. Şâir de kendini eksik gedik oluşu itibarıyla hilâlle özdeşleştirir.

Mâh-ı nev gibi senüñ eksük gedük bir kuluñam
Belki eksüklükde olıma bana hem-ser hilâl
k. 3/30

Yeni ay övülen kişiyi karşılarken, ona olan hürmetini göstermek için eğilip, bükülerek selam veren bir kişi olarak teşhis edilir. Benzetme yine yeni ayın şekli dolayısıyla kurulur.

Gördi kim ta'zim ile çıkmışlar istikbâl için
Mâh-ı nev iki bükilüp bunlara virdi selâm
k. 4/10

Bayram güzelinin gelişi, kurulan içki sofralarıyla, yapılan eğlencelerle kutlanır. Bayramda coşkunun bol oluşu, özellikle ramazanın ardından gelen ramazan bayramıyla orucun bitip, eğlencelere geri dönülmesi, kurulan içki meclisleri ile bayram güzelinin karşılanmasına sebep teşkil eder. Gökyüzünün bir meyhâne olarak tasavvur edildiği beyitte, yıldızlar şekil ve çokluklarından dolayı içki meclisinde bulunan mezeye, şafak renginden ötürü şaraba, hilâl de şekli sebebiyle içki kadehine benzetilmiştir.

Bâde iç kim şâhid-i îdi ziyâfet itmege
Oldı gökde nukl encüm mey şafak sâgar hilâl
k. 3/2

Gökyüzü, şafak kınasını hilâl gelininin parmağına süs olmak üzere bir gece öncesinden hazırlayan bir meşşâttadır. Beyitte, evlenmeden bir gece öncesinden kına gecesinde gelinlerin parmağına kına yakma âdetine işaret vardır. Şafak rengi itibarıyla hilâl gelinin parmağına yakılan kına olarak hayal edilmiştir.

Çarh tas içre şafak hınnâsını hazırlamış
Virmeg için giceden parmağına ziver hilâl
k. 3/4

Bayram hilâlin görünmesiyle başlar. Bayram, sevgilisini göremeyen âşık için önemli bir fırsattır. Çünkü bayramda sevgili kendini gösterecektir. Zira bayramda bütün güzeller seyrâna çıkarak, bayram yerlerini doldurur. Âzer, Hz. İbrahim'in put yapmak suretiyle geçinen babasıdır. Âzer'in yaptığı putlarla Kâbe'yi süslemesi ile, hilâlin bayram yerini lâ'l dudaklı güzellerle süslemesi arasında bir benzerlik kurulmuştur. Dünya da bu güzellerin süslediği yüksek bir kilisedir.

İd-gâhı la'l-leb bütlerle zeyn itdi yine
Oldı bu deyr-i mu'allâda meger âzer hilâl
k. 3/5

Hilâl, halkın orucuna her gün iştirak etmediği halde niçin böyle incelip, güçsüz duruma düşmüştür Beyitte, hilâl oruç tutma neticesinde güçsüz düşen, zayıflayan kişilere teşbih edilmiştir.

Tutmadıysa ol dahi hep halk ile her gün oruç
İncelüp böyle ne için oldı pes lâgar hilâl
k. 3/7

Ay, dolunay durumunda iken bayram güzelinin uğruna başını terk ederek, incelen, tam iken noksan duruma gelen bir âşık konumundadır.

Bedr iken bu resme inceldüğünün vechi bu kim
Şâhid-i idün yoluna itdi terk-i ser hilâl
k. 3/9

Eğer hilâl, övülenin cömertlik güneşinden bir kez cer(sadaka) almış olsaydı, güneşe bir ışık için ağız eğmek zorunda kalmazdı. Övülenin cömertlik güneşi, gökyüzündeki güneşten daha nurludur. Ayın ışığını yaymak için, güneş ışığına muhtaç oluşu onun güneşe ağız eğerek, ışık dilenen bir dilenci gibi düşünülmesine sebep olur.

Afitâba bir dahi nûr için egmezdi ağız
Mihri-cûdufandan eger bir kez ideydi cer hilâl
k. 3/25
Bkz. k. 3/11

Yıldızlar; çok oluşları ve gece sabaha kadar gökyüzünden ayrılmayarak âdeta nöbet tutma intibasını vermeleriyle asker şeklinde hayal edilir. Gece dünyaya ışığını veren ay, Sultan Bayezit Han'ın düşmanlarının dünyasını karartmak için geceyle birlikte önüne yıldız askerlerini çekerek, bu askerlerden bir set oluşturur.

Düşmentün gözine dünyâyı karañu itmege
Üstine giceyle encümünden çeker leşker hilâl
k. 3/21

Yeni ay, övülenin kulağı halkalı kölesi olmasaydı, Allah göstermesin yerden göğe yükselebilir miydi ? Hilalin gökyüzünde bulunuşu, padişahın kulağı küpeli kölesi olmasına bağlıdır Beyitte, kölelerin kulaklarına küpe takmaları âdetine de telmih vardır.

Hâşelilâh kim terakkî idedi yerden göge
Bende-i halka-be-gûşuñ olmayaydı ger hilâl
k. 3/26

Şâir, padişahın gündüzünün bayram, gecesinin berat ve kadir gecesi olmasını, gökyüzünün ona köle, hilâlin de aciz, eksik kul olmasını diler. Yeni ay, dolunay gibi tam olmayışı, güneş ışığına muhtaç oluşu yönüyle bende-i kemter olarak vasıflandırılır.

Gündüzüñ id ü giceñ kadr ü berât ola şehâ
Asumân sana gulâm u bende-i kemter hilâl
k. 3/33

Gam, padişahın duacısı durumundaki şâirin belini bükümüştür Gerçi hilâl de güneş olarak tasavvur edilen padişahın karşısında beli bükük durmakla bulmuştur Hoş ayın da beli büküktür ama o parlamaktadır Şâir, kendini övülenin bahşişinden mahrum görmektedir Beyitte, şâir bu yolla padişaha sitemde bulunmuştur

Ben du`âcınıñ belini bükdi gerçi gam şehâ
Karşu tapu kılmag ile buldı nûr u fer hilâl
k. 3/31

Gamın asker olarak düşünülmesi, gönlün de bir ülke olarak hayal edilmesini beraberinde getirir Gam, âşığın gönül ülkesini gece baskını ile yakıp yıkan, burayı yağmalayan bir askerdir. Bu askerden geriye yıkıntı kalır. Âşığın özellikle gece vakti âlem uykudayken, sabaha kadar sevgilisini düşünmesi sonucunda gönlünün gama teslim olması gamın gece baskını yapan bir askere teşbihini kuvvetlendirir. Âşık, bu gece baskınına Allah'a hamd ederek karşılık verir. Hilâlin doğumu gökyüzüne kırmızı renk verir Şafak vaktinde hilâlin batımı, güneşin doğuşu ile ufukların eteğine, geceki baskından arta kalan kanlar dolar.

Hamdülilâh kim şebîhûn eyleyüp gam leşkerin
Dâmen-i âfâkı tutdı kan ile ahmer hilâl
k. 3/6

Yeni ay övülenin cömertliğinin güneşinin ışığını ödünç olarak almasaydı, şimdiki hâli gibi sonsuza dek zürriyetsiz olarak kalma durumu sözkonusu olacaktı. Ayın ışık yayması için güneşe ihtiyaç duyması onun eksik, zürriyetsiz olarak anılmasına sebep olur.

Müsta'ir-i nûru olmayaydı mihr-i cûduñuñ
Şöyle hâli üzre kalurdi ebed ebter hilâl
k. 3/18

(3) Hayvanlarla İlgili Benzetme

Kuş

Sultan Bâyezit Han'a yazılan îydiyyeden alınan beyitte, bayram için hazırlanan zeminin cennete dönüştüğünü, türlü zinetlerle süslendiğini gören hilâl, bayram yerine inmek için kanat açan bir kuşa teşbih edilir. Hilâl-kuş benzerliği, her ikisinin de gökyüzünde bulunuşu dolayısıyla dır.

Gördi kim uçmaga döndi dürlü zînetle zemîn
Yire uçmak kasdına açdı o dem şeh-per hilâl
k. 3/8

Diğer benzetme

Kec-râ

Yeni ay kavisli, şekli ile eğri râ harfine benzetilir. Eğri râ harfine benzeyen hilâl, yanlışlıkla övülenin re'yine (görüşüne) öykündüğünden dolayı, bu halden duyduğu utançla başını yerden kaldıramaz.

Sehv idüben re'yüne öykünmiş ol kec-râ ile
Hacletinden yeridür kaldırmaz ise ser hilâl
k. 3/20

g. Hilâl-i îd

Bayram hilâli kavisli şekli sebebiyle sevgilinin kaşına benzetilir.

Âşikuñ melhûzı oldugı gibi ebrû-yı yâr
Fikr iderlerdi hilâl-i îdi cumhûr-ı enâm
k. 4/8

Feleğin ayı büzmesi, ona kavisli bir şekil vermesi, onu sevgilinin kaşına benzetmek içindir. Fakat bunda yine de başarılı olamaz. Zira hiç bir şekilde hilâl sevgilinin kaşının benzetilene olamamaktadır.

Hilâli çün kaşuña beñzedimez
Felek böyle nice bir bûzer ayın
g. 182/7

h. Dolunay

Dolunay ayın tam olarak yuvarlak olduğu durumdur Rengi, parlaklığı, şekli ile benzetmelere konu olur Hilâlin eksik görünüşüne karşı o tam bir yuvarlaktır.

Dolunayın etrafındaki siyah lekeler, yüz karası gibi tasavvur edilir. Yüz karalığı, utanç verici, ahlak dışı bir suç işlendiği zaman ortaya çıkan bir durumdur. Ayın on dördü sevgilinin yüzüne öykündüğü için, âşık âhıyla onun yüzüne vurup, yüzünü kara etmiştir. Beyte bu haliyle hüsn-i ta'lil sanatı hakimdir.

Öykündüğü için yüzüne mâh-ı çâr-deh
Âhumla yüzleyüp yüzini kara eyledüm
g. 156/3

Hilâl, övülenin felek kapısını bekleyip, bunun karşılığı olarak bir iki haftada altın dolu para kesesine sahip olan bir kişi olarak hayal edilir. Dolunay ayın iki haftalık içinde hilâl halinden yuvarlak hale geçişidir. Dolunay şekli, rengi ve parlaklığı yönüyle içi altın dolu keseye benzetilir.

Bir iki haftada bir bedre altın issi olur
Şu kim kapuñ felegin bekleye nite ki hilâl
k. 9/40

Ay, bayram güzelinin yoluna başını terk etmiş, bundan dolayı dolunay halinden hilâl haline dönmüştür. Zira bayram hilâlin görünmesi ile başlamaktadır.

Bedr iken bu resme inceldüğünüñ vechi bu kim
Şâhid-i idüñ yolına itdi terk-i ser hilâl
k. 3/9

Dolunay, şekli itibarıyla ekmeğe benzetilir.

Bezm-i ihsânuñ simâtına sipihr öykünmesün
Sofrasında çün otuz günde yinür bir kurs-ı nân
k 5/29

6. Diğer Kozmik Unsurlar

a. Mâhtâb

Hırsızlar mehtaplı geceleri sevmezler. Böyle aydınlık geceler onların rahatça hırsızlık yapmalarını engeller.

Ma`nâ-yı rûşenüñ alup ugurlayın senüñ
Rüsvây olup durur nite kim düzd mâhtâb
k. 7/43

b. Kavs-i Kuzah

Felek, gökkuşağı yayını aşığa doğru çeken, fakat oku bu yaydan değil de gizli bir noktadan atarak aşığı kısıvrak yakalayan, onu aldatarak vuran bir ok atıcısıdır. Gökkuşağı şekil benzerliği dolayısıyla yaya teşbih edilir.

Tîr-i kazâyı kavs-i kuzahdan urur felek
Yayını karşı gösterüp okın nihân atar
g. 59/4

c. Şimşek

Genel Bakış

Bahar vaktinde şimşek, havanın yumuşaklığı sebebiyle gülen yüzünü gösterir.

Nite ki vakt-i bahâr içre hande eyleye berk
Nite ki fasl-ı hazân içre girye ide şimâl
k 9/41

Yıldırım; ateşli oluşu, gökyüzünde ortaya çıkardığı ışık ile beyitlere konu olur. Övülenin hilmine özendi diye yıldırım dağın başına ateşler yakar.

Yıldırım başına odlar yakar anuñ her gâh
Yeñilüp hilmine öykündi meger kim kühsâr
k 12/11

İlgili Benzetmeler

Cerrah, Burak, savaşçı

Yağmur deliciliği sebebiyle neştere, yağmurun yağmasını sağlayan şimşek de cerraha teşbih edilir.

Büstânda görinen lâle degül nu`mân ile
Bâgdan kan aldı şimşek neşter-i bârân ile
Ârif isen hoş geçürgil bu demi yârân ile
Ayş u nüş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
III-mrb. II/4

Yıldırım hızlılığı ve gökyüzünde bulunuuşu sebebiyle burağa teşbih edilir.

Geh burâk-ı berk ile kadri semendi hem-rıkâb
Geh meh-i gerdûn-süvâr ile celâli hem-inân
k. 5/12

Şimşek hızlı hareket eden, her biri kesici bir kılıcı andıran ışıkları ile bir savaşçıya benzetilir.

Tîg-i bürrân ile berk anı çalar yine meger
Sehv ile keffûne öyküdi sehâb-ı dür-bâr
k 12/12

B. Zaman ve Zamanla İlgili Kavramlar

1. Zaman (Vakit)

Cihân kime el verdiyse, onu ayaklar altına almıştır. Zaman kime lutfunu gösterdiyse, onu kahretmiştir. Bu sebeple dönek zamana güvenilmemelidir.

Cihân ne kişiye el virdi k'itmedi pâ-mâl
Zamân ne kimseye lutf itdi k'itmedi makhûr
k. 19/6

a. Gün ile İlgili Unsurlar

(1) Sabah (Subh, Seher, Şafak)

Genel Bakış

Seher vakti rengi itibarıyla beyitlere konu olduğu gibi, âşığın da gece sabaha kadar sevgilisinin yolunda inleyişi, âh ü figân edişi şeklinde de beyitlere yansır.

Sevgilinin gülbahçesinde seher vakti inlemeyi kim öğrenmek dilerse, hasta bir âşık olan Mesîhî'den gelsin, öğrensin

Gelsün öğrensün Mesîhî hasteden her kim diler
Gülşen-i kûy-ı habîbinde seher zâr itmegi
g. 267/5

Âh şiddeti ve göğe çıkışı ile rüzgâr olarak düşünülür. Rüzgârın tozları kaldırdığı düşünlürse, âşığın âhı sevgilinin eşiğini süpüren bir hizmetçi olarak kişileştirilir. Seher, sâbâ rüzgârını âşığın âh ferraşının (süpürgecisi) önüne geçirtmez.

Kapuñ pâk itmege ferrâş-ı âhum
Önüdürmez seher bâd-ı sabâyı
g. 270/5

Şafak, o ay gibi güzel sevgili binsin diyerek, çarh atına her gece kızıl abâyı vuran bir kişi olarak teşhis edilir. Gökyüzü hareketli oluşu, sürekli dönüp durması ile ata, şafak da rengi itibarıyla kızıl abaya teşbih edilir.

O meh binsün diyü her gice urur
Şafak çarh atına kızıl abâyı
g. 272/4

i. İşret Âlemiyle İlgili Benzetmeler

Şârâb-ı erguvân, mey, bezm-gâh

Seher vakti gökyüzünde oluşan kızılık, rengi dolayısıyla şarabı (beyitte şârâb-ı erguvânî) andırır. Gonca, baştan başa la'l tacını giyerek, seherden yine erguvân şarabını içmiştir.

Seherden yine nûş itmiş şârâb-ı erguvân gonca
Giyüp başına la`lin efser olmuş ser-girân gonca
g. 213/1

Bayram güzelinin gelişi kurulan içki meclisleri ile kutlanır. Feleğin bir meyhâne olarak tasavvur edildiği beyitte yıldızlar meze, şafak şarap, hilal de şeklinden dolayı şarap kadehi olarak hayal edilir. Şafak rengi yönüyle şarabı çağrıştırır.

Bâde iç kim şâhid-i îdi ziyâfet itmege
Oldı gökde nukl encüm mey şafak sâgar hilâl
k. 3/2
Bkz. g. 31/1

Feleğin şekli itibarıyla bir içki kadehine, şafak vaktinin de renginden ötürü felek kadehine doldurulan gül renkli bir şaraba benzetildiği beyitte sabah da bir içki meclisi intibamı verir.

Ne hoşdur bezmgâh-ı subh k'anda
Olur tâs-ı felek bir câm-ı gül-gün
g. 174/2

ii. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Âyine-dâr, beşîr, âşık, nakkâş

Sabah etrafı ayan beyan göstermesi dolayısıyla âyine-dâr olarak teşhis edilir.

Şâhid-i re'yuñe görünmedi âlemde nazîr
Olalı câm-ı cihân-bîn ile subh âyine-dâr
k 8/25

Çarhın yaşlı ve gece oluşuyla karanlıklara gömülmesi onun yaşlı ve ağlamaktan gözleri kör olan Hz. Yakup'a benzetilişini gündeme getirir. Cihânı aydınlatmak suretiyle etrafın görülmesini sağlayan sabah, çarh Yakup'una gözün aydın diyerek müjde veren bir kişi olarak kişileştirilir." Gözün aydın"kelimesi beyitte mecaz anlamının yanısıra Hz. Yusuf'un gömleğini gözlerine sürmesi sonunda Hz. Yakup'un gözlerinin tekrar açılması anlamında da kullanılmıştır

Beşîr olup hemân subh-ı cihân-bin
Didi Ya`kûb-ı çarha gözün aydın
ş. 47

Şafak vaktinin gökyüzünü kırmızılığa boyaması, çarhta bir kavga gürültü intibasını verir. Sabah, sevgiliye duyduğu aşk neticesinde göğsüne dağ çeken bir âşıktır. Kavga esnasında yaka paçanın yırtılması olayından hareketle sabah, şafak vakti yakasını yırtarak, ay yüzlü sevgiliye göğsündeki güneş nişanını gösterir." Nişan"kelimesi beyitte dağ çekmek suretiyle vücutta hâsıl olan yara izi manasında kullanılmıştır. Güneş şekli ve rengi dolayısıyla dağ yarasına benzetilmiştir.

Hengâm-ı subh yakasını çâk ider turur
Sen mâh-ruya göstere tâ kim nişân-ı mihr
g. 79/5

Eski nakkaşların çeşitli boya üzerine güneş resm ettikleri malumdur. Seher gökyüzünü farklı hayal ve renklerle süsleyen bir nakkaştır. Adına seher denilen nakkaş, altın halli ezerek çarh çardağını şemse ile bezemiştir. Seher vaktinde gökyüzünde oluşan renklerin onun nakkaş olarak teşhis edilmesine yol açar.

Seher nakkâşî altun halli ezdi
Revâk-ı çarha bir hâs şemse yazdı
ş. 50

iii. Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Revzen, kitap, siyâb

Sabah gecenin karanlığından gündüzün aydınlığına açılan bir pencere olarak hayal edilir.

Senün ile vasl olduğum gice ey mâh-rû
Tâ kıyâmet bâri açılmasa subhun revzeni
g. 260/2

Sabah beyazlığı sebebiyle sayfaya dolayısıyla kitaba teşbih edilir.

Mihriñ seher başına kıyâmet koparmasa
Kılmaz idi beyâz bu resme kitâb-ı subh
g. 29/3

Şebnem (çiy) karanlığın kirini sabaha kadar yıkamasaydı, sabah giyecekleri bu kadar ağarmazdı. Sabaha kadar yeryüzüne düşen çiy, gökyüzünün geceleyin pislenmek suretiyle kararan giyeceğini yıkayarak, sabah için hazırlayan bir kişi olarak teşhis edilir. Sabah beyazlığı dolayısıyla gökyüzünün giydiği bir giycek olarak düşünülür.

Çirk-i zalâmı yumasa şebnem sabâha dek
Gâlib agarmaz idi bu deñlü siyâb-ı subh
g. 29/4

iv. Mekân İle İlgili Benzetme

Bâzâr

Sâbâ bazen sevgilinin zülfünün kokusunu, bazen de sevgilinin ayağının tozunu sevgilinin diyârından getiren bir tüccar olarak kişileştirilir. Pazarın sabah erken saatlerde kurulması, sâbânın da sabah rüzgârı oluşu bu benzetmeyi iyce perçinleştiren unsurlardır.

Ey ki hulkuñla sabâ attâr-ı bâzâr-ı seher
Vey ki lutfuñla cihân mânend-i gülzâr-ı cinân
k. 5/15

v. Diğer Benzetmeler

Hınnâ, kan, mürğ

Gökyüzünün bir meşşâta (gelini süsleyen kişi) tasavvur edildiği beyitte, şafak rengi itibarıyla hilâl gelininin parmaklarını süsleyen bir kınadır. Beyitte, kına gecesi âdetine işaret vardır.

Çarh tas içre şafak hınnâsını hazırlamış
Virmeg için giceden parmagna ziver hilâl
k. 3/4

Kardeşleri tarafından kuyuya bırakılıp, babası Hz. Yakup'u kandırmak için gömleğine kan sürülen Hz. Yusuf'un kıssasına telmih yapılan beyitte şafak rengi itibarıyla kana teşbih edilir.

Bıragup Yûsufî san çâha ihvân
Şafakdan gönileğine sürdiler kan
ş. 39

Aydınlığın yavaş yavaş göğe yükselmesi ve beyazlığı sabah-kuş benzerliğini gündeme getirir. Âşığın gece sabaha kadar âh ü zâr etmesinden hareketle, âşık o şarap dudaklı sevgilisi kendisine bir gece misafir olduğu takdirde göğe çıkan âhıyla seher kuşunu kebab ederek, sevdiğini ağırlayacağını ifade eder.

Ol lebi mül baña ger bir gice mihmân ola
Âh ile cümle seher mürğini biryân kılam
g. 167/2

(2) Subh-ı Sâdık

"Sabah" subh-ı kâzıb"ve" subh-ı sâdık olmak üzere iki çeşittir. Subh-ı kâzıpta (yalancı sabah) hava aydınlanır gibi olsa da tekrar kararır. Subh-ı sâdıkta ise hava aydınlanır ve sabah başlar. Subh-ı sâdık, övülenin görüşünün aydınlığı ile eline kılıç ve ok almasaydı, âlemi hangi yüzle aydınlatırdı. Subh-ı sâdık övülenin emriyle âlemde huzuru sağlamak üzere eline kılıç ve ok alan bir savaşçı durumundadır.

Subh-ı sâdık ne yüz agardurdu âlemde eger
Almasa re'y-i münîrûle ele şimşir ü tîr
k. 11/14

b. Şeb

Genel Bakış

Gece hırsız münasebetini divandaki diğer beyitlerde de görmemiz mümkündür. Hırsızların özellikle zifiri karanlık gecelerde hırsızlığı tercih ettikleri malumdür. Jâlenin geceleyin bağın içine girmesi, sabah olunca da güneş bahçıvanından kaçışı onun hırsız olarak tahayyül edilmesini sağlar.

Giceyle ugrılığa girmediyse bâg içine
Ye bâgbân-ı mihirden niçün kaçır jâle
k. 6/12

(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Leşker, attar, peyk

Gece vakti âşığın endişesinin, eleminin, âh ü figânının artması, gecenin bütün karanlığı ile âşığın üzerine hücum etmesi gece-asker benzerliğini gündeme getirir. Gecenin tehlikelerle dolu oluşu da bu benzerliği kuvvetlendiren bir diğer husustur.

Leşker-i şâmı temâşâ eyleyüp dizdâr-ı hâb
Haf idüp yaptı hisâr-ı haşmetin def'i hemân
k. 14/7

Gece, hilâl buhurdanında bayram için hoş kokuları hazırlayan bir attardır.

İd için ıtr u abîrini müheyyâ kıldı şeb
Oldı zencir-i şihâbıyla aña micmer hilâl
k. 3/3

Gece ile gündüz arasında bir savaş manzarası çizilen beyitte, güneş günün tacı olarak düşünülür. Gündüz padişahının tacını gece padişahının peyki kapmakta, bunun sonucunda çarh kanlı gözyaşı döküp, eteklerini kırmızıya boyamaktadır. Beyite, bütünüyle bir gün batımı manzarası hakimdir. Peykler, savaşta yenilen padişahın tacını kapıp, zafer kazanan padişaha götürdüklerinde padişahın ödül, onur alırlar.

Gözi yaşından nice kan tolmasun dâmân-ı çarh
Peyk-i şeb tâcın günün yitişdi kapdı nâgehân
k. 14/3

(2). Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetme

Zag

Güneş doğunca, gecenin kaybolması beyitte hüsn-i ta'lil yoluyla gece kargasının güneş ankasının altın kanadının heybetinden başka yere göç etmesi şeklinde ortaya konur. Gece-karga münasebeti renk benzerliğine dayanır.

Açdugınca şehper-i zerrînini ankâ-yı mihr
Zâg-ı şeb kıldukça anuñ heybetinden intikâl
k. 13/31

(3). Giysi ve Süs Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Gecelik, kara şal, kuhl

Gece; parlak yıldızlarıyla, ay ve diğer gök cisimleriyle övülenin geceliği durumundadır.

Encümiyle şeb anuñ giceligi olmışdur
Kendüye giymege hûrşid-i zer-efser-i çarh
g. 31/4

Âlem, övülenin hasretiyle her gece kara şal giyinen bir kişi olarak hayal edilir. Gece, rengi itibarıyla geceye teşbih edilir.

Zihnüñe teşbih oldugı için şems-i münîr
Hasretinden her gice âlem giyinür kara şâl
k 13/19

Yıldızlar açılıp kapanmaları ve şekil itibarıyla göz, gece de rengi sebebiyle bu gözlerin görüşünü artıran sürme olarak düşünülür.

Tâ dîde-i nücûma cilâ vire kühl-i şeb
Tâ çeşm-i halka kurret-i ayn ola neyyirân
k. 2/47

(4). Diğer Benzetmeler

Bâzâr, kara baht

Gökyüzünün gece yıldızlarla ay ve diğer gökcisimleri ile dolu oluşunun getirdiği gözalcilik, gecenin bir pazar olarak tasavvur edilmesini sağlar.

Bâzâr-ı şebde şöyle ganî idi her gedâ
K'almazdı mihr eşrefisin kimse râyegân
k. 2/3

Âşık kara bahtını geceye teşbih eder. Gecenin siyahlığı, karanlığı nasıl sonsuzsa, bahtı da o derece karadır.

Teşbih idüp ol şebi baht-ı siyâhuma
Sandum ki kaldı ol karañu şöyle câvidân
k. 2/7

2. Ramazan ve Bayram

Genel Bakış

Ramazan hilâlin görünmesiyle başlar ve yine hilâlin görünmesiyle biter. Beyitte, şâir ramazan ayının Allah'a taat için konulmuş bir ay olduğu işaret edilir. Hilâl-mihrâb teşbihi şekil benzerliği dolayısıyla kurulmuştur.

Tâ'at itsün diyü Allâha cemâhîr-i en'am
Bir güzel mihrâb göstermiş idi mâh-ı sıyâm
k. 4/1

Beyitte, imam kılavuzluğunda ramazan hilâlinin gözlenmesi âdetine işaret vardır.

Çün bir aylık yoldan istikbâl-i şâh-ı id için
Halkuñ önüne düşüp itdi kulavuzluk imâm
k 4/2

Herkes oruç tutarken, sevgilinin sebep olduğu gamı âşığın gizli gizli yemesi uygun değildir.

Cânâ ne revâdur ki oruç tutar iken halk
Ben gussañı yiyem ikide birde nihânî
g. 287/4

Ramazanda meyhanelerin kapalı olması, içkiye düşkün kişilerin bile bu ayda içki içmemeleri toplumda yaygın görülen bir tutumdur. Mesfîhî, ramazanı geçti arz ederek sevgilinin dudak kadehi ile içki içmeyi arzu eder.

Câm-ı leb-i dil-dâr ile bir lahza Mesfîhî
Gel ayş idelüm geçdi tatalum ramazânı
g. 287/5

Oruç ayında vaizin kıssası, öğütleri uzun olmuştur. Şâir, bayram gününde vaizi nasıl dinlesin?

İd güninde nice diñleyelüm vâ`izi kim
Oruc ayından anuñ kıssası uzun oldı
g. 255/3

a. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeleer

Mahbub, şâh, şâhid

Ramazan cihânı aç koyan bir sevgilidir. Bununla birlikte âşıkla beraber olan bir kaç kişi ramazan güzelini boğacak bir hale gelir. ?

Aç koduğıçün karşı o mahbûb cihânı
Birkaç kişi üşüp boga yazduk ramazânı
g. 287/1

İnsanların neşeli oluşu, âşıkların içki bezmleri kurarak coşup, eğlenmeleri, güzellerin seyrâna çıkmaları sonucu âşığın sevgilisini görme fırsatını buluşu bayramı müstesna kılan

sebepler arasındadır. Ramazan ayının bayram şâhını bir ay öncesinden karşılamak için gelmesi bayram-şâh benzerliğini gündeme getirir.

Çün bir aylık yoldan istikbâl-i şâh-ı îd için
Halkuñ õñine düşüp itdi kulavuzluk imâm
k. 4/2

Bayram güzeline ziyâfet vermek için gökte yıldız meze, şafak şarap, hilâl de kadeh olmuştur. Bayramda özellikle ramazan bayramında insanların tekrar bezm âlemine dönmesi bayram güzeline ziyâfet verme sebebine bağlanmıştır. Güzelin bezmin değışmez elemanlarından sayılması bayram-güzel benzerliğine sebep teşkil eder.

Bâde iç kim şâhid-i îdi ziyâfet itmege
Oldı gökde nukl encüm mey şafak sâgar hilâl
k. 3/2
Bkz. k. 4/7, k. 3/9

b. Diğer Benzetme

Cennet

İftar sofrasını türlü nimetlerle dolu görenler akşam vaktinin cennet olduğunu kabul ederler.

Ehl-i Rûm ahşamı envâ'-ı ni' amla pür görüp
Şübhesüz bilmişler idi cennet olduğunu şâm
k. 4/6

3. Mevsimler

a. Bahar

Genel Bakış

Bahar tabiatın canlandığı mevsimdir. Dîvân şiirinde en çok işlenen mevsim bahar mevsimidir. Zira bu mevsimde tabiat canlanır. Gül, menekşe, sümbül gibi çiçekler bu mevsimde serpilir, tabiatı süsler. Bu mevsim, insanların bağlarda bahçelerde kurulan bezm meclislerine koştukları, gönüllerini gül gibi açtıkları zamandır. Çimen erbâbı baharda öylesine canlanmışlardır ki servinin ayağı toprağa bağlı olmasa yürür hale gelmesi bile mümkündür.

Şöyle canlandılar erbâb-ı çemen kim servüñ
Ayağı bâgda olmasa iderdi refâtâr
k. 8/2

Bahar, bağda bulunanların gelişip, büyümelerini sağlamıştır. Micmer(buhurdân) içinde tütsü yapılan kaptır. Rüzgâr da kokuları dağıtması açısından micmer gezdiren kişi olarak düşünülür

Nice kim bâg ehline neşv ü nemâ vire bahâr
Nice kim bezm-i çemende gezdüre micmer nesîm
k. 10/31

Beyitte, bahar mevsiminin gelmesiyle birlikte tabiatta görülen canlanmayı, coşkuyu gözler önüne serilir Baharın gelişiyile etrafta duyulan akarsuların coşkun akışlarının sesleri, saz nağmeleri ve diğer seslerle tabiata o denli bir curcuna hakimdir ki sur üflense dahi böyle bir ortamda surun sesi bile duyulmaz.

Sûr urılursa bugün kimseye işitdüremez
Savt-ı cû zemezme-i sâz u ser-âgâz-ı hezâr
k. 8/15

Güneşin baharda tabiatı canlandırması onun tabiatı terbiye etmesi şeklinde ifade edilir. Bahar, güllerin serpilmesini büyümesini beraberinde getiren bir mevsim oluşu itibarıyla gül bahçesinin hareminin bezendiği bir zamandır.

Nice kim terbiyetin mihr ile her fasl-ı bahâr
Bezeye neşv ü nemâ ile harîm-i gülzâr
k. 8/53

İlkbahar, kışın ölen bitkilerin dirildiği, yeniden hayat bulduğu bir mevsimdir.

Vücûda geldi cemî'-i nebâtuñ emvâtı
Zuhûr buldı cihânda delîl-i ba's ü nüşûr
k. 19/2

Bahar mevsiminde, tabiatı dolduran çiçekler cennet sarayından bir nişânedir. Tabiat, kış mevsimi sonrasında yıkık dökük, mamur olmayan bir kasrı andırır. Bu yıkık kasrı süsleyen ise ilkbaharda açan çiçeklerdir.

Ki ya'ni virdi nişâne sarây-ı cennetden
Bahâr zîneti ile bu kasr-ı nâ-ma'mûr
k. 19/4

Arı, baharın gelişi ile kemale eren çiçeklerin yüreğini delik delik eder.

Bahâr ile ne şükûfe ki bula ferr ü kemâl
Deler yüregini anuñ delik delik zenbûr
k. 19/9

Bahar kokusu ilkbaharda bütün cihânı kaplar Öyle ki şebnem damlası yere inince bu kokuların etkisiyle gülsuyuna dönüşür.

Bûy-1 bahâr şöyle pür itdi cihânı kim
Yire inince katre-i şebnem gülâb olur

g. 42/2

Bkz. III-mrb. II/7

Bahar, akarsu kenarlarına içki meclislerinin kurulduğu, bülbül kıssalarının anlatıldığı, gönüllerin gül gibi açıldığı eğlencenin had safhaya vardığı, akarsuların coştığı, tabiatın dile geldiği bir mevsimdir.

Diñle bülbül kıssasın kim geldi eyyâm-1 bahâr
Kurdı her bir bâgda hengâme hengâm-1 bahâr
Oldı sîm-efşân aña ezhâr-1 bâdâm-1 bahâr
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-1 bahâr

III-mrb. II/1

Bahar, gönüllerin huzur bulduğu, coştığı bir mevsimdir. İnsan bu mevsimi içki meclislerinde yiyerek, içerek geçirmeli, bu zamanın kıymetini iyi bilmelidir. Zira her güzel şey gibi bu mevsim de gelip geçicidir.

Tarf-1 gülşen nûr-1 Ahmed birle mâl-â-mâldür
Sebzeler anda sahâbe lâle hayru'1-âldür
Hey Muhammed ümmeti vakt-i huzûr-1 hâldür
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-1 bahâr

III-mb. II/2

Bahar, hasta nebatların canlandığı bir zamandır. Gülbahçesinin bu mevsimdeki baş düşüncesi, goncadır. İlkbahar dağ ve bahçelerin lalelerle kırmızılığa büründüğü bir mevsimdir. Bu görünüş insanın mutluluğunu, coşkusunu bir kat daha artırır.

Gitdi ol demler ki olup sebzeler sâhib-firâş
Gonca fikri olmuş idi gülşenüñ bagrında baş
Geldi bir dem kim kızardı lâlelerle tag u taş
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-1 bahâr

III-mrb. II/6

Bahçeler, çimenlik yerler çeşitli çiçeklerle bezenmiştir. Çiçekler gülbahçesinin meydanında içki içmek için otağ kurmuştur. Gülbahçesi, insanları bu haliyle içki meclisine davet etmektedir. Bir dahaki bahara kimin ölüp, kimin sağ kalacağı belli değildir. Bu yüzden ele gelen bu fırsat değerlendirilmeli, içki meclisleri kaçırılmamalıdır.

Yine envâ`-1 şükûfeyle bezendi bâg u râg
Ayş için kurdı çiçekler sahn-1 gülşende otag
Kim bile ol bir bahâra kim ölüp kim kala sag
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-1 bahâr
III-mrb. II/8

Hazan rüzgârı gülbahçesinin nesini aldıysa cihan şahın adaletiyle bunları bir bir geri vermiştir. Cihân şâhının idaresi altında içkiler lezzetine, sâki de arzusuna kavuşmuştur.

Gülsitânun her nesin aldı ise bâd-1 hazân
Adl idüp bir bir alıvirdi yine şâh-1 cihân
Devletinde bâdeler kâm oldı sâki kâmrân
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-1 bahâr
III-mrb. II/10

Bahar mevsiminde, yeryüzü türlü köşkler ve hurilerle çiçek misali donanmıştır. Bu haliyle dünya cennet bahçesine dönmüştür.

Bezendi ravza-1 cennet-misûl rûy-1 zemîn
Tonandı dürlü şükûfe-misâl hûr u kusûr
k. 19/3

Bahar mevsimi bağ gelinini cevherler ile donatan bir meşşâttır Bu bağda yeşil yaprak zümrüt, jale de incidir.

Arûs-1 bâgı tonatdı cevâhir ile bahâr
Ki berg-i sebze zümürüd durur güher jâle
k. 6/2

İlgili benzetmeler

Kafile, resm

Bahar mevsimi insanların içini açan, onları kırlara bahçelere davet eden bir mevsim olup, tabiatın dirilişini temsil eder. Bu haliyle insanın gençliğinin de bir aksi gibidir. Bahar da gençlik gibi coşku dolu bir o kadar da gelip geçicidir. Edebiyatımızda hazan mevsimi bahar mevsiminin tezatı olarak kullanılmış olup, hazan da tabiatın yavaş yavaş ölüme yaklaşmasına delalet eder. İnsanın yaşlılığına, ağır ağır ölüme yaklaşmasına işaret eden hazan bu şekliyle arzu edilmeyen bir mevsimdir. Hazan, gülleri ve ağaç yapraklarını dağıtan rüzgârı ile ünlüdür. Baharda açan bütün çiçekler sonbaharın gelişi ile tabiatı terkederek, bir dahaki bahar mevsiminde gelmek üzere bir yolculuğa çıkacaklardır. Bu düşüncü bahar-kafile benzetmesini gündeme getirir. Hazan rüzgârı topluluk şeklinde düşünülen bahar kafilesini dağıtmıştır. Gül gerek şekli gerek rengi itibarıyla güneş olarak addedilir. Hazan gül güneşini de zevâle erdirmiştir.

Bahâr kâfilesini ne hoş tagıtdı hazân
Gül âfitâbına böyle ne tîz irişdi zevâl
k. 9/3

Bahar güzeliklerin sergilendiği bir resimdir. Jale bu resme gece konar, gündüz buradan ayrılır.

Bahâr menziline çün ki irdi niceye dek
Bu resme gice konar gündüzün göçer jâle
k 6/14

b. Hazan

Sonbahar baharda yeryüzünü kaplayan çimen hazinesini ayaklar altına alan bir kişi olarak tasavvur edilir.

Cihâna virdi tagayyür Hudâ-yı celle celâl
Çemen hızánesin itdi hazân yine pâ-mâl
k 9/1

Hazan mevsimi faniliği, hayatın sonunu temsil eder. Bu şekliyle tabiatın canlanmasını, eğlenceyi temsil eden baharın zıttıdır. Sonbahar bahar kfilesini dağıtan bir kişidir. Sonbaharın gelmesiyle de zaten ömrü çok kısa olan gül güneşinin sonu gelir.

Bahâr kâfilesini ne hoş tagıtdı hazân
Gül âfitâbına böyle ne tîz irişdi zevâl
k 9/3

İlgili Benzetmeler

Ceyş, savaşçı

Sonbahar, insanın gençliğini temsil eden baharı yağmalayan, onun sonunu hazırlayan bir ordudur.

Tîb-i ahlâkuûla vîrsün dehre âb ü fer nesîm
İtmesün gâret bahâr-ı ömrüñi ceyş-i hazân
k 14/9

Sonbahar, övülenin temiz yaratılışına özendi diyerek söğüt ağacının yanından geçen akarsuya hançer vuran bir savaşıdır. Çıplak söğüt dallarının sudaki aksi hançere benzetilir

Tab'-ı pâkine sen anun niçüñ öykündüñ diyü
Bîd yanından geçen âba urur hancer hazân
k 14/10

c. Şitâ, Berf

Genel Bakış

Kış şâir için arzu edilmeyen bir mevsimdir. Baharda akarsu kenarlarında kurulan içki meclisleri, yerini evlere kapanmaya bırakmıştır. Şâir, içki meclislerini hasretle yad eder, o günlere ulaşmayı arzu eder. Şâir, kış mevsiminin şiddetini duymamak için içerek sarhoş olmak suretiyle bahara çıkmayı tahayyül eder.

Ey Mesîhî tuymamag için şitânuñ şiddetin
Kaşdum oldur kim içüp olam bahâr olunca mest
IV-kt. 10/4

Kış mevsiminde kişiler soğuktan dolayı evlerine kapanmış, mescidi terk edip, evlerindeki mihrabı andıran ocağın karşısına geçmiştir. Ne yazık ki İslam ehli ateşe tapar hale gelmiştir.

Mescidi koyup ocak mihrâbına yüz tutdı halk
Ey dirîgâ ehl-i İslâm oldı hep âteş-perest
IV-kt. 10/3

Cihânın yüz aklığı kazanmasına sebep, zamanın büyük beylerbeyi olan kardır. Karın yeryüzünü beyaza boyaması, yüz aklığı kazanması olarak düşünülmüştür.

Gâlibâ böyle yüz aklığın kazanmazdı cihân
Olmasaydı ger zamân-ı mîr-i mirân-ı kebîr
k. 11/11

Kış ayının zorlukları açıklanamaz. Bu zorluklar toplandığında kâtip bunların binde birini yazamaz.

Nicesi şerh eyleyem fasl-ı şitâ müşkillerin
Haşr olunca yazamaz çün biñde birin biñ debîr
k. 11/30

(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Sakatlanmış kişi, yeniçeri-süngü, şâh, leşker, Nemrud

Karın yeryüzünde bu kadar kalıcı olmasının sebebine insan şaşırılmamalıdır. Zira kar, gökyüzü takından düşmüş ve bir azasını kırmıştır.

Gitmeyüp çok yatduğun berfün ta`accüb itme kim
Tâk-ı âliden düşüp a`zâsı olmuşdur şikest
IV-kt. 10/1

Karın yağması her tarafa yeniçeri konması gibi tahayyül edilmiştir. Zira yağın kar insanı evine hapsedmiş, dışarıya çıkmasına mani olmuştur. Kar yeniçerisi etrafı çevirmiş, darb eliyle evler önüne buzdun süngüler dikmiştir. Buzun damlardan sarkmış hali süngüye benzetilmiştir.

Göç ile her havleye yeniçeri gibi konup
Evleri önüne buzdun harbe dikdi darb-i dest
IV-kt. 10/2

Yaz kervanı âlemden göçerken, kış şâhı için gümüşten hoş bir taht döşenmiştir. Karın kışın yeryüzüne hakim oluşu onun şâh olarak teşhisine yol açar.

Tâ ki oldı kârbân-ı sayf âlemden nefir
Sîmden şâh-ı şitâ için döşendi hoş serîr
k. 11/1

Kışın birden yeryüzüne inmesi, insanları evine esir etmesi, soğunun insanlar üzerindeki etkisi onun asker olarak düşünülmesini sağlar. Açlıktan, fakirlikten yakınan şâir için kış elbette muteber bir mevsim olmayacaktır. Kış askerinden kaçan Mesîhî, övülenin makamına giderek, onun kendisine yardımcı olmasını ister.

Yüridi miskîn Mesîhî üstine kış leşkeri
Kaça kaçâ tapuñı idindi ey server nasîr
k. 11/32

Hayy ve Kadîr Allah eğer ateşi gülbahçesi yapmasaydı, adına soğuk denilen Nemrut cümle âlem halkını öldürürdü. Soğğun Nemrut'a teşbihi şiddeti ve insanlar üzerindeki acımasız etkisinden dolayıdır.

Öldürürdi cümle âlem halkını Nemrûd-ı berd
Ger gülistân itmeyeydi âteşi Hayy ü Kadîr
k. 11/5

(2). Yiyecek-İçecek Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Peynir, şîr

Cahiller türlü nimetler yerken, şâire yemek olarak her kış güneşin ekmek, karın peynir olması reva mıdır ? Kar-peynir benzetmesi rengi münasebetiyledir.

Ne revâdur kim yiye cühhâl dürlü at'ime
Bana her kış âfitâb u berf ola nân u penîr
k. 11/24

Felek, kışın göğüslerinden kar sütü akıtarak nebat çocuklarını besleyen bir annedir. Kar-süt benzerliği akıcılığı ve rengi sebebiyledir.

Yâ Rab açlıktan ne hoş can virdi etfâl-i nebât
Çün dökildi yire pistân-ı felekden bunca şîr
k. 11/7

(3). Eşya Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Akçe, zırh-ı Dâvudî-harbe

Kar rengi itibarıyla akçe olarak tasavvur edilir.

Gerçi vâfir akçe dökdi yer yüzine âsumân
Kaht olup lîkin ma'îşet bâbı oldu key'asîr
k. 11/8

Zırh-ı Dâvudî Dâvud peygamberin" Câlûd" ile yaptığı savaşta giydiği zırhtır Bilindiği üzere Hz. Davud demirci idi, kılıç ve zırh yapardı Akarsu kış mevsiminde donmuş, adeta buzdan bir zırh giymiştir Yürekli gökyüzü de gümüşten süngüler peyda etmektedir Buzun sert oluşu ve rengi onun zırha benzetilişini gündeme getirir Akarsuyun üzerini tamamen kaplaması da bu benzetmeyi kuvvetlendiren diğer etkindir. Buzun damlardan sarkmış, bu şekilde donmuş hali de onun süngüye benzetilmesini sağlar.

Gâh Dâvûdî zırhlar örtinüp âb-ı revân
Geh gümüşden harbeler peydâ ider çarh-ı dilîr
k. 11/3

(4). Mekân İle İlgili Benzetmeler

Sırça saray, kale

Buzun suyu donmuş bir şekilde bünyesinde barındırması, beyitte suyun sırça sarayda gizlenme si olarak telakki edilmiştir. Su, sırça saraya gizlenmiş içi aydınlık mahçup bir kadın

olarak teşhis edilmiştir. Buzun rengi, parlaklığı, kırılğanlığı sırça saray olarak hayal edilmesini gündeme getirir.

Âb kim sırça sarây içinde olmuştur nihân
San ki bir gün görmedük mahbûdedür rûşen-zamîr
k. 11/4

Buz şekli ve akarsuyu bünyesine hapsetmesinden dolayı kaleye teşbih edilir.

Saht olup kışdan nice sovumasun billâhi âb
Kal'a-i yeh içre anı her seher eyler esîr
k. 11/6

4. Aylar

a. Şevval Ayı

Ramazan bayramı bilindiği üzere bayram hilalinin görünmesi ile başlar. Oruçlu olan kişiyi nasıl ramazan günü mutlu ederse, âşığı da da bir mihraba benzeyen sevgilinin kaşını görmesi mutlu eder.

Gerek ki hurrem ide seni ebrû-yı mihrâb
Nite ki sâ'im olan şahsı gurre-i şevvâl
k. 9/6

C. Dört Unsur

1. Su

a. Âb, Âb-ı Revân, Su Damlacığı

Genel Bakış

Dîvânda su ve akarsu içiçe olarak ele alınmıştır. Beyitlerde geçen "âb" kelimesinden kasıt çoğu kez akarsudur.

Su övülenin temiz yaratılışına özenmekle densizlik yapmıştır. Bundan dolayı hazan rüzgârı söğüdün yanından geçen suya hançer vurur.

Tab'-ı pâkine sen anun niçün öykündüñ diyü
Bîd yanından geçen âba urur hancer hazân
k. 14/10

Meyhanede saf şarap dururken rintler suyla yüzlerini yıkamazlar. Şarap sudan yeğ tutulur. Şarap mahmurlu yüze su dökmek suretiyle giderilir. Rint yüzünü bile şarapla yıkayarak, sarhoşluktan kurtulmak istemez.

Var iken hum-hânedede sâfi şarâb
Rindler içre igen yüz yumaz âb
g. 13/1

Su damlacığı şekil itibarıyla çiviye benzetilir.

Bir kerre men` ideydün eger akmasun diyü
Mismâr olurdu tahta-ı âb üzre her habâb
k. 7/28

(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Hercâi, mahbûbe, esir, deli, silâh çeken savaşçı, baş

Sevgili hercâiliği, her yana akması sebebiyle suya teşbih edilir. Sevgili su misali her yana meyletmeyi bırakmalıdır. Zira hercâiliği sonucu sabah rüzgârı suya zincir ve pranga vurmuştur.

Ko meyli her yaña kim âb mâ'il olduğün
Nesim-i subh urur aña selâsil ü aglâl
k. 9/13

Beyitte buz sırça saraya, buzun içindeki su da gün ışığı görmemiş güzele benzetilir.

Âb kim sırça sarây içinde olmuşdur nihân
San ki bir gün görmedük mahbûbedir rûşen-zamîr
k. 11/4

Suyun buzun içinde oluşu onun esir olarak tasavvur edilmesini sağlar. Su kendini buz kalesine esir eden kıştan nasıl soğumaz?

Saht olup kışdan nice sovumasun billâhi âb
Kal'a-i yeh içre anı her seher eyler esîr
k. 11/6

Rüzgâr, akarsuya zincir vurmasına rağmen akarsuyun bağ ve bostana uğramasına engel olamamıştır. Akarsu, rüzgâr tarafından zincire vurulmuş bir deli olarak teşhis edilmiştir.

Âb-ı revân ayagina zencîr urdı bâd
Bâg u bahâr seyrini girü komadı âb
k. 7/12

Gönül çeken servi, sevgiliye öykündüğü için su ona gülbahçesinde kılıç çeker

Saña öykündüğüçün serv-i dil-cû
Gülistânda kılıç çekdi aña su
g. 200/1

Su kabarcığı yuvarlak şekli dolayısıyla başa teşbih edilir.

Deryâ-yı eşküm üzre benüm oñmaduk başum
Bâd-ı hevâ ile toludur nitekim habâb
g 12/5

(2). Kıymetli Madenler ve İlgili Benzetmeler

Dürer, dür, akçe, billur tespîh

Su tanecikleri, gerek şekli gerekse rengi dolayısıyla jalenin çimene getirdiği büyük inciler olarak tasavvur edilir. Çimen ehline hediye olarak büyük incileri getiren jalenin, çiçeklerin baş tacı olmasına şaşılmaz. Jalenin çiçeklerin üzerine düşmesi, onun çiçekler tarafından baş tacı edilmesi olarak düşünülür.

Getürdi tuhfe çemen ehline dürer jâle
Aceb mi olsa ger ezhâra tâc-ı ser jâle
k 6/1

Menekçeler, gülbahçesinin köşesinde eğilip, bulutun etrafa saçtığı inci tanelerini ararlar. Su taneciğinin inciye benzetilişi; renk ve şekil özellikleri sayesinde.

Gülzâr gûşesinde egilip benefşeler
Şol dürleri arar ki nisâr eyledi sehâb
k. 7/9

Jale, çimen güzellerini övülene râm etmek için avuçlarına akçe koyan bir kişi olarak teşhis edilir. Su damlaları renk ve şekil itibarıyla akçe olarak hayal edilir.

Çemen güzellerini kılmaga şehâ saña sayd
Avuçlarını açup akçeler koyar jâle
k. 6/41

Yağmur taneciklerinin parlaklığı, rengi ve çokluğu onların billûr bir tesbihe benzetilmesini gündeme getirir. Jale su taneciklerinden billur bir tesbih çekerek övülenin huzuruna gelerek, ondan cer isteyen bir dilenciye benzetilir.

Çeker huzûruña billûrdan güzel tesbih
Diler ki ide fakirâne ya'ni cer jâle
k 6/42

(3). Diğer Benzetmeler

Tahta, nakış, safha, hacer, havâyî top, şarap

Övülen eğer suyu akmaktan men etseydi, her bir su kabarcığı su tahtası üzerinde çivi olurdu. Su kabarcıklarının şekil olarak çivi andırması suyun da şekil bakımından tahtaya benzetilmesine sebep olur.

Bir kerre men` ideydün eger akmasun diyü
Mismâr olurdu tahta-ı âb üzre her habâb
k. 7/28

Suyun akıcılığı ve rüzgârın suyu kıpırdatması sonucu yüzeyinde ortaya çıkan şekiller suyun nakış gibi tasvir edilmesine yol açar.

Mâ'-ı cârîleri kaçkun diyü zencire çeker
Gör nice nakş geçer âba nesîm-i eshâr
k. 8/9

Su, beyazlığı ve düzgün oluşu sebebiyle sayfaya teşbih edilir Rüzgâr, sevgilinin gül yanağının nakşını yazmak için su sayfası üzerine dalgadan mıstar yapmıştır.

Ârızî nakşını tahrîr itmege ol gül-rûhuñ
Safha-ı âb üzre kılmış mevcden mıstar nesîm
k. 10/7 .

Kûr'an-ı Kerim yer alan Fil Sûresine telmih yapılan beyitte, jaleler gökyüzünden taşa teşbih edilen su damlacıklarını atan savaşçılar olarak teşhis edilmiştir.

İşaret itseñ ebabil kuşları gibi tîz
Adûña ceng günü yagdura hacir jâle
k. 6/33

Gülün düşman tarafından tutulan sipere benzetildiği beyitte, jale de sudan havâyî top atarak, düşmanın başını yaran savaşçıya benzetilir Su damlacığının rengi ve şekli onun havâyî topa benzetilmesine yol açar.

Ne deñlü gül gibi la'lin siper tutarsa adû
Havâ'î top ile anuñ başın yarar jâle
k. 6/34

Su damlacıkları, gülbahçesi meclisinde şebnem tarafından goncanın ağzına konulan şarap olarak addedilir.

İçmezlenürdi meclis-i gülşende gonca lik
Şebnemler üşdi koydı anuñ agzına şarâb
k 7/4

b. Bahr

Genel Bakış

Deniz buluta bağışladığını geri almasaydı, övülenin inci dağıtan eline benzerdi. Deniz, sularının buharlaşarak gökyüzüne çıkması ve tekrar yeryüzüne yağmur olarak düşmesi konusu ile ele alınmıştır.

Keff-i dūr-pâşına benzerdi ola fi'l-cümle
Ebre bağışladuğunu yine almasa bihâr
k. 8/22

Deniz buluta verdiği için gökyüzü rengindedir. Beyitte, denizin renginin mavi olu şu hüsn-i ta'lil yolu ile açıklanmıştır.

Felek rengindedür deryâ anuñçün
Sehâba virdüğünü gine alur
IV-kt. 8/2

Yağmurun yağması hüsn-i ta'lil yolu ile denizin övülenin gevher dağıtan eline öykünmesi sonucu bulutun denizin yüzüne tükürmesi olarak düşünölmüştür.

Bahrün tükürür yüzine her lahza bulutlar
Öykündüğüçün keff-i güher-pâşuña deryâ
k. 16/22

İlgili Benzetmeler

Gözyaşı dinmeyen kişi, mürekkep

Deniz acaba kıymetli bir inciden mi ayrılmıştır ki gözünün yaşı dinmemektedir. Deniz sudan oluşması sebebiyle ağlayan, gözünün yaşı dinmeyen bir kişi olarak tahayyül edilmiştir.

Bir dürr-i girân-mâye firâkına mı düşdün
Gözün yaşı durmaz nedür ey bahr bu hâlet
IV-kt. 3/11

Melekler kâtip, gökyüzü kâğıt, deryâlar mürekkep, ağaçlar da kalem olsa övülenin keremini, lutuflarını kıyamet gününde saymaya yetmez. Deniz akıcılığı ve rengi itibarıyla mürekkebe benzetilmiştir. Beyitte, Kehf Sûresi 109. âyete.telmih vardır.¹⁸

Ger melâ'ik ola kâtibler ü eflâk evrâk
Ger mürekkeb ola deryâlar u aklâm eşcâr
k. 12/14

c. Mevc

Mıstar, yazıyı düzgün yazabilmek için kullanılan aletin ismidir Saba rüzgârı sevgilinin yanağının vasfını yazmayı ister Su yüzündeki dalga da onun mıstarıdır Su sayfa, üzerindeki dalga da mıstara benzetilmiştir

Ârızun vasfını yazmak dilemiş bâd-ı sabâ
Safha-ı âbdaki mevc anun mıstarıdır
g 44 /3
Bkz k. 8/3, k. 10/7

ç. Ebr (Bulut)

Genel Bakış

Bulut; yağmur yağdırması, âlemi feyzlendirmesi, tabiatı canlandırması, güneşi gölgelemesi dolayısıyla beyitlere konu olur. Bulutun yağmur getirmesi, onun her sabah gülbahçesine gevher yağdırması olarak tasavvur edilir.

Ebr gülzâr üstine her subh gevher-bâr iken
Nefha-ı bâd-ı seher pür-nâfe-i Tâtâr iken
Gâfil olma âlemün mahbûblığı var iken
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
III-mrb. II/9

(1). İnsan unsuruna dayalı benzetmeler

Yüzünü buruşturan kişi, gözyaşı döken kişi, ağlayan âşık, su serpen kişi, tüküren kişi

---

¹⁸ De ki:Rabbimin sözleri için derya mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek dahi, Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir.

Bulut, övülenin inci dağıtan eline öykünmemelidir Zira bir kez bile bağıştta bulunsa, yüzünü buruşturmaktadır.

Keff-i dürer efşânîña ebr öyküne mi kim
Biñ kez yüzini burtarur idince bir â tâ
k 16/24

Bulut, âşîğın hasret günlerinde onun inleyişli haline acıyarak, onun için ağlayan bir kişi olarak tahayyül edilir. Bu teşhiste bulutun yağmur yağdırması, yağmurun gözyaşına benzetilmesi önemli rol oynar.

Hasret eyyâmında hâl-i zâruma rahm eyleyüp
Mîhr sûzân ra'd nâlân ebr giryândur baña
g 6/6

Bulut, servi boylu güzeli sokak sokak arayarak, ağlayan gözyaşı sele dönen bir âşîğa teşbih edilir.

Sen serv-kaddi bulmaga ebrün gözi yaşı
Seylâb oldı şehri aradı sokak sokak
g 126/3

Bahar bulutu, her sabah çiçekleri gaflet uykusundan uyandırmak için onların gözlerine su serpen kişiye benzetilir.

Hâb-ı gafletden uyanmaga uyûn-ı ezhâr
Her seher yüzlerine su sepeler ebr-i bahâr
k 8/1

Övülenin inci dağıtan eline imrendi diyerek, bulutlar her dakika denizin yüzüne tükürür. Bulutların yağmur yağdırması onların denizin yüzüne tüküren bir kişi gibi teşhis edilmesini beraberinde getirir.

Bahrûn tükürür yüzine her lahza bulutlar
Öykündügiçün keff-i güher-pâşuña deryâ
k 16/22

(2). Hayvan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Kuş, bebr

Bulut, gökyüzünde oluşu ve rengi dolayısıyla kuşa teşbih edilir.

Karşu su taşur ebr işigüne anuñın
Yüksekde uçup gökde ider menzil ü me'vâ
k. 16/26

Bebr; Hindistan'da yaşadığına inanılan kaplamı andıran, büyük, tüylü, kediye benzeyen bir hayvandır. Bu hayvana ok, kılıç işlemediğine inanılır. Âşığın âhının gök gürültüsünün sesin den, bulut bebrinin ağzından su akar. Bulutun yağmur yağdırması bu benzetmeye konu olur.

Korkusından bâng-ı ra`d-ı âhumuñ
Bebr-i ebruñ akar agzından lu`âb
g 13/2

(3). Diğer Benzetmeler

Sebel, dest-mâl, penbe, sünger, yelken, günlük

Bulut gökyüzünü gölgelemesi sebebiyle göze inen perde olarak tasavvur edilir. Övülenin atının tırnağı eğer sürme olmasaydı, bulut ay ve güneşin gözüne perde olarak inerdi.

Sebel gibi meh ü mihrüñ tururdu gözine ebr
Bulara sümm-i semendüñ ger olmasa kehhâl
k 9/33

Bulut, güneşin yüzüne tuttuğu mendil olarak hayal edilir. 1

Ebr sanman hâ'il-i hurşidi siz kim bu güneş
Hâlüme aglamaga tutmuş yüzine destmâl
k 13/10

Gökyüzü dilencisi gök rengi yıpranmış, eski bir elbise giyer. Gökyüzünde yer yer görünen beyaz bulutlar da bu elbisenin pamuğudur. Yıpranmış elbiselerin pamuklanmasından hareketle, bulut rengi ve görünüşü dolayısıyla bu yıpranmış elbisenin pamuğu olarak düşünülür.

Âsumânî bir kühen câme giyer çarh-ı gedâ
Penbesidür işbu yer yer görünen ebr-i sefid
g 38/4

Çarhın aynaya benzetildiği beyitte, bulut da bu aynayı cilalamak için kullanılan süngere benzetilir. Bu benzetmede bulutun şekli itibarıyla süngere benzetilmesi esastır.

Ebr eger süngeriyle urmayaydı çarha saykal
Feleküñ yüzün ser-â-ser tutar idi pas ile küf
g 119/3

Övülenin yüceliğinin denizi içinde gökyüzü bir gemidir. Bu geminin rüzgâr gemicisi, bulut yelkeni, hilâl da çapasıdır. Bulut rengi ve şekli yönüyle yelkene benzetilir.

Ri'f atûn deryâsı içre bir gemidir âsumân
Bâd mellâh ebr yelkendür aña lenger hilâl
k 3/19

Günlük, gölgelik anlamına gelir. Beyitte, bulut çadırın önündeki gölgeliğe teşbih edilmiştir.

Bûy-ı gülzâr itdi şol deñlü havâyı müşk-i nâb
Kim yere inince olur katre-i şebnem gülâb
Çarh otak kurdı gülistân üstine günlük sehâb
Ayš u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
III-mrb. II/7

d. Jale

Genel Bakış

Jale dîvânda şekli ve rengi münasebetiyle çeşitli benzetmelere konu olur. Gonca küçüklüğü ve rengi münasebetiyle sevgilinin ağzının benzetilenidir. Gonca, sevgilinin lal renkli dudagina benzettiği için jale onun her sabah ağzını öper.

Leb-i la'lüñe şebñh oldugıçün ey gül-ruh
Subh-dem jâle gelir goncalarun agzın öper
k 15/2

Jalenin güneşin ortaya çıkması ile buharlaşarak göğe çıkışı, beyitte hüsn-i ta'lil yoluyla sevgilinin güneşe benzeyen yüzünü görünce kendinden geçmesi olarak tasavvur edilir.

Ruh-ı münîrüne cânâ müşâbih oldugıçün
Güneş yüzün göricek kendüden gider jâle
k 6/22

Jale, beyitlerde çiçekleri her sabah ıslatması sebebiyle sık sık gündeme gelir. Jale için oluşturulan imajlar da bunun üzerine kurulur. Çiçekler yapraklarını güneşe serse, buna şaşılır mı ? Zira her sabah jale gökten inerek bu yaprakları ıslatmaktadır.

Şükûfe serse aceb mi varakların güneşe
Dökilüp anları ıslar çü her seher jâle
k 6/8

Fil sûresine telmih yapılan beyitte, jale övülenin düşmanına taş yağdırır. Jalenin gökten inerek, yere düşmesi onun taş gibi tasavvur edilmesine yol açar.

İşaret itseñ ebañil kuşları gibi tîz
Adûña ceng günü yağdura hacir jâle
k 6/33

(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Gümüş düğme dizen kişi, mühre yapan kişi, hayadan eriyen kişi, gözyaşı, eşk-i ter, dendân, gül sayfalarını silen kişi, ter, dîde-i Yakup, ağız koklayan kişi, uğru, yolcu, remil atan kişi, yüze su serpen kişi, âşık, tuz eken kişi, anne, çamaşır yıkayan kişi, sâki

Jale, övülene gonca bakirelerini cariyeye olarak sunmak için yakalarına gümüş düğmeler düzer. Jalenin gümüş düğme dizen bir kişi gibi teşhis edilmesi rengi ve şekli dolayısıyla. Beyitte, jale aynı zamanda gümüş düğme olarak da hayal edilir

Kenîzek itmeg için sana bîkr-i goncaları
Yakalarına gümüş tûgmeler dizer jâle
k 6/40

Mühre; eskiden hattatların kağıdı parlatmak için kullandıkları billur topun ismidir. Jale, kulunun nükteli, zarif sözlerini yazmak için yasemin sayfalarını mühreler. Yasemin beyaz rengi dolayısıyla sayfaya, jale de şekli ve rengi dolayısıyla mühreye benzetilir.

Yazınmaga kuluñuñ âbdâr sözlerini
Semen sahîfelerin vay ki mühreler jâle
k. 6/46
Bkz. k. 8/17

Mesîhî'nin gül gibi güzel, cazibeli şirini gören aşağı jale, bu şiirin karşısında hayadan erir. Jalenin su halinde oluşu, onun hayadan eriyen kişi olarak teşhis edilmesine yol açar.

Görürse gül gibi eş'ârını Mesîhîñüñ
Eriyüp ola hayâdan meh ile har jâle
k 6/47

Çarh dönüşü itibarıyla inleyerek dönüp duran bir dolabı andırır. Jaleler, gökyüzü dolabının gece sabaha kadar akıttığı gözyaşları olarak anılır.

Kılup dolâb-ı çarh ol gice nâle
Gözinden subha dek akıtdı jâle
ş. 40
Bkz. k. 6/45, k. 6/19

Jale gözyaşı benzerliği, jalenin çiçeklerin üzerine düşmesi sonucu onları ıslatması olayına dayanır.

Gözüm yaşın sile mi ol ki bâg-ı kûyında
Diler ki ola dem-â-dem bu eşk-i ter jâle
k. 6/27

Gülün dalı zarafeti itibarıyla bağın içinde bulunan ince belli bir güzeldir. Gonca kırmızılığı ve küçüklüğü sebebiyle bu dilberin ağzı, jaleler de beyazlığı ve gülün üzerinde dizili oluşundan ötürü güzelin dişleri olarak hayal edilir.

Bâg içinde şâh-ı gül bir ince bellü hûbdur
Kim anuñ gonca dehânı jâleler dendânıdur
g 52/4
Bkz g. 5/5, g. 243/2

Jale, âşık bülbülün güle gece yazdığı mektupları gül sayfalarından silen bir kişi olarak teşhis edilir. Bu tasavvurda gece güllerin üzerine yağan jalenin, gülün yaprağını ıslatması önemli rol oynar. Beyitte, mürekkebin tükrük veya suyla silinmesi âdetine işaret vardır

Gice gice ne mekâtib yazarsa bülbüller
Gülün sahifelerinden yine siler jâle
k 6/4

Jale, gülün dala çıkması sonucu yorulan gülün çehresinde biriken ter olarak hayal edilir.

Ferâz-ı (firâz) şâha çıkınca yorıldı varsa gül
Anuñ için görünür çehresinde der jâle
k 6/5
Bkz. k. 6/10

Hız. Yusuf'un hasretine dayanamayıp, gözleri ağlamaktan kör olan Hız. Yakup'un kıssasına telmih yapılan beyitte, jale rengi itibarıyla Hız. Yakup'un gözlerine inen bir perde gibi düşünülür.

Gelince Yûsuf-ı gül intizâr-ı hasretten
Agardı dîde-i Ya' kûb gibi her jâle
k 6/7

Eskiden bir kişinin şarap içip içmediğini anlamak için mahkemede ağzının koklanması olayına telmihte bulunulan beyitte, jale gülbahçesi mahkemesinde goncaların ağzını koklayan bir görevli gibi düşünülür. Bu hayalin oluşmasında jalenin goncanın üzerine düşmesi, bunun neticesinde goncanın jale ile yaklaşması hadisesinin önemli bir yer tutması sözkonusudur.

Var ise mahkeme-i gülşen içre mest sanur
Ki böyle goncalaruñ agzını kokar jâle
k 6/9

Jalenin gökyüzünden gece düşmesi, onun farklı hayaller içinde ele alınmasına yol açar. Bunlardan biri de jalenin hırsız olarak hayal edilmesidir. Hırsızların daha çok gece hırsızlığa çıkmalarından hareketle jale de güneş bahçıvanından kaçarak, gece bağ içine giren bir hırsız olarak teşhis edilir.

Giceyle ugrlığa girmediyse bâğ içine
Ye bâgbân-ı mihirden niçtin kaçar jâle
k 6/12

Bahar mevsiminin bir han olarak tasavvur edildiği beyitte, jale bu eve gece gelen, gündüz buradan göçen bir yolcu olarak hayal edilir.

Bahâr menziline çün ki irdi niceye dek
Bu resme gice konar gündüzün göçer jâle
k 6/14

Remil kum veya kağıt üzerine işaretler veya noktalar dökmekle yapılan, bu şekilde gelecekte haber verme, bir takım kehanetlerde bulunmadır. Jale, gül yapraklarının üzerine noktalar dökmek suretiyle gelecekte haber veren bir falcıdır. Jalelerin gül yapraklarının üzerine nokta şek linde damlaması böyle bir hayalin oluşmasını sağlar.

Meger ki remil ider niyet eyleyüp güle kim
Sahâ'if-i varak üzre nukat döker jâle
k 6/16

Sâbâ rüzgârı sabah erkenden esmesi dolayısıyla seher vaktiyle kalkan bir kişi olarak teşhis edilir. Sabah erken saatlerde uyanmakta zorluk çeken kişilerin yüzüne su serpilerek uyan- dırılması âdetinden hareketle, jale de bağdaki çiçekleri uyandırmak için yüzlerine su serpen bir kişi olarak hayal edilir.

Bahâr irişdi seher-hiz oluñ sabâ gibi kim
Bizi uyarmaga her subh su seper jâle
k 6/18

Bkz. g. 87/3

Sevgilinin gözü baygınlığı, mahmurluğu itibarıyla nergise teşbih edilir. Bu benzetmede nergisin bünyesinde afyon etkisi taşıması da önemli rol oynar. Yanak da kırmızı renginden ötürü güldür. Jale gül ve nergise âşık bir kişi gibi hayal edilir. Jalenin bu çiçeklerin üzerine düşmesi, onlara yüzünü sürmesi olarak kabul edilir.

Gözüñle yüzüñe âşık durur meger jâle
Ki nergis ü güle durmaz yüzün sürer jâle
k 6/21

Sevgilinin kirpik kılıcı gül ve laleleri yaralayalı jale bu sofralara tuz ekmektedir. Kanı durdurmak için başvurulan usüllerden birisi de yaraya tuz basmaktır. Jale rengi itibarıyla aynı zamanda tuz olarak da hayal edilir

Gül ile lâlelere zahm uralı tîr-i müjeñ
Hemişe mâideler üzre tuz eker jâle
k. 6/24

Şebnem, gonca olarak adlandırılan küçük çocukların ağzına süt damlası damlatan bir anne olarak hayal edilir. Her bir jale damlası da süt olarak tasavvur edilir.

Katre-i şîr tamladugınca şebnem
Goncalar ağız açar nite ki etfâl-i sığâr
k 8/5

Şebnem sabaha kadar karanlık kirini yıkamasa, sabah giyecekleri bu şekilde ağarmazdı. Gün ışığı ile aydınlanan sabah beyazlığının giyeceğe benzetildiği beyitte, şebnem de gece gökyüzünün kirli, paslı giyeceklerini yıkayarak, onları sabah için temizleyen bir kişi olarak teşhis edilir.

Çirk-i zalâmı yumasa şebnem sabâha dek
Gâlib agarmaz idi bu deñlü siyâb-ı subh
g 29/4

Gül meclisinde, gonca içki içmez gibi görünmesine rağmen, şebnem goncaların ağzına üşüşerek şarap koyar. Şebnemlerin goncanın yaprağını ıslatması, goncanın ağzına şarap koyması olarak düşünülür. Şebnem beyitte, hem sâki hem de şarap olarak hayal edilmiştir.

İçmezlenürdi meclis-i gülşende gonca lik
Şebnemler üşdi koydı anuñ agzına şarâb
k 7/4
Bkz. g. 12/2

(2). Diğer Benzetmeler

Taş, akçe, dirhem, billur tesbih, yürek yağı, gül-âb, havâyi top, küpe, yüz suyu, encüm, ak biber-sipend, kebkeb-i keş-i nigâr, habâb, yakut tanesi, âbile, dürer, güher, şarap, lu-âb-ı subh

Feleğin bir mancınık olarak tasavvur edildiği beyitte, jale de bu mancınıktan atılan taşla benzetilmiştir.

Felek kemân küresinden atılsa düşmenüñe
Havâdan iner iken taş olurdu her jâle
k 6/38

Jale akçe teşbihinde renk ve şekil benzerliği esastır. Beyitte güzelleri etkilemek için avuçlarına akçe koymak âdetine de telmih vardır.

Çemen güzellerini kılmaga şehâ saña sayd
Avuçlarını açup akçeler koyar jâle
k 6/41

Güneşin bir sihirbâz olarak hayal edildiği beyitte, jale de şekli ve rengi dolayısıyla güneş sihirbâzının getirdiği akçe olarak hayal edilir Beyitte buharlaşma olayına işaret edilir Güneş sihirbâzi sihir yoluyla jale akçesini peydâ etmektedir

Var ise akçe getirür füsûn u sihr ile kim
Güneş ırakda turup kendüye çeker jâle
k 6/17

Jalenin rengi ve şekli dolayısıyla dirheme benzetildiği beyitte gül, güzelin sevgisi için jale dirhemini sarfetse buna şaşılmaz. Zira jale dirhemi onun yüzü suyu, alın teridir. Jalenin gülün

üzeride oluşu onun alın teri gibi tasavvur edilmesini gündeme getirir.

Dirhem-i jâleyi harc itse n'ola mihrûne gül
Kendü yüzi suydur kendünün alın teridür
g 44/5
Bkz. g. 106/4

Jale taneleri renk ve şekil itibarıyla billur bir tesbihi andırır.

Çeker huzûruña billürdan güzel tesbih
Diler ki ide fakirâne ya'ni cer jâle
k 6/42

Jaleler, gökyüzünün yüreğinin yağı mıdır ki lale mumunu tutuşturur. Gökyüzünün bir fanusa benzetildiği beyitte jale de rengi ve sıvı oluşu yönüyle lale mumunu tutuşturan yağla benzetilir.

Çarhuñ yüregi yağı mıdur jâleler aceb
K'andan çerâg-ı lâle bulur böyle iltihâb
k 7/2

Bülbül kavgasının güle sıkıntı vermesi sonucu, jaleler gonca kasesini gülsuyu ile doldururlar. Gülsuyunun sinirlere iyi geldiği, baş ağrısını giderdiği bilinir. Jalenin goncanın üzerine düşmesinden yola çıkılarak, gonca şekli itibarıyla kadehe, jale de bu kadehi dolduran gülsuyuna teşbih edilir.

Gavgâ-yı andelib güle derd-i ser virüp
Toldurdu gonca kâsesini jâleler gül-âb
k 7/11

Âlemin baş ağrısını, övülenin def etmesi dolayısıyla gök şişesinin şebnem gül suyunu akıtmasına gerek kalmamıştır.

Şişe-i eflâk akıtmasun gül-âb-ı şebnemi
Kim sudâ'ın âlemüñ sen def'idersin ey emîr
k 11/15

Jaleler havâyî top ile gülbahçesini alan kişileridir. Jale-havâyî top arasındaki münasebet; bağıın çiçeklerinin üzerine jalelerin düşmesi ve yuvarlak şekilleri vesilesiyledir.

Kıldı şebnem girtî cevher-dâr tîg-i sûseni
Jâleler aldı havâ'i toplar ile gülşeni
Ger temâşâ ise maksûdun beni esle beni
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr

III-II/3

Bkz. k. 6/34

Gül ve lale bağıın seçkin, göz alıcı çiçekleridir. Baharın da gelişinin habercisi olan bu çiçekler, kulaklarına jaleden küpe asmışlardır. Kişi bu güzel çiçeklerin bağıda bâki kalacaklarını zannetmemelidir. Zira her güzel şey gibi bahar mevsimi de geçecek, bu seçkin çiçekler de baharın sona erişiyile hayata veda edeceklerdir. İnsan bu gecici bahar mevsimini yeme ve içme ile değerlendirmeli, baharı boş geçirmemelidir. Jalenin cevher özelliğı taşıyan, inci bir küpeye benzetiliş, jalenin çiçeklerin üzerine yağması, beyaz rengi ve şekli cihetiyledir.

Ruhları rengîn güzellerdür gül ile lâleler
Kim kulaklarına dürlü cevher asmış jâleler
Aldanup sanma ki bunlar böyle baki kalalar
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr

III-II/5

Jale, çimen güzeli olan çiçeklerin her sabah yüzüne dökülen, onların yüzlerini yıkadıkları su olarak vasedilir.

Çemen güzellerinüñ yüzi suyu olmuşdur
Ki ruhlarını kılur pâk her seher jâle
k 6/6

Adına gökyüzü denilen bağı, övülenin yüksekliğıin gülbahçesidir. Jaleler de bu gökyüzü bağıının neferi andıran yıldızlarıdır. Jale yıldız benzerliğı çokluğu ve rengi itibarıyladır.

Meger ki gülşen-i kadrüñ durur bu bâg-ı sipihir
Ki anda encüm olupdur nefer nefer jâle
k 6/35

Bkz. k. 6/29, k. 6/11

Birini büyülemek, onun âşık olmasını, aşkında sebat etmesini sağlamak için ateşin üzerine sipend denilen üzerlik otu atıp, okurlar. Bununla birlikte yine birini büyülemek için karabibere efsun okunup, yakıldığı malumdür. Bülbül de goncayı büyülemek için ateşe jaleyi sipend olarak atar. Jale rengi itibarıyla ak biber olarak adlandırılır.

Buhûr itmege teshîr-i goncaya bülbül
Miyân-ı oda sipend oldu ak biber jâle
k 6/15

Jalenin çimende baş yeri edilmesinin sebebi sevgilinin pabucunun çivisine benzetilmesidir.

Şebîh-i kebkeb-i keş-i nigâr olmasa eger
Baş üzre yer mi iderdi çemende her jâle
k 6/26

Jale gökyüzünde oluşan hava kabarcıkları olarak düşünülür.

Nihâl-i rif`ati üzre belürsüz ola kamu
Eger habâb-ı felekçe olursa her jâle
k 6/30

Övülenin cevherlerden oluşan kılıcı eğer havada aksetseydi jaleler baştanbaşa yakut tanesine dönerdi.

Havâda mün`akis olsa cevâhir-i tîgûn
Dönerdi dâne-i yâkûta ser-be-ser jâle
k 6/36

Susen, uzun ve ince şekli sebebiyle dile teşbih edilir. Susenlerin dilinde eğer çıban çıkmasaydı bağın susenleri övülenin medhini her defasında okurlardı. Jale içinde suyu barındırması ve şeklinden ötürü çıbanı andırır.

Jâleden âbileler tutdı zebânın yohsa
Sûsen-i bâg sentûn medhûn okırdı her bâr
k 8/30

Çimen ehline büyük inci tanelerini hediye olarak getiren jalenin çiçeklere baş tacı olmasına şaşılır mı? Gerek şekli gerek rengi jale ile inci tanesi arasında bir benzerlik kurulmasına sebep olur. Jalenin çiçeklerin üstünde yer alışı çiçeklerin baş tacı olarak hayal edilmesine yol açar.

Getürdi tuhfe çemen ehline dürer jâle
Aceb mi olsa ger ezhâra tâc-ı ser jâle
k 6/1

Bahar mevsimi bağ gelinini cevherlerle donatan, ona yeşil yapraklardan zümrüt, jaleden cevher ile süsleyen bir meşşâta olarak teşhis edilir. Jalenin parlaklığı, rengi, çiçeklere parlaklık vermesi onun cevher olarak tasavvur edilmesini beraberinde getirir.

Arûs-ı bâgı tonatdı cevâhir ile bahâr
Ki berg-i sebze zümürred durur güher jâle
k 6/2

Şebnem, altın kadehi andıran nergisin içindeki şarabı çağırıştırır.

Şarâb-ı şebnemi altın kadehler içre koyup
Gümüş bileklü güzel sâkiye küyer nergis
g 106/3
Bkz. k. 7/14, g. 12/2

Gece sabaha kadar gökten yere damlayan şebnem değildir. Sabaha kadar akan ve şebnem zannedilen şey, sevgilinin dudağının hayaline karşı akıtılan sabah salyasıdır.

Şebnem degül sabâha degin yire tamlayan
La`1-i lebûn hayâline akar lu`âb-ı subh
g 29/2
Bkz k. 6/13

2. Ateş

Ateş rengi itibarıyla gülbahçesini andırır. Ateş, kışın soğuktan kaçan insanlar için Hayy ve Kadîr olan Allah'ın bulunmaz bir nimet olarak düşünülür.

Öldürürdi cümle âlem halkını Nemrûd-ı berd
Ger gülistân itmeyeydi âteşi Hayy ü Kadîr
k 11/5

3. Hava

a. Bâd

Genel Bakış

Rüzgâr genellikle sevgilinin kokusunun taşıyıcısı olması yönüyle ele alınır. Övülenin cömert eşiğine yüz süren rüzgâr yine ufukların dimağını'anber kokusu ile doldurur.

Benzer ol âli-cenâb işigine yüz sürdi bâd
K'itdi âfâkuñ dimâgını yine anber nesîm
k. 10/11

Rüzgârı değerli kılan sevgiliden taşıdığı koku, getirdiği haber ve sırlardır. Rüzgâr bahçeye servi boyunun haberini almadan varınca, bunu gören çınar onunla el ucuyla görüşür.

Bâga haber-i serv-i kadüñsüz varıcak bâd
Gördükçe çenâr anı el ucıyle görüşdi
g. 249/3

(1) Benzetmeler

i. İnsan unsuruna dayalı benzetmeler

Mellâh, yatak döşeyen kişi, haberci, zincir vuran kişi

Övülenin yüksekliğinin denizinde gökyüzü bir gemidir Bu geminin kaptanı rüzgâr, yelkeni bulut, çapası da hilâldir Rüzgârın gemiyi hareket ettiren bir unsur oluşu onun kaptan olarak tasavvur edilmesini sağlar.

Rî'f atûn deryâsı içre bir gemidür âsumân
Bâd mellâh ebr yelkendür aña lenger hilâl
k. 3/19

Nergis gözlerinin mahmur, mest oluşu ile ele alınır. Bu özellikleri, nergisin bünyesinde barındırdığı narkoz etkisi dolayısıyladır. Mest nergisin gözüne naz şarabı gelmiştir. Bundan dolayı rüzgâr ona gül yaprağından yatak döşemiştir. Rüzgârın yaprakları oradan oraya taşınması, rüzgârın yatak döşeyici bir kişi olarak teşhis edilmesini sağlar.

Geldi gözine nergis-i mestûn şarâb-ı nâz
Gül-bergden aña döşedi bâd câme-hâb
k. 7/5

Rüzgâr hem sevgiliden âşığa hem de âşıktan sevgiliye sır taşıyıcı, haberci konumundadır. Âşık rüzgâra sevgilinin ağzı için sır söyler. Ona ağzıyla sevgiliye iletmek üzere haber ısmarlar.

Didüm bâda dehân-ı yâr için râz
Haber ısmarladum aña ağızdan
g. 172/2
Bkz. g. 6/7

Rüzgârın akarsuyun ayağına zincir vurmasına rağmen, su yine de bağ ve bahar seyrinden geri kalmamıştır Beyitte, rüzgâr bir deli gibi tahayyül edilen akarsuya zincir vuran bir kişi olarak teşhis edilmiştir

Âb-ı revân ayagina zencîr urdı bâd
Bâg u bahâr seyrini girü komadı âb
k 7/12

(2). Rüzgâr Çeşitleri

i. Nesim

Genel Bakış

Sevgilinin ayağının toprağı âşık için önem taşıyan güzellik unsurlarından biridir. Sevgilinin ayağı toprağı göz hastalıklarına iyi gelen ve gözün cilası hükmündeki sürmeyi andırır. Hatta yârin ayağı toprağı meşhur Isfahan sürmesinden bile yeğ tutulur. Rüzgâr da sürükleyici özelliğinden ötürü sevgilinin ayağının tozunu âşığa ve uzaklara taşıması bakımından önemli bir yer tutar. Rüzgâr, sevgilinin ayağının tozunu göklere ulaştırdığından beri güneş ve ayın gözünü par lak kılmıştır.

İrgürelde göklere kuhl-i gubâr-ı râhuñı
Eylemişdür mihr ü mâhuñ dîdesin enver nesîm
k. 10/19

Kul Mesîhî âh ederek sevgilinin eşiğine gelmiştir. Bu âh ediş esnasında ortaya çıkan küllü rüzgâr göğe çıkarır.

Âh ide işigüñe geldi Mesîhî çâkerüñ
Ol gubârı göge irişdürdi ey server nesîm
k. 10/27

Şâir, yağmurun rüzgârla gelişini rüzgârın haline bakıp, ağlaması neticesi oluştuğunu ifade ederek, hüsn-i ta'lil sanatına başvurur

Yeller esdükçe yagan yagmur degüldür mutlakâ
Merhamet idüp benüm ahvâlüme aglar nesîm
k. 10/28

Rüzgârın en önemli özelliği nesnelere savurması, göğe çıkarmasıdır. Beyitlerde bu özelliğe sık sık değinilmiştir. Âşığın içindeki cevr ateşinin kıvılcımlı âhını gören, rüzgârın havaya ateş kuru saçtığını sanır.

Cevr-i zilletden benüm âh-ı şerer-bârum gören
Şöyle sanur kim havâya od urur ahger nesîm
k. 10/29

Gülbahçelerini, sevgilinin eşiğini dolaşan ve buradaki kokuları âleme yayma özelliği gösteren rüzgâr, övülenin eşiğine yüz sürmüş, bu eşikteki anber kokusunu ufuklara yaymıştır.

Benzer ol âli-cenâb işigine yüz sürdi bâd
K'itdi âfâkuñ dimâgını yine anber nesîm
k. 10/11

Rüzgârın her yerde görülmesi, en ücra yere bile gitmesi onunla ilgili bir takım hayallerin doğmasına sebep olur. Gönül övülenin övgü sofrasına?dua kılmalıdır. Rüzgâr bile övülenin vasfını bütün dünyaya duyurmuştur.

Gel bu hân-ı medhûñ üstine du'â kıl ey gönül
Kim anuñ vasfın dimişdür dehre ser-tâ-ser nesîm
k 10/30

Nesim goncayı gül haline getirmesi dolayısıyla sık sık ele alınır.

Şeh-nişînini temâşâ itmeg için gâh gâh
Şâhid-i gülzâra açmış goncadan manzar nesîm
k. 10/15

Rüzgâr yaprakları, önüne çıkan tozları uçurmasıyla konu edilir. Gül yaprağı Hz. Süleyman'ın tahtı mıdır ki rüzgâr onu hava üzerinde gezdirmektedir. Beyitte, Hz. Süleyman'ın tahtının gökyüzünde uçmasına ve rüzgâra hükmetmesi mucizelerine telmih vardır.

Berg-i gül yâ Rab Süleymân tahtı mıdur kim bu dem
Götürüp anı havâ üstinde seyr eyler nesîm
k. 10/5

(i). İnanışlara unsurlara dayalı benzetmeler

Ruh-ı Kuds, sûr-ı İsrâfil

Nesim ılık esen, nebatlar üzerinde bereketli etkisi olan bir rüzgârdır. Tohumları bir yerden bir yere götürmesi, çiçeklerin açmasını temin ettiği için Ruh-ı Kuds olarak vasıflandırılır. Dalların üzerinde tomurcukların bitmesi dalların hamile Meryem'e benzetilmesini sağlar.

Bir nefesde Meryem-i agsânı itdi hâmile
Rûh-ı kuds ile meger oldu bu dem hem-ser nesîm
k. 10/1

Kışın gelmesiyle nebatların sararıp, solması ölmesi beyitte kıyâmet olarak vasıflandırılmıştır. İlkbaharın gelmesiyle nebatların canlanması, dalların yeşermesi de İsrâfil'in suru üflemesiyle mahşer günü için ölümlerin canlanması olarak vasıflandırılır. İlkbahar rüzgârı, ölü bitkileri canlandırması özelliği sebebiyle İsrâfil suruna benzetilmiştir.

Virmez idi gâlib emvât-ı nebâta böyle cân
Olmasaydı sûr-ı İsrâfile ger mazhar nesîm
k. 10/2

(ii). İnsan unsuruna dayalı benzetmeler

Savaşçı, yedi deryayı gezen kişi, arkadaş, peyk, mâder, cerrah, hattat, para saçan kişi, , deli, ferrâş, micmer gezdiren kişi

Rüzgâr, eline sûsen topuzuna alarak, bağdaki çiçeklere ve ağaçlara savulun diyerek topuzu salan bir savaşçı gibi hayal edilir. Sûsen ince ve uzun yapısı itibarıyla topuzu çağrıştırır. Esişiyle bağdaki çiçeklere ve ağaçlara boyun eğdirmesi rüzgârın savaşçı gibi düşünülmesi hayalini kuvvetlendiren bir diğer husustur.

Seyr-i gülzâr eyledükçe sûseni alup ele
Savuluñ diyü salar bâg ehline şeş-per nesîm
k. 10/20
Bkz k. 10/13

Yol üstünde kasırganın sema yaptığı sanılmamalıdır. Rüzgâr sevgilinin ayağının tozunu elde etmek için savaşmaktadır.

Yollar üstünde semâ'uran degüldür gird-bâd
Kim ayaguñ topragi üstine ceng eyler nesîm
k. 10/23

Rüzgâr övülenin ahlakıyla yarışa giriştiğinden beri ne keramet bulduysa. yedi denizi durmaksızın dolaşır durur. Beyitte, rüzgârın yedi deryayı dolaşması, övülenin yaradılışına özen mesi sebebine bağlanarak, hüsn-i ta'lil sanatına başvurulmuştur.

Hulkuñ ile baş koşaldan ne kerâmet buldı kim
Yedi deryâyı gezer kılmaz ayagın ter nesîm
k. 10/22

Övülenin kahrının sam yeli, gül bahçesine geçtiğinden beri gül kıvılcım olup, rüzgâr da duman ile arkadaş oldu. Rüzgârın dumanı göğe çıkarması duman ile sıkı fıkı olması, onunla işbirliği yapması gibi düşünülür.

Ger semûm-ı kahruñ ide taraf-ı gülşenden güzer
Gül şerâr olup duhân ile ola hem-ser nesîm
k. 10/24

Peyk; haber veya mektup getirip, götüren kişidir. Rüzgâr da sevgilinin saçının kokusunu etrafa yayması, âşığa getirmesi sebebiyle peyk olarak hayal edilir. Beyitte beklenen haber alındığında haberciye para vermek âdetini de görmekteyiz. Müjde diyerek, gül ve yasemine gelen peyk, onlardaki altın ve gümüşü almış, onlara bir şey bırakmamıştır.

İrdi çün râ'îha-ı zülfün ile peyk-i nesîm
Müjde diyü semen ü gülde ne zer kodı ne sîm
g. 165/1

Açılmamış, henüz gül haline gelmemiş goncalar bu halleriyle beşik içindeki çocuğa benzer.
Bir anne gibi gibi düşünülen rüzgâr goncaların beşiğini esişiyle sallar.

Mehd içinde tıfla beîzer nâ-şüküfte goncalar
Kim salar kehvâresini nite kim mâder nesîm
k. 10/4

Rüzgâr, yağmur katresi ile neşter vurarak, çömleğini lalenin kanıyla dolduran bir cerrahdır.
Yağmur damlalarının neştere benzetilmesi, yağmur taneciklerinin çiçekler üzerindeki yıpratıcı etkisi sebebiyledir.

Lâlenün kanıyla toldurdı sifâlin uralı
Bâga yer yer katre-i bârân ile neşter nesîm
k. 10/6

Mıstar, satırların düzgün olmasını sağlayan alettir. Bu alet kâğıdın altına konarak, üstünde parmak gezdirilerek, kâğıtta ipliklerin izi çıkarılarak, yazının düzgün yazılması sağlanırdı.
Rüzgâr, sevgilinin yüzünün nakşının düzgün olarak yazılması için suyun yüzeyinde dalgadan mıstar yapan bir nakkaştır Rüzgârın suda değişik şekiller oluşturması onun nakkaş olarak teşhis edilmesini sağlar.

Ârızî nakşını tahrîr itmege ol gül-rûhuñ
Safha-ı âb üzre kılmış mevcden mıstar nesîm
k. 10/7

Nergis, insana uyku verme özelliğine sahip bir çiçek olması sebebiyle hokkabaz olarak tasavvur edilir Hokkabâz nasıl insanı hipnotize ederke, el çabukluğu ile marifetini sergiliyorsa, nergis de yapısında bulunan afyon özelliği ile insanları etkilemektedir Gülbahçesinde el çabukluğu ile marifetlerini sergileyen nergise rüzgâr yaban gülünün ve yaseminin yaprağından gümüş ve altın saçmıştır

Sahn-ı gülzâr içre nergis kâse-bâz oldugün
Berg-i nesrîn ü semenden saçdı sîm ü zer nesîm
k. 10/9

Dağlarda ve sahralarda dönüp dolaşması ayın deli olarak vasıflandırılmasını sağlar. Delileri zincire vurmak âdetinden yola çıkarak, rüzgâr da ayı her ne kadar gümüş zincirle bağlarsa bağ lasın onun sahra ve gülbahçelerinde gezmesine mani olamaz.

Gülşen (ü) sahrâyı seyrân itmeden men'idemez
Gerçi kim ayı gümüş zencir ile bağlar nesîm
k. 10/10

Rüzgârın esmesiyle tozları, külleri ve diğer nesnelere başka yerlere taşıma özelliği onun ferrâş olarak teşhis edilmesini sağlar.

Sâkin-i sadr-ı sarây-ı fazl Ca'fer Beg k'anûn
İşigi ferrâş olmag ile fahr eyler nesîm
k. 10/12

Bahar; bağda bulunanların gelişip, büyümelerini sağlamıştır Micmer (buhurdân) içinde tütsü yapılan kaptır Rüzgâr da kokuları dağıtması açısından micmer gezdiren kişi olarak olarak düşünülür.

Nice kim bâg ehline neşv ü nemâ vire bahâr
Nice kim bezm-i çemende gezdüre micmer nesîm
k 10/31

(iii). Diğer Benzetmeler

Kuş, mumun tacını kapan

Rüzgâr esişi ve hareketi münasebetiyle kuşa teşbih edilir. Rüzgârın uçurduğu yapraklar da bu kuşun kanadını oluşturur. Adına rüzgâr denilen kuş bile övülenin azminin sür'atine yetişemez.

Sür'at-i azmüñle bir dem olmadı hem inân
Gerçi kim evrâkdan idindi bâl ü per nesîm
k. 10/17
Bkz. k. 10/8

Yanan mumun üzerindeki sarı alev mumun tacı gibi düşünülür. Rüzgârın gece mumu söndürmesi, mumun tacını kapması olarak tasavvur edilir.

Karşu te'dib eylese habs-i habâb ile ger ol
Kapmaz idi şem'başından gice efser nesîm
k 10/14

ii. Sâbâ

Sâba doğu yönünden esen hafif rüzgârdır. Sâba rüzgârı, sevgilinin semtinde dolaşarak sevgilinin kokusunu âşığa getirmesi, bunu etrafa yayması gibi özellikleriyle klasik şiirimize konu edilir. Gülbahçelerini, bostanları, bağları dolaşarak oradaki çiçeklerin ve nebatların gelişmesine yardımcı olur. Sevgilinin saçını çözerek, saçının kokusunu âşığa taşır. Sevgili ile âşık arasında postacı görevini yapar. Gonea halindeki gülün açmasına sebep olarak, onun sırlarını etrafa yaymasına aracılık eder.

Yâruñ Mesîhî kâkülüne nisbet eyleyüp
Virdi sabâ havâyâ hümânunî dimâgını
g. 256/5

Sâbânın goncaları gül haline getirmesi, övülene gül yanaklının ağız haberini iletmek istemesi sebebine bağlanır.

Sen gül-ruha ağız haberin dimege şehâ
Açmış sabâ yeline seher goncalar dehen
g 178/6

Sâbâ, sevgilinin zülfünün kokusuna merhaba demeksizin, durup dinlenmeden şöyle değer geçer.

Her dem ki bûy-ı zülfüne bâd-ı seher geçer
Ha merhabâ dimeklige küymez kaçır geçer
g. 56/1

Sâbâ rüzgârı, bahçelerdeki goncaların açılıp, gül haline gelmesini sağlar. Bülbüle gül güzelinin gösterilmesine sebep olur.

Goncadan manzaralar açdı sabâ tâ andan
Eyleye şâhid-i gül bülbüle arz-ı didâr
k. 8/10

Sevgilisinden ayrı kalan, aşk acısı çeken âşık, zayıf ve güçsüz bir haldedir. Bu haliyle toprağa savrulmuş yırtık, dağınık bir yaprak görünümündedir. Sâbâ yeli pejmürde bir yaprak gibi toprağa düşen âşığı topraktan kaldırır. Âşık bundan dolayı sâbâya minnet borçludur.

Gamuñdan berg-i pejmürde gibi olmışduk ey gül-ruh
Sabâ yili safâ geldi götürdi bizi toprakdan
g. 192/2

(i). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Haberci, sevgilinin saçını çözen kişi, ferrâş, tüccar, attâr, seher-hîz, avcı, can bağışlayıcı, âvâre, haberci, hathat, Attâr, Ömer, el oyunu oynayan kişi

Sâbâ rüzgârı can ve gönül Ferhat'ını, mutlu kılmıştır. Zira o adı Şîrîn diye anılan sevgi linin kasrına uğramış, âşığa oradan haber ve koku getirmiştir.

Cân u dil Ferhâdını şâdân kılduñ ey sabâ
Yohsa ugrayu mı geldün kasr-ı Şîrîn üstine
g. 225/2

Sâbâ rüzgârının sevgilinin gerek koku gerekse şekil bakımından sümbüle benzeyen saçlarını çözmesi, hüsn-i ta'lil yoluyla rüzgârın sevgilinin sümbül saçına kızması, öfkelenmesi sonucu onu çözmesi olarak ele alınır.

Sümbüllerüne bâd-ı sabâ kakıdı buşdı
Var ise yine zülfün ile iplik üzüşdü
g. 249/1

Sâbâ rüzgârının geçtiği yerlerdeki tozu, toprağı kaldırması onun yolunu temizlemesi gibi addedilir. Bu şekliyle bir ferraşı andırır.

Sanma ki sabâ toz koparup cengler itdi
Kim âb-ı revân gibi o da yolın arıtdı
g. 262/1
Bkz g 273/4

Sâbâ'nın her yere uğrayıp, geçtiği yerlere rüzgâr getirmesi onun bir tüccar gibi teşhis edilmesini sağlar.

Kılmasun arz sabâ baña hevâ-dârlığı
Satmasun bize igende bu harîdârlığı
g. 268/1

Her sabah övülenin bahçesine uğrayan sâbâ, bu bahçeden etrafa taşıdığı kokular sebebiyle seher pazarının attarı durumundadır.

Ey ki hulkuñla sabâ attâr-ı bâzâr-ı seher
Vey ki lutfuñla cihân mânend-i gülzâr-ı cinân
k. 5/15

Sâbâ rüzgârının sabahın erken saatlerinde eserek, tabiatı uyandıran, ağaçları hafifçe sallayan, çiçekleri açtıran bir rüzgâr oluşu onun seher vaktinde kalkan bir kişi olarak kişileştirilmesine sebep olur. Jâle de özellikle çocukları erken uyandırabilmek için sabahları yüze su serpererek uyandıran bir kişidir.

Bahâr irişdi seher-hîz oluñ sabâ gibi kim
Bizi uyarmaga her subh su seper jâle
k 6/18

Balık avına sabah erken saatlerde çıkılması, akarsuyun üzerine sabahleyin ağların kurulması sâbânın balık avı için akarsu üzerine tuzak kuran balıkçı gibi teşhis edilmesine sebep olur.

Âb-ı revâna dâm-ı müşebbek kurar sabâ
Mâhiler ol hayâli görüp eyler ıztırâb
k. 7/14

Sâbâ rüzgârının tabiatı canlandırması, çiçekleri açtırması onun nefesiyle tabiata can vermesi olarak tasavvur edilir. Bu haliyle Mesih'e de benzetilir.

Tâ sabâ sünbülünü kıldı perîşân-şekil
Oldı her bir nefesi mürdelere cân-şekil
g. 150/1

Sâbânın durup dinlenmeden esmesinin sebebi; sevgilinin saçının kokusunu taşımak istemesidir.

Bûy-1 zülfüñsüz sabâ bir lahza ârâm eylemez
Anı âvâre kılan var ise budur dostum
g 162/3

Sâbâ, sevgilinin izini yollar üzerinde izleyen, onun her halinden haberi olan bir habercidir. Sâbânın her yere uğraması onun sevgili hakkında haber alınabilecek bir kişi olarak tanımlanmasını sağlar.

Seni izler yürirmiş yollar üzre
Haber sorduk sabâya yoldan izden
g. 172/3

Mıstar, yazıyı düzgün yazabilmek için kullanılan aletin ismidir Saba rüzgârı sevgilinin yanağının vasfını yazmayı ister Su yüzündeki dalga da onun mıstarıdır Su sayfa, üzerindeki dalga da mıstara benzetilmiştir

Arızun vasfını yazmak dilemiş bâd-ı sabâ
Safha-ı âbdaki mevc anun mıstarıdır
g 44/3

Bâd-ı sabânın en önemli özelliklerinden birisi de sevgilinin kokusunu âşığa ulaştırmasıdır Sabâ rüzgârı âşığa taşıdığı gül kokusuyla âşık bülbüle güzel nağmeler söyler Bu durum Attâr'ın kuşlara Mantıku't-tayr okutmasına benzer

Söyledür bülbüli bûy-1 gül ile bâd-ı sabâ
Mantıku't-tayr okıdur kuşlara san kim Attâr
k 8/7

Külâh kapmak; fırsattan istifade etmek, dalavere ile emeline ulaşmak anlamlarına gelir Beyitte geçen Ömer, tanınan bir hırsız olmalıdır Sabânın gonca külâhını kapması, Ömer'in sultan tacını kapmasına benzetilmiştir

Sabâ yili kapar gonca külâhın
Ömer san efser-i sultân ugurlar
g 72/4

Sâbânın çınara değmesi sonucu onu sallaması" el oyunu" oynamak olarak nitelendirilir.

Bâd-ı sabâ el oynını oynar çenâr ile
Başını salup aña ider servler itâb
k. 7/8

(ii). Diğer Benzetme

Esb

Sâbâ rüzgârının esmesi, cihânı dolaşması onun bir ata benzetilmesine sebep olur. Övülenin tabiatının kokusunun süvârîsi her sabah sâbâ atının üzerinde cihân bağıını gezer.

Her sehergâh cihân bâğını seyr eylemege
Nûkhet-i hulkuñ olup esb-i sabâ üzre süvâr
k. 8/38
Bkz. g. 210/6, k. 21/11, g. 33/5

iv. Bâd-ı Hazân

Hazan yaprağı, dağıtıcı olması, ağaçların ve çiçeklerin yapraklarını toprağa iletmesi ile beyitlere konu edilir. Hazan rüzgârı bu şekliyle yaklaşan kışın habercisidir.

Adl ile emr eyleyüp bir bir alıvirdi yine
Gülsitâñun her nesin aldı ise bâd-ı hazân
k. 5/14
Bkz. IV-kt. 10

Servi galip gelen sonbahar rüzgârının askerinden sakınarak, kendine çimenliğin ortasında kendine zemretten bir hisar yapar. Sonbahar rüzgârının askere benzetilişi, bu rüzgârın baharın güzelliklerini yokedici olmasından ileri gelir.

Gâlib üşendi leşker-i bâd-ı hazândan
Sahn-ı çemende yaptı zümürüd hisâr serv
k 18/19

v. Bâd-ı Berd, Bâd-ı Dey

Sevgilinin göz alıcı boyu ve gümüş teni onun serv-i sîmîne (gümüş servi) benzetilmesini gündeme getirir. Âşık sevgilinin hoş, göz alıcı boyuna karşı âh etmelidir.

Kâmet-i ra`nâña karşı âh itdürme baña
Bâd-ı berd irişmesün ol serv-i sîmîn üstine
g 225/4

Kış rüzgârı ağacın yapraklarını dökmüş fakat onu olduğu yerden ayırmamıştır. Kış rüzgârı bu şekliyle halkı soyup, onları öldürmeyen haramilere benzer.

Bâd-ı dey şâhı soyup yerden dırahtın ırmadı
Şol harâmiler gibi kim halkı soydı kırmadı
g 275/6

vi. Bâd-ı Bahâr

Bahar rüzgârının yeni yeni yeşermeye başlayan tabiatın kokularını etrafa dağıtması, dünyanın dimâğını saf miskle doldurması olarak tasavvur edilir.

Bâd-ı bahâr her tarafa eyleyüp şitâb
Dehrûn ser-â-ser itdi dimâğını müşg-i nâb
k. 7/1
Bkz. g. 73/5

Bahar rüzgârı, tabiatın yeşermesine sebep olan bereketli bir rüzgârdır Bu rüzgârla yasemin açarak beyaz bir gün, menekşe de karanlık gece haline gelmiştir. Bu rüzgâr tabiattaki her çiçeği aslına döndürmüştür.

Başka bir âlemi var bâd-ı bahârın k'anda
Yâsemen rûz-ı sefid oldı benefşe şeb-i târ
k. 8/16

Beyitte, bahar rüzgârı gül padişahının dîvanına çağrılan bir dîvan konseyi üyesi olarak teşhis edilmiştir

Didi divân-ı kazâdan gelüben peyk-i kader
Yüri divânına şâh-ı gülûn ey bâd-ı bahâr
k. 12/7

Bahar rüzgârı tabiatı feyzlendirmesi, esişiyle çiçekleri açtırması, kışın ölmüş tabiatı canlandırması dolayısıyla can bağışlayıcı olarak görülür.

Seherde nite ki cân-bahş ola nesîm-i bahâr
Çemende nice ki bâga gelür gider jâle
k. 6/50

vii. Bâd-ı Subh

Sabah rüzgârı sevgilinin eşiğindeki tozları süpürürken, aşkından sararıp solmuş, çelimsizleşmiş âşığı da üf diyerek sevgilini eşiğinden uçurur.

Bu Mesîhî işigünde ne toza ki ura yüzün
Anı bâd-ı subh silüp süpürür beni ider üf
g. 119/5

Seher vaktinde esen yel, bahçedeki servinin salına salına hareket etmesini sağlar.

Kendüzini seher yeli yerden yere urur

Ol serv-kad çü yüriye salını salını
g. 252/4

Seher yelinin bağda anber kokulu olmasının sebebi, sevgilinin ahlakının güzel kokusundan göğe doğru yükselen buhurdur.

Bâgda olmaz idi bâd-ı seher anber-bûy
Tîb-i hulkuñdan eger irmese âfâka buhûr
k. 20/20

(i). İnsan unsuruna dayalı benzetmeler

Nakkaş, pranga ve zincir vuran kişi, meşşâta

Sabah vaktinde esen rüzgâr, akarsuyunun durmaksızın akması, her yana meyletmesi sonucu onun deli hükmüne vararak akarsuyu zincirler. Rüzgârın esişi sonucu akarsu üzerinde oluşturduğu şekil ve kıpırtılar onun akarsuya nakış çeken bir nakkaş olarak hayal edilmesine yol açar.

Mâ'-ı cârileri kaçkun diyü zencire çeker
Gör nice nakş geçer âba nesîm-i eshâr
k. 8/9

Su her yana meylettiği için sabah rüzgârı ona zincir ve prangalar bağlamıştır. Âşık da her yana meyletmemelidir.

Ko meyli her yaña kim âb mâ'il olduğün
Nesîm-i subh urur aña selâsil ü aglâl
k. 9/13

Sabah yeli sevgilinin saçını dağıtan, ona şekil veren bir meşşâta gibi düşündürür.

Sünbül çemende şâne-i zülfüne reşk ider
Bolayki bâd-ı subh irişüp anı taraya
g. 246/3

(ii). Hayvanlarla İlgili Benzetmeler

At, kuş

Sabah rüzgârı hareketliliği dolayısıyla at, oradan oraya savurduğu gül yaprağı da bu atın üzerindeki süvâri olarak hayal edilir.

Bulam diyü vasluñ kokusını sefer üzre
Gül-berg süvâr oldı nesîm-i seher üzre
g. 214/1
Bkz. k. 17/48

Sabah rüzgârı gül yaprağını kanat yaparak, övülenin ahlakının kokusuyla her yana koşar. Sabah rüzgârının nesnelere uçurma özelliği ve hareketliliği onun bir kuş olarak düşünülmesini sağlar.

Gül yaprağını şehper idinür nesîm-i subh
Tâ bûy-ı hulkuñ ile kıla her yaña şitâb
k. 7/29

iii. Diğer benzetme

Nâfe-i Tatar

Baharda her sabah bağdaki çiçeklerin üzerine bulut cevher bırakıcıdır. Bahar yelinin her nefesi baharda açan çiçeklerin kokusunu taşır. Bundan dolayı bu rüzgâr Tatar nâfesini andırır. İnsanlar tabiatta böyle bir manzara ve koku varken gafil olmamalı, içki meclislerini kurmalı, baharın güzelliklerini değerlendirmelidir. Zira bu güzel vakit geçicidir.

Ebr gülzâr üstine her subh gevher-bâr iken
Nefha-ı bâd-ı seher pür-nâfe-i Tâtâr iken
Gâfil olma âlemün mahbûblığı var iken
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
III-mrb. II/9

viii. Gird-bâd

Hortumun yol üstünde sema yapan bir kişi olduğu sanılmamalıdır. Rüzgâr sevgilinin ayağının toprağı için çeng etmektedir. Bu savaştan dolayı oluşan kuvvetli rüzgâr hortumu oluşturur.

Yollar üstünde semâ'uran degüldür gird-bâd
Kim ayaguñ toprağı üstine ceng eyler nesîm
k. 10/23

D. HAYVANLAR

1. KUŞLAR

Umumî Olarak Kuş

Şâir, kendini aşk şâhı olarak görür. Vahşi hayvanlar, kuşlar aşk şâhının askeri olmuşlardır. Âşığı çölde gören kişi onu Mecnun sanmamalıdır. Zira âşık kendini Mecnun'dan da üstün görür. Beyitte, çölde Mecnun'un vahşi hayvanlarla konuşması, başına kuşların yuva yapması hadiselerine telmih vardır.

Şâh-ı ışkâm ki bâña vahş ile tayr oldı sipâh
Beni sahrâda görüp dime bu Mecnûn oldı
g 255/7

a. Kuş çeşitleri

(1). Bülbül

Dîvânda en çok sözü edilen kuş bülbüldür. Klasik edebiyâtımızın değişmez ikilisi olan gül-bülbül, sevgili ve âşığı sembolize eder. Bülbül sevgilisi için sabahlara kadar ağlayan, inleyen, üzüntü çeken, sevgilisine nağmeler yazan bir âşık olarak karşımıza çıkar.

Gice gice ne mekâtib yazarsa bülbüller
Gülün sahifelerinden yine siler jâle
k 6/4

Bülbül gamla içiçedir. Onun işi niyaz, inlemedir. Gül de buna karşılık naz makamındadır.

Eger bülbülleyin pür-gam degülsin
Ne için gül gibi hurrem degülsin
g 190/1

Bülbülün ağlayışı, figânları gülün başını ağrıtır Başağrısını teskin için jaleler gonca kasesine gülsuyu doldurur.

Gavgâ-yı andelib güle derd-i ser virüp
Toldurdu gonca kâsesini jâleler gül-âb
k 7/11

i. İnsan ve İlgili Unsurlara Dayalı Benzetmeler

Sihir yapan kişi, Bilâl, şeydâ, lâl

Sipend; üzerlik tohumunun diğerk adıdır. Muhabbetin devamını sağlamak, birini kendisine âşık etmek için ateş üzerine üzerlik tohumu atıldığı malumdur. Bülbul goncayı büyülemek için ateşe ak biber olarak vafedilen jaleyi atar.

Buhûr itmege teshîr-i goncaya bûlbûl
Miyân-ı oda sipend oldu ak biber jâle
k 6/15

Bûlbûlün en önemli vasfı, sesinin güzel oluşudur. Bu ses güzelliğı onun Bilâl-i Habeşî'ye benzetilmesini gündeme getirir. Bûlbûl, dal minaresine çıkıp, âlemi namaza davet eder.

Bûlbûl menâr-ı şâha çıkup nite kim Bilâl
Kûmû nidâsı ile ider âleme hitâb
k 7/7

Sevgilisinin yoluna kendini adaması, onun uğruna gözyaşı dökmesi, sabahlara kadar inlemesi bûlbûlün çılgın olarak vasıflandırılmasını beraberinde getirir. Bûlbûlün işi gücü sevgilisi güle niyazdır. Bûlbûl bu aşkın kendi sonunu hazırladığını bile bile sevgilisi gülden vazgeçmez. O, bu yola başını koyan bir çılgındır. Sevgilinin gül yanağının üzerindeki yaseminimsi zülûfler de çılgın bûlbûlü avlamak için kurulan tuzak olarak hayal edilir.

Gül ârızuñ üstinde o zûlfeyn-i semen-sâ
San kurdı duzag avlamaga bûlbûl-i şeydâ
k 16 /1

Çimen yere yüz sürer, nergis gözlerini yumar Goncanın nazı, cilvesi bûlbûlü hayrette bırakır Öyle ki sürekli şakıyan bûlbûlün goncanın nazı karşısında dili tutulur.

Yüz urdı yire çemen yumdı gözlerin nergis
Delâl-i gonca geçüp andelibi eyledi lâle
k 9/2

ii. Diğerk Benzetme

Kebâb

Bûlbûl sevgilinin aşkının verdiği elemle içiçedir. Gece sabaha kadar sevgilinin güzelliğinin hayalini kurar. Onun aşkını terennüm eder. Gece sabaha kadar çektiğı âhlar bûlbûlün yüreğini yakar, sinesini kebaba döndürür.

Erbâb-ı bâğı gördi ki cem oldu sohbete
Ol bezme kıldı âhı odı bûlbûli kebâb
k 7/3

(2). Zag

Karga şâirin katında hoş karşılanmayan, hakîr görülün, aşağı bir kuştur. Bundan dolayı da beyitlerde rakiple beraber, onun benzetileni olarak geçer. Sevgilinin esas âşığı olan bülbülü görmezden gelmesi buna karşılık makbul olmayan kargayı el üstünde tutması bülbülü kahreder.

Hayf ola bu ki tâb-ı mezellet yaka beni
Her zag-tab'a zıll-ı hümâ ola sayebân
k 2/44

Karga ve kuzgunun bülbülün tahtına geçtiği bir yerde tavus, dünya gülşeninde ne yapsın? Beyitte, karga ve kuzgun bayağı kuşlar olarak düşünülmüş, ehil olmayan kişilerin benzetileni olarak kullanılmıştır

Tâvus-ı ehl gülşen-i dehr içre n'eylesün
Kim sadr-ı andelîbe geçübür kelâg u zâg
g 117/4

(3). Bâz

Bâz veya şehbâz denilen şahin alıcı bir kuştur. Yükseklerde uçar. Avını çengel şeklindeki pençeleriyle yakalar. Çok yüksekten uçtuğuna inanılan hüma kuşlarını bile avlayacak güçte dir. Övülenin zamanında şahinin yanında zavallı bir kuş olarak nitelendirilen halk, zalimleri simgeleyen şahinin zararından emin bir halde yaşarlar.

Tîg-i çengâliyle bâz irgürmesün diyü zarar
Mürg-i mazlûma zırhlar giydürür ahdünde dâm
k 4/23
Bkz. k. 4/15

(4). Fahte

Fahte, üveyik kuşu veya yabanî güvercin de denilen bir kuştur. Sesinin güzelliği ile bilinir. Diğer bir özelliği de yırtıcı kuşlardan ve avcılardan korunmak için serviye konmasıdır. Be yitlerimizde bu sebeple hep servi ile birlikte anılır. Fahte, servigye medh okusa buna şaşıl maz. Zira fahte kuşu ne de olsa servinin elinde büyümüştür.

Fâhte çün ki elinde büyümüştür servün
Üstine medh okıyup olsa hevâ-dârı ne var
k 8/8

(5). Kumru

Kumru servinin etrafında dolaştığı, konmak istediği bir ağaçtır. Beyitlerimizde servi-kumru genellikle beraber anılır. Kumru sesinin güzelliği ile beyitlere konu olur. Kumru ağaç kürsüsü üzerinde övülenin medhini okuduğu için servi ve çınar onu el üstünde tutar " El üstünde tutmak" tabiri beyitte hem değer vermek hem de dallarının üzerinde barınmasını sağlamak anlamlarıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır. Kumrunun servi ve çınarın dallarının üzerinde duruşu övülenin medhini okuma sebebiyledir. Bu şekliyle beyitte hüsn-i ta'lil sanatı görülür

Medhüñ okudugı çün kürsî-i eşcâr üzre
Mukrı-i kumrıyı el üzre tutar serv ü çenâr
k 8/27

(6).Hümâ

Hümâ klasik edebiyâtımızda kutlu bir kuş olarak bilinir. Gölgesinin üzerine düştüğü kimsenin devlete, saadete ereceğine inanılır. Bu kuşun ayaksız olduğu, dirisinin ele geçmediği, sadece kemikle beslendiği söylenir. Sevgilinin semtinin köpekleri olan rakipler Mesîhî'nin etini yiyince hümâ da onun kemiklerine talip olur.

Seg-i kûyuñ Mesîhîñüñ etin yiyelden ey âfet
Hümâ-yı mürğ göz dikmişdür anun üstühânına
g 216/5
Bkz. k. 2/33

Sevgilinin yanağının üzerindeki saçına kavuşmak arzusu hümâyı havada uçmaya sevkettirmiştir

Ruhuñ üstinde zülfüñ ârzûsı
Hevâya tâbi` itmişdür hümâyı
g 273/6

Hümâ yükseklerde uçuşu ile beyitlere konu olur. Kişi öldüğünde kemiklerine ecel kargası konacaksa, insanın yaşadığı sürece bunca arzuya, isteğe meyletmesi nedendir?

Âhir konar çü zâg-ı ecel üstühânuna
Niçün havâya tâbi'olursın hümâ gibi
k 21/3

Hümânın gölgesinin üzerine düştüğü kimse devlete nâil olur. Sevgilinin Hindûya benzeyen beni Rûm iline (sevgilinin yüzüne) beylik etse buna şaşılır mı? Zira sevgilinin hümanın gölgesinin kendine gölgelik yapmıştır.

Hindû-yı hâli Rûma n'ola beglik itse çün
Zıll-ı hümâdan eyledi kendüye gölgelik
g. 133/3
Bkz. k. 2/44

Güvercin dîvânda boynunda tavk denilen halkalarıyla sözü edilir. Güvercinin tavkı övülenin adaleti çölünde uçtuğundan beri şahinin çengeli andıran pençelerinden kurtulmuştur.

Ol ki anuñ adli sahrâsında pervâz ideli
Kurtlubdur çengel-i şâhinden tavk-ı hamâm
k 4/15

(7). Mâkiyan

Tavuk dîvânda önemsiz kişilerin sözlerinin benzetilene olarak karşımıza çıkar. Başka deyişle tavuk kendini şâir zannedenlerin şiir görünümünü altında söyledikleri değersiz sözlerdir. Devrinde fazilet sahiplerine önem verilmeyip, cahillikle mana şebâzının yerini tavuğun aldığını söyleyerek, döneminin bir eleştirisini yapar.

Ehl-i fazla hiç ragbet kalmayup almış idi
Cehl ile şebâz-ı ma'nânun yerini mâkiyân
k 5/5

2. Dört Ayaklı Hayvanlar

a. At

Dîvânda bahis konusu edilen at, övülenin atıdır. Övülen yüksek tabiatlı olunca, doğal olarak atı da emsallerinden üstün olacaktır.

Övülenin hilminin temelleri dünyayı sükuna vermiştir. Yine övülenin atının dünyada dolaşması feleği kararsız bırakmıştır.

Evtâd-ı hilmüñ itdi zemini ale's-sükût
Seyr-i semendüñ eyledi eflâki bî-karâr
k 17/34

Ethem; kara yağız at demektir. Övülenin atı yeryüzünde gezdikçe, korkak çarhın kalbini toz bürür.

Tozutduğınca yer yüzini pâ-y-ı edhemün
Çarh-ı muhannesüñ bürinür kalbine gubâr
k 17/31

Medhedilenin atının yelesi haşmetinden dolayı düşmanın gözüne yılan görünür.

Rûz-ı musâff `azm-ı neberd eylesen şehâ
Hasmuñ gözine görine atun yelesi mâr
k 17/28

Atın kulağı şekli itibarıyla kamış olarak hayal edilir. Düşman askerleri, övülenin kulağı kamış gibi olan atını gördükçe, kamışlığa özlem duyan ney gibi inlerler.

Esbüñ kamış kulaklarını arz eylese
Düşmen çerîsin inlede ney gibi zâr zâr
k 17/32

Düldül, Hz. Ali'nin atına verilen addır. Övülenin cömertlik ve heybetini gören rakip övülene Hz. Ali, atına Düldül, kılıcına da Zülfekar der.

Dir cûd u heybetüñ ile râkib gören seni
Düldüldür atı kendü Ali tîğı Zülfekâr
k 17/33

Övülenin atının tırnağı ay ve güneşin gözüne sürme olmasa, bulut her ikisinin gözüne de perde gibi inecektir. Övülenin atının tırnağındaki toprak gözün ziyasını arttıran sürme olarak tasavvur edilir. Zira övülen ülkeleri bu at ile fethetmektedir.

Sebel gibi meh ü mihruñ tururdı gözine ebr
Bulara sümm-i semendüñ ger olmasa kehhâl
k. 9/33

b. Bargir

Mesîhî," Kaside der Recâ-yı Esb"adlı kasidesinde kendisinde bulunan beygiri kötüler. Beygirinin yağırında et kalmadığından bahseder.

Keşti-i Nûha dahi ağaç taşıyalıdan
Kalmış yağırı yerleri sırtında yâdigâr
k 17/11

Riyâzet; az yemek, az uyumak suretiyle kendini ibadete vermektir. Beygirini de riyâzet ehli olarak addederek, zayıflıktan kaçacak bir halde olduğunu söyler.

Ehl-i riyâzeti işidürüz uçar diyü
Bu da riyâzet ehlidür of dir iseñ uçar
k 17/24

Yük taşımaktan ve zayıflıktan parlayan beygirinin yağırını aynaya benzetir.

Sırtında yağırı aceb âyinedür anuñ
Kim sûret-i ecel görünür anda âşikâr
k 17/3

3. Balık, Böcek ve Sürüngenler

a. Balık

İlgili benzetmeler

Iztırap çeken kişi, zırh-pûş

Saba rüzgârının akarsu üzerine ağ ördüğünü gören balıklar, o hayali görerek ıztırap çekerler Sabah rüzgârının su üzerinde oluşturduğu şekiller, bir ağ olarak hayal edilir

Âb-ı revâna dâm-ı müşebbek kurar sabâ
Mâhiler ol hayâli görüp eyler ıztırâb
k 7/14

Âşğın âh okunun korkusundan denizdeki balık ve yılan bundan korunmak için zırh giyinir. Yılanın ve balığın pullu görünüşleri onların zırha bürünmüş bir kişi olarak düşünölmelerine yol açar.

Denizde tîr-i âhum korhusından
Olupdur mâr ile mâhi zırh-pûş
g 109/6

b. Pervâne

Pervane ateşin etrafında dolaşan, bir süre sonra da bu ateşin ısıyla yanan uçan küçük kelebeklerdir. Pervane, sevgilisinin uğrunda kendi canını feda etmekten çekinmeyen âşığı temsil eder. Sevgilinin yanağı parlaklığı sebebiyle ateştir. Âşık da kendini bu ateşe teslim eden âşıktır.

Bezme gelseñ sanemâ şem`-i ruhuñ şevkiyle
Germ olup raks ura pervâne vü el karsa meges
g 103/6

c. Meges

Sevgili meclise geldiğinde onun yanağının mumunun şevkiyle pervane raks eder, sinek de el karar Sineğin el karmasından kastedilen, sineğin bacaklarını birbirine sürtmesidir

Bezme gelseñ sanemâ şem`-i ruhuñ şevkiyle
Germ olup raks ura pervâne vü el karsa meges
g. 103/6

d. Mâr

İlgili benzetmeler

Kemend-kemend atan kişi, zırh giyen kişi

Beyitte yılan hem kemend hem de kemend atan kişi olarak hayal edilir Övülenin mızrağının korkusundan düşman dağa kaçsa yılan dağda düşmana halka atarak, onu tutar

Havf-i nîzeñden eger kaçâ adû kühsâra
Taglar içre kemend ata tuta halka-ı mâr
k 8/37

Yılan ve balık, âşığın âh okununun korkusundan denizde zırh kuşanır. Yılan pullu derisi sebebiyle zırh giyen bir kişi olarak teşhis edilir.

Denizde tîr-i âhum korhusından
Olupdur mâr ile mâhi zırh-pûş
g 109/56

E. Bağ ve Çimenlik, Çiçek ve İlgili Unsurlar

1. Gülistân, Gülizâr, Gülşen

Gülbahçesi gülzâr, gülşen adlarıyla şiiirlerde geçer. Gülşen bahar mevsimiyle beraber anılır. Zira gülşeni dolduran güller, sümbüller, laleler, goncalar vs. çiçekler bahar mevsiminde açılır. Yine bahar mevsiminde gülbahçelerine içki meclisleri kurulur. Tabiat canlanır. Bu mevsimde gülbahçelerini insanların coşkusu doldurur.

a. İnsanla İlgili Benzetmeler

Şikâyet eden kişi, şahit

Gülbahçesi kış rüzgârını sevgiliye şikâyet etmek için başına kırmızı güllerden ateş yakarak gelen bir kişi olarak düşünülür.

Bâd-ı deyden hâk-i pâyına şikâyet kılmaga
Başına güllerden âteş yakdı geldi gülsitân
k 5/13

Gülbahçesi rüzgârın kendisine goncadan manzara açarak, seyrettiği bir güzeldir.

Şeh-nişînini temâşâ itmeg için gâh gâh
Şâhid-i gülzâra açmış goncadan manzar nesîm
k. 10/15

b, Diğer Benzetmeler

Meclis, mahkeme, sahâif, harîm

Gülbahçesinde çiçeklerin toplu olarak bulunuşu ve içki âlemlerinin gülbahçelerinde yapılışı gülbahçesi-meclis kelimelerinin beraber olarak sıkça kullanılmasını gündeme getirir.

İçmezlenürdi meclis-i gülşende gonca lik
Şebnemler üşdi koydı anuñ agzına şarâb
k 7/4
Bkz. g. 12/2

Kişinin sarhoş olup olmadığını anlamak için mahkemede ağzının koklanması âdetinden yola çıkarak, gülbahçesi şebnemler tarafından goncanın ağzının koklandığı mahkemeye benzetilmiştir.

Serhoş sanuban mahkeme-i gülşen içinde
Şebnemler üşüp goncanun agzını kokarlar
g 57/4
Bkz. k. 6/9

Gül yaprağının sayfa olarak düşünülmesi, güllerin yetiştiği gülbahçesinin de sayfalar yığını olarak düşünülmesini sağlar. Âşık bülbül gülbahçesi sayfalarını ders olarak okur.

Yazılmadın sahâ'if-i gülşen varak varak
Bülbüller anı ezber okurdı sebak sebak
g 126/1

Gülbahçesi her bahar ayında kendisini güneşin terbiye ettiği, bünyesindeki çiçekleri yetiştirip büyüttüğü yabancılara kapalı, kutsal yer olarak düşünülür.

Nice kim terbiyetin mihr ile her fasl-ı bahâr
Bezeye neşv ü nemâ ile harîm-i gülzâr
k 8/53

2. Çemen

Genel Bakış

Çemen denilince otların toplu olarak bulunduğu yeşilliği bol yer akla gelir. Bu yerde çoğu zaman akarsu bulunur. Çemen seyir, temaşa yeridir. Çemende otların ve çiçeklerin bolca

bulunması, bunların çemen ehli olarak değerlendirilmesini sağlar. Jale de bu çimen ehline hediye getiren bir kişi olarak anılır. Bu yüzden jale çemen ehlinin baş tacı edilir.

Getürdi tuhfe çemen ehline dürer jâle
Aceb mi olsa ger ezhâra tâc-ı ser jâle
k 6/1

Çimenliğin yere yakın olması onun yere yüz vurması olarak nitelendirilir.

Yüz urdı yire çemen yumdı gözlerin nergis
Delâl-i gonca geçüp andelibi eyledi lâl
k. 9/2

İlgili Benzetmeler

Hızâne, mülk, mâide

Çimenlik yeşilliğin ve çiçeklerin bolluğu sebebiyle bir hazineyi andırır. Allah cihana sonbahar ayını getirmiş, bahar mevsiminde çemenlikte oluşan hazineyi, ağaçların ve çiçeklerin yapraklarını dökmek suretiyle ayaklar altına almıştır.

Cihâna virdi tagayyür Hudâ-yı celle celâl
Çemen hızânesin itdi hazân yine pâ-mâl
k. 8/1

Çimenliğin çiçeklerin açtığı, ağaçların yetiştiği bir yer oluşu oranın bir mülk gibi düşünülmesine yol açar.

Bülbüller âşiyânına başında yir ider
Mülk-i çemende olmuş iken tâc-dâr serv
k 18/2

Övülenin kirpik kılıcı, gül ve laleleri yaralayalı jale de sofralar üzerine tuz basmaktadır. Yaraya tuz basmak, yaranın kapanması için başvurulan bir tedavi şeklidir. Beyitte çemen sofrası olarak hayal edilmiştir. Jale de bu çemen sofrasına serpilmiş tuz olarak düşünülür.

Gül ile lâlelere zahm uralı tîr-i müjeñ

Hemişe mâ'ideler üzre tuz eker jâle

k 6/24

3. Giyâh

Ot, beyitte şekil itibarıyla kılıca teşbih edilir Sevgilinin kirpik kılıcının ayrılığı Mesîhî'yi şehit ederse, kabri üzerindeki her bir ot kılıç gibi görünür

Şehîd iderse Mesîhîyi hecr-i tîg-i müjeñ
Kılıç gibi görine kabri üzre cümle giyâh
g 204/5
Bkz g 140/5, g. 159/4

4. Bağ

İlgili benzetmeler

İnsan unsuruna bağlı benzetmeler

Meşşâta, ten, bağ ehli

Bahar mevsimi bağ gelinini cevherler ile donatan bir meşşâttır Bu bağda yeşil yaprak zümrüt, jale de incidir.

Arûs-ı bâğı tonatdı cevâhir ile bahâr
Ki berg-i sebze zümürüd durur güher jâle
k. 6/2

Bağın ten gibi hayal edildiği beyitte, bağın içinden akıp giden su da ten bağına can veren bir ruh olarak hayal edilir Bağdaki akarsu da gece ve gündüz akıp giden ömre benzer

Bâğlar ten gibidür olmuş aña âb revân
Cûylar ömr gibidür ki geçer leyl ü nehâr
k. 8/4

Rüzgârın bağda yetişen bitkileri bir o yana bir bu yana savuruşu, onun kılıca benzer susen alıp, etrafa savulun diye bağırın bir kişi olarak hayal edilmesine yol açar Çiçeklerin bağda toplu olarak bulunuşu onların bağ ehli olarak düşünülmesine yol açar

Seyr-i gülzâr eyledükçe sûseni alup ele
Savuluñ diyü salar bâğ ehline şeş-per nesîm
k 10/20
Bkz. k 10/31

5. Sebze

İlgili benzetmeler

Zümrüt, sahabe

Çimen yaprağı rengi dolayısıyla zümrüt olarak vasıflandırılır

Arûs-ı bâgı tonatdı cevâhir ile bahâr
Ki berg-i sebze zümürüd durur güher jâle
k 6/2

Baharda gülbahçesi Hz Muhammed'in nuruyla dopdoludur Buradaki yeşillikler sahabeler, laleler de Hz Muhammed'in sülalesidir Beyitte âl kelimesi hem bu mânâsıyla hem de kırmızı anlamıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır Bu mevsim, Hz. Muhammed'in huzurlu devrine benzer Bundan dolayı da kişi bu mevsimin değerini bilmeli, vaktini yeme içmeyle geçirmelidir Zira bu güzel hal geçicidir

Tarf-ı gülşen nûr-ı Ahmed birle mâl-â-mâldür
Sebzeler anda sahâbe lâle hayru'1-âldür
Hey Muhammed ümmeti vakt-i huzûr-ı hâldür
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
III-mrb. II/2

F. Bitkiler

1. Ağaçlar

Şemsî dülbend bir çeşit sarıktır. Üzerlerine güneş ışığının yansıdığı ağaçlar renk ve parlaklık yönünden şemsî dülbende teşbih edilir.

Tâb-ı hûrşid ile ezhârı görüp sandum kim
Şemsî dülbend giyer başlu başına eşcâr
k 8/11

Ağacın şekli itibarıyla kaleme benzetildiği beyitte, Kehf Sûresi 109. âyete telmih vardır.¹⁹ Melekler kâtip, gökyüzü kâğıt, deryâlar mürekkep, ağaçlar da kalem olsa övülenin keremini, lutuflarını kıyamet gününde saymaya yetmez.

Ger melâ'ik ola kâtibler ü eflâk evrâk
Ger mürekkeb ola deryâlar u aklâm eşcâr
k 12/14

Kış rüzgârı ağacın yapraklarını dökmüş fakat onu olduğu yerden ayırmamıştır. Kış rüzgârı bu şekliyle halkı soyup, onları öldürmeyen haramilere benzer.

Bâd-ı dey şâhı soyup yerden drahtın ırmadı
Şol harâmiler gibi kim halkı soydı kırmadı
g 276/1

a. Ağaç Çeşitleri

(1). Ar'ar

Ar'ar, boyu sebebiyle ele alınır.

Ey boyı ar `ar hemân tek sen kadem bas sohbeta
Serv sahn-ı gülsitân içre turupdur hidmete
g 238/1

(2). Şimşâd

Şimşir ağacı servinin yanında değersiz görülür.

Her arada ki serv-i kaduñ hoş-hırâm ola
Şimşâd u serv ü bîde salınmak harâm ola
g 247/1

(3). Bîd

Sevgilinin boyunun benzetildiği servi ağacının yanında söğüt değersiz bir ağaç olarak addedilir.

Her arada ki serv-i kaduñ hoş-hırâm ola
Şimşâd u serv ü bîde salınmak harâm ola
g 247/1

Söğüt ağacı ince, uzun şekli itibarıyla hançeri andırır.

---

¹⁹ De ki:Rabbimin sözleri için derya mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek dahi, Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir.

Tab'-ı pâkine sen anun niçüñ öykündüñ diyü
Bîd yanından geçen âba urur hancer hazân

k. 14/10
Bkz. g. 38/1

(4). Pelîd

Servi ağacından kasıt sevgilinin boyudur. Servi bir süs ağacıdır. Yakacak olarak kullanılan bir ağaç olmayıp, boyunun mevzunluğu, yaz-kış yeşilliğini muhafaza etmesi, rüzgârla hafif hafif salınışı dolayısı ile ele alınır. Daima bir su kenarında bulunur. Söğüt ise yine su kenarında oluşu, yapraklarının en ufak bir rüzgârla titreyişi bakımından ele alınır. Söğüt ile birlikte hançer ve kılıç unsuru da birlikte düşünülür. Söğüt genellikle âşıktan kinayedir. Pelid, hem palamut ağacı hem de alçak, rezil manalarına gelmektedir. Sevgiliyi temsil eden servinin, gösterişsiz palamut ağacı gibi düşünülen rakiple dostluk kurması söğüt ağacına teşbih edilen âşığı üzmektedir. Kendini hançerlere vurmak; intihar etmek anlamına gelir. Âşık olarak hayal edilen söğüt ağacı, bu durumdan duyduğu elemle dallarını kılıç gibi tasavvur edilen otlara doğru eğer ve kendisini ölüme terk eder

Servlerle hem-ser olduğu için her bir pelîd
Kendü kendüyi urur hancerlere her şâh-ı bîd
g 38/1

(5). Serv

Servi çemen, bağ gibi yerlerde bulunan, suyu seven bir ağaç olarak karşımıza çıkar. Dîvânda sevgilinin boyunun benzetileni olarak karşımıza çıkar. Hatta serv kelimesinin geçtiği yerde sevgilinin uzun boyu akla gelir. Bazen de servinin sevgilinin boyu ile yarışamayacağı iddia edilir. Servi bundan başka rüzgârla birlikte salınışı ile gündeme gelir. Servinin kumruya yuva olması işaret edilen noktalar arasındadır. Servinin yaz kış yeşil kalması, bahçedeki ağaçların içinde en uzun olması onun sancaktâr olarak tasavvur edilmesini sağlar. Servinin suyu seven bir ağaç olması, onun akarsu ile birlikte sıkça anılmasına yol açar.

Sevgilinin servi gibi boyu dururken şimşir, söğüt ağacı gibi ağaçlara meyletmenin haram olduğunu belirtir.

Her arada ki serv-i kaduñ hoş-hırâm ola
Şimşâd u serv ü bîde salınmak harâm ola
g 247/1
Bkz. g. 249/3

Bağa sevgilinin boyunun gölgesi düşünce servi, şimşâd ve çınar gibi cüsseli ağaçlar bu gölgeye hayretle bakarlar. Mevzun boyu ile şiirlere konu olan servi bile sevgilinin boyunun uzunluğu karşısında hayrete düşer.

Bâga çün seyr eyleyüp ol sâye-i kâmet düşer
Serv ü şimşâd u çenârûñ cânına hayret düşer
g 78/1

Çınar ve servi üzerinde kuşların yuva yapmaları sebebiyle beyitlere konu olur. Kumru, ağaç kürsüsü üzerinde sevgilinin medhini okuduğu için servi ve çınar kumruyu el üstünde tutar.

Medhûñ okuduğı çün kürsî-i eşcâr üzre
Mukrı-i kumrıyı el üzre tutar serv ü çenâr
k 8/27

Servi sevgiliye öykündüğü için su ona gülbahçesinde kılıç çeker.

Saña öykündüğüçün serv-i dil-cû
Gülistânda kılıç çekdi aña su
g 200/1

Âşık sevgilinin boyunu serviye benzetemez bile. Zira âlemde hiç büyük ile küçük bir olabilir mi?

Ben serve kâmetüñi nice kılam müşâbih
Âlem içinde hergiz bir ola mı kih ü mih
g 211/1

Servinin çimen ülkesinde şöhret bulmasının sebebi, gül yanaklı sevgilinin boyuna özenmesi dolayısıyladır.

Öykünmeyeydi kaddüñe ey gül-izâr serv
Mülk-i çemende bulmaz idi iştiâr serv
k 18/11
Bkz. k. 18/21

Servi; ince, uzun boyu, başının göklere ermesi, divanda tercih edilen bir ağaç oluşu dolayısıyla itibarlı bir ağaç olarak kabul edilir. Çınar da el şeklindeki yapraklarıyla servinin devlet ile rütbe bulması için dua eder.

El götürüp Mesîhî münâcât ider çenâr
K'ola çemende devlet ile pâydâr serv
k 18/28

Bahar mevsiminde çimen erbâbı öyle canlanırlar ki servinin ayağı toprağa bağlı olmasa, baharın getirdiği bu coşkuyla koşacak hale gelir.

Şöyle canlandılar erbâb-ı çemen kim servüñ
Ayagı bâgda olmasa iderdî reftâr
k 8/2

Fâhte (üveyik kuşu) servi boylu sevgiliye övgüde bulunsa, bunda şaşılacak bir şey yoktur. Zira üveyik kuşu servi ağacına yaptığı yuvada büyümüştür.

Fâhte çün ki elinde büyümüştür servüñ
Üstine medh okıyup olsa hevâ-dârı ne var
k 8/8

Servi ile kumru gül ile bülbül gibi ayrılmaz bir ikili teşkil eder. Zira kumru servinin ağacına yuva yapar. Ağacın bir kürsü olarak tasavvur edildiği beyitte, servi sevgilinin medhini okuyan kumruyu el üstünde tutar." El üstünde tutmak" kumrunun hem servi üzerine yuva yapması hem de servinin kumruya değer vermesi şeklinde tevriyeli olarak kullanılır.

Medhüñ okuduğı çün kürsî-i eşcâr üzre
Mukrı-i kumrıyı el üzre tutar serv ü çenâr
k 8/27

Servi sevgilinin boyuna ulaşmak için çimende çınar ağacı ile el birliği eder.

Ol kâmetüñ irişmeye sa'y ile pâyna
Her nice el bir ide çemende çenâr serv
k. 18/16

Servi ağacı meyve vermeyen bir süs ağacıdır. Servi ağacından nasıl meyva beklenmezse, o cazibeli gönül alan sevgiliden de vefa ve sevgi beklemek boşunadır.

Var ey vefâ vü mihr uman ol dil-firîbden
Dünyâda ola mı ki vire berg ü bâr serv
k. 18/23

Servi dünya gülbahçesine güzellik ve süs veren bir ağaçtır.

Gülzâr-ı dehre nice ki hüsn ü bahâ virüp
Gülşende ola mûcîb-i nakş u nigâr serv
k 18/30

i. İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Eteklerini kaldıran kişi, azarlayan kişi, sancakdâr, padişah, tac-dâr, serdâr, perhiz-kâr, bende, yeşil köhne câme giyen kişi, âşık, aşk abdalı, övülenin himmeti ile devlete ermek isteyen kişi

Servi ve çınar bilindiği üzere sulak yerlerde bilhassa akarsu kenarlarında yetişen ağaçlardır. Servi ve çınarın toprağa yakın dallarının etek olarak vasıflandırıldığı beyitte, servi ve çınar akarsu tarafından eteklerinin ıslatılmaması için onları yukarıya doğru kaldıran kişiler olarak teşhis edilir.

Çekmiş yukarı câmelerin serv ile çenâr
Yaş itmeye eteklerini tâ ki cûy-ı âb
k 7/10

Çınarın ele benzeyen yapraklarının rüzgâr esdikçe kımıldaması" el oyunu oynamak" tabiriyle ifade edilir. Servler de bu oyunu oynayan yaşını başını alan?çınarı azarlarlar.

Bâd-ı sabâ el oynını oynar çenâr ile
Başını salup aña ider servler itâb
k 7/8

Bağda toplanan çiçekler askerlere benzetilir. Bağda bulunan servi de uzun boyu sancak taşıyan kişi olarak hayal edilir.

Bâgda dernek idüp leşker-i ezhâr oldı
Gül siper lâle alem serv-i sehî sancak-dâr
k 8/14

Serv çimen ülkesine padişah olmak için hilafet alâmeti olan yeşil bayrağı diker.

Olmaga milket-i çemene şehriyâr serv
Dikdi livâ-yı sebz-i hilâfet-şî'âr serv
k 18/1

Servi çimen mülküne padişah olmuş, bülbüllerin kendisine yuva yaptığı bir padişaktır.

Bülbüller âşiyânına başında yir ider
Mülk-i çemende olmuş iken tâc-dâr serv
k 18/2

Servi uzun boyuyla gülşende yüksek iktidar sahibi komutan olarak teşhis edilir.

Kaddün gibi bulunmaya gülşende râstî
Serdâr u ser-fe(i)râz-ı bülend-iktidâr serv
k 18/5

Sofu servi, kendisine sabâ rüzgârı eli değmesin diye elini eteğini çekmiştir.

Nâgeh irişmesün diyü bâd-ı sabâ eli
Dâmen-keşîdedür yine perhiz-kâr serv
k 18/7

Servi bostanda sevgilinin karşısında ona hizmet etmek için âdeta el pençe divan duran bir kul olarak hayal edilir.

Ol şehriyâra hidmet için bûstânda
Turup dikildi karşısına bende-vâr serv
k 18/17

Servi yaprağını dökmeyen bir ağaçtır. Öbür ağaçlar gibi kışın dökülen yapraklarının yerini baharda çıkan yapraklar almaz. Servinin yaz kış yapraklarını dökmemesi onun eskimiş yeşil bir elbise giyen bir kişi olarak tasavvur edilmesine yol açar.

Bir sebz köhne câmeyi her yaz u kış giyüp
İtmez libâs-ı kisvetini müste'âr serv
k 18/20

Servi divanda bir kaç beyitte âşık olarak tasavvur edilmiştir. Servi boylu sevgili gül bahçesine gelir ümidiyle servi gülşende onun yolunu bekler.

Sen serv-kad gelür diyü her gün ümid ile
Gülşende nice nice çeker intizâr serv
k 18/26

Servi aşk abdalı olup, perişan bir şekilde çöle düşmüştür. Servi beyitte Mecnun gibi hayal edilmiştir.

Abdâl-ı ışk olup yaluñ ayak başı kaba
Sahrâya düşdi âşık-ı şûrîde-vâr serv
k 18/27

Servinin fikri himmet ile övülenin boyuna erişmektir. Bu doğruluğu ile servi devlete erse bunda şaşılacak bir durum yoktur.

Fikri budur ki himmet ile kaddüñe ire
Togrulug ile devlete irse ne var serv
k. 18/15

ii. Diğer Benzetmeler

Carûb, zümürüt hisar

Servinin gölgesi önemlidir. Servinin gölgesi süpürge gibi yerlere düşer. Bu şekliyle servi ayacağının dibinde zerrece toz barındırmaz.

Çârûb gibi sâyesi düşdi çü yirlere
Kondurmaz oldı zerrece hergîz gubâr serv
k 18/3

Servi galip gelen sonbahar rüzgârının askerinden sakınarak, kendine çimenliğin ortasında kendine zümürütten bir hisar yapar. Sonbahar rüzgârının askere benzetilişi, bu rüzgârın baha rın güzelliklerini yokedici olmasından ileri gelir. Servi, rengi ve boyu itibarıyla çimen meyda nında inşa edilen zümürüt rengi bir hisara teşbih edilir.

Gâlib üşendi leşker-i bâd-ı hazândan
Sahn-ı çemende yaptı zümürüt hisâr serv
k 18/19

(6). Tûbâ

Tuba Sidre'de baş aşağı bulunduğu inanılan cennet ağacıdır. Tubâ kutsallığı ve boyu ile dîvânda sadece bir yerde yer alır. Âşık, dua kuşlarını övülenin adına uçar. Bu kuşlar da Sidre ve Tubâ'yı yuva yapar.

Her du`â mürgin ki senüñ aduña perrân idem
Bir nefesde Sidre vü Tûbâda eyler âşiyân
k 5/37

(7). Çenâr

Genel Bakış

Servi kumrunun etrafında dolaştığı ve sürekli konuştuğu bir ağaçtır. Genellikle ötüşü ile şiirlere konu olur. Kumru konuştuğu çınar ve serviden övülenin medhini okumazsa rüzgâr söğüt ağacından hançer çekerek, ağaç üzerindeki kumruyu sarsar.

Medhini yâd itmese kumrı çenâr u servden
Depredür üstine berg-i bîdden hancer nesîm
k 10/13

Çınar yaprakları şekli bakımından ele benzetilir. Çınar, sevgilinin serviye benzeyen boyundan haber vermeyen rüzgârla el ucuyla görüşür. El ucuyla görüşmek değer vermemek, umursamamak anlamlarına gelir.

Bâga haber-i serv-i kadûñsüz varıcak bâd
Gördükçe çenâr anı el ucuyla görüşdi
g 249/3

Çınar ve servi üzerinde kuşların yuva yapmaları sebebiyle beyitlere konu olur. Kumru, ağaç kürsüsü üzerinde sevgilinin medhini okuduğu için servi ve çınar kumruyu el üstünde tutar.

Medhüñ okudugı çün kürsî-i eşcâr üzre
Mukrı-i kumrıyı el üzre tutar serv ü çenâr
k 8/27

İlgili Benzetmeler

El oyunu oynayan kişi, el üstünde tutan kişi, hayret eden kişi, eteklerini kaldıran kişi, dua eden kişi, el

Çınarın ele benzeyen yapraklarının rüzgâr esdikçe kımıldaması" el oyunu oynamak"tabiriyle ifade edilir. Servler de bu oyunu oynayan çınarı azarlarlar.

Bâd-ı sabâ el oynını oynar çenâr ile
Başını salup aña ider servler itâb
k 7/8

Çınar ve servi üzerinde kuşların yuva yapmaları sebebiyle beyitlere konu olur. Kumru, ağaç kürsüsü üzerinde sevgilinin medhini okur. Bundan dolayı da servi ve çınar kumruyu el üstünde tutar.

Medhûn okudugı çün kürsî-i eşcâr üzre
Mukrı-i kumrıyı el üzre tutar serv ü çenâr
k 8/27

Bağa sevgilinin boyunun gölgesi düşünce servi, şimşâd ve çınar bu gölgeye hayretle bakarlar. Mevzun boyu ile şiirlere konu olan servi bile sevgilinin boyunun uzunluğu karşısında hayrete düşer.

Bâga çün seyr eyleyüp ol sâye-i kâmet düşer
Serv ü şimşâd u çenârın cânına hayret düşer
g 78/1

Servi ve çınar bilindiği üzere sulak yerlerde bilhassa akarsu kenarlarında yetişen ağaçlardır. Servi ve çınarın toprağa yakın dallarının etek olarak vasıflandırıldığı beyitte, servi ve çınar akarsu tarafından eteklerinin ıslatılmaması için onları yukarıya doğru kaldıran kişiler olarak teşhis edilir.

Çekmiş yukarı câmelerin serv ile çenâr
Yaş itmeye eteklerini tâ ki cûy-ı âb
k 7/10

Çınarın yaprakları dua için göklere açılmış ele benzetilir. Çınar çemende servi ağacı devlet bularak sonsuza kadar kalsa diyerek dua eder.

Ei götürüp Mesîhî münâcât ider çenâr
K'ola çemende devlet ile pâydâr serv
k 18/28

Hatta çınar ağacının baştan başa el şeklinde oluşu servi boylu güzele dua etmek üzere yaratılması sebebine bağlanarak, hüsn-i ta'lil sanatı yapılır.

Du`âlar itmege sen serv-kadde
Çenârın cismi başdan başa eldür
g 54/2

2. Çiçek ve Çeşitleri

Bahar rüzgârı gaflet uykusundan uyansın diyerek, çiçeklerin gözlerine her seher su serper. Uyuyan kişiyi uyandırmak için gözüne su serpmek âdetinden yola çıkarak, çiçeklerin üzerine her sabah jalenin düşüşü beyitte hüsn-i ta'lil yoluyla açıklanmıştır.

Hâb-ı gafletden uyanmaga uyûn-ı ezhâr
Her seher yüzlerine su sepeler ebr-i bahâr
k 8/1

Bağda bahar vakti açan çiçekler, çoklukları ve toplu olarak bulunuşları itibarıyla askerleri andırırlar.

Bâgda dernek idüp leşker-i ezhâr oldı
Gül siper lâle alem serv-i sehî sancak-dâr
k 8/14

Çiçekler jalenin her sabah yüzlerini yıkadıkları çimen güzelleri olarak vasıflandırılır.

Çemen güzellerinüñ yüzi suyu olmışdur
Ki ruhlarını kılur pâk her seher jâle
k 6/6
Bkz. k. 6/41

a. Şâh

İlgili benzetmeler

Halk, sîh-kebab, dikenden tırnaklarını uzatan parmak

Kış rüzgârı, ağacın yapraklarını dökmüş fakat onu olduğu yerden ayırmamıştır. Kış rüzgârı bu şekliyle halkı soyup, onları öldürmeyen haramilere benzer.

Bâd-ı dey şâhı soyup yerden dırahtın ırmadı
Şol harâmiler gibi kim halkı soyup kırmadı
g 275/6

Kış rüzgârı dalların buz tutmasına sebep olarak onları âdeti bir kebab şişine benzetir.

Gördi kim sîh-i kebâba döndi yekser şâhlar
Korkusundan bülbül ayruk gülsitâna girmede
g 276/2

Gül dalı dikenden tırnaklarını uzatmış, servi boyluların eteklerini veya yenlerini tutmayı ummaktadır

Nâhun-ı hâr uzadur usbu`-ı şâh-ı gülşen

Serv-kadlerden umar kim ye etek yâ yeñ ile
g 224/4

b. Gül

Gül dîvanda sözü en çok geçen çiçektir. Gülbahçesi, gülşen, bağ, bostan gibi yerlerde bulunur. Beyitlerde en çok kırmızı gül ele alınır. Bu kırmızılık ateşe, şerâra, afitâba, yakuta vs. benzetilir. Baharın müjdecisi olması, bahar mevsiminde kurulan içki meclisleri ile özdeşleşmesi, bahçede açan çiçeklerin şahı olması, güzel kokusu beyitlerde en çok işlenen motiflerdendir. Gül; suyu seven, bakımı itina gerektiren bir çiçektir. Gülün üzerindeki çiğ taneleri de değişik tasavvurlara konu olur. Jaleler bazen gül güzeline kulağına taktığı küpeler bazen de bu güzeline dişleri olarak tahayyül edilir. Gülün yaprakları da inceliği ve şekli itibarıyla sayfaya benzetilir. Genellikle sevgilinin benzetilene durumunda olup, bazen de sevgili gülden üstün tutulduğu görülür. Gülün budak üzerine çıkmasının sebebi, servi boylu sevgiliye bakmak istemesinden kaynaklanır.

Bâgda yer bulmaz sen serve kılmaga nazar
Gül budag üzre çıkup nice temâşâlanmasun
g 176/3

Gül yüzünü nergis de gözünü açarak, sevgilinin yolunu gözlemektedir.

Gül ile nergis açuban yüz ü göz
Gelür diyü seni gözlerdi düpdüz
IV-14/2

Gülün dalları da gönül hastası bülbülün canına kasteden oklar olarak düşünülür.

Bülbül-i dil-hastenüñ cânın zahmnâk itmege
Şâh-ı güller oklar olmuş goncalar peykân aña
g 5/2

Âşıklar inlemeleriyle gül kokulu sevgilinin sabah uykusuna mani olurlar.

Bülbül-i uşşâka incindügi ol gül-bû bu kim
Nâle ile mâni olurlar sabâh uyhusına
g 245/2

Gülün gonca halinden gül haline gelmesi; açılıp saçılması, mutluluktan çâk-i giribân (yakasını paçasını yırtması) olarak tasavvur edilir.

Eger bülbülleyin pür-gam degülsin
Ne için gül gibi hurrem degülsin
g 190/1

(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Nâzenin, Yusuf, şâhid, arûs, şâh, sır tutmasını bilmeyen kişi, ince belli hûb, ruhu rengîn güzel, kızıl dîvâne, mahbûb, bâzûbend takan kişi, sultan, kulak

Gül, goncadan yapılmış yenini nazlı bir kız gibi utancından yanağına tutmuştur. Gül rengi yönüyle utangaç nazlı bir sevgili olarak düşünülür.

Gül âstîn-i goncayı tutmuş yanagına
Şol nâzenin gibi ki kızarup ide hicâb
k. 7/13

Beyitte Hz. Yusuf'un kıssasına telmih vardır. Gül; Dîvan edebiyatımızda sevgiliyi temsil edişi ve çiçekler arasındaki seçkin, güzel konumu dolayısıyla Yusuf olarak addedilir. Jale rengi sebebiyle Hz. Yusuf'un üzüntüsüyle Hz. Yakup'un perde inen gözleri olarak hayal edilir.

Gelince Yûsuf-ı gül intizâr-ı hasretten
Agardı dîde-i Ya`kûb gibi her jâle
k 6/7
Bkz. g. 251/1

Saba rûzgârı goncaların gül haline gelmesini sağlar. Saba goncaları gül haline getirerek, bülbül için manzaralar açar. Gül güzeli bu manzarada bülbüle yüzünü gösterir.

Goncadan manzaralar açdı sabâ tâ andan
Eyleye şâhid-i gül bülbüle arz-ı didâr
k. 8/10
Bkz. g. 245/5

Gül kırmızı rengi, göz alıcı görünüşüyle bir gelini çağırır. Gül gelininin önünde yürüyüp giden su kabarcıkları da onun başı üstünde leğen götüren cariyeyi andırır.

Gül arûsınun önince yürüyüp cûy-ı habâb
Başı üstinde legence götürür câriye-vâr
k 8/12

Gülün çiçeklerin arasında müstesna bir yer tutması onun çiçeklerin padişahı gibi tasavvur edilmesini sağlar.

Didi divân-ı kazâdan gelüben peyk-i kader
Yürü divânına şâh-ı gülün ey bâd-ı bahâr
k 12/7
Bkz. g. 119/2

Goncanın gül haline gelmesi sırlarının âleme ifşâ etmek olarak kabul edilir. Gül sır tutmasını bilmeyen bir kişi olarak teşhis edilir.

Gül yaprag agızludur aña râzuñı açma
Bir goncaya di eylemesün sırruñı ifşâ
k 16/11

Bağ içindeki gül dalının ince belli bir güzel olarak hayal edildiği beyitte; gonca rengi ve noktayı andıran görünümüyle bu güzelin ağzı jaleler de beyazlığı ve şekli dolayısıyla dişi olarak düşünülür.

Bâg içinde şâh-ı gül bir ince bellü hûbdur
Kim anuñ gonca dehânı jâleler dendânıdur
g 52/4

Bahar mevsiminde bahçelerde eçen gül ve lale yanakları renkli güzeller olarak hayal edilir. Bu çiçeklerin üzerlerine düşmüş olan jaleler de kulaklarına asılmış küpelere teşbih edilir. İnsan bu güzelliklerin sonsuza kadar kalacağına aldanmamalıdır. Her güzel şey gibi bahar mevsimi de kısadır ve kişi bu mevsimi yiyerek, içerek, hayattan zevk alarak değerlendirmelidir.

Ruhları rengîn güzellerdür gül ile lâleler
Kim kulaklarına dürlü cevher asmış jâleler
Aldanup sanma ki bunlar böyle baki kalalar
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
III-mrb. II/5

Servi boylu sevgiliyi bağda gördükten sonra susam kıskançlığından gömgök deli, gül de kıpkırmızı bir divâneye dönmüştür.

Sûsen ü gül görelî sen serv-kaddi bâgda
Birisî gömgök delü birî kızıl divânedür
g 85/3

Rind meşrep erkeklerin güzelleri etkilemek için ağızlarında para göstermesi eski bir âdettir. Gonca, gül sevgilisini avlamak için ağzında para tutarak, bunu zaman zaman gül güzeline gösterir.

Temâşâ kıl ki gül mahbûbını sayd eyleyem diyü
Fîlari tutup agzında ider geh geh ryan gonca
g 213/3

Goncanın şekli ve kapalılığından dolayı muskaya benzetildiği beyitte, gül de nergisin gözü ve dikenin dilinden sakınarak pazusuna gonca muskasına asan bir kişi olarak karşımıza çıkar.

Nergisün gözi ile hâruñ dilinden üşenüp
Bağlamış gül gonca bâzûbendini bâzûsına
g 245/4
Bkz. g. 245/5

Gül sultanı kuzey rüzgârı ile salınır. Bu durum Osmanoğlunun solaklarla yürütmesine benzer.²⁰

Sultân-ı gül de karşı şemâl ile salınur
Osmânoglu niteki yürür solag ile
g 209/2

Gül-kulak teşbihi şekil benzerliğine dayanır.

Her zerre sâmit olup urur gül gibi kulak
Her kanda kim Mesîhî-i bülbül-kelâm ola
g 247/5

(2). Dört Unsur ve Kozmik Unsurlarla İlgili Benzetmeler

Ateş, şerâr, âfitâb

Gül kırmızı rengi itibarıyla ateşe benzetilir. Gülbahçesi başına güllerden ateş yakarak, övülenin ayağı toprağına kış rüzgârından şikâyet etmeye gelir.

Bâd-ı deyden hâk-i pâyına şikâyet kılmaga
Başına güllerden âteş yakdı geldi gülsitân
k 5/13
Bkz. k. 6/31, k. 10/21, g. 213/5

Kırmızı rengi gül-şerâr (kıvılcım) benzerliğini gündeme getirir.

Ger semûm-ı kahruñ ide taraf-ı gülşenden güzer
Gül şerâr olup duhân ile ola hem-ser nesîm
k 10/24

Sabah vakti gül güneşi gülbahçesi içinde durdukça goncalar onu görüp, yüzlerine örtü çekerler. Gül göz alıcı görünüşü ve rengi vasıtasıyla güneşe teşbih edilir. Güneşin gözleri

---

²⁰ Cemaat ortalarından 60, 61, 62, 63. ortalara ortalara slak ortaları denilip, bunların kumandanı olan dört yayabaşıya da Solakbaşı veya Ser Solak denirdi. Solak ortaları Yeniçeriler arasındaki dört ortadan müteşekkil hükümdar muhafız bölükleri demektir. Cesur, kuvvetli, boylu boslu, tecrübeli ve sözü dinlenir kabili hitap olan Yeniçeriler arasından usulü dairesinde seçilirdi. Bilhassa on altıncı asırda Seğirdim aşçıları arasından alınırlardı. Padişahın atının sağında giden dört solak başından ikisinin ok ve yaylarını kullanırken padişaha arkalarını dönmek için ok ve yaylarını sol elleriyle attıklarından dolayı bunlara solak ismi verilmiştir. Solak ortaları Yıldırım Beyazıt zamanında teşkil edilmişti. Seferlerde muhafızlık eden solakların içinden on ikisi hükümdarın gezilerinde ve camiye çıkışlarında refakat ederler ve bunlara Rikâb-ı Hümâyun Solakları denilirdi. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I. Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s.234.

kamaştırması, ona bakanların yüzlerine bir örtü çekmelerine sebep olur. Beyitte bu durum gül güneşine bakan goncaların utançlarından yüzlerine örtü çekmeleri şeklinde ifade edilerek, hüsn-i ta'lil sanatına başvurulur.

Turdukça gülşen içre seher âfitâb-ı gül
Çekdikçe yüze anı görüp goncalar nikâb
k. 7/51
Bkz. k. 9/3

(3). Eşya ile İlgili Benzetmeler

Sayfa, gümüş tepsi, mecmua, câme-hâb, Hz. Süleyman'ın tahtı

Gülün yaprağı anılınca akla sayfa, tomar ve defter gelir. Bu benzetme gülün yapraklarının kat kat ve parlak oluşu sebebiyle yapılır. Âşık bülbül, gül olarak tasavvur edilen sevgilisine gece sabaha kadar uyumayarak mektuplar yazar. Bülbülün gece gül sayfalarına yazdığı mektupları sabaha karşı jale siler

Gice gice ne mekâtib yazarsa bülbüller
Gülün sahifelerinden yine siler jâle
k. 6/4
Bkz. k. 6/16, k. 8/17

Beyaz gül renk münasebetiyle gümüş tepsi olarak tasavvur edilir. Jale de bu gümüş tepsinin içindeki inci ve cevhere benzetilir.

Gül-i sepîd gümüş tepsi ile geldi saña
Bırakdı içine bir kaç dür ü güher jâle
k 6/39

Gülün yapraklarının sayfaya benzetilmesi, gül yapraklarının kat kat oluşu onun mecmua gibi düşünülmesini beraberinde getirir.

Rişte-i nazmuñla örülse eger şîrâzesi
İdemezdi güllerüñ mecmû'asın ebter nesîm
k 10/25

Mest nergisin gözüne naz uykusu gelince rüzgâr ona gül yaprağından yatak yapar. Rüzgâr dağıtıcı özelliği sonucu olgunlaşan gül yapraklarını gülden ayırır. Rüzgârın savurması sonucu bir yerde biriken gül yaprakları bir nergis için yatak olur.

Geldi gözine nergis-i mestüñ şarâb-ı nâz
Gül-bergden aña döşedi bâd câme-hâb
k 7/5

Hz. Süleyman'ın tahtının rüzgâr tarafından taşındığı bilinir. Rüzgârın gül yaprağını havada uçurması, Hz. Süleyman'ın tahtının hava üzerinde gezinmesi olarak tassavvur edilmiştir.

Berg-i gül yâ Rab Süleymân tahtı mıdur kim bu dem
Götürüp anı havâ üstinde seyr eyler nesîm
k 10/5

(4). Diğer Benzetmeler

Şehper, siper, altın

Sabah rüzgârı sevgilinin kokusu olan gülü âleme dağıtır. Sabah rüzgârı gül yaprağını kanat yaparak, övülenin ahlakının kokusuyla her yana koşar. Gül yaprağı inceliği, uçuculuğundan ötürü kanada teşbih edilir.

Gül yaprağını şehper idinür nesîm-i subh
Tâ bûy-ı hulkuñ ile kıla her yaña şitâb
k 7/29
Bkz. k. 10/8

Gül şekli itibarıyla bağda toplanan askerlerin siperi olarak hayal edilir.

Bâgda dernek idüp leşker-i ezhâr oldı
Gül siper lâle alem serv-i sehî sancak-dâr
k 8/14
Bkz. k. 15/18

Gül rengi itibarıyla altını çağrıştırır.

Sen semen-ten lâle-ruhsâr ile sohbet itmege
Gonca vü gül kıldı yâkût u zerini der-miyân
k 14/18
Bkz. g. 180/2

c. Gonca

Genel Bakış

Gonca henüz açılmamış gül anlamına gelir. Dîvân şiirinde gonca sevgilinin benzetilene durumunda sık sık karşımıza çıkar. Bu benzetiliş; goncanın kapalı oluşu, şekli, tazeliği ve rengi dolayısıyla kurulur. Goncanını açılıp, gül haline gelmesi" çâk-i giribân"tabiriyle anılır. Çâk-i giribân tabiriyle bazen de goncanın yas tutan bir kişinin yakasını paçasını yırtması gibi yapraklarını yolması kastedilir.

Soldı ol gülşen-i devlet çünkim
Goncalar çâk-i giribân itsün
tb. V/8

Ömür kısalığı, gelip geçiciliği itibarıyla güle teşbih edilir. Gül de güzelliğine, ihtişamına rağmen ömrü kısa bir çiçektir. Açılır, olgunlaştıktan kısa bir süre sonra yapraklarını döker. Gonca ise henüz açılmamış haliyle gençliği, tazeliği simgeler. Fânilik rüzgârının ömür gülü ne zarar vermemesi için gonca gibi her yanının örtülü olması gerekir.

Ömrün güline bâd-ı fenâ vermeye zarar
Gonca gibi belâya ola her yanun nikâb
k 7/52

(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Bıkr, koynunda altın saklayan kişi, sarhoş, şarap içen kişi, yüzüne örtü çeken kişi, cilveli güzel, etfâl-i sıgâr, sır tutan kişi, leb, dehân, ser-girân, hasta kişi, rind meşrep kişi

Goncanın henüz açılmamış olması onların bakire olarak vasıflandırılmasına sebep olur. Jale, gonca bakirelerini övülene cariyeye yapmak için yakalarına gümüş düğmeler dizer.

Kenîzek itmeg için sana bıkr-i goncaları
Yakalarına gümüş tügmeler dizer jâle
k 6/40

İçinde bulunan henüz açılmamış gülün altın renginde olduğundan hareketle gonca koynunda saf altını saklayan bir kişi olarak düşünülür.

Beñzer ki dest-i cûduñ etegin tutup durur
Kim kaçdı gonca koynına gizlendi zerr-i nâb
k 7/49
Bkz. k. 5/31

Eskiden bir kişinin şarap içip içmediğini anlamak için mahkemede ağzının koklanması olayına telmihte bulunulan beyitte, jale gülbahçesi mahkemesinde goncaların ağzını koklayan bir görevli gibi düşünülür. Bu hayalin oluşmasında jalenin goncanın üzerine düşmesi, bunun neticesinde goncanın jale ile yaklaşması hadisesinin önemli bir yer tutması sözkonusudur.

Var ise mahkeme-i gülşen içre mest sanur
Ki böyle goncalaruñ ağzını kokar jâle
k 6/9

Gül meclisinde gonca şarap içmek istemez görünmesine karşılık, şebnemler onun başına üşüşerek, ağzına şarap koymuşlardır. Şebnemin sâki olarak düşünülmesi goncanın şarap içen bir kişiye benzetilmesini gündeme getirir.

İçmezlenürdi meclis-i gülşende gonca lik
Şebnemler üşdi koydı anuñ agzına şarâb
k 7/4

Gül güneşini gören goncalar gözleri kamaşmasın diyerek, yüzlerine örtü çekerler. Gonca nın açılmamış halinin güneşten gözlerinin kamaşmaması için yüzlerine örtü çekmek şeklinde tasavvur edildiği beyitte, hüsn-i ta'lil sanatına başvurulur.

Turdukça gülşen içre seher âfitâb-ı gül
Çekdükçe yüze anı görüp goncalar nikâb
k 7/51

Her ne kadar nergis gözlü sevgili çimene yüz vurup, uykuya daldıysa da bu kez de goncanın cilvesi âşık bülbülü dilsiz etmeye yetmiştir. Gonca tazeliği, açılmamış hali sebebiyle henüz yaşı küçük olmasına karşın cilveli, işveli, bülbülü kendisine hayran bırakan fettan bir güzel olarak karşımıza çıkar.

Yüz urdı yire çemen yumdı gözlerin nergis
Delâl-i gonca geçüp andelibi eyledi lâl
k 9/2

Şebnem, gonca çocuklarının ağızlarına süt damlatan bir anne olarak teşhis edilir. Goncanın açılmamış hali, onların çocuk olarak düşünülmesini beraberinde getirir.

Katre-i şîr tamladugınca şebnem
Goncalar ağız açar nite ki etfâl-i sığâr
k 8/5
Bkz. k. 10/4, g. 88/3, g. 209/7

Goncanın kapalı oluşu onun sırrını söylemeyen, sırda dolu bir kişi olarak teşhis edilmesini gündeme getirir. Gül de buna karşılık açılmış haliyle herkese sırrını açan bir kişi olarak tasavvur edilir." Yaprak ağızlı" tabirinden kasıt ağızı açık kişi olmalıdır. Kişi güle sırrını açmamalıdır zira gül herkese bunu söyleyecektir. Buna karşılık kişi sırrını sırlarla dolu olan goncaya söylemelidir.

Gül yaprag ağızlıdur aña râzuñı açma
Bir goncaya di eylesesün sırruñı ifşâ
k 16/11

Gülbahçesi içindeki goncanın dudağının kanla dolması gayet tabî bir hadisedir. Zira her gece şebnem ona diş vurur. Gonca dudak münasebeti kırmızılığı, kapalı oluşu ve küçüklüğü sebebiyle kurur.

Gülistân içre leb-i gonca nice kan olmasun
Ey Mesîhî her gice şebnem k'urur dendân aña
g 5/5

Gonca kapalı oluşu, kırmızılığı ve içinde inci gibi dişleri barındırması sebebiyle güzelin ağzı olarak addedilir.

Bâg içinde şâh-ı gül bir ince bellü hûbdur
Kim anuñ gonca dehânı jâleler dendânıdur
g 52/4
Bkz. g. 57/5, g. 178/7

Gonca seher vaktinin erguvan şarabını içip, sarhoş olmuş, başına la'l taşından yapılma tac giymiş bir kişi olarak vasıflandırılır.

Seherden yine nûş itmiş şarâb-ı erguvân gonca
Giyüp başına la`lin efser olmuş ser-girân gonca
g 213/1

Gonca terleyeyim diyerek kat kat giyinen, sonuçta bu terden dolayı soğuk almış hasta, bitkin bir kişi olarak teşhis edilir.

Bolay ki derleyem diyü budur örtündüğü kat kat
Ki kendüye sovak aldurup olmuş nâ-tüvân gonca
g 213/2

Rind meşrep erkeklerin güzelleri etkilemek için ağızlarında para göstermesi eski bir âdettir. Gonca gül sevgilisini avlamak için ağzında altın tutan rind meşrep bir kişiye benzetilir. Bu benzetmenin temelinde goncanın ağız olarak tasavvur edilmesi yatar.

Temâşâ kıl ki gül mahbûbını sayd eyleyem diyü
Filari tutup agzında ider geh geh ıyân gonca
g 213/3

(2). Eşya Unsuru İle İlgili Benzetmeler

Cep, maşrapa, kase, cüzdan, âstîn, peykân, giribân, külah, kırmızı külah, sürmedân, sinân, çanak, bâzubend, tîr

Seher vakti mest bülbülün narasını işiten gonca cebini yırtıp, açılarak gül haline gelmiştir.

Mestâne na'resin işidüp bülbülün seher
Fi'1-hâl bir kıvâm ile çâk itdi gonca ceyb
g 15/4
Bkz. g. 185/3

Gonca şekli itibarıyla maşrapayı andırır.

Dikdi çün maşrabasın şâh-ı gül üzre gonca
Her taraftan derilüp nâvek arar üstine hâr
k 8/13

Gülsuyunun baş ağrısını kestiği, sinirleri yatıştırdığı bilinir. Bülbülün kavgası güle baş ağrısı verince jaleler de gonca kasesini gülsuyu ile doldurur. Gonca açılmamış şekli sebebiyle kase olarak hayal edilir.

Gavgâ-yı andelib güle derd-i ser virüp
Toldurdı gonca kâsesini jâleler gül-âb
k 7/11

Cüzdan; evrak konulan çanta anlamına gelir. Gonca kapalı, açılmamış şekliyle cüzdan olarak tasvir edilir. Gül yaprakları kat kat görünüşüyle defteri andırır. Goncanın açılıp, gül haline gelmesi çiçek defterinin açılması olarak düşünülür.

Gonca cüzdânını aç defter-i ezharî çıkar
K'oldı Ahmed Çelebi devlet ile defterdâr
k 12/8

Gül, nazlı bir güzel gibi kızarıp, utanmış ve gonca yenini yanağına tutmuştur.

Gül âstîn-i goncayı tutmuş yanığına
Şol nâzenin gibi ki kızarıp ide hicâb
k 7/13

Goncalar şekli itibarıyla oka benzetilen gül dallarının ucundaki peykâna teşbih edilir.

Bülbül-i dil-hastenün cânın zahmnâk itmege
Şâh-ı güller oklar olmuş goncalar peykân aña
g 5/2
Bkz. g. 73/4, g. 254/2, g. 243/2

Gonca açılmamış şekli dolayısıyla yakayı andırır. Gonca yakasını gösterse bunda şaşılacak bir şey yoktur. Zira gülbahçesi içinde yeni bir yakaya sahiptir.

Gösterse n'ola gonca giribânını ile
Kim gülsitân içinde dahi yeni yakadur
g 69/2

Külâh kapmak; dalavere ile emeline ulaşmak anlamına gelir Gonca şekli itibarıyla külâhı andırır.

Sabâ yili kapar gonca külâhın
Ömer san efser-i sultân ugurlar
g 72/4

Gülbahçesinde goncayı kırmızı külâhı ile gören güller âh çeker. Zira goncanın tazeliğini gülde yoktur. Gonca külâh münasebeti şekli itibarıyla kurulur.

Ol gonca kim başına giyer kırmızı külâh
Görürse anı eyleye gülşende her gül âh
g 205/1

Gonca sürmedân teşbihi şekil ciheti ile yapılır.

Senûñ hâk-i rehûñ kühline zarf olmak ümidine
Açılmadın olur hey'etde misl-i sürmedân gonca
g 213/4

Beyitte yanak ateş, dudak ok ve süngü olarak hayal edilmiştir. Beyitte, izâr-gül-ateş ve lâl-gonca-sehm ü sinân kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı vardır

İzâr u la`lûni koyup Mesîhî gülşene varsa
Görinür gözine gül âteş ü sehm ü sinân gonca
g 213/5

Gonca-çanak münasebeti şekil benzerliğine dayanır.

Bülbül eger dehânunı göreydi goncanuñ
Toldurı toldurı sögeyidi çanagına
g 221/3

Bâzûbend kola bağlanan muskaya denir Bâzûbendler zarif bir kutu veya sırma kese içinde muhafaza edilirdi. Bunlar genellikle zararlardan korunmak için yazılırdı Gül güzeli bülbülün âhından korunmak için goncadan yapılmış bâzûbendini pazısına asar Goncanın kırmızı ve kapalı oluşu onun bâzûmend olarak hayal edilmesini sağlar.

Bülbül âhından zarâr irişmesün diyü asar
Şâhid-i gül gonca bâzûbendini bâzûsına
g 245/5
Bkz. g. 245/4

Açılmamış halde bulunan gonca şekli itibarıyla oku andırır.

Şol deñlü zahm urdı bana tîr-i gonca kim
Kim gülleriyle toldı tenüm gülsitân gibi
g 289/2

(3). Diğer Benzetmeler

Manzara, yakut

Sâbâ rüzgârının en önemli özelliklerinden biri de goncanın açmasını sağlayıp, gül haline getirmesidir. Sâbâ goncadan manzaralar açıp, gül güzelinin yüzünü bülbüle gösterir. Goncanın gül haline gelmesi goncadan manzaralar açmak olarak vasıflandırılmıştır.

Goncadan manzaralar açdı sabâ tâ andan
Eyleye şâhid-i gül bülbüle arz-ı didâr
k. 8/10
Bkz. k. 10/15

Gonca kırmızı rengi ile yakutu andırır.

Sen semen-ten lâle-ruhsâr ile sohbet itmege
Gonca vü gül kıldı yâkût u zerini der-miyân
g 180/2
Bkz. k. 14/18

ç. Hâr

İlgili benzetmeler

Tırnak, dil, nîze

Bülbülün inleyişi gayet tabîî bir durumdur. Zira gül eteğinin makamı, dikenin tırnağı olmuştur. Diken-tırnak teşbihi şekil benzerliğinden yola çıkılarak kurulur.

Nice zâr olmasun bülbül ki olmıŷ
Makâm-ı dâmen-i gül nâhun-ı hâr
g. 86/4

Gül nergisin gözü ile dikenin dilinden çekinip, gonca bazubendini pazusuna asmıştır

Nergisüñ gözi ile hârûñ dilinden üŷenüp
Bağlamıŷ gül gonca bâzûbendini bâzûsına
g 245/4

Âŷık bülbül gülen bir gül olarak tasvir ettiğ-i sevgilisinin gövdesindeki diken mızrağ-ı ile baştan ayağ-a kadar yaralıdır. Diken yaralayıcı özelliğ-i dolayısıyla mızrağ-a teşbih edilir.

Bir bülbülüñem ey gül-i handân belâlî
Başdan ayağ-a nîze-i hâr ile yaralı
g 288/1

d. Lale

Lale dağ eteklerinde, sahralarda, bağ, bahçe, çemen gibi yerlerde yetişir. Diğ-er adı şakâyıktır. Dîvânda kırmızı reng-i ve şekli ile benzetmelere konu olur. Ortasındaki siyahlık da lale için yapılan teşbihlerin zenginleşmesine sebep olur.

(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Ruhları rengîn güzel, sagâr, dîde-i hûn-bâr, hayrû'l-âl

Lale ve gül kırmızı renkleri dolayısıyla yanakları renkli güzeller olarak karşımıza çıkar.

Jaleler lale ve gül yanaklı güzellerin kulaklarına astıkları küpeler olarak hayal edilir. Kişi bağda bunların baki kalacağını sanmamalıdır. Bahar mevsiminin bitişi ile bunlar da boyun larını bükeceklerdir. Bundan dolayı da kişi bu mevsimi yiyerek, içerek, hayattan zevk alarak değerlendirmelidir.

Ruhları rengin güzellerdür gül ile lâleler
Kim kulaklarına dürlü cevher asmış jâleler
Aldanup sanma ki bunlar böyle bakî kalalar
Ays u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
III-mrb. II/5

Lale şekli ve kırmızı oluşundan dolayı içi şarap ile dolu kadeh olarak düşünülür. Dürd; şarabın tortusudur. Lale kadehi kırmızı şarapla doluyken, şarabının tortusunu içmeyen yüregine su dert olur.

Toptolu iken sâgar-ı lâle mey-i hamrâ
Dürd içmeyenün derd ola yüregine mâ
k 16/10

Servi boylu sevgilinin çevresinde görünenler lale sanılmamalıdır. Bunlar aşk şehitlerinin kan ağlayan gözleridir. Lale kırmızı rengi sebebiyle kanla dolu göz olarak hayal edilir. Lalenin ortasındaki siyahlık da gözbebeği olarak tasavvur edilir.

Çevre yanufında görinen lâleler ey serv-kad
Her birisi bir şehîdüñ dîde-i hûn-bâridur
g 50/3

Gülbahçesindeki çiçekler Hz. Muhammed'in nurunu simgelerler. Gülbahçesi Hz. Muhammet'in ulvi ışığı ile dopdoludur. Bu bahçedeki yeşil bitkiler sahabe, lale de onun yüce ailesidir. Bahar mevsimi Hz. Muhammet'in ümmeti için huzur dolu bir vakittir. Bu kutlu, huzurlu mevsim yiyerek içerek geçirilmelidir. Zira bu mevsim oldukça kısa bir mevsimdir, değeri bilinmelidir.

Tarf-ı gülşen nûr-ı Ahmed birle mâl-â-mâldür
Sebzeler anda sahâbe lâle hayru'l-âldür
Hey Muhammed ümmeti vakt-i huzûr-ı hâldür
Ays u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
III-mrb. II/2

(2). Eşya İle İlgili Benzetmeler

Çerâğ, alem, sifâl, külâh, ateşe veren kişi-ateş

Lale şekli ve rengi itibarıyla mum gibi düşünülür. Ortasındaki siyahlık da bu mumun fitilidir.

Çarhuñ yüregi yağı mıdır jâleler aceb
K'andan çerâg-ı lâle bulur böyle iltihâb
k 7/2
Bkz. k. 10/3, g. 256/1

Bâgda toplu halde bulunan çiçeklerin çokluğu itibarıyla askere teşbih edildiği beyitte, lale de renginden ötürü bayrak olarak hayal edilir.

Bâgda dernek idüp leşker-i ezhâr oldı
Gül siper lâle alem serv-i sehî sancak-dâr
k 8/14

Lalenin çanağa benzetilmesi yine şekli dolayısıyladır.

Lâlenüñ kanıyla toldurdı sıfâlin uralı
Bâga yer yer katre-i bârân ile neşter nesîm
k 10/6

Keman kaşlı sevgilinin yan bakış oklarına laleler külâhını nişan ederler Lale-külâh benzerliği şekli dolayısıyladır.

Seyr-i sebze eyledüğüñce sen ey kaşı kemân
Gamzen okına külâhın lâleler eyler nişân
g 180/1

Dağ, övülenin hilmine imrendiği için lale onun ocağına baştan ayağa ateş vermiştir Lalenin dağın eteklerinde yetişmesi, onun dağın ocağına ateşe vermesi gibi hayal edilmiştir Lale-ateş benzerliği renk itibarıyla kurulur

Kûh öykündüğüçün hilmüne urdı lâle
Hânumânına anun başdan ayaga âzer
k 15/19

e. Semen

Yasemin dîvânda rengi ve şekli dolayısıyla çeşitli benzetmelere konu olur.

(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetme

Yakup-veş

Yasemin çiçeğinin gözleri Hz. Yusufun acısıyla gözlerine perde inmiş Hz. Yakup'a benzetilir. Bu teşbihte renk ortaklığı önemli rol oynar.

Hasretinden sen saçı reyhânuñ ey Yûsuf-cemâl
Yâsemînüñ gözleri Ya`kûb-veş oldu sefid
g 39/3
Bkz. g. 251/1

(2). Diğer Benzetmeler

Sahife, sîm, gündüz, tâs-ı felek

Mühre kağıdı cilalamak için kullanılan billur toptur. Yaseminin beyazlığı itibarıyla kağıda benzetildiği beyitte, jale de şekli ve renginden ötürü semen sayfalarını cilalayan billur top olarak sayal edilir.

Yazınmaga kuluñuñ âbdâr sözlerini
Semen sahifelerin vay ki mühreler jâle
k 6/46

Nergisin çiçeklerin hokkabazı olarak düşünüldüğü beyitte, rüzgâr nergise nesrin yaprağından altın, yaseminden gümüş saçan bir kişi olarak tasavvur edilir. Nergisin kırmızı rengi onun altın unsuru ile karşılanmasını beraberinde getirir. Nergisin hokkabaza benzetilmesi başına zerrin külâh giymesinden kaynaklanır. Nesrin yaprağı kızıl, yasemin de beyaz renklerinden dolayı nergise rüzgâr tarafından saçılan değerlerdir.

Sahn-ı gülzâr içre nergis kâse-bâz olduğün
Berg-i nesrîn ü semenden saçdı sîm ü zer nesîm
k 10/9

Yasemin beyaz rengi dolayısıyla gündüze benzetilir.

Başka bir âlemi var bâd-ı bahârün k'anda
Yâsemen rûz-ı sefid oldu benefşe şeb-i târ
k 8/16

Yasemin şekli itibarıyla felek tasımı (gökyüzünü) andırır. Yaseminin içindeki jaleler de yıldızla teşbih edilir.

Meger ki tâs-ı felekdür riyâz içinde semen
Ki yer yer encüme benzer içinde her jâle
k 6/11

f. Benefşe

Menekşe siyaha çalan rengi, boynunun eğriliği, şekli bakımından benzetmelere konu olur.

İlgili benzetmeler

Başı eğik kişi, kulak, gece

Menekşenin başının eğik oluşu onunla ilgili çeşitli tasavvurların kurulmasına yol açar. Sevgilinin ayva tüylerinin gören menekşe o günden beri başını gamdan, üzüntüden dolayı kaldıramaz. Mahzun, üzüntülü kişilerin başının eğik olması ile menekşenin başının eğik olma sı arasında görünüş açısından benzerlik kurulur.

Hatt-ı reyhânuñı gülşende benefşe görelî
Gussadan başını kaldurmadı mahzûn oldı
g 255/5

Şâir, menekşenin başının eğik oluşunu hüsn-i ta'lil yoluyla bulutun etrafa saçtığı incileri araması sebebine bağlar.

Gülzâr gûşesinde egilüp benefşeler
Şol dürleri arar ki nisâr eyledi sehâb
k 7/9

Menekşe şekli itibarıyla kulağa benzetilir.

Öykünürem saçña diyelden ne söylenür
Ey gül benefşe ardına dutsun kulagını
g 256/2

Bahar rüzgârının şâirin yanında bambaşka bir hususiyeti vardır. Bahar mevsiminde yasemin beyaz rengiyle gündüz, menekşe de koyu renginden ötürü gece olur.

Başka bir âlemi var bâd-ı bahârün k'anda
Yâsemen rûz-ı sefid oldı benefşe şeb-i târ
k. 8/16

g. Sünbül

Sünbül, divânda sevgilinin saçının benzetilene olarak karşımıza çıkar. Sünbül, dağınık ve kıvrımlı bir oluşu sebebiyle sevgilinin saçına teşbih edilir. Bu benzetmede koku unsuru da önemli rol oynar. Sünbül, çimende sevgilinin saçını tarayan tarağı kıskanır. Zira sabah rüzgârı esişiyile sevgilinin saçını taramaktadır. Rüzgârın sevgilinin saçının misk kokusu-nu etrafa yayması dolayısıyla önemli bir rol üstlenir.

Sünbül çemende şâne-i zülfüne reşk ider
Bolayki bâd-ı subh irişüp anı taraya
g 246/3

Sevgilinin saçı hem reyhan hem de sünbül kokuludur. Hazan rüzgârını anber kokulu iki utamı dağıttığı için hoş görülmek lazımdır.

Tagıtdı ise hazân sünbül ile reyhânı
Bu iki turra-ı anber-feşânı hoş görelüm
g 164/2

Sünbül kıvrım kıvrım oluşu sebebiyle sevgilinin saçının benzetilene durumundadır.
Ey Mesîhî zülf sevdâsına tolaşduguma
Bâddan aldum haber sünbül perîşândur baña
g 6/7

Sünbül sevgilinin misk kokulu saçıdır.
Sünbül-i müşkin ki reyhân hattun içinde yatur
Guyiyâ kılmış vatan sebz-i giyâh içinde mâr
g 73/8

h. Nergis

İlgili Benzetmeler

(1). İnsan Unsuruna Dayalı Benzetmeler

Sevgilinin yolunu gözleyen kişi, mest, uykulu kişi, yüzüne su serpiyen kişi, kâsebâz, sarhoş, bîmâr, kadeh-sâki, içki içen kişi, Elest bezminin şarabını içen kişi, yüreği yaralı, altın üsküflü, nazarlık diken kişi, sevgilinin ayağına yüz süren kişi, gözü yaşlı kişi

Nergis, sevgilinin gözünün benzetilene olarak gündeme gelir. Mestlik, uykulu oluş, süzgülük özellikleri ile bakış ve göz unsuruyla beraber ele alınır. Bu özellik nergisin içinde bulunan narkotik unsura bağlıdır. Göze teşbih edilen nergisle beraber yine gözle birlikte anılan uykusuzluk ve mestlik halleri de sıkça anılır. Sabaha kadar gözleri açık olan nergis uykusuzluktan dolayı gözünü sabahları zor açar. Gece sabaha kadar uykusuz olma hali, nergisin intizâr (bekleme) çekmekte olması durumunu da beraberinde getirir. Gül ve nergis sevgilinin yolunu gözleyen kişiler olarak teşhis edilir. Gül ile yüz, nergis ile göz arasında bir leff ü neşr sanatı yapılarak, gül ve nergis sevgilinin yolunu gözleyen kişiler olarak teşhis edilir.

Gül ile nergis açuban yüz ü göz
Gelür diyü seni gözlerdi düpdüz
IV-14/2

Nergis, gözlerinin süzgün ve mahmur oluşundan dolayı mestlik özelliği içinde ele alınır. Şarap da mest edici bir içki oluşu itibarıyla nergisle beraber anılmıştır. Mest nergisin gözüne nazı şarabı gelince rüzgâr ona gül yaprağından yatak döşer.

Geldi gözine nergis-i mestün şarâb-ı nâz
Gül-bergden aña döşedi bâd câme-hâb
k 7/5

Nergis çimende gözünü açmak istese de, bunda muvaffak olamaz. Yeniden uykuya dalar.

Nergis çemende kâsd ider uyanmaga velî
Gözini açmış iken alur yine anı hâb
k 7/6
Bkz. k. 9/2, g. 15/5

Şebnem nergisin uykusunu açmak için yüzüne su serper.

Nergisün gördükçe şebnem çeşm-i hâb-âlûdını
Uyhusın açmaga lutf ile yüzine su seper
g 87/3

Nergis başına altın rengi külâh giymesi ve yapraklarının kaseye benzetilmesi dolayısıyla gülbahçesinin kasebâzı olarak tasavvur edilir. Rüzgâr, gülbahçesinin kasebâzından nesrin ve yaprağından altın, yasemin yaprağından gümüş saçar.

Sahn-ı gülzâr içre nergis kâse-bâz olduğün
Berg-i nesrîn ü semenden saçdı sim ü zer nesîm
k 10/9

Zamanın nergise kadeh sunması sonucu nergis ömrünü mahmurluk ve humarlık (içkiden sonraki sersemlik hali) derdi ile geçirir.

Bu devr nergise bir gün piyâle sunmag ile
Geçürdi derd-i humâr ile ömrini mahmûr
k 19/8

Nergisin sarhoşluktan sonraki sersemlik hali galip gelince, başağrısı ortaya çıkar. Nergis, baş ağrısını gidermek için başına yakı vurur.

Humârı gâlib olup var ise kazandı sudâ
Ki başına dögün urup ilâc ider nergis
g. 106/2

Nergisin mahmur, süzgün, uykusuz hali onun hasta olarak vasıflandırılmasına yol açar.

Kalmadı devr-i salâhuñda gidüp fisk u fesâd
Bâgda nergis-i bimârdan özge mahmûr
k 20/17
Bkz. g. 165/2

Beyitte, nergis hem kadehle hem de sâkiyle özdeşleşmiştir

Şarâb-ı şebnemi altun kadehler içre koyup
Gümüş bilekli güzel sâkiye küyer nergis
g 106/3

Nergis, elindeki jale dirhemini elinde tutamayan, onu içkiye veren içen bir kişi olarak düşünülür.

Karâr itmez avucında dirhem-i jâle
Eline her ne girerse hemân içen nergis
g 106/4

Nergisin sarhoş mest bir halde bulunuşu onun bir hak âşığı olmasından ileri gelir. Elest bezminin şarabını içen nergis bundan dolayı kıyamete kadar mest bir halde bulunacaktır.

Şarâb-ı bezm-i elesti şu denlü içmişler
Ki haşre dek ola mahmûr çeşm-i her nergis
g 106/7

Şâir, bu dünyanın sevgisiz, vefasız olduğunu düşünür Bu dünya madem sevgisizdir, o halde nergis yürek yarasını kime göstermektedir ? Nergisin ortasındaki yanıklık, onun yüreği yaralı bir kişi olarak tasavvur edilmişni gündeme getirir

Mesîhî şefkati yok çün bu dehr-i bî-mihriûn
Yürekde dâgını kime ıyân ider nergis
g 106/9

Nergis, dal tahtına devlet ile çıkan gül şehinin karşısında durmak için altın üsküfünü giyen bir kişi olarak karşımıza çıkar. Nergisin altın rengine çalan tacı andıran yaprakları onun altın üsküflü bir kişi olarak teşhis edilmesine sebep olur.

Bine çünki devlet ile şeh-i gül serîr-i şâha
Aña karşı turmag için giye nergis altın üsküf
g 119/2

Nergis, sevgilinin yan bakışının iğnesinden sakınmaz, sevgilinin saçının ipliğine nazarlık diker

Meger ki sûzen-i gamzeñden ihtiyât itmez
Ki karşı rişte-i zülfüne göz diker nergis
g 106/6

Nergis, sevgilinin ayağına yüz sürdüğü için vücudu baştan ayağa altın olur

Süre süre yüzini kimyâ-yı makdemüne
Vücûdın eyledi başdan ayaga zer nergis
g 106/8

Şâir, fakirliğin lale gibi yarasını nergislere gösterdiğinde bundan etkilenen nergislerin gözleri jaleyle (yaşla) dolar

Çü lâle-vâr kılâm arz-ı dâg-ı fâkamı ben
Esirgeyüp gözi nergislerüñ tolar jâle
k 6/45

(2). Diğer Benzetmeler

Kebâb, miğfer

Nergis, övülenin meclisine girince döne döne kebab haline gelerek, ciğeri yanar. Nergisin ortasındaki yanık renk, onun gönlü yanık bir âşık olarak tasavvur edilmesini sağlar.

Kebâb gibi senüñ meclisüne girince
Yakup durur döne döne şehâ ciger nergis
g. 106/5

Nergisin yaprakları şekli itibarıyla miğferi andırır.

Tokınup düşmenüñ cengine sûsen şimşîr
Gül siper yapınuban nergis idindi miğfer
k. 15/18

1. Sûsen, Bîd

Susenin mavi rengi ve uzun-ince şekli onun benzetmelere konu olmasına yol açar.

İlgili benzetmeler

Gömgök deli, şeşper, zebân, cevher-dâr tîg, hançer, şimşîr

Servi boylu sevgiliyi bağda gördüğünden beri susen gömgök deli, gül de kızıl dîvâne olmuştur. Susenin mavi rengi onun sevgiliye âşık gömgök bir deli olarak hayal edilmesini sağlar

Sûsen ü gül görelî sen serv-kaddî bâgda
Birisi gömgök delü biri kızıl divânedür
g. 85/3

Rüzgâr, eline sÛsen topuzuna alarak, bağıdaki çiçeklere ve ağaçlara savulun diyerek topuzu salan bir savaşı gibi hayal edilir. SÛsen ince ve uzun yapısı itibarıyla topuzu çağrıştırır. Esişiyile bağıdaki çiçeklere ve ağaçlara boyun eğdirmesi rüzgârın savaşı gibi düşünülmesi hayalini kuvvetlendiren bir diğerk husustur.

Seyr-i gülzâr eyledükçe sÛseni alup ele
Savuluñ diyü salar bâg ehline şeş-per nesîm
k. 10/20

Susenin dilinde jaleden çıbanlar çıktığı için, sevgilinin medhini okuyamamaktadır. Susen şekli itibarıyla dile teşbih edilir.

Jâleden âbileler tutdı zebânın yohsa
SÛsen-i bâg senüñ medhüñ okırdı her bâr
k 8/30

Susen ince uzun şekli dolayısıyla elmas işlemeli bir kılıcı andırır.

Kıldı şebnem girü cevher-dâr tîg-i sÛseni
Jâleler aldı havâ'i toplar ile gülşeni
Ger temâşâ ise maksûdun beni esle beni
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
III-mrb. II/3

Söğüt ağacının yaprağı şeklinden dolayı hançeri andırır.

Medhini yâd itmese kumrı çenâr u servden
Depredür üstine berg-i bîdden hancer nesîm
k 10/13

Susen, şekli itibarıyla kılıcı andırır.

Tokınup düşmenüñüñ cengine sÛsen şimşîr
Gül siper yapınuban nergis idindi migfer
k 15/18

i. Reyhan

Reyhan diğerk adıyla fesleğen Dîvân şiirimize kokusu ve şekli itibarıyla konu olur.

Reyhan rengi sebebiyle sevgilinin ayva tüylerinin benzetilene olarak karşımıza çıkar

Sünbül-i müşkin ki reyhân hattüñ içinde yatur
Guyiyâ kılmış vatan sebz-i giyâh içinde mâr
g 73/8

Hat kelimesiyle beraber olarak anılınca bir yazı çeşidi olan" hatt-ı reyhâni"de kastedilir.

Hatt-ı reyhânuñı gülşende benefşe göreli
Gussadan başını kaldırmadı mahzûn oldu
g 255/5

Sünbül ve reyhan çiçekleri dîvânda beraber olarak anılır. Zira ikisi de sevgilinin saçının benzetileni olmaktadır. Hazan rüzgârı sevgilinin sünbül ve reyhan kokulu saçını dağıttığı için hoş görülmelidir.

Tagıtdı ise hazân sünbül ile reyhânı
Bu iki turra-ı anber-feşânı hoş görelüm
g 164/2

j. Nesrin

Adına yaban gülü, ağustos gülü de denilen nesrin ortasında bulunan sarı tozlar ve rengi itibarıyla altına teşbih edilir.

Sahn-ı gülzâr içre nergis kâse-bâz olduğün
Berg-i nesrîn ü semenden saçdı sîm ü zer nesîm
k 10/9

BENZEYEN	BENZETİLEN
âb , âb-ı revân , su damlacığı	hercâi k. 9/13
	mahbûbe k. 11/14
	esir k. 11/6
	deli k. 7/12
	silah çeken savaşı g. 200/1
	baş g. 12/5
	dürer k. 6/1
	dür k. 7/9
	akçe k. 6/41
	billur tesbih k. 6/42
	tahta k. 7/28
	nakış k. 8/9
	safha k. 10/7
	hacer k. 6/33
	havâyî top k. 6/34
şarâb k. 7/4	
adem	mülk k. 9/8
	gehvâre k. 2/14
adl	sahrâ k.4/15
	şubân k.5/24
	şerbet k.20/4
	micmer k.20/10
	mihr k.20/19, k.20/12
ağaç	şemsî dülbend k. 8/11
	kalem k. 12/14
âh, figan, nâle,efgân	ateş k. 2/17,k. 7/3,g. 89/3,g. 108/8,g. 108/6,g. 115/5,g. 129/1,g. 243/5,g. 271/3,g. 42/6,g. 66/1,g. 235/1,g. 64/3,ş.153
	şerâr-bâr k. 10/29

	şerâr g. 270/4,g. 6/2
	dûd k. 11/9,g. 108/8,g. 160/2,g. 179/4,g. 181/3,g. 208/2, g. 210/4,g. 218/1,k. 14/20,k. 14/24,g. 42/5,g. 62/4,g. 34/3, g. 42/4
	bâd-ı sem g. 91/3,g. 168/5
	berk g.154/3, g.13/3, g.92/4
	ra'd k.17/20
	bâd g.160/3, g.53/2
	ok g.109/56, g.110/4, g.127/2, g.133/4, g.148/2, g.195/3, g.208/4, g.234/4, g.277/8, g.25/5, k.21/13, g.44/6, g.55/1, g.75/2, g.289/4, g.279/1
	alem g.8/3
	merdiven g.180/5, g.181/7, k.14/28, k.2/30, g.166/3
	şem' g.13/7
	kemend g.28/4, g.42/3
	ceres g.103/1
	elmas g.134/3
	sille g.159/1
	vesme g.176/2
ahlâk	tîb k.10/32
âlem	nev-arus g. 21/5
alın	kible g.173/1
	mâh g.40/5
Allah	melik g. 16/2
	hattat g. 28/6
	nakkaş g. 4/3
amâl	sahife k.9/11
	nâme g.20/5
	tohum g.202/5
	maden k.13/13

âşık

şah g. 255/7,g.161/1
hasta g.14/1, g.7/2, g.269/3, g.39/6, g.51/5, g.163/5,g.167/3,IV-16/3 s.313
kul g.280/3,g.99/1,g.162/5,g.251/5
sipahi g.281/5
geda g.288/7
abdal ş.67
ümme g.47/5
günahkâr ş. 19
gümrâh ş.3
âsi ş.23
bende ş.3
derdmend g.29/5,g.45/7
gazi g.48/5
şehit g.154/5, g.159/7, g.100/5, g.98/5
cennet ehli g.65/6
divane g.121/3,g.189/5,g.134/3
bey g.102/3
bahtı kara g.12/7
kara yazılı g.17/2
Miskin g.94/7
kara günlü III mrb.I /6
Husrev g. 27/5
harami g.129/2
derban g.158/1
kul g.158/2,g.158/3
Hz. Adem g.193/3
Ferhad g. 77/2
hizmetçi g.188/5,g.238/6

mehter g.99/2
fakir g. 83/4,g. 239/5,k.11/31,k.11/33
nakkaş g. 245/6
Felâatun g.174/7
hasta-i bâlin-ven g. 194/3
duacı k.3/31,g.239/5
kara yüzlü g.9/6
sail g. 180/3
mücerred g. 190/7
derd ve gam zebanisi g. 269/2
hayal g. 269/8
mürde Rıdvan g. 48/1
kurban k. 13/8,g.167/3,g.175/4,g.226/4
kemer g. 277/3
sûrahi g.171/5
ok g. 89/4
kepâde g. 235/4
bûlbûl k. 7/16,k. 7/6, k.16/9, g.12/1, g.15/4, g.46/4,g.58/1,g.151/1,g.197/1,g.243/7,g.5/2,g.231/6, g.288/1,g.176/5,k.2/41
bûlbûl-i şeydâ g. 2/1
mûr g. 45/4
it g.60/5
it hali g.67/4
mûrg g. 158/5,k.11/21
meges g.104/5, g.103/6, g.103/8, g.104/1, g.104/2, g.105/1 , g.105/2, g.105/4, g.182/4, g.237/1
pervane g.248/3,g.103/6,g.189/2
bûy-ı kebab g.11/6

	kebab g.30/5
	su g.14/3
	berg-i pejmürde g. 192/2
	lâle g.17/3
	sûsen g. 93/7
	sâbâ rüzgârı g. 135/1
	katre g.158/4
	sîm ü zer g. 174/5,g.74/3
	hâk g. 174/5
	ney g. 166/1,g.194/2
	çeng g. 174/6
	üstühan g. 289/3,g.110/3,g.230/2
	gölge ş.14
	kâkül-i yâr g.138/2
	hilâl k.14/13
	salıncak k.14/16
	av g. 131/7,k.12/17
âşık,dendân (a)	tesbih k.5/28
aşk	divanelik vilayeti g.49/4
	bâzâr g.50/5,g.70/3
	tarik g.222/2,g.244/5,g.69/3
	hayme g.99/2
	iklim g.102/3
	âb-ı Fırat g. 122/2
	mülk g.277/4
	mehtâb g.122/7
	belâ g.125/4,g.10/1
	derd g.95/2,g.277/7

	emraz g.26/2
	dua g.286/5
	dürr-i yek-dâne g.125/5
	silk g.133/1
	ixsir g.154/2
	kimya g. 14/5
	padişah g. 205/2,g. 281/5
	mimar IV-22/2
	şâb g. 122/1
	ateş g. 230/6
	hava g. 3/2
	berk-i âlem-tâb g. 226/6
	bahr-i mevvav g. 25/6
	oyun g. 262/4
	yük g. 270/6
	at g. 272/3
	meyve g. 285/1
	cüllâb g. 122/2
	mey g. 46/2,kt.3/9,g. 249/5
	zûnnâr g. 49/3
ateş	gülistân k. 11/5
ay	yüz karartıcı suç işleyen g. 217/1
	göz k. 9/33 , k. 2/25 , k. 10/19 , k. 13/16 , g. 128/1
	levend g.33/2
	çeri k. 2/2
	ka'beteyn g. 224/3
	hengâme-gîr k. 11/22
	kapıcı k. 16/21

	sultan k. 14/6
	şâh g. 68/4
	deli k. 10/10
	ehl-i ıyâl k. 9/14
	bahşış veren kişi g. 280/6
	mürg g. 180/6 , k. 14/29
	kandil g. 115/9 , k. 16/23
	şem' g. 115/7
	şem'i şebistân g. 226/1
	nân g. 274/3
	dag g. 117/2
azab	nâr g.241/6
azamet	ummân k.12/9
azm	at k.4/19
bâd	mellâh k. 3/19
	yatak döşeyen kişi k. 7/5
	haberci g. 172/2 , g. 6/7
	zincir vuran kişi k. 7/12
bâd-ı bahâr	can bağışlayıcı k. 6/50
	koşarak etrafa koku dağıtan kişi k. 7/1 , g. 73/5
bâd-ı dey	harami g.276/1
bâd-ı hazân	gülsitâni yağmalayan kişi k. 5/14 , kt.10
	leşker k. 18/19
bâd-ı subh	nakkâş k. 8/9
	pranga ve zincir vuran kişi k. 9/13
	meşşâta g. 246/3
	at g. 214/1 , k. 17/48
	kuş k. 7/29
	nâfe-i tatar III-II/9 s.160

bağ	meşşâta k. 6/2
	ten k. 8/6
bahr	gözyaşı dinmeyen kişi kt. 3/11
	mürekkeb k. 12/14
baht	pâsbân k.4/28
	civan k.11/20, g.29/1
	kilit k.27/2
balık	ıztırap çeken kişi k. 7/14
	zırh-pûş g. 109/6
baş (a)	top g.272/5
	düğme ş.106
	kûhsâr g.49/1
beden	sîm g.218/2, g.75/4
	semen g.180/2, k.14/18
beden (a)	burc g. 153/5
	hedef tahtası g. 51/3
	hırka g. 197/7,g. 288/7,kt.13/2
	ibrişim ş.106
	mûy g. 177/1
	kıl g. 90/4
	zer g. 14/5
	hâki g. 185/5
	gûlsitan g. 289/2
	bel
iğne teli, ş.78	
belâ	bezm g.10/4
	hâr k.19/7
ben	can alıcı g.71/4
	Hindû g. 133/3,g.217/3

	hattat g. 78/5
	kâfir g. 231/3,g. 231/5
	padişah g. 240/1
	sihirbaz g. 280/1
	Rûm dilberi g. 41/1
	uğru g. 68/1
	memleket g. 98/4
	fülfül g. 128/2
	dâne g. 139/2,g.190/3
	üzüm g. 14/6
	me'viz g. 30/1
	zire g. 68/3
	meşes k. 16/14,g.237/3
	nokta g.214/5,g.25/2,g.47/3,g.264/5
benefşe	başı eğişik kişi g. 225/5 , k. 7/29
	kulak g. 256/2
	gece k. 8/16
beyit	hûb g. 240/6
	âbdâr k. 18/29
	rişte-i dürr-i giren-mâye k. 20/22
	gül budağı g. 178/7
bîd	hançer k. 14/10 , g. 38/1
buse	atâ g.241/2
	şifâ verici g.75/3
	can verici g.91/5
	can alıcı g.18/1
bûlbûl	sihir yapan kişi k. 6/15
	Bilâl k. 7/7
	şeydâ k. 16/1

	lâl k. 9/2
	kebâb k. 7/3
câm	hastalıklı kişi k.4/58
	kanı kuruyan kişi g.287/3
	sevgilinin dudağını öpen kişi k.7/19
	ağlayan kişi k.15/5
	kan yutturan kişi g.64/4
	usturlâb-ı aşk g.122/4
cefâ	zehr k.2/19
	ders ş.164
	semûm k.6/31, k.10/24
	şule k.10/21
	el k.20/11
	bâr g.187/2, k.17/1
	tîşe g.260/1
cemal	şem' g.89/2 g. 80/5,k.13/1
	âyine g.240/3,g.256/3
	kumaş g.50/5
	serir k. 16/9
	libâs ş.138
	genc g. 127/3,g. 129/3,g.151/2
	meta' g. 197/4,g.127/4,g.288/5,g.25/3
	kân ş.123
	devlet g. 14/5
	oyun g. 73/6
	heva g. 258/3
	arus g. 43/1
	burc g. 49/2
	fen g. 284/4

cemal,hüsn, güzellig,melahat

milket g. 90/6
gölzar g. 73/5,145/3,58/3
bağ g. 211/3,216/1,137/2
çarsu g. 115/3,116/4
Mısr g. 149/4,ş.110
meşdan g. 170/3,ş.72
bazar g. 188/5
dükkan ş.123
menzil g. 210/6
meclis g. 212/4
incil g. 82/1
mushaf g. 47/5,177/4,208/3,169/1
Kâbe IV-22/1
mihrab ş.7
kible ş.73
Yusuf g. 111/4,39/3
nakış g. 78/3,23/6
nakş-ı dil-ârâ k.16/2,g.2/2
şiga g. 146/5
ferman g. 170/1
mektup g. 183/6
safha g. 198/4
deftter g. 269/3
kitap IV/29
mecmua g. 36/3
ferr-i şu'a-ı âfitab g. 96/3
çarh g. 264/1
ziya g. 286/3
âfitâb g. 88/2,kt.3/8

	aşuman ř.103
	bahar g. 137/3,g. 144/3
cennet	saray k. 19/4, k. 3/8
	metâ g. 253/2
cevr	od k.14/5
	gûnâh g.204/2
cihan, dũnya	deyr-i mualla k. 3/5
	bağ g. 276/5, k. 11/21, k. 18/31
	saray k. 5/38
	nerrad k. 12/16
	gaddar kişi k. 19/22
	avrat g. 217/6
	câm-ı müzehheb g. 16/5
cism	penbe ř.152
cism (a)	târ-ı mûy g.242/1
	üstühân g.59/2
	merdüm-i zerrîn-kabâ k.21/9
	fânus g.117/5
	bağ g.92/2
	mermer g.233/3
cûd	bahr k.3/13, k.12/13
	mihr k.3/25, k.3/18
	hân k.13/22
	hâne k.16/41
	dest k.5/31, k.9/36
	ser-çeşme k.8/18
çarh	ekinci k.2/4
	sâil k.3/15
	cellâd k.3/22

ok atıcısı g.59/4
hizmetçi k.2/28
zergar g.31/3
zerkâr g.262/5
falcı ş.46
şâh g.246/5
na't g.21/1
nerrâd g.224/3
hisar k.2/32
hayme k.13/17, g.37/1
kûhen kubbe g.18/2, g.57/6, g.167/5
mihmân-hâne g.112/4
revâk ş.50
saray-köşk g.11/3
tâk k.3/10
Yâkub g . 73/7 , ş. 47 , ş. 41
pîr g.34/3 , k. 11/2 , g .21/4 . 210/4
semâzen g.114/3 , g.73/3
devletli kişi g . 173/2
gedâ g. 38/4
abdâl g. 219/2
anne k .11/7
meyhâne g. 85/2
sâki g. 14/4
sofra k. 2/43
işretbâz g. 71/2
sagâr g. 31/1
tâs g. 174/2
tâs-ı pür nakş k. 8/31

	tabak k. 9/18
	şîşe g. 25/5
	çarhî siper g. 55/1
	siper g. 142/2 , g. 279/1
	asker g. 68/2
	âyîne g. 119/3
	bileği taşı k. 13/18
	top âyîne k. 16/23
	top k. 3/13
	mecmuâ k. 16/32
	makara g. 246/4
	kırtâs k. 16/33
	fânus k. 7/2
	zenbîl g. 263/8
	tennûr g. 192/5
	leğen g. 153/6
	at g. 272/4 , k. 17/30 , g. 139/4
	ejderhâ k. 21/7
	tûtî g. 42/5
	keşti k. 15/10 , g. 167/1 , k. 17/40
	katar g. 270/6
	bağ g. 79/4
	sebzezâr g. 270/3
	etek k. 14/3
çemen	hızâne k. 8/1
	mûlk k. 18/2
çenâr	el oyununu oynayan kişi k. 7/8
	el üstünde tutan kişi k. 8/27
	hayret eden kişi g. 78/1

	eteklerini kaldıran kişi k. 7/10	
	dua eden kişi k. 18/28	
	el g. 54/2	
dehan	kilit g. 39/4	
	mücevher kutusu g. 113/1,g. 178/2	
	yara g. 178/1	
	nokta g. 178/3	
	mim g. 142/3	
	sıfır g. 221/4	
	adem g. 24/5,k. 9/8,g.269/1	
	şeker g. 178/4	
	şirin g. 94/6	
	gonca g. 262/3,g. 58/1,g. 110/2,g. 251/4	
	İsa g.155/3,k. 2/14	
	dâne k.4/18, k.5/28	
	dür g.175/5, g.113/3	
dendân	lû'lû g.191/2	
	dürer-bâr g.262/3	
	devât	çeh-i Bâbil k.8/24
		deryâ g.84/1
mahbus g.21/4		
deyr	genc g.129/3	
diğer şairler	düzd g. 47/7	
dil (a)	tabib k.12/6,k.20/4	
	yolcu g.15/1	
	esir ş.86	
	sâzende ş.4	
	divâne g. 33/1	
	Yecu'c g. 41/3	

	Ferhad g. 44/2,g. 225/2
	uğru g. 59/2
	kumarbaz g. 73/1
	fakir g. 101/4
	İbrahim g. 108/4
	pİR g. 195/6
	çocuk g. 197/5
	yetim g. 216/3
	Yakup g. 244/1
	sebzezâr k. 12/3
	bağ g. 94/1,g.94/5
	tarla g. 285/1
	göl g. 87/1
	sipend g. 198/6
	andelib k. 18/12,k.2/10,g. 251/2
	tutİ g. 212/1,g. 251/2
	mürğ g. 71/3,g. 130/3,g. 141/4,g. 189/2, g.209/4
	bâz g. 209/6
	taht k.12/1
	menzil-i garib g.104/4
	milket g.66/1, g.118/4, g.234/8
	hâne g.70/3, g.68/1
	yatak g.99/3
	fülk g.4/4
	sırça g.66/4
	perkâr g.178/3
	kabak g.220/1
	şİşe g.127/2
divan	sanat g. 72/5

divânelik	vilâyet g. 49/4
dolunay	kurs-ı nân k. 5/29
dua	mûrg k. 5/37
	tîr k. 9/37,k. 21/1, g. 27/2
	dest k. 12/18
dünya- zaman	hûb tb. 1/2
	çiftçi k. 2/6
	nerrâd g. 235/2
	acûz g. 82/4
	sayyâd k. 19/10
	bağ IV-19/1 , g. 6/2
	gûlzâr k. 18/30 , g. 117/4 , g. 135/1
	deyr g. 19/1
	âsiyâ k. 2/5
	çârsû g. 56/4
	kafîle k. 9/3
	resm k. 6/14
	ceyş k. 14/9
	savaşçı k. 14/10
	ebr (bulut)
gözyaşı döken kişi g. 6/6	
ağlayan âşık g. 126/3	
su serpen kişi k. 8/1	
tüküren kişi k. 16/22	
kuş k. 16/26	
bebr g. 13/2	
sebel k. 9/33	
dest-mâl k. 13/10	
penbe g. 38/4	

	sünger g. 119/3
	yelken k. 3/19
	günlük III-mrb.-II/7
	gönül evini harap eden kişi k. 7/33
	şeh k. 7734
	dide-ben g. 147/7
	saki tb. IV/6
	cellat g. 248/4
	Hintli g. 276/5
	peyk IV-16/2
	dest g. 167/4
	ok atıcısı g. 147/1
	ceyş k. 1/10
ecel	pirahen getiren kişi g. 147/3
	taht-ı revan düzen kişi g. 147/6
	şemşir k. 16/12
	tığ g. 114/6
	bukagu k. 17/24
	efsun g. 153/1
	gerd g. 157/5
	şerbet g. 230/3,g. 7/4
	câm tb. I/5
	zag k. 21/3
	jeng g. 88/5
efkâr	hadeng k.8/19
emel	leb k.7/38
encüm	altın üsküflü sipâhi k. 14/6
	dîdebân k. 2/24
	leşker k. 3/21

	pasbân k. 12/10 , k. 2/5/15
	etfâl g. 209/5
	göz k. 2/47 , k. 1/4 , tb. 1/8 ,g. 109/3
	ak tabaka ş. 41
	nukl g. 85/2
	arpa k. 17/10
	erzen g. 79/2
	hûşe-i engûr g. 79/4
	tohm k. 2/6
	gendüm k. 2/5
	kandil k. 16/23
	mismâr ş.43 , g. 57/6
	tabak k. 9/18
	rukûm k. 7/46
	pervâne g. 226/1
endâm	sîm-endâm ş.168
enf (a)	püşte g.217/2
eşik, kapı, dergâh	gökyüzü k.6/25, k.2/15, g.110/5, g.31/2, g.92/5, g.208/2, g.257/3, g.288/5, g.252/5, g.289/5, k.2/15, g.96/4, g.4/1, g.226/5,k.2/24, k.3/16
	bâlîn g.159/8
	Kâbe g.193/5, g.233/1, g.233/9, g.264/2
	kıblegâh g.204/3
	cennet g.229/1, g.48/1
	menzil g.62/1
fakr	peleng k.17/39
	bâr k.21/14
fazl	maden k.8/18
	nişân k.8/19
	saray k.10/12

	mülk k.12/10
fenâ	yel k. 2/16
	bâd k. 7/52
	bahr k. 2/38
	gülzar g. 135/1
	kûy g. 284/5
	tîg g. 69/7
ferah	mûrg k.12/1
fısk, fücûr	şecer k.20/11
fikret	konuk k.5/27
	ebkâr k.7/39, tb.IV/7, k.8/43
	padişah k.8/31
	kevkeb k.8/26
	ülke k.9/29
	elmas k.9/31
gabgab	şehbâz k.17/38, g.73/9
	elma g. 211/2
gaflet	top g.49/2
	uyku g.57/7, k.8/1
gam-gussa derd	leşker k.3/6, g.94/2, g.118/4
	vezir g.102/3
	Nemrud g.108/4
	gece k.17/44, ş.44, g.248/4
	zulmet ş.52
	mâh g.160/1
	kuhl ş.94
	çeng g.71/5
	mülk g.129/1
	dag g.129/4

	ok g.210/5
	tennur g.194/1
	diyâr g.49/1
	gâr g.86/1
	bezm g.124/5, g.282/2
	bâzâr g.200/2
	bahr g.228/1, k.12/2
	kâf g.154/4
	hisâr g.273/7
	dağ g.6/3
	bâr g.90/4, g.195/2, g.271/6
	hikâye g.156/1, g.193/1
	ekl g.190/2, g.263/8
	efâ III-mrb.III/1
	ok k.2/11, g.101/3, g.118/2, g.131/1, g.131/2, g.134/4, g.3/4, g.40/4, g.46/5, g.59/1, g.70/3, g.81/2, g.93/5, g.159/4, g.196/4, g.198/7, g.222/1, g.234/2, g.238/5, g.249/2, g.238/5, 250/3
	sûzen k.2/13
	tîg g.187/1, g.19/3, g.114/6, g.125/3, g.162/2, g.162/4
	zûlfekar ş.98
	şemşîr g.6/4
gamze	hançer, g.93/1, g.234/, g.93/5
	peykan IV-21/1, m.27, g.107/7
	elmas g.133/2
	uğru k.20/7
	silahdâr ş.109
	can alıcı g.68/6, g.127/5
	cerrah g.72/3
	üstad g.146/3, g.275/1
gayret	nâr g.31/3, g.238/7

gazel	Adn cenneti âyeti g. 169/5
giyâh	kılıç g. 204/5 , g. 140/5 , g. 159/4
gonca	bikr k. 6/40
	koynunda altın saklayan kişi k. 7/49 , k. 5/31
	sarhoş k. 6/39
	şarap içen kişi k. 7/4
	yüzüne örtü çeken kişi k. 7/51
	cilveli güzel k. 9/2
	etfâl-i sıgâr k. 8/5 , k. 10/4 , g. 88/3 , g. 209/7
	sır tutan kişi k. 16/11
	leb g. 5/5
	dehân g. 52/4 , g. 57/5 , g. 178/7
	ser-girân g. 213/1
	hasta kişi g. 213/2
	rind meşrep kişi g. 213/3
	cep g. 15/4 , g. 185/3
	maşraba k. 8/13
	kâse k. 7/11
	cüzdân k. 12/8
	âstîn k. 7/13
	peykân g. 5/2 , g. 73/4 , g. 254/2 , g. 243/2
	giribân g. 69/2
	külâh g. 72/4
	kırmızı külâh g. 205/1
	sürmedân g. 213/4
	sinân g. 213/5
	çanak g. 221/3
	bâzûbend takan kişi g. 245/4 , 245/5 , g. 245/4
	tîr g. 289/2

	manzara k. 8/10
	yakut g. 180/2 , k. 14/18
göğüs	semen ş.80
gönül	demir g.75/4
	nergis k.6/21, g.265/3, g.166/2
	âhu g.286/4, ş.11, ş.13, g.109/3, k.13/3, g.174/1, g.199/5
	kevkeb IV-3/12
	savaşçı ş.125
	uğru g.11/5
	kan dökücü g.65/5, g.234/1
	şâh g.140/1
göz	cellat g.67/3
	hasta g.128/4
	kâfir g.83/4
	cihân fettanı g.52/1
	ayyar g.268/2
	yol kesici g.126/2
	inşa edici g.280/2
	teşvik edici g.275/1
göz (a)	sîm g.83/4
	kum saati g.157/4
	terazi g.52/3
	pencere ş.147, ş.4
	kadeh IV-12/2
	halka-ı der g.53/1
	kûze g.175/1
	etek g.260/1
	ayna g.111/5
	sakkâ g.170/3

	ases g.103/4
	Mesih-i Meryem g.63/7
	pınar g.49/1, g.271/4
	çeşme g.191/2
	deryâ g.118/1, g.143/6
	Mısır g.149/4
	Meriç-Tuna g.232/2
	lüle g.77/4
	bahr g.22/2, g.82/2, g.137/5
	semmü'l-hıyât g.112/2
	subh-dem k.6/44
	ev g.202/2
	hâne g.201/2
gözyaşı (a)	hûn-ı ciğer g.279/3
	lâle IV-6/1
	gûşvâr g.143/2
	dür ş.17, g.69/5, g.174/3, g.191/2, k.13/6, g.199/1
	cevher k.13/6
	akçe IV-12/3
	dirhem g.9/5, g.58/4, g.111/2, g.217/5, g.234/6, g.238/8
	sîm g.75/4
	la'-i meygûn g.107/1, g.175/1, g.77/5, g.201/3, kt.16/1
	la' g.191/2
	yakut g.281/1
	jale k.6/44, k.6/43, k.6/27, k6/48, k.6/25
	kârbân-ı encüm k.14/27, ş.15, g.8/3, g.16/2, g.19/2, g.31/2
	dâne k.14/24, g.175/2
	deryâ g.12/5, g.109/1, g.214/4, g.3/2
	dür-feşân k.2/16

	mir'at-ı Adn g.169/2
	eşk g.188/1, g.223/5, g.288/6, g.96/4, g.197/6
	bârân g.92/3, g.39/2, g.265/5, k.17/29
	meni ş.12
	âb-ı revân k.14/16, g.5/3, g.80/1, g.271/1
	ırmak g.192/4, g.219/1
	su g.201/2, g.253/5, g.199/5, g.53/4
	Seyl g.50/1, g.62/1, g.209/1, g.269/9, g.92/4, ş.165, g.177/1
	tufân g.195/6, g.284/5
	zemzem g.193/5
	Meriç ş.68
	sâil g.11/3, g.62/1
	hizmetçi g.55/2, g.175/2
	gedâ 214/2
	subaşı g.281/5
	fütâde g.66/2
	akarsu g.243/3
gül	nâzenîn k. 7/13
	Yusûf k. 6/7 , g. 251/1
	şâhid k. 8/10 , g. 245/5
	Arûs k. 8/12
	şâh k. 12/7 ,g. 119/2
	sır tutmasını bilmeyen kişi k. 16/11
	ince belli hûb g.52/4
	ruhu rengîn güzel III-II/5
	kızıl dîvâne g. 85/3
	mahbûb g. 213/3
	bâzûbend takan kişi g. 245/4 takan kişi g. 245/4, g. 245/5
	sultan g. 209/2

	kulak g. 247/5
	ateş k. 5/13 , k. 6/31 , k. 10/21 , g. 213/5
	şerâr k. 10/24
	âfitâb k. 7/51 , k. 9/3
	sayfa k. 6/4 , k. 6/16 , k. 8/17
	gümüş tepsi k. 6/39
	mecmua k. 10/25
	câme-i hâb k. 7/5
	Hz. Süleyman'ın tahtı k. 10/5
	şehper k. 7/29 , k. 10/8
	siper k. 8/14 , k. 15/18
	altın k. 14/18 , g. 180/2
gülistân	şikâyet eden kişi k. 5/13
	şâhid k. 10/15
	meclis k. 7/14
	mahkeme g. 57/4 , k. 6/9
	sahâif g. 126/1
	harîm k. 8/53
güneş	nân k. 2/28 , k. 11/24
	ayva k. 11/2
	altın kalemlerini yere vuran kişi k. 7/30
	zer-efser g. 31/4
	sarı yakut k. 14/2
	ateş dolu tas k. 14/1
	zerrîn yatık k. 14/4
	altın ş. 53
	altın kaftan ş.55
	sihibâz k. 6/17
	derviş ş.113

	altın üsküflü silahdâr k. 5/19
	ağlayan kişi k. 13/10
	yüz k. 16/39 , k. 13/16 , k. 10/19 , k. 9/33
	savaşçı g.13/6 , g. 79/3
	bey k.2/2
	bağbân k. 79/4
	yolcu g. 79/1
	levend g.33/2
	hizmetçi k. 16/21
	Yusuf g.73/7
	altın varak satan tüccar k. 3/28
	şâhid-bâz ş.52
	mum g. 115/2
	tîg g. 183/7
	ka'beteyn g. 224/3
	kandil g.115/9
	top g. 114/2
	şemse ş.50
	ferş-i zerrîn ş.56
	mühre k. 16/33
	şemsî dülbend ş.49
	bâliş g. 253/4
	mürg g. 180/6 , k. 14/29
	anka k.13/31
	mâkiyân g. 79/2
	dag g. 117/2
	altın para k. 2/3
güneş ışıkları	şemsî dülbend k. 8/11

	altın k. 12/5
	rismân k. 2/32
hâk,hâk-ı pay,hak-ı der	tac g.26/1
	şifa g.111/5
	kuhl g. 127/6
	tutîya g.128/1,g.213/4,g.253/1
haçer	acı söz söyleyen kişi k.2/36
	müjgân g.182/6
	semek g.137/5, g.138/1, tb.III/6
hâr	tırnak g. 86/4
	dil g. 245/4
	nîze g. 288/1
hased	tîg g.35/3, g.36/1
haşmet	hisâr k.14/7
hat	divar g. 49/2
	nâme g. 67/2
	sahife-i amâl k. 9/11
	nâme-i siyah g.205/5
	yeşil elbise g. 11/1
	sûs g. 288/5
	hatt-ı reyhani g.255/5,III-mrb.1/1
	bir iki müfret g. 36/3
	âyet-i rahmet g. 221/4
	âyet g. 226/3
	yazı g. 283/5
	hüccet g. 198/4
	üstad-ı sihr-i sâmiri g. 280/1
	sihirbaz g. 80/2
	Rumeli dilberleri g. 44/1

	uğru g. 68/1
	can alıcı g. 147/2,g. 259/3
	ecel g. 164/1,m.18
	kâfir g. 231/3,g. 231/5
	Hindu g. 233/8
	kural koyan kişi g. 239/4,m.25,g.18/5
	duhan k. 9/10
	dütün g.115/4
	gubâr g.215/2
	jeng g. 144/2
	memleket g.4/98
	siyehkâr g. 212/4
	hatt-ı sebz g.171/2
	nüşa-i rahm g.90/5
	kadı g. 241/3
	zire g. 97/4
	berat yazan kişi g. 21/1
hatem	ak elleri öpen kişi g.259/1, k.4/17
	sevgilinin dudağına öykünen kişi g.281/4
hatır (a)	dürç k. 7/48
havf	tîg k.1/8
hayal	bahr k.8/52
	bâz g.13/8
	yol g.50/4
	gavvâs g.174/3
	zevrak g.82/2
	nakd k.13/7
	mezra'-isebz k.13/18
	düzd k.17/24

hayret	jeng g. 183/5
	bâr g. 187/2
hecr, hasret, firkat	gece g.22/2, g.37/4, III-mrb.I/6
	zulmet g.61/5, g.22/1, g.22/3
	tîg, g.38/3, g.60/1, g.117/3, g.243/3
	şimşîr g.228/3
	ateş g.125/1, g.189/2, g.233/2, ş.29, g.11/6, kt.22/1, g.195/4, g.252/7, g.220/5, g.256/1, IV-21/1
	can alıcı g.188/6
	sofra g.196/1
	nâme g.269/7
	âşık ile sevgilinin arasına giren kişi g.19/5
	bâd g.10/5
hırmân	Tûr g.165/4
hicran	nâr g.161/5
hilâl	çengel k. 2/34 , k. 3/22
	dâs k. 13/18
	sagâr g. 85/2
	kabza g. 142/5
	köprü g. 152/5
	nalçe g. 111/3
	hançer g. 31/3 31/3 , g. 287/2
	micmer k. 3/3
	lenger k. 3/19 , k. 15/10
	kılıç k. 3/10
	mıstâr k. 3/27
	secde eden kişi k. 3/24 , k. 9/15
	sarı benizli eksik kul g. 152/4 , k. 3/30
	eksik gedik kul k. 3/30

	selam veren kişi k. 4/10
	sagâr k. 3/2
	gelin k. ¼
	Âzer k. 3/5
	oruçlu kişi k. 3/7
	âşık k. 3/9
	dilenci k. 3/25 , k. 3/11 , k. 3/15
	komutan k. 3/21
	bende-i halka be-gûş lka- be- gûş k. 3/26
	bende-i kemter k. 3/33
	itaat eden kişi k. 3/31
	leşker k. 3/6
	ebter k. 3/18
	keçkûl k. 3/15
	kuş k. 3/8
	kec-râ k. 3/20
hilâl-ı îd	ebrû-yı yâr k. 4/8
hilm	evtâd k.17/34
hulk	koku k.5/15, k.7/29, k.8/38, k.20/20
hûr	karavaş tb 2/8
hüner	maden k.8/18
idrak	ayine g. 183/5
isan	bezm k.5/29
ikbâl	sûret g.235/3
ilm	bahr k.8/51
	envâr k.20/25
infiâl	bâb k.13/12
insan	âsiyâ k. 21/16
	misafir g. 112/4

irfan	namaz g. 210/7
ilam	gele k. 5/24
islam	ev k. 20/25
itibar	çeşm k.11/22
jâle	gümüş düğme dizen kişi k. 6/40
	mühre yapan kişi k. 6/46 , k. 8/17
	hayadan eriyen kişi k. 6/47
	gözyaşı ş. 40 , k. 6/45 , k. 6/19
	eşk-i ter k. 6/27
	dendân g. 52/4 , g. 5/5 , g. 243/2
	gül sayfalarını silen kişi k. 6/27
	ter k. 6/5 , k. 6/10
	dîde-i Yakûb k. 6/7
	ağız koklayan kişi k. 6/9
	uğru k. 6/12
	yolcu k. 6/14
	remil atan kişi k. 6/16
	akçe k. 6/41 , k. 6/17 17, k. 6/41
	tuz eken kişi k. 6/24
	anne k. 8/5
	çamaşır yıkayan kişi g. 29/4
	sâki k. 7/4 , g. 12/2
	yüze su serpen kişi k. 6/18 , g. 87/3
	âşık k. 6/21
	taş k. 6/38
	dirhem g. 44/5 , g. 106/4
	billur tesbih k. 6/42
	yürek yağı k. 7/2
gül-âb k. 7/11 , k. 11/15	

	havâî top k. 6/34 k. 6/34 , III-mrb.II/3
	kûpe III-mrb.II/5
	yüz suyu k.6/6
	encüm k. 6/35 , k. 6/29 , k. 6/11
	ak biber-sipend k. 6/15
	kebkeb-i keş-i nigâr k. 6/26
	habâb k. 6/30
	yakut tanesi k. 6/36
	abîle k. 8/30
	dürer k. 6/1
	güher k. 6/2
	şarâb k. 7/14 , g. 106/3 , g. 12/2
	luâb-ı subh g. 29/2 , k. 6/13
kabr	çâh g. 191/5
	kal'a k. 1/10
kader	peyk k.12/7
kakül	usta g.146/3
	hâne k. 16/40
	zücâc g.26/5
	peykân g. 148/2
kalb ,yürek (a)	lâle g. 150/2
	biryân g. 194/1
	yağ g.260/3
	nakd g.73/1
	mürg g.189/2
kalb,gönül	taş ş.82,g.215/4
	demir g.75/4
kalem	mana kızlarına sataşan kişi k.4/29
	latife eden kişi k.7/38

	sahhâr k.8/24
	karalar giydiren kişi tb.IV/7
	secde eden kişi k.9/38
	bûlbûl k.5/33
	deryâ g.84/1
	sûr g.47/6
	nâl yutan kişi k.13/23
kamet (a)	yâ harfi k. 21/1
	kıyamet g.198/3,g.19/2,g.67/2,ş.157,g.45/6,IV-3/6,k.9/11
	mehtâb g.11/5
	nihal k.18/10,g.131/4
	serv g.5/3, ş.31, ş.62, g.66/2, g.85/3, k.18/12, k.18/14, k.18/25, k.18/26, g.198/3, k.18/4, k.18/5, g.219/1, g.50/1,54/2, k.18/25
	serv-i naz g. 130/1
	serv-i sebûk-ser g. 80/1
	serv-i sîmîn g.225/4
	serv-i revan g. 23/8,g.129/5
	nihal-i serv g.53/2
	serv-i hıraman g. 150/5
	şimşat g. 207/4,34/1
	ar'ar g. 238/1
	dâl g.67/1
	elif g.146/5
	ok g. 200/4
kanaat	genc-i baki k. 19/26
kaside	bıkr k. 7/40
	cûybar k. 18/29
kaş	râ g.78/5
	kej-râ g.97/2

	nakş g.90/2
	ve'l-âdiyât g.23/3
	ve'n-nâzi'ât g.23/6
	müfret g.36/3
	keman k.2/11, k.16/4, g.18/3, g.70/3, g.93/5, g.95/4, g.101/3, g.102/2 g.114/4, g.131/2, g.218/4, g.238/2, g.243/6, g.246/2, g.275/2, g.283/1,m.20
	yay g.222/1, k.2/12
	tâk g.100/2
	mihrâb g.267/3
	Hind hekimi g.128/4
	hilâl g.152/1, k.4/8, g.39/1, ş.93, g.166/2, g.201/3
	musallâ k.16/6
kavs-ı kuzâh	yay g. 59/4
kaza	tîr g.59/4, k.18/9, g.147/1
	peyk k.12/7, k.13/12
kemal	mûlk k.15/9
	mihr k.20/19
	eflâk IV-3/12
	bulut k.12/9
kerem-sehâ	tîr-i cefâ g.218/4
	ser-çeşme k.12/5
	kân k.15/21, tb.IV/4
	hırmen k.20/6
	mucize k.2/26
kıyamet	öc alan kişi 1v-8/1
kirpik	ok g.18/3,g.83/4,g.92/1,k.6/24,g.275/2
	tiğ g.204/5,g.132/1,g.19/6
	iğne 260/5
	hırsız g.72/1

	savaşçı g.217/7
	etfal g.244/4
kirpik (a)	asa g.52/5
	cârûb g.170/3, ř.76
	câni g.199/6
	hâr g.223/3, g.50/4, g.98/1, g.165/3
kudret	kalem k. 16/2,tb. V/7, g. 2/2
kûy	gûlşen g. 83/2, g.267/5, g.42/6 g75/5
	bağ g.90/3, g.136/2, g.251/2, g.169/3
	Kâbe g.91/3, g.103/1, g.130/4, g.168/5, g.218/5, g.233/2, g.233/7, g.241/6, g.9/4, g.43/6
	cennet g.234/10, g.193/3, ř.30, g.169/3
	bustân g.209/4
kûlah	zindân g.146/2
kûrk	hisâr k.11/35, k.11/33
lafız	nikab k. 7/39
lâle	ruhları rengîn güzel III-mrb.II/5
	sagâr k. 16/10
	dîde-i hûn-bâr g. 50/3
	hayrû'l-âl III-mrb.II/2
	çerâg k. 7/2 , g. 256/1 , k. 10/3
	alem k. 8/14
	çanak k. 10/6
	kûlah g. 180/1
	ateşe veren kişi- ateş k. 15/19
leb	şeker g.50/6,ř.154,g.75/1,g.105/3,g.250/1, g.135/3, g.212/1,g.266/3
	hoşaf g.14/6,g. 30/1

	mey g.24/4,g.26/5,27/3,g.37/3,g.43/3,g.167/2,k.7/19,g.64/2,g.99/4,g.13 5/3,g.240/5,g.233/7
	mey-gûn g.81/7,g.90/7,g.255/1,g.11/6,g.219/4,107/1
	bal g.104/5,g.105/2,g.214/5,k.16/14,g.104/2,g.54/1
	âb-ı hayat g.135/4, k.16/12,g.21/2,g.23/4,g.121/5
	şeftali g.285/3
	çeşme-i can ş.2
	çeşme-i hayvan g. 5/1
	tiryak g. 183/4
	câm-ı kevser ş.32,g.11/1
	rutab g.285/2
	şerbet g.122/2
	terkip g.120/5
	gül-nar g.211/3
	yemiş g.180/3
	meyhane g.2/5
	gülsitan g.94/4
	Nuşirevan ş.93
	Şirin ş.94,g.44/2,g.77/2
	saki-i kevser ş.97,g.42/1
	can verici ş.104,g.198/2,g.250/1,g.68/6
	Hz. İsa g. 21/1,g.68/6,g.176/4,g.263/5
	Masih-i sâni g.52/1
	tabib g.268/4
	mercan g.77/4
	lal k.3/5,k. 15/2,g. 69/5,g.155/6
	kevser g.145/1
lutf	cennet k.1/11
	gülşen g.176/5

	zînet k.5/32
	zîver k.9/35
	koku k.5/15, k.420, k.20/13, k.11/17
	nesîm k.3/39, k.10/26
	satranç IV-4/2
	mimar k.8/40, k.16/40
mahabbet	tabl g. 99/2
	çerağ g. 220/5
	beng g. 170/4
	hava g. 99/3,g. 253/3
mahşer	bezm g. 45/3,k. 5/6, g. 126/6
	lûle k. 2/37
mana	can bağışlayıcı g. 221/5
	mâder g. 93/9
	kız k. 4/29
	ebkâr g. 99/5
	izar g. 283/7
	şehbaz-mâkiyan k. 5/5
	mûrg k. 17/38
	bahr g. 62/6
	mûlk g. 234/1 kt. 11/1
	mısr iv/11/2 s.311
	gûl k. 16/42
	mihr g. 259/5
	sabit yıldızlar k. 8/26
	dürr-i yek dâne g. 125/5
mâr	kemend atan kişi k. 8/37
masiyet	zalâm k.21/6
mehtâb	düzd k. 7/43

melâhat	kân g.234/7, ş.122
melâl	gerd k.13/5
melamet	seng g.233/4, g.59/5
	seng g. 233/4
melek	İç oğlanı tb 2/8
mengûş	şive öğretene hoca g.109/4
merhamet	nesîm k.6/37
mevc	mıstâr g. 44/3 , k. 8/3 , k. 10/7
mey	şahid g.36/4
	gölge haramisi g.50/2
	leb g.143/3
	kuvvet-i kalbiye g.41/2
	gözyaşı g.30/4
	la'l g.143/5
	yakut III-mrb.III/1
	kan g.124/5, g.48/4, g.64/4, g.266/6, g.287/3, g.143/7
	dâm III-mrb.III/3
	mihek g.264/3, g.286/3
dil-güşâ g.273/1	
meyhâne	Mektep g.145/2
mezellet	tas g.166/5
	seyl kt.3/13
mısra	la'l dizisi k. 20/21
	ebru g. 175/6
mıstar	ebrîşim g.83/5
midhat	bikr k.20/21
	gûlistan k.5/33, k.8/43, k.11/21
	hân k.7/50, k.10/30
	cevâhir k.7/48, k.5/36

mihnet	gerd k.5/1
	seng g.225/5
	humma k.10/26
	bezm g.124/5, g.129/2
	bâr m.19/1
murad	kal'a k.11/36
nazar	kimyâ k.15/23
nefs	kemend ş.1
	şirrir ş.2
	sahi ş.9
	seg ş.11,ş.13
nergis	sevgilinin yolunu gözetleyen kişi IV-14/2
	mest k. 7/5
	uykulu kişi k. 7/6 ,k. 9/2 ,g. 15/5
	yüzüne su serpilene kişi g. 87/3
	kâsebâz k. 10/9
	sarhoş k. 19/8
	bîmâr g. 106/2
	kâdeh-sâki g. 106/3
	içki içene kişi g. 106/4
	Elest bezminin şarabını içene kişi g. 106/7
	yüreği yaralı g. 106/9
	altın üsküflü g.119/2
	nazarlık diken kişi g. 106/6
	sevgilinin yanağına yüz sürene kişi g. 106/8
	gözü yaşlı kişi k. 6/5
kebâb g. 106/5	
miğfer k. 15/18	
nesim	Ruh-ı Kuds k. 10/1

	sûr-ı İsrâfil k. 10/2
	savaşçı k. 10/20 , k. 10/13 , k. 10/23
	yedi deryâyı dolaşan kişi k. 10/22
	arkadaş k. 10/24
	peyk g. 165/1
	mâder k. 10/4
	cerrâh k. 10/6
	nakkâş k. 10/7
	para saçan kişi k. 10/9
	deli k. 10/10
	ferrâş k. 10/12
	micmer gezdiren kişi k. 10/31
	kuş k. 10/17 , k. 10/8
	mumun tacını kapan kişi k. 10/14
nesrin	altın k. 10/9
ney, def	bağır k.13/17
	üstühân k.14/12
nize	zırh giyen kişi g. 1109/6
	parmakla gösteren kişi k.16/28
	davalı g.103/2
	perçemli bende k.5/20
	mih k.7/34
	bizlenceç k.16/31
	mâr tb.III/6
nukl	dâne III-mrb.III/3
nusret	arûs k.9/23, k.5/22
ölüm	korkulu yol g. 180/7
	şerbet g. 216/2
	mey g. 16/5

	menzil k. 16/31, k. 15/17
	ilaç g. 26/2
	vaki'a-ı kübra tb. 1/7
ömür	ceride k.6/43
	gül g.276/5, k.7/52, g.10/5
	devha k.8/24
	libâs k.11/28
	defter III-mrb. III/6, g.266/1
penbe	ak bulut g.252/5
pervîn	ıkd g. 183/7
pirâhen	fener örtüsü, g.260/4
pîr-i mugân	hâce g.122/4
rahmet	mihr ş. 26
rakib	bed-rika g. 3/6
	ekşi yüzlü g. 47/4
	kara yüzlü-kurum g. 124/4, g. 219/5
	derbân g. 4/1
	boğazı ipli k. 14/16
	dev g. 127/2, g. 6/3
	can alıcı g. 14/1
	kâfir g. 169/3
	Firavun g. 58/3
	Ebu Leheb g. 41/4,g. 34/4
	şeytan g. 234/10, g. 156/2,g. 257/3,g. 182/2,g.193/3
	bağban k. 14/21
	it g. 40/3, g.28/5, g.59/3, g.109/5, g.110/3, g.134/2, g.100/4, g.101/4, g.123/3, g.162/1, g.162/5, g.272/1, g.277/3, g.182/8, g.184/2, g.216/5
	it 226/4,g. 239/2,g. 242/3, g.263/2, 266/4, g.289/3, g.148/4,g.98/1

	zag g. 81/5,g.117/4,G.216/4,g.252/3
	megeş g. 104/4,g.105/3,g.250/1
	har g.137/1
	pelid g.38/1
	domuz g. 255/4
	bulut g. 13/3
ramazan ve bayram	mahbûb g. 287/1
	şâh k. 4/2
	şâhid k. 3/2 , k. 4/7 , k. 3/9
	cennet k. 2/6
rebâb	fısk ehline uyan kişi k.7/41
remed	belâ g.223/3
reşk	tîg g.60/1
reyhân	turra-ı anber-feşân g. 164/2
riya	çirk g. 34/5
	kişt g. 20/2
sabâ	haberci g. 225/ 2
	ferrâş g. 262/1 , g. 273/4
	tüccâr g. 268/1
	attâr k 5/15
	seher-hîz k. 6/18
	avcı k. 7/14
	can bağışlayıcı g. 150/1
	âvâre g. 162/3
	haberci g. 172/3
	hattât k. 44/3
	Attâr k. 8/7
	Ömer g. 72/4
	sevgilinin saçını çözen kişi g. 249/1

	el oyununu oynayan kişi k. 7/8
	esb k. 8/38 , g. 210/6 , g. 21/11 , g. 33/5
sabr	hisar g. 240/4
sabûh	şafak k.7/20
saç	uğru g.115/3
	kâfir g.233/5, g.226/3, g.155/5
	câdû g.199/4
	mahşer-i dil g.205/5, g.67/2
	hindû g.170/2, g.233/8
	zindan bekçisi g.251/6
	Çîn g.282/1
	hân g.234/9
	Karaman g.226/2
	yay g.211/5
	rahle g.121/5
	mengûş g.221/1
	semender g.108/3
	safa, zevk
şâhid k.12/2	
kân ş.122	
sâki	pîr g.102/1
	gümüş bilekli kişi, g.106/3
saltanat	felek k.2/48
samanyolu	tahta-ı pişhûn g. 85/2
	yol kesici k. 14/30
	kâh k. 2/14
saray	cennet k.2/31, k.5/39
sebu	miskin g.66/3
sebze	zümürd k. 6/2

	sahabe III-mrb.II/2
semen	Yakûb-veş g. 39/3 ,g. 251/1
	sahife k. 6/46
	sîm k. 10/9
	gündüz k. 8/16
	tâs-ı felek k. 6/11
serv	eteklerini kaldıran kişi k. 7/10
	azarlayan kişi k. 7/8
	sancakdâr k. 8/14
	padişâh k. 18/1
	Tâc-dâr k. 18/2
	serdâr k. 18/5
	perhizkâr k. 18/7
	bende k. 18/17
	yeşil köhne câme giyen kişi k. 18/20
	âşık k. 18/26
	aşk abdalı k. 18/27
	övülenin himmeti ile devlete ermek isteyen kişi k. 18/15
	cârûb k. 18/3
zümürüd hisâr k. 18/19	
sevgili	gonca k.7/16,g.12/1,g.19/4
	gül g.244/2,g.142/1,g.148/1,g.151/1
	gül-i cennet g.50/4
	gül-i ter g.51/2,g.62/4,g.160/4
	gül-i handan g. 197/1
	nergis k. 7/18,g. 106/1
	serv g. 90/3
	büt-i şimşad g.23/2
	taze nihâl g.142/1

gülsitan g. 158/5,g. 151/1
melek g. 7/17,g.47/2,89/3,g.257/3,g.264/1
peri g.52/6,g.91/5,g.206/2,g.137/6
hüma g.42/5,g.171/1,g.272/2
şefaatçi k. 7/22
cevvar g.10/2,g.28/3,g.96/5,g.189/1,g.177/2,g.284/2,g.288/2,g.197/2
şeh g.88/1, g.105/1, g.112/5, g.172/1, g.182/4, g.174/7, g.182/4
padişah g.97/1
şeh-i huban g. 10/3
hüsrev g.27/5
mest-i naz g. 30/5
Hz. Yusuf g. 48/2,g. 141/1,g.141/2,g.141/5g. 141/6,g.280/4
Yusuf-u sâni g. 244/1
efendi g.65/1, g.156/5
hâce-i cemal g.69/5
cefâ-pîşe g.73/6, g.268/3, g.284/2
şive-ger g.74/1, g.169/1
zalim g.91/6
can alıcı g.135/5, g.139/5, g.197/3, g.277/2, g.288/3, g.206/3
kemend-endaz g.131/7
tifl g.189/3
merdâne g.189/3
Hz. Süleyman g.150/3
İskender g.174/7
Rumeli köçeği g.269/6
nakkaş g.269/8
ay g.66/5, III/I, 5, g.29/1, g.23/1, g.201/1, g.206/2, g.22/1

	âfitâb g.43/4
	âfitâb-ı hüsn g.88/2
	sanem g.35/4, g.19/1, g.37/3, g.49/3, g.58/4, g.83/2, g.103/6, g.110/4, g.289/4
	nakış g.271/1
	nakş-ı cihân-ârâ g.4/3
	bût-i çîn g.52/7
	bût-i sîmîn g.84/5
	sîm-ten g.280/4
	gevher ş. 171
	şem' g.116/1, g.195/2
	sehâb-ı lutf g.158/4
	tûfî g.189/4
	sayd g.244/6
	şem'i münîr g.248/3
	âhû-veş g.265/6, g.289/4
	serv-i revan g.269/9
	bût g.19/1
	lehv g.2/2
Sidre-Tûba	âşîyan k. 5/37
sine,bağır(a)	hammâm ş. 147
	Cehennem g. 24/3,g.86/8
	âsuman g. 160/1,g. 92/1
	diyar g. 93/3
	tennur g. 72/2
	sifâl g. 5/4
	terkeş g. 134/4
	ağ g. 272/2,g. 185/1
	micmer g. 198/6

	def IV-3/9
	terâzi g. 200/2
söz, lafz, güftâr	cüllâb ş.154
	şeker g.212/3
	iklim k.8/19
	sihir g.38/2
	lutuf g.131/5
	dürer g.113/1
	zülf g.283/7
subh	şârâb-ı erguvân g. 213/1
	mey k. 3/2 , g. 31/1
	bezm-gâh g. 174/2
	âyîne-dâr k. 8/25
	savaşçı g. 79/5
	âşık ş. 47
	nakkâş ş. 50
	revzen g. 260/2
	kitab g. 29/3
	siyâb g. 29/4
	bâzâr k. 5/15
	hinnâ k. 3/4
	kan ş.39
	mürg g. 167/2
subh-ı sâdık	savaşçı k. 11/14
sûsen , bîd	gömgök deli g. 85/3
	şeşper k. 10/20
	zebân k. 8/30
	cevherdâr tîg III-mrb.II/3
	hançer k. 10/13

	şimşir k. 15/18
sürahi	harami g.168/2
	gönlü akan kişi k.15/4
	ayaklarına kara sular inen kişi g.220/3
	rükuya ve kıyama giden kişi g.4/5
	miskin g.219/4
	zühhâd g.287/3
	serkeş k.9/24
	kıskanç kişi k.7/19
şâh	halk g. 275/6
	sîh-i kebâb g. 276/2
	dikenden tırnaklarını uzatan parmak g. 224/4
şâir	şeh-i iklim-i nazm g. 258/5
	bûlbûl k. 16/8, k. 13/29, k. 16/35
şâne	baştan çıkarıcı kişi g.146/2
şeb	leşker k. 14/7
	attâr k. 3/3
	peyk k. 14/3
	zag k. 13/31
	gecelik g. 31/4
	kara şal k. 13/19
	kuhl k. 2/47
	bâzâr k. 2/3
	kara baht k. 2/7
şecaat	milket k.14/9
şeref	burc k.20/1
şir	inci k. 9/31, g. 83/5, g. 262/7, k. 20/21
	silik g. 113/3

	cevher k. 8/50, g.154/7
	kıyamet g. 46/6, g. 47/6
	büyü g. 255/8
	dilber g. 175/6
	Hz. Meryem g. 221/5
	beyaz u nev-hat güzel g. 283/7
	bikr g. 227/5
	sübha k. 8/23
	rişte k. 5/34,k. 10/27,k. 5/34,k. 9/31,k.20/21,g. 175/5
	libâs-ı âriyet g. 261/6
	ser-name g. 84/2
	nağme g.167/5
	İlim k. 13/4
	bülbül nağmesi k. 13/29
	efsun g. 255/8
	ikd-ı pervin g. 183/7
	gül-berg-i tarî g. 279/5
	gül k. 6/47
	tuzak g. 85/5
	iklim g. 258/5
	nokta g. 212/6
	nikab k. 7/39
şimşek	cerrâh III-mrb.II/4
	Burak k. 5/12
	savaşçı k. 12/12
şitâ- berf	sakatlanmış kişi kt. 10/1
	yeniçeri- süngü kt. 10/2
	şâh k.11/1

	leşker k. 11/32
	Nemrud k.11/5
	peynir k. 11/24
	şîr k. 11/7
	akçe k. 11/8
	zırh-ı Dâvudî -harbe k. 11/3
	sırça saray k. 11/4
	kale k. 11/6
şîve, naz	bâb ş.75
	defter g.240/2
	mecmua g.282/3
	şehper g.240/3
	hançer g.240/6
	ok g.95/4
	can alıcı g.91/5
	leşker g.240/4
	sagâr g.240/5
	bağ g. 160/3
	kişver g.240/1
	uyku g.88/4
	şarap k.77
	taat
tab'	tûti g. 50/6, k. 11/23
	bûlbûl tb. V/9, g. 239/6
	semend k. 9/29
	nahl-bend g.220/4
	gûlşen k. 16/42
	bahr-ı dürer g. 283/6
	sadef k. 8/50

takva	yol k. 21/11	
talih	nâvek k.12/17	
	sevgili ile âşığıın arasına giren kişi g.18/4	
tanbur	kulağı bükülen kişi k.13/26	
ta'ne	taş k.9/27	
ter	sükker-i pâlûde ş.80	
tîg	yalın yüzlü güzel k.8/29	
	gulâm k.5/20	
	şâhid k.5/18	
	hakim k.15/11	
	güneş k.8/33, k.4/24, k.5/18, k.6/36	
	levha g.20/4	
	şem' g.248/4	
	çengâl k.4/23	
	sindus k.11/18	
	âyine k.5/23	
	tîr	dîlîr k.7/32, k.5/21
		parmaklarının ucu kınalı kişi k.7/37
kan dökücü k.20/3		
haberci k.4/25		
ümit	elif k.5/22	
	çeşm g.39/5	
vefâ	bûy g.135/1, g.73/4	
	cûy g.148/5	
	han g.192/5	
	bahar g.266/2	
	kulak g.79/7	
visâl	îd k.9/12, g.39/1	
vuslat	îd g.39/2, g. 39/1, k.13/8, ş.170, ş.5, k.9/12	

	bezm g.194/2
	hân g.194/4, g.168/4, g.120/5
	şeb g.85/4
	genc g.128/3, g.80/4, g.206/4
	metâ' g.44/4, g.218/2, g.238/8
	koku g.214/1
	çeşme-i hayvân g.22/3
vücud (a)	âyine g. 88/5
	sûzen g. 112/2
	rişte g. 65/2
	fûlk tb.III/8
	nihal IV-19/1
	şehr g. 284/5
	ceyş tb. IV./3
vücut	serv k.16/43
yanak	İskender g. 41/3
	şahid ş. 85
	gülşen g. 169/1
	verd-i tari' g. 228/1
	lale kt.16/1
	pertev g.108/5
	şem' g. 115/4
	çerağ g.73/3
	güneş g. 12/3,g. 253/3
	bag-ı Rıdvan g. 6/4
	dağ g. 118/3
	nüşa g. 155/5
	nehar g. 22/1
	su g.44/3,g.249/4

	nakış g. 207/2
	cehennem odu k.9/10
	safha k. 16/20
yüz	gül k.6/21, ş.151, k.6/23, k.15/2, g.23/8, g.94/6, g.114/7, g.198/5, g.216/1, g.178/6, g.282/3, k.13/29, g.171/3, k.13/29, k.6/23, g.114/7, g.239/6, g.17/3, g.114/7
	semen g.153/2
	mihr k.6/25, k.7/20, g.42/1, g.105/6, g.202/1, g.173/5, g.150/6, g.212/2, g.219/2, g.127/1, g.115/6, k.6/22, g.115/8, g.138/5, g.142/2
	mâh ş.15, g.58/2, g.29/5, g.124/2, g.238/7, g.242/2, g.38/3, g.201/1, g.201/5, g.23/5, g.79/1, g.79/5, g.88/2, g.129/4, g.131/6, g.31/3, g.238/7, g.73/1, g.31/3, g.80/2
	mehtâb g.184/1
	meh-i muharrem g.63/3
	sâhib-kıran g.283/4
	Kâbe k. 21/2,g.218/5,g.233/5,g.241/5,g.46/1
	secdegâh ş.117,g. 233/6
	bâğ-ı behişt g. 11/1,g.20/3,ş.97
	cennet
	Adn Cenneti
	menzil-i garib g.14/4
	Rûm g. 231/5,g.226/2
	hisar g.49/2,g.170/2
	meydan g.288/4
	gencine g.215/3
	âyine g. 212/1,g.256/3
	mısbah u zû' ş.74
	kitap g.12/7
	âyine-i âlem-nüma g. 9/1

	câm-ı İskender k. 13/5
	şem' III-mrb.I / 3, ş.1,g.103/6
	seher g. 22/4
	gün g.92/3
	subh g.127/4
	mushaf ş.115
	din g.52/7,g. 231/3,g.254/1
	kıyamet k. 13/2
	su g.199/4,g.54/5
	şebçerağ g.118/1
	al atlas ş.139
	ateş g. 108/3,g.66/1
yüz (a)	kefen g.124/1
	zer g.214/2, g.83/4, ş.83, g.86/6
	mecma'ul-bahreyn ş.17
zafer	çarh k.2/48
	îd k.3/14, k.7/37
	envâr k.16/18
zahid	ecel şeyhi g. 54/4
	huffaş g. 229/5
	deli g. 230/4
	âmâ k. 16/5, g. 2/6
	tilki g. 40/3
zalâm, zulmet	çirk g.29/4
	varta k.7/35
zanu	âyine g.245/7
zarafet	çarh m.30
zebân	hançer g.93/8
	tîg g.261/6

	ateş g.108/1
zenahdan,zekan	kadeh ş.134
	çah g.251/6,g.181/2,g.205/4,k.14/23,g.240/5
	çâh-ı Bâbil g.280/1
zihn	şems-i münir k.13/19
	gün k.16/19
	levha k.8/26
zıkr	halka g. 46/3
zillet	tas k.12/16
	şeb k.12/18
	hayl k.13/24
zulm	ip g.146/1
	derd k.20/4
zülf	çengel k.9/9, g.67/3
	çenber g.80/3, g95/5
	zincir g.122/3, g.269/2, g.269/5
	rişte g.112/2, g.79/6, g.106/6, g.137/7
	kemend g.33/1, g.34/4
	nikâb g.43/2, g.70/5
	hâil g.82/1
	bend g.99/1
	dâm-ı ankebut g.105/7
	dâm g.139/2
	ömr-i dirâz g.171/2, g.130/1
	ömr g.283/5
	âşiyân g.216/4
	bağ g.94/1
	ukde g.269/1
	yasemin k.16/1

sümbül g.6/7, g.6/5, g.44/1, g.5/4
reyhân g.39/3
müşğîn g.255/1
leyle-i zulmâ k.16/7, g.29/1, g.173/4, g.202/2
şeb reng g.70/4, g.31/2, g.54/5, g.11/5, g.103/4
akşam g.12/3, g.14/4, g.52/2, g.247/3
karanlık g.21/2, g.22/1, g.22/4, g.149/3
bulut g.92/3
küfr g.112/5, g.217/3, g.254/1, g.191/4
zindan g.234/2
leylî g.255/2

BENZETİLEN	BENZEYEN
abdâl	âşık ş.67
	çarh g. 219/2
âbdâr	beyit k. 18/29
âb-ı Fırat	aşk g. 122/2
âb-ı hayat	leb g.135/4, k.16/12,g.21/2,g.23/4,g.121/5
abîle	jale k. 8/30
acı söz söyleyen kişi	hançer k.2/36
acûz	dünya, zaman g. 82/4
adem	dehân g. 24/5,k. 9/8,g.269/1
adn cenneti âyeti	gazel g. 169/5
âfitâb	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 88/2,kt.3/8
	sevgili g.43/4
	gül k. 7/51 , k. 9/3
âfitâb-ı hüsn	sevgili g.88/2
ağ	sîne, bağır g. 272/2,g. 185/1
ağız koklayan kişi	jale k. 6/9
ağlayan âşık	ebr g. 126/3
ağlayan kişi	câm k.15/5
	güneş k. 13/10
âhu	göz g.286/4, ş.11, ş.13, g.109/3, k.13/3, g.174/1, g.199/5
ak biber-sipend	jale k. 6/15
ak bulut	penbe g.252/5
ak elleri öpen kişi	hatem g.259/1, k.4/17
ak tabaka	encüm ş. 41
akçe	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 6/41
	gözyaşı (a) iv-12/3, s.311

	şitâ, berf k. 11/8
	jale k. 6/41 , k. 6/17, k. 6/41
alem	lâle k. 8/14
	âh, figan, nâle,efgân g.8/3
altın	güneş ışıkları k. 12/5
	güneş ş. 53
	gül k. 14/18 , g. 180/2
	nesrin k. 10/9
altın kaftan	güneş ş.55
altın kalemlerini yere vuran kişi	güneş k. 7/30
altın para	güneş k. 2/3
altın üsküflü	nergis g.119/2
altın üsküflü silahdâr	güneş k. 5/19
altın üsküflü sipâhi	encüm k. 14/6
altın varak satan tüccar	güneş k. 3/28
âmâ	zâhid k. 16/5, g. 2/6
andelib	dil (a) k. 18/12,k.2/10,g. 251/2
anka	güneş k.13/31
anne	çarh k .11/7
	jale k. 8/5
ar'ar	kâmet g. 238/1
arkadaş	nesim k. 10/24
arpa	encüm k. 17/10
arûs	gül k. 8/12
	cemâl g. 43/1
	nusret k.9/23, k.5/22
âsi	âşık ş.23
âsiyâ	insan k. 21/16
	dünya, zaman k. 2/5

asker	çarh g. 68/2
âstîn	gonca k. 7/13
âsuman	sîne, bağır (a) g. 160/1,g. 92/1
âşık	subh ş. 47
	serv k. 18/26
	jale k. 6/21
	hilâl k. 3/9
âşık ile sevgilinin arasına giren kişi	hecr, hasret, firkat g.19/5
aşk abdalı	serv k. 18/27
at	subh g. 214/1 , k. 17/48
	azm k.4/19
	aşk g. 272/3
	çarh g. 272/4 , k. 17/30 , g. 139/4
atâ	buse g.241/2
ateş	âh, figan, nâle,efgân k. 2/17,k. 7/3,g. 89/3,g. 108/8,g. 108/6,g. 15/5,g. 129/1,g. 243/5,g. 271/3,g. 42/6,g. 66/1,g. 235/1,g. 64/3,ş.153
	hecr, hasret, firkat g.125/1, g.189/2, g.233/2, ş.29, g.11/6, kt.22/1, g.195/4, g.252/7, g.220/5, g.256/1, iv-21/1
	gül k. 5/13 , k. 6/31 , k. 10/21 , g. 213/5
	zebân g.108/1
	aşk g. 230/6
ateş dolu tas	yüz g. 108/3,g.66/1
ateşe veren kişi- ateş	güneş k. 14/1
attâr	lâle k. 15/19
	sabâ k 5/15 , k. 8/7
âvâre	şeb k. 3/3
avcı	sabâ g. 162/3
	sabâ k. 7/14

avrat	cihân, dünya g. 217/6
ayaklarına kara sular inen kişi	sürâhi g.220/3
âyet	hat g. 226/3
âyet-i rahmet	hat g. 221/4
âyine	vücud (a) g. 88/5
	yüz g. 212/1,g.256/3
	zanu g.245/7
	idrak g. 183/5
	tîg k.5/23
	çarh g.119/3
	cemâl g.240/3,g.256/3
âyine-dâr	subh k. 8/25
âyine-i âlem-nüma	yüz g. 9/1
ayva	güneş k. 11/2
ayyâr	göz g.268/2
azarlayan kişi	serv k. 7/8
âzer	hilâl k. 3/5
bâb	şive, nâz ş.75
	infiâl k.13/12
bâd	fenâ k. 7/52
	âh, figân , nâle ,efgân g.160/3, g.53/2
	hecr ,hasret ,firkat g.10/5
bâd-ı sem	âh, figân , nâle ,efgân g. 91/3,g. 168/5
bağ	cism (a) g.92/2
	dünya, zaman iv-19/1s.313 , g. 6/2
	cemâl, hüsn , güzellik , melâhat g. 211/3,216/1,137/2
	zûlf g.94/1
	kûy g.90/3, g.136/2, g.251/2, g.169/3
	şive, nâz g.160/3

	dil (a) g. 94/1,g.94/5
	çarh g. 79/4
	cihân , dünya g. 276/5, k. 11/21, k. 18/31
bağbân	güneş k. 79/4
	rakib k. 14/21
bâğ-ı behişt	yüz g. 11/1,g.20/3,ş.97
bağ-ı Rıdvan	yanak g. 6/4
bağır	ney, def k.13/17
bahar	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 137/3, g. 144/3
	vefâ g.266/2
bahr	cûd k.3/13, k.12/13
	gam, gussa , derd g.228/1, k.12/2
	ilm k.8/51
	hayâl k.8/52
	göz (a) g.22/2, g.82/2, g.137/5
	mânâ g. 62/6
	fenâ k. 2/38
bahr-ı dürer	tab' g. 283/6
bahr-i mevvâc	aşk g. 25/6
bahşiş veren kişi	ay g. 280/6
bahtı kara	âşık g.12/7
bal	leb g.104/5,g.105/2,g.214/5,k.16/14,g.104/2,g.54/1
bâlfîn	eşik, kapı, dergâh g.159/8
bâliş	güneş g. 253/4
bâr	mihnet m.19/1
	hayret g. 187/2
	gam, gussa, derd g.90/4, g.195/2, g.271/6
	cefâ g.187/2, k.17/1
	fakr k.21/14

baş	âb , âb-ı revân , su damlacığı g. 12/5
başı eğik kişi	benefşe g. 225/5 , k. 7/29
baştan çıkaran kişi	şâne g.146/2
bâz	hayâl g.13/8
	dil (a) g. 209/6
bâzâr	cemâl, hüsni, güzellik, melâhat g. 188/5
	aşk g.50/5,g.70/3
	subh k. 5/15
	şeb k. 2/3
	gam, gussa, derd g.200/2
bâzûbend takan kişi	gonca g. 245/4,g. 245/5
	gül g. 245/4,g. 245/5
bebr	ebr g. 13/2
bed-lika	rakib g. 3/6
belâ	aşk g.125/4,g.10/1
	remed g.223/3
bend	zülfi g.99/1
bende	âşık ş.3
	serv k. 18/17
bende-i halka be-gûş	hilâl k. 3/26
bende-i kemter	hilâl k. 3/33
beng	mahabbet g. 170/4
berat yazan kişi	hat g. 21/1
berg-i pejmürde	âşık g. 192/2
berk	âh, figân, efgân, nâle g.154/3, g.13/3, g.92/4
berk-i âlem-tâb	aşk g. 226/6
bey	güneş k.2/2
	âşık g.102/3
beyaz u nev-hat güzel	şiiir g. 283/7

bezm	maşer g. 45/3,k. 5/6, g. 126/6
	ihsan k.5/29
	gam ,gussa ,derd g.124/5, g.282/2
	belâ g.10/4
	vuslat g.194/2
	mihnet g.124/5, g.129/2
bezm-gâh	subh g. 174/2
bikr	şiiir g. 227/5
	kaside k. 7/40
	midhat k.20/21
	gonca k. 6/40
Bilâl	bûlbûl k. 7/7
bileği taşı	çarh k. 13/18
billur tesbih	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 6/42
	jale k. 6/42
bîmâr	nergis g. 106/2
bir iki müfret	hat g. 36/3
biryân	kalb, yürek (a) g. 194/1
bizlengeç	nîze k.16/31
boğazı ipli	rakib k. 14/16
bukagu	ecel k. 17/24
Burak	şimşek k. 5/12
burc	şeref k.20/1
	cemâl g. 49/2
	beden (a) g. 153/5
bustân	kûy g.209/4
bûy	vefâ g.135/1, g.73/4
bûy-ı kebab	âşık g.11/6
Bûlbûl	şâir k.16/8 , k.13/29 , k.16/35

	tab' tb. V/9 , k. 239/6
	âşık k.7/16,k.7/6,k.16/9,g.12/1,g.15/4, g.46/4, g.58/1, g.151/1, g.197/1, g.243/7, g.5/2,g.231/6,g.288/1 ,g.176/5, k.2/41
	kalem k.5/33
bülbül nağmesi	şiiir k. 13/29
	şiiir k. 13/29
bülbül-i şeydâ	âşık g. 2/1
büt-i çîn	sevgili g.52/7
büt-i sîmîn	sevgili g.84/5
büt-i şimşad	sevgili g.23/2
büyü	şiiir g. 255/8
câm	ecel tb. 1/5
câme-i hâb	gül k. 7/5
câm-ı iskender	yüz k. 13/5
câm-ı kevser	leb ş.32,g.11/1
câm-ı müzehheb	cihân , dünya g. 16/5
	buse g.18/1
	şive, nâz g.91/5
	hecr, hasret, firkat g.188/6
can alıcı	sevgili g.135/5, g.139/5, g.197/3, g.277/2, g.288/3, g.206/3
	gamze g.68/6, g.127/5
	hat g. 147/2,g. 259/3
	ben g.71/4
	rakib g. 14/1
can bağışlayıcı	mânâ g. 221/5
	bâd-ı bahar k. 6/50
	sabâ g. 150/
can verici	leb ş.104,g.198/2,g.250/1,g.68/6
	buse g.91/5

cârûb	serv k. 18/3
cehennem	sîne, bağır (a) g. 24/3,g.86/8
cehennem odu	yanak k.9/10
cellâd	çarh k.3/22
	göz g.67/3
cennet	lutf k.1/11
	ramazan , bayram k. 2/6
	küy g.234/10, g.193/3, ş.30, g.169/3
	eşik, kapı, dergâh g.229/1, g.48/1
	saray k.2/31, k.5/39
cennet ehli	âşık g.65/6
ceres	âh, figan, nâle,efgân g.103/1
ceride	ömür k.6/43
cerrâh	nesîm k. 10/6
	gamze g.72/3
	şimşek k.III-mrb.II/4
cevâhir	midhat k.7/48, k.5/36
cevher	şiir k. 8/50, g.154/7
	gözyaşı (a) k.13/6
cevherdâr tîg	sûsen, bîd III-mrb.II/3
cevvâr	sevgili g.10/2, g.28/3, g.96/5, g.189/1, g.177/2, g.284/2, g.288/2, g.197/2
ceyş	hazan k. 14/9
	ecel k. 1/10
	vücud (a) tb. IV/3
ceyb	gonca g. 15/4 , g. 185/3
cihân fettanı	göz g.52/1
cilveli güzel	gonca k. 9/2
cûy	vefâ g.148/5

cûybar	kaside k. 18/29
cüllâb	söz, lafız, güftâr ş.154
	aşk g. 122/2
cüzdân	gonca k. 12/8
çah	zenahdân , zekan g.251/6,g.181/2,g.205/4,k.14/23,g.240/5
	kabr g. 191/5
çâh-ı bâbil	zenahdân , zekan g.280/1
çamaşır yıkayan kişi	jale g. 29/4
çanak	gonca g. 221/3
	lâle k. 10/6
çarh	zafer k.2/48
	zarâfet iv-30, s.315
	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 264/1
çarhî siper	çarh g. 55/1
çarsû	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 115/3,116/4
	dünya, zaman g. 56/4
çeh-i bâbil	devât k.8/24
çenber	zûlf g.80/3, g95/5
çeng	âşık g. 174/6
	gam, gussa, derd g.71/5
çengâl	tîg k.4/23
çengel	hilâl k. 2/34 , k. 3/22
	zûlf k.9/9, g.67/3
çerâg	lâle k. 7/2 , g. 256/1 , k. 10/3
	mahabbet g. 220/5
	yanak g.73/3
çeri	ay k. 2/2
çeşm	ümid g. 39/5
	itibâr k. 11/22

çeşme-i can	leb ş.2
çeşme-i hayvan	leb g. 5/1
	vuslat g.22/3
çiftçi	dünya, zaman k. 2/6
çirk	zalâm, zulmet g.29/4
çocuk	dil (a) g. 197/5
dag	yanak g. 118/3
	ay g. 117/2
	gam, gussa, derd g.129/4
	güneş g. 117/2
dâl	kâmet g.67/1
dâm	zûlf g.139/2
	mey III-mrb.III/3
dâm-ı ankebut	zûlf g.105/7
dâne	ben g. 139/2,g.190/3
	dendân k.4/18, k.5/28
	nukl III-mrb.III/3
	gözyaşı (a) k.14/24, g.175/2
dâs	hilâl k. 13/18
davali	nîze g.103/2
defter	ömür III-III/6, s.218, g.266/1
	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 269/3
	şive, naz g.240/2
dehân	gonca g. 52/4 , g. 57/5 , g. 178/7
deli	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 7/12
	zâhid g. 230/4
	ay k. 10/10
	nesîm k. 10/10
demir	gönül g.75/4

	jale g. 52/4 , g. 5/5 , g. 243/2
dendân	rakib g. 4/1
	âşık g.158/1
derd	aşk g.95/2,g.277/7
	zulm k.20/4
derd ve gam zebanisi	âşık g. 269/2
derviş	güneş ş.113
deryâ	göz (a) g.118/1, g.143/6
	devât g.84/1
	devât g.84/1
	gözyaşı (a) g.12/5, g.109/1, g.214/4, g.3/2
dest	dua k. 12/18
	cûd k.5/31, k.9/36
	ecel g. 167/4
dest-mâl	ebr k. 13/10
dev	rakib g. 127/2, g. 6/3
devha	ömür k.8/24
devletli kişi	çarh g . 173/2
deyr	dünya , zaman g. 19/1
deyr-i mualla	cihân, dünya k. 3/5
dîdebân	encüm k. 2/24
dîde-i hûn-bâr	lâle g. 50/3
dîde-i yakûb	jale k. 6/7
dikenden tırnaklarını uzatan parmak	şâh g. 224/4
dil	hâr g. 245/4
dilber	şiiir g. 175/6
dilenci	hilâl k. 3/25 , k. 3/11 , k. 3/15
dil-güşâ	mey g.273/1

dîlîr	tîr k.7/32, k.5/21
dirhem	gözyaşı (a) g.9/5, g.58/4, g.111/2, g.217/5, g.234/6, g.238/8
	jale g. 44/5 , g. 106/4
divâne	âşık g.121/3,g.189/5,g.134/3
	dil (a) g. 33/1
divânelik vilayeti	aşk g.49/4
divâr	hat g. 49/2
diyâr	sîne, bağır (a) g. 93/3
	gam, gussa, derd g.49/1
dua	aşk g.286/5
dua eden kişi	çenâr k. 18/28
duacı	âşık k.3/31,g.239/5
dûd	âh, figân, efgân, nâle k. 11/9,g. 108/8,g. 160/2,g. 179/4,g. 181/3,g. 208/2,g. 210/4,g. 218/1,k. 14/20,k. 14/24,g. 42/5,g. 62/4,g. 34/3,g. 42/4
duhan	hat k. 9/10
düğme	baş (a) ş.106
dükkan	cemal,hüsn, güzellik,melahat ş.123
dûr	gözyaşı (a) ş.17, g.69/5, g.174/3, g.191/2, k.13/6, g.199/1
	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 7/9
	dehân g.175/5, g.113/3
dürç	hatır (a) k. 7/48
dürer	söz, lafz, güftâr g.113/1
	jale k. 6/1
	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 6/1
dürer-bâr	jale g.262/3
dür-feşân	gözyaşı (a) k.2/16
dür-i yek dâne	mânâ g. 125/5
	aşk g.125/5

dütün	hat g.115/4
düzd	mehtâb k. 7/43
	hayat k.17/24
	diğer şâirler g. 47/7
ebkâr	fikret k.7/39, tb.iv/7, k.8/43
	mânâ g. 99/5
ebrîşim	mıstar g.83/5
ebrû	mısra g. 175/6
ebrû-yı yâr	hilâl-i îd k. 4/8
ebter	hilâl k. 3/18
Ebu Leheb	rakib g. 41/4,g. 34/4
ecel	hat g. 164/1,m.18
ecel şeyhi	zâhid g. 54/4
efendi	sevgili g.65/1, g.156/5
efsun	şiiir g. 255/8
	ecel g. 153/1
ehl-i iyâl	ay k. 9/14
ejderhâ	çarh k. 21/7
ekinci	çarh k.2/4
eksik gedik kul	hilâl k. 3/30
ekşi yüzlü	rakib g. 47/4
el	çenâr g. 54/2
	cefâ k.20/11
el oyununu oynayan kişi	çenâr k. 7/8
	sabâ k. 7/8
el üstünde tutan kişi	çenâr k. 8/27
elest bezminin şarabını içen kişi	nergis g. 106/7
elif	kâmet g.146/5
	tîr k.5/22

elma	gabgab g. 211/2
elmas	fikret k.9/31
	âh, figan, nâle,efgân g.134/3
	gamze g.133/2
emrâz	aşk g.26/2
encüm	jale k. 6/35 , k. 6/29 , k. 6/11
erzen	encüm g. 79/2
esb	sabâ k. 8/38 , g. 210/6 , g. 21/11 , g. 33/5
esir	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 11/6
	dil (a) ş.86
eşk-i ter	jale k. 6/27
etek	göz (a) g.260/1
	çarh k. 14/3
eteklerini kaldıran kişi	genâr k. 7/10
	serv k. 7/10
etfal	kirpik g.244/4
	encüm g. 209/5
etfâl-i sıgâr	gonca k. 8/5 , k. 10/4 , g. 88/3 , g. 209/7
ev	İslam k. 20/25
	göz (a) g.202/2
fakir	dil (a) g. 101/4
	âşık g. 83/4,g. 239/5,k.11/31,k.11/33
falcı	çarh ş.46
fânus	çarh k. 7/2
	cism (a) g.117/5
Felâtun	âşık g.174/7
felek	saltanat k.2/48
fener örtüsü	pirâhen g.260/4
Ferhad	dil (a) g. 44/2,g. 225/2

	âşık g. 77/2
fermân	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 170/1
ferrâş	sabâ g. 262/1 , g. 273/4
	nesîm k. 10/12
ferr-i şu'a-ı âfitab	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 96/3
ferş-i zerrîn	güneş ş.56
fısk ehline uyan kişi	rebâb k.7/41
firavun	rakib g. 58/3
fülfül	ben g. 128/2
fülk	vücut (a) tb.III/8
	dil (a) g.4/4
gaddar kişi	cihân, dünya k. 19/22
gavvâs	kalem g. 84/1
gazi	âşık g.48/5
gece	gam, gussa, derd k.17/44, ş.44, g.248/4
	hecr, hasret, firkat g.22/2, g.37/4, III-I/6
	benefşe k. 8/16
gecelik	şeb g. 31/4
gedâ	gözyaşı (a) g. 214/2
	âşık g.288/7
	çarh g. 38/4
gehvâre	adem k. 2/14
gele	İslam k. 5/24
gelin	hilâl k. 3/4
genc	cemâl g. 127/3,g. 129/3,g.151/2
	vuslat g.128/3, g.80/4, g.206/4
	deyr g.129/3
genc-i baki	kanaat k. 19/26
gencine	yüz g.215/3

gendüm	encüm k. 2/5
gerd	melâî k.13/5
	mihnet k.5/1
	ecel g. 157/5
giribân	gonca g. 69/2
gonca	sevgili k.7/16,g.12/1,g.19/4
	dehân g. 262/3,g. 58/1,g. 110/2,g. 251/4
gökyüzü	eşik, kapı, dergâh k.6/25, k.2/15, g.110/5, g.31/2, g.92/5, g.208/2, g.257/3, g.288/5, g.252/5, g.289/5, k.2/15, g.96/4, g.4/1, g.226/5, k.2/24, k.3/16
gölge	âşık ş. 14
gölge haramisi	mey g.50/2
gömgök deli	sûsen , bîd g. 85/3
gönlü akan kişi	sûrâhi k.15/4
göz	ay k. 9/33 ,k. 2/25, k. 10/19 , k. 13/16 , g. 128/1
	encüm k. 2/47,k. 1/4 , tb. 1/8 ,g. 109/3
gözü yaşlı kişi	nergis k. 6/5
gözyaşı	jale ş. 40 , k. 6/45 , k. 6/19
	mey g.30/4
gözyaşı dinmeyen kişi	bahr kt. 3/11
gözyaşı döken kişi	ebr g. 6/6
gubâr	hat g.215/2
gulâm	tîg k.5/20
gûşvâr	gözyaşı (a) g.143/2
güher	jale k. 6/2
gül	şiiir k. 6/47
	mânâ k. 16/42
	dîl (a) g. 87/1
	ömür g.276/5, k.7/52, g.10/5

	yüz k.6/21,ş.151,k.6/23,k.15/2,g.23/8,g.94/6,g.114/7,g.198/5, g.216/1,g.178/6,g.282/3,k.13/29,g.171/3,k.13/29,k.6/23,g.114/7, g.239/6,g.17/3, g.114/7, mes 14/3
	sevgili g.244/2,g.142/1,g.148/1,g.151/1
gül budağı	beyit g. 178/7
gül sayfalarını silen kişi	jale k. 6/27
gül-âb	jale k. 7/11 , k. 11/15
gül-berg-i tarî	şiiir g. 279/5
gül-i cennet	sevgili g.50/4
gül-i handan	sevgili g. 197/1
gül-i ter	sevgili g.51/2,g.62/4,g.160/4
gülistân	midhat k.5/33, k.8/43, k.11/21
	ateş k. 11/5
gül-nar	leb g.211/3
gülsitan	sevgili g. 158/5,g. 151/1
	leb g.94/4
	beden (A) g. 289/2
gülsitanı yağmalayan kişi	bâd-ı hazân k. 5/14 , kt.10
gülşen	tab' k. 16/42
	yanak g. 169/1
	kûy g. 83/2, g.267/5, g.42/6 g.75/5
	lutf g.176/5
gülzar	fenâ g. 135/1
	dünya- zaman k. 18/30 , g. 117/4 , g. 135/1
	cemal,hüsn, güzelliik,melahat g. 73/5,145/3,58/3
gümrah	âşık ş.3
gümüş bilekli kişi	sâki g.106/3
gümüş düğme dizen kişi	jale k. 6/40
gümüş tepsi	gül k. 6/39

gün	zihn k.16/19
	yüz g.92/3
günahkâr	âşık ş. 19
gündüz	semen k. 8/16
güneş	yanak g. 12/3,g. 253/3
	tîg k.8/33, k.4/24, k.5/18, k.6/36
günlük	ebr III-II/7 s. 159
habâb	jale k. 6/30
haberci	bâd g. 172/2 , g. 6/7
	sabâ g. 225/ 2, g. 172/3
	tîr k.4/25
hâce	pîr-i mugân g.122/4
hâce-i cernal	sevgili g.69/5
hacer	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 6/33.
hadeng	efkâr k.8/19
hâil	zûlf g.82/1
hâk	âşık g. 174/5
hâki	beden (a) g. 185/5
hâkim	tîg k.15/11
halk	şâh g.275/6
halka	zîkr g. 46/3
halka-ı der	göz (a) g.53/1
hammâm	sîne, bağır (a) ş. 147
hân	vefâ g.192/5
	cûd k.13/22
	vuslat g.194/4, g.168/4, g.120/5
	midhat k.7/50, k.10/30
hançer	gamze g.93/1, g.234/, g.93/5
	zebân g.93/8

	hilâl g. 31/3 , g. 287/2
	bîd k. 14/10 , g. 38/1
	sûsen, bîd k. 10/13
	şîve, naz g.240/6
hâne	kalb, yürek (a) k. 16/40
	göz (a) g.201/2
	cûd k.16/41
	dil (a) g.70/3, g.68/1
hâr	belâ k.19/7
	kirpik g.223/3, g.50/4, g.98/1, g.165/3
harâmi	sürâhi g.168/2
	âşık g.129/2
harîm	gülistân k. 8/53
hasta	âşık g.14/1,g.7/2,g.269/3,g.39/6,g.51/5,g.163/5,g.167/3,IV-16/3
	göz g.128/4
hasta kişi	gonca g. 213/2
hasta-i bâlin-ven	âşık g. 194/3
hastalıklı kişi	câm k.4/58
hattat	sabâ k. 44/3
	Allah g. 28/6
	ben g. 78/5
hatt-ı reyhani	hat g.255/5,III-mrb.I/1
hatt-ı sebz	hat g.171/2
hava	mahabbet g. 99/3,g. 253/3
	aşk g. 3/2
havâyî	jale k. 6/34 , III-II/3 s.159
havâyî top	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 6/34
hayadan eriyen kişi	jale k. 6/47

hayâl	âşık g. 269/8
hayl	zillet k.13/24
hayme	çarh k.13/17, g.37/1
	aşk g.99/2
hayret eden kişi	çenâr g. 78/1
hayrül'-âl	lâle III-II/2 s.158
hedef tahtası	beden (a) g. 51/3
hengâme-gîr	ay k. 11/22
hercâi	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 9/13
hinnâ	subh k. ¾
hırka	beden (a) g. 197/7,g. 288/7,kt.13/2
hırsız	kirpik g.72/1
hızâne	çemen k. 8/1
hilâl	âşık k.14/13
	kaş g.152/1, k.4/8, g.39/1, ş.93, g.166/2, g.201/3
Hind hekimi	kaş g.128/4
Hindû	ben g. 133/3,g.217/3
	hat g. 233/8
Hintli	ecel g. 276/5
hisâr	gam, gussa, derd g.273/7
	haşmet k.14/7
	kürk k.11/35, k.11/33
	çarh k.2/32
	yüz g.49/2,g.170/2
	sabr g. 240/4
hizmetçi	çarh k.2/28
	güneş k. 16/21
	âşık g.188/5,g.238/6
	gözyaşı (a) g.55/2, g.175/2

hoşaf	leb g.14/6,g. 30/1
hûb	dünya , zaman tb. l/2
	beyit g. 240/6
huffâş	zâhid g. 229/5
humma	mihnet k.10/26
hûn-ı ciğer	gözyaşı (a) g.279/3
husrev	sevgili g.27/5
	âşık g. 27/5
hûşe-i engûr	encüm g. 79/4
hüccet	hat g. 198/4
hümâ	sevgili g.42/5,g.171/1,g.272/2
Hz. Âdem	âşık g.193/3
Hz. İsa	leb g. 21/1,g.68/6,g.176/4,g.263/5
Hz. Meryem	şiir g. 221/5
Hz. Süleyman	sevgili g.150/3
Hz. Süleyman'ın tahtı	gül k. 10/5
Hz. Yusuf	sevgili g. 48/2,g. 141/1,g.141/2,g.141/5g. 141/6,g.280/4
ıkd	pervîn g. 183/7
ıkd-ı pervin	şiir g. 183/7
İbrahim	dil (a) g. 108/4
ibrişim	beden (a) ş.106
iç oğlanı	melek tb 2/8
içki içen kişi	nergis g. 106/4
îd	vuslât g.39/2, g. 39/1, k.13/8, ş.170, ş.5, k.9/12
	zafer k.3/14, k.7/37
	visâl k.9/12, g.39/1
iğne	kirpik 260/5
iğne teli	bel ş.78
iklim	söz, lafz, güftâr k.8/19

	aşk g.102/3
	şiiir g. 258/5
ikşir	aşk g.154/2
ilaç	ölüm g. 26/2
ilim	şiiir k. 13/4
ince belli hûb	gül g.52/4
inci	şiiir k. 9/31, g. 83/5, g. 262/7, k. 20/21
incil	cemal,hüsn, güzelliik,melahat g. 82/1
inşa edici	göz g.280/2
ip	zulm g.146/1
İsa	dehân g.155/3,k. 2/14
İskender	yanak g. 41/3
	sevgilli g.174/7
işretbâz	çarh g. 71/2
it	rakib g. 40/3,g.28/5,g.59/3,g.109/5,g.110/3,g.134/2, g.100/4,g.101/4, g.123/3, g.162/1, g.162/5, g.272/1, g.277/3, g.182/8, g.184/2, g.216/5
	âşık g.60/5
it hali	âşık g.67/4
itaat eden kişi	hilâl k. 3/31
izâr	mânâ g. 283/7
jeng	ecel g. 88/5
	hat g. 144/2
	hayret g. 183/5
Kâbe	yüz k. 21/2,g.218/5,g.233/5,g.241/5,g.46/1
	kûy g.91/3, g.103/1, g.130/4, g.168/5, g.218/5, g.233/2, g.233/7 , g.241/6, g.9/4, g.43/6
	eşik , kapı, dergâh g.193/5, g.233/1, g.233/9, g.264/2
	cemal,hüsn, güzelliik,melahat IV-22/1
ka'beteyn	güneş g. 224/3

	ay g. 224/3
kabza	hilâl g. 142/5
kadeh	göz (a) iv-12/2
	zenahdân , zekan ş.134
kâdeh-sâki	nergis g. 106/3
kadı	hat g. 241/3
kafile	bahar k. 9/3
kâfir	rakib g. 169/3
	ben g. 231/3,g. 231/5
	zûlf g.233/5, g.226/3, g.155/5
	göz g.83/4
	hat g. 231/3,g. 231/5
kâh	samanyolu k. 2/14
kâkûl-i yâr	âşık g.138/2
kal'a	kabr k. 1/10
kal'a	şitâ, berf k. 11/6
	murad k. 11/36
kalem	ağaç k. 12/14
	kudret k. 16/2,tb. v/7, g. 2/2
kan	mey g.124/5, g.48/4, g.64/4, g.266/6, g.287/3, g.143/7
	subh ş.39
kân	melâhat g.234/7, ş.122
	cemâl ş. 123
	kerem , sehâ k.15/21, tb.IV/4
	zevk ş.122
kan dökücü	göz g.65/5, g.234/1
	tîr k.20/3
kan yutturan kişi	câm g.64/4
kandil	encüm k. 16/23

	güneş g.115/9
	ay g. 115/9 , k. 16/23
kani kuruyan kişi	câm g.287/3
kapıcı	ay k. 16/21
kara baht	şeb k. 2/7
kara günlü	âşık III,1 / , s.129
kara şal	şeb k. 13/19
kara yazılı	âşık g.17/2
kara yüzlü	âşık g.9/6
kara yüzlü-kurum	rakib g. 124/4, g. 219/5
karalar giydiren kişi	kalem tb.iv/7
karavaş	hûr tb 2/8
kâse	gonca k. 7/11
kâsebâz	nergis k. 10/9
katar	çarh g. 270/6
katre	âşık g.158/4
kebâb	âşık g.30/5
	nergis g. 106/5
	bûlbûl k. 7/3
kebkeb-i keş-i nigâr	jale k. 6/26
kec-râ	hilâl k. 3/20
keçkûl	hilâl k. 3/15
kefen	yüz (a) g.124/1
kej-râ	kaş g.97/2
keman	kaş k.2/11, k.16/4, g.18/3, g.70/3, g.93/5, g.95/4, g.101/3, g.102/2 g.114/4, g.131/2, g.218/4, g.238/2, g.243/6, g.246/2, g.275/2, g.283/1,m.20
kemend	vücut g.33/1, g.34/4
	âh, figân, nâle , nâle g.28/4, g.42/3
	nefs ş.1

kemend atan kişi	mâr k. 8/37
kemend-endaz	sevgili g.131/7
kemer	âşık g. 277/3
kepâde	âşık g. 235/4
keşti	çarh k. 15/10 , g. 167/1 , k. 17/40
kevkeb	fikret k.8/26
	göz IV-3/12
Kevser	leb g.145/1
kible	cemal,hüsn, güzellik,melahat ř.73
	alın g.173/1
kiblegâh	eşik, kapı, dergâh g.204/3
kıl	bel g.136/3, ř.135, ř.161, g.58/1, g.164/4, g.283/3
	beden (a) g. 90/4
kılıç	hilâl k. 3/10
	giyâh g. 204/5 , g. 140/5 , g. 159/4
kırmızı külâh	gonca g. 205/1
kirtâs	çarh k. 16/33
kıskanç kişi	sûrâhi k.7/19
kiyamet	şiiir g. 46/6, g. 47/6
	yüz k. 13/2
	kamet g. 198/3,g.19/2,g.67/2,ř.157,g.45/6,iv-3/6 ,k.9/11
kız	mânâ k. 4/29
kızıl dîvâne	gül g. 85/3
kilit	dehân g. 39/4
	baht k.27/2
kimyâ	aşk g. 14/5
	nazar k. 15/23
kişver	şîve, nâz g.240/1
kitab	cemal,hüsn, güzellik,melahat IV/29

	subh g. 29/3
	yüz g.12/7
koku	vuslat g.214/1
	hulk k.5/15, k.7/29, k.8/38, k.20/20
	lutf k.5/15, k.420, k.20/13, k.11/17
komutan	hilâl k. 3/21
konuk	fikret k.5/27
korkulu yol	ölüm g. 180/7
koşarak etrafa koku dağıtan kişi	bâd-ı bahâr k. 7/1 , g. 73/5
koynunda altın saklayan kişi	gonca k. 7/49 , k. 5/31
köprü	hilâl g. 152/5
kuhl	hâk,hâk-ı pay,hak-ı der g. 127/6
	gam, gussa, derd ş.94
	şeb k. 2/47
kûhsâr	baş (a) g.49/1
kul	âşık g. 158/2,g.158/3, g.280/3,g.99/1,g.162/5,g.251/5
kulağı bükülen kişi	tanbur k.13/26
kulak	gül g. 247/5
	vefâ g.79/7
	benefşe g. 256/2
kum saati	göz (a) g.157/4
kumarbâz	dil (a) g. 73/1
kumaş	cemâl g.50/5
kural koyan kişi	hat g. 239/4,m.25,g.18/5
kurban	âşık k. 13/8,g.167/3,g.175/4,g.226/4
kurs-ı nân	dolunay k. 5/29
kuş	ebr k. 16/26
	hilâl k. 3/8
	nesîm k. 10/17 , k. 10/8

	subh k. 7/29
kuvvet-i kalbiye	mey g.41/2
kûze	göz (a) g.175/1
kühen kubbe	çarh g.18/2, g.57/6, g.167/5
külâh	gonca g. 72/4
	lâle g. 180/1
küpe	jalelll-mrb.-II/5
lâi	leb k.3/5,k. 15/2,g. 69/5,g.155/6
	bülbül k. 9/2
la'l	gözyaşı (a) g.191/2
	mey g.143/5
la'l dizisi	mısra k. 20/21
lâle	gözyaşı (a) IV-6/1
	âşık g.17/3
	yanak kt.16/1
	kalb, yürek (a) g. 150/2
la'l-i meygûn	gözyaşı (a) g.107/1, g.175/1, g.77/5, g.201/3, kt.16/1
latife eden kişi	kalem k.7/38
leb	gonca g. 5/5
	emel k.7/38
	mey g.143/3
leğen	çarh g. 153/6
lenger	hilâl k. 3/19 , k. 15/10
leşker	şeb k. 14/7
	şitâ, berf k. 11/32
	bâd-ı hazân k. 18/19
	şîve, naz g.240/4
	gam, gussa, derd k.3/6, g.94/2, g.118/4
	encüm k. 3/21

	hilâl k. 3/6
levend	ay g.33/2
	güneş g.33/2
levha	levha g.20/4
	zihn k.8/26
libâs	cemâl ş.138
	ömür k.11/28
libâs-ı âriyet	şîir g. 261/6
luâb-ı subh	jale g. 29/2 , k. 6/13
lutuf	söz, lafz, güftâr g.131/5
lüle	göz (a)g.77/4
	mahşer k. 2/37
lû'lû	dendân g.191/2
maden	fazl k.8/18
	hüner k.8/18
	amâl k.13/13
mâder	nesîm k. 10/4
	mânâ g. 93/9
mâh	yüz ş.15,g.58/2,g.29/5,g.124/2,g.238/7,g.242/2, g.38/3, g.201/1,g.201/5,g.23/5,g.79/1,g.79/5,g.88/2,g.129/4,g.131/6,g.31/3,g.238/7,g.73/1,g. 31/3,g.80/2
	gam, gussa, derd g.160/1
	alın g.40/5
mahbûb	gül g. 213/3
	ramazan , bayram g. 287/1
mahbûbe	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 11/14
mahbus	kalem g.21/4
mahkeme	gülistân g. 57/4 , k. 6/9
makara	çarh g. 246/4
mâkiyân	güneş g. 79/2

mana kızlarına sataşan kişi	kalem k.4/29
manzara	gonca k. 8/10
mâr	nîze tb. III/6
maşraba	gonca k. 8/13
meclis	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 212/4
	Gülistân k. 7/14
mecma'ul-bahreyn	yüz (a) ş.17
mecnua	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 36/3
	şîve, nâz g.282/3
	gül k. 10/25
	çarh k. 16/32
meges	âşık g.104/5,g.103/6,g.103/8,g.104/1, g.104/2,
	rakib g. 104/4,g.105/3,g.250/1
	ben k. 16/14,g.237/3
meh-i muharrem	yüz g.63/3
mehtâb	yüz g.184/1
	aşk g.122/7
	kâmet g.11/5
mehter	âşık g.99/2
mekteb	meyhâne g.145/2
mektub	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 183/6
melek	sevgili g. 7/17,g.47/2,89/3,g.257/3,g.264/1
melik	Allah g. 16/2
mellâh	bâd k. 3/19
memleket	hat g.4/98
	ben g. 98/4
menzil	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 210/6
	ölüm k. 16/31, k. 15/17
	eşik, kapı, dergâh g.62/1

menzil-i garib	yüz g.14/4
	dil (a) g.104/4
mercan	leb g.77/4
merdâne	sevgili g.189/3
merdiven	âh, figan, nâle,efgân g.180/5, g.181/7, k.14/28, k.2/30, g.166/3
merdüm-i zerrîn-kabâ	cism (a) k.21/9
mermer	cism (a) g.233/3
Mesîh-i Meryem	göz (a) g.63/7
Mesîh-i sâni	leb g.52/1
mest	nergis k. 7/5
mest-i naz	sevgili g. 30/5
meşşâta	bağ k. 6/2
	subh g. 246/3
me'viz	ben g. 30/1
mey	leb g.24/4,g.26/5,27/3,g.37/3,g.43/3,g.167/2,k.7/19, g.64/2,g.99/4, g.135/3,g.240/5,g.233/7
mey	subh k. 3/2 , g. 31/1
	aşk g. 46/2,kt.3/9,g. 249/5
	ölüm g. 16/5
meydan	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 170/3,ş.72
	yüz g.288/4
mey-gûn	leb g.81/7,g.90/7,g.255/1,g.11/6,g.219/4,107/1
meyhâne	leb g.2/5
	çarh g. 85/2
meyve	aşk g. 285/1
mezra'-i sebz	hayat k.13/18
mısbah u zu'	yüz ş.74
Mısr	mânâ IV-11/2
	cemal,hüsn, güzellik,melahat g.149/4,ş. 110.

	göz (a)g.149/4
mistâr	hilâl k. 3/27
	mevc g. 44/3 , k. 8/3 , k. 10/7
micmer	hilâl k. 3/3
	sine ,bağır g. 198/6
micmer gezdiren kişi	nesîm k. 10/31
miğfer	nergis k. 15/18
mîh	nîze k.7/34
mihek	mey g.264/3, g.286/3
mihmân-hâne	çarh g.112/4
mihr	kerem-sehâ k.20/19
	adl k.20/19, k.20/12
	yüz k.6/25,k.7/20,g.42/1,g.105/6,g.202/1,g.173/5, g.150/6, g.212/2,g.219/2, g.127/1, g.115/6,k.6/22,g.115/8,g.138/5,g.142/2
	rahmet ş. 26
	mânâ g. 259/5
	cûd k.3/25, k.3/18
mihrâb	cemal,hüsn, güzellik,melahat ş.7
	kaş g.267/3
milket	cemâl, hüsn, güzellik, melâhat g. 90/6
	dil (a)g.66/1, g.118/4, g.234/8
	şecaat k.14/9
mim	dehân g. 142/3
mimar	adl k .20/10
	lutf k. 8/40, k.16/40
	aşk iv -22/2
misafir	İnsan g. 112/4
Miskin	âşık -ihtitam1 s.108,g.94/7
	sûrâhi g.219/4

	sebu g.66/3
mismâr	encüm ş.43 , g. 57/6
mum	güneş g. 115/2
mumun tacını kapan kişi	nesîm k. 10/14
mûr	âşık g. 45/4
musallâ	kaş k.16/6
mushaf	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 47/5,177/4,208/3,169/1
	yüz ş.115
mûy	beden (a) g. 177/1
mücerred	âşık g. 190/7
mücevher kutusu	dehân g. 113/1,g. 178/2
müfred	kaş g.36/3
mühre	güneş k. 16/33
mühre yapan kişi	jale k. 6/46 , k. 8/17
müjgân	hançer g.182/6
mülk	mânâ g. 234/1 kt. 11/1
	kemâl k.15/9
	aşk g.277/4
	fazl k.12/10
	çemen k. 18/2
	adem k. 9/8
	gam, gussa ,derd g.129/1
mürekkeb	bahr k. 12/14
mürg	âşık g. 158/5,k.11/21
	dil (a) g. 71/3,g. 130/3,g. 141/4,g. 189/2, g.209/4
	güneş g. 180/6 , k. 14/29
	subh g. 167/2
	ay g. 180/6 , k. 14/29
	ferah k.12/1

	kalb , yürek (a) g.189/2
	mânâ k. 17/38
	dua k. 5/37
nâfe-i Tatar	bâd-ı subh III-II/9 s.160
nağme	şiiir g.167/5
nahl-bend	tab' g.220/4
nakd	taat k. 21/6
	kalb, yürek (a) g.73/1
	hayat k.13/7
nakış	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 78/3,23/6
	yanak g. 207/2
	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 8/9
	sevgili g.271/1
nakkâş	nesîm k. 10/7
	bâd-ı subh k. 8/9
	subh ş. 50
	sevgili g.269/8
	Allah g. 4/3
	âşık g. 245/6
nakş	kaş g.90/2
nakş-ı dil-ârâ	cemal,hüsn, güzellik,melahat k.16/2,2/2
nâl yutan kişi	kalem k.13/23
nalçe	hilâl g. 111/3
namaz	irfân g. 210/7
nâme	hat g. 67/2
	hecr, hasret ,firkat g.269/7
	amâl g.20/5
nâme-i siyah	hat g.205/5
nân	güneş k. 2/28 , k. 11/24

	ay g. 274/3
nâr	gayret g.31/3, g.238/7
	hicrân g.161/5
	azâb g.241/6
na't	çarh g.21/1
nâvek	talih k.12/17
nazarlık diken kişi	nergis g. 106/6
nâzenîn	gül k. 7/13
nehâr	yanak g. 22/1
Nemrud	şitâ, berf k.11/5
	gam, gussa, derd g.108/4
nergis	göz k.6/21, g.265/3, g.166/2
	sevgili k. 7/18,g. 106/1
nerrâd	çarh g.224/3
	dünya, zaman g. 235/2
	cihân, dünya k. 12/16
nesîm	merhamet k.6/37
	lutf k.3/39, k.10/26
nev-arus	âlem g. 21/5
ney	âşık g. 166/1,g.194/2
nihâl	vücut (a) IV-19/1
	kamet k.18/10,g.131/4
nihâl-i serv	kamet g.53/2
nikâb	zûlf g.43/2, g.70/5
	şiiir k. 7/39
	lafız k. 7/39
nişân	fazl k.8/19
nîze	hâr g. 288/1
nokta	ben g.214/5,g.25/2,g.47/3,g.264/5

	şiiir g. 212/6
	dehan g. 178/3
nukl	encüm g. 85/2
nuşirevan	leb ş.93
nüşha	yanak g. 155/5
nüşha-i rahm	hat g.90/5
ok	kamet g. 200/4
	kirpik g.18/3,g.83/4,g.92/1,k.6/24,g.275/2
	şîve, nâz g.95/4
	âşık g. 89/4
	gam, gussa, derd g.210/5
	âh, figan, nâle,efgân g.109/56, g.110/4, g.127/2, g.133/4, g.148/2, g.195/3,g.208/4, g.234/4, g.277/8, g.25/5, k.21/13, g.44/6, g.55/1, g.75/2, g.289/4, g.279/1
	gamze k.2/11, g.101/3, g118/2, g.131/1, g.131/2, g.134/4,g.3/4, g.238/5, g.249/2, g.238/5, 250/3
ok atıcısı	ecel g. 147/1
	çarh g.59/4
oruçlu kişi	hilâl k. 3/7
oyun	aşk g. 262/4
öc alan kişi	kıyamet 1v-8/1
Ömer	sabâ g. 72/4
övülenin himmeti ile devlete ermek isteyen kişi	serv k. 18/15
padişah	sevgili g.97/1
	serv k.18/1
	ben g. 240/1
	fikret k.8/31
	aşk g. 205/2,g. 281/5
para saçan kişi	nesîm k. 10/9

parmakla gösteren kişi	nîze k.16/28
parmaklarının ucu kınalı kişi	tîr k.7/37
pasbân	encüm k. 12/10,k. 2/15
peleng	fakr k.17/39
penbe	ebr g. 38/4
	cism ř.152
pencere	göz (a) ř.147, ř.4
penîr	şitâ, berf k. 11/24
perçemli bende	nîze k.5/20
perhizkâr	serv k. 18/7
peri	sevgili g.52/6,g.91/5,g.206/2,g.137/6
perkâr	dil (a) g.178/3
pertev	yanak g.108/5
pervâne	âşık g.248/3,g.103/6,g.189/2
	encüm g. 226/1
peyk	ecel iv-16/2
	kaza k.12/7, k.13/12
	şeb k. 14/3
	nesîmg. 165/1
	kader k.12/7
peykan	gamze IV-21/1, m.27, g.107/7
	gonca g. 5/2 , g. 73/4 , g. 254/2 , g. 243/2
	kalb, yûrek (a) g. 148/2
pîr	çarh g.34/3 , k. 11/2 , g .21/4 g.210/4
	dil (a) g. 195/6
	sâki g.102/1
pirahen getiren kişi	ecel g. 147/3
püşte	enf (a) g.217/2
râ	kaş g.78/5

ra'd	âh, figan, nâle,efgân k.17/20
remil atan kişi	jale k. 6/16
resm	bahar k. 6/14
revâk	çarh ş.50
revzen	subh g. 260/2
rind meşrep kişi	gonca g. 213/3
rismân	güneş ışıkları k. 2/32
rişte	şiiir k. 5/34,k. 10/27,k. 5/34,k. 9/31,k.20/21,g. 175/5
	zûlf g.112/2, g.79/6, g.106/6, g.137/7
	vücut (a) g. 65/2
rişte-i dürr-i giren-mâye	beyit k. 20/22
ruh-ı kuds	nesîm k. 10/1
ruhları rengîn güzel	lâle III-mrb.II/5
ruhu rengîn güzel	III-mrb.II/5
rukûm	encüm k. 7/46
Rûm	yüz g. 231/5,g.226/2
rûm dilberleri	hat g. 41/1
rumeli dilberleri	hat g. 44/1
rumeli köçeği	sevgili g.269/6
rutab	leb g.285/2
rûkuya ve kıyama giden kişi	sûrâhi g.4/5
sâbâ rûzgârı	âşık g. 135/1
sabit yıldızlar	mânâ k. 8/26
sadef	tab' k. 8/50
safha	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 10/7
	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 198/4
	yanak k. 16/20
sagâr	şive ,nâz g.240/5
	hilâl g. 85/2 ,k. 3/2

	lâle k. 16/10
	çarh g. 31/1
sahabe	sebze III-mrb.II/2
sahâif	gülistân g. 126/1
sahhâr	kalem k.8/24
sâhib-kırân	yüz g.283/4
sahife	semen k. 6/46
	amâl k.9/11
sahife-i amâl	hat k. 9/11
sahrâ	adl k.4/15
sâil	âşık g. 180/3
	çarh k.3/15
	gözyaşı (a) g.11/3, g.62/1
sakatlanmış kişi	şitâ , berf IV- 10/1
sâki-i kevser	leb ş.97,g.42/1
sanat	divân g. 72/5
sancakdâr	serv k. 8/14
saray	cihan, dünya k. 5/38
	cennet k. 19/4, k. 3/8
	fazl k.10/12
saray-köşk	çarh g.11/3
sarhoş	nergis k. 19/8
	gonca k. 6/39
sarı benizli eksik kul	hilâl g. 152/4 , k. 3/30
sarı yakut	güneş k. 14/2
satranç	lütf IV-4/2
savaşçı	hazan k. 14/10
	nesîm k. 10/20 , k. 10/13 , k. 10/23
	şimşek k. 12/12

	göz ş.125
	subh-ı sâdık k. 11/14
sayfa	gül k. 6/4 , k. 6/16 , k. 8/17
sayyâd	dünya, zaman k. 19/10
sâzende	dil (a) ş.4
sebel	ebr k. 9/33
sebzezâr	çarh g. 270/3
	dil (a) k. 12/3
secde eden kişi	hilâl k. 3/24 , k. 9/15
	kalem k.9/38
secdegâh	yüz ş.117,g. 233/6
seg	nefs ş.11,ş.13
seher	yüz g. 22/4
seher-hîz	sabâ k. 6/18
selam veren kişi	hilâl k. 4/10
semâzen	çarh g.114/3 , g.73/3
semek	hançer g.137/5, g.138/1, tb.III/6
semen	göğüs ş.80
	yüz g.153/2
	beden g.180/2, k.14/18
semend	tab' k. 9/29
seng	melâmet g.233/4, g.59/5
	mihnet g.225/5
ser-çeşme	cûd k.8/18
serdâr	serv k. 18/5
ser-girân	gonca g. 213/1
serîr	cemâl k. 16/9
serkeş	sûrâhi k.9/24
ser-name	şiiir g. 84/2

serv	kamet g.5/3,ş.31,ş.62,g.66/2,g.85/3,k.18/12,k.18/14, k.18/25,k.18/26,g.198/3,k.18/4,k.18/5,g.219/1,g.50/1,54/2,k.18/25
	sevgili g. 90/3
	vücut k.16/43
serv-i hıraman	kamet g. 150/5
serv-i naz	kamet g. 130/1
serv-i revân	kâmet g. 23/8,g.129/5
serv-i sebûk-ser	kamet g. 80/1
serv-i sîmîn	kamet g.225/4
sevgili ile âşığının arasına giren kişi	talih g.18/4
sevgilinin dudağına öykünen kişi	hatem g.281/4
sevgilinin dudağını öpen kişi	câm k.7/19
sevgilinin saçını çözen kişi	sabâ g. 249/1
sevgilinin yanağına yüz süren kişi	nergis g. 106/8
sevgilinin yolunu gözetleyen kişi	nergis iv-14/2 s.312
seyl	gözyaşı (a) g.50/1, g.62/1, g.209/1, g.269/9, g.92/4, ş.165, g.177/1
	mezellet kt.3/13
sıfır	dehân g. 221/4
sındus	tîg k.11/18
sır tutan kişi	gonca k. 16/11
sır tutmasını bilmeyen kişi	gül k. 16/11
sırça	dil (a) g.66/4
	dil (a) g.66/4
sırça saray	şitâ, berf k. 11/4
sifâl	sîne, bağır (a) g. 5/4
sîga	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 146/5
sîh-i kebâb	şâh g. 276/2

sihir	söz, lafz, güftâr g.38/2
sihir yapan kişi	bûlbûl k. 6/15
sihîrbâz	ben g. 280/1
	hat g. 80/2
	güneş k. 6/17
silah çeken savaşı	âb , âb-ı revân , su damlacığı g. 200/1
silahdâr	gamze ş.109
silk	aşk g.133/1
	şîir g. 113/3
sille	âh, figan, nâle,efgân g.159/1
sîm	gözyaşı (a) g.75/4
	beden g.218/2, g.75/4
	göz (a) g.83/4
	semen k. 10/9
sîm ü zer	âşık g. 174/5,g.74/3
sîm-endâm	endâm ş.168
sîm-ten	sevgili g.280/4
sinân	gonca g. 213/5
sîpâhi	âşık g.281/5
sîpend	dil (a) g. 198/6
sîper	çarh g. 142/2 , g. 279/1
	gül k. 8/14 , k. 15/18
siyâb	subh g. 29/4
siyehkâr	hat g. 212/4
sofra	çarh k. 2/43
	hecr, hasret , firkat g.196/1
su	âşık g.14/3
	gözyaşı (a) g.201/2, g.253/5, g.199/5, g.53/4
	yüz g.199/4,g.54/5

	yanak g.44/3,g.249/4
su serpen kişi	ebr k. 8/1
sultan	zevk, safâ k.12/1
	ay k. 14/6
	göl g. 209/2
sûr	kalem g.47/6
sûret	ikbâl g.235/3
sûr-ı isrâfil	nesîm k. 10/2
sûsen	âşık g. 93/7
sûzen	gamze k.2/13
	vücud (a) g. 112/2
sübha	şiiir k. 8/23
sükker-i pâluûde	ter ş.80
sünger	ebr g. 119/3
sürâhi	âşık g.171/5
sürmedân	gonca g. 213/4
sûs	hat g. 288/5
şâb	aşık g. 122/1
şafak	sabûh k.7/20
şâh	şitâ, berf k.11/1
	âşık g. 255/7,g.161/1
	çarh g.246/5
	ay g. 68/4
	ramazan , bayram k. 4/2
	göl k. 12/7 ,g. 119/2
	göz g.140/1
şâhid	zevk k.12/2
	ramazan , bayram k. 3/2 , k. 4/7 , k. 3/9
	gülistân k. 10/15

	yanak ş. 85
	mey g.36/4
	gül k. 8/10 , g. 245/5
	tîg k.5/18
şâhid-bâz	güneş ş.52
şarâb	jale k. 7/14 , g. 106/3 , g. 12/2
	şive, naz k.77
	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 7/4
şârâb-ı erguvân	subh g. 213/1
şarap içen kişi	gonca k. 7/4
şeb	zillet k.12/18
	vuslat g.85/4
şecer	fısk, fücûr k.20/11
şefaâtçi	sevgili k. 7/22
şeftali	leb g.285/3
şehbâz	fikret k.17/38, g.73/9
şehbaz-mâkiyan	mânâ k. 5/5
şeh-i iklim-i nazm	şâir g. 258/5
şeh-i iklim-i nazm	şâir g. 258/5
şehid	âşık g.154/5,g.159/7,g.100/5,g.98/5
şehper	gül k. 7/29 , k. 10/8
	şive ,nâz g.240/3
şehr	vücut (a) g. 284/5
şeker	leb g.50/6,ş.154,g.75/1,g.105/3,g.250/1,g.135/3, g.212/1,g.266/3
	dehân g. 178/4
	söz, lafız, güftâr g.212/3
şem'	âh, figan, nâle,efgân g.13/7
	tîg g.248/4

	III-mrb.l/3 ,ş.1,g.103/6
	yanak g. 115/4
	ay g. 115/7
	cemâl g.89/2 g. 80/5,k.13/1
	sevgili g.116/1, g.195/2
şem'i münîr	sevgili g.248/3
şem'i şebistân	ay g. 226/1
şemse	güneş ş.50
şemsî dülbend	ağaç k. 8/11
	güneş ışıkları k. 8/11
	güneş ş.49
şems-i münîr	zihn k.13/19
şemşîr	gamze g.6/4
	ecel k. 16/12
şerâr	gül k. 10/24
	âh, figân, efgân, nâle g. 270/4,g. 6/2
şerâr-bâr	âh, figân, efgân, nâle k. 10/29
şerbet	ölüm g. 216/2
	adl k.20/4
	ecel g. 230/3,g. 7/4
	leb g.122/2
şeşper	sûsen , bîd k. 10/20
şeydâ	bûlbûl k. 16/1
şeytan	rakib g. 234/10, g. 156/2,g. 257/3,g. 182/2,g.193/3
şifâ	hâk,hâk-ı pay,hak-ı der g.111/5
şifâ verici	buse g.75/3
şikâyet eden kişi	gûlistân k. 5/13
şimşât	kâmet g. 207/4,34/1
şimşîr	sûsen , bîd k. 15/18

	hecr, hasret, firkat g.228/3
şîr	şîtà, berf k. 11/7
şîrîn	leb ş.94,g.44/2,g.77/2
	dehân g. 94/6
şîrrîr	nefs ş.2
şîşe	dil (a) g.127/2
	çarh g. 25/5
şîve öğretene hoca	mengûş g.109/4
şubân	adl k.5/24
tabak	encüm k. 9/18
	çarh k. 9/18
tabîb	dil k.12/6,k.20/4
	leb g.268/4
tabl	mahabbet g. 99/2
tac	hâk,hâk-ı pay,hak-ı der g.26/1
tâc-dâr	serv k. 18/2
taht	dil (a) k.12/1
tahta	âb , âb-ı revân , su damlacığı k. 7/28
tahta-ı pişûn	samanyolu g. 85/2
taht-ı revan düzen kişi	ecel g. 147/6
tâk	kaş g.100/2
	çarh k.3/10
târ-ı mûy	cism (a) g.242/1
tarik	aşk g.222/2,g.244/5,g.69/3
tarla	dil (a) g. 285/1
tas	mezellet g.166/5
	zillet k.12/16
	çarh g. 174/2
tâs-ı felek	semen k. 6/11

tâs-ı pür nakş	çarh k. 8/31
taş	hâk,hâk-ı pay,hak-ı der ş.82,g.215/4
	jale k. 6/38
	ta'ne k.9/27
taze nihal	sevgili g.142/1
ten	bağ k. 8/6
tennûr	sîne , bağır (a) g. 72/2
	çarh g. 192/5
	gam ,gussa, derd g.194/1
ter	jale k. 6/5 , k. 6/10
terâzi	göz (a)g.52/3
terkeş	sîne, bağır (a) g. 134/4
terkip	leb g.120/5
teşvik edici	göz g.275/1
tıfl	sevgili g.189/3
tırnak	hâr g. 86/4
tîb	ahlâk k.10/32
tig	ecel g. 114/6
	havf k.1/8
	zebân g.261/6
	reşk g.60/1
	hased g.35/3, g.36/1
	hecr, hasret ,firkat g.38/3, g.60/1, g.117/3, g.243/3
	güneş g. 183/7
	fenâ g. 69/7
	gamze g.187/1, g.19/3, g.114/6, g.125/3, g.162/2, g.162/4
	kirpik g.204/5,g.132/1,g.19/6
tılki	zâhid g. 40/3
tîr	dua k. 9/37,k. 21/1, g. 27/2

	gonca g. 289/2
	kaza g.59/4, k.18/9, g.147/1
tîr-i cefâ	kerem , sehâ g.218/4
tiryak	leb g. 183/4
tohm	encüm k. 2/6
tohum	amel g.202/5
top	çarh k. 3/13
	güneş g. 114/2
	jale k. 6/34
	gabgab g.49/2
	baş (a) g.272/5
top âyîne	çarh k. 16/23
Tûr	hirmân g.165/4
turra-ı anber-feşân	reyhân g. 164/2
tutî	dil (a) g. 212/1,g. 251/2
	tab' g. 50/6, k. 11/23
	sevgili g.189/4
	çarh g. 42/5
tutîya	hâk,hâk-ı pay,hak-ı der g.128/1,g.213/4,g.253/1
tuz eken kişi	jale k. 6/24
tuzak	şiir g. 85/5
tüccâr	sabâ g. 268/1
tüküren kişi	ebr k. 16/22
uğru	zûlf g.115/3
	hat g. 68/1
	ben g. 68/1
	dil (a) g. 59/2
	jale k. 6/12
	göz g.11/5

	gamze k.20/7
ummân	azamet k.12/9
usturlâb-ı aşk	câm g.122/4
uyku	gaflet g.57/7, k.8/1
	şîve, nâz g.88/4
uykulu kişi	nergis k. 7/6 ,k. 9/2 ,g. 15/5
ülke	fikret k.9/29
ümmî	âşık g.47/5
üstad	gamze g.146/3, g.275/1
üstad-ı sihr-i sâmiri	hat g. 280/1
üstühân	ney, def k.14/12
	âşık g. 289/3,g.110/3,g.230/2
	cism (a) g.59/2
vaki'a-ı kübra	ölüm tb. 1/7
varta	zalâm, zulmet k.7/35
ve'l-âdiyât	kaş g.23/3
ve'n-nâzi'ât	kaş g.23/6
verd-i tarî	yanak g. 228/1
vesme	âh, figan, nâle,efgân g.176/2
vezir	gam, gussa, derd g.102/3
vilâyet	divânelik g. 49/4
yağ	kalb, yürek (a) g.260/3
Yakub	dil (a) g. 244/1
	çarh g. 3/7 , ş. 47 , ş. 41
Yakûb-veş	semen g. 39/3 ,g. 251/1
yakut	mey III-mrb.III/1
	gonca g. 180/2 , k. 14/18
	gözyaşı (a) g.281/1
yakut tanesi	jale k. 6/36

yalın yüzlü güzel	tîg k.8/29
yara	dehân g. 178/1
yatak	dil (a) g.99/3
yatak döşeyen kişi	bâd k. 7/5
yay	kavs-i kuzâh g. 59/4
	zûlf g.211/5
	kaş g.222/1, k.2/12
yazı	hat g. 283/5
ye'cuc	dil (â) g. 41/3
yedi deryâyı dolaşan kişi	nesîm k. 10/22
yel	fenâ k. 2/16
yelken	ebr k. 3/19
yemiş	leb g.180/3
yeniçeri- süngü	şitâ, berf kt. 10/2
yeşil elbise	hat g. 11/1
yeşil köhne câme giyen kişi	serv k. 18/20
yetim	dil (a) g. 216/3
yol	hayâl g.50/4
	takvâ k. k. 21, k. 21/11
yol kesici	göz g.126/2
	samanyolu k. 14/30
yolcu	dil (a) g.15/1
	jale k. 6/14
	güneş g. 79/1
yusuf	güneş g.73/7
	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 111/4,39/3
	gül k. 6/7 , g. 251/1
Yusuf-u sani	sevgili g. 244/1
yük	aşk g. 270/6

yüreği yaralı	nergis g. 106/9
yürek yağı	jale k. 7/2
yüz	güneş k. 16/39 , k. 13/16 , k. 10/19 , k. 9/33
yüz karartıcı suç işleyen	ay g. 217/1
yüz suyu	jale k.6/6
yüze su serpen kişi	jale k. 6/18 , g. 87/3
yüzüne örtü çeken kişi	gonca k. 7/51
yüzüne su serpilen kişi	nergis g. 87/3
yüzünü buruşturan kişi	ebr k. 16/24
zag	rakib g. 81/5,g.117/4,g.216/4,g.252/3
	şeb k. 13/31
	ecel k. 21/3
zebân	sûsen , bîd k. 8/30
zebîb	ben g. 14/6
zenbîl	çarh g. 263/8
zer	yüz (a) g.214/2, g.83/4, ş.83, g.86/6
	beden (a) g. 14/5
zer-efser	güneş g. 31/4
zergar	çarh g.31/3
zerkâr	çarh g.262/5
zerrîn yatık	güneş k. 14/4
zırh giyen kişi	mâr g. 1109/6
zırh-ı dâvudî -harbe	şitâ, berf k. 11/3
zırh-pûş	balık g. 109/6
zincir	zûlf g.122/3, g.269/2, g.269/5
zincir vuran kişi	bâd k. 7/12
zindân	kûlâh g.146/2
zînet	lutf k.5/32
zîre	ben g. 68/3

	hat g. 97/4
zîver	lutf k.9/35
ziyâ	cemal,hüsn, güzellik,melahat g. 286/3
zulmet	gam, gussa, derd ş.52
	hecr, hasret, firkat g.61/5, g.22/1, g.22/3
zücâc	kalb, yürek (a) g.26/5
zühhâd	sûrâhi g.287/3
zülf	söz, lafz, güftâr g.283/7
zülfekar	gamze ş.98
zümrüd	sebze k. 6/2
zümürüd hisâr	serv k. 18/19
zünnâr	aşk g. 49/3

SONUÇ

sîhî, XV. yüzyılın ikinci yarısında Ahmet Paşa ve Necati gibi şairler arasında önde gelen bir divan zdir.

Necati Bey'in, Sâfi mahlaslı Cezri Kasım Paşa ile başlayan özlü söz ve ata sözü söyleme geleneğini alıp, a yüksek bir noktaya ulaştığı hatta bu tarzın temsilcisi olduğu hayatından bahsedilen kaynaklarda e durulan bir gerçektir. Necati Bey, Sâfi ile başlayan yeniliği olgunlaştırıp, kökleştirerek ona kendi ını vurmaya başlamıştır. Necati şiirlerinin yeni ve benzersiz olduğunu söyleyip, zamanındaki şairleri kla suçlamıştır. Aynı durum Mesîhî'de de görülür. Nitekim Mesîhî de :

im ebyâtuma düzd el sunarsa
ın yâ Rabbi hâzâ'l-beyte ma'mûr
g.47/7

sîhî'de de mahallileşme cereyanının etkisi görülür .O da Necati gibi şiirlerinde halk arasında sıkça lan tabirleri kullanmaktan çekinmez. Şiirlerinde atasözü ve deyimleri yaygın olarak kullanır.

ül gözden kaçup bezmüne vardı
up yağmurdan ugradı toluya

g. 242/3

i giryân itmeden hâlî degül bir dem rakib
bet eşkümdür anun su koyan ocagina

g. 219/3

îhî, kendisinden sonra gelecek olan Lale devri şairi Nedim ile de hayat felsefesi açısından benzerlikler : O da Nedim gibi şuh, anın güzelliklerini yaşamak isteyen bir şairdir. Nedim'in elim oynayalım kâm alalım dünyadan”

e, Mesîhî'nin :

e envâ-i şüküfeyle bezendi bâg u râg
ş için kurdı çiçekler sahn-ı gülşende otag
ı bile ol bir bahâra kim ölür kim kala sag
ş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
mrb.II / 5

ri aynı hayat görüşünü temsil eder. Yine ;
bu gün şehri Saray içinde beglik sürelüm
ı bilir yarın felek kimlerle 'işret-baz olur

g.71 / 2

e Mesîhî'nin anı yakalama ve anın güzelliklerini yaşama taraftarı olan bir şair olduğunun delilidir. ı şiirinin gelişimi dikkate alınacak olursa Mesîhî'nin çağında ve kendisinden sonraki zamanlarda bir ri etkilediği söylenebilir. Nitekim Bâki'nin Mesîhî'nin Bahâriyye'sini tanzir etmesi bu görüşümüzü ur. Sehî ve Hasan Çelebi gibi tezkireciler de şairi methetmişlerdir .

îhî'nin :

îhî gökden insen sana yer yok.
var gel 'Arabdan ya 'Acemden
g. 177 / 5

: Arap ve İran edebiyatlarına olan hayranlığı da kınadığını görürüz. Buna rağmen etkilendiği şairler Selmân-ı Sâveci'yi ve Kemâl Hucendî 'yi sayar.

ev-i Rûm diye bana Mesîhî şeksüz
re gûş-ı Kemâl'e kelimât-ı hasenüm

îbâ şî'r-i Mesîhî'yi yûri Parsa ilet
olsun dir isen mühce-i ustâd-ı Hucend
g. 153 / 7,g. 33 / 5

ışmamız Mesîhî'nin sanatını, diğer divan şairler arasındaki yerini ve önemini ortaya koymasından arz etmektedir. Bu tahlil yapılırken kavramlar arasındaki benzerlik ilişkileri esas alınmıştır. Bundan çalışmamız semantik bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdulaziz Bey : **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000
- Akdeniz, Nil : **Osmanlılarda Hekim ve Hekimlik Ahlakı**, İstanbul, 1977
- Çavuşoğlu, Mehmet : **Necâti Bey Dîvânı'nın Tahlili**, İstanbul, M.E.B. Devlet Kitapları birinci bs. 1971
- Doğan, Muhammed N. : **Eski Şiirin Bahçesinde**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2002
- Doğan, Muhammed N. : **Fuzulî'nin Poetikası**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2002
- İpekten, Haluk : **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, İstanbul, M.E.B, 1996
- Kahraman, Atıf : **Osmanlı Devletinde Spor**, Ankara, Kültür Bakanlığı Başvuru Eserleri, 1995.
- Karahan, Abdülkadir : "Mesihî", **İslâm Ansiklopedisi**, c.8, İstanbul, MEB Yayınları, s.124-126.
- Kurnaz, Cemal : **Hayâlî Bey Divânını'nın Tahlili**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1987.
- Levent, Agah Sırrı : **Divan Edebiyatı**, İstanbul, Enderun 4. bs., 1984
- Mengi, Mine : **Mesihî Divanı**, Ankara, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1995.
- Onay, Ahmet Talat : **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.
- Özek, Ali-Karaman, Hayrettin-Turgut, Ali- Çağrıncı, Mustafa- Dönmez, İbrahim Kâfi- Gümüş, Sadreddin, **Kurânı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali**, Suudi Arabistan, Hâdimü'l-haremeynü'ş-şerifeyn, Kral Feht Mushaf-ı Şerif Basım Kurumu, 1995.

- Pala, İskender : **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Basım Yayım Pazarlama a. ş., t.y.
- Sefercioğlu, M. Nejat : **Nev'î Dîvânı'nın Tahlili**, Ankara, Kültür Bakanlığı Kaynak Eserler Dizisi, 1990
- Şentürk, Ahmet Atilla : **Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakib'e Dair**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1995
- Şentürk, Ahmet Atilla : **Sûfi yahut Zâhid Hakkında**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1996
- Tolasa, Harun : **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1973
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı : **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I. Acemi Ocağı ve ve Yeniçeri Ocağı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı : **Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988
- Yılmaz, Mehmet : **Edebiyatımızda İslamı Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1992

Özgeçmiş

01.01.1970 yılında Bolunun kazası Gerede de doğdum. İlk, orta, lise öğrenimimi İstanbulda tamamladım. 1988 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümüne girdim. 1992 yılında mezun oldum. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk Edebiyatı ana bilim dalı master programına girdim. Master programını tamamladıktan sonra, 1995 yılında aynı üniversitenin doktora programını kazandım. Aynı zamanda Ümraniye Anadolu Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği görevini de sürdürmekteyim.

